

XVIII

Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona

© **dels textos i les imatges:** els seus autors
© **de l'edició:** Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, Documenta Universitaria i Generalitat de Catalunya

ISBN: 978-84-9984-767-2
DOI: 10.33115/b/9788499847672

Girona, 2026

Portada: Guarniment de bronze procedent del jaciment del Puig del Castell (Cassà de la Selva)

DIVUITENES JORNADES D'ARQUEOLOGIA DE LES COMARQUES DE GIRONA

Ramon Buxó
Marc Bouzas
Ferran Codina
Joan Frigola
Maribel Fuertes
Emiliano Hinojo
(curs.)

Agraïments

Cada dos anys celebrem les Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona, una trobada que s'ha consolidat com un espai per compartir i posar en comú les novetats arqueològiques del nostre territori. L'èxit organitzatiu i de participació de les Jornades és, sobretot, fruit de la implicació, l'esforç i el compromís de totes les persones que les han fet possibles al llarg dels anys.

A les portes de celebrar la divuitena edició, volem expressar un agraïment molt especial a dues persones que han contribuït de manera decisiva a la seva trajectòria: la Montse Mataró i en Josep Burch.

La Montse ha estat una peça fonamental de les Jornades durant gairebé 28 anys. Vinculada a la seva organització des de l'any 1998, amb motiu de la celebració de la quarta edició, i en representació dels Serveis Territorials de Cultura a Girona i del Servei del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, ha aportat durant tots aquests anys la seva experiència, dedicació i compromís. La seva feina, però també els seus comentaris, suggeriments i la seva capacitat de treballar plegats, han contribuït a donar continuïtat a les Jornades i a millorar-les edició rere edició.

També volem agrair molt especialment la implicació d'en Josep Burch, que es va incorporar a l'organització l'any 2020 com a representant de la Universitat de Girona. Des d'aleshores, les seves aportacions, la seva mirada innovadora i el seu rigor han estat d'un gran valor i han contribuït a donar un nou impuls al projecte.

Sense la vostra implicació i el vostre compromís, les Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona no haurien arribat fins aquí amb l'arrelament i la continuïtat que tenen avui. Per això, us volem donar les gràcies, sincerament, per tots aquests anys de feina compartida, de suport i de complicitat.

I, com bé sabem, arqueòleg o arqueòloga se n'és per sempre. Per tant, aquesta jubilació no pot ser, de cap manera, un comiat definitiu. Sempre sereu benvinguts a continuar aportant idees, coneixement i col·laboracions quan us vingui de gust.

Moltes gràcies per tot, Montse i Josep, i que gaudiu plenament d'aquesta nova etapa!

Índex

El jaciment pliocè del Camp dels Ninots (Caldes de Malavella, la Selva). Actuacions durant el bienni 2024-2025 12
Gerard Campeny, Bruno Gómez de Soler, Hugues-Alexandre Blain, Xavier Bolós, Federica Grandi, Isabel Cáceres, Adriana Linares, Joan Madurell, María Martínez, Pablo Mateos, Gerard López, Elena Moreno-Ribas, Tomáš Přikryl, Leonardo Sorbelli, Pablo Rodríguez-Salgado, Oriol Oms, Jordi Agustí

Geoarqueologia, geomorfologia i geocronologia de les Coves d'Olopte (Isòvol, Cerdanya) 16
Òscar Parque, Cristina N. Patús, Xavier Mangado, M. Gema Chacón

Les intervencions arqueològiques a la cova de l'Arbreda durant el bienni 2024-2025 20
Joaquim Soler, Isaac Rufí, Clàudia Tura, Narcís Soler

Les intervencions arqueològiques a la cova d'en Pau (Serinyà, Pla de l'Estany). Campanyes 2024-2025 24
Manuel Vaquero, Julià Maroto, Susana Alonso, Alba Parlón, Ferran Millan

La Cova del Pasteral (la Cellera de Ter, la Selva). Campanyes 2024 i 2025 28
Rafel Rosillo, Maria Herrero-Otal, Bibiana Agustí, Antoni Palomo, Àngel Bosch, Raquel Piqué, Xavier Terradas, Anna Barberà, Nerea Timoneda

Prospecció subaquàtica a les torberes de la riba oest de l'Estany de Banyoles. Punta Freixenet (Porqueres, Pla de l'Estany), 2024 32
Guillem Mauri, Antoni Palomo, Jordi Revelles, Rut Geli, Joan Mayoral, Oriol López-Bultó, Raquel Piqué, Xavier Terradas

Intervencions arqueològiques a la Draga (Banyoles, Pla de l'Estany), 2023-2025 36
Antoni Palomo, Jordi Revelles, Oriol López-Bultó, Robert Carracedo, Albert García, Marian Berihuete, Irene García, Rafel Rosillo, Joan Mayoral, Raquel Piqué, Xavier Terradas

Intervenció arqueològica al jaciment neolític de Plansallosa (Tortellà-Garrotxa), 2025 40
Antoni Palomo, Robert Carracedo, Albert García, Rafel Rosillo, Lucas Couto, Àngel Bosch, Raquel Piqué, Xavier Terradas

Resultats de les intervencions arqueològiques de 2024 i 2025 al jaciment neolític de Codella (les Preses, la Garrotxa) 44
Roger Alcàntara, Joaquim Ripoll, Alejandro Sierra, Albert García, Maria Saña

L'àrea megalítica de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà): resultats de la recerca arqueològica del 2025 48
Miquel Molist, Anna Bach, Marta Santos

La intervenció arqueològica al carrer de la Font de la Teula, 11-13-15 de Domeny (Girona). El jaciment del Pla de Baix, sector 3: ocupacions prehistòriques en l'àmbit de l'antiga llera del riu Ter 52
Esther Medina

Carrer de la Riera dels Bullidors 46 N2-48 3C. Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès). PBD2 56
Xavier Carlús

Carrer de la Riera dels Bullidors 46 N2-48 3D. Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès). PBD1 60
Xavier Carlús

El Camí de la Font de Lluny (la Tallada d'Empordà, Baix Empordà) i l'ocupació de la plana empordanesa a l'edat del bronze 64
Judit Clos, Elena Alonso

El jaciment de la Font de Lluny (la Tallada d'Empordà, Baix Empordà) 67
Josep Socorregut, Pablo del Fresno Elena Alonso, Leandro Sánchez, Joaquim Grau

El jaciment de Coll de Molleres I (la Cerdanya, 2470 m). Campanyes 2024-2025 71
Lídia Colominas, Arnau Carbonell, Josep Maria Palet

La intervenció arqueològica al carrer de la Riera Bullidors 4b i carrer de Sant Gregori 4a (Domeny, Girona). Zona 8 del Pla de Baix 75
Esther Medina

El paradolmen de la Barraca d'en Vellanero (el Port de la Selva, Alt Empordà) 77
Rafel Rosillo, Josep Tarrús

Intervenció a la Cova del Cingle del Cullell (Queralbs, Ripollès): campanya 2024 i estudi de materials 81
Rosa Soler, Silvia Calvo, Miguel Ángel Moreno-Ibáñez, Celia Díez-Canseco, Jose Antonio Trujillo, Eudald Carbonell, Carlos Tornero

Una nova cavitat sepulcral al Massís del Montgrí: intervenció d'urgència a Cau d'en Palomera 85
Clàudia Tura-Poch, Neus Coromina, Samantha Figueredo, Isaac Rufí, Joaquim Soler

El jaciment del neolític final de Les Serres, la Tallada d'Empordà 88
Elena Alonso

Seguiment d'obres del projecte de modernització del rec de la Comunitat de Regants de la Presa de Colomers, EIA 23/P21 – Varis pobles del Baix Empordà i de l'Alt Empordà 90
Anna Vallmajó, Antonio Aguirre, Joaquim Grau

Intervenció arqueològica al carrer Roberto Bolaño Ávalos – parcel·la 22-24 C, zona 4 del Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès) 93
Héctor Martínez

Carrer de Roberto Bolaño Ávalos 62 N2-64 1D. Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès). PBD5 97
Xavier Carlús

Intervencions arqueològiques al jaciment del Turó de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà). Resultats de les campanyes de 2024 i 2025 101
Ana Delgado, Mateo González, Margalida Coll, Arnau Lario

La intervenció arqueològica al carrer de Sant Gregori, 149 (Domeny, Girona). Zona 7 del Pla de Baix 105
Esther Medina

Intervenció arqueològica a la Travessera de les Feixes – parcel·la 1 (Flaçà, Gironès) 107
Emma Ribas

Darreres novetats de les campanyes de 2024-2025 al jaciment iberoromà del Serrat del Castellar (Fontanals de Cerdanya) 109
Joan Oller, Jordi Morera, Oriol Olesti

El Castellot de Bolvir: resultats de les campanyes arqueològiques de 2024 i 2025 113
Joan Oller, Jordi Morera, Oriol Olesti, Jose Maria Carrasco

Intervenció arqueològica de reexcavació i tractament de restes de la zona 10 de l'Illa d'en Reixac (Ullastret, Baix Empordà) 117
Anna Augé, Laia Muntaner, Gabriel de Prado, Aurora Martín, Eduard Cortal

Noves troballes realitzades sota el talús situat a l'extrem SO del Camp de Dalt de Mas Castellar (Pontós, Alt Empordà): campanyes 2024-2025 120
Enriqueta Pons, David Asensio, Jordi Morer, Borja Gil, Mireia Pinto

Intervenció arqueològica a la zona de Les Riberes, un nou barri de la ciutat ibèrica d'Ullastret (Baix Empordà) 125
Laia Muntaner, Eduard Cortal, Samantha Figueredo,, Gabriel de Prado, Ferran Codina

La zona 32 del puig de Sant Andreu (Ullastret): resultats i noves perspectives d'interpretació 129
Pau Menéndez, Jaume Noguera, David Asensio, Ramon Àlvarez, David Jimeno, Borja Gil, Gabriel de Prado

Nous resultats de les excavacions a la zona 91 del puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà): campanyes 2024-2025 133
Pau Menéndez, Jaume Noguera, David Asensio, Ramon Àlvarez, David Jimeno, Borja Gil, Gabriel de Prado

Les intervencions arqueològiques dels anys 2024 i 2025 al sector nord de la ciutat grega d'Empòrion (l'Escala, Alt Empordà) 137
Pere Castanyer, Marc Bouzas, Marta Santos, Joaquim Tremoleda, Elisa Hernández, Elisabet Moner

Les excavacions al Barri hel·lenístic de Roses (2024-2025) 141
Eva Subias, Dolors Codina

Seguiment d'obres del projecte de modernització de regadiu de la Comunitat de Regants del Rec del Molí de Pals 144
Leandro Sánchez, Joaquim Grau

Intervencions al poblat ibèric i *castellum* de Sant Julià de Ramis (2024-2025) 147
Josep Burch, Neus Coromina, Jordi Sagrera, Jordi Vivo

Projecte de planta solar fotovoltaica al polígon 4, parcel·les 185, 191, 199 i 200, les Planes, de Garrigoles 151
Anna Morales, Sergi Tronchoni

Noves aportacions al jaciment de Les Solades (la Tallada d'Empordà, Baix Empordà) 154
Elena Alonso

El jaciment de Can Faust (Aiguaviva, Gironès). Resultats de la campanya 2025 158
Albert Guevara

Intervenció arqueològica Sant Tomàs, núm. 2 de Torroella de Fluvià (Alt Empordà) 162
Xavier Aguelo, Montserrat Freixa

La vil·la romana de Vilauba. La intervenció arqueològica de l'any 2024 164
Joan Frigola, Pere Castanyer, Joaquim Tremoleda

Intervencions a la vil·la romana de Pla de l'Horta (2024-2025) 168
Ana Costa, David Vivó

Restauració i recol·locació in situ dels mosaics d'*opus tessellatum* de la vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter, Gironès) 172
David Mallorquí

Excavacions arqueològiques a la vil·la romana del Collet (Calonge i Sant Antoni). Bienni 2024-2025 176
Marc Bouzas, Josep Burch, Elisabet Moner, David Vivó

Intervencions de conservació-restauració a la vil·la romana del Collet (Sant Antoni de Calonge, Baix Empordà) 180
David Mallorquí

La museïtzació de la *cella uinaria* de la vil·la romana dels Pompeu o de Can Ring (Besalú, la Garrotxa) 184
Joaquim Tremoleda, Pere Castanyer, Joan Frigola, Irene Llusent, Jordi Salvat, Ada Algueró, Mireia Pros, Anna Augé, Josep Matés

***Urbs* de Blandae (Blanes, la Selva). Campanyes 2024 i 2025 a la Penya dels Padrets** 188
Joan Llinàs i Pol

Intervencions de conservació-restauració a la penya dels Padrets – ciutat romana de Blandae (Blanes, la Selva) 192
David Mallorquí

Fòrum de Iulia Libica (Llívia): Campanyes 2024-25 195
Cèsar Carreras, Josep Guitart, Òscar Trullàs

El camp de batalla del Collet de Jovell (Urús, Cerdanya) 199
Oriol Olesti, Joan Oller, Jordi Morera, Romain Andenmatten

Estudiant la xarxa viària romana als Pirineus centrals (la Cerdanya i Ripollès). Intervenció arqueològica al Camí d'Ur (Llívia) 203
Pau de Soto, Ada Cortés, Ariadna Guimerà, José Maria Carrasco

La intervenció arqueològica a la Pujada de la Torre (Juià, Gironès): noves dades sobre l'ocupació romana i medieval del jaciment 206
Ariadna Vidal

Dues intervencions arqueològiques al nucli urbà de Caldes de Malavella (la Selva) 209
Emma Llach, Joan Llinàs

Convent de Sant Agustí - carrer Calabró (Castelló d'Empúries, Alt Empordà) 213
Anna Maria Puig

Resultats preliminars de la intervenció arqueològica a la Pujada de Sant Feliu 3-5. Un barri periurbà de Gerunda (Girona, Gironès) 216
Pau Menéndez, Àngela González

La intervenció arqueològica als Horts de la Colònia, carretera GIV-6424 (Flaçà, Gironès) 220
Esther Medina

La intervenció arqueològica al carrer de la Font de la Teula, 17-19 de Domeny (Girona) 223
Esther Medina

Intervenció arqueològica a l'àrea afectada per les obres UA 106 – Els Emperadors (l'Escala, Alt Empordà) 226
Marc Larumbe

La intervenció arqueològica a l'església paleocristiana de Santa Cristina d'Aro (Baix Empordà) 230
Esther Medina

La necròpolis del Portal Nou, 16 de Girona: una nova àrea funerària al burg de la Vilanova 234
Àngela González, Pau Menéndez, Francesca Pullia, Emma Ribas

Intervenció arqueològica al carrer Canó 7 - carrer de la Font de Besalú (Besalú, Garrotxa) 238
Ariadna Traveset, Júlia Benet, Laura Canales

L'antiga sagrera de Santa Coloma de Ger (Cerdanya). Resultats de la intervenció arqueològica al carrer Major, 30 242
Tatiana Piza

Les intervencions arqueològiques dels anys 2024 i 2025 a Santa Margarida d'Empúries (l'Escala, Alt Empordà) 245
Pere Castanyer, Marc Bouzas, Ramon Julià, Marta Santos, Joaquim Tremoleda, Elisa Hernández, David Cuña

Ciutadella de Roses. Excavacions al monestir de Santa Maria de Roses 249
Lluís Palahí, Jordi Vivo, Marc Bouzas

Ciutadella de Roses. Excavacions a la vila medieval 253
Lluís Palahí, Jordi Vivo, Marc Bouzas

Intervencions arqueològiques al Mas de Montjoi de Baix 2023-2026 (Roses, Alt Empordà): les esglésies de Magrigul 257
Marcel Pujol, Xavier Aguelo, Cristina García

Les intervencions del bienni 2024-2025 al Puig Rom (Roses, Alt Empordà) 261
Eva Subías, Dolors Codina

Intervencions de conservació-restauració de dues torres del *castrum* visigòtic de Puig Rom (Roses, Alt Empordà) 265
David Mallorquí, Cristina Macho

Intervenció arqueològica al carrer Rutlla, 4 de Fontanilles (Baix Empordà) 269
Nerea Timoneda, Almudena García

El camp de sitges medieval de Canapost (Forallac, Baix Empordà): resultats del seguiment arqueològic de les obres d'ampliació d'un vial 272
Anna Augé, Laia Muntaner

La Closa Fonda i el poblament altmedieval de Llabià (Fontanilles, Baix Empordà) 275
Albert Seguí, David Cuña, Elena Alonso

Intervencions de conservació-restauració al poble de Santa Creu de Rodes (el Port de la Selva, Alt Empordà) 278
David Mallorquí

Campanyes 2024 i 2025 al castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva) 282
Joan Llinàs

Intervenció arqueològica a la plaça major de Cantallops (Alt Empordà) 285
Nerea Timoneda, Almudena García

Prospecció geofísica per a la localització de l'església de Sant Martí de Canyà (Torroella de Fluvià, Alt Empordà) 289
Roger Sala, Pedro Rodríguez, Helena Ortiz-Quintana

Nous resultats arqueològics a l'església de Segremorta (Alp, Cerdanya) 292
Ariadna Vidal

Conjunt medieval de Briolf: església de Sant Esteve i torre annexa (Sant Miquel de Campmajor, Pla de l'Estany) 295
Anna Maria Puig

Una inhumació moderna a l'interior de l'església de Sant Salvador de Breda (la Selva): noves dades sobre el possible sepulcre del rector Pere Amat 298
Ot Ordeig, Òscar de Castro, Laia Muntaner

Intervenció al costat de la Rectoria de Quart (Quart, Gironès) 301
Gabriel López, Joan Llinàs

Anàlisi de la façana nord-est del monestir de Santa Maria (Lladó, Alt Empordà) 304
Anna Maria Puig

Plaça de l'Església núm. 6 de Breda: evolució històrica i arquitectònica d'un edifici del Palau de l'Abat 308
Miquel Àngel Fumanal, Àngela González

Prospecció geofísica per a la caracterització de l'àmbit arqueològic del monestir de Santa Maria de Ripoll (Ripoll, el Ripollès) 312
Roger Sala, Pedro Rodríguez, Helena Ortiz-Quintana

Església de Sant Bartomeu de Pincaró (Albanyà, Alt Empordà) 316
Anna Maria Puig

La portalada romànica de l'església de Sant Martí de Cassà de la Selva 320
Imma Brull, Nuri de Toro, Jordi Sagrera, Joaquim Tremoleda

Muralles de Peralada (Alt Empordà) 323
Anna Maria Puig

Estudi històric i evolució arquitectònica del castell de Vilobí d'Onyar 327
Pau Menéndez, Àngela González

Excavacions arqueològiques del bienni 2024-2025 al castell de Montagut (Llagostera, Gironès) 331
Joan Llinàs Pol

Excavacions arqueològiques al Castell de Malavella (Caldes de Malavella, la Selva), campanyes 2024-2026 335
Joan Llinàs

Darreres intervencions arqueològiques al Castell de Juià. Bienni 2024 – 2025 339
Laia Muntaner, Ferran Codina

Les excavacions arqueològiques al castell de Fornils (Susqueda, la Selva). Resultats de la fase 2025 343
Anna Augé, Laia Muntaner, Ariadna Traveset

Conjunt arquitectònic del Castell de Palol d'Onyar: estudi històric-arquitectònic i evolució constructiva 347
Xavier Pons

La Torre 9 del recinte fortificat de la Força Vella (Girona, Gironès) 351
Joan Llinàs, Gabriel López

La intervenció arqueològica al carrer del Bisbe i plaça del Castell de la Bisbal d'Empordà (la Bisbal d'Empordà, Baix Empordà) 354
Rafel Rosillo, Ariadna Traveset

Intervenció al carrer Pompeu Fabra, 6 (Besalú, Garrotxa) 358
Gabriel López, Joan Llinàs

La documentació arqueològica de l'edifici del carrer del Forn, 6 de Sant Pere Pescador (Alt Empordà): noves dades sobre la muralla medieval 361
Anna Augé, Ariadna Traveset

Intervenció arqueològica a l'àmbit del projecte de peatonalització del centre històric i finalització de l'eix cívic de l'institut - escola a la plana / àmbits 2, 3 i 4. Sant Joan de les Abadesses (Ripollès) 364
Montserrat Freixa

Castell de Campelles 2024 366
Albert Pratdesaba

Pas d'accés al recinte emmurallat (Capmany, Alt Empordà) 368
Anna Maria Puig

Església de Sant Joan Sescloses (Vilanova de la Muga-Peralada, Alt Empordà) 370
Anna Maria Puig

Intervenció arqueològica a Sant Joan Sescloses o Sant Joan dels Erms (Peralada, Alt Empordà) 374
Emma Ribas, Maria Francesca Pullia

Intervenció arqueològica al carrer Portalet i plaça de Sant Pere de Besalú (Besalú, la Garrotxa) 377
Ariadna Traveset, Júlia Benet, Laura Canales

Intervenció al carrer Santa Clara de Girona 380
Emma Ribas, Marc Larumbe

Intervenció arqueològica a la Biblioteca de Sant Joan de les Abadesses (Sant Joan de les Abadesses, el Ripollès) 384
Xavier Aguelo, Montserrat Freixa

Carrer de l'Empordà núm. 4 de Marzà (Pedret i Marzà, Alt Empordà) 386
Anna Maria Puig

Can Masaller de Foixà: evolució històrica i arquitectònica d'un mas construït sobre la muralla del castell 390
Miquel Àngel Fumanal, Àngela González

Estudi històric i arqueològic del mas can Basses - la Torre (Camós, Pla de l'Estany) 394
Joan Llinàs, Emma Llach

Intervenció a la plaça Perpinyà, 8 de Banyoles (Banyoles, Pla de l'Estany) 398
Anna Augé, Ariadna Traveset

Intervenció arqueològica al carrer Abat Oliva, 23 de Puigcerdà (Cerdanya) 401
Júlia Miquel

Anàlisi crono-estructural de les façanes exteriors del Castell de Caldes i ca la Romana (Caldes de Malavella, la Selva) 404
Joan Llinàs

Can Gansola (Bescanó, Gironès). Estudi històric i cronoestructural del mas 408
Emma Llach, Joan Llinàs

El molí de Reurell (Maçanet de la Selva, la Selva) 411
Joan Llinàs

Can Canadell, plaça Major 29 (Banyoles, Pla de l'Estany) 414
Anna Maria Puig

Intervenció arqueològica al carrer de Ballesteries 43. Girona (Gironès) 418
Xavier Aguelo

La capella dels Dolors, Portal Nou núm. 18 - Girona 421
Jordi Sagrera, Àngela González

La rectoria de Quart: evolució històricoarquitectònica d'un edifici parroquial 425
Pau Menéndez, Àngela González

Soterrani del bloc d'entrada del monestir de Sant Pere de Rodes (Port de la Selva, Alt Empordà) 429
Anna Maria Puig

Arqueologia de l'arquitectura del casal Descatllar de Puigcerdà (Cerdanya): evolució constructiva d'un edifici entre la muralla medieval i les transformacions contemporànies 433
Tatiana Piza

Intervenció arqueològica en el marc de la nova línia subterrània MT a 25 Kv. "Muntanya". Torre Ponça, Torroella de Montgrí (Baix Empordà) 437
Marc Larumbe

Intervenció arqueològica a l'Arxiu Històric-Convent de Sant Josep a Girona (Gironès) 440
Júlia Miquel

Un tram de la muralla moderna de Castell d'Empordà (la Bisbal d'Empordà). Resultats de la neteja i documentació arqueològica d'una parcel·la del carrer de Baix 443
Laia Muntaner

La lectura arqueològica de la masia de Can Casadella (Matajudaica, Corçà, Baix Empordà). Resultats d'una intervenció preventiva 446
Tatiana Piza

Mas can Torras (Vilademuls, Pla de l'Estany) 450
Anna Maria Puig

Casa Frigola (Cassà de la Selva) 454
Jordi Sagrera

Plaça Major núm. 1 i 2 (Pals, Baix Empordà) 458
Anna Maria Puig

Carrer de l'Hospital 18 (Pals, Baix Empordà) 462
Anna Maria Puig

Intervenció al local comercial del carrer Hortes, 26 de Girona 464
Ana Costa

Intervenció arqueològica a la casa Bardera de Palamós (Baix Empordà) 468
Xavier Aguelo, Almudena García, Nerea Timoneda

Intervenció arqueològica al molí de l'Anglès-Fontanals de Cerdanya (Cerdanya) 472
Júlia Miquel

Intervenció arqueològica a can Teixidor-plaça Major 39 de Banyoles (Banyoles, Pla de l'Estany) 474
Bibiana Agustí, Ariadna Traveset

Intervenció arqueològica de control i consolidació del Pont del Torrent (Cervià de Ter, Gironès) 477
Anna Augé

Estudi històric-arqueològic de la finca del carrer dels Ferrers, 20 (Puigcerdà, la Cerdanya): aportacions al coneixement del nucli històric i del sistema defensiu 480
Òscar Trullàs

Can Ferrer Pagès, carrer Nord núm. 8 de Pins (Vilopriu, Baix Empordà) 484
Anna Maria Puig

Intervenció al carrer Santa Anna, 9-11. Blanes, la Selva 488
Anna Morales, Arnau Vilella

Mas Vilanera (l'Escala, Alt Empordà) 490
Anna Maria Puig

Intervenció arqueològica al pati d'armes del castell d'Hostalric (la Selva) 494
Montserrat Freixa

Intervenció arqueològica preventiva associada a les obres de consolidació del baluard de Sant Jaume de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres 497
Joan Manel Alfaro

Intervenció arqueològica preventiva associada a les obres de restauració del baluard de Sant Narcís de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres 500
Joan Manel Alfaro

Façana oest de l'edifici del carrer de l'Església núm. 3 – carrer de Sant Jaume núm. 4 (Cantallops, Alt Empordà) 503
Anna Maria Puig

Intervenció arqueològica del carrer Joan Massanet, 66 (l'Escala, Alt Empordà) 505
Marc Larumbe

Recuperació dels antics forns de ciment de Can Genover de les Escaules (Boadella i les Escaules, Alt Empordà) 509
Anna Augé

Convent de la Providència (Banyoles, Pla de l'Estany) 512
Anna Maria Puig

Seguiment i desmuntatge parcial del mur del torrent del Vinyot d'Argelaguer (Garrotxa) 516
Pau Alberch

Carrer Ronda núm. 73 de la urbanització la Torre-Mas Pau (Avinyonet de Puigventós, Alt Empordà) 518
Anna Maria Puig

El jaciment pliocè del Camp dels Ninots (Caldes de Malavella, la Selva). Actuacions durant el bienni 2024-2025

Gerard Campeny*/**, Bruno Gómez de Soler*/**, Hugues-Alexandre Blain*/**, Xavier Bolós***, Federica Grandi*/**, Isabel Cáceres**/*, Adriana Linares**/*, Joan Madurell****, María Martínez*/**, Pablo Mateos*****, Gerard López*****, Elena Moreno-Ribas*/**, Tomáš Přikryl******, Leonardo Sorbelli*******/********, Pablo Rodríguez-Salgado********, Oriol Oms****, Jordi Agustí*/********

* Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES)
** Universitat Rovira i Virgili (URV)
*** Geosciences Barcelona (GEO3BCN)
**** Universitat Autònoma de Barcelona
***** Investigador independent
****** Institute of Geology of the Czech Academy of Sciences, Prague
******* Museum für Naturkunde, Leibniz Institute for Evolution and Biodiversity Science
******** Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont (ICP)
********* School of Earth Sciences, University College Dublin

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Caldes de Malavella

Comarca
Selva

Cronologia
Pliocè (4,4 Ma aproximadament)

Tipus de jaciment
Fossil-Lagerstätte

Dates de la intervenció
Setembre 2024 / maig - juny 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
CLT009/22/00043 El Plio-Pleistocè del Camp dels Ninots i la depressió Prelitoral: evolució paleoclimàtica, dispersions faunístiques i humanes III

Direcció
Jordi Agustí, Gerard Campeny, Bruno Gómez de Soler

Institució, entitat o empresa promotora
Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social

En aquest treball es presenten els principals resultats de les intervencions paleontològiques desenvolupades al jaciment pliocè del Camp dels Ninots (Caldes de Malavella, la Selva) durant el bienni 2024-2025. Les actuacions s'han centrat en la continuació de l'excavació dels nivells fossilífers de la cala 9/10 del sector de Ca n'Argilera, especialment dels nivells 10 i 11, amb la recuperació de nous conjunts de petits vertebrats i restes paleobotàniques que amplien el coneixement sobre les comunitats biològiques que ocupaven el paleollac durant el Pliocè. Paral·lelament, s'ha iniciat una nova fase de caracterització geològica orientada a precisar la cronologia del jaciment, caracteritzar l'arquitectura sedimentària del *maar* i identificar nous sectors amb potencial paleontològic, amb l'objectiu de planificar les futures intervencions. Aquestes actuacions refermen el Camp dels Ninots com un dels principals registres continentals del Pliocè europeu, atribuït amb seguretat al Pliocè inferior, i en reforcen el valor com a referència per a la reconstrucció paleoambiental dels ecosistemes lacustres del Neogen.

INTRODUCCIÓ

El jaciment del Camp dels Ninots constitueix un dels registres paleontològics continentals del Pliocè inferior més excepcionals d'Europa. Situat a l'interior d'un antic volcà de tipus *maar*, conserva un registre extraordinari de vertebrats, flora i altres organismes dipositats en un paleollac desenvolupat després del cessament de l'acti-

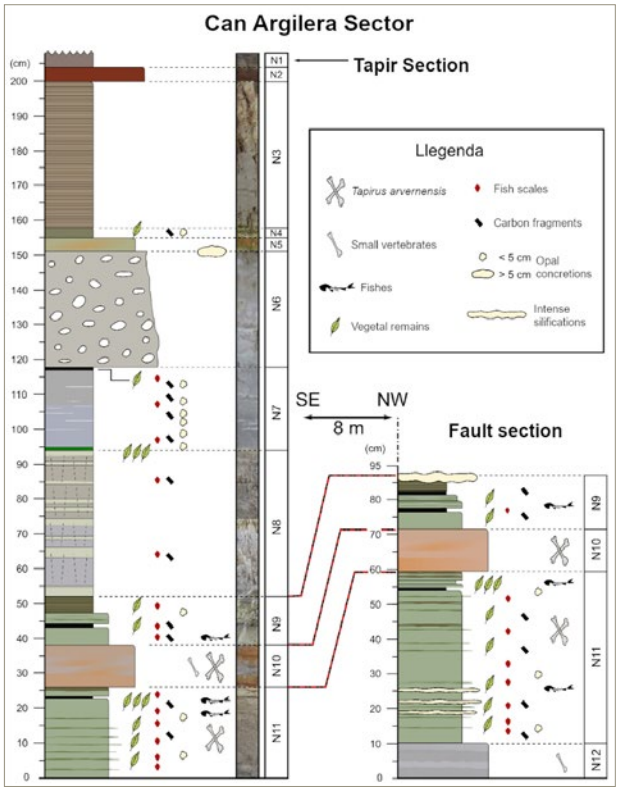


Figura 1. Detall de la columna estratigràfica del sector de Ca n'Argilera, elaborada per P. Rodríguez-Salgado (Extret de Grandi *et al*. 2023).

vitat volcànica. Les particulars condicions sedimentàries i geoquímiques del sistema lacustre van afavorir una preservació excepcional de les restes fòssils, moltes de les quals es recuperen en connexió anatòmica i amb un elevat grau d'integritat esquelètica, motiu pel qual el jaciment és considerat un *fossil-Lagerstätte* (Gómez de Soler *et al*. 2012; Linares-Martín *et al*. 2026).

Les nombroses intervencions desenvolupades durant les darreres dues dècades han permès recuperar un ampli registre de grans i petits vertebrats, restes paleobotàniques, invertebrats i microorganismes, convertint el Camp dels Ninots en un laboratori natural privilegiat per a l'estudi dels ecosistemes continentals del Pliocè inferior. Paral·lelament, els estudis geològics, sedimentològics, paleontològics i tafonòmics han contribuït a reconstruir l'evolució del paleollac i els processos responsables de l'excepcional conservació del registre fòssil, mentre que treballs recents han aprofundit en el coneixement de la gran fauna de mamífers del jaciment, especialment dels bòvids pliocens (Sorbelli *et al*. 2026), consolidant el Camp dels Ninots com un referent internacional en l'estudi dels ecosistemes lacustres del Neogen (Oms *et al*. 2015; Linares-Martín *et al*. 2026).

En aquest treball es presenten els resultats de les intervencions realitzades durant els anys 2024 i 2025 en el marc del projecte quadriennal de la Generalitat de Catalunya «*El Plio-Pleistocè del Camp dels Ninots i la depressió Prelitoral: evolució paleoclimàtica, dispersions faunístiques i humanes III*» (CLT009/22/00043). Aquestes actuacions representen una nova etapa en el desenvolupament del projecte, combinant la continuïtat de l'excavació dels nivells fossilífers amb una nova línia de caracterització geològica destinada a aprofundir en el coneixement de la seva formació, una datació més precisa i l'arquitectura sedimentària del jaciment i orientar les futures intervencions paleontològiques.

MARC GEOLÒGIC I CONTEXT ESTRATIGRÀFIC

El jaciment del Camp dels Ninots se situa a l'extrem meridional del municipi de Caldes de Malavella (la Selva), dins la depressió neògena de la Selva. Correspon al rebliment sedimentari d'un edifici volcànic de tipus *maar*, originat per diversos episodis eruptius freatomagmàtics associats a la interacció entre el magma ascendent i les aigües subterrànies. Un cop finalitzada l'activitat volcànica, el cràter va quedar ocupat per un llac on es van acumular prop de cinquanta metres de sediments lacustres formats principalment per argiles, llims, sorres i nivells carbonatats. En aquests sediments es van formar les mineralitzacions d'òpal (*menilites* o *ninots*) que han donat nom al jaciment (Gómez de Soler *et al*. 2012; Oms *et al*. 2015).

Les intervencions continuen concentrant-se al sector de Ca n'Argilera, situat al marge sud-oriental del paleollac, concretament a la Cala 9/10. En aquest sector s'ha definit una seqüència estratigràfica formada per dotze nivells sedimentaris, dels quals els nivells 9, 10 i 11 concentren la major part del registre paleontològic conegut. El nivell 9 destaca per l'abundància de restes paleobotàniques; el nivell 10 correspon a dipòsits sorrencs amb abundants restes de vertebrats, mentre que el nivell 11 constitueix la principal unitat fossilífera del jaciment, especialment rica en petits vertebrats preservats en lutites finament laminades, responsables de la seva excepcional conservació (Fig. 1) (Grandi *et al*. 2023; Linares-Martín *et al*. 2026).

RESULTATS

Excavació paleontològica

Durant el bienni 2024-2025, els treballs s'han orientat a donar continuïtat a l'excavació dels nivells fossilífers del sector de Ca n'Argilera, incidint especialment en la recuperació sistemàtica de petits vertebrats i restes paleobotàniques. L'excavació s'ha concentrat als nivells 10 i 11 de la Cala 9/10, centrant els esforços en l'ampliació occidental iniciada l'any 2023. Durant les campanyes de 2024 i 2025 s'ha completat l'excavació manual d'una superfície aproximada de 50 m², assolint la base del nivell 12. Paral·lelament, durant la campanya de 2024 es va finalitzar l'excavació d'un testimoni d'uns 15 m² corresponent al nivell 11, que havia quedat pendent després de l'ampliació de la Cala 9/10 (Fig. 2).

Els treballs han permès recuperar un abundant conjunt de restes de petits vertebrats, principalment amfi-



Figura 2. Imatge general de l'excavació de la Cala 9/10 de Ca n'Argilera durant la campanya de 2024.

bis, rèptils i petits mamífers, així com nombroses restes paleobotàniques. Aquests materials constitueixen una font d'informació essencial per reconstruir les condicions paleoambientals i paleoclimàtiques del paleollac durant el Pliocè inferior i complementen el registre de grans vertebrats recuperat en campanyes anteriors.

La recuperació sistemàtica d'aquests materials contribueix a ampliar el coneixement sobre la biodiversitat del jaciment i proporciona noves dades sobre l'estructura dels ecosistemes continentals desenvolupats durant l'Òptim Climàtic del Pliocè.

Caracterització geològica i potencial paleontològic

Una de les principals novetats del bienni 2024-2025 ha estat l'inici d'una nova línia de recerca orientada a aprofundir en la caracterització geològica del jaciment, amb l'objectiu de precisar-ne la cronologia, comprendre millor la seva evolució geològica i identificar nous sectors amb potencial paleontològic. Aquestes actuacions complementen les excavacions sistemàtiques desenvolupades fins ara al sector de Ca n'Argilera i responen a la necessitat de disposar d'una visió integrada de l'arquitectura sedimentària del rebliment lacustre.

L'any 2024, amb l'objectiu d'obtenir una cronologia més robusta que les estimacions indirectes disponibles fins aleshores, basades en la bioestratigrafia i la correlació paleomagnètica (Jiménez-Moreno *et al*. 2013), es van enviar dues mostres de material piroclàstic procedents de la diatrema del volcà a l'Argon Geochronology Laboratory de la Oregon State University (Corvallis, EUA). Les mostres procedien dels sondejos mecànics efectuats l'any 2015 (Bolós *et al*. 2021).

Les noves datacions radiomètriques obtingudes mitjançant el mètode 40Ar/39Ar indiquen que l'erupció del volcà del Camp dels Ninots es va produir fa aproximadament 4,7 Ma, mentre que els nivells fossilífers es van formar entorn dels 4,4 Ma. Aquest nou marc cronològic amplia notablement l'interès científic del jaciment, ja que permet estudiar ecosistemes desenvolupats durant el Pliocè inferior, abans de les grans oscil·lacions climàtiques de la transició Plio-Plistocè, en el context de l'Òptim Climàtic del Pliocè (~4,5-4,1 Ma). Aquest interval constitueix un excel·lent anàleg climàtic per comprendre la resposta dels ecosistemes continentals davant escenaris d'escalfament global i coincideix, a més, amb una etapa de profunds canvis en la megafauna europea.

Paral·lelament, s'han dut a terme treballs de prospecció geològica i caracterització estratigràfica orientats a definir amb més precisió la geometria dels nivells sedimentaris i la seva continuïtat espacial. Aquestes dades constitueixen la base per interpretar l'evolució del paleollac i identificar les àrees amb un major potencial paleontològic de cara a futures campanyes d'excavació. Aquesta aproximació es va posar a prova mitjançant les dues rases obertes l'any 2025 (Cala 15 i Cala 16) al sector de Ca n'Argilera, amb l'objectiu de correlacionar la Cala 9/10 amb la Cala 7/8, que va proporcionar excel·lents resultats durant les primeres fases del projecte (2004-2010), i establir la connexió de la primera amb el possible marge sud-oriental del paleollac.

Els resultats preliminars indiquen que aquesta aproximació permet integrar la informació geològica i paleontològica en un model únic d'interpretació del jaciment. Aquest model millora la comprensió dels processos sedimentaris responsables de la preservació del registre fòssil, facilita la identificació de noves àrees amb potencial paleontològic i optimitza la planificació de les futures intervencions.

CONCLUSIONS

Les intervencions desenvolupades durant el bienni 2024-2025 han permès donar continuïtat a l'excavació dels nivells fossilífers del sector de Ca n'Argilera, ampliant el registre de petits vertebrats i de restes paleobotàniques, dos conjunts fonamentals per reconstruir els ecosistemes lacustres desenvolupats al Camp dels Ninots durant el Pliocè inferior.

Paral·lelament, l'inici d'una nova línia de caracterització geològica i estratigràfica representa un pas endavant en el desenvolupament del projecte, ja que permet integrar la informació geològica i paleontològica en un model únic d'interpretació del jaciment. Aquesta aproximació millora la comprensió de l'arquitectura sedimentària i de l'evolució del paleollac, facilita la identificació de noves àrees amb potencial paleontològic i contribueix a optimitzar la planificació de les futures intervencions.

A aquests avenços cal afegir-hi les noves datacions radiomètriques obtingudes mitjançant el mètode 40Ar/39Ar, que han permès establir amb més precisió la cronologia de la formació del jaciment i situar amb solidesa els nivells fossilífers en el context de l'Òptim Climàtic del Pliocè. Aquest nou marc cronològic in-

crementa notablement el potencial científic del Camp dels Ninots per estudiar la resposta dels ecosistemes continentals davant episodis d'escalfament global comparables als previstos per als propers segles.

En conjunt, els resultats obtinguts durant el bienni 2024-2025 refermen el Camp dels Ninots com un dels principals jaciments continentals del Pliocè inferior europeu i evidencien el seu extraordinari potencial per abordar qüestions clau relacionades amb l'evolució dels ecosistemes lacustres, les dinàmiques paleoambientals i els efectes dels canvis climàtics sobre la biodiversitat continental.

AGRAÏMENTS

Volem expressar el nostre agraïment als propietaris dels terrenys, la família Esteve i Miquel, per la seva disponibilitat i col·laboració continuada, que fan possible el desenvolupament de les intervencions paleontològiques al Camp dels Ninots. Igualment, agraïm la implicació de totes les persones que han participat en les campanyes d'excavació, així com el suport logístic i institucional de l'Ajuntament de Caldes de Malavella.

Les actuacions presentades en aquest treball s'han desenvolupat en el marc del projecte quadriennal de la Generalitat de Catalunya "*El Plio-Pleistocè del Camp dels Ninots i la depressió Prelitoral: evolució paleoclimàtica, dispersions faunístiques i humanes III*" (CLT009/22/00043), amb el suport del grup de recerca consolidat 2021 SGR 01238 i dels projectes del Ministeri de Ciència i Innovació PID2021-123092NB-C21 i PID2024-157622NB-I00.

BIBLIOGRAFIA

BOLÓS, X., OMS, O., RODRÍGUEZ-SALGADO, P., MARTÍ, J., GÓMEZ DE SOLER, B., CAMPENY, G. 2021, Eruptive evolution and 3D geological modeling of Camp dels Ninots maar-diatreme (Catalonia) through continuous intra-crater drill coring, *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, 419-107369, 1-10. https://doi.org/10.1016/j.jvolgeores.2021.107369

GÓMEZ DE SOLER, B., CAMPENY G., VAN DER MADE, J., OMS, O., AGUSTÍ, J., SALA, R., BLAIN, H. A., BURJACHS, F., CLAUDE, J., GARCÍA CATALÁN, S., RIBA, D., ROSILLO, R. 2012, A new key locality for the Pliocene vertebrate record of Europe: The Camp dels Ninots maar (NE Spain), *Geologica Acta*, 10(1), 1–17. https://doi.org/10.1344/105.000001702

GRANDI, F., DEL VALLE, H., CÁCERES, I., RODRÍGUEZ-SALGADO, P., OMS, O., FERNÁNDEZ-JALVO, Y., GARCÍA, F., CAMPENY, G., GÓMEZ DE SOLER, B. 2023, Exceptional preservation of large fossil vertebrates in a volcanic setting (Camp dels Ninots, Spain), *Historical Biology*, 35(7), 1234–1249. https://doi.org/10.1080/08912963.2022.2085570

JIMÉNEZ-MORENO, G., BURJACHS, F., EXPÓSITO, I., OMS, O., CARRANCHO, Á., VILLALAÍN, J.J., AGUSTÍ, J., CAMPENY, G., GÓMEZ DE SOLER, B., VAN DER MADE, J. 2013, Late Pliocene vegetation and orbital-scale climate changes from the western Mediterranean area, *Global and Planetary Change* 108, 15-28. https://doi: 10.1016/j.gloolacha.2013.05.012

LINARES-MARTÍN, A., GÓMEZ DE SOLER, B., FARMAN, R. M., MORENO-RIBAS, E., MATEOS PRIETO, P., FONTANALS, M., ALÍAS, A., SOPESENS, J., BLAIN, H.-A., CAMPENY VALL-LLOSERA, G. 2026, Protocol development for an efficient digitization of palaeontological heritage: The case of Camp dels Ninots fossil site (Spain), *Geoheritage*, 18, 81. https://doi.org/10.1007/s12371-026-01294-7

OMS, O., BOLÓS, X., BARDE-CABUSSON, S., MARTÍ, J., CASAS, A., LOVERA, R., HIMI, M., GÓMEZ DE SOLER, B., CAMPENY G., PEDRAZZI, D., AGUSTÍ, J. 2015, Structure of the Pliocene Camp dels Ninots maar-diatreme (Catalan Volcanic Zone, NE Spain), *Bulletin of Volcanology*, 77(11). https://doi.org/10.1007/s00445-015-0982-3

SORBELLI L., BIBI F., MADURELL-MALAPEIRA J., GRANDI F., MORENO-RIBAS E., OMS O. *et al*. 2026, First of a line or last of a dynasty? Parabos tigneresi and the evolution of eurasian bovinae in the early pliocene, *PLoS One* 21(6): e0340256.

Geoarqueologia, geomorfologia i geocronologia de les Coves d'Olopte (Isòvol, Cerdanya)

Òscar Parque*, Cristina N. Patús**/***,
Xavier Mangado**/***, M. Gema Chacón**/***/****/*****/******

* CASEs Research Group (Culture, Archaeology and Socio-Ecological Dynamics)
** Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques (SERP), Universitat de Barcelona
*** Institut d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona (IAUB)
**** Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES-CERCA)
***** Universitat Rovira i Virgili, Departament d'Història i Història de l'Art
****** UMR7194 – HNHP (MNHN–CNRS–UPVD), Musée de l'Homme

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Isòvol

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Plistocè / neolític / edat del bronze

Tipus de jaciment
Cova

Dates de la intervenció
Maig 2024 / maig 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
El Primer Poblament dels Pirineus: La Vall del Riu Duran i el conjunt de les Coves d'Olopte

Direcció
Òscar Parque, M. Gema Chacón, Xavier Mangado

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat de Barcelona

En aquest treball presentem les darreres dades arqueològiques i geomorfològiques obtingudes al bienni 2024-2025 a les Coves d'Olopte, des de la Universitat de Barcelona, en el marc del projecte quadriennal en matèria d'Arqueologia i Paleontologia 2022-2025: "El primer poblament dels Pirineus: la vall del riu Duran i el conjunt de les coves d'Olopte" (CLT2022/ARQ001SOLC/169), IP: Xavier Mangado. Els treballs arqueològics tenen per objectiu avaluar les ocupacions humanes i el contextos paleoambientals des del Plistocè mitjà (Chibanià) fins a l'Holocè mig-tardà (Norgripià-Megalaià) a la conca alta del riu Segre.

CONTEXT GEOLÒGIC I MARC GEOMORFOLÒGIC REGIONAL

El complex endocàrstic de les Coves d'Olopte integra sis cavitats (A, B, C, D, E i I) situades a la Zona Axial oriental dels Pirineus (Barnolas/Pujalte, 2004), al vessant occidental del Montcurto (Isòvol, Cerdanya). El riu Duran, que lliura les seves aigües al tram superior del Segre pel marge dret, hi ha excavat una vall estreta en forma de "V" sobre les calcàries del Devonià superior. Les cavitats s'obren al marge oest del tàlveg, a uns 1.135 m s.n.m. i a uns 40 m en vertical sobre el curs fluvial actual.

Les cavitats de major desenvolupament lineal són la Cova A (42°23'15.5"N 1°48'34.1"E) i la Cova B (42°23'20.9"N 1°48'37.2"E), aquesta darrera ha estat la més investigada (Oliva 1947; Jusmet 1969; Canals/Ribera/Viñas 1970; Castellví 1979; Toledo 1990; 1998; Fullola/Cebrià 1996; López-García *et al*. 2007; Mercadal 2009; Parque *et al*.

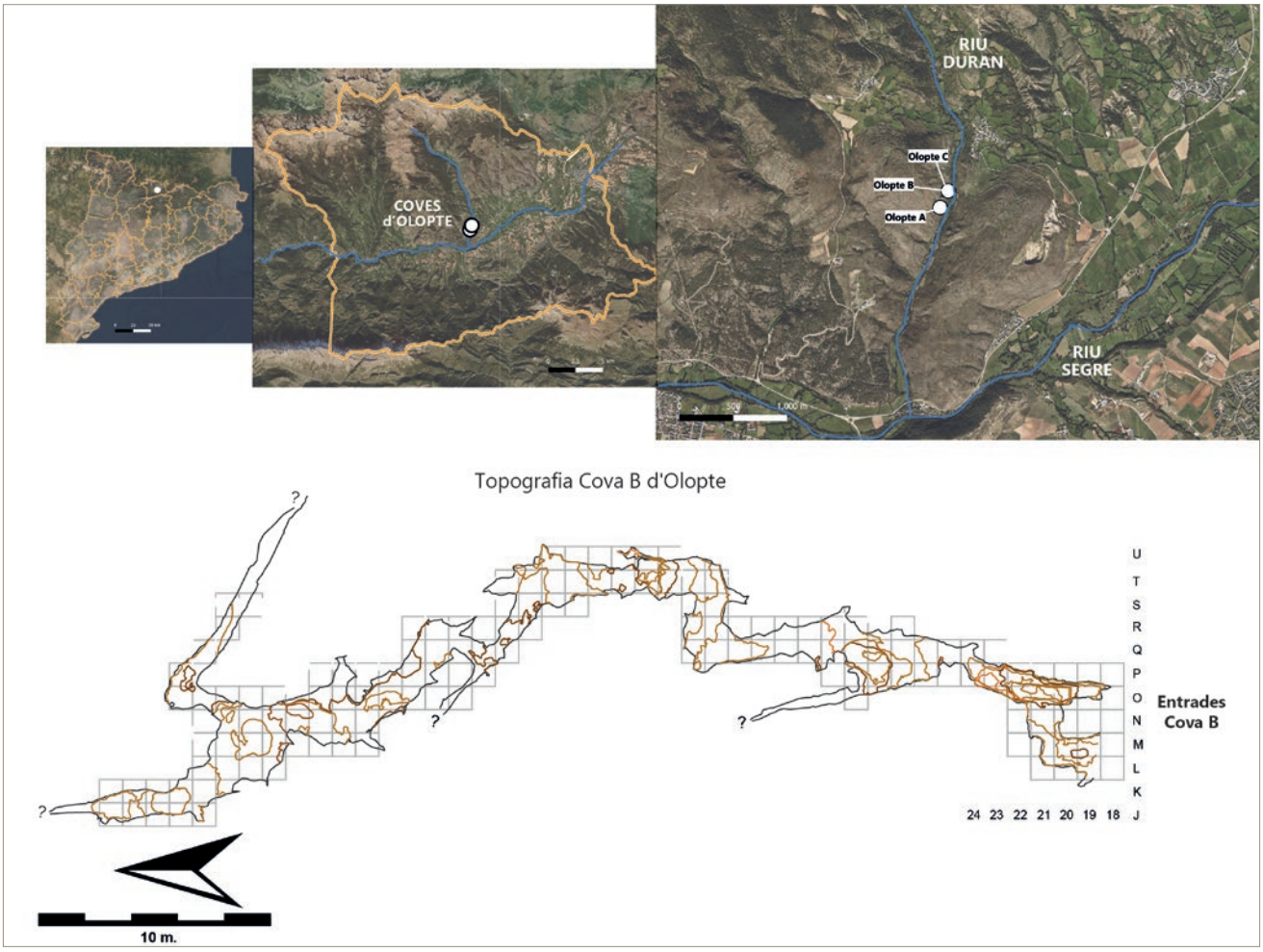


Figura 1. Situació de les Coves d'Olopte i planimetria de la Cova B.

2023; 2024). La Cova B compta amb un recorregut lineal estimat d'uns 60 metres, disposant d'una morfologia amb un pendent poc pronunciat —però continu— cap a l'interior, acompanyat d'obertures laterals que donen lloc a diverses subgaleries. La cova presenta estructuralment tres accessos: dues boques situades al mateix nivell, separades per aproximadament 1,5 metres, i una tercera obertura central posicionada a una cota inferior, designades respectivament com a boca esquerra, boca central i boca dreta (Fig. 1). La morfologia interna presenta un primer tram d'uns 20 m en direcció Est-Oest, disposant-se de forma perpendicular al pendent del vessant del Montcurto i un segon tram interior en direcció Nord-est Sud-oest i un pendent suau orientat cap al Sud-oest. A les parets de la cavitat es conserven 3 osques de dissolució hídrica, associant-se aquestes estructures als antics nivells d'aigua estables durant la fase activa de formació del carst. Aquestes es podrien relacionar amb els nivells antics de la llera del riu Duran, en una posició anàloga a la vall penjada, que es conserva actualment al marge est de la vall del Duran, mostrejada l'any 2024 (Parque/Mangado, 2024), just a la banda contrària de l'entrada de la Cova B i C. Durant el Plistocè, els fluxos d'aigua procedents d'aquesta vall penjada haurien descarregat directament sobre les calcàries del marge oest, modelant així el sistema de galeries de les coves.

La Cova C es localitza uns 2 metres per sobre de la Cova B en direcció nord respecte a la Cova B. Presenta una boca d'accés de 3,5 metres d'alçada que comunica amb una galeria principal de 14 metres de desenvolupament lineal, obturada al fons per un rebliment sedimentari de caràcter detrític carbonatat (bretxa). L'elevada presència de diàclasis en la zona d'entrada de la Cova C suggereix una connexió vertical amb la Cova B, situada immediatament en un pla inferior. La Cova A, també anomenada Cova Gran, es troba seguint el mateix corriol a uns 150 m de les anteriors i presenta un recorregut d'uns 100 m lineals accessibles.

PROGRAMA DE MOSTREIG GEOARQUEOLÒGIC I GEOCRONOLÒGIC

L'eix metodològic de les darreres campanyes ha estat el desenvolupament d'una estratègia de mostreig transversal del complex càrstic d'Olopte (Coves A, B i C), adreçat a obtenir datacions absolutes i caracteritzar els processos geoarqueològics que van definir la gènesi del rebliment sedimentari dels jaciments. Els mètodes emprats han estat la Ressonància Paramagnètica Elec-

trònica (ESR) i la Luminescència Òpticament Estimulada (OSL) sobre sediment, amb col·locació de dosímetres per mesurar la radiació ambiental, i les sèries d'urani i tori (U/Th) sobre espeleotemes. De manera complementària, s'han recollit sediments per a l'anàlisi de fitòlits i altres restes microbotàniques als mateixos punts de mostreig per realitzar una reconstrucció paleoambiental associada les dades geocronològiques.

Cova B

El programa de mostreig a la Cova B s'ha estructurat al llarg de tot el seu desenvolupament lineal, hi hem establert cinc zones de treball:

Zona 1 ("Entrada de la cavitat"): el mostreig s'ha orientat a definir la cronologia de la formació dels espeleotemes relacionats amb el paquet arqueològic (Nivell I i II) excavat fins al moment. S'han obtingut una bateria de mostres de planxes estalagmítiques, tant en les posicions estratigràficament superiors al Nivell II, com en el límit basal subjacent a l'estrat arqueològic.

Zona 2 ("Primera gatera"): en aquest sector de la galeria interior s'han extret mostres de sediments de la base arqueològica per a ESR) i OSL. L'objectiu és determinar si aquests sediments guarden correlació crono-estratigràfica amb els nivells intervinguts durant les excavacions dels anys 70 i 80 (Fernández de Villalta 1972; 1982; Fernández de Villalta/Barris 1983; 1984; 1985). El paquet sedimentari es troba segellat per un espeleotema que també ha estat mostrejat amb U/Th per establir un terme *ante quem* per a la sedimentació.

Zona 3 (Perfil de les excavacions dels anys 80): es va condicionar la secció estratigràfica realitzada pel Dr. Fernández de Villalta (1972) i es van prendre mostres de sediment per a analítiques d'ESR i OSL, focalitzant la feina a l'estrat on es va documentar la presència de marmota (*Marmota marmota*) datada mitjançant associació biocronològica a la glaciació alpina Würm II, fet que ens hauria de permetre ajustar la datació relativa anterior (Fernández de Villalta 1972).

Zona 4 (Sediments de fases fluvials): en una posició més interna, conserva un rebliment sedimentari colgat prop del sostre de la cavitat amb una coloració i una fàbrica sedimentària totalment diferenciades respecte als nivells inferiors, destacant una gran abundància de fil·lites arrodonides per una intensa acció hidràulica, possiblement associades a una antiga llera fluvial interna. Aquesta fase reflecteix un estadi evolutiu primerenc del carst, en el moment en el que el riu Duran circularia a nivells molt superiors als actuals. Es mostrejaren sediments per a ESR i OSL.

Zona 5 (Estructura negativa definida com a "fogar" als anys 80): correspon a l'àrea terminal de la cavitat, on a les memòries d'intervenció arqueològica dels anys vuitanta descrivien una estructura de combustió de l'edat del bronze (Toledo 1998). Tot i que les intervencions recents no han detectat restes físiques de carbons ni de rubefacció, es va aprofitar el perfil exposat de l'estructura negativa per prendre la mostra de sediment per a ESR i OSL.

CARACTERITZACIÓ CRONOLÒGICA DE LA COVA C I LA COVA A

A la Cova C, es va extreure un bloc sedimentari per a ESR i OSL a la base del perfil estratigràfic obert a la campanya de 2022. Es van recollir mostres dels espeleotemes associats al sostre d'aquest nivell per a U/Th. Alhora, es van identificar taxonòmicament carbons procedents de la campanya de 2022 (Mangado/Parque, 2022), pertanyents al grup *Pinus sylvestris* (Ignazio Minervini, UPF, comunicació personal), que es troben en procés d'anàlisi mitjançant ^{14}C per acotar amb precisió la cronologia d'ocupació de la cavitat.

A la Cova A es va dur a terme una recollida de mostres al llarg del recorregut per a ESR i OSL, amb la finalitat d'avaluar el potencial estratigràfic de cara a futures intervencions.

SONDEJOS GEOMORFOLÒGICS

Per determinar la procedència del rebliment detrític interior de les cavitats i calibrar les edats radiomètriques en un context regional, s'han realitzat un conjunt d'intervencions geomorfològiques a l'exterior del sistema de coves. L'any 2024 es va dur a terme un sondeig geològic al vessant est del riu Duran, a l'alçada de les boques de la Cova B però, a la riba oposada de la vall. El registre de la secció estratigràfica d'aquesta paleo-vall, o vall penjada, ha permès analitzar els mecanismes de transport de material detrític i d'aigües que potencialment van reblir les Coves d'Olopte. Alhora, es van prendre mostres d'ESR i OSL per establir la seqüència temporal de formació de la vall i dels dipòsits acumulats a l'interior de la Cova B.

En aquesta mateixa línia, l'estudi es va estendre a les graveres antigues de la llera del Segre, situades al terme municipal de Das (Girona; 42°22'49.9"N 1°50'52.1"E). Aquí es van obtenir mostres per ESR i OSL, amb l'objectiu de comprendre l'evolució cronològica de les terrasses fluvials de la conca alta. Aquestes formacions al·luvials van tenir un paper primordial en el modelatge del paisatge cerdà durant el Plistocè, condicionant directament la dinàmica d'ocupacions humanes del territori circumdant.

ANÀLISI DE MATERIALS DEL NIVELL I (HOLOCÈ) DE LA COVA B: MICRORESTES VEGETALS EN CERÀMIQUES

Més enllà dels estudis geocronològics, s'ha dut a terme una caracterització microbotànica preliminar de l'horitzó holocè (Nivell I) de la Cova B a partir dels fitòlits i midons presents al sediment arqueològic adherit a les parets d'alguns dels fragments dels vasos ceràmics exhumats. Els resultats preliminars indiquen que els mi-

dons documentats es podrien associar a la subfamília *Panicoideae* i de la tribu *Triticeae*. Els fitòlits, amb elements de les subfamílies *Pooideae* i *Panicoideae*, suggereixen una possible funció relacionada amb l'emmagatzematge de cereals.

CONCLUSIONS PRELIMINARS

Els resultats integrats de les excavacions i els mostrejos realitzats permeten proposar un model sedimentari preliminar per a la Cova B d'Olopte. Les observacions sedimentològiques i tafonòmiques suggereixen que el mecanisme de formació del Nivell II (Plistocè mig / Chibanià) respon a processos d'escorrentia superficial de baixa energia, que van transportar el material detrític i fossilífer de l'exterior cap a l'interior de la cova a través de l'entrada central. La meteorització recurrent a les restes òssies dona suport a aquesta hipòtesi.

A la zona excavada de l'entrada de la Cova B, el nivell plistocè presenta una unitat on es concentra el gruix del material esquelètic i una subunitat basal extremadament dura i cimentada. Aquesta duresa i concreció inferiors responen a la precipitació de carbonat càlcic provocada pel contacte del sediment amb la planxa estalagmítica que fa de base de la unitat. Aquesta planxa forma un pendent positiu cap a l'exterior que possiblement va actuar com una barrera mecànica —o dic natural— contra el desplaçament dels sediments cap al fons de la galeria, afavorint la retenció i acumulació de la matriu sedimentària i de les restes arqueo-paleontològiques a la zona d'entrada. Aquest sector esdevé, doncs, un espai de gran interès per al coneixement del Plistocè ceretà.

BIBLIOGRAFIA

BARNOLAS, A., PUJALTE, V. 2004, La Cordillera Pirenaica. Dins VERA J. A. (Ed.), *Geología de España*. Madrid: SGE-IGME, 233–343.

CANALS, M., RIBERA, C., VIÑAS, R. 1970, *La Fou de Bor i Cavitats de l'Alta Vall del Segre*. Barcelona: Editorial Montblanc / Centre Excursionista de Catalunya.

CASTELLVÍ, M. 1979, *Estudio Paleoecológico: Cueva dels Ermitons, Cueva dels Muricecs y Cueva B de Olopte*. Universitat de Barcelona.

FERNÁNDEZ DE VILLALTA, J. 1972, Presencia de la Marmota y otros elementos de la fauna esteparia en el Pleistoceno catalán. *Acta Geológica Hispánica*, VII(6), 170–173.

FERNÁNDEZ DE VILLALTA, J. 1982, *Memòria dels treballs fets a la cova 'B' d'Olopte (Isòvol-Cerdanya)*. Memòria inèdita.

FERNÁNDEZ DE VILLALTA, J., BARRIS, J. 1983, *Memòria d'excavació de la Cova B d'Olopte (Cerdanya)*. Memòria inèdita.

FERNÁNDEZ DE VILLALTA, J., BARRIS, J. 1984, *Memòria d'excavació de la Cova B d'Olopte (Cerdanya)*. Memòria inèdita.

FERNÁNDEZ DE VILLALTA, J., BARRIS, J. 1985, *Memòria d'excavació de la Cova B d'Olopte (Cerdanya)*. Memòria inèdita.

FULLOLA, J. M., CEBRIÀ, A. 1996, Materials lítics Prehistòrics de la Cerdanya. *Pyrenae*, 27, 271–277.

JUSMET, F. M., 1969, Las hachas de bronce en Cataluña, *Ampúrias* 31–32, 105–151.

LÓPEZ-GARCÍA, J. M., AGUSTÍ, J., CUENCA BESCÓS, G. 2007, Catalogue of the Late Quaternary Iberian micromammals (Rodentia, Eulipotyphla, Chiroptera) from the Museu de Geologia de Barcelona, Spain. *Treballs Del Museu de Geologia de Barcelona*, 15, 5-23.

MANGADO, X., PARQUE, Ó. 2022. *Informe de la campanya d'excavació arqueològica a les Coves B i C d'Olopte (Isòvol, la Cerdanya). Campanya 2022*. Informe inèdit.

MERCADAL, O. 2009, La Prehistòria de Cerdanya. Breu visió historiogràfica sobre la seva Recerca. Dins FULLOLA, J. M., VALLDEYRON, N. *Els Pirineus i les àrees circumdants durant el Tardiglacial. Mutacions i filiacions tecnoculturals, evolució paleoambiental (16.000-10.000 BP). Homenatge al professor Georges Laplace*. Puigcerdà: Ed. I.E.I, 617-635.

OLIVA, M. 1947, Nuevos hallazgos en las cuevas de Olopte (Cerdaña). *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 266.

PARQUE, Ó., CHACÓN, M. G., MANGADO LLACH, X., GONZÁLEZ-OLIVARES, C. B., BARTROLÍ ISANTA, R. 2024, La Cova B d'Olopte (Isòvol, la Cerdanya, Girona): noves troballes i reconsideracions. Dins BURCH, J., CODINA, F., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 27-30.

PARQUE, Ó., GONZÁLEZ-OLIVARES, C. B., EMENS-ARANAS, C., OMS, F. X., BARTROLÍ, R., CHACÓN, M. G., MANGADO, X. 2023, Noves intervencions arqueològiques a la Cova B d'Olopte (la Cerdanya, Girona). *ERA, Revista Cerdana de Recerca*, 287–296.

PARQUE, Ó., MANGADO, X. 2024, *Informe de la campanya d'excavació de la Cova B d'Olopte (Isòvol, la Cerdanya). Campanya 2024*. Informe inèdit.

TOLEDO, A. 1990, *La utilització de les coves des del Calcolític fins al Bronze final al NE de Catalunya (2200-650 aC)*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.

TOLEDO, A. 1998, Els materials ceràmics de les coves A i B d'Olopte (Isòvol, Cerdanya), *Cypsela* 12, 135–146.

Les intervencions arqueològiques a la cova de l'Arbreda durant el bienni 2024-2025

Joaquim Soler*, Isaac Rufí**, Clàudia Tura***, Narcís Soler****

* Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural (ICRPC-CERCA)

** SERP-Universitat de Barcelona

*** Institut de Recerca Històrica-Universitat de Girona

**** Institut d'Estudis Catalans

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Serinyà

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
140.000 - 2.000 BP

Tipus de jaciment
Cova

Dates de la intervenció
Agost 2024 / agost 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Les coves de Serinyà (Pla de l'Estany) i altres jaciments prehistòrics del seu entorn i d'àrees veïnes

Direcció
Joaquim Soler, Isaac Rufí

Institució, entitat o empresa promotora
Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona

La cova de l'Arbreda està situada al municipi de Serinyà, a l'indret conegut com el Paratge del Reclau. El jaciment s'obre en el talús travertínic que delimita per l'oest el pla d'Usall i de Martís, al costat d'altres jaciments paleolítics com són les coves de Mollet III, Mollet, Pau, Reclau Viver i el Cau del Roure, a banda d'abrics de menor entitat com l'Arbreda II.

En el moment del seu descobriment durant la dècada de 1940 aquests jaciments es trobaven pràcticament reomplerts de sediments, fet que dificultava la seva identificació. En el cas de la cova de l'Arbreda, després d'algunes actuacions sense transcendència efectuades els anys 1947 i 1950, a finals de l'any 1972 Josep Maria Corominas va realitzar un profund sondatge en l'indret on suposava l'existència d'una cavitat. Aquest pou, actualment anomenat Sector Alfa, arribà a una cota de -8,80 metres i va posar de manifest l'elevat interès arqueològic del jaciment. L'any 1975 s'hi reprengueren les intervencions aplicant una metodologia moderna i sota la direcció d'un equip d'investigació que ha continuat els treballs fins a l'actualitat. Des de 1997 l'existència d'un parc arqueològic difon els valors patrimonials de la cova de l'Arbreda i els altres jaciments del paratge entre la ciutadania. L'any 2008 foren declarats Bé Cultural d'Interès Nacional en la categoria de zona arqueològica.

Aquesta trajectòria de recerca ha posat de manifest que la cova de l'Arbreda conserva evidències dels principals períodes esdevinguts des de finals del plistocè mitjà fins al final del neolític, essent les troballes cor-



Figura 1. Punta del Serinyadell (coordenat ARB G2 BG58 326) elaborada sobre sílex i de dimensions generoses en comparació amb les mètriques habituals d'aquest tipus, habitualment més reduïdes. Escala: 5 centímetres.



Figura 2. Punta amb escotadura (coordenat ARB G2 BG58 278) elaborada sobre sílex. El retoc invasor de tendència plana l'acosta als foliacis del solutrià mitjà, per bé que el tipus indica indubtablement cronologies del solutrià final. Al seu extrem distal, a la cara ventral, s'observa una petita extracció accidental de tipus burinant potser indicativa del seu ús com a projectil. Escala: 2 centímetres.

responents als períodes posteriors molt testimonials. A la part inferior de la seqüència coneguda hi trobem els nivells corresponents a les ocupacions neandertalianes del paleolític mitjà (nivells O-I), encara que no tots ells apareixen amb la mateixa integritat a causa d'algunes alteracions químiques i a les alternances entre les ocupacions humanes i les dels úrsids. La fi del paleolític mitjà (nivell I) i l'inici del paleolític superior (nivell H) hi és molt ben representat, fet que dota d'una rellevància particular al jaciment per a l'estudi dels fenòmens associats a la fi de la presència neandertaliana i a l'arribada de la nostra espècie al Mediterrani occidental, així com a l'evolució cultural i climàtica experimentada posteriorment durant tot el paleolític superior (nivells H-A). De tota la seqüència, els moments més mal representats són els postpaleolítics, ja que la morfologia deteriorada per l'erosió que presentava el jaciment en les èpoques més recents devia restar atractiu per altres usos que no fossin els funeraris. En aquells moments, des de l'epipaleolític fins al neolític final, les troballes apareixen en un sol estrat de sediment format per *terra rossa* que segella la cavitat i que, en part, mostra els efectes dels agents erosius sobre la part superior del rebliment de la cavitat, especialment cap a l'oest, en consonància amb el pendent del talús cap al torrent Serinyadell. No obstant això, cap al nord-est, sota les restes de la coberta travertínica original que encara resta actualment, queden més o menys *in situ* els materials postpaleolítics, els quals presenten una certa coherència estratigràfica.

ACTUACIONS

Durant el passat bienni es van realitzar dues intervencions, la primera entre el 5 i el 23 d'agost de 2024 i la segona entre el 4 i el 30 d'agost de 2025, ambdues incloses dins el projecte de recerca quadriennal de la Universitat de Girona titulat del "Les coves de Serinyà (Pla de l'Estany) i altres jaciments prehistòrics del seu entorn i d'àrees veïnes".

Els objectius d'ambdues campanyes consistiren principalment a ampliar el coneixement sobre els últims moments del solutrià a Catalunya (representats per la base del nivell B) i els moments immediatament precedents (el sostre del nivell C).

Per tal de documentar aquest trànsit entre els nivells solutrians B i C durant les dues darreres campanyes s'han excavat els quadres a l'est del sector Beta. Els de la part oest, situada de manera totalment adjacent a l'àrea d'excavació actual, ja foren excavats a finals de la dècada de 1970 i inicis de la 1980. Tanmateix, les intervencions actuals no suposen només una mera ampliació de les col·leccions obtingudes anteriorment sinó que també comporten excavar un registre a priori més ben conservat i d'un caràcter més continu. Als quadres actualment en excavació els nivells arqueològics

no haurien d'haver quedat tan interromputs pels blocs caiguts del sostre com succeí en els que s'excavaren a la part oest del Sector Beta.

A banda de les qüestions referides al solutrià, durant les dues campanyes també s'ha actuat sobre cronologies postsolutrianes corresponents al tram terra rossa (TR) i al magdalenià (A). Això s'explica per la voluntat d'obtenir una àrea d'excavació centrada en el solutrià de la màxima amplitud possible, per la qual cosa ha calgut excavar alguns quadres que fins ara no havien estat intervinguts amb la intensitat suficient i es trobaven en una cota més alta, com per exemple I3 i I5.

Un altre objectiu, certament no específic d'aquestes campanyes sinó que s'ha mantingut constant al llarg de la història de l'excavació de la cova de l'Arbreda, ha estat avançar en la determinació del potencial estratigràfic del jaciment. Per aquest motiu s'ha continuat aprofundint el sondatge del Sector Alfa (quadres D1 i D2), on hem intervingut sobre el nivell mosterià més profund (nivell O).

De manera complementària s'han efectuat lleugeres intervencions al nivell mosterià J (quadres C4 i C5) motivades per la necessitat de mantenir en bon estat l'àrea la part oest del Sector Beta.

En l'àmbit metodològic, durant aquesta campanya s'ha procedit a la flotació d'un volum constant de sediments de cada talla excavada per tal d'avaluar la pertinença de l'aplicació d'aquest tipus de mostrejos al jaciment. El fet que durant les campanyes de 2024 i 2025 s'hagi actuat sobre una pluralitat de nivells postpaleolítics, del paleolític superior i del paleolític mitjà ha servit per constatar que, supeditat als resultats que puguin oferir les anàlisis de laboratori i més enllà d'un lògic increment del volum de materials recuperats, a priori no s'observen diferències pel que fa a la diversitat de materials d'origen vegetal respecte als mètodes emprats anteriorment, ja que eminentment quasi només es recuperen carbons.

RESULTATS

L'excavació de les talles de cronologia holocena, notablement al quadre I3 (talles CI38-40), no ha proporcionat cap resta ceràmica. La indústria lítica, tallada en quars i sílex, tampoc ha aportat elements diagnòstics. Pel que fa a les restes de fauna, tal com és habitual a les coves del Reclau, pertanyen majoritàriament al conill. Tot i això, entre els ungulats cal destacar la identificació d'algunes restes de cérvol, just per sobre el contacte amb el nivell magdalenià (A).

Aquest nivell magdalenià A subjacent, datat per ^{14}C AMS en 13.704±41 (ETH-86105, Soler *et al.* 2021), ha estat acabat d'excavar en els quadres H4, I3 i I5. Hi abunda també el conill en gran quantitat i, pel que fa als ungulats, es documenten unes poques restes d'èquid, cérvol i de caprí. A més, aquest nivell mostra una explotació d'avifauna notablement diversa (Lloveras *et al*. 2022), en relació amb la qual cal remarcar l'aportació per part dels humans de restes d'au de mida gran i mitjana. Per exemple, s'han identificat marques de tall en un tibiotars i en un coracoide. En aquest mateix nivell A s'ha recuperat un conjunt notable de carbons sense que s'hagi pogut identificar cap estructura de combustió.

Pel que fa als nivells solutrians, en els quadres precedents i a H5 s'ha excavat el que quedava del solutrià final amb puntes d'escotadura de retoc abrupte de tipus mediterrani (nivell B), datat per ^{14}C AMS en 18.860±80 (GrA-47320, Soler *et al*. 2014). Els treballs han confirmat que el passatge entre el nivell A i el B correspon a un tram molt pobre, sense que es pugui identificar cap canvi estratigràfic pròpiament dit. Tampoc s'observa cap canvi estratigràfic en el trànsit entre el nivell B i el C subjacent, corresponent al solutrià mitjà i datat per ^{14}C AMS en 19.480±80 (GrA-47330, Soler *et al.* 2014). El sostre del nivell C s'identifica per la sobtada aparició de foliacis, restes de talla lítica de majors dimensions i fragments de fauna també considerablement més gran que les del nivell B. Pel que fa a la delimitació del canvi entre els dos nivells, la talla BG58 del quadre G2 segurament representi una referència a tenir en compte, ja que ha proporcionat una magnífica punta del Serinyadell (Fig. 1), és a dir, el fòssil director del solutrià mitjà, i també una punta d'escotadura (Fig. 2), al seu torn fòssil director del solutrià final. El caràcter invasor del retoc de la seva cara dorsal la diferencia d'algunes puntes d'escotadura recuperades en campanyes anteriors en les quals predomina el retoc abrupte, fet que podria il·lustrar les dinàmiques d'evolució tècnica durant el solutrià final.

Pel que fa a les restes de fauna solutrianes, al nivell B el cavall experimenta ja un notable augment respecte a la resta d'ungulats. Aquest fet és característic dels nivells solutrians i gravetians dels jaciments del Reclau, amb cronologies corresponents al darrer màxim glacial. D'aquest tàxon, és sobretot interessant remarcar la quantitat de restes pertanyents a individus infantils, com és el cas de la dentició decidual.

Finalment, els resultats obtinguts en els nivells mosterians corresponents al plistocè superior (nivell J), al Sector Beta, no aporten novetats al que ja coneixíem, confirmant la presència abundant i coincident en l'espai de restes d'úrsids, fauna aportada pels humans i d'elements d'indústria lítica elaborada sobre roques d'origen local amb mètodes de talla destinats a la producció d'ascles.

Per contra, els materials recuperats al nivell O, al fons del Sector Alfa, són molt escassos, però hi ha clares evidències de presència humana acreditada amb ascles compatibles amb la cronologia de finals del plistocè mitjà. Aquí els sediments estan fortament concrecionats, cosa que ha dificultat tant la seva excavació així com la tria dels sediments. Pel que fa a la fauna, apareix

altament fossilitzada, amb permineralitzacions d'òxids de ferro i manganès i només se n'han pogut identificar unes poques restes. Dominen les estelles de fauna de mida mitjana i gran, moltes de les quals presenten fracturacions en fresc. S'ha pogut determinar una resta de gran boví (possiblement *Bos primigenius*) i restes de lepòrid i avifauna. A més, cal destacar la identificació de copròlits, possiblement associats a l'activitat de hiènids. La cronologia d'aquest nivell va poder ser estimada al voltant dels 140.000 anys BP gràcies a les datacions efectuades mitjançant les sèries de l'Urani sobre mostres pertanyents a una planxa estalagmítica identificada a la mateixa cota en el quadre adjacent E2 (Soler *et al*. 2014).

BIBLIOGRAFIA

LLOVERAS, L., GARCIA, L., MARQUETA, M., MAROTO, J., SOLER, J., SOLER, N. 2022, The role of birds in Upper Palaeolithic sites: Zooarchaeological and taphonomic analysis of the avian remains from Arbreda Cave (Serinyà, northeast Iberia), *Quaternary International* 626-627, 22-32.

SOLER, J., SOLER, N, SOLÉS, A., NIELL, X. 2014, La cueva de la Arbreda del Paleolítico medio al Neolítico. Dins SALA, R. (ed.) i CARBONELL, E., BERMÚDEZ DE CASTRO, J. M., ARSUAGA, J. L, (coords.), *Los cazadores recolectores del pleistoceno y del holoceno en Iberia y el estrecho de Gibraltar: estado actual del conocimiento del registro arqueológico*. Burgos: Universidad de Burgos, Fundación Atapuerca, 48-58.

SOLER, J., SOLER, N., RUFÍ, I., NIELL, X., MASCLANS, A., COROMINA, N. SOLÉS, A., VENTURA, H. 2021, El Magdaleniense en la cueva de la Arbreda (Serinyà, Pla de l'Estany, Cataluña). Dins BEA, M., DOMINGO, R., MAZO, C., MONTES, L., RODANÉS, J. M. (eds.), *De la mano de la Prehistoria. Homenaje a Pilar Utrilla Miranda*. Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza, 309-324, Monografías Arqueológicas. Prehistoria, 57.

Les intervencions arqueològiques a la cova d'en Pau (Serinyà, Pla de l'Estany). Campanyes 2024-2025

Manuel Vaquero*/**, Julià Maroto***, Susana Alonso*/**, Alba Parlón***, Ferran Millan***

* Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES)

** Àrea de Prehistòria, Universitat Rovira i Virgili (URV)

*** Àrea de Prehistòria, Universitat de Girona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Serinyà

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
ca. 30.000-20.000 anys BP

Tipus de jaciment
Abric travertínic / cova travertínica

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Les coves de Serinyà (Pla de l'Estany) i altres jaciments prehistòrics del seu entorn i d'àrees veïnes

Direcció
Manuel Vaquero Rodríguez

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat de Girona

Al llarg del segle XX, es van portar a terme diverses intervencions arqueològiques a la cova d'en Pau (Serinyà), primer per part de J.M. Corominas i després, per J. Tarrús (Soler 1985; Tarrús/Bosch 1990). Aquestes intervencions van permetre documentar nivells de la prehistòria recent i, per sota, l'inici d'una seqüència del paleolític superior, amb materials del solutrià.

Així, l'objectiu principal de les campanyes de 2024 i 2025 ha estat aprofundir en el coneixement de la seqüència paleolítica. Totes dues campanyes representen una continuació directa dels treballs iniciats el 2019 (Vaquero/Millan/Maroto 2020; Vaquero/Maroto 2022; Vaquero *et al*. 2024) i comparteixen una limitació important: la impossibilitat d'ampliar l'excavació als sectors exteriors del jaciment mentre no es disposi d'una coberta que protegeixi les zones exposades a la intempèrie.

Les dues excavacions s'han inscrit en el projecte quadriennal de recerca "Les coves de Serinyà (Pla de l'Estany) i altres jaciments prehistòrics del seu entorn i d'àrees veïnes".

LA CAMPANYA DE 2024

L'any 2024 els treballs d'excavació es van concentrar en tres àrees (Fig. 1):

- Als quadres G8, G9, G10, H8, H9, H10, I8, I9, I10 (sector Pau II), on es va finalitzar de l'excavació de l'estrat 4 i es va localitzar el sostre de l'estrat 5.
- Als quadres F12-I12 (sector Pau V), la intervenció també finalitzava l'excavació de l'estrat 4 i iniciava

la del 5, fins que la prudència –per no originar problemes d'estabilitat a la part de la volta preservada de la cavitat– va obligar a suspendre-hi els treballs. A partir d'aquell moment, al sector només es va treballar perfilant una part de la secció nord dels quadres H12-I12, per tal de definir millor l'estratigrafia.

- Als quadres G15-H15 (sector Davant Pau), es va procedir a l'obertura d'un nou sondeig, a partir del punt on s'havien aturat els treballs de Josep M. Corominas l'any 1974.

Aquests treballs permeteren revisar la seqüència estratigràfica. El perfil del quadre H12 va demostrar que el nivell que inicialment es preveia com a estrat 5 havia de ser redefinit com a estrat 4c, mentre que per sota apareixia un veritable estrat 5, separat per un contacte erosiu molt clar. Aquesta reinterpretació va permetre millorar la correlació entre Pau V i Pau II.

Pel que fa al sector de Davant Pau, es van identificar els estrats A i B sota un potent paquet de sediment remenat que s'havia anat acumulant després de les excavacions antigues.

LA CAMPANYA DE 2025

La campanya de 2025 va continuar aquestes línies de treball, però ja amb una orientació més centrada en (Fig. 1):

- Connectar estratigràficament la seqüència de Pau V amb la de Davant Pau mitjançant el perfil d'H12-I12.
- Prosseguir l'excavació dels estrats profunds (B i C) identificats a Davant Pau (quadres G15-H15).
- Desenvolupar de manera extensiva l'excavació de l'estrat 5 a Pau II (quadres G8, G9, G10, H8; H9, H10, I8, I9, I10).

El perfil d'H12-I12 va permetre identificar diverses unitats bioturbades (US11 i US12), excavar parcialment l'estrat 6 i descobrir l'inici d'un nou estrat, el 7. Això va ampliar notablement el coneixement de la seqüència sedimentària del jaciment.

A Pau II es va completar gradualment l'excavació de les darreres restes de l'estrat 4 i es va avançar de forma significativa dins de l'estrat 5. El contacte entre ambdós nivells es va confirmar com a marcadament erosiu.

L'estrat 4 es pot atribuir amb seguretat al solutrià i, segons la interpretació provisional de 2025, probablement correspon a un solutrià mitjà mediterrani comparable al nivell C de la cova de l'Arbreda. En canvi, l'adscripció cultural de l'estrat 5 continua sent incerta. Encara no es disposa de materials diagnòstics suficients ni de datacions radiocarbòniques que permetin determinar si és també solutrià o és anterior.

Al sector Davant Pau, es va completar l'excavació de l'estrat B i es va iniciar la de l'estrat C. Tot i que el registre arqueològic recuperat ha estat escàs i poc diagnòstic, s'ha confirmat la presència de nivells atribuïbles al paleolític superior i s'ha ampliat considerablement el coneixement de la seqüència estratigràfica en aquesta zona de la cavitat.

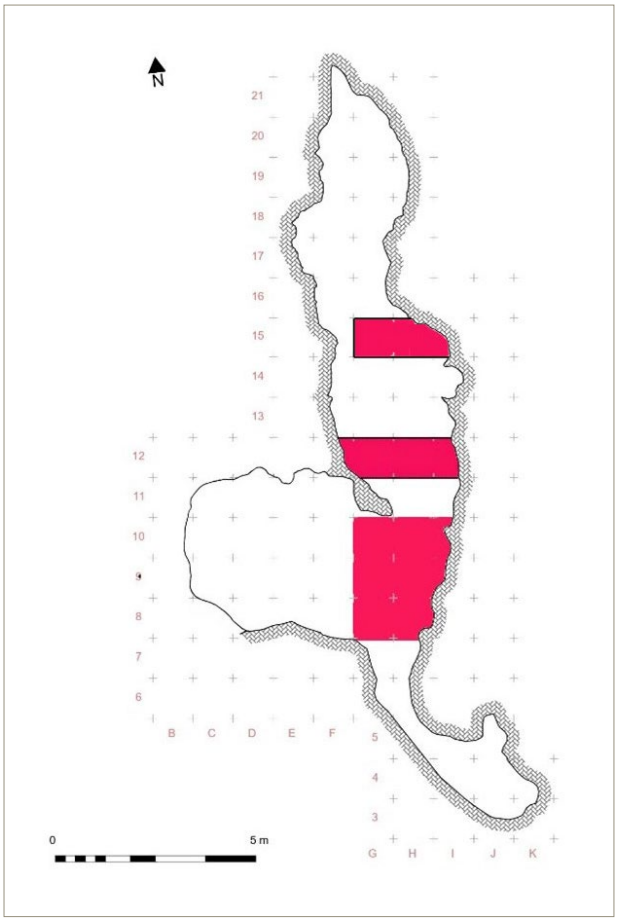


Figura 1. Planta de la cova d'en Pau, amb indicació dels tres sectors on s'ha intervingut durant el bienni 2024-2025.

MATERIALS ARQUEOLÒGICS RECUPERATS

Les dues campanyes han proporcionat una gran quantitat de restes faunístiques i d'indústria lítica, entre altres materials, encara que amb una densitat variable segons els sectors.

Pel que fa al material lític, el total de restes recuperades majors d'1 cm és de 889. La major part d'aquest conjunt correspon a l'estrat 4, en el qual s'han recuperat 531 peces. En canvi, el registre lític trobat a l'estrat 5 (n=144) i a les unitats diferenciades al sondeig de Davant Pau (estrats A-C) és molt més reduït. Cal dir que moltes d'aquestes restes són fragments de gres –plaquetes de sorrenca– que no estan relacionats amb els processos de producció i configuració d'eines lítiques, sinó amb els processos de combustió i de configuració de fogars. Si es considera només el conjunt que constitueix pròpiament la indústria lítica, els efectius es redueixen a 589 elements. Les dades que s'exposen a continuació es deriven de l'anàlisi d'aquests elements.

Quant a l'estrat 4, es confirmen les característiques apuntades en les campanyes anteriors. El sílex és la matèria primera més representada, amb el 54% de les restes recuperades, seguit del quars, amb el 28%. Altres materials, com la calcària, la lidita o les roques metamòrfiques, tenen representacions molt més baixes. Aquest domini del sílex és encara més accentuat si considerem només els útils retocats: 12 de 15. La major part del conjunt està format per productes de talla (ascles i fragments d'ascla), essent les proporcions de nuclis i artefactes retocats molt reduïdes. En aquest estrat només s'han trobat 2 nuclis, els 2 de sílex, la qual cosa fa que sigui complicat fer una reconstrucció acurada de les estratègies de talla. Els 2 nuclis són de dimensions molt reduïdes i estan orientats a la producció d'ascles de format molt petit, sense presentar cap estructura volumètrica ben definida. Semblen correspondre a una producció de caràcter marcadament expeditiu. Per altra banda, l'anàlisi dels productes mostra que la producció d'elements laminars va ser poc freqüent, amb només un 7%, del qual, la majoria en suport lamineta.

Pel que fa als útils retocats (Fig. 2), la dada més destacable és la troballa de 3 peces de retoc pla, 2 de les quals corresponen clarament a puntes solutrianes. Aquestes peces són les més significatives des del punt de vista cronocultural i confirmen la presència de materials solutrians a l'estrat 4, com ja s'havia constatat en campanyes anteriors. La resta d'útils retocats mostra una distribució molt equilibrada: 2 raspadors, 2 burins, 2 rascadores, 2 ascles retocades, 1 perforador, 1 punta de dors i 1 escatat. Cal esmentar també la troballa d'un còdol treballat, unifacial i de morfologia apuntada.

Un dels aspectes més significatius dels treballs desenvolupats en el bienni 2024-2025 ha estat l'inici de l'excavació de l'estrat 5. Tanmateix, el nombre de peces recuperades en aquest estrat és encara molt reduït, raó per la qual les característiques tecnològiques que s'apunten a continuació s'han de prendre amb reserves. Caldrà disposar d'un major nombre d'efectius per perfilar els trets que defineixen aquest nivell, especialment pel que respecta a la seva adscripció cronocultural. En aquest estrat, el predomini del sílex és encara més accentuat que a l'estrat 4, arribant al 63% del total. La representació del quars baixa fins al 20%. A banda del sílex i el quars, només la calcària juga un paper significatiu en la producció d'artefactes. També, com a l'estrat 4, la major part del conjunt està format per ascles i fragments d'ascla. La proporció de productes laminars (22%) és superior a la de l'estrat 4, però no s'ha d'oblidar que estem treballant amb un nombre molt baix d'efectius. Només s'ha recuperat un nucli, el qual mostra l'explotació inicial d'una placa de quars i va proporcionar una sèrie molt curta d'ascles petites. S'han identificat 5 peces retocades, 4 de sílex i 1 de quars: 2 laminetes de dors (Fig. 2), 1 perforador i 2 fragments d'artefactes retocats que no es poden adscriure a cap grup tipològic.

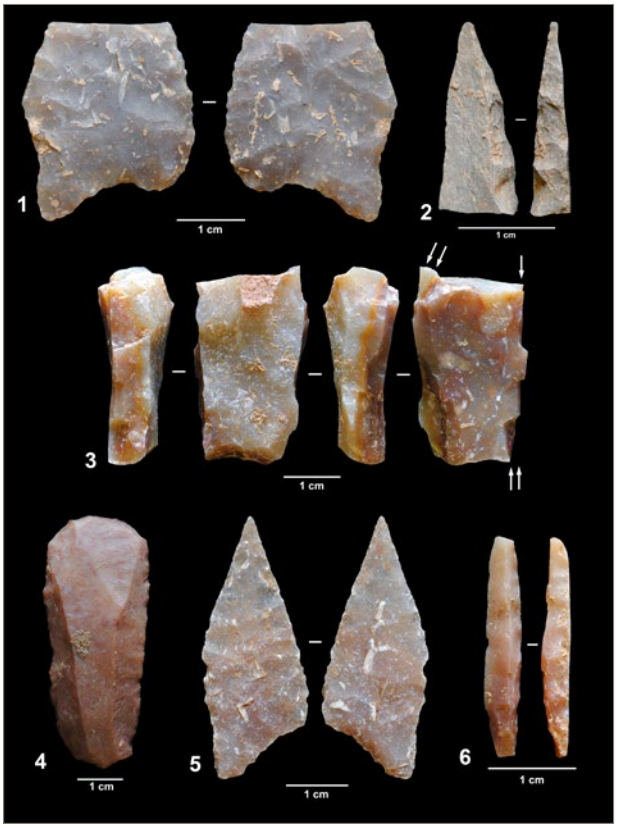


Figura 2. Útils retocats recuperats a les campanyes de 2024 i 2025. Estrat 4: 1, fragment de punta solutriana; 2, punta de dors; 3, burí; 4, raspador sobre làmina. Remenat (Davant Pau): 5, punta del Serinyadell. Estrat 5: 6, lamineta de dors.

Per la seva banda, el sondeig de Davant Pau ha proporcionat fins ara un nombre molt reduït de restes. Cal destacar la troballa, al sediment remenat superficial, d'una punta enterament foliàcia, bifacial i amb peduncle asimètric (punta del Serinyadell), pràcticament sencera (Fig. 2). Pel que fa a les restes trobades en context estratigràfic, a la seqüència formada pels estrats A-C s'han recuperat 120 artefactes, la majoria (63%) de sílex. De la resta de matèries primeres, només el quars i la calcària tenen una presència significativa. Els productes de talla (ascles i fragments d'ascla) són dominants, amb un 11% de productes laminars. S'han trobat 2 nuclis, 1 de calcària a l'estrat A i 1 de sílex a l'estrat C. El primer és un nucli sobre ascla que presenta una estratègia discoide unifacial, orientada a la producció d'ascles molt grans. El segon mostra dues plataformes de percussió disposades de forma ortogonal i va proporcionar ascles allargades i laminetes de format molt petit. Pel que fa al conjunt retocat, s'han recuperat 6 útils: 3 a l'estrat A (1 lamineta de dors, 1 punta de dors i 1 fragment de peça retocada), 2 a l'estrat B (1 rascadora i 1 abrupte indiferenciat) i 1 a l'estrat C (una lamineta de dors). Amb aquestes dades no és possible proposar una adscripció cronocultural per aquestes unitats estratigràfiques.

Per la seva banda, la fauna, en general, està dominada pel conill i entre els macromamífers, pel cavall, seguit

del cérvol i l'ur, entre altres espècies. També s'han documentat nombroses evidències tafonòmiques, com marques de tall, cremació, digestió, alteracions per manganès i processos de bioturbació. De moment no tenim prou dades per establir diferències entre els estrats 4 i 5. Destaca d'aquest darrer una escàpula de cavall, recuperada el 2025 al quadre H9.

Entre altres troballes rellevants cal citar una resta humana a l'estrat B (un petit fragment de metatars).

Igualment, es van recuperar diversos elements d'ornamentació en forma de petxines marines, algunes clarament perforades.

Finalment, s'han obtingut una sèrie de datacions radiocarbòniques sobre restes òssies de l'estrat 4, que han donat uns resultats que se situen aproximadament entre els 19.000 i els 22.000 anys BP no calibrats.

VALORACIÓ GENERAL

Les dues campanyes han assolit els objectius previstos i han permès avançar notablement en la definició de la seqüència estratigràfica de la cova d'en Pau. Tot i això, els nivells més profunds continuen oferint pocs elements diagnòstics, fet que impedeix establir-ne una atribució cronocultural segura.

En síntesi, els principals resultats del període 2024-2025 són la consolidació d'una seqüència estratigràfica més complexa del que es pensava inicialment, amb la identificació d'estrats nous a la part alta-mitjana de la seqüència paleolítica (5, 6 i 7) i a la part inferior (A, B i C), i la confirmació del caràcter solutrià de l'estrat 4 (que s'afegeix al ja identificat de l'estrat 3). Les futures excavacions i les datacions radiocarbòniques seran decisives per determinar l'edat i el significat cultural dels nivells inferiors encara poc coneguts.

AGRAÏMENTS

Les campanyes d'excavació portades a terme a la cova d'en Pau els anys 2024 i 2025 han estat subvencionades pel Departament de Cultura (projecte "Les coves de Serinyà (Pla de l'Estany) i altres jaciments prehistòrics del seu entorn i d'àrees veïnes") i també han comptat amb el suport del Consell Comarcal del Pla de l'Estany i l'Ajuntament de Serinyà. La recerca ha estat parcialment subvencionada pels projectes ministerials PID2022-138590NB-C41 i PID2022-138590NB-C44.

BIBLIOGRAFIA

SOLER, N. 1985, El Paleolític Superior de "Davant Pau" (Serinyà). Dins *Homenatge al Dr. Josep Maria Cormi-nas*, vol. I. Banyoles: Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 85-110.

TARRÚS, J., BOSCH, A. 1990, Els nivells postglacials de la cova d'En Pau (Serinyà, Pla de l'Estany), *Cypsela* VIII, 21-47.

Vaquero, M., Millan, F., Maroto, J. 2020. La intervenció arqueològica a la cova d'en Pau (Serinyà, Pla de l'Estany). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MANZANO, MATARÓ, M., *Quinzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 39-42.

VAQUERO, M., MAROTO, J. 2022. Les intervencions arqueològiques a la cova d'en Pau (Serinyà, Pla de l'Estany). Campanyes 2020-2021. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 28-31.

VAQUERO, M., MAROTO, J., MILLAN, F., ALONSO, S., PARLÓN, A. 2024. Les intervencions arqueològiques a la cova d'en Pau (Serinyà, Pla de l'Estany). Campanyes 2022-2023. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 23-26.

La Cova del Pasteral (la Cellera de Ter, la Selva). Campanyes 2024 i 2025

Rafel Rosillo*, Maria Herrero-Otal*****, Bibiana Agustí***, Antoni Palomo**, Àngel Bosch*, Raquel Piqué**, Xavier Terradas****, Anna Barberà**, Nerea Timoneda*

* Investigador/a independent

** Departament de Prehistòria, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

*** In Situ Arqueologia i Antropologia, SL

**** Consell Superior d'Investigacions Científiques – Institució Milà i Fontanals (IMF-CSIC, Barcelona)

***** Área de Prehistoria, Departamento de Geografía e Historia, Universidad de La Laguna (ULL)

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
La Cellera de Ter

Comarca
Selva

Cronologia
Neolític antic, neolític final - calcolític

Tipus de jaciment
Cova sepulcral

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / setembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Maria Herrero-Otal, Antoni Palomo Pérez i Rafel Rosillo Turrà

Institució, entitat o empresa promotora
Consell Superior d'Investigacions Científiques – Institució Milà i Fontanals (IMF-CSIC), Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC)

La Cova del Pasteral fa referència a un conjunt de cavitats naturals, amb un recorregut conegut de 290 metres formades en un afloramient de roca calcària al vessant nord-est de la Muntanya de Canet o Puig de Gria situat a El Pasteral, La Cellera de Ter.

La cova havia estat desconeguda fins als anys 20 del segle passat, quan una pedrera d'extracció de marbre va obrir una petita galeria que permetia accedir a l'interior, on es van trobar restes de diferents enterraments de cronologia prehistòrica i objectes d'aixovar associats. Aquesta, però, era una entrada artificial. L'entrada natural utilitzada durant la prehistòria hauria quedat obturada a finals del neolític, com sembla deduir-se de la manca d'altres restes més modernes, i quedava pendent de ser descoberta. Durant molts anys, el coneixement que es va tenir del jaciment va ser fruit de visites i recollides ocasionals de materials per part de veïns de la zona. Això va provocar una pèrdua i dispersió molt important de materials entre col·leccions particulars. Una excepció van ser els treballs científics realitzats l'any 1935 per Francesc Riuró a partir del plànol, informes i d'una important col·lecció de materials arqueològics recollits pel mestre de l'escola d'El Pasteral, Ramon Cicres, i que actualment resten dipositats al Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona (Riuró 1942).

A principis dels anys vuitanta del segle passat, tres afeccionats a l'espeleologia, Xico Caparrós, Joan Boix i Josep Boix van fer noves i interessants troballes reobrint l'interès pel jaciment. L'arqueòleg Àngel Bosch

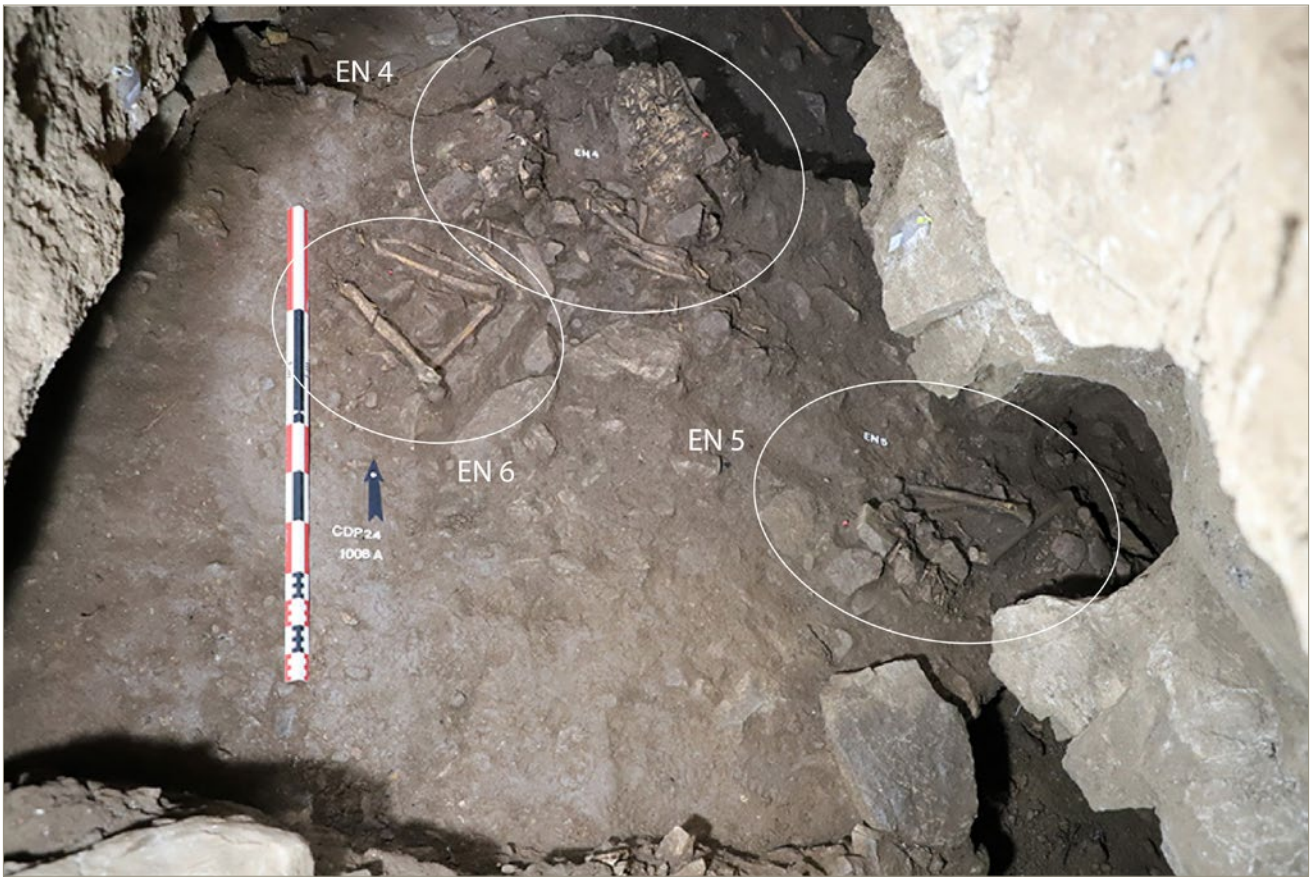


Figura 1. UE1008a. Enterraments EN4, EN5 i EN6.

va realitzar un estudi de conjunt a partir de les noves troballes i d'una revisió de les anteriors, situant les restes cronològica i culturalment en dos períodes: un de més antic corresponent al neolític epicardial i Montboló, i un altre més recent en el neolític final/calcolític (Bosch 1985; Bosch/Mateu 2011).

INTERVENCIONS I RESULTATS

Els treballs arqueològics es reprenen l'any 2020, amb un nou equip científic format per membres del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC), la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), el Consell Superior d'Investigacions Científiques - Institució Milà i Fontanals (CSIC-IMF), In Situ Arqueologia i Antropologia SL i Lithos Geotècnica.

En aquest nou marc i fins al moment s'han dut a terme nou intervencions arqueològiques: tres durant els anys 2020 i 2021 (Rosillo *et al*. 2022), dues al 2022 i 2023 (Rosillo *et al*. 2024), una l'any 2024 i tres el darrer 2025. A continuació es detallen els resultats de les campanyes 2024 i 2025.

Campanya de 2024

La intervenció de l'any 2024 ha continuat a la galeria 1 com a continuació de l'excavació en extensió dels nivells que varen restar per excavar a l'estiu de 2023 així com d'altres que han aparegut, amb la finalitat de completar així la documentació d'aquest espai funerari.

Les restes antropològiques hi continuen sent abundants, però en aquest cas en destaquen tres dipòsits d'inhumació individual en connexió anatòmica (EN4, EN5 i EN6), cap dels quals presenta elements d'acompanyament associats (Fig. 1) Les tres inhumacions es localitzen a la UE1008a de cronologia neolític final-calcolític (Rosillo *et al*. 2025). De la resta de categories recuperades en aquesta unitat cal destacar l'absència de restes ceràmiques. Al seu lloc hi són presents i amb quantitat les restes faunístiques.

La següent unitat excavada durant la campanya de 2024 és la UE1008, en estratigrafia localitzada per sota la UE1008a. L'excavació d'aquest nivell arqueològic es va iniciar durant la campanya de 2022, es va continuar a la de 2023 i s'ha finalitzat durant les campanyes de 2024 i 2025. Es troba present en tota la zona intervinguda tant de l'entrada 1 com de la galeria 1. Els seus límits vers l'est ens són a hores d'ara desconeguts, mentre que a l'oest limita amb sediments estèrils que rebleixen una altra galeria paral·lela que connecta amb l'interior de la mina de marbre. La seva natura no difereix substancialment de la UE1008a pel que fa a les característiques del sediment. No obstant això, les considerem unitats diferenciades pel fet que entre ambdues, i amb un gruix d'uns 10 cm, desapareixen els blocs en



Figura 2. UE 1010. Acumulació de material ceràmic.

gran mesura. Un altre tret diferencial és la presència de material ceràmic abundant dins el rebliment de la UE1008 de restes arqueològiques, categoria totalment absent si parlem de la UE1008a. De la resta de categories, continua la presència aïllada de restes humanes, molt fragmentades i un conjunt destacable de restes faunístiques. Per damunt de tot, com hem dit, destaca l'abundància de restes ceràmiques. Associem aquest material a la fase epicardial, si bé cal tenir en compte diversos fragments aïllats d'un mateix vas, de tipologia clarament Montboló.

Campanya de 2025

La intervenció de l'any 2025 es va centrar en la continuació de l'excavació a l'entrada 1 i la galeria 1 del sector 1, continuant amb els treballs de 2024.

Com a resultats d'aquesta excavació hem documentat un enterrament individual (EN7), s'ha finalitzat l'excavació de la UE1008 i hem documentat dues unitats més, la UE1010 i la 1010a.

L'enterrament EN7, es localitza dins la UE1008, a la zona central i a la banda oest de la galeria 1 i no presenta aixovar associat. Es disposa de nord a sud possiblement en posició flexionada sobre el seu cantó esquerre i recolzat sobre una llosa vertical col·locada de forma clarament intencionada. Amb la finalització de l'excavació de la UE1008, dins l'àrea excavada i afegit a la gran quantitat de material ceràmic, es recupera també un fragment d'anell de petxina, una preforma de braçalet de *Glycimeris* de petites dimensions i un volum de restes humanes inconnexes que s'associen a l'esmentat EN7.

Pel que fa a la unitat UE1010, destaca també la gran acumulació de material ceràmic de tipologia epicardial (Fig. 2). Del material coordenat i/o recuperat en aquesta unitat cal fer especial èmfasi a la quantitat i qualitat dels elements d'ornamentació personal realitzats en malacofauna marina. Es tracta d'un conjunt de petits *Cardium* i *Glycimeris* perforats i de penjolls en forma de llàgrima, també sobre petxina, que de ben segur formarien part d'un mateix collaret. Afegim també un fragment medial d'un estri polit i un petit burí de sílex. És molt probable que la UE1010a sigui el resultat de l'alteració/erosió de la UE1010 per les successives entrades d'aigua a la cavitat. El material que conté es restringeix a pocs fragments d'ossos humans.

CONCLUSIONS

Com és sabut a hores d'ara, la Cova del Pasteral va ser utilitzada com a lloc d'enterrament des del neolític antic, i és uns dels pocs jaciments de Catalunya on es preserven aquest tipus de restes. es tracta de jaciments clau en la comprensió del procés d'establiment de les primeres comunitats agrícoles i ramaderes al nord-est

de la península Ibèrica. Aporten informació molt valuosa relacionada tant de les pràctiques funeràries, com d'aspectes més generals de la dieta, hàbits i mode de vida d'aquestes poblacions.

Durant les nou intervencions arqueològiques dutes a terme fins al dia d'avui, destinades principalment a l'excavació sistemàtica del jaciment, però també a la protecció, preservació i condicionament per a la difusió i visita, s'han pogut documentar dues fases d'ús funerari prehistòric i que allarguen aquesta utilització de la cavitat al llarg d'un període d'aproximadament 2000 anys. La primera fase correspon al neolític epicardial (5.100-4.600 a.C) mentre que la darrera es situa al neolític final-calcolític pre-campaniforme (3.400-2.700 aC). La fase intermèdia Montboló, coneguda en altres punts del complex, ha estat documentada també en aquest sector durant la campanya de 2025, el que permet afirmar la utilització prehistòrica del lloc també durant una part del neolític mitjà.

Després d'aquests darrers sis anys podem afirmar que els rics resultats aportats fins ara, són només una petita part del que la Cova del Pasteral ens ha d'oferir en un futur.

BIBLIOGRAFIA

BOSCH, A. 1985, La Cova d'El Pasteral (La Cellera de Ter, La Selva): un jaciment neolític sobre la vall mitja del Ter. *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. Número Homenatge al Dr. Josep Maria Corominas, vol II*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 29-56.

BOSCH, A., MATEU, J. 2011, Les primeres produccions agrícoles i ramaderes: del neolític a l'edat del ferro. Dins FIGUERAS, N., LLINÀS, J. (coord.): *Història de la Selva*. Girona: Diputació de Girona, 73-108.

RIURÓ, F. 1942. La cueva de El Pasteral. *Ampurias* IV, 189-204.

ROSILLO, R., HERRERO-OTAL, M., BERROCAL, A., AGUSTÍ, B., PALOMO, A., BOSCH, A., PIQUÉ. R., TERRADAS, X. 2022, Estat actual de les intervencions arqueològiques a la Cova del Pasteral (La Cellera de Ter, La Selva). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (cur.), *Setzenes jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 51-55.

ROSILLO, R., HERRERO-OTAL, M., AGUSTÍ, B., PALOMO, A., BOSCH, A., M., PIQUÉ. R., TERRADAS, X., BERROCAL, A. 2024, La cova del Pasteral (la Cellera de Ter, la Selva), campanyes 2022 i 2023. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 47-50.

ROSILLO, R., HERRERO-OTAL, M., AGUSTÍ, B., BOSCH, A., TERRADAS, X., PIQUÉ. BERROCAL, A., BOGDANOVIC, I., RODRÍGUEZ-PÉREZ, C., OLIVA, M. 2025, *El complejo funerario Neolítico de la Cova del Pasteral (La Cellera de Ter, Girona)*. Munibe Monographs. Anthropology and Archaeology Series · 3 · Online First · Donostia-San Sebastián · 2530-4720; eISSN 2530-4739.

Prospecció subaquàtica a les torberes de la riba oest de l'Estany de Banyoles. Punta Freixenet (Porqueres, Pla de l'Estany), 2024

Guillem Mauri*, Antoni Palomo**, Jordi Revelles***, Rut Geli*, Joan Mayoral*, Oriol López-Bultó****, Raquel Piqué**, Xavier Terradas*****

* Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya-Museu d'Arqueologia de Catalunya

** Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Prehistòria

*** Géographie de l'environnement (Géode), UMR5602, CNRS, Université Toulouse Jean Jaurès

**** Museu d'Arqueologia de Catalunya

***** Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Porqueres

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
5300 cal BC a canvi d'era

Tipus de jaciment
Jaciment subaquàtic

Dates de la intervenció
Setembre - octubre 2024

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
La Draga (Banyoles) i la neolitització al NE de Catalunya, formació i dinàmiques d'ocupació de jaciments a l'aire lliure

Direcció
Guillem Mauri, Antoni Palomo, Jordi Revelles

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals, Museu Arqueològic de Banyoles, Museu d'Arqueologia de Catalunya, IPHES

Les intervencions arqueològiques subaquàtiques als estrats torbosos submergits dins l'estany de Banyoles s'han realitzat en el marc del projecte de recerca; "La Draga (Banyoles) i la neolitització al NE de Catalunya, formació i dinàmiques d'ocupació de jaciments a l'aire lliure", dins dels projectes quadriennals de recerca en matèria d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya.

La campanya de 2024, inicialment preveia centrar els treballs a l'extrem nord-oest de la punta Freixenet, la qual està ubicada a la zona central de l'estany (UTM 31 T 479610 4663492, 42°07.396'N / 002°45.199'E). Si bé, posteriorment, es va optar per realitzar una nova prospecció a tota la punta. Dites prospeccions van arribar fins als 18 metres de profunditat (Fig. 1).

ANTECEDENTS

L'any 2009, l'associació Gemosclera va realitzar la troballa fortuïta d'un fragment de fusta amb marques evidents de transformacions tècniques de factura humana a una profunditat d'entre 15 i 20 metres en una zona indeterminada de la Punta Freixenet. Aquest fragment es va registrar i se'n va enviar una mostra a datar, donant una antiguitat de l'edat del bronze (Terradas *et al*. 2014).

Posteriorment, durant la campanya de 2023 es va dur a terme una prospecció subaquàtica sistemàtica per tal de detectar i georeferenciar les torberes de la zona nord-oest i oest de l'estany , entre la Punta Cuaranya i la Punta Freixenet. A la zona de la Punta Cuaranya es van dur a terme dues rases per tal d'estudiar dos punts de la torbera (Cuaranya 1 i Cuaranya 2) i practicar un sondeig



Figura 1. Punt GPS de la zona on s'ha treballat i àrea prospectada en la campanya de 2024.

(Cuaranya 3). Durant la realització de les prospeccions, a una profunditat d'entre 9 i 14 metres en la direcció des del nord cap a la Punta Freixenet, es va localitzar una zona d'alt interès arqueològic per la presència de torberes amb una seqüència estratigràfica preservada intacta amb una potència de fins a 3,5 metres. Durant aquesta mateixa campanya, en un punt específic de la Punta Freixenet (Punta Freixenet 1 - UTM 31 T 479610 4663492), es va localitzar un tronc de fusta amb una part aparentment cremada a 12'9 metres de profunditat i davant d'un perfil pràcticament vertical caracteritzat per potents estrats torbosos.

Aquesta troballa fortuïta va motivar plantejar la possibilitat que aquest tronc trobat l'any 2023 tingués la mateixa naturalesa i fins i tot que una troballa i l'altre poguessin tenir relació. Amb aquests antecedents, es va decidir focalitzar la campanya de 2024 a la zona de la Punta Freixenet.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS I RESULTATS

A nivell logístic, els treballs es van dur a terme entre els dies 23 de setembre i 4 d'octubre. L'equip va estar format per sis arqueòlegs subaquàtics, un càmera professional i diversos arqueòlegs de suport terrestre que van documentar les actuacions en tot moment. Per a la realització dels sondejos subaquàtics, va ser necessària una plataforma flotant per accedir a la zona de treball, la qual va ser cedida pel Club Natació Banyoles; aquesta embarcació va servir de base per a la instal·lació dels equips de busseig i d'una motobomba, imprescindible per poder utilitzar la mànega de succió d'aigua. També es van utilitzar les infraestructures del Poblat Neolític de la Draga (Museu de Banyoles) per guardar el material i carregar les ampolles d'immersió amb el compressor d'alta pressió.

Partint dels antecedents presentats, l'objectiu de la campanya va ser focalitzar-se en el punt on es van localitzar les troballes fortuïtes i extreure'n el màxim d'informació estudiant l'estratigrafia de la torbera documentada per així poder-la comparar amb els resultats de les campanyes anteriors (Columna de la Draga 2017 al sector C; Pesquera Gimferrer 2021; i Cuaranya 1 i 2 al 2023); així com amb els diversos sondejos terrestres realitzats en els darrers anys a la riba oest de l'estany (Revelles *et al*. 2014 i 2015; Terradas *et al*. 2014). Per fer-ho, es van planificar diverses fases de treball: localització del lloc, descobriment d'una àmplia zona per tal d'escollir un perfil a on treballar, neteja del perfil escollit, documentació i registre del perfil, excavació del perfil, presa de mostres del perfil, retirada de columnes de sediment del perfil, documentació, extracció i estudi del tronc esllavissat. Seguidament es detallen cadascuna d'aquestes fases: El primer que es va fer va ser relocalitzar el punt de la torbera a on anteriorment es va localitzar el "tronc cremat" esllavissat. Per fer-ho, els arqueòlegs es van submergir al punt Punta Freixenet 1 (UTM 31 T 479610 4663492) i van retirar temporalment la planta aquàtica asprella (*Chara* sp.) d'aquest punt en direcció cap a l'est, ja que impossibilitava els treballs. Així, es van deixar visibles 20 metres de llargada de perfil de torba. Per altra banda, també es va prospectar de nou la zona en direcció sud, resseguint tota la Punta Freixenet per si apareixia alguna altra àrea d'interès.

Gràcies a la bona conservació del perfil que es trobava just al costat est del tronc esllavissat, en el qual a simple vista ja es podia apreciar una clara estratigrafia i alguns estrats formats per troncs i branques ben conservades en estat orgànic, es va decidir treballar a fons en aquest punt. El primer que es va fer va ser delimitar l'àrea de treball amb dues cordes clavades al perfil que enquadraven la zona, de 2,7 metres d'amplada i 3,4 metres de potència (entre els 9,9 i els 13,3 metres de profunditat). Posteriorment, es va netejar el sediment que enterbolia el perfil amb l'ajuda de la mànega de succió d'aigua. Tanmateix, es va prospectar la zona del tronc anomenada Punta Freixenet 1 per tal de valorar la possible presència d'altres evidències.

Un cop net el perfil de sediment i pols, es van col·locar una sèrie de punts de referència (una a cada metre de profunditat) per tal de fer un registre fotogramètric del perfil, així com un dibuix manual. Per dur a terme aquesta tasca, es va col·locar una barra mil·limetrada en horitzontal a l'inici del perfil de torba, i amb l'ajuda de dues barres mètriques es van prendre les cotes i traslladar els punts a la taula de dibuix a escala 1:10. D'aquesta manera, es va anar posicionant cadascun dels elements d'interès com ara els troncs i es van delimitar els principals estrats (Fig. 2).

Quan es va donar per acabada la documentació i registre del perfil, es va iniciar el procés d'extracció de mostres. Per a poder fer-ho, va ser necessari excavar cadascun dels estrats d'interès fins a alliberar les branques i troncs i poder-les extreure. Així, es van obrir tres calaixos de 20 centímetres de profunditat cadascun.

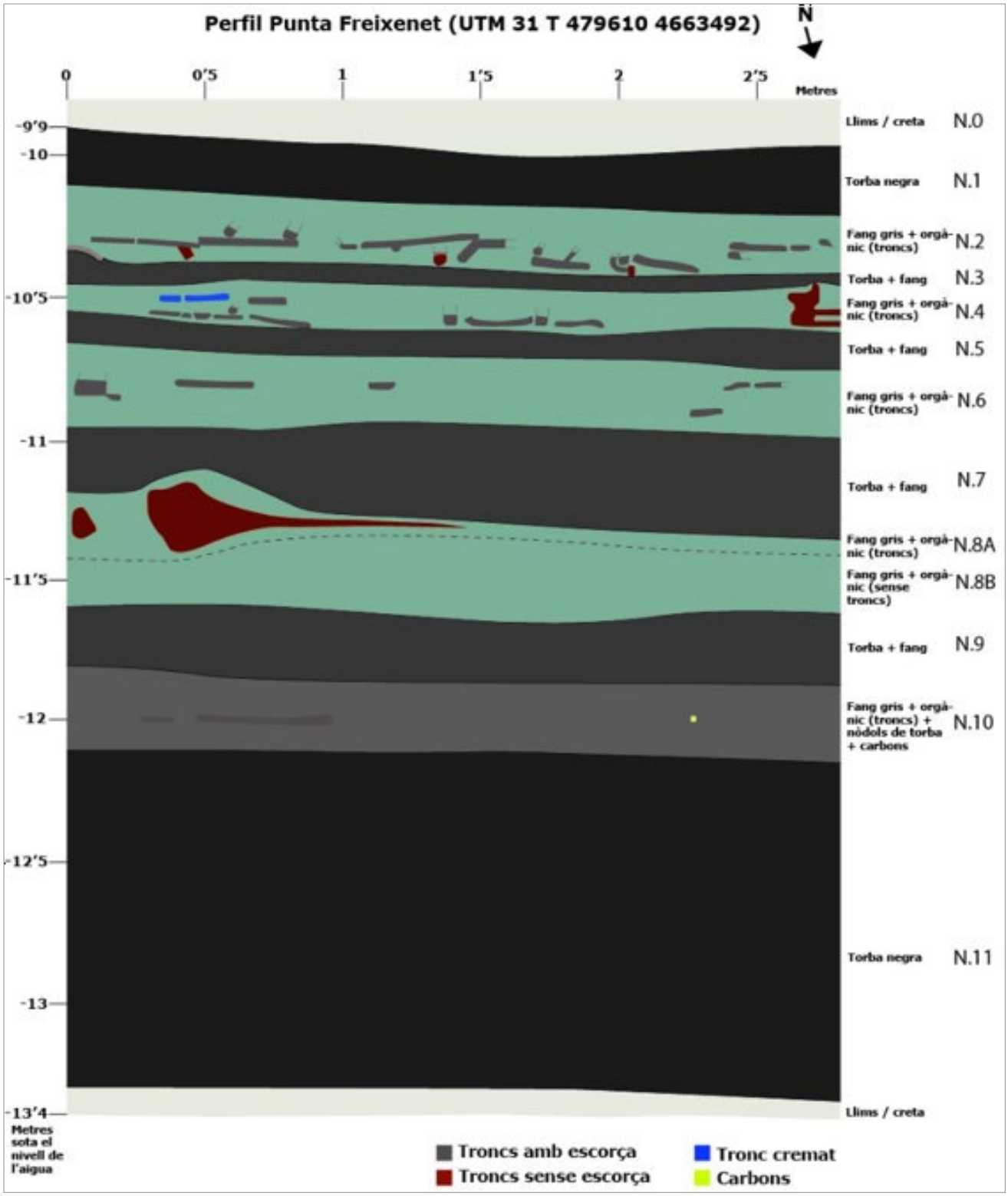


Figura 2. Estratigrafia documentada en la Punta Freixenet.

- El primer, corresponent a l'estrat N.2, es va anomenar "Nivell de troncs 1", mesurava 1 metre d'amplada i es va extreure una notable quantitat de restes de fusta (branques i branquetes de fins a 60 centímetres de llargada, però sense evidències antròpiques) (Fig. 2).
- El segon, va correspondre a l'estrat N.4 (anomenat "Nivell de troncs 2") mesurava 0'7 metres d'ample. Entre les mostres extretes cal destacar la presència de dos fragments d'un tronc cremat (Fig. 2).
- El tercer calaix, va correspondre a l'estrat N.6 (anomenat "Nivell de troncs 3") i mesurava 0,4 metres d'ample. En aquest es va extreure una mostra d'un tronc aplanat per les dues cares, en forma de tauló (Fig. 2).

Per acabar i amb l'objectiu de tenir un bon mostreig del perfil estratigràfic, es van retirar 6 columnes de sediment, cadascuna de 25 x 13 x 10 centímetres. Per fer-ho, es va allisar el perfil i s'hi van clavar uns contenidors de plàstic rígids. Posteriorment, es van portar a superfície i es van embolcallar amb plàstic negre i cinta adhesiva, per tal de preservar-los estancs. Finalment, es van emmagatzemar a la nevera del MAC-CASC juntament amb les mostres de fusta extretes. La presa d'aquestes sis columnes de sediment va permetre extreure una mostra de cadascun dels nivells estratigràfics documentats (excepte dels nivells de llims i del N.1).

Finalment, es va realitzar l'extracció del tronc cremat documentat l'any 2023 (Punta Freixenet 1). Aquest, es trobava ubicat al límit occidental del perfil treballat (coincidint així amb nom i coordenada GPS), entre els 12'9 i els 13,3 metres de profunditat i recolzat sobre el fons de llims. Resseguint el perfil documentat en direcció al tronc, es va poder determinar que molt probablement aquest s'hauria esllavissat de l'estrat N.8, estrat format exclusivament pel tronc i al que s'hi trobaven adherides restes de torba del nivell superior N.7 i dels inferiors N.8B i N.9. Per extreure el tronc, juntament amb la torba que portava enganxada, es va construir un suport rígid a mida, que es va baixar fins els 18 metres de profunditat per a ser recolzat en el fons planer. Posteriorment, es va traslladar el tronc fins al suport, es va embolicar amb gases per evitar que es pogués moure i es va elevar fins a la superfície amb l'ajuda d'un globus. Finalment, es va traslladar als laboratoris del MAC-CASC per tal de conservar-lo i poder estudiar la seva naturalesa.

Posteriorment a la retirada del gran fragment de fusta, aquest va ser registrat, documentat i estudiat als laboratoris del MAC-CASC. El seu estudi va mostrar una morfologia alterada, sense poder determinar amb certesa si aquesta alteració era d'origen antròpic o natural fruit de la degradació i l'erosió.

En tot cas, es va poder identificar un nivell de torba amb material orgànic a la riba contrària on se situa el poblat neolític de la Draga a l'estany de Banyoles, amb alteracions que podrien ser compatibles amb ocupacions humanes.

Els resultats obtinguts en aquesta campanya tindran continuïtat en el marc del projecte PS621855/D046600 – Tras las huellas de la actividad humana prehistórica en un paisaje lacustre dinámico: nuevas evidencias arqueobotánicas y geomorfológicas del Estany de Banyoles (Girona), finançat per la Fundación Palarq. Aquest projecte estudiarà les mostres preses en aquesta intervenció a la Punta Freixenet i a la intervenció anterior a Cuaranya l'any 2023. Es duran a terme estudis paleoambientals multiproxy (palinologia, macrorrestes botàniques, anàlisi sedimentològica, isòtops estables i datacions radiocarbòniques) amb l'objectiu de reconstruir l'evolució del paisatge i l'evolució geomorfològica d'aquesta riba occidental de l'estany i avaluar el potencial d'aquestes torberes per identificar possibles noves ocupacions prehistòriques avui submergides.

BIBLIOGRAFIA

REVELLES, J., ANTOLÍN, F., BERIHUETE, M., BUXÓ, R., BURJACHS, F., CARUSO, L., LÓPEZ, O., PALOMO, A., PIQUÉ, R., TERRADAS, X. 2014, Landscape transformation and economic practices among the first farming societies in Lake Banyoles (Girona, Spain). *Environmental Archaeology*, 19, 298- 310.

REVELLES, J., CHO, S., IRIARTE, E., BURJACHS, F., VAN GEELF, B., PALOMO, A., PIQUÉ, R., PEÑA-CHOCARRO, L., TERRADAS, X. 2015, Mid-Holocene vegetation history and Neolithic land-use in the Lake Banyoles area (Girona, Spain). *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology*, 435, 70-85. DOI: 10.1016/j.palaeo.2015.06.002.

TERRADAS, X., PALOMO, A., PIQUÉ, R., BUXÓ, R., BOSCH, A., CHINCHILLA, J., TARRÚS, J., SAÑA, M. 2014, El poblamiento del entorno lacustre de Banyoles: aportaciones de las prospecciones subacuáticas. Dins AA.VV., *Arqueología subacuática española: actas del I Congreso de Arqueología Náutica y Subacuática Español: Cartagena, 14, 15 y 16 de marzo de 2013. 1 ed. Cartagena*. Cádiz: ARQUA Museo Nacional de Arqueología Subacuática, Universidad de Cádiz, 711 – 722.

Intervencions arqueològiques a la Draga (Banyoles, Pla de l'Estany), 2023-2025

Antoni Palomo*, Jordi Revelles**; Oriol López-Bultó***; Robert Carracedo*, Albert García Piquer*, Marian Berihuete*, Irene García ****, Rafel Rosillo****, Joan Mayoral *****, Raquel Piqué*, Xavier Terradas******

* Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Prehistòria

** Géographie de l'environnement (Géode), UMR5602, CNRS, Université, Toulouse Jean Jaurès

*** Museu d'Arqueologia de Catalunya

**** Investigadors independents

***** Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya-Museu d'Arqueologia de Catalunya

****** Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Banyoles

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
5293 cal. ANE - 4729 cal. ANE

Tipus de jaciment
Poblat a l'aire lliure

Dates de la intervenció
Agost - setembre 2023 / juny - juliol 2024 / juny - juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
La Draga (Banyoles) i la neolitització al NE de Catalunya, formació i dinàmiques d'ocupació de jaciments a l'aire lliure

Direcció
Antoni Palomo, Jordi Revelles, Oriol López Bultó, Joan Mayoral

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals, Museu Arqueològic de Banyoles, Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Les intervencions arqueològiques desenvolupades en el jaciment neolític lacustre de La Draga s'han desenvolupat en la superfície oberta l'any 2023 en el sector B-D en un dels vèrtexs que uneixen l'excavació del període 1997-2005 i la dels anys 2010-2013 (Fig. 1). La superfície total intervinguda és d'aproximadament 14 metres quadrats.

Les intervencions arqueològiques s'han realitzat en el marc del projecte de recerca; "La Draga (Banyoles) i la neolitització al NE de Catalunya, formació i dinàmiques d'ocupació de jaciments a l'aire lliure", dins dels projectes quadriennals de recerca en matèria d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Els objectius específics dels treballs arqueològics desenvolupats durant les campanyes de 2023 a 2025 han estat, d'una banda, l'obtenció de noves dades per conèixer l'arquitectura en fusta, el tipus d'hàbitat i l'organització de l'assentament. D'altra banda, s'ha buscat poder realitzar noves datacions radiocarbòniques en el nou sector excavat per poder afinar el coneixement de les dinàmiques d'ocupació d'aquest assentament i refinar la cronologia publicada recentment (Andreaki *et al*. 2022) pels dos moments constructius documentats fins ara. Les dades obtingudes permetran així mateix contribuir al coneixement de les estratègies implementades amb relació a l'obtenció, processat, emmagatzematge i consum d'aliments, així com les relacionades amb les produccions. Finalment, s'ha plantejat definir la funcionalitat dels espais i les estructures documentades en els treballs d'excavació.

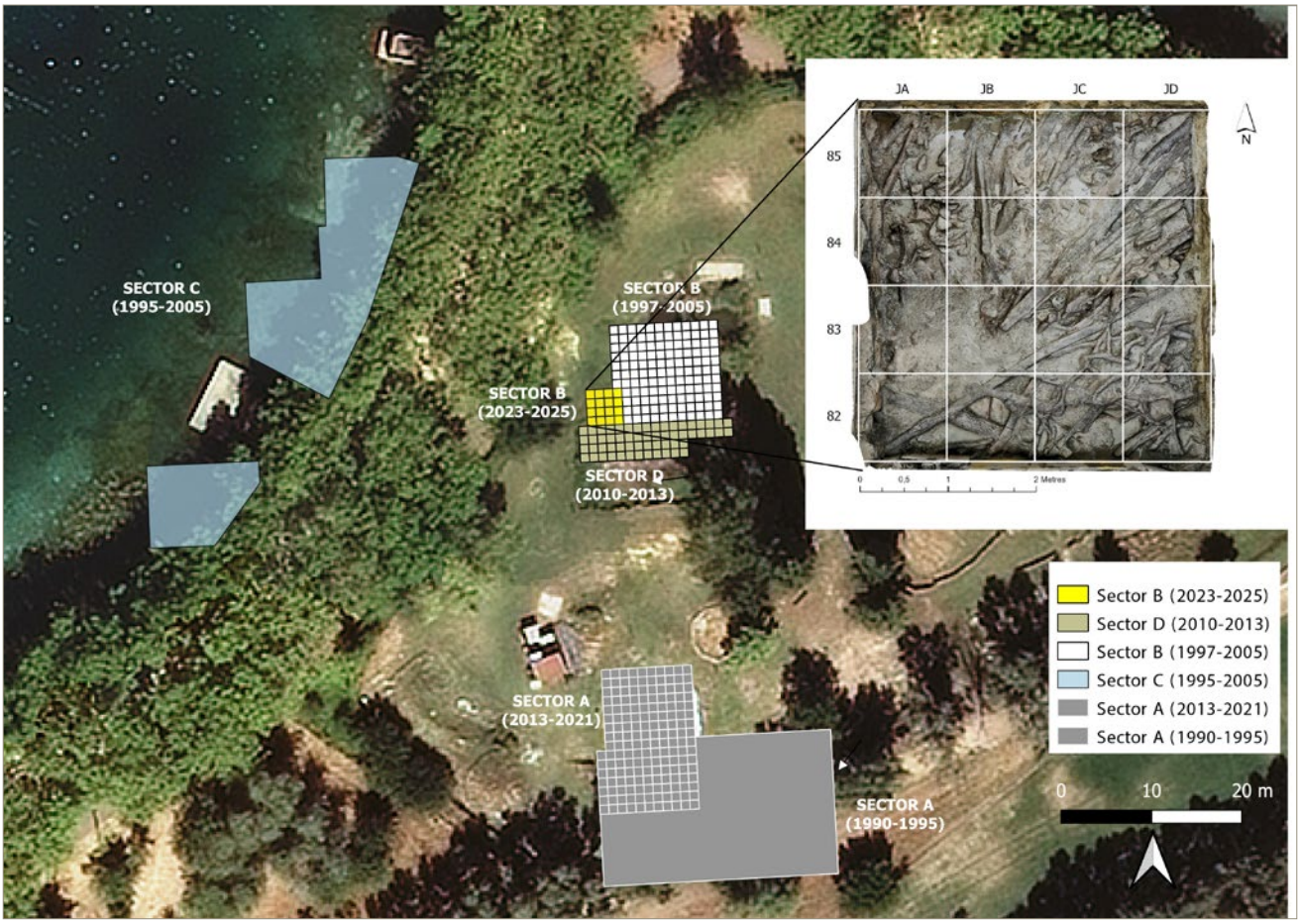


Figura 1. Sectors excavats a la Draga, en groc el sector excavat entre els anys 2023 i 2025 i planta de l'enderroc de fusta NA7.

Els treballs arqueològics han permès documentar la següent estratigrafia:

- NA0. Terres aportades entre els anys 1991-1992 per tal d'arranjar el parc de la Dragaque presenten una potència d'1 metre d'aproximadament. Aquest primer metre es retira de forma mecànica fins arribar al primer nivell que segella les restes neolítiques.

Arribats a aquesta cota, hem individualitzat i caracteritzat diferents nivells i estructures que es descriuen a continuació:

- NA1: Nivell de torba. Localitzat per sota el NA0. Aquesta unitat, amb una potència màxima de 40 cm, conté inclusions de materials moderns/contemporanis al mateix temps que s'hi recuperen, de forma aïllada, restes de materials de cronologia prehistòrica. Aquests materials es troben en posició secundària i, per tant, fora de context. És per aquest motiu que la recollida dels objectes es fa sense registrar la seva posició, de la mateixa manera que no es realitza el mostreig de sediments del nivell.

- E252: Estructura localitzada per sota el NA1. Excavada parcialment durant el període 2010-14 al sud d'aquest sector (Palomo *et al*. 2014). Es caracteritza per una superfície empedrada de travertí amb una disposició horitzontal. Aquest empedrat s'estén per tota la superfície excavada, excepte als quadres JA, JB i JC 82 on els travertins són pràcticament inexistents. A la zona central de l'excavació es documenta una intrusió moderna/contemporània. Concretament, l'alteració es localitza al quadre JB84, la part sud de JB85 i la part nord de JB83 malmetent l'estratigrafia de l'estructura en tota la seva potència. Un cop aïllada i excavada aquesta intrusió es realitzen fins a tres aixecaments de travertins de l'estructura 252.

- NA 6: Està compost bàsicament d'argiles de coloració gris/blau i de textura molt plàstica. Està present als quadres JA, JB i JC 82 i al sud dels quadres JB i JC83 es localitza per sota les torbes del NA1 i té una potència que oscil·la entre els 30 cm a la banda occidental i els prop de 50 cm als quadres de la part oriental (principalment al JC82). Les restes recuperades són escasses si tenim en compte el volum d'aquest nivell. Al quadre JC82 el sediment conté petits fragments de fusta, i també abundants restes ceràmiques. Tenint en compte l'origen terrigen d'aquestes argiles, fruit de les successives avingudes d'aigua que han afectat la superfície, interpretem l'aparició d'aquests materials al nivell NA6 com a conseqüència de l'arrossegament de materials del NA7.



Figura 2. Recipient/cullerot de fusta de fusta de sanguinyol (*Cornus* sp.).

- E266: Estructura excavada parcialment. Consisteix en una acumulació de blocs termoalterats, principalment gresos de mida mitjana o gran. Es documenta al quadre JA82 i té continuïtat vers el perfil oest de l'àrea intervinguda. Està situada per sota del NA6 i per sobre del NA7, i el sediment és pràcticament inexistent i de la mateixa natura que el del NA6. A la banda est, limita amb l'estructura E268. En la secció N-S resultant, s'observa com, per damunt dels elements macrolítics, hi resta una petita capa de carbons, seguida d'una altra capa blanquinosa de textura sorrenca que podria tractar-se d'un petit nivell de cendres. Per aquestes característiques, s'interpreta l'E266 com una estructura de combustió tipus fogar.

- E268: Estructura caracteritzada per un conjunt de fustes planeres o taulons, molt erosionats orientats en direcció est-oest i disposades en paral·lel. Una d'aquestes fustes es recolza per sobre un dels elements macrolítics de l'estructura E266. Aquestes fustes presenten, a la banda oriental, una connexió directa amb el nivell d'enderroc d'estructures de fusta (NA7) però alhora es recolza en el nivell d'argiles que assoleixen els 25 cm de gruix a la banda occidental fins a arribar al mateix nivell NA7. Per aquest motiu i a l'espera d'una anàlisi més acurada de l'estratigrafia interpretem, a hores d'ara, que cronològicament aquesta estructura s'ubicaria entre l'estructura 252 i el nivell NA7.

- NA7. Nivell arqueològic d'enderroc de les estructures de fusta. Present en tota la superfície intervinguda. Aquest nivell s'ha excavat realitzant tres aixecaments (VII-1, VII-2 i VII-3), fins a deixar exposats els pals verticals clavats en el substrat lacustre. S'ha completat l'excavació d'aquest nivell en tot el sector i s'han documentat nombrosos elements d'arquitectura de fusta en posició horitzontal i vertical, alguns d'ells superposats, corresponents a estructures col·lapsades.

- E267. És una acumulació de granes carbonitzades localitzada entre els quadres JA84 i 85. Situada per sota del NA1 i del segon aixecament de l'estructura 252 (252-2). La seva delimitació en planta és difosa i es determina a partir de la desaparició progressiva d'aquestes granes. A nivell estratigràfic associem aquesta estructura al NA7.

- E269. Estructura caracteritzada per una acumulació de còdols de mida petita i litologia variable. Es localitza al quadre JB82 per sota l'estructura E268 i en relació directa amb el NA7. La major part dels còdols presenten estigmes de termoalteració, com ara superfícies rubefactades i esquerdes de traçat irregular, si bé no apareixen restes associades amb la mateixa termoalteració. A nivell estratigràfic associem aquesta estructura al NA7.

La incorporació de metodologies digitals avançades, basades en la fotogrametria, el LiDAR, els sistemes topogràfics d'alta precisió i la documentació aèria amb dron, ha representat un notable salt qualitatiu en el registre arqueològic, facilitant una documentació espacial d'alta resolució i generant una base de dades de referència per a futurs estudis sobre l'organització interna i l'arquitectura del poblat.

L'excavació del nivell d'enderroc de les construccions de fusta (NA7), a diferència dels nivells precedents, ha aportat una gran quantitat d'elements arqueològics de diversa natura, entre els quals destaquen, òbviament, els elements de fusta, tant arquitectònics com artefactes de diverses característiques. El material és especialment significatiu en l'aixecament VII-3, on destaca una acumulació singular de materials (macrolític, ceràmica decorada, fauna, ornaments, carbons i fustes), interpretada com una àrea d'ús domèstic, probablement relacionada amb el col·lapse d'una o diferents cabanes i associada, possiblement, a un episodi d'incendi que podria haver afectat parcialment la construcció.

Un altre resultat rellevant és la identificació de diversos elements arquitectònics i d'utillatge elaborats amb fusta i preservats en estat orgànic. A nivell arquitectònic, en aquest NA7 s'han identificat i individualitzat més de 400 elements de fusta (bigues, taulons...) alguns de més de 3 m de llargada els quals ens aportaran informació morfològica, espacial i dendrocronològica sobre les construccions un cop s'hagi pogut avançar en el seu estudi.

Entre els artefactes o objectes de fusta s'evidencia una notable diversitat funcional. S'han documentat i registrat aproximadament 60 objectes, entre els quals podem destacar contenidors i recipients, eines agrícoles, eines pel treball de la fusta... Entre aquests objectes s'observa una selecció específica de les espècies d'arbre segons l'ús final; boix per a falques, espàtules i pals cavadors, roure per a pales, teix per a arcs i roure i sanguinyol per a contenidors (Fig. 2). En les campanyes de 2023 a 2025, a diferència de les campanyes anteriors, s'ha prestat especial atenció a la identificació i estudi

de les restes de talla de fusta. Aquestes ens permeten tenir una imatge completa del procés de treball de la fusta, no només a partir del producte final sinó complementant-ho amb les eines de treball i ara també amb els residus d'aquest treball.

També cal destacar l'especial atenció en la identificació i estudi dels objectes de fusta carbonitzats. Entre aquests predominen les peces allargassades elaborades amb fusta de boix, avellaner i roure, mentre que altres objectes, com possibles contenidors, cordatges o pintes, presenten una tria taxonòmica més restringida.

Finalment, un cop excavat el darrer aixecament (3) del NA7 i assolida la cota del subsol natural, constituït per sorres lacustres, s'han documentat diversos pals de fusta verticals, els quals s'ha protegit adequadament per a la seva posterior extracció, en el marc d'un proper projecte quadriennal de recerca en matèria d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya.

CONCLUSIONS

Les intervencions arqueològiques desenvolupades entre 2023 i 2025 al jaciment neolític de la Draga han suposat un avenç significatiu en el coneixement de les primeres comunitats pageses del nord-est de la península Ibèrica. L'ampliació de l'excavació al sector B ha permès documentar noves estructures domèstiques, elements constructius i evidències relacionades amb els processos d'ocupació i abandonament de l'assentament, aprofitant les excepcionals condicions de conservació dels materials orgànics i de les estructures de fusta.

Els estudis en curs, bioarqueològics, arqueobotànics, arqueozoològics, microarqueològics i paleoambientals, juntament amb l'anàlisi dels materials lítics, ceràmics, macrolítics i dels objectes d'ornament, aporten noves dades sobre les pràctiques de subsistència, la gestió dels recursos, les activitats productives i les estratègies tècniques desenvolupades per aquestes comunitats al poblat. Aquests resultats reforcen la imatge d'un grup amb un elevat coneixement de l'entorn i una notable capacitat d'adaptació al medi lacustre.

En conjunt, els resultats obtinguts consoliden la Draga com un jaciment de referència per a l'estudi dels processos de neolitització, les primeres formes de sedentarisme i les interaccions entre les societats humanes i el medi ambient. La combinació d'excavació extensiva, innovació metodològica i recerca interdisciplinària no només amplia el coneixement sobre l'assentament, sinó que obre noves perspectives per a l'estudi de les dinàmiques socials, econòmiques i territorials de les primeres comunitats neolítiques.

BIBLIOGRAFIA

ANDREAKI, V., BARCELÓ, J. A., ANTOLÍN, F., GASSMANN, P., HAJDAS, I., LÓPEZ-BULTÓ, O., MARTÍNEZ-GRAU, H., MORERA, N., PALOMO, A., PIQUÉ, R., TERRADAS, X. 2022. Absolute Chronology at the Waterlogged Site of la Draga (Lake Banyoles, NE Iberia): Bayesian Chronological Models Integrating Tree-Ring Measurement, Radiocarbon Dates and Micro-Stratigraphical Data. *Radiocarbon*, 64(5), 907-948.

PALOMO, A., PIQUÉ, R., TERRADAS, X., BOSCH, À., BUXÓ, R., CHINCHILLA, J., SAÑA, M., TARRÚS, J. 2014. Prehistoric occupation of Banyoles lakeshore: results of recent excavations at La Draga site, Girona, Spain. *Journal of Wetland Archaeology*, 14(1), 58-73. doi: 10.1179/.1473297114Z.00000000010.

Intervenció arqueològica al jaciment neolític de Plansallosa (Tortellà, Garrotxa), 2025

Antoni Palomo*, Robert Carracedo*, Albert García*, Rafel Rosillo**, Lucas Couto*, Àngel Bosch**, Raquel Piqué*, Xavier Terradas***

* Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Prehistòria

** Investigadors independents

*** Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Tortellà

Comarca
Garrotxa

Cronologia
5250- 4425 cal BC

Tipus de jaciment
Poblat a l'aire lliure

Dates de la intervenció
Març - abril 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
La Draga (Banyoles) i la neolitització al NE de Catalunya, formació i dinàmiques d'ocupació de jaciments a l'aire lliure

Direcció
Antoni Palomo, Robert Carracedo, Albert García Piquer

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques, Museu Arqueològic de Banyoles

El jaciment de Plansallosa ocupa una posició estratègica a l'inici dels relleus calcaris de l'Alta Garrotxa, a una altitud aproximada de 250 m sobre el nivell del mar. L'assentament es localitza en el punt de transició entre els relleus abruptes del curs alt del riu Llierca i la plana al·luvial del Fluvià. Uns trenta metres abans d'assolir la cota actual del riu, el pendent esdevé més suau i configura una plataforma natural corresponent a una antiga terrassa fluvial. Aquesta superfície estable va proporcionar unes condicions òptimes per a l'establiment humà durant el neolític i constitueix el suport geomorfològic sobre el qual se situa el jaciment (Fig. 1).

Plansallosa fou descobert el 1981 arran de la troballa de ceràmiques en el talús de la carretera entre Montagut i Sadernes. Les primeres excavacions (1987-1990) es centraren en la delimitació d'estructures, la definició de l'extensió del poblat i l'establiment de la seqüència estratigràfica. Entre 1991 i 1994 es va desenvolupar una segona campanya d'intervencions que va permetre excavar un sector d'uns 150 m², fet que va possibilitar la identificació de dues fases d'ocupació. D'una banda, una fase inicial, anomenada Plansallosa I, datada en el cardial final–epicardial (5250–4940 cal BC), que presenta fosses perimetrals, sitges, fogars, estructures de sostenimient i el possible sòcol d'una cabana de planta el·líptica. De l'altra, la fase Plansallosa II, ja plenament epicardial (5000–4425 cal BC), inclou un sòcol de pedra, estructures de sostenimient, un fogar, un taller de destrals i una altra fossa perimetral (Bosch *et al*. 1998; Bosch *et al*. 2025; Palomo *et al*. 2025).



Figura 1. Localització de Plansallosa.

Les prospeccions i les excavacions realitzades l'any 1995 al sector oest ampliaren el jaciment fins a uns 2.000 m² i confirmaren la seva bona conservació. L'any 2021 es va desenvolupar una prospecció geofísica combinant magnetometria i georadar, adaptada a les alteracions modernes documentades en superfície. Malgrat les dificultats, es detectaren diverses anomalies i zones amb baixa reflectivitat compatibles amb estructures arqueològiques ja conegudes o noves, especialment en àrees on coincideixen els dos mètodes, aportant dades clau per a la interpretació global del poblat.

La intervenció arqueològica de l'any 2025 es va plantejar amb l'objectiu principal de contrastar els resultats de la prospecció geofísica efectuada prèviament, verificar la naturalesa de les anomalies detectades i precisar l'extensió real de l'assentament. Per assolir aquests objectius es van obrir cinc sondejos distribuïts de manera estratègica. Tres d'ells es van situar directament sobre les anomalies identificades durant la prospecció geofísica: l'espai 2 (Sondeig 3), l'espai 3 (Sondeig 2) i l'espai 4 (Sondeig 1) (Fig. 2). Els dos sondejos restants, numerats com a Sondeig 4 i Sondeig 5, es van destinar a delimitar el jaciment i a comprovar possibles desviacions en la interpretació de les dades geofísiques.

L'actuació principal de la campanya es va concentrar al Sondeig 1, que corresponia a la reobertura parcial de l'anomenat Sondeig Oest, excavat l'any 1995. Aquest sector era especialment rellevant perquè les excavacions anteriors havien documentat les evidències més significatives del poblament neolític en aquest espai. Inicialment, es va projectar una rasa rectangular orientada est-oest, però la presència de diverses alzines i la proximitat del camí adjacent van obligar a modificar-ne la planta. Finalment, la superfície excavada va assolir els 30 m². Durant la retirada mecànica dels nivells superficials es va poder diferenciar clarament entre les zones modificades per les excavacions de 1995 i aquelles que conservaven una estratigrafia intacta. Aquesta diferenciació va resultar fonamental per interpretar correctament els contextos arqueològics conservats.

En els sectors no alterats es va identificar una seqüència estratigràfica coherent formada per diversos nivells atribuïbles a una ocupació del neolític antic. El Nivell 100 corresponia a l'estrat superficial actual, constituït per sediments orgànics remoguts i sense materials arqueològics associats. Per sota apareixia el Nivell 101, format per argiles vermelloses amb còdols dispersos i abundants fragments ceràmics. Aquest nivell l'hem relacionat amb una estructura de planta de tendència oval, fins ara desconeguda, definida com a Estructura 1 (E1). Presenta una superfície documentada d'aproximadament 7,67 m² i una extensió teòrica estimada d'uns 15 m². Es tracta d'una acumulació de còdols de dimensions mitjanes disposats horitzontalment, amb una distribució regular i una clara associació amb materials arqueològics.

La interpretació preliminar és que E1 és un paviment d'ocupació vinculat a un espai domèstic. Entre els còdols es van recuperar nombrosos fragments de ceràmica, restes faunístiques, petits carbons i diversos elements lítics. També es van documentar zones amb argiles rubefactades i possibles evidències de combustió secundària. La configuració de l'estructura suggereix una superfície preparada i estabilitzada per desenvolupar activitats quotidianes. Amb l'objectiu d'obtenir dades complementàries sobre la cronologia i la funcionalitat d'aquest espai es van recollir mostres sedimentàries per a estudis de flotació i dues mostres òssies susceptibles de ser datades mitjançant radiocarboni. Entre aquestes destaca una dent atribuïda a *Bos taurus*, que podria aportar informació rellevant sobre la cronologia de l'ocupació i sobre les pràctiques ramaderes dels grups neolítics.

Per sota del paviment (E1) es va documentar el Nivell 102, caracteritzat per una matriu d'argiles grises amb

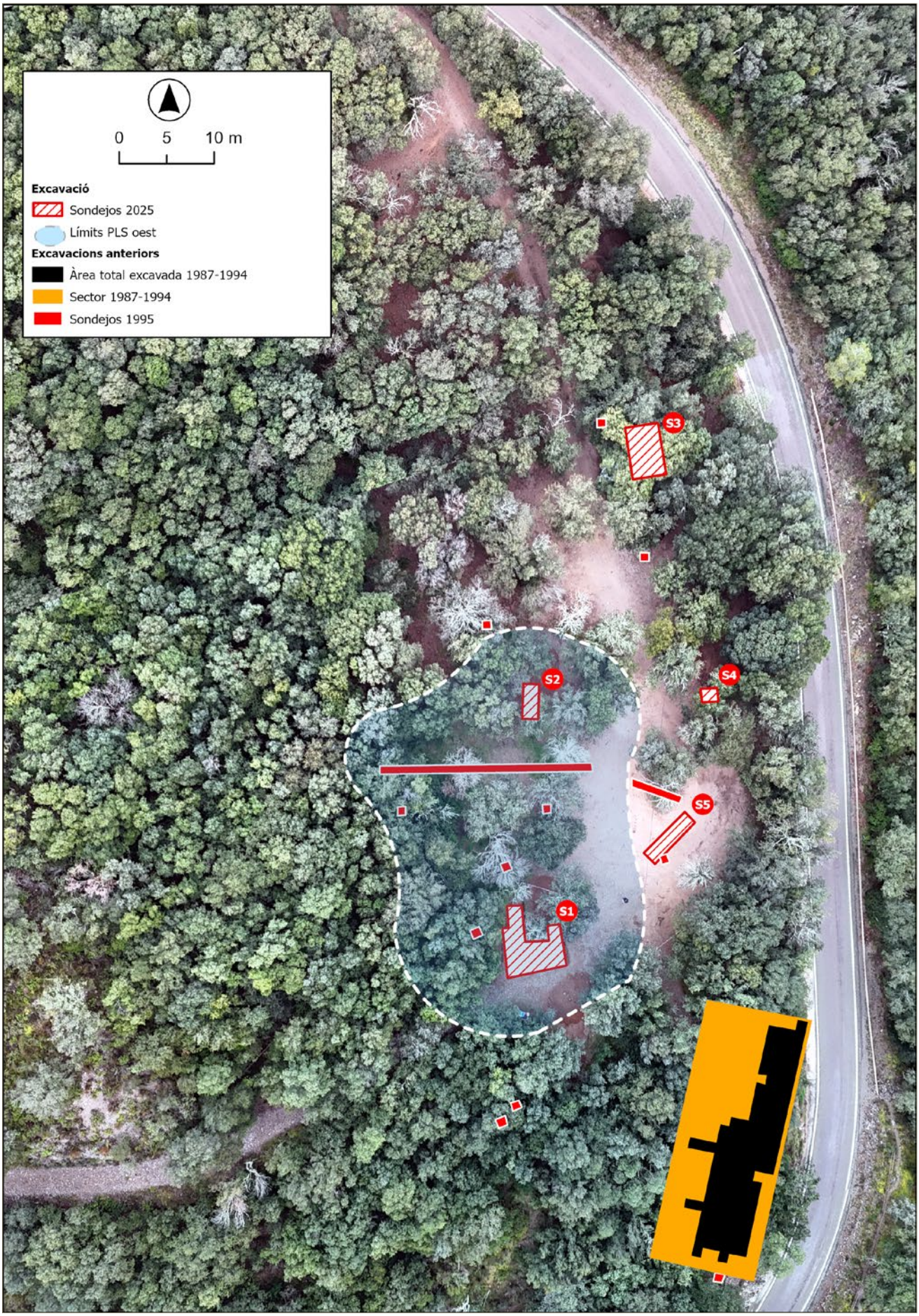


Figura 2. Ortofotografia a on es situen les diverses intervencions realitzades a Plansallosa des de l'any 1987 i de la superfície del sector oest del jaciment.

petits clasts i còdols dispersos. En general, aquest nivell presentava una baixa densitat de materials arqueològics, tot i que els quadres AL15 i AL16 concentraven una quantitat notable de restes. En aquest sector es va identificar una segona estructura, denominada Estructura 2, que correspon a una fossa de petites dimensions excavada dins del mateix nivell.

L'E2 presentava unes dimensions aproximades de 65 × 45 i 35 cm de profunditat i estava reblerta amb blocs de calcària, còdols i sediments argilosos. A l'interior es van recuperar diversos fragments ceràmics, restes lítiques i un fragment de molí. La seva morfologia i composició permeten interpretar-la com una estructura domèstica relacionada amb activitats d'emmagatzematge o amb el rebuig secundari de materials. La presència del molí reforça la possibilitat que estigués vinculada al processament de cereals i altres recursos vegetals. La documentació exhaustiva de l'estructura es va dur a terme mitjançant fotogrametria tridimensional i georeferenciació amb estació total.

La continuació de l'excavació va permetre identificar el Nivell 103, constituït per una capa compacta de pedres i còdols assentada directament sobre la terrassa fluvial. Durant la neteja i documentació d'aquest nivell es van localitzar cinc forats de pal, designats com a FP1, FP2, FP3, FP4 i FP5. Aquests elements presentaven una disposició alineada i marcaven una frontera clara entre una zona amb abundància de materials arqueològics i una altra pràcticament estèril. Aquesta distribució suggereix l'existència d'una estructura constructiva lleugera, probablement formada per pals de fusta, que podria haver servit per delimitar espais diferenciats dins l'assentament.

La identificació d'aquests forats de pal constitueix una de les aportacions més significatives de la campanya, ja que ofereix evidències directes sobre l'organització interna de l'espai habitat. La seva alineació permet plantejar la hipòtesi de l'existència d'un tancament, una paret lleugera o un sistema de compartimentació que diferenciaria àrees interiors i exteriors, aportant noves dades sobre l'arquitectura domèstica dels primers grups pagesos establerts a la zona.

Paral·lelament, es van realitzar la resta de sondejos previstos. El Sondeig 2 va proporcionar alguns fragments de ceràmica prehistòrica dispersos dins d'argiles vermelles situades sobre la terrassa fluvial, però sense evidències estructurals associades. El Sondeig 3 va permetre identificar una antiga carbonera, responsable de l'anomalia geofísica detectada inicialment. Aquesta estructura moderna contenia un estrat ric en carbó, però no presentava relació amb l'ocupació neolítica. El Sondeig 4 va aportar únicament un petit fragment ceràmic associat als nivells de la terrassa fluvial, mentre que el Sondeig 5, obert al nord-est del jaciment per verificar noves anomalies geofísiques, no va proporcionar cap evidència arqueològica (Fig. 2).

En conjunt, els resultats de la intervenció han permès discriminar amb precisió les anomalies detectades durant la prospecció geofísica i confirmar que les evidències conservades del poblament neolític de Plansallosa es concentren principalment al sector sud-occidental del jaciment, coincidint amb la zona excavada l'any 1995 i ocupa una superfície d'aproximadament 1.000 m^2. Les estructures identificades durant aquesta campanya, especialment el paviment de còdols (E1), la fossa domèstica (E2) i els forats de pal associats al Nivell 103,reflecteixen una ocupació estable de caràcter domèstic. Aquest conjunt d'evidències permet plantejar l'existència d'un espai habitat organitzat, amb àrees destinades a la circulació, al processament de recursos i possiblement a l'emmagatzematge, així com amb delimitacions internes que estructuraven funcionalment l'assentament. Les noves dades obtingudes contribueixen de manera significativa a millorar el coneixement sobre l'organització espacial i les formes d'hàbitat de les comunitats agrícoles i ramaderes del neolític antic al nord-est de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

BOSCH, A., BUXÓ, R., PALOMO, A., BUCH, M., MATEU, J., TABERNERO, E., CASADEVALL, J., 1998. *El poblat neolític de Plansallosa. L'explotació del territori dels primers agricultors-ramaders de l'Alta Garrotxa*. Publicacions Eventuals d'Arqueologia de la Garrotxa, 5.

BOSCH, A., PALOMO, A., PIQUÉ, R., TERRADAS, X., ROSILLO, R., BUXÓ, R., SALA, R., 2025. Les estructures d'hàbitat del poblat neolític de Plansallosa (Tortellà, La Garrotxa). J*ornada d'Estudi d'Arqueologia Prehistòrica: Hàbitat a l'aire lliure al neolític antic i mitjà a Catalunya. Nous elements per a una síntesi*, Canovelles, 25 de març de 2023, 343-358.

PALOMO; A., BOSCH. A., PIQUÉ, R., TERRADAS, X., BOGDANOVIC, I., ROSILLO, R., CARRACEDO, R., GARCÍA PIQUER, A., 2025. El poblado de Plansallosa (Tortellà-Girona) en el contexto de las estructuras habitacionales neolíticas al aire libre en el noreste de la península ibérica (5600-4500 cal BC), *Munibe Monographs (Anthropology and Archaeology Series* 3, 17-25. https://doi.org/10.21630/mmaas.2025.3.41.

Resultats de les intervencions arqueològiques de 2024 i 2025 al jaciment neolític de Codella (les Preses, la Garrotxa)

Roger Alcàntara*, Joaquim Ripoll*, Alejandro Sierra**, Albert García*, Maria Saña*

* Departament de Prehistòria, Universitat Autònoma de Barcelona

** Dipartimento di Civiltà e Forme del Sapere, Università di Pisa

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Les Preses

Comarca
Garrotxa

Cronologia
Neolític antic (4716-4406 cal BC)

Tipus de jaciment
Poblat a l'aire lliure

Dates de la intervenció
Setembre - octubre 2024 / setembre 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Vulcanisme, canvis ambientals i dinàmiques de poblament durant la transició mesolític-neolític a la Garrotxa (ARQ001SOL-114-2022)

Direcció
Roger Alcàntara, Joaquim Ripoll, Albert García, Alejandro Sierra, Maria Saña

Institució, entitat o empresa promotora
Departament de Prehistòria, Universitat Autònoma de Barcelona

El jaciment de Codella se situa al municipi de les Preses, a la vall d'en Bas, en un sector de la zona volcànica de la Garrotxa fortament condicionat per la presència de substrats i dipòsits basàltics. Les primeres evidències arqueològiques foren materials ceràmics i eines de pedra polida recuperats als camps de la masia de Codella la dècada de 1980 (Buch *et al*. 1990). Les excavacions d'entre 2003 i 2006 van documentar una estructura d'habitació de planta circular d'uns 7 metres de diàmetre associada a materials arqueològics i nivells atribuïbles al neolític antic postcardial (Alcalde *et al*. 2009) datats del 4716-4406 cal BC (Alcalde *et al*. 2008), fet que situà el jaciment de Codella com una de les primeres evidències d'ocupació neolítica a l'aire lliure a l'alta conca del Fluvià.

Després d'un període sense intervencions, els treballs es van reprendre l'any 2022 en el marc del projecte ARQ001SOL-114-2022 "Vulcanisme, canvis ambientals i dinàmiques de poblament durant la transició mesolític-neolític a la Garrotxa" desenvolupat des de la Universitat Autònoma de Barcelona. Les campanyes de 2022 i 2023 (Alcàntara *et al*. 2024) es van obrir nous sectors al nord-est de l'àrea excavada entre 2003 i 2006 i van confirmar la preservació de nivells arqueològics *in situ* més enllà dels límits coneguts. Es van identificar diverses estructures negatives, alineacions intencionades de blocs de pedra i acumulacions de basalt que apuntaven a l'existència d'una nova àrea d'hàbitat, parcialment erosionada però amb característiques similars a la documentada durant la primera fase d'intervenció.

OBJECTIUS DEL BIENNI 2024-2025

Les intervencions de 2024 i 2025 van tenir com a objectiu principal continuar l'excavació en extensió del sector nord-est i definir amb més precisió la morfologia i l'organització interna de les estructures identificades en les campanyes precedents. De manera específica, es pretenia ampliar la superfície excavada, connectar estratigràficament els sectors oberts des de 2022, caracteritzar la relació entre les unitats estratigràfiques (UE) i els elements arquitectònics, i valorar si el conjunt corresponia a una nova estructura d'habitació comparable, en termes generals, a la documentada entre 2003 i 2006.

Un segon objectiu era obtenir una lectura espacial més precisa del registre arqueològic, especialment de la distribució de la ceràmica, la indústria lítica, els elements macrolítics, les restes faunístiques i els carbons. Aquesta aproximació havia de permetre distingir entre àrees d'ocupació, zones de preparació o regularització del terreny i possibles punts de sostenimient vertical. Els treballs pretenien també avaluar el paper del substrat volcànic en la configuració de l'assentament i en les estratègies constructives emprades per les comunitats neolítiques.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS I PRINCIPALS RESULTATS OBTINGUTS

El treball es va orientar especialment a valorar si les evidències detectades el 2023 corresponien a acumulacions aïllades o si, al contrari, formaven part d'una nova estructura d'hàbitat. La superfície total intervinguda va ser de 45 m².

Metodològicament, la intervenció va combinar excavació manual estratigràfica, registre tridimensional de materials, documentació planimètrica i fotografia zenital, amb l'objectiu d'integrar les dades de camp en una lectura espacial conjunta. La incorporació sistemàtica de fotogrametria i imatges de dron el 2025 va permetre millorar la lectura de la relació entre les estructures arqueològiques i la topografia irregular de la colada basàltica.

Unitats i estructures documentades

La seqüència estratigràfica registrada està condicionada per la topografia irregular de la colada basàltica. Per sota del nivell superficial agrícola, alterat per l'acció de les arrels i pels treballs agrícoles recents, es documenta el Nivell 1. Aquest nivell correspon a un paquet sedimentari marronós, poc compacte, amb presència de materials arqueològics. Els trams superiors del Nivell 1 contenen materials en posició remoguda, mentre que cap a la base augmenta la concentració de restes atribuïbles al neolític antic. El Nivell 2 no és un estrat continu a tota l'àrea excavada. Es tracta de zones puntuals de sediment més fosc, humit i compacte, documentades dins del mateix Nivell 1, sense canvis sedimentaris prou marcats per interpretar-lo com una UE independent. El Nivell 3 correspon a la colada compacta de basalt i als blocs i fragments disgregats de la mateixa colada que s'assenten sobre la colada inalterada. El Nivell 4 constitueix la base geològica sobre la qual es va condicionar l'espai d'ocupació. L'arranjament d'aquesta superfície irregular mitjançant la disposició de blocs basàltics, hauria permès adaptar-ne la morfologia per instal·lar les estructures i desenvolupar l'ocupació neolítica.

Durant les campanyes 2024-2025 es van definir 17 UE. El conjunt inclou nivells sedimentaris de rebliment, de preparació o emmacats, sòl d'ocupació, alineacions de blocs i estructures negatives o de sosteniment. Les unitats principals amb valor estructural o funcional són la UE10, la UE17, la UE11, la UE12 i la UE15. La UE10 defineix l'àmbit central d'ocupació; la UE17 correspon a una diferenciació sedimentària interna dins la UE10; la UE11 identifica l'aflorament o disgregació de la colada; la UE12 correspon a una concentració regular de pedres interpretada com a preparació o emmacat; i la UE15 consisteix en una alineació de blocs de basalt. Aquestes unitats no s'han d'entendre com a elements aïllats, sinó com a components d'un sistema espacial articulat sobre una base geològica irregular (Fig. 1).

La UE11 correspon a l'aflorament o zona de disgregació de la colada basàltica. Es caracteritza per la presència d'un sediment molt fi de color taronjós, associat a la mateixa alteració o disgregació del basalt, i per la pràctica absència de material arqueològic. Funciona com a límit geològic de l'àrea ocupada i permet diferenciar els sectors amb activitat humana dels espais arqueològicament estèrils. En contraposició, la UE15 defineix una alineació de 7 blocs de basalt, probablement procedents de l'aprofitament de la colada. Presenten dimensions relativament regulars (56 x 21 cm, 57 x 33 cm, 32 x 20 cm, 34 x 30 cm, 53 x 30 cm, 45 x 25 cm i 53 x 26 cm), que juntament amb la disposició lineal i la proximitat a estructures negatives, reforça la lectura d'una col·locació intencional. La UE12 es una concentració de pedres petites i mitjanes disposades de manera regular i relativament plana que s'interpreta com una preparació de sòl o emmacat, amb funció de regularitzar la topografia irregular de la colada. No es tracta d'un paviment formal en sentit estricte, sinó d'un arranjament local del substrat, probablement destinat a estabilitzar l'espai d'ús i a facilitar la implantació dels elements verticals. La seva relació directa amb diverses estructures de sosteniment és clau per entendre-la com a part del procés de condicionament de l'espai d'hàbitat.

Les estructures de sosteniment constitueixen el conjunt estructural més significatiu del sector. Presenten un espai negatiu central de tendència circular i envoltat per una acumulació intencionada de pedres mitjanes i grans amb funció de falcat i estabilització. La variabilitat del conjunt és notable. L'E1 presenta un espai

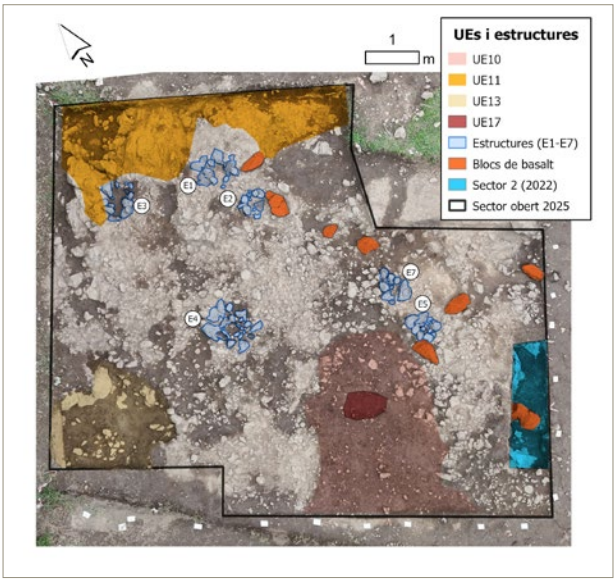


Figura 1. Distribució de les principals unitats estratigràfiques del Sector 3 (UE10, UE11, UE13 i UE17), estructures de sosteniment (E1-E7) i blocs de basalt associats a la UE15 documentats durant les intervencions de 2024 i 2025 al jaciment de Codella.

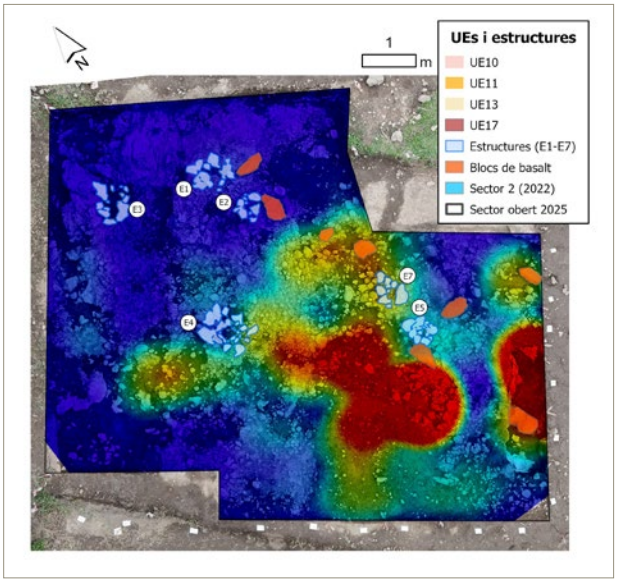


Figura 2. Distribució espacial dels materials arqueològics recuperats (ceràmica, lític, macrolític i fauna) durant les intervencions de 2022 a 2025, amb indicació de les principals unitats estratigràfiques i estructures documentades.

central d'uns 25 cm de diàmetre i 15 cm de profunditat, envoltat de pedres de mida mitjana i amb una configuració total el·líptica d'entre 70 i 100 cm, adossada a una roca de grans dimensions. L'E2 mostra un espai central de 15-20 cm de diàmetre i uns 15 cm de profunditat, delimitat per pedres mitjanes i una roca gran; el conjunt fa entre 55 i 85 cm. L'E3 s'adossa al costat est d'un bloc de roca mare i conserva un espai central d'uns 40 cm de diàmetre i fins a 50 cm de profunditat. A la part meridional del sector, l'E4 presenta un espai central d'uns 20 cm de diàmetre a la base i 15 cm de profunditat, amb un conjunt proper a 1 m de diàmetre; l'E5 mostra un espai central d'uns 25 cm i uns 10 cm de profunditat, marcat per una roca de mida gran; i l'E7 presenta un espai central irregular d'uns 20 x 25 cm i 15 cm de profunditat, amb un diàmetre total aproximat de 70 cm.

La variabilitat de mides i conformacions suggereix que una gamma de funcions possibles: pals perimetrals, suports interns o elements sotmesos a càrregues diferents. En tot cas, la recurrència del patró morfològic (espai central, falques de pedra i relació amb superfícies regularitzades) permet interpretar-les com a forats de pal reforçats, destinats a sostenir una superestructura lleugera construïda amb materials peribles.

La UE10 queda definida a partir de tots els elements anteriors. Correspon a un espai de planta lleugerament allargada de la meitat sud-est del Sector 3. Té una superfície documentada d'uns 6,2 m², amb unes dimensions aproximades de 3,1 m de llarg per 2 m d'ample en la major part del seu desenvolupament. Es caracteritza per l'absència de pedres de mida mitjana, la presència reduïda de pedres petites, entorn del 30%, i la densitat de materials arqueològics. Les diferències clares amb el seu entorn immediat permeten interpretar-la com un espai central d'ocupació o d'ús recurrent dins la macroestructura.

A l'interior de la UE10 es va documentar la UE17, una taca de sediment més compacte i plàstic que la matriu circumdant amb morfologia el·líptica (80 x 50 cm). La seva funcionalitat resta pendent de la seva excavació. Tanmateix, la seva ubicació i diferenciació física de la UE10 suggereixen un ús específic o una àrea d'activitat recurrent.

Distribució espacial i relacions entre unitats

La distribució espacial de les unitats i estructures s'ha d'entendre a partir de la morfologia de la colada basàltica. La superfície compacta del basalt no configura un pla regular, sinó un substrat progressivament disgregat, amb blocs, ressalts i petites depressions. Les àrees d'ús es disposen sobre zones condicionades amb aportacions de sediment i pedres petites. En aquest sentit, la UE12 s'interpreta com un emmacat o preparació de sòl destinat a regularitzar la superfície de circulació i d'ocupació.

La superfície regularitzada queda parcialment limitada i reforçada per un conjunt d'estructures de sosteniment (E1-E7) associades de manera recurrent a blocs de basalt de dimensions elevades. Aquesta associació permet proposar que el bloc i l'estructura negativa serien components complementaris d'un mateix dispositiu constructiu. El bloc com a element de suport, límit o contrafort, mentre el rebaix central i les pedres

de falca immobilitzen el pal o element vertical. La planta mostra, a més, que aquests conjunts bloc-estructura segueixen una mateixa tendència d'alineació dins el sector excavat (UE15), especialment pel que fa a les estructures entre el marge nord i el sector est. Aquesta tendència suggereix que les estructures delimitaven parcialment la superfície regularitzada i en reforçaven els marges.

La UE10, a la meitat sud-est del Sector 3, constitueix l'àmbit d'ocupació més ben definit del sector excavat. La densitat més gran de materials arqueològics i la presència de la UE17 a l'interior, suggereixen un espai d'ús recurrent amb una certa variabilitat funcional. Cap al nord, la colada basàltica disgregada (UE11) actua com a límit de l'àrea condicionada. La distribució dels materials arqueològics reforça aquesta lectura espacial. Les principals concentracions es localitzen a les superfícies regularitzades i en relació amb els elements constructius definits (Fig. 2).

La lectura integrada de les unitats i estructures defineix una àrea d'hàbitat organitzada, probablement corresponent a una nova macroestructura domèstica. La macroestructura no ha estat excavada completament i els seus límits sud i est resten per definir. Per aquest motiu, cal plantejar-ne la interpretació com una hipòtesi revisable en funció dels resultats de les intervencions futures. Les dades actuals evidencien no obstant que l'assentament de Codella presenta una arquitectura domèstica complexa i adaptada a les condicions geomorfològiques del substrat volcànic.

CONSIDERACIONS FINALS

Els resultats obtinguts a Codella durant les campanyes de 2024 i 2025 adquireixen una rellevància especial en el marc del projecte *Vulcanisme, canvis ambientals i dinàmiques de poblament durant la transició mesolític-neolític a la Garrotxa*. Les noves dades amplien el coneixement del jaciment i contribueixen directament a un dels eixos centrals del projecte: comprendre com les comunitats humanes van ocupar, transformar i adaptar territoris condicionats pels processos volcànics recents. En aquest sentit, Codella és clau per abordar la relació entre poblament neolític, arquitectura domèstica i paisatge postvolcànic a la vall d'en Bas. El sector excavat mostra una ocupació estructurada, amb espais d'ús diferenciats i una gestió tècnica del terreny que amplia de manera significativa el coneixement sobre els primers assentaments neolítics a l'aire lliure a l'àrea del nord-est peninsular.

BIBLIOGRAFIA

ALCALDE, G., COLOMINAS, L., DE HARO, S., LLADÓ, E., SAÑA. M., TORNERO, C. 2008, Dinámica de asentamiento en la zona volcánica de la Garrotxa (Catalunya) durante el neolítico antiguo. Dins HERNÁNDEZ, M. S., SOLER, J. A., PADILLA, J. A. (eds.), *Actas del IV Congreso del Neolítico Peninsular (Alicante, 27 al 30 Noviembre 2006)*, vol. 1. Alicante: MARQ, 216-220.

ALCALDE, G., COLOMINAS, L., LLADÓ, E., SAÑA, M., TORNERO, C., VALENZUELA, À. 2009, 4.680 anys abans de la nostra era a Codella, primeres experiències pageses a la vall d'en Bas. Dins ALCALDE, G., SAÑA, M. (eds.), *Sis mil anys vivint a la vora dels aiguamolls de la vall d'en Bas*. Besalú: Amics de Besalú i el seu Comtat – Clavell Cultura, 29-44.

ALCÀNTARA, R., RIPOLL, J., AGUIRRE, A., YOUSEF, K., Sierra, A., SAÑA, M. 2024, Excavacions arqueològiques al jaciment de Codella 2022-2023 (les Preses, la Garrotxa): primeres evidències d'ocupació neolítica a la zona volcànica de la Garrotxa. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya – Universitat de Girona – Generalitat de Catalunya, 39-42.

BUCH, M., MATEU, J.;,PALOMO, T., SAÑA, M . 1991, L'hàbitat neolític a l'Alta conca del Fluvià, *Vitrina* 5, 59-65.

L'àrea megalítica de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà): resultats de la recerca arqueològica del 2025

Miquel Molist*, Anna Bach*, Marta Santos**

* Departament de Prehistòria. Universitat Autònoma de Barcelona

** Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
L'Escala

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Finals del V mil·lenni aC i inicis del IV mil·lenni aC (neolític ple inicial i mitjà)

Tipus de jaciment
Estructura tumular neolítica

Dates de la intervenció
Juny 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
CLT-2022-EXP-ARQ001SOLC-00000123. El poblament del periode neolític en la desembocadura del Ter: Vilanera/Empúries i el seu entorn

Direcció
Anna Bach

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona, Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries

Les investigacions desenvolupades entre 2018 i 2025 al jaciment de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà) han aportat noves dades sobre els orígens i el desenvolupament del megalitisme al nord-est de la península Ibèrica. Les diverses excavacions han permès documentar una estructura tumular monumental de grans dimensions associada a una sepultura megalítica construïda durant el neolític mitjà (Molist *et al*. 2020; Molist *et al*. 2022; Molist *et al*. 2024). La definició arquitectònica del conjunt, les diverses fases constructives identificades i la documentació de noves inhumacions confirmen l'excepcionalitat del jaciment dins del panorama megalític català (Molist *et al*. 2022; Molist *et al*. 2024; Bach *et al*. 2026). Els resultats obtinguts contribueixen a redefinir el coneixement sobre les primeres arquitectures funeràries monumentals de l'Empordà i sobre les pràctiques funeràries desenvolupades entre finals del V i inicis del IV mil·lenni aC.

Cal recordar, però que les primeres excavacions efectuades els anys 2016 i 2017 van permetre identificar una sepultura megalítica integrada dins d'una estructura tumular. Les datacions radiocarbòniques obtingudes situaven l'ús funerari del conjunt entre aproximadament el 4236 i el 3657 cal BC, confirmant la seva adscripció a aquest moment (Codina/Santos/Pullia 2021). Aquells treballs van posar de manifest el potencial científic del jaciment, si bé s'oferia una visió parcial de la seva magnitud real.

En aquest context, el jaciment de Vilanera ha esdevingut una referència imprescindible per a l'estudi de les



Figura 1. Vista del sondeig i secció oberts sobre l'estructura tumular 2, costat est. (SAPPO-GRAMPO, UAB).

comunitats neolítiques que van ocupar la desembocadura del Ter. Situat en un entorn paleoambiental caracteritzat per la presència d'estuaris, aiguamolls i petites elevacions que emergien dins la plana al·luvial, el jaciment ofereix una oportunitat excepcional per analitzar la relació entre paisatge, poblament i pràctiques funeràries durant el neolític mitjà.

EL PROJECTE DE RECERCA (2018-2025)

A partir de 2018 es va iniciar un projecte de recerca específic orientat a l'excavació integral del monument i a la seva contextualització dins les dinàmiques de poblament neolítiques de la desembocadura del Ter. L'objectiu principal consistia a comprendre la configuració arquitectònica de l'estructura funerària, establir-ne la seqüència cronològica i analitzar les pràctiques socials associades a la seva construcció i utilització.

Per assolir aquests objectius es van combinar excavacions en extensió amb tècniques de prospecció geofísica, tomografia elèctrica, estudis geomagnètics, anàlisis geoarqueològiques, estudis paleoambientals i investigacions bioantropològiques (Molist *et al*. 2022; Molist *et al*. 2024). Aquesta aproximació multidisciplinària ha permès obtenir una documentació excepcional tant de les estructures visibles com dels processos constructius i d'ús del monument.

RESULTATS ARQUEOLÒGICS

La principal aportació de les excavacions realitzades entre 2018 i 2025 ha estat la definició completa d'una gran estructura tumular monumental que supera àmpliament les dimensions conegudes inicialment (Molist *et al*. 2022; Molist *et al*. 2024; Bach *et al*. 2026).

El conjunt presenta una planta aproximadament rectangular amb angles arrodonits, una longitud documentada actualment de prop de 16 metres i una amplada màxima de 10 metres. L'estructura conserva una alçada estimada superior als dos metres i cobreix una superfície superior als 160 m². Aquestes dimensions la converteixen en una de les construccions funeràries neolítiques més monumentals conegudes actualment a Catalunya.

L'excavació continuada ha permès documentar un sistema constructiu format per dobles alineacions de murs de pedra seca que delimiten el perímetre de l'estructura. Aquestes alineacions defineixen una arquitectura planificada i homogènia que demostra un



Figura 2. Inhumació en decúbit supí que retalla l'estructura tumular 2 .(SAPPO-GRAMPO, UAB).

elevat grau d'organització tècnica i social per part de les comunitats responsables de la seva construcció.

Més enllà dels murs principals, les excavacions han identificat nombrosos elements arquitectònics complementaris. Entre aquests destaquen diversos murets perpendiculars adossats a l'estructura principal, forats de pal excavats al substrat geològic i restes conservades d'arquitectura de terra crua (Fig. 1).

Aquest conjunt d'evidències suggereix que el monument incorporava estructures realitzades amb materials peribles, probablement fusta, brancatge i tovots. La combinació de pedra, terra i elements vegetals constitueix una característica excepcional dins el registre megalític català i apunta cap a una concepció arquitectònica molt més complexa del que tradicionalment s'havia atribuït a aquest tipus de construccions.

Aquesta arquitectura reforça la interpretació del conjunt com un espai monumental visible dins del paisatge, destinat no només a l'enterrament sinó també a la construcció de memòria col·lectiva i identitat territorial.

L'anàlisi estratigràfica ha permès diferenciar diverses etapes constructives.

La fase més antiga correspon a la sepultura megalítica original, formada per una cambra excavada parcialment al subsol i protegida per una gran llosa de coberta. Aquesta estructura combina elements propis dels monuments megalítics combinat amb unes característiques que recorden les tradicions dels "Sepulcres de Fossa".

Posteriorment, es desenvolupa la gran estructura tumular rectangular, que monumentalitza l'espai funerari inicial i constitueix el principal episodi constructiu documentat.

Finalment, durant una fase més recent, una gran acumulació de pedres petites forma un ampli anell tumular que cobreix parcialment les estructures anteriors i marca l'últim gran episodi de transformació del monument.

Tot plegat evidencia una llarga història constructiva i ritual desenvolupada al llarg de diversos segles.

LES PRÀCTIQUES FUNERÀRIES

Les excavacions han confirmat que el monument va ser utilitzat reiteradament com a espai funerari. Les intervencions de 2016-2017 havien documentat una sepultura secundària a l'interior de la tomba megalítica i diverses inhumacions primàries associades als diferents moments d'ús de l'estructura (Codina/Santos/Pullia 2021).

Els estudis bioantropològics han identificat individus adults i infantils, majoritàriament dipositats en posicions flexionades, seguint patrons funeraris característics del neolític mitjà. Aquestes dades indiquen una reutilització continuada del monument i la seva importància simbòlica dins la comunitat.

La campanya de 2025 ha aportat una novetat especialment significativa amb la descoberta d'una nova sepultura individual situada dins del conjunt monumental. A diferència de les inhumacions documentades fins ara, aquest individu apareix dipositat en decúbit supí i amb una orientació est-oest, fet que representa una disposició funerària diferent de la resta del registre conegut al jaciment (Fig. 2). La inexistència de material arqueològic associat fa difícil la seva ubicació cronològica a l'espera dels resultats de la datació absoluta. En tot cas, les evidències estratigràfiques indicarien una implantació dins del túmul sense nous elements constructius associats.

Aquesta nova inhumació permet emetre la hipòtesi d'una ampliació de l'ús i la seqüència funerària de Vilanera i planteja noves hipòtesis sobre l'evolució dels rituals funeraris, les possibles diferències cronològiques entre enterraments i la complexitat social dels grups que van utilitzar el monument.

CONSIDERACIONS

Les excavacions de 2025 han permès avançar amb la identificació de l'arquitectura funerària monumental d'una complexitat excepcional, formada per una sepultura megalítica integrada dins una gran estructu-

ra tumular construïda mitjançant diverses tècniques arquitectòniques. La combinació de murs de pedra seca, estructures de terra crua i elements de fusta documenta un model constructiu fins ara desconegut en el context regional.

Paral·lelament, la llarga seqüència funerària identificada, ampliada amb la descoberta de la nova sepultura en decúbit supí durant la campanya de 2025, posa de manifest la continuïtat d'ús i la importància simbòlica d'aquest espai al llarg de diversos segles.

Vilanera representa, per tant, una evidència fonamental per comprendre les transformacions socials, territorials i ideològiques de les comunitats neolítiques de l'Empordà i constitueix una de les aportacions més rellevants dels darrers anys a l'estudi del megalitisme del nord-est de la península Ibèrica (Molist *et al*. 2022; Bach *et al*. 2026).

Paral·lelament a l'excavació de l'estructura monumental, durant les campanyes de recerca també es van efectuar dos sondejos arqueològics de 2 m² cadascun al sector superior del jaciment. Aquests treballs van permetre identificar diversos nivells de circulació associats a ocupacions prehistòriques i recuperar un conjunt abundant de material arqueològic, principalment ceràmica feta a mà. L'estudi preliminar d'aquest conjunt indica una llarga seqüència d'ocupació del lloc, amb materials atribuïbles a diferents moments cronològics compresos entre el neolític i el primer ferro. Aquestes evidències confirmen que l'elevació de Vilanera no només va acollir activitats funeràries monumentals, sinó que també va constituir un espai freqüentat i utilitzat de manera recurrent al llarg de la prehistòria recent, reforçant la importància estratègica i simbòlica d'aquest sector dins del paisatge de la desembocadura del Ter.

BIBLIOGRAFIA

BACH, A., CODINA, D., MOLIST, M. *et al*. 2026, Nous documents excepcionals: l'àrea megalítica de Vilanera (L'Escala, Alt Empordà), *Cypsela* 24, 247-518.

CODINA, D., SANTOS, M., PULLIA, F. 2021, La necròpolis de Vilanera. Del neolític mitjà al Ferro I, *Tribuna d'Arqueologia* 2018-2019, 34-48.

MOLIST, M., CODINA, D., PULLIA, F. *et al*. 2020, Novetats del neolític antic i mitjà a la desembocadura del Ter: el conjunt dolmènic de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MANZANO, S., MATARÓ, M. (eds.) *Quinzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 47-51.

MOLIST, M., BACH, A., GIRONÈS, I. *et al*. 2022, Noves aportacions del conjunt megalític de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà): estudiant el neolític antic i mitjà a la desembocadura del Ter. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (eds.) *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona (Castelló d'Empúries)*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 62-64.

MOLIST, M., BACH, A., CODINA, D., SANTOS, M. 2024, Nous treballs a la necròpolis neolítica de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona (Blanes)*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 51-55.

MOLIST, M., BACH, A., CASAS, J. *et al*. 2025, Estructures d'hàbitat a l'entorn de l'estructura tumular complexa de Vilanera (l'Escala-Empúries, Alt Empordà). Dins BACH, A. *et al*. (ed.), *Hàbitat a l'aire lliure al neolític antic i mitjà a Catalunya: nous elements per a una síntesi*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 319-333.

La intervenció arqueològica al carrer de la Font de la Teula, 11-13-15 de Domeny (Girona). El jaciment del Pla de Baix, sector 3: ocupacions prehistòriques en l'àmbit de l'antiga llera del riu Ter

Esther Medina

Atics, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Neolític mitjà i l'edat del bronze antic (4500-3600 / 2300-1850 cal. ANE)

Tipus de jaciment
Hàbitat

Dates de la intervenció
Juliol - octubre 2023 / gener - febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Esther Medina Guerrero

Institució, entitat o empresa promotora
Inversions Aura 2020 SL

La intervenció arqueològica efectuada al jaciment del Pla de Baix- Sector 3, al carrer de la Font de la Teula 11, 13, 15 (Domeny, Gironès) es realitzà amb motiu de la construcció de dos edificis d'habitatges. Les tasques d'investigació van permetre documentar en els estrats de rebliment de l'antiga llera del riu Ter, certes evidències d'ocupació antròpica de caràcter esporàdic i abundant material arqueològic, especialment ceràmic (Fig. 1). Les restes poden situar-se entre el neolític final i inicis de l'edat de bronze. Els sediments mostrejats que reomplien el paleocanal cotes més avall també tingueren rellevància per a l'estudi paleoambiental de l'indret que ens ocupa en època prehistòrica.

DESCRIPCIÓ

L'activitat antròpica es troba vinculada amb un paleocanal que solcava les terrasses al·luvials de cronologia plistocena. Aquest canal hauria sofert diferents processos d'edafització i inundació, on s'evidencien sediments de llims amb material orgànic resultat d'inundacions, i altres estrats que haurien estat sòls.

Es constaten sis moments d'ocupació corresponents a tres períodes situats entre el neolític mitjà i l'edat del bronze antic.

La fase més recent s'estén per damunt de la terrassa al·luvial i del paleocanal. Si bé no s'ha pogut datar i presenta poques restes arqueològiques (a més de correspondre a material arrossegat), la seva homogeneïtat permet suggerir una cronologia entre el calcolític recent i l'edat del bronze antic (circa 2300-1850 cal. ANE),

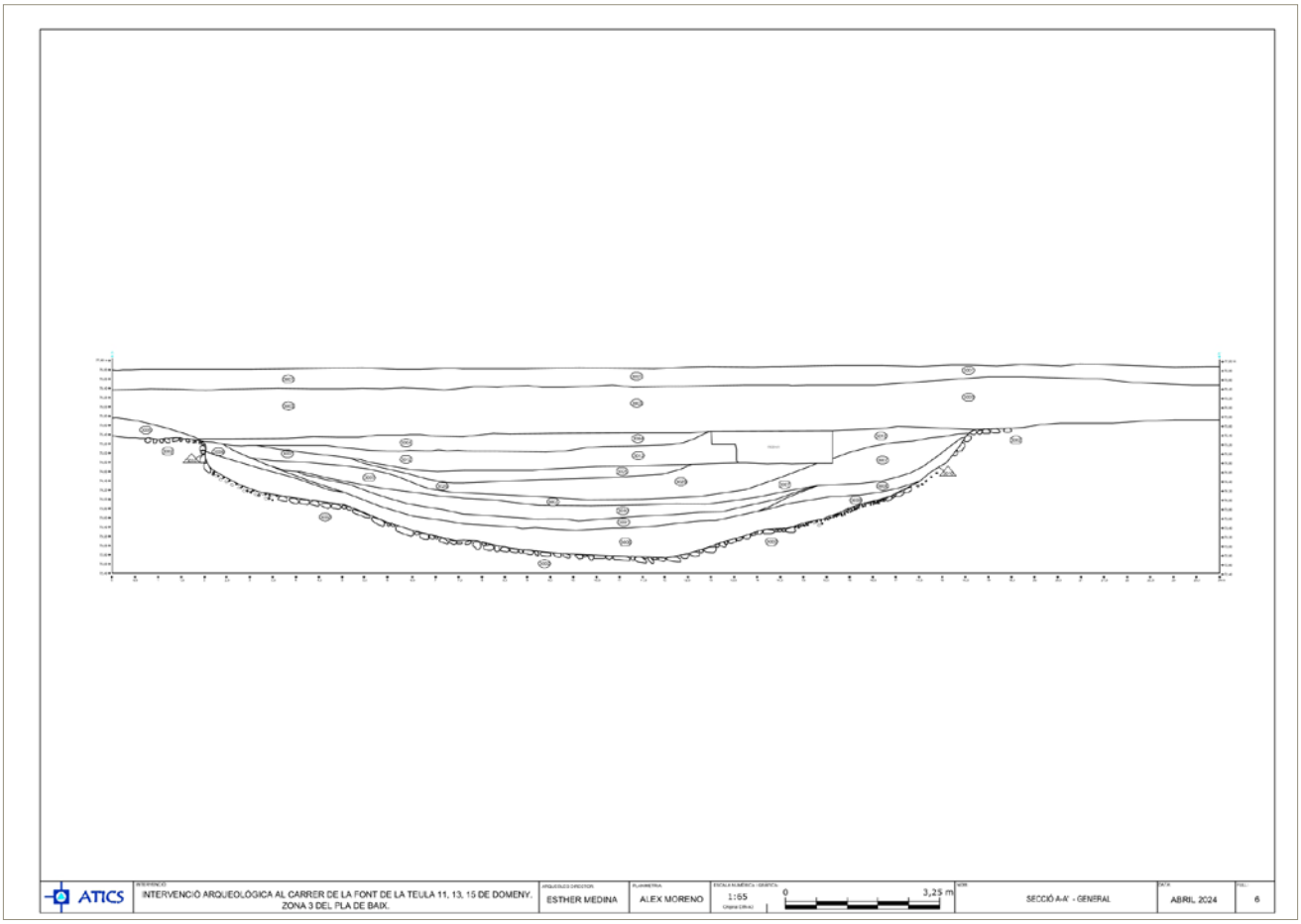


Figura 1. Secció del paleocanal.

tenint en compte les restes documentades a l'estrat immediatament inferior, la UE 3004, que el situen en una forquilla cronològica corresponent al neolític final-calcolític.

Per sota es documentà un estrat que contenia restes en posició primària i secundària relacionades amb una ocupació antròpica *in situ* o relativament propera que, a partir de les restes ceràmiques decorades i la datació radiocarbònica, es pot situar en la transició entre el període Neolític Final- Calcolític Antic (circa 3500-2750 cal. ANE) i el Calcolític Recent (circa 2750-2300 cal. ANE). Ha estat possible datar una mostra de carbó recuperada a les cotes intermèdies de l'estrat, que ha proporcionat un interval situat entre el 2844 i el 2471 cal. BC (4054 + 33 BP). La distribució interna dels objectes coordenats no revela interludis d'ocupació. Sí que és possible observar la seva concentració especialment a la zona central del paleocanal.

A cotes més avall es documentà un estrat que proporcionà evidències arqueològiques directes, en forma de lleugeres cubetes irregulars i un possible forat de pal (Fig. 2), que podrien relacionar-se amb un context domèstic conservat escadusserament a causa de l'impacte erosiu de la dinàmica sedimentària del paleocanal, i potser també pel possible caràcter estacional i puntual d'aquesta ocupació. L'estrat d'amortització d'aquestes estructures presenta material ceràmic a mà, però sense unes característiques morfotècniques clares que permetin la seva adscripció cronològica concloent. Malgrat aquestes limitacions, ha estat possible datar una mostra de carbó procedent de l'interior del forat de pal, que ha ofert un interval situat entre el 2868 i el 2498 cal. ANE (4100 + 36 BP). De manera similar a l'estrat superior, aquesta ocupació se situaria en la transició entre el període neolític final- calcolític antic (circa 3500-2750 cal. ANE) i el calcolític recent (circa 2750-2300 cal. ANE).

A continuació es documentà un nivell d'ocupació amb que presenta restes en posició primària i secundària de materials ceràmics vinculats a grans atuells, amb elements de prensió (llengüetes i mugrons), a més d'altres ceràmiques amb decoració incisa i impresa, i escassa indústria lítica (un fragment medial de làmina amb retocs i desgast d'ús i restes de talla sobre quar-

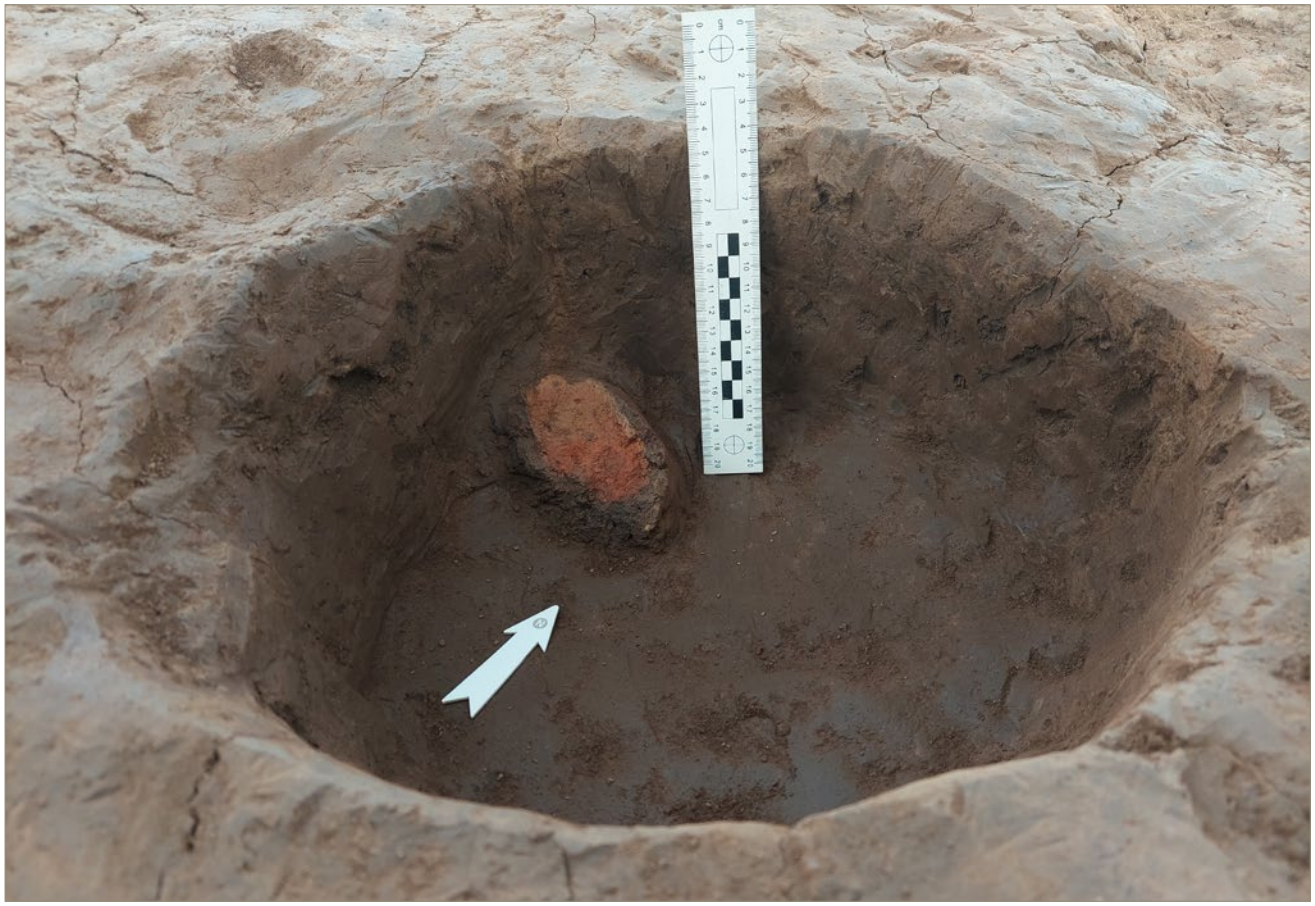


Figura 2. Forat de pal.

sita). Cal afegir que l'alta concentració de materials en el sector NO de l'àrea excavada podria estar indicant una subfase en la formació de la capa. Atesa la datació obtinguda de l'estrat superior i les similituds dels materials que conté amb l'estrat UE 3004, es podria situar el seu funcionament durant el neolític final- calcolític antic.

Cobert pel nivell d'ocupació anteriorment descrit, es detectà un estrat corresponent a les cotes superiors amb un nivell d'ús relacionat amb tres estructures negatives d'escàs desenvolupament vertical de difícil atribució funcional. Probablement es tracta d'un context similar al que es va evidenciar més amunt, caracteritzat per l'ocupació esporàdica in situ afectada per l'acció erosiva. Ha estat possible obtenir una mostra de carbó (durant el procés d'anàlisi antracològica) de l'estrat que farcia una de les estructures que fou datada per radiocarboni. El resultat permet situar la cronologia de la seva formació en un interval del 4248 – 3997 BC (5306 + 35 BP), durant el neolític mitjà. Cal aclarir, no obstant, que la formació d'aquesta capa és el resultat de la incorporació al farciment del paleocanal, durant episodis de crescuda o d'erosió, de materials ceràmics i lítics procedents de zones d'hàbitat properes. La seva distribució és uniforme a tota la superfície del paleocanal, sense concentracions susceptibles de correspondre a una ocupació antròpica en posició primària ni nivells d'ocupació intermèdia. Tenint en compte la cronologia absoluta procedent d'una de les estructures que secciona l'estrat, podríem situar la seva formació en el mateix interval o anterior al neolític mitjà.

Per sota d'aquesta seqüència, el rebliment del paleocanal no evidencia restes antròpiques.

La pròpia estructura del paleocanal i el rebliment amb capes diferenciades, algunes de les quals mostren certa activitat antròpica (carbons), constitueixen elements de crucial importància per a l'estudi paleoambiental del període en el qual es formaren i la reconstrucció de l'entorn i la interacció humana amb ell.

El cert pendent invertit dels estrats d'amortització del paleocanal respecte a la direcció de la desembocadura del riu podrien estar indicant condicionants de possible origen natural o antròpic que caldria tenir en consideració en l'establiment de les dimensions del jaciment del Pla de Baix.

El gruix del conjunt material de les capes superiors del paleocanal, malgrat que escàs, presenta trets concordants amb el que ha caracteritzat el període en el neolític final- calcolític. Es tracta de diverses aportacions culturals procedents del sud de França (Treilles, Ferrières, Véraza, Fontbouisse) i de la tradició campaniforme. Tradicionalment es considera que la seva implantació va marcar el final de la cultura dels sepulcres de fossa,

característics del neolític mitjà. Aquesta visió convencional no té resolta la cronologia tipològica, tot considerant com a fòssil director la identificació d'una sèrie de trets véracians per a identificar el registre dins el període (cordons llisos, llengüetes, mamellons, sobre recipients de tendència cilíndrica). En el cas que ens ocupa, aquests trets coexisteixen amb les decoracions incises i impreses que, a manca de més registre que permeti definir amb certesa els temes decoratius, presenten semblances amb els patrons ornamentals del neolític final i calcolític del sud de França, i fins i tot amb el període campaniforme. La indústria lítica evidenciada tampoc ofereix elements definitoris del període. Cal destacar, no obstant, la presència d'una làmina de sílex amb un sistema d'emmanegament en paral·lel al mànec, habitual en instruments del calcolític i l'edat del bronze.

Els materials ceràmics recuperats cotes més avall no presenten clares diferències respecte al material procedent de la seqüència estratigràfica superior (presència de grans recipients, decoració incisa i impresa, aplicacions de mugrons i llengüetes). La indústria lítica és escassa i tampoc resulta concloent per la seva l'atribució cronològica.

Les similituds entre certs trets decoratius de les ceràmiques del neolític final i els estils campaniformes podria explicar-se per les continuïtats culturals locals. Alguns estils ceràmics anteriors al Campaniforme ja mostraven motius decoratius similars: bandes incises o impreses, motius geomètrics (ziga-zagues, línies paral·leles, decoracions amb pinta o punxó). Hi ha evidències de contactes entre comunitats neolítiques locals (com per exemple les del complex Fèrrieres, Treilles; o a Catalunya a la Cova del Toll, Can Gambús, Cova de Montanissell, Cova de la Guineu) i les primeres manifestacions campaniformes. Cal afegir també que les primeres fases del Campaniforme presenten una gran varietat regional, en part per l'adopció parcial de formes i decoracions prèvies. És necessari remarcar també que hi ha fases precampaniformes (com a Fontbouisse o Saint Pons) amb elements que anticipen el repertori decoratiu campaniforme (pentinats horitzontals, cercles incisos, acanalats).

Per cas que ens ocupa, la presència de materials ceràmics i lítics que no constitueixen el fòssil director dels períodes en els quals es formaren, el sistema radiomètric del Carboni 14 ha estat una eina imprescindible que permetrà objectivar progressivament la materialitat del passat.

Carrer de la Riera dels Bullidors 46 N2-48 3C. Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès). PBD2

Xavier Carlús

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Neolític

Tipus de jaciment
Ocupació - explotació - hàbitat

Dates de la intervenció
Desembre 2023 - abril 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Carlús Martín

Institució, entitat o empresa promotora
ACCIONA Inmobiliaria, S.L.U.

La motivació d'aquesta actuació arqueològica ha estat la urbanització del lloc per part de l'empresa ACCIONA Inmobiliaria SLU. El projecte inicial contemplava la construcció d'uns setanta habitatges i 75 places d'aparcament, distribuïts en tres edificis aïllats, de tres plantes més baixos, pàrquing soterrani, més una piscina i instal·lacions esportives comunitàries. El Pla de Baix de Domeny es localitza al nord-oest del municipi de Girona, entre les entitats de població de Taialà i Germans Sàbat (al nord) i Fontajau (a l'est), a la riba esquerra del Ter. Es tracta de la darrera zona urbanitzable de Girona; des de l'any 2003, s'han redactat diversos plans urbanístics que contemplaven la construcció d'uns 1.500 habitatges. Això no obstant, els primers pisos no es van construir fins a l'any 2019. El paratge comprès entre Sant Gregori i Sant Ponç constitueix una zona rica en troballes arqueològiques. De fet, PBD2 es localitza a un centenar de metres a l'est del jaciment del Pla de Dalt de Domeny (Sant Gregori, Girona), on entre els anys 2011 i 2012 es realitzà una excavació de llarga durada, en la qual es documentà una ocupació del paleolític mitjà i superior, amb una cronologia a l'entorn dels 100.000 anys BP (Aulines 2013, 170 i 179).

La intervenció ha permès de documentar, per ordre d'importància: un conjunt d'estructures del neolític final verazià (estructures de sosteniment, troballes aïllades, etc.); diverses estructures del neolític genèric (cubetes, dispositius de combustió tipus fogar, estructures de sosteniment i diverses troballes aïllades). També s'han documentat dos paleorius, sedimentats entre el neolític mitjà inicial i el neolític final verazià.



Figura 1. Vista general del jaciment, un cop excavat, des de l'est.

En primer lloc, cal informar dels treballs de prospecció mecànica realitzats a la parcel·la. Aquesta acció prospectiva tenia com a finalitat primera avaluar el potencial arqueològic del lloc, amb independència de l'afectació. Aquesta primera actuació fou coordinada per l'arqueòloga Helena Pàmies (BAULA), entre el 3 i el 8 de març de l'any 2022. Els sondeigs de prospecció arqueològica es van fer de manera simultània en el solar que ara ens ocupa i en l'adjacent (3D). Així doncs, en la parcel·la 3C es varen practicar 29 rases, de 8 m de llargada cadascuna i d'entre 3.5 i 4 m de fondària. No es va documentar material arqueològic ni cap estructura destacable. Això no obstant, els tècnics no descartaren l'existència d'un jaciment d'època prehistòrica (Pàmies 2022). Aquesta presumpció fou corroborada posteriorment per nosaltres, en rebaixar en extensió el solar, confirmant-se l'existència d'una ocupació prehistòrica d'època neolítica assentada sobre Qt2. A més a més, aquests rebaixos generals varen permetre de documentar un paleoriu (PBD2-2), excavat en la terrassa quaternària. En aquesta ocasió sí que es van documentar abundants restes arqueològiques, així com una estructura (PBD2-1).

Els rebaixos en extensió han estat desenvolupats en dues fases:

- 12 del 11 de 2022 – 31 del 11 de 2022 (BAULA, Recerca Arqueològica, SL)
- 06 del 02 de 2023 – 28 del 02 de 2023 (BAULA, Recerca Arqueològica, SL)

Un cop realitzada la prospecció mecànica i avaluats els seus resultats, la Direcció General del Patrimoni decidí la delimitació en extensió del lloc. El resultat ha estat conseqüent amb l'expectativa conferida. Així les coses, amb data de 05-12-2023 endegarem l'excavació sistemàtica i en extensió del jaciment. El mètode d'excavació i registre han estat els preceptius, segons la tipologia del jaciment: una successió d'ocupacions de cronologia prehistòrica. En aquest sentit, tornàvem a partir d'una conjectura: la presència de diversos nivells d'ocupació, en un mateix lloc, amb l'existència d'estructures construïdes. Les característiques de la troballa, el

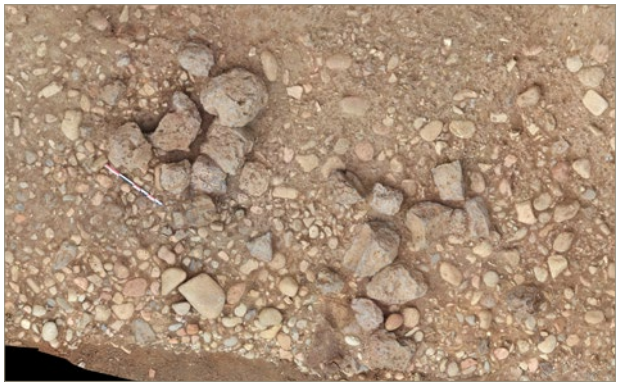


Figura 2. PBD2-25 i PBD2-8, instal·lades sobre la mateixa base del paleocanal PBD2-2, des de l'est.

context geogràfic i geològic del sector, els precedents arqueològics i els processos geomorfològics detectats, aconsellaven d'implementar un sistema metodològic prou rigorós, per a donar solució als reptes plantejats: recuperar i documentar el patrimoni arqueològic i facilitar el seu estudi.

L'excavació ha estat desenvolupada en una única fase:

- 05 del 12 de 2023 – 30 del 04 de 2024 (EINA, SL)

El jaciment presenta una extensió de 628.75 m^2. Aquesta és la part afectada per l'obra. Ens consta que el lloc arqueològic és més gran: un sector d'uns 300 m^2 resta intacte sota la llosa de formigó del lloc urbanitzat.

La troballa ocupa el canal d'una antiga rambla, excavada per l'aigua d'escorrentia superficial, en la terrassa II del riu Ter (Fig. 1). El seu perfil suggereix un cabal ocasional o temporal, degut a precipitacions intermitents i/o poc abundants, les quals poden ser episòdicament intenses. Aquests cursos d'aigua són característics del clima mediterrani sec i solquen les planes de les depressions catalanes. Presenta un perfil més o menys troncocònic, amb els vessants lleugerament pronunciats i el llit de fons pla; s'orienta d'oest a est. Condueix les seves aigües i arrossega sediments de manera gravitacional cap al riu Ter. Aquestes rambles o rierols solen tenir a vegades una gran capacitat de transport, per la qual cosa és molt freqüent l'existència de blocs de gran volum, rierencs, graves, sorres i llims, formant un conjunt molt heterogeni de roques i sediments de procedència diversa. En el període d'aigües baixes, aquest moviment de sediments i d'aigua degué ser mínim. Aquests períodes d'estiatge intermitents foren aprofitats pels grups humans transhumants i ramaders per establir-se, com a mínim durant les darreres fàcies del neolític antic, i mitjà inicial. Això és el que suggereix l'estratigrafia interna d'aquest curs d'aigua, el qual està integrat per una successió d'ocupacions humanes, creiem que temporals o conjunturals, i diversos episodis d'erosió i sedimentació torrencial. Aquests processos geomorfològics, habituals en aquests entorns naturals, són els responsables de l'alteració del registre arqueològic a tots els nivells, però també, i paradoxalment, de la seva preservació i conservació.

S'han documentat vint-i-quatre estructures arqueològiques, de diversa consideració, relacionades amb un establiment humà de caràcter temporal o semi-permanent: una cubeta (PBD2-21); dues estructures de combustió tipus fogar en cubeta (PBD2-3 i PBD2-18); sis estructures de sosteniment, a priori, de funcionalitat no determinada (PBD2-8, PBD2-12, PBD2-13, PBD2-15, PBD2-16 i PBD2-25 (Fig. 2)); quinze troballes aïllades o concentracions significatives d'artefactes: onze de ceràmica (PBD2-4, PBD2-7, PBD2-9, PBD2-10, PBD2-11, PBD2-17, PBD2-19, PBD2-20, PBD2-22, PBD2-24 i PBD2-26), una de material divers (PBD2-1), una de fauna (PBD2-6) i dues de blocs (PBD2-14 i PBD2-23). A banda d'això, s'han documentat dues unitats hidrogràfiques (PBD2-2 i PBD2-27).

L'excavació realitzada a PBD2 ha comportat la recuperació de nombroses restes. S'han coordenat 4.399 artefactes i mostres: 3.795 fragments de ceràmica, 2 mostres d'argila cuita, 193 artefactes lítics i macrolítics, 39 dels quals són indústria lítica tallada en sílex, 5 nòduls d'ocre, 353 fragments de fauna, 6 cargols terrestres i 45 mostres de carbó. La ceràmica constitueix la categoria més abundosa, molt per sobre de la tecnologia lítica, que vindria en segon lloc. Una avaluació molt preliminar de les formes ceràmiques i dels seus atributs, indica que el gruix de la troballa pertany al neolític final del grup de Veraza (finals del IV mil·lenni ANE), moment on aquest grup cultural del sud-est de França i Catalunya es consolida i en el qual no falten exemples d'ocupacions a l'aire lliure amb estructures variades. Es tracta de ceràmiques, les superfícies de les quals són marrons o negres. Els vasos de volum petit-mitjà, presenten superfícies ben polides, amb parets primes o molt primes. Els de volum més gran presenten superfícies allisades o simplement regularitzades, essent les parets força més gruixudes, però mai gaire més enllà dels 15 mm. En síntesi, un conjunt ceràmic amb formes pròpies del Veraza, on no falten tota mena de prensions aplicades tant en els vasos mitjans com en els grans: tasses carenades, escudelles, bols hemisfèrics i grans contenidors de perfil cilíndric. Formes assimilables a les de Ca n'Isach (Palau-saverdera, Alt Empordà) (Tarrús *et al*. 2017) o Serra del Mas Bonet. A banda d'aquesta fàcies cultural, a la qual pertany la majoria de les estructures i ocupacions documentades a PBD2, hem pogut constatar l'existència de dues altres: del neolític antic epicardial i del neolític mitjà inicial. Els artefactes diagnòstics d'aquestes fàcies cronoculturals no són abundosos, per bé que la seva presència és suficient per a predir l'existència d'una ocupació precedent del lloc, al voltant de la segona meitat del Vè mil·lenni ANE, que enllaçaria amb PBD1 (Carlús 2005).

ADDENDA

L'any 1987 els professors Eudald Carbonell i Enriqueta Pons, en referència als primers pastors que transhumaven per l'actual terme municipal, afirmaven: [...] des del Congost fins al Pla de la Creueta i al Pla de Salt, està format per tota una sèrie de planells pels quals circulaven els rius Ter i Onyar. Aquests planells [...] es degueren formar en aquest període del neolític, gràcies a les aportacions al·luvials del Ter i l'Onyar, i més tard, van esdevenir la base de les actuals poblacions [...]. A aquests planells, regats pels rius gironins i limitats per turonets importants [...] s'hi devien abocar milers de ramats a pasturar aprofitant els prats i deveses de l'entorn, on devien passar llargues temporades de l'any. El territori de Girona presenta una harmonia entre valls i turons que limiten [de manera] fàcils camins que uneixen terrenys aptes per al conreu i per a l'assentament (1987, 64-65). Aquest és el context en el qual es desenvolupen els processos socioeconòmics documentats al Pla de Baix de Domeny: el pas de persones i ramats, la transmissió cultural, l'abastiment de matèries primeres, l'aprofitament del territori amb finalitats productives i reproductives, l'apropiació dels recursos naturals, la transformació del paisatge i tot un llarg etc.

PBD2 forma part d'un paratge arqueològic excepcional, ben conservat, amb un potencial semblant als complexos arqueològics del Vallès o del Penedès. En última instància, el desenvolupament urbanístic i la recerca arqueològica, en aquest punt del municipi, resten obligats a entendre's.

BIBLIOGRAFIA

AULINES, J. 2013, *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva realitzada al jaciment del Pla de Dalt (Girona, Sant Gregori - Gironès)*. Memòria inèdita.

CARBONELL, E., PONS, E. 1987, *Girona abans de Girona, Prehistòria*. Girona: Ajuntament de Girona, Diputació de Girona. Quaderns d'història de Girona.

CARLÚS, X. 2025, El lloc arqueològic de Domeny Pla de Baix 1 (Girona, Gironès). Un nou assentament a l'aire lliure del V mil·lenni ANE en el curs mitjà del Ter. Dins BACH, A., COLOMÉS, F., HERNÁNDEZ, G., MOLIST, M. (eds.) *Hàbitat a l'aire lliure al neolític antic i mitjà a Catalunya: nous elements per a una síntesi, Actes de la Jornada que va tenir lloc a Canovelles el 25 de març de 2023*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura - Ajuntament de Canovelles - UAB. Barcelona territori. Converses patrimonials, 175-190.

PÀMIES, H. 2022, *Informe de seguiment arqueològic. Illa 3, parcel·les 3C i 3D del carrer de la Riera dels Bullidors 46 N2-48 de Domeny (Girona, Gironès)*. Informe inèdit.

TARRÚS, J. (coord.) 2017, *El poblat neolític de ca n'Isach (Palau-saverdera, Alt Empordà). Les excavacions de 1987-1994 i 2001-2003*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, publicacions. Sèrie monogràfica, 27.

Carrer de la Riera dels Bullidors 46 N2-48 3D. Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès). PBD1

Xavier Carlús

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Neolític - bronze inicial - primera edat del ferro

Tipus de jaciment
Ocupació - explotació - hàbitat

Dates de la intervenció
Juny 2022 - novembre 2023

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Carlús Martín

Institució, entitat o empresa promotora
ACCIONA Inmobiliaria, S.L.U.

Aquest treball presenta els resultats de l'excavació arqueològica duta a terme al paratge del Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès); durant els anys 2022 i 2023. El lloc es localitza entre la ctra. GI-531, el carrer de la Riera dels Bullidors i el passeig de Feliu Matamala i Teixidor –ref. cadastral 36.893 (03/D)–. Al nord limita amb la parcel·la 36.893 (02/B) i a ponent amb 36.893 (04/C). La motivació d'aquesta actuació ha estat la urbanització del terreny per part de l'empresa ACCIONA Inmobiliaria, S.L.U.

Abans de tot, cal informar dels treballs de prospecció mecànica realitzats al solar en qüestió: tres rases de sondeig de 8 m de llargada per 0.60 m d'amplada i de 4 m de fondària. Es va documentar un fragment de làmina de sílex i un grapat de ceràmiques d'atribució històrica (Pàmies 2022). En aquell moment –març de 2022– la DGP de la Generalitat de Catalunya decidí la delimitació en extensió de la troballa. El resultat fou conseqüent amb l'expectativa conferida d'antuvi: força material prehistòric; cinc fosses d'emmagatzematge tipus sitja, una de les quals transformada en lloc d'enterrament, amb una forquilla cronològica que aniria del bronze inicial a la primera edat del ferro; diversos paleocanals; i clars indicis de l'existència d'un nivell d'ocupació neolítica, suggerits per la troballa de les restes d'un foc (posteriorment inventariat com a PBD1-13).

Així doncs, amb data de 07-06-2022 s'endegà l'excavació sistemàtica i en extensió del lloc arqueològic, sota la direcció tècnica del signatari. L'excavació fou desenvolupada en dues fases conjunturals: del 07 de juny de



Figura 1. SA1. La imatge correspon a l'estructura PBD1-24, un cop excavada, des del sud.

2022 al 20 de gener de 2023, i del 06 de febrer de 2023 al 30 de novembre de 2023 (Carlús 2023).

El procediment d'excavació i de registre emprats han estat els habituals i els requerits segons la tipologia del jaciment: un palimpsest d'ocupacions de cronologia pre i protohistòrica. En aquest sentit, s'ha partit d'una conjectura: la presència d'un o més nivells d'ocupació, en un mateix espai, amb l'existència d'estructures arqueològiques construïdes i/o excavades. Les característiques de la troballa, el seu context geogràfic i geològic, els antecedents arqueològics del sector i els processos geomorfològics i edàfics detectats, aconsellaven d'implementar una metodologia prou rigorosa per a donar resposta als reptes plantejats d'antuvi: documentar la troballa, recuperar artefactes i recollir mostres del paleoambient (Fig. 1).

L'excavació s'ha circumscrit només al sector afectat per l'obra projectada, definida pel *Proyecto residencial de viviendas, aparcamientos, trasteros, piscina y urbanización interior. Parcela 3D. Plan Parcial Pla de Baix de Domeny, Girona*, redactat per TAC —juliol de 2022—. Això és: 2.209 m^2 de la superfície total de la parcel·la —3.538 m^2—, que incloïa: la petjada dels edificis, la subsegüent rampa d'accés al pàrquing soterrani i el vas de la piscina comunitària. El 37.56% restant —1.329 m^2— no ha estat prospectat, per consegüent encara hi ha expectativa arqueològica. Aquesta certitud no és una conjectura, ans al contrari, ha estat confirmada a partir de la localització i excavació dels paleocanals PBD1-6, PBD-19 i PBD1-63. La troballa es troba a uns 2.24 m de fondària, des de la rasant del carrer —79.44 m—, i presenta una potència d'entre 1.40 i 1.70 m.

A PBD 1 s'han localitzat restes materials mobles i estructures, substancialment: fosses d'emmagatzematge, dispositius domèstics, cubetes de combustió i estructures complexes construïdes, que corresponen a quatre moments d'ocupació prehistòrica, que se situen entre finals del VI i mitjan del II mil·lenni ANE. També consta l'existència d'un assentament protohistòric de la primera edat del ferro. S'han recuperat vestigis del neolític antic de tipus cardial (5200-5000 ANE), del neolític antic de tipus epicardial final (4900-4600 ANE), del neolític mitjà inicial de tipus Montboló (4600-3900 ANE), del bronze inicial (2200-1500 ANE) i de la primera edat del ferro (700-550 ANE), segons Carlús (2025).

S'han documentat seixanta-sis fets arqueològics: una estructura d'enderroc associada a SA1 (PBD1-15); una estructura de combustió tipus fogar en cubeta (PBD1-48); una estructura de combustió tipus fogar pla associada a SA4 (PBD1-13); tres estructures complexes construïdes (PBD1-21, PBD1-24 i PBD1-68); dues estructures construïdes indeterminades (PBD1-49 i PBD1-52); una



Figura 2. Treballs d'excavació i documentació de la troballa.

estructura d'emmagatzematge tipus cubeta reconvertida en enterrament, associada a SA3 (PBD1-3); cinc estructures d'emmagatzematge tipus sitja, associades a SA3 (PBD1-1, PBD1-2, PBD1-8, PBD1-9 i PBD1-76); dotze estructures de sosteniment no determinat, associades a SA1, SA2, SA4 i SA9 (PBD1-14, PBD1-23, PBD1-25, PBD1-26, PBD1-27, PBD1-29, PBD1-30, PBD1-31, PBD1-32, PBD1-33, PBD1-34 i PBD1-47); dinou estructures de sosteniment tipus pal, associades a SA1 i SA6 (PBD1-35 a PBD1-46 i PBD1-69 a PBD1-75); una estructura de sosteniment vascular (PBD1-28); un forat de pal (PBD1-55); i dinou troballes aïllades o concentracions significatives d'objectes: una d'argila cuita associada a SA4 (PBD1-20), dues de carbó (PBD1-17 i PBD1-18), vuit de ceràmica (PBD1-12, PBD1-16, PBD1-22, PBD1-51, PBD1-53, PBD1-56, PBD1-58 i PBD1-66), dues integrades per material divers (PBD1-59 i PBD1-60), dues de fauna (PBD1-57 i PBD1-64) i quatre de blocs (PBD1-50, PBD1-54, PBD1-61 i PBD1-67).

Algunes d'aquestes estructures han estat agrupades en contexts o sectors d'activitat: el SA1 o estructura complexa construïda del neolític mitjà inicial està compost pels fets PBD1-15, PBD1-24[1] (Fig. 2) i PBD1-34 a PBD1-47; el SA2 o estructura complexa aèria del neolític mitjà inicial està compost pels fets PBD1-29 a PBD1-33; el SA3 o camp de fosses de l'edat dels metalls està compost pels fets PBD1-1, PBD1-2, PBD1-3, PBD1-8, PBD1-9 i PBD1-76; el SA4 o estructura de combustió tipus fogar pla del neolític mitjà inicial està compost pels fets PBD1-13, PBD1-14 i PBD1-20; el SA6 o estructura complexa construïda del neolític mitjà inicial està compost pels fets PBD1-66 i PBD1-68 a PBD1-75; el SA7 que agrupa les troballes aïllades del neolític antic de tipus epicardial final; està compost per les concentracions d'artefactes PBD1-59 i PBD1-61; el SA8 o estructura construïda indeterminada del neolític mitjà inicial; està compost per PBD1-49 i PBD1-52; i el SA9 o estructura de sosteniment tipus trespeus del neolític mitjà inicial; està compost per PBD1-25, PBD1-26 i PBD1-27. A banda de tot això, s'han documentat sis unitats hidrogràfiques fluvials o canals: PBD1-6, PBD1-19, PBD1-62, PBD1-63, PBD1-77 i PBD1-78. Aquestes unitats formen part del relleu hidrològic antic o SA5.

D'altra banda, es verifica l'existència de cinc nivells d'ocupació , tots ells del neolític: UE-1045, UE-1072, UE-1076, UE-1085 i UE-1094. L'interestrat 1045 pren com a referència la cota 76.75 m i ve determinat per SA4. L'interestrat 1072 pren com a referència la cota 76.66 m. L'interestrat 1076 pren com a referència la cota 77.02 i ve determinat per SA1. L'interestrat 1085 pren com a punt de partida la cota 77.35 m i ve determinat pel dispositiu de sosteniment vascular PBD1-28. L'interestrat 1094 pren com a punt de partida la cota 76.11 m i ve determinat per SA8.

Quant als materials arqueològics, se n'han coordenat 8805 ítems, entre artefactes i mostres. Es tracta de ceràmica[2] (546 formes i 5177 informes), fauna (686), carbó (346) i lític (1929). A propòsit del mostreig per a les anàlisis pluridisciplinàries, cal reportar que s'han recollit mostres específiques de carbó, fauna i argila cuita, per a llur datació radiocarbònica; carbons, per a l'anàlisi antracològica; petites mostres de sediment de les ceràmiques de PBD1-59, per a l'anàlisi de midons, greixos i fitòlits; i petites mostres de sediment, d'una selecció d'indústria lítica i macrolítica, i de ceràmiques, per a l'anàlisi de fitòlits. A més, s'han recollit abundants mostres de sediment de les unitats 1140 i 1143, per a l'anàlisi

1 Volem expressar el nostre agraïment a l'Albert Seguí (2024), el qual ha dut a terme l'estudi petrogràfic de l'estructura PBD1-24.

2 Volem expressar el nostre agraïment a la Dra. Sílvia Calvo pel seu estudi tecnològic de la ceràmica neolítica (2025).

antracològica i palinològica. Això a banda, s'han recollit mostres de pedres i s'ha realitzat l'estudi petrològic de diverses estructures[3].

El gruix de la troballa correspon al neolític mitjà inicial (grup de Montboló), de mitjans del V mil·lenni ANE. Les estructures relacionades amb aquest període, principalment de sosteniment, de combustió i construïdes, constaten la tipologia del jaciment: un assentament, potser de caire estacional, relacionat amb les activitats extractives i/o reproductives pròpies de l'època. La troballa ocupa la totalitat del recinte i està composta per 6 sectors arqueològics, 5 estructures i 13 troballes aïllades.

La presència del neolític cardial és poc significativa. Els indicadors culturals d'aquesta fàcies del neolític antic són realment escadussers. Una quantitat reduïda de fragments ceràmics (PBD1-56) testimonia el trànsit de persones humanes, a les acaballes del VI mil·lenni ANE, per Domeny. Quant al neolític antic epicardial final, la troballa també sembla testimonial. Es redueix a tres agrupaments d'artefactes, principalment ceràmiques: PBD1-59, PBD1-60 i PBD1-61. D'aquestes troballes no es pot desprendre l'existència de cap mena d'ocupació estable. El bronze inicial està representat, com a mínim, per una única estructura, la PBD1-3. Cal recordar que es tracta d'una fossa d'emmagatzematge tipus cubeta, transformada en enterrament, i possiblement relacionada amb la fossa d'emmagatzematge tipus sitja PBD1-1. La tipologia i funció d'ambdues estructures suggereixen una ocupació de més permanència respecte de les altres. Quant a la primera edat del ferro, la troballa està representada per quatre sitges: PBD1-2, PBD1-8, PBD1-9 i PBD1-76.

Abans de concloure, volem referir-nos al sector SA5, que defineix el relleu hidrogràfic del context geogràfic on s'ha produït la troballa. La seva formació s'atribueix al plistocè superior, període geològic comprès entre fa 129.000 i 11.700 anys. Aquesta fàcies orogènica es correspon amb el paleolític superior i final del mitjà. El sector el componen dos paleorius i quatre paleotorrents, tots excavats a la segona terrassa del riu Ter (Qt2). Els materials arqueològics recuperats suggereixen la sedimentació dels canals entre finals del VI mil·lenni ANE i principis del IV.

ADDENDA

El PIA fou redactat pel sotasignat i per BAULA, l'empresa contractista dels treballs arqueològics, a petició de la societat propietària de la finca afectada, ACCIONA, i validat per la Direcció General del Patrimoni de la Generalitat de Catalunya. A hores d'ara, el projecte encara és incomplet, ja que queda pendent d'executar, *sine die*, la partida pressupostària corresponent a les analítiques i a la memòria científica.

BIBLIOGRAFIA

CALVO, S. 2025, Métodos de fabricación y formas de hacer de los recipientes cerámicos en Domeny – Pla de Baix (Girona, Gironès), *Munibe Monographs. Anthropology and Archaeology Series* 3, 221-225.

CARLÚS, X. 2023, *Informe final d'excavació. Carrer de la Riera dels Bullidors 46 N2-48. Parcel·la 3D. Pla de Baix de Domeny 1 (Girona, Gironès)*. Informe inèdit.

CARLÚS, X. 2025, El lloc arqueològic de Domeny Pla de Baix 1 (Girona, Gironès). Un nou assentament a l'aire lliure del V mil·lenni ANE en el curs mitjà del Ter. Dins BACH, A., COLOMÉS, F., HERNÁNDEZ, G., MOLIST, M. (eds.), *Hàbitat a l'aire lliure al neolític antic i mitjà a Catalunya: nous elements per a una síntesi, Actes de la Jornada que va tenir lloc a Canovelles el 25 de març de 2023*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura - Ajuntament de Canovelles - UAB. Barcelona territori. Converses patrimonials, 175-190.

PÀMIES, H. 2022, *Informe de seguiment arqueològic. Illa 3, parcel·les 3C i 3D del carrer de la Riera dels Bullidors 46 N2-48 de Domeny (Girona, Gironès)*. Informe inèdit.

ROQUÉ, C., MAROTO, J. 2023, *Percentatges litològics de l'estructura PBD1-24 i de la terrassa Qt2 del riu Ter (Domeny, Girona)*. Informe inèdit.

SEGUÍ, A. 2024, *Estudi de l'estructura 24 de l'ocupació neolítica de Domeny 1 (Girona)*. Treball de final de màster, Universitat de Girona, Girona.

3 Volem agrair als professors Carles Roqué i Julià Maroto (2023) la seva dedicació i consell.

El Camí de la Font de Lluny (la Tallada d'Empordà, Baix Empordà) i l'ocupació de la plana empordanesa a l'edat del bronze

Judit Clos, Elena Alonso

Qark Arqueología, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
La Tallada d'Empordà

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Neolític final - bronze

Tipus de jaciment
Possible poblat

Dates de la intervenció
Octubre - novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Judit Clos Roca, Joaquim Grau Salvà

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

Entre els mesos d'octubre i novembre de 2025 es va dur a terme una actuació arqueològica a la zona denominada com a Camí de la Font de Lluny, un espai planer, de camps de cultiu, situat uns 700 m a l'oest de l'església de Santa Maria de la Tallada d'Empordà. Aquesta actuació va sorgir arran dels treballs de control de moviments de terres que es realitzaven per l'obra de millora dels regadius de la comunitat de regants Presa de Colomers, treballs que es van realitzar des d'octubre de 2024 fins a maig de 2026, promoguts per Seiasa i executats per l'empresa Tragsa. Durant les tasques de vigilància dels moviments de terra que es dugueren a terme al ramal d'Impulsió (obres que necessitaven una superfície d'uns 20 m d'amplada per tal de poder operar bé amb la maquinària) es va poder localitzar un jaciment que anomenàrem, seguint la toponímia local, Camí de la Font de Lluny. El pas d'un rec direcció est-oest, ens divideix el jaciment en dues zones, anomenades A i B (Fig. 1). La zona A té una superfície d'uns 600 m^2, i és la situada al sud del rec abans esmentat, mentre que la zona B la trobem al nord i se'n va poder excavar una superfície aproximada de 325 m^2. Ambdues zones s'estenien per sota els límits dels moviments de terra necessaris per fer l'obra.

DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

El control del decapatge de la zona anomenada com a Camí de la Font de Lluny va permetre identificar una sèrie de retalls al substrat geològic (argiles amb nivells de conglomerats i gresos grisos) que començaven a aportar algun fragment de material ceràmic. Els pri-

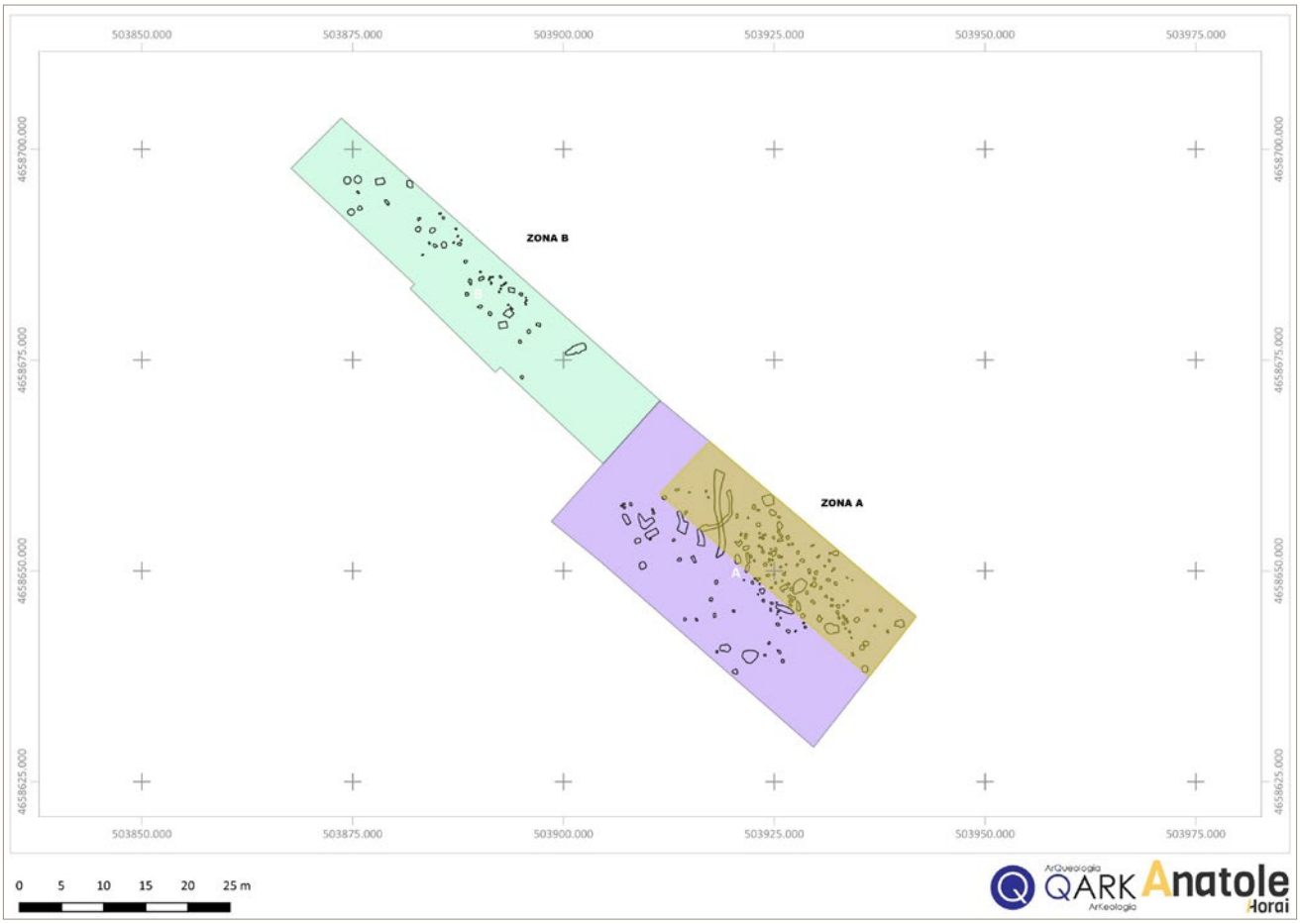


Figura 1. Planta general del jaciment.

mers fragments localitzats corresponien a una part de gerra i una vora de tapadora fetes amb ceràmica no torn-ejada i amb cuita reductora (Fig. 2), molt semblant a les peces d'urnes localitzades a necròpolis del bronze com les de Can Bech de Baix (Toledo 2006).

Això ens va impel·lir a incidir més en el decapatge de la zona, començant a aparèixer una gran quantitat de petits retalls, circulars, excavats al subsol geològic a la zona A. L'aportació de material ceràmic, però, d'aquests retalls, era molt minsa, i no anava més enllà de l'aparició de petits fragments informes de ceràmica feta sense torn, de cuites reductores i amb un desgreixant de gra gros, situant-nos en un moment anterior a l'edat del ferro, molt probablement seguint amb les cronologies de finals del neolític o de l'edat del bronze. La densitat de petits forats (entre 15 i 20 centímetres de diàmetre) de tendència ovalada, ens ajuda a dibuixar una sèrie d'alineacions, tot i que, encara que es va ampliar cap al costat oest per tal d'obtenir una planta més àmplia, la interpretació espacial d'aquesta zona del jaciment ens és bastant complicada. A l'extrem nord-oest d'aquesta zona van aparèixer una sèrie de rases que s'entrecreuen, i la informació que en vam poder extreure va ser pràc-ticament nul·la. Tenien una amplada i fondària d'uns 50 cm i el perfil en U. El poc material ceràmic recuperat el podem englobar en el mateix període del bronze final.

Pel que fa a la zona B, la situada al nord del rec que divi-deix el jaciment, es diferencia de l'anteriorment descri-ta per la presència d'alguna estructura més significati-va, tals com fosses de certa entitat i amb més material dins el seu rebliment. Aquestes fosses, amb unes pro-funditats de fins a 80 cm i uns diàmetres que oscil·la-ven entre els 1,30 i els 1,75 m, podrien indicar-nos algun sistema d'emmagatzematge dins d'un recinte tancat amb material perible, com si es tractés d'una cabana. La ceràmica recuperada, novament, ens porta a un mo-ment d'entre finals del neolític i l'edat del bronze, amb pastes molt barroeres, formes fetes sense torn i cocci-ons molt heterogènies.

INTERPRETACIÓ DE LES RESTES

Les restes excavades en el Camí de la Font de Lluny ens permeten conèixer la presència d'ocupació en aquest espai durant l'edat del bronze. L'estudi interpretatiu dels diferents retalls localitzats ens permetrà conèixer com es distribuïa l'espai en aquests tipus d'hàbitat. Un dels principals problemes, però, que ens trobem, és el fet que la poca potència del nivell vegetal i la llarga trajec-



Figura 2. Detall de material ceràmic recuperat.

tòria agrícola de les terres on localitzarem aquest jaciment, propicien que la informació que recuperem sigui molt fragmentària i, sempre, a nivells per sota els quals devien ser de circulació en el passat, dificultant-nos més la discriminació d'espais i dels usos d'aquests.

Sí que és cert que la presència de fosses d'emmagatzematge pot ser un bon punt de partida a l'hora d'establir límits al seu voltant, si les considerem petits rebosts dins d'hàbitats fets amb materials peribles. Això no obstant, desconeixem el rebaix que pot haver patit el terreny sobre el qual localitzem les restes, amb la qual cosa pot molt ben ésser que la informació que hem aconseguit recuperar sigui més fragmentada del que sol ser habitual. Algunes alineacions de forats, tots amb la mateixa mida i guardant una certa equidistància i orientació, també ens pot donar pistes d'una divisió entre dos espais, tot i que a l'hora de redactar aquest article encara estem en fase d'estudi de les restes recuperades.

BIBLIOGRAFIA

TOLEDO, A., PALOL, P., AGUSTÍ, B. 2006, *La necròpolis d'incineració del bronze final transició a l'edat del ferro de Can Bech de Baix, Agullana (Alt Empordà, Girona): els resultats de la campanya d'excavació de 1974*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya. Sèrie Monogràfica, 24.

El jaciment de la Font de Lluny (la Tallada d'Empordà, Baix Empordà)

Josep Socorregut*, Pablo del Fresno*,
Elena Alonso**, Leandro Sánchez**, Joaquim Grau**

* Sistemes de Gestió de Patrimoni SCCL

** Qark Arqueología, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
La Tallada d'Empordà

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Neolític final, Ferro, Romà, Modern (?)

Tipus de jaciment
Poblat, sitjar, explotació agrícola

Dates de la intervenció
Novembre 2024 - agost 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Pablo del Fresno Bernal, Josep Socorregut Domènech, Elena Alonso Bujalance, Leandro Sánchez Zufiaurre, Joaquim Grau Salvà

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

Dins el context de les obres de millora del sistema de regadiu de la Comunitat de Regants Presa de Colomers, es va requerir la construcció d'una gran bassa d'aigua a uns 500 metres a l'oest del nucli de Marenyà, dins el municipi de la Tallada d'Empordà (Baix Empordà). Aquesta bassa, en el seu costat més oriental, entrava dins el polígon del jaciment La Font de Lluny (número d'inventari 22583), la qual cosa va provocar que s'iniciessin els treballs en aquest punt amb un decapatge dels nivells superficials en la superfície que havia d'afectar dita infraestructura.

L'aparició d'una sèrie retalls al geològic i la seva continuïtat en l'espai, feu que, finalment, s'acabés de fer un decapat complet a tota la superfície afectada per la bassa, uns 27.000 metres quadrats (Fig. 1). Els treballs en aquest jaciment es van iniciar el mes de novembre de 2024 i es van allargar fins el mes d'agost de 2025. Posteriorment, ja a finals de tardor de 2025, les obres per a la col·locació d'un tub que portés l'aigua fins a la dita infraestructura, va permetre localitzar de tres zones més d'aquest mateix jaciment, uns quants metres més al sud, que van ser excavades entre els mesos d'octubre i desembre de 2025.

RESULTATS DELS TREBALLS

El jaciment de la Font de Lluny és, tant a nivell espacial com a nivell cronològic, un jaciment d'una complexitat molt alta. Si bé és cert que la pràctica totalitat dels elements excavats són estructures negatives, la superposició d'aquestes en una àrea espacial tan gran fa que la seva interpretació sigui més complicada, sobretot si



Figura 1. Plànol general de situació amb indicació de les diferents zones localitzades.

es té en compte que, en vistes del que ens hem anat trobant, aquesta zona ha estat objecte de diferents alteracions, tant antròpiques com naturals, del terreny. Aquest és un dels principals entrebancs a l'hora d'aconseguir fer una lectura de l'espai, espai en el qual, a jutjar pels resultats obtinguts durant la fase d'excavació, almenys presenta fins a tres (potser quatre) fases cronològiques diferents.

L'absència, així mateix, de nivells de circulació associats a les diferents estructures localitzades, afegeix dificultat a l'hora de proposar espais tancats, així com que, com veurem, ens trobarem amb fases en les qual pràcticament la totalitat del material arqueològic que ens podria servir per afinar més l'adscripció cronològica d'aquests elements, ha desaparegut.

A grans trets, a La Font de Lluny, hi tenim tres nivells d'ocupació ben diferenciats a nivell cronològic. Per una banda, una primera ocupació del neolític final (cultura de Veraza), amb la presència d'una sèrie de forats de pal marcant-nos el que podria ser el perímetre d'un parell, com a mínim, d'edificis, sumat a una sèrie de fosses, de diferents mides, amb material antic. La segona fase d'ocupació ens la marquen una sèrie de sitges plenament ibèriques, algunes es barregen amb les fosses neolítiques, emmascarant-se entre les dues fases d'ocupació. Si amb això no n'hi hagués prou, hem identificat un tercer ús, aquest cop com a espai agrícola, amb la confecció d'una sèrie de petits forats i rases, presumiblement pel cultiu de vinya, superposat en algun punt a tota aquesta sèrie d'elements anteriors. Tot plegat fa que la lectura de les estructures conservades sigui realment complicada.

A tot això s'hi ha d'afegir que, sobre totes aquestes estructures negatives només hi havia, en alguns punts, entre 15 i 25 centímetres de terra vegetal, amb la qual cosa les tasques agrícoles mecanitzades modernes també han afectat bona part dels elements identificats.

Període neolític

En el jaciment de La Font de Lluny vam poder determinar la presència d'un possible poblament de la cultura de Veraza gràcies a l'aparició una gran gerra dins d'una fossa (Fig. 2).

La gerra, encara mantinguda en el seu lloc original, tot i que molt malmesa per accions tant antròpiques com naturals posteriors, té un diàmetre d'uns 50 cm, amb una alçada conservada d'uns 60 cm. A les seves parets presenta fins a tres fileres de nanses de llengüeta prènsil, repartides en quatre grups. La vora recta amb el llavi

arrodonit, no conservada in situ, s'ha pogut recuperar a prop. Al voltant d'aquesta fossa, una sèrie de retalls distribuïts de manera més o menys regular, semblen dibuixar una estructura que podia encerclar aquest espai, a manera de lloc de sustentació d'algun tipus de suport que permetés bastir un edifici. Tot aquest conjunt s'ha localitzat en una de les zones amb més complexitat del jaciment, ja que hi hem pogut documentar activitat, distribuïda en diferents fases, fins als anys 50 del segle XX.

Uns 80 metres més a l'oest, també vam localitzar una sèrie de forats de pal, distribuïts d'una manera ovalada, marcant també un recinte tancat. Malgrat la gairebé total absència de material ceràmic, i tot ell remogut per accions posteriors, per paral·lels formals amb altres casos pròxims, podria tractar-se d'un altre espai d'hàbitat del mateix període.

Finalment, d'aquesta primera fase hem de destacar la presència de diverses fosses més petites amortitzades amb fragments ceràmics que es poden adscriure al període neolític. A més, en les zones més baixes, sobretot cap al costat de llevant, vam poder localitzar nivells d'arrossegament de sediment amb presència de ceràmica neolítica una mica rodada, que podria haver anat a parar en aquella posició per erosió de les cotes més elevades.



Figura 2. Foto de la gerra neolítica de tipus Veraza en la fase d'extracció.

Ocupació de l'edat del ferro

Encara que poques en quantitat i disseminades en diferents punts de tota l'àrea afectada per l'excavació, trobem evidències d'una presència de l'edat del ferro.

Cinc sitges al costat nord-oest, més quatre estructures més a la zona central, just a tocar d'on es va localitzar la peça de la cultura de Veraza (Fig. 2), amb materials ibèrics sense presència d'importacions a excepció d'alguns fragments d'àmfora grecoitàlica, ens fan pensar que aquest indret havia estat una zona amb freqüentació de la població entre els segles IV i II aC.

Espais de cultiu. Romans o moderns?

El que, sens dubte, ens fa donar més voltes, és la presència d'una quantitat ingent de petits retalls de diferents tipologies: quadrats, rectangulars, ovalats, circulars i en forma de L, associats entre ells formant diferents patrons de cultiu que a vegades se superposen.

L'anàlisi espacial dels diferents patrons d'ocupació indiquen doncs l'existència d'una explotació vitivinícola d'alta inversió tècnica. Un primer acostament a l'estudi de les tècniques d'explotació agrícola d'època romana i modernes, anteriors a la fil·loxera, permet observar com l'evolució dels patrons d'ocupació i de les tècniques d'explotació a penes presenten diferències, i si en presenten aquestes són mínimes i no determinants per al nostre cas.

Per tant, malgrat que la visió de conjunt permet establir algunes variables formals i mètriques entre els diferents sistemes documentats, serà l'evolució de la recerca la que ens permetrà establir la seva seqüència temporal i si és possible assignar a cadascun d'ells una datació més precisa.

El material ceràmic que ens pugui datar aquests espais és molt limitat, donat l'elevat nombre d'estructures que s'han localitzat i excavat. Això ens impedeix, de nou, afirmar amb seguretat l'adscripció cronològica d'aquestes zones (Fig. 1).

Tanmateix, el poc material que s'ha recuperat queda englobat en un període més antic, període final del ferro i baixrepublicans, però donat l'afectat que ha estat el territori per les tasques d'erosió del terreny i les modificacions causades per les necessitats agràries de cada moment, no es pot descartar que aquests escassos elements ceràmics d'aquesta època hagin estat arrossegats per treballs agrícoles posteriors. Aquests van provocar que la terra vegetal, de cultiu, que es va retirar, sigui la mateixa que farceix les parts superiors dels retalls, la que cobreix els farcits originals que van quedar compactats al fons de les estructures.

Finalment, tampoc podem obviar que la zona, un vessant de pendent suau obert a llevant i migdia, ofereix unes condicions immillorables pel cultiu de la vinya, tant en època antiga com en moments més recents, i que el que anem trobant siguin sobreposicions de cultius de diferents moments històrics.

Les grans rases

Tota l'àrea que ens ocupa el jaciment de La Font de Lluny està creuada per rases. Algunes, les orientades en sentit nord-sud, segueixen la pendent natural del terreny, i podrien interpretar-se com canalitzacions de drenatge o marges entre finques per tal que l'aigua no negués els espais de cultiu. D'aquestes també n'hi ha que poden ser fruit de diferents vingudes torrencials d'aigua, molt freqüents a l'àrea mediterrània, tal com hem pogut patir durant els mesos que va durar la intervenció arqueològica. D'altres, però, orientades més aviat est-oest, no responen a una lògica de drenatge del terreny, ja que l'aigua hauria de superar desnivells que, per gravetat, no podria.

Si mirem les distàncies entre rases, aquestes estan separades 98 metres l'una de l'altra, marcant una parcel·la de gairebé 1 ha. Això ens porta a pensar en la hipòtesi que es tractés d'un sistema de centuriació clàssic tal com descriuen els manuals clàssics. Aquesta és una de les variables que amb més força poden ajudar-nos a datar algun dels models d'explotació vinícola que clarament funcionen amb la rasa central que articula aquesta possible delimitació parcel·lària.

El material, rodat, però sembla un conjunt tancat que podríem situar entre els segles II i I a.C., ens podria indicar això, tot i que, altra vegada, com hem vist en les àrees que presenten un patró de cultiu, no podem descartar que aquests fragments ceràmics hagin estat arrossegats per avingudes torrencials d'aigua o tasques agrícoles més modernes.

Les zones 5, 6 i 7

Al sud de la gran àrea identificada com La Font de Lluny, durant els moviments de terres propiciats per la instal·lació d'un tub de captació, es van localitzar dues àrees amb repetició dels patrons de cultiu i l'aparició de més rases, possiblement relacionades amb les que vam localitzar en l'espai ocupat per la gran bassa d'aigua.

Els paral·lelismes formals entre el jaciment anteriorment descrit i les dues zones localitzades posteriorment, ens va portar a incloure aquestes últimes dins el mateix jaciment, constatant que, aquest espai havia estat explotat de manera intensiva pel cultiu de vinyes en uns moments pretèrits.

El jaciment de Coll de Molleres I (la Cerdanya, 2470 m). Campanyes 2024-2025

Lídia Colominas, Arnau Carbonell, Josep Maria Palet

Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge (GIAP). Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC-CERCA)

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Meranges, Ger, Lles de Cerdanya

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Neolític-època moderna

Tipus de jaciment
Estructures d'hàbitat, estructures ramaderes

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Arqueologia de l'alta muntanya a les capçaleres del Segre - Ter (Cerdanya-Ripollès): territori i paisatge

Direcció
Josep Maria Palet, Lídia Colominas, Arnau Carbonell

Institució, entitat o empresa promotora
Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Els resultats que es presenten a continuació s'insereixen en el projecte quadriennal de recerca "Arqueologia de l'alta muntanya a les capçaleres del Segre - Ter (Cerdanya-Ripollès): territori i paisatge" (CLT009/22/00035), dirigit per L. Colominas i A. Carbonell (ICAC-CERCA). Aquest projecte investiga l'ocupació humana en espais altimontans de la Cerdanya i com aquesta ocupació humana ha anat modificant aquest paisatge al llarg del temps.

Prospeccions dutes a terme l'any 2018 en el marc de l'anterior quadriennal ("Arqueologia dels paisatges culturals de muntanya a les capçaleres del Ter i del Segre (Ripollès-Cerdanya)", 2018-2021 CLT009/18/00101), van permetre documentar el jaciment de Coll de Molleres I. És un jaciment format per 7 estructures de tipologia diversa, situat en un replà just per sota del coll de Molleres, a 2470 m (Fig. 1). L'any 2019 es van realitzar 3 sondejos de diagnosi en 3 estructures (065, 069, 070) i es van realitzar 5 datacions radiocarbòniques que van permetre definir la cronologia d'ocupació de l'assentament (Fig. 2). Es va documentar una primera gran fase constructiva en època íbero-romana (segles III aC – I dC) (estructura 065), i una segona gran fase tardoantiga (segles V-VII dC) (estructura 069) que tindria continuïtat en el període altmedieval (estructura 070), amb un abandonament que se situaria vers els segles XII-XIII.

Tenint en compte la importància d'aquest jaciment en clau geogràfica (jaciment localitzat en un espai supraforestal), en clau històrica (jaciment amb una ocupació



Figura 1. Planimetria del Coll de Molleres I amb les fases documentades.

de llarga durada), com per l'entitat de les seves estructures visibles, l'any 2022 van començar els treballs d'excavació en extensió. Aquestes excavacions s'han dut a terme anualment entre els anys 2022 i 2025, últim any del quadriennal.

COLL DE MOLLLERES I

L'any 2022 es va iniciar l'excavació en extensió en l'estructura 065, espai quadrangular d'uns 14 x 9 m (Fig. 1). Es va començar excavant el potent nivell d'enderroc que cobria tota l'estructura i que s'estenia per tot el seu perímetre, seguint el pendent de la muntanya. Durant aquesta campanya també es va delimitar el mur oest de la mateixa (UE 223), no visible en començar l'excavació.

Entre els materials recuperats cal destacar una important presència d'objectes metàl·lics, com claus i ganxos de ferro, i en especial una petita eina per a podar, juntament amb algunes peces indeterminades de bronze. També es va recuperar una gran quantitat de ceràmica grollera de cuina i ceràmica sigil·lada sudgàl·lica i hispànica. La tipologia de les ceràmiques (Drag. 18, Drag. 35, Drag. 29b, possible Drag. 27c), juntament amb la datació de 8 carbons recuperats en les diferents unitats estratigràfiques que formaven el nivell d'enderroc, van corroborar la cronologia romana de l'estructura, documentada inicialment en el sondeig del 2019 (Fig. 2).

L'any 2023 es va començar a excavar el nivell d'abandonament de l'estructura, que com el nivell d'enderroc, s'estenia amb pendent per tot el seu perímetre. L'excavació d'aquest nivell va permetre documentar que aquesta estructura corresponia a un espai exterior sense subdivisions internes i amb una única fase constructiva. Les 7 datacions realitzades en les diferents unitats estratigràfiques que formaven el nivell d'abandonament de l'estructura 065, van corroborar aquesta interpretació, oferint una cronologia d'ocupació entre els segles II aC-II dC (Fig. 2).

Entre els materials recuperats en aquesta campanya, cal destacar una fusaiola. També es van recuperar fragments de ceràmica sigil·lada sudgàl·lica i hispànica, fragments de ceràmica de parets fines, així com ceràmica comuna de cuina feta a mà i a torn, metalls, i fragments de recipients de vidre.

Durant la campanya del 2024 es van iniciar els treballs d'excavació en extensió de les estructures 066 i 069 (Fig. 1), àmbits rectangulars d'uns 6,5 x 4,2 i 7 x 4,5 metres respectivament, amb la finalitat de poder caracteritzar millor les diferents fases d'ocupació del jaciment detectades durant els sondejos arqueològics del 2019. L'excavació d'aquestes dues estructures, que va finalitzar durant la campanya del 2025, va permetre documentar que la subdivisió d'aquests espais es va produir en època visigoda, sent un únic espai en època romana. També es va poder observar que aquest espai seria un lloc d'habitació, molt probablement cobert per una estructura perible, ja que es van recuperar grans fragments de fusta de pi carbonitzada durant l'excavació d'aquestes dues estances. Durant aquesta campanya, es va continuar recuperant una gran quantitat de fragments de ceràmica de cuina, fragments de ceràmica sigil·lada sudgàl·lica i hispànica (Drag. 36, Drag. 24-25b, Drag. 37a), com fragments de claus i ganxos de ferro. Les 42 datacions que es van dur a terme, juntament amb les formes ceràmiques documentades, van permetre proposar una primera fase d'ocupació d'aquest espai en època romana, amb una reocupació en època visigoda (Fig. 2).

Durant la campanya del 2025 es van realitzar tres sondejos de diagnosi per acabar de determinar la relació estratigràfica dels murs de pedra seca que dificultaven la lectura cronològica del complex. El primer sondeig, de 2 x 1 m, es va fer al vessant exterior del mur 228, contra l'estructura 066 (Fig. 1). Es va documentar una seqüència estratigràfica coherent amb una sedimentació natural, i es va poder determinar que el mur 228 es va construir a partir d'un retall contra el pendent. Un segon sondeig de 2 x 1,5 metres es va realitzar al vessant sud del complex, a l'estructura 065-B, contra la cabana de pastor 067 i el mur 222, al sud de l'estructura 065 (Fig. 1). Aquest sondeig va permetre documentar la no continuïtat/preservació de l'estructura romana en aquesta zona. Finalment, el darrer sondeig es va realitzar a l'estructura 069-B, al nord-est del complex (Fig. 1). Aquest sondeig va permetre documentar que la construcció del mur 227 es va dur a terme en època romana. També va permetre recuperar una petita llar, molt erosionada, i diversos fragments de contenidors ceràmics de grans dimensions, vinculats a l'ocupació romana d'aquest espai.

L'any 2025 també es va excavar en extensió l'estructura 071, espai d'uns 7,5 x 6,5 metres, situat a l'oest del complex (Fig. 1), havent-se arribat a excavar uns 230



Figura 2. Model Bayesià de les datacions de C^{14} obtingudes a partir de fragments de carbó vegetal recuperats al llarg de la seqüència estratigràfica del jaciment.

m^2 durant els quatre anys de quadriennal. L'excavació d'aquest espai i la datació radiocarbònica de 3 carbons van permetre fixar una primera ocupació d'aquest espai en època romana, i una posterior reocupació en època visigoda (Fig. 2).

CONCLUSIONS

Les campanyes d'excavació dels anys 2024 i 2025 han permès fer un salt qualitatiu molt important amb relació al coneixement i interpretació del jaciment de Coll de Molleres I. La informació obtinguda durant aquests dos anys, juntament amb l'obtinguda de les excavacions dels anys 2022 i 2023, mostren que el jaciment de Coll de Molleres I va ser un assentament multifuncional de llarga durada.

Tant l'arquitectura de l'espai, la seva localització, com els materials recuperats, ens permeten proposar que en època romana Coll de Molleres I podria haver estat una *mansio* molt austera, una *statio* o una *mutatio*, un lloc on les persones que viatjaven podien reposar, juntament amb els seus animals.

S'han documentat nombroses vies pirinenques que connectarien la Gallia Narbonensis amb la Hispània Citerior (Leveau/Palet 2010). A la vegada, es proposa que les distàncies diàries que es podien recórrer en època romana serien d'uns 25 a 35 km, potser una mica menys en terrenys abruptes (Ward Koeck 2020). És a finals del segle I aC, quan també es funda la ciutat de Iulia Libica, a mig camí d'aquest pas natural pirinenc. Aquesta ciutat, juntament amb Ruscino, haurien estat punts comercials i administratius importants d'aquesta zona pirinenca. També s'ha de destacar la presència a la zona de l'assentament del Castellot de Bolvir on, en la seva fase tardorepublicana, es proposa que hauria estat un

punt de recaptació d'impostos amb presència militar (Morera *et al*. 2010). Coll de Molleres I, s'hauria construït, doncs, com a resposta a una necessitat administrativa, comercial i/o de control d'aquests espais pirinencs.

Aquesta possible *statio* estaria formada per un pati obert (estructura 065), amb una habitació annexa al seu cantó nord-oest (estructures 066 i 069), una altra al seu cantó nord-est (estructura 069B) i una altra situada a l'oest de l'establiment (estructura 071). Proposem que l'entrada al recinte hauria de dur-se a terme des del seu cantó est, si tenim en compte l'orientació del pendent del terreny.

A aquesta ocupació romana se sobreposaria una ocupació tardoantiga, que hauria tancat el pati formant els límits de l'estructura 065. Les datacions de C^{14} ens fan pensar que el jaciment podria haver patit un abandonament durant els segles III-IV dC (Fig. 2). Posteriorment, a partir del segle V el complex s'hauria reestructurat. S'hauria empedrat el sector 071 i s'hauria convertit l'estança nord-oest en dues habitacions, la 066 i la 069. És probable que en aquest moment també es construís el tancat 070, reaprofitant les pedres que componien les estructures romanes de pedra seca. És en el període alt medieval (segles XI-XIII), on se situaria la darrera fase d'utilització del gran tancat (estructura 070) i es construiria la cabana (estructura 067) (Fig. 1), tenint l'assentament una funció principalment ramadera durant aquestes cronologies.

El Coll de Molleres I, però, no seria un cas aïllat en la muntanya cerdana. Les prospeccions dutes a terme en el marc d'aquest projecte han permès documentar la intensa ocupació d'aquestes muntanyes des del neolític fins època moderna, no només per a l'explotació de pastures, sinó també com espais miners, forestals i de connectivitat entre territoris (Carbonell 2024). En aquest sentit, la recerca que s'està duent a terme està permetent revalorar la significació d'aquestes zones altimontanes com autèntics paisatges culturals, i evidenciar la seva importància històrica. Un fet que ja havia estat observat a les capçaleres del Ter i a les valls del Madriu-Perafita-Claror a Andorra (Ejarque 2013; Palet *et al*. 2013; Palet *et al*. 2014; Palet *et al*. 2019).

AGRAÏMENTS

Els treballs arqueològics s'engloben dins del projecte I+D finançat pel MICIU "Transported Mediterranean landscapes: diachronic integrated study of socio-environmental interactions and land-use changes at both sides of the Mediterranean (TranScapes)" (PID2021-127064NB-I00).

Volem agrair la dedicació de totes les persones que van participar en les campanyes d'excavació del 2024 i 2025: Giannis Apostolou, Marina Daniel, Hugo Fernandez, Marta Flórez, Jessica Marie Hait, Gerard Nel·lo, Lluna Magarolas, Jesús Martínez, Faidon Moudopoulos, Pau Peláez, Valentina Pescini, François Ricou, Rosa Soler.

BIBLIOGRAFIA

EJARQUE, A. 2013, *La alta montaña pirenaica: génesis y configuración holocena de un paisaje cultural. Estudio paleoambiental en el valle del Madriu-Perafita-Claror (Andorra)*, Oxford: Oxford Archaeopress (BAR International Series, 2507).

CARBONELL, A. 2024, *Archeology of Cultural Landscapes in the Eastern Pyrenees. Between the Cerdanya plain and the high mountains*. Doctoral Thesis. ICAC-CERCA-Universitat Rovira i Virgili. https://hdl.handle.net/10803/692710.

LEVEAU, Ph., PALET, J. M. 2010, Les Pyrénées romaines, la frontière, la ville et la montagne. *Pallas*, 82, 171-198.

MORERA, J., MERCADAL, O., OLESTI, O., CRESPO, C. 2010, El Castellot de Bolvir (Cerdanya): ocupacions ceretana, iberorromana i altmedieval. *Tribuna d'arqueologia* 2009-2010, 295- 329.

PALET, J. M., ORENGO, H. A., EJARQUE, A., MIRAS, Y., EUBA, I., RIERA, S. 2013, Arqueología de paisajes altimontanos pirenaicos: formas de explotación y usos del medio en época romana en valle del Madriu-Perafita-Claror (Andorra) y en la Sierra del Cadí (Alt Urgell). Dins FICHES, J. L., PLANA, R., REVILLA, V., *Paysages ruraux et territoires dans les cités de l'occident romain. Gallia et Hispania. Actes du colloque international AGER IX*. Montpellier: Presses universitaires de la Méditerranée, Collection "Mondes Anciens", 329-340.

PALET, J. M., GARCÍA, A., ORENGO, H. A., RIERA, S., EJARQUE, A., MIRAS, Y., JULIÀ, R. 2014, Ocupación y explotación de espacios altimontanos pirenaicos en la antigüedad: visiones desde la arqueología del paisaje. Dins DALL'AGLIO P. L., FRANCESCHELLI, C., MAGANZANI, L., *Atti del del IV Convegno Internazionale di Studi Veleiati*, Bologna: AnteQuem, 455-470.

PALET, J. M., OLMOS, P., GARCIA-MOLSOSA, A., POLONIO, T., ORENGO, H. A. 2019, Occupation et anthropisation des espaces de haute montagne dans les vallées de Nuria et de Coma de Vaca (Gerona, Espagne) : résultats des recherches archéologiques et patrimoniales. Dins DESCHAMPS, M., COSTAMAGNO, S., MILCENT, P. Y. *et al*. *La conquête de la montagne : des premières occupations humaines à l'anthropisation du milieu. Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques (CTHS)*. Paris: Open Edition book, 267-281.

WARD KOECK, A. 2020. Roman commercial networks in the eastern Pyrenees in the Late Republic and Early Empire: A cost analysis of the transport of imports and exports. *Treballs d'Arqueologia* 2020, 24, 211-243.

La intervenció arqueològica al carrer de la Riera Bullidors 4b i carrer de Sant Gregori 4a (Domeny, Girona). Zona 8 del Pla de Baix

Esther Medina

Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona, Domeny

Comarca
Gironès

Cronologia
Prehistòria

Tipus de jaciment
Hàbitat

Dates de la intervenció
Juliol - agost 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Esther Medina Guerrero

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Girona

Entre els mesos de juliol i agost de 2025 es va dur a terme una intervenció arqueològica en el context de l'execució del projecte municipal de construcció d'un edifici d'habitatges al carrer de la Riera Bullidors, 4b i carrer de Sant Gregori, 4a de Domeny (Girona) (Fig. 1). Es va evidenciar una seqüència estratigràfica d'origen antròpic i natural de cronologia prehistòrica relacionada amb l'ocupació esporàdica d'una zona vinculada a la dinàmica fluvial. L'activitat antròpica semblaria localitzar-se en una zona planera de terrasses al·luvials solcada per paleocanals de diferent entitat espacial vinculats amb l'antic curs del riu Ter.

DESCRIPCIÓ

La intervenció ha consistit en el rebaix mecànic dels terrenys afectats pel projecte urbanístic, fins a la localització en superfície d'evidències antròpiques. Es constaten quatre moments d'ocupació en el solar afectat pel projecte urbanístic.

La fase més recent es correspon amb un sòl d'origen al·luvial relacionat amb l'actual curs del riu Ter. Pel que fa a l'atribució cronològica de l'estrat, els materials ceràmics documentats permeten situar la seva formació en època iberomana. L'absència d'estructures relacionades i el fet que algunes de les peces es trobaren concrecionades i rodades, assenyalarien una freqüentació puntual de l'indret i una relativa proximitat de les zones d'hàbitat.

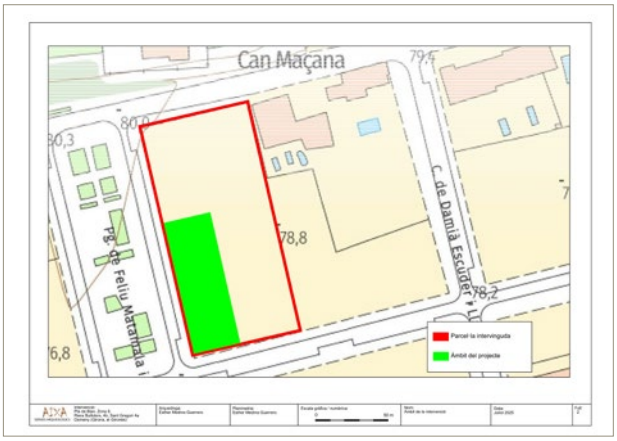


Figura 1. Localització del jaciment.



Figura 2. Estructura del tipus sitja.

Es va detectar una possible línia muraria, localitzada al sud de la parcel·la, de la qual caldria contrastar la seva entitat constructiva i cronològica. Es desconeix si es tracta d'una estructura amortitzada en època iberoromana i fonamentada en estrats prehistòrics, o bé fou construïda en època prehistòrica i coberta per la darrera capa que reomple el paleocanal.

A època prehistòrica s'atribueix un estrat fosc i orgànic que reomple l'antiga llera del riu Ter, localitzat a 600 metres al NO de l'actual curs. Aquests terrenys són, en general, fèrtils, ben drenats i rics en nutrients. Es tractaria d'una zona d'especial rellevància en època prehistòrica, aspecte inferit a partir dels nombrosos testimonis d'aquesta ocupació evidenciats en les intervencions arqueològiques dels darrers anys. Les concentracions de materials petris evidenciats enguany podrien correspondre a material arrossegat o bé constituir l'enderroc de possibles elements construïts en aquest espai.

En aquest mateix context de terrenys inundables prehistòrics caldria situar la formació dels estrats detectats per sota de l'estrat orgànic que reomple el solc fluvial, en tres sondatges.

Resta per resoldre la vinculació de la zona de ribera del paleocanal, indret on s'han documentat 7 estructures del tipus sitja, amb la dinàmica antròpica de freqüentació del solc fluvial. S'ha excavat totalment una d'elles (Fig. 2). És de planta circular i de perfil cilíndric, amb un escàs desenvolupament vertical. Es troba relacionada amb un forat de pal. El material recuperat a l'interior és escàs, tot i que permet situar en època prehistòrica la cronologia de la seva formació.

El paradolmen de la Barraca d'en Vellanero (el Port de la Selva, Alt Empordà)

Rafel Rosillo, Josep Tarrús

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
El Port de la Selva

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Neolític Final - Calcolític

Tipus de jaciment
Paradolmen

Dates de la intervenció
Febrer - març 2024

Tipus d'intervenció
Urgència

Direcció
Rafel Rosillo Turrà

Institució, entitat o empresa promotora
Direcció General del Patrimoni Cultural

El paradolmen de la Barraca d'en Vellanero es situa a l'anomenada Barraca d'en Vellanero, ubicada al parc Natural del Cap de Creus, en el terme municipal d'El Port de la Selva (Alt Empordà). Aquesta barraca es localitza a la part meridional i central del terme municipal, just a costat d'un camí carreter que travessa el Parc Natural i a uns 500m al nord-oest del Mas dels Bufadors. Les seves coordenades UTM-31T (ETRS-89) són: X= 519192,0 ; Y = 4684207,0 ; Altitud: 269,5 m.

ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS DE L'ESTRUCTURA PARADOLMÈNICA

La primera notícia de l'existència d'aquest paradolmen la va proporcionar l'investigador Jenar Fèlix Franquesa, que els darrers anys ha estudiat les barraques de pedra seca de la zona del Cap de Creus en companyia del fotògraf Robin Townsend, dins dels termes municipals del Port de la Selva, Selva de Mar, Cadaqués i Roses. En la seva publicació l'anomenen Vinya d'en Vellanero (Fèlix i Townsend, 2023).

L'any 2015, el mateix Jenar Fèlix va acompanyar al Dr. Josep Tarrús i a Sebastià Delclòs els quals varen poder observar l'estructura megalítica que s'amagava sota aquesta barraca de vinya: un seguit de lloses clavades davant d'un abric excavat a la pissarra local. No es va observar cap material arqueològic en superfície, llevat d'alguns fragments de ceràmica a torn, gris fosc, d'aspecte medieval o modern.

Malgrat l'absència visible de materials arqueològics prehistòrics, se sabia que aquesta mena d'estructures megalítiques que aprofitaven abrics o coves podien ser



Figura 1. Vista de l'exterior de la Barraca d'en Vellanero.

perfectament d'època neolítica-calcolítica o de l'edat del bronze. També la presència d'una roca amb cassoletes uns metres per sota de la barraca avisaven que el conjunt podia ser prehistòric. Només faltava l'evidència material: algunes restes humanes o dels aixovars funeraris que ens confirmessin aquesta cronologia i el seu ús sepulcral. Sortosament, l'excavació realitzada a principis d'aquest any 2024 ha proporcionat suficients restes arqueològiques prehistòriques i ara ja es pot assegurar que es tracta d'un veritable enterrament prehistòric, segurament del neolític final, sota la forma d'un paradolmen.

La presència d'abrics sepulcrals amb estructures megalítiques, paradòlmens i coves-dolmen a les serres de l'Albera i de Rodes, així com al Cap de Creus, ja havia estat detectada fa temps. Només cal recordar el cas de la cova de la Porta (Port de la Selva), a poca distància de la Barraca d'en Vellanero, una cavitat sepulcral dins del cingle de pissarra amb una filera de lloses clavades que obturaven l'entrada i on es varen recuperar alguns fragments de ceràmica a mà, possiblement de l'edat del bronze final, com els trobats en la veïna cova dels Encantats (Cazurro, 1908), aquesta amb un mur de pedra seca de tancament.

Encara al Cap de Creus són ben conegudes les dues coves-dolmen de la Riera Quarantena-I (Tarrús 2002) i Riera Quarantena-II (Carreras/Tarrús 2017), les dues a Roses.

A la propera serra de Rodes hi coneixem els paradòlmens de la Pallera (Port de la Selva), amb una cambra i corredor megalítics, bastits dins d'un aflorament de pissarra (Tarrús 2002) o el paradolmen de Sinyols (Palau-saverdera), un gran bloc de gneis que fa de coberta d'una cambra megalítica amb un petit corredor al davant (Carreras/Tarrús 2017). També a l'Albera (Tarrús 2002) es coneixen abrics sepulcrals entre blocs granítics amb tancaments fets amb murs i lloses, que han proporcionat materials arqueològics del neolític final (Cau Conillers, Espolla), calcolític Campaniforme (Murtra, St. Climent Sescebes) i l'edat del bronze inicial (Can Met Vicens, Espolla).

No cal insistir en la varietat de formes sepulcrals, a més de les coves naturals, que acompanyen els sepulcres megalítics, stricto senso, a tota la Catalunya megalítica. Des de l'Alt Empordà (paradolmen de Tafania, Ventalló), el Baix Empordà (cova-dolmen del Tossal Gros a Torroella de Montgrí; els abrics sepulcrals i paradòlmens de Calonge; els hipogeus de Sa Tuna i la Cova dels Moros de Solius, Sta. Cristina d'Aro), la Selva (paradolmen de Pedra sobre Altra, a Tossa de Mar), el Maresme (hipogeu de la Costa de Can Martorell, Dosrius) fins a l'Alt Penedès (coves dolmen de la Masia a Torrelles

de Foix i de la Font del Molinot a Pontons) aquestes tombes alternatives són habituals en tots els paisatges dolmènics (Tarrús/Carreras, 2022).

LA INTERVENCIÓ

Aquesta intervenció fou motivada per la identificació de la barraca per part d'un ciutadà de la contrada, el Sr. Pere de Toro, que també li va semblar que aquesta pogués tractar-se d'un paradolmen. Després de donar notícia als Serveis Territorials de Cultura de Girona, un dels seus tècnics arqueòlegs va corroborar que efectivament podia tractar-se d'una estructura prehistòrica, la qual hagués quedat aprofitada en temps moderns en forma de barraca de pastor, folrant-la completament (Fig. 1).

Davant d'aquesta evidència, i amb l'objectiu d'evitar danys tant al seu contingut com a la seva estructura, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat va endegar la realització d'una intervenció arqueològica d'urgència a l'interior de la barraca, així com l'excavació del seu perímetre exterior.

Com a resultat d'aquests treballs es van documentar tres unitats a l'interior, totes elles heterogènies on el material modern/contemporani estava barrejat amb les restes prehistòriques, conseqüència clara de l'ús històric com a barraca de pastor. També a l'interior, l'estructura paradolmènica aprofita una balma natural de 4,45 m de llargada, amb una visera d'1,4 m i una alçada màxima a l'interior d'1,75 m. Aquesta cavitat queda confinada mitjançant un total de set lloses verticals d'esquist/pissarra cavalcades entre elles. L'espai intern, de planta semicircular, té una superfície aproximada de 4,4 m^2. El material prehistòric recuperat és escàs però molt representatiu. En primer lloc, trobem les restes ceràmiques on destaca un petit vas amb un aplic en forma de llengüeta o mugró aplanat de petites dimensions que remunta amb altre fragment de vora arrodonida amb un aplic de les mateixes característiques que l'anterior (Fig. 2-1). El material lític tallat es redueix a un únic element. Es tracta d'un fragment d'ascla de sílex de color marró clar i tendència laminar (Fig. 2-4). La resta del conjunt són; una base de molí d'esquist massiu, una dena discoïdal de pedra grisosa i bandes més fosques, lleugerament irregular i totalment pulida (Fig. 2-6), i finalment una aixa de petites dimensions. Aquest darrer element presenta la totalitat de la superfície polida, llevat d'algunes irregularitats en ambdues cares i a la part proximal. De les seves dimensions i del seu fil tallant lleugerament lateralitzat se'n desprèn una funcionalitat d'aixa i/o formó i no de destral (Fig. 2-5). El seu suport, en roca de coloració negre amb bandes blanques, té possiblement una procedència local. Per les seves característiques macroscòpiques creiem que es tracta d'un esquist amfibolític, roca metamòrfica present en alguns punts concrets de la zona del Cap de Creus. Les restes antropològiques i/orgàniques són inexistents, fet comú en el megalitisme empordanès

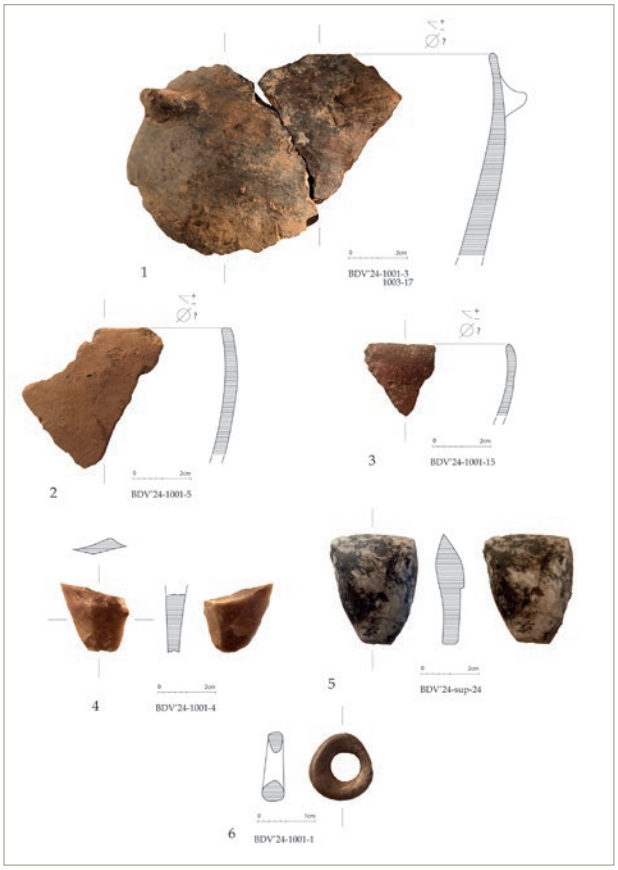


Figura 2. Material arqueològic recuperat a l'interior de la Barraca d'en Vellanero.

on l'acidesa dels sediments impedeix la seva conservació en cronologies tan reculades.

L'excavació del perímetre exterior no va aportar materials arqueològics de cap tipus però sí dades molt interessants pel que fa a l'estructura original del sepulcre. Pel que fa a l'entrada original, sabem que no seria a l'est on es troba l'actual. La reforma del pastor va suposar la sostracció per tal de millorar-ne l'accés de -com a mínim-, dues de les lloses perimetrals que clourien la cambra. L'entrada en època prehistòrica seria a l'oest. L'existència d'una llosa col·locada verticalment que presenta quatre gravats en forma de cassoletes seria testimoni de l'existència d'algun tipus d'accés o de corredor d'entrada en aquest punt. Pel que fa al túmul, hem comprovat com apareix en tota la banda nord de l'estructura. Desconeixem si el cobriment original seria de forma total o parcial, però si que sabem que fixaria -com a mínim-, les set lloses verticals. Els límits del túmul estarien ben marcats amb lloses verticals col·locades de forma radial. Ara com ara, d'aquestes en resten dempeus dues en la seva posició original (Fig. 1).

CONCLUSIONS

Amb la intervenció arqueològica d'urgència al Paradolmen de la Barraca d'en Vellanero, hem obtingut la informació que tot seguit presentem en forma de conclusions.

En primer lloc, els materials de cronologia prehistòrica confirmen que l'estructura respon a un sepulcre de tipologia paradolmènica. Malgrat no disposar de cronologia absoluta, la tipologia del material recuperat és plenament coherent amb un context neolític final - calcolític precampaniforme (3400-2700 aC). El bon estat de conservació de la major part de l'estructura original, que malgrat que ha sofert modificacions històriques amb la construcció de la barraca de pedra seca, conserva; gran part de les lloses verticals que clourien en origen la cambra funerària, l'entrada —també original—, i finalment gran part del perímetre del túmul.

Així doncs, el Paradolmen de la Barraca d'en Vellanero s'afegeix al ric patrimoni megalític dins la tipologia de paradòlmens i coves-dolmen a les serres de l'Albera i de Rodes, així com al cap de Creus.

BIBLIOGRAFIA

CARRERAS, E., TARRÚS, J. 2017, Nous monuments megalítics a l'Alt Empordà i el Rosselló entre 1999-2015. *Cypsela* 20, 25-61.

CAZURRO, M. 1908, Las cuevas de Serinyà y otras estaciones prehistóricas del N.E. de Cataluña. Separata de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol.II, Barcelona.

FÈLIX FRANQUESA, J., TOWNSEND, R. 2023, *Pedra Seca al Cap de Creus: el Port de la Selva, la Selva de Mar, Cadaqués i Roses*. Figueres: Ed. Brau Edicions.

ROSILLO, R. 2025, *Intervenció arqueològica a la Barraca d'en Vellanero (El Port de la Selva, Alt Empordà)*. Memòria inèdita. ARQUEÒLEGS.CAT, Catarqueòlegs S.L.

TARRÚS, J., CARRERAS, E. 2022, *El megalitisme a Catalunya: una visió actualitzada*. Castelló de la Plana: e-DitARX, Akademos, 5.

Intervenció a la Cova del Cingle del Cullell (Queralbs, Ripollès): campanya 2024 i estudi de materials

Rosa Soler*/**, Silvia Calvo***, Miguel Ángel Moreno-Ibáñez****/*****, Celia Díez-Canseco***/*****, Jose Antonio Trujillo, Eudald Carbonell**/*****, Carlos Tornero***/*****

* Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC-CERCA)

** Universitat Rovira i Virgili (URV), Departament d'Història i Història de l'Art

*** Department of Prehistory, Autonomous University of Barcelona (UAB)

**** School of History, Classics and Archaeology, The University of Edinburgh

***** Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES)

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Queralbs

Comarca
Ripollès

Cronologia
Edat del bronze

Tipus de jaciment
Cova (ús funerari)

Dates de la intervenció
Juny 2024

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Arrels prehistòriques de la transhumància a l'Alt Ripollès: projecte arqueològic 2022-2025 (ARRELS CLT009/22/000042)

Direcció
Rosa Soler Acedo, Carlos Tornero

Institució, entitat o empresa promotora
Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES-CERCA)

La Cova del Cingle del Cullell es localitza al Torrent d'Estremera, a 30 m sobre el riu Tosa, sota el cingle del qual rep el nom. Es tracta d'una cavitat de petites dimensions (3 m de profunditat, una amplada màxima d'1,5 m i una alçada màxima de 2 m) amb l'entrada orientada a l'oest geogràfic (Fig. 1). Les seves coordenades ETRS89/UTM zona 31N són 428382.8 (E) 4688336.0 (N) i està situada a 1596 m sobre el nivell del mar.

Aquesta cavitat va ser descoberta l'any 1948 per Cisco Coll i sondejada l'any 1974 per Eudald Carbonell i col·laboradors. El sondeig es va dur a terme pròxim a la boca de la cavitat, on es van recuperar restes antropològiques, carbons i de produccions ceràmiques que van permetre caracteritzar el jaciment com a cova sepulcral de l'edat del bronze (Carbonell/Culí/Busquets 1985; Toledo/Pons 1982).

El juny del 2023, en el marc del projecte quadriennal de recerca de la Generalitat de Catalunya "Arrels prehistòriques de la transhumància a l'Alt Ripollès: projecte arqueològic 2022-2025" (ARRELS CLT009/22/000060), del qual són investigadors principals el Dr. Carlos Tornero i el Dr. Eudald Carbonell, es va reobrir el jaciment amb l'objectiu principal d'avaluar-ne l'estat de preservació i el potencial arqueològic, a la vegada que fer una nova documentació de la cavitat i la seva estratigrafia. Durant aquesta intervenció es van obrir 2 quadres a l'interior de la cavitat, i un petit sondeig de 0,5 m^2 a l'exterior, pròxim a l'entrada de la cova. Mentre que al sondeig exterior no es va documentar cap estrat amb registre

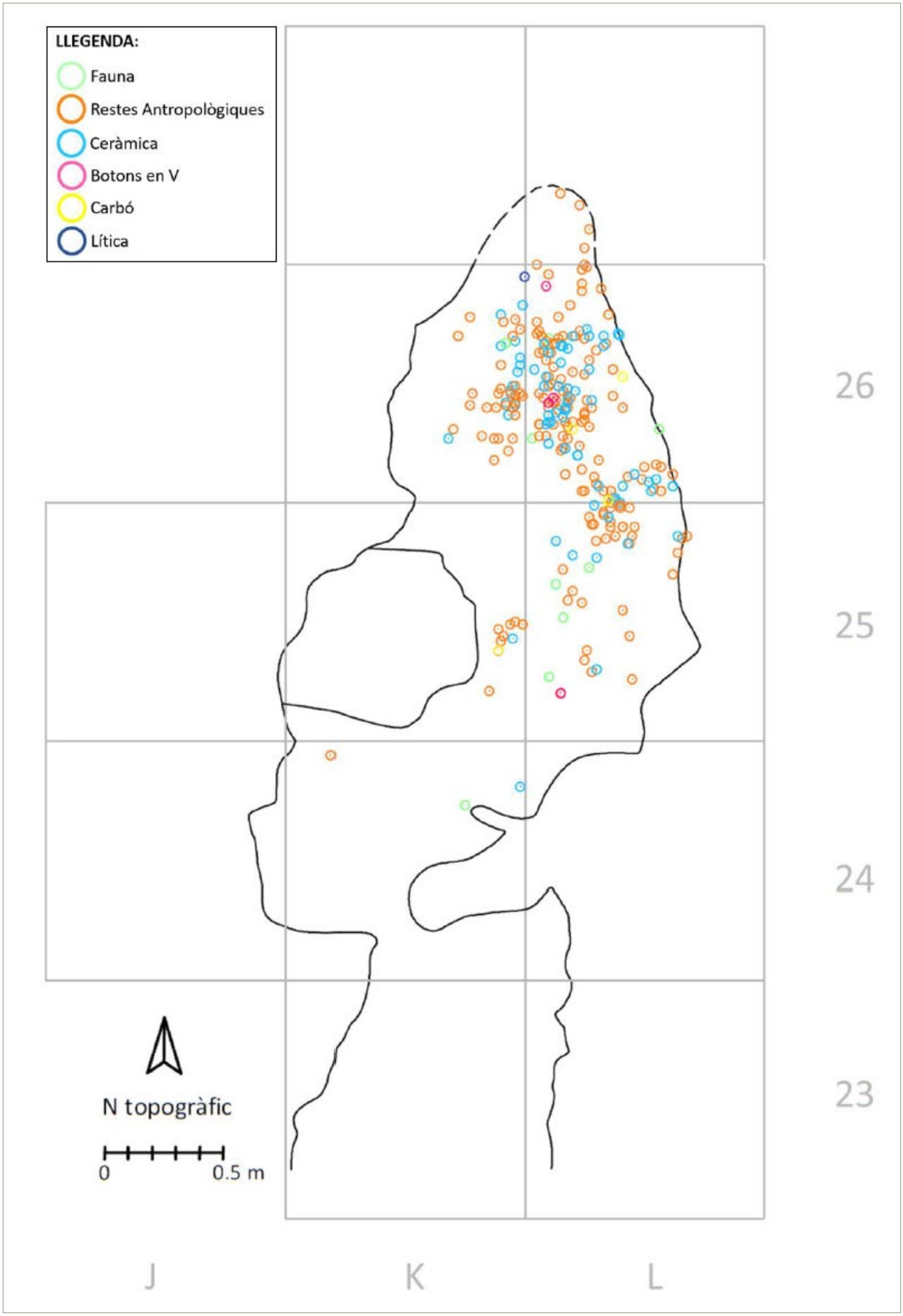


Figura 1. Planimetria de la Cova del Cingle del Cullell amb la distribució horitzontal de les restes recuperades durant el 2023 i 2024.

arqueològic, a l'interior es van recuperar 218 elements arqueològics, un 65,6% dels quals restes humanes, a les uu.ee 1001 i 1003 (Soler *et al*. 2024).

TREBALLS D'EXCAVACIÓ 2024

L'objectiu de la intervenció del 2024 va ser excavar els quadres contigus al sondeig del 2023 a l'interior de la cavitat. Concretament, es van excavar els quadres K24, K25 i K26, amb una àrea de 2,36 m^2 i fins a un màxim d'1,5 m de profunditat.

Durant els treballs arqueològics es van anar documentant les diferents unitats estratigràfiques identificades en la intervenció anterior. De les 10 unitats estratigràfiques, es va trobar registre arqueològic en dues, l'UE1001 i l'UE1003. La UE1003 correspon a un nivell molt disgregat amb presència de graves que s'ha associat a una bioturbació que retalla les uu.ee. 1001 i 1002. Sent la UE1002 estèril en registre arqueològic, s'ha considerat que l'estrat amb ús funerari hauria sigut el 1001, i que totes les restes arqueològiques originalment estarien en un mateix paquet sedimentari que, posteriorment, hauria estat afectat per la bioturbació.

El 2024 es van coordenar 46 elements arqueològics, la majoria dels quals eren restes humanes (63%) i fragments de producció ceràmica (15,21%). Sumat a les restes recuperades durant el 2023, el total d'elements arqueològics recuperats és de 259, de les quals un 66,4% eren restes antropològiques (55,5% restes dentals i 44,5% restes òssies), seguit dels fragments ceràmics (25,9%). També es van localitzar en menys mesura restes de fauna (3,5%), 3 botons d'os sencers i 3 fragments (2,3%), restes de carbons (1,2%) i una peça lítica (0,4%). La majoria de les restes es van trobar a la zona nord-est topogràfica de la cova, concretament als quadres L26 (57,1%) i L25 (18,5%) excavats durant el 2023, i el quadre K26 (17,4%), excavat durant el 2024.

ESTUDI PRELIMINAR DE LES RESTES ARQUEOLÒGIQUES

Estudi antropològic

Les restes antropològiques recuperades a la cavitat són majoritàriament representatives dels elements més petits de l'esquelet, amb un predomini de peces dentals (55,2%), seguit dels ossos de mans i peus (30%).

El nombre repetitiu de primers molars inferiors esquerres i incompatibilitats pel que fa al desenvolupament dental en individus infantils i desgast dental en individus adults ha permès estimar un nombre mínim d'individus (NMI) de 8, dels quals 4 serien subadults i 4 adults (Soler *et al*. 2025).

La baixa representació relativa d'ossos de l'esquelet no ha permès fer una estimació del sexe biològic dels individus ni obtenir dades antropomètriques. A nivell patològic s'ha detectat una anquilosi de l'articulació entre les falanges medial i distal del peu d'etiologia congènita i una càries a la línia amelocimentària (LAC) (Soler *et al*. 2025).



Figura 2. Fotografies d'alguns dels elements ceràmics recuperats a les campanyes de 2023 i 2024 i d'un dels botons d'os de perforació en "V".

Estudi ceràmic

Pel que fa a les produccions ceràmiques, s'han estudiat 66 fragments provinents de les intervencions del 2023 i el 2024. El 75% dels fragments són informes, dels quals el 14% presenten decoracions en la seva superfície externa. El 25% restant són fragments formes, majoritàriament vores (14%), però també bases (7%) i carenes/inflexions (4%).

Tots els fragments presenten una mineralogia semblant, amb inclusions de mida mitjana de miques, calcites, ortoses i quars, tècnica de fabricació per colombins, i una cocció dominant de tendència reductora. Pel que fa als motius decoratius, s'han trobat ungulacions, incisions verticals i línies de punts paral·lels (Fig. 2) (Soler *et al*. 2025).

A partir de la classificació tipològica de les vores s'han pogut determinar 2 recipients. Un vas simple hemisfèric tancat format per un llavi tipus H01 amb unes parets superiors convergents/convexes, unes parets inferiors divergents/convexes i una base arrodonida, amb decoració externa en forma de punts incisos distribuïts en línies i en paral·lel, i un vas amb llavi tipus F04 decorat amb incisions verticals, amb una part de la vora amb forma divergent/còncau i una paret superior convergent/convexa (Soler *et al*. 2025).

Altres materials

Durant els treballs d'excavació també es van recuperar altres materials com són 9 fragments de restes faunístiques, 4 carbons, i 3 botons d'os de perforació en "V" sencers i 3 fragmentats. Pel que fa als 3 botons sencers, dos s'han pogut classificar com a botons prismàtics triangulars semicilíndrics amb perforació simple (tipologia IIE1) i un com a botó piramidal de base rectangular i perforació simple (IIAa1), ambdós típics de jaciments

de caràcter funerari, com són coves sepulcrals o monuments megalítics de la zona de Catalunya i Mallorca durant el bronze antic i el bronze mig (Uscatesu 1992; Soler *et al*. 2025).

CONCLUSIONS I PERSPECTIVA DE FUTUR

Els treballs arqueològics duts a terme durant el juny del 2024 han permès completar l'excavació iniciada el 2023 a la Cova del Cingle del Cullell, a la vegada que fer l'estudi del conjunt de les restes arqueològiques recuperades.

Les restes humanes, els fragments de producció ceràmica amb decoracions impreses i els botons d'os de perforació en "V" recuperats durant la intervenció reforcen les interpretacions prèvies que atribuïen a la cova una funció sepulcral i n'emmarcaven l'ús durant l'edat del bronze (Toledo/Pons 1982; Carbonell *et al*. 1985). La tipologia tant dels materials ceràmics com dels botons d'os suggereix una atribució cultural més acotada dins l'edat del bronze antic-mitjà (Uscatescu 1992; Bosch/Santacana 2009). Per tal de poder acotar cronològicament el moment d'ús de la cavitat, està actualment en curs la datació per radiocarboni de cadascun dels individus representats al sepulcre.

L'estudi preliminar de les restes antropològiques indica que a la cova s'hi haurien dipositat un nombre mínim de 8 individus, tan adults com subadults, els quals anirien acompanyats de vasos ceràmics i ornaments, com són els botons d'os de perforació en "V". La representació esquelètica que s'ha preservat a l'interior de la cova indica que les restes més grans de l'esquelet i altres possibles elements haurien sigut extrets de la cavitat, ja sigui per una dinàmica d'enterraments successius en una cavitat de petites dimensions, o bé per processos naturals i/o antròpics posteriors, entre el moment del seu dipòsit i la seva descoberta l'any 1948 per Cisco Coll. Per tal d'obtenir més informacions sobre el conjunt antropològic, es preveu realitzar l'estudi isotòpic i de DNA de les restes recuperades.

AGRAÏMENTS

Publicació en el marc del projecte "Arqueologia prehistòrica de la mort a l'Alt Ripollès: Projecte Arqueològic 2026-2029" (ARQ001SOLC-229-2025), sota la direcció de Dr. Carles Tornero i la Dra. Celia Díez-Canseco. El projecte compta amb el suport de l'IPHES-CERCA (CEX2024-01485-M, MICIU/AEI). RS és beneficiari d'un ajut predoctoral FPI (PRE2022-104267), associat al projecte PID2021-127064NB-I00 (GIAP, ICAC). CT agraeix l'ajuda postdoctoral Ramón y Cajal (RYC2020-029404-I). CD és beneficiaria de l'ajuda postdoctoral Juan de la Cierva (JDC2024-054527-I, MICIU/AEI). Agraïm el suport de Joaquim Folch i Montserrat Mataró. Els treballs arqueològics han rebut suport logístic i finançament de l'Ajuntament de Queralbs a partir del conveni de col·laboració científica amb IPHES-CERCA.

BIBLIOGRAFIA

CARBONELL, E., CULÍ, N., BUSQUETS, R. 1985, Els pobladors prehistòrics de la vall del Freser. Dins *Queralbs*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya (CEC), Editorial Montblanc-Martín, 21–32.

PÉREZ-ROMERO, A., ALDAY, A., IRIARTE, E., FRANCÉS-NEGRO, M., GALINDO-PELLICENA, M. A., ÁLVAREZ-FERNÁNDEZ, A., JUEZ, L., ARSUAGA, J. L., i CARRETERO, J. M. 2016, La cerámica de la Edad del Bronce en el yacimiento de El Portalón de Cueva Mayor (Sierra de Atapuerca, Burgos, España), *Munibe Antropologia-Arkeologia* 67, 105–126. https://doi.org/10.21630/maa.2016.67.06

SOLE-R, R., MORENO-IBÁÑEZ, MA., TRUJILLO, JA., CARBONELL, E., TORNERO, T. 2024, Intervenció a la Cova del Cingle del Cullell (Queralbs, Ripollès): campanya 2023. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 88-90.

SOLER, R., CALVO, S., DÍEZ-CANSECO, C., MORENO-IBÁÑEZ, MA., TORNERO, C. 2025, *Informe-memòria de les intervencions arqueològiques a la Cova del Cingle del Cullell (Queralbs, Girona)*. Memòria inèdita.

TOLEDO, A., PONS, E. 1982, Estat de la qüestió de l'Edat del Bronze a les Comarques de la Garrotxa i del Ripollès, *Ausa* X/102-104, 165-186.

USCATESCU, A. 1992, *Los botones de perforación en" V" en la Península Ibérica y las Baleares durante la Edad de los Metales*. Madrid: Foro, Arqueología, Proyectos y Publicaciones, Temas de Arqueología 2.

Una nova cavitat sepulcral al Massís del Montgrí: intervenció d'urgència a Cau d'en Palomera

Clàudia Tura-Poch*, Neus Coromina*, Samantha Figueredo*, Isaac Rufí**, Joaquim Soler***

* Laboratori d'Arqueologia, Història Antiga i Prehistòria, Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona

** Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques, Departament d'Història i Arqueologia, Universitat de Barcelona

*** Institut de Recerca en Patrimoni Cultural (ICRPC-CERCA)

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Torroella de Montgrí

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Neolític final - bronze antic

Tipus de jaciment
Cova sepulcral

Dates de la intervenció
Gener - febrer de 2024

Tipus d'intervenció
Urgència

Direcció
Clàudia Tura-Poch

Institució, entitat o empresa promotora
Direcció General del Patrimoni Cultural

El Cau d'en Palomera s'emplaça al massís del Montgrí, concretament, al vessant nord-est de la Muntanya del Montgrí o de Santa Caterina, situada al sector occidental d'aquest complex calcari mesozoic. El massís s'eleva sobre els sediments neògens que conformen la plana empordanesa, i constitueix la separació natural entre les comarques del Baix i l'Alt Empordà. Durant l'eocè superior, fruit de l'orogènia alpina, aquesta massa de materials calcaris hauria lliscat des de la conca sedimentària pirenaica, fins a topar amb el sòcol cristal·lí del massís de Begur. És per aquest motiu que aquests materials no presenten una continuïtat amb els del seu voltant, sinó que els seus equivalents s'han de cercar a l'oest de la conca sedimentària de Tremp (Pallí/Llompart 1981; Mas-Pla/Pallí/Bach 1989). Aquesta cavitat càrstica, oberta a septentrió, està configurada, tan sols, per una petita sala (3,5 x 1,8 m) amb forma d'embut (Fig. 1). El sostre està travessat longitudinalment per una esquerda, a través de la qual l'aigua s'infiltra a la cova, deixant banyades les parets de carbonat de calç.

PRECEDENTS

La cavitat du el nom del seu descobridor, un caçador que sovint l'utilitzava per guardar les seves pertinences. Va ser Palomera qui va informar al Museu de la Mediterrània de la seva existència el 2016. Ara bé, no va ser fins al 2024 que es va conèixer el seu potencial arqueològic, després que l'espeleòleg, Jordi Fresquet, hi trobés diverses restes humanes.

Diversos són els caus utilitzats com a sepulcres durant el neolític-calcolític al Massís del Montgrí. Per aquest motiu, era probable que el Cau d'en Palomera hagués pogut funcionar com a tal. D'altra banda, la seva situació a prop del Coll d'en Garrigàs, camí freqüentat per excursionistes en el seu trànsit entre la Muntanya del Montgrí i el Montplà, augmentava el risc d'espoli. Ambdós factors van motivar l'excavació d'urgència que ens ocupa.

Tal com s'ha esmentat a l'anterior paràgraf, l'ús sepulcral de les cavitats d'aquestes muntanyes és ben conegut. Els primers descobriments arqueològics daten de 1883, quan J. Pascual i Prats informa que un grup de caçadors han descobert una cova a la Muntanya Gran, el Cau dels Ossos. Dècades després, a principis dels anys vint, Lluís Pericot durà a terme els seus treballs al massís del Montgrí. Gràcies a aquestes tasques es descobriran i s'excavaran els jaciments del Cau del Duc, el Cau del Duc d'Ullà, el Cau del Tossal Gros, i el Cau de l'Olivar d'en Maragall. Això no obstant, tot i els treballs de prospecció del prehistoriador, alguns caus van quedar amagats. No és fins al 1975 que es fa palès el potencial arqueològic de Cau de les Dents, i un any després, el 1976 es descobreix el Cau d'en Calvet (Pericot 1939; Soler 1988; Agustí/Fiego 2003).

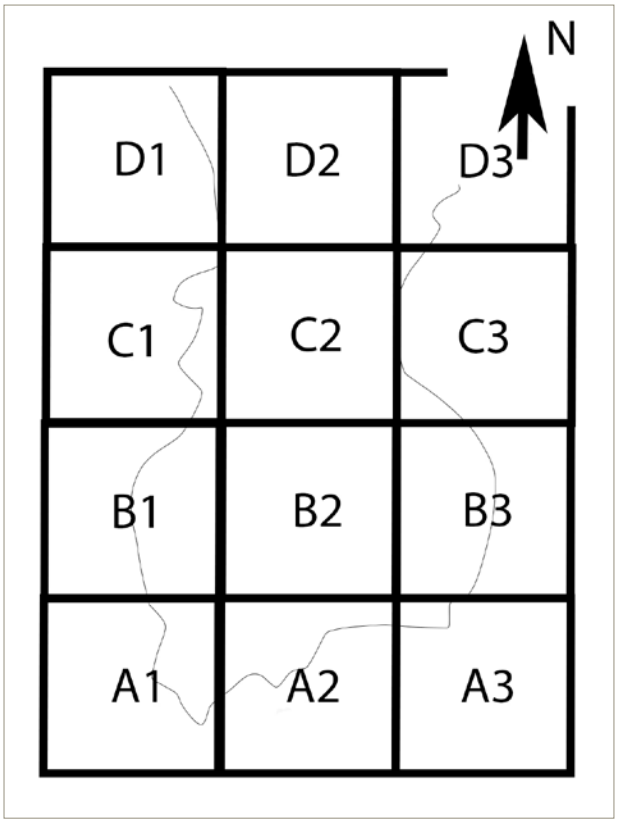


Figura 1. Planta i quadrícula de Cau d'en Palomera.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Utilitzant el mètode d'excavació de coordenades cartesianes va excavar-se el Nivell 1 del jaciment, un paquet sedimentari homogeni de terra rossa molt solt, amb una potència màxima de 60 cm, on s'han pogut recuperar 1017 objectes coordenats. Aquest nivell limita amb un nivell més ric en carbonat de calç, que s'estén per tota la cavitat.

El Nivell 1 es caracteritza per una alta concentració de restes humanes (68%), seguides de lluny, per les restes de fauna (23%). Acompanyant les restes òssies, s'hi van recuperar, de manera anecdòtica, restes de ceràmica (4%), malacofauna (3%) i indústria lítica (2%).

L'aspecte d'aquest nivell de Cau d'en Palomera és el típic dels dipòsits col·lectius: materials remoguts fruit de la mateixa activitat d'enterrament. Els cadàvers s'haurien anat dipositant a la cavitat individualment; probablement sense ser enterrats, circumstància que hauria propiciat la desconnexió de les restes, un cop descomposta la matèria orgànica. Així mateix, aquestes haurien estat decantades en col·locar el nou cos (Pons 1991; Agustí/Fiego 2003). La interacció dels animals, com el linx ibèric o les cabres, hauria contribuït al desgavell i a la fragmentació de les restes. Tanmateix, als quadres situats a l'entrada de la cavitat -línia dels "D" (Fig. 1)- s'han pogut identificar restes humanes amb coherència anatòmica, així com, tres denes, que semblen haver format part de la mateixa peça i que van aparèixer de costat. La direcció nord-sud que presenta el Nivell 1, permet induir que les aportacions sedimentàries haurien vingut des de l'entrada de la cavitat. Així doncs, és possible que les restes dels quadres "D" haguessin estat cobertes més ràpidament de terra, havent estat menys exposades als agents externs.

A diferència d'altres cavitats del Montgrí, no s'han documentat lloses, o acumulacions de pedres que testimoniïn elements de clausura, com a Cau d'en Calvet, Cau de les Dents o al Tossal Gros (Agustí/Fiego 2003). Si bé és cert que resta la part exterior del jaciment per ser excavada.

S'han pogut identificar un mínim de 15 individus, mitjançant els quals totes les franges d'edat queden representades. Un individu infantil de dos anys, un de quatre, i un darrer d'entre set i vuit anys; dos individus juvenils d'entre onze i quinze anys, i d'entre divuit i vint-i-u; i deu individus adults, dos adults joves, tres adults madurs i un de senil, pel que fa als quatre adults restants, no se'ls ha pogut assignar una categoria amb seguretat. La representació demogràfica no difereix dels resultats obtinguts a la resta de jaciments montgrins (Agustí/Fiego 2003). El grup dels adults és el més representat, mentre que no es documenten individus de menys de dos anys.

Pel que fa a les restes faunístiques, s'han documentat restes de bovins, de caprins, de suids, de *Cervus elaphus* i *Lynx pardinus*. Els caprins són el grup més representat, suposant el 38% de les restes determinades, les quals corresponen a un mínim de tres indivi-



Figura 2. Fotografia de la intervenció a Cau d'en Palomera.

dus. Una dada que concorda amb el relleu escarpat d'aquestes muntanyes, i més, si es té en compte que no hi ha indicis que permetin plantejar que qualsevol d'aquests animals fossin aportats pels humans al Cau d'en Palomera.

Entre els diversos tàxons de malacofauna recuperats enmig de les restes humanes, sis exemplars d'*Antalis vulgaris* han estat identificats. La forma cilíndrica de la conquilla d'aquest escafòpode va propiciar el seu ús com a dena durant la prehistòria (Toledo/Rueda 1991). Igualment, a aquests *Antalis vulgaris* se'ls han de sumar set denes elaborades sobre conquilles diverses.

L'element més significatiu del conjunt d'indústria lítica recuperada correspon a una punta foliàcia bifacial de sílex, elaborada amb un retoc pla i invasor, semblant al que va aflorar durant les excavacions modernes de Narcís Soler al Cau del Tossal Gros (Soler/Soler 2010). És l'únic paral·lel que, fins a dia d'avui, es coneix al Massís del Montgrí. En general, són més comunes les puntes amb aletes i peduncle, com les encontrades a Cau d'en Calvet, a Cau de les Dents, al mateix Tossal Gros durant les intervencions antigues de Lluís Pericot, i, tot i que discretes, al Cau de l'Olivar d'en Maragall (Pericot 1939; Toledo/Rueda 1991; Vert 1995; Soler/Soler 2010).

CONCLUSIONS

L'excavació d'urgència a Cau d'en Palomera ha permès recuperar les restes d'una cavitat sepulcral al Massís del Montgrí desconeguda fins a aquest moment (Fig. 2). Ara bé, la rellevància d'aquesta intervenció rau en el fet que és l'únic jaciment del massís que s'ha pogut excavar seguint el mètode de coordenades cartesianes, gràcies al bon estat de conservació del jaciment. Per tant, l'estudi de la distribució espacial dels objectes trobats permetrà conèixer la dinàmica tafonòmica del cau. Consegüentment, aportarà noves dades sobre el procediment d'enterrament en les cavitats sepulcrals durant la prehistòria recent.

La ceràmica recuperada —el 77% correspon a petits fragments informes— es caracteritza per un desgreixant groller i una cocció que semblaria reductora, tot i que les peces no haurien quedat del tot aïllades de l'oxigen. Tanmateix, l'absència de decoració i de formes diagnòstiques no permeten atribuir una cronologia clara mitjançant aquests elements. Això no obstant, com que tant la indústria lítica, com l'ornamentació, conformen un conjunt equivalent als que s'han documentat a la resta de cavitats sepulcrals montgrines, s'ha atribuït una cronologia d'entre el neolític final i el bronze antic al Cau d'en Palomera.

BIBLIOGRAFIA

AGUSTÍ, B., FIEGO, J. 2003, Vida i mort a la prehistòria al massís del Montgrí. *Papers del Montgrí* 21, 118-154.

MAS-PLA, J., PALLÍ, L., BACH, J. 1989, Geologia de la plana del Baix Empordà. *Estudis del Baix Empordà* 8, 1-43.

PALLÍ, L., LLOMPART, C. 1981, Geología del Montgrí. *Estudis del Baix Empordà* 1, 1-63.

PERICOT, L. 1939, Las cuevas sepulcrales del Montgrí. *Ampurias* 1, 113-137.

PONS, E. 1991, Cau d'en Calvet (Torroella de Montgrí): un cau d'ús sepulcral col·lectiu (Neolític final - Calcolític). *Papers del Montgrí* 9, 15-29.

SOLER, N. 1988, El Montgrí, testimoni de la prehistòria a l'Empordà. *Papers del Montgrí* 7, 7-18.

SOLER, N., SOLER, J. 2010, El jaciment prehistòric del tossal Gros, monument megalític i cova sepulcral. *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 9-16.

TOLEDO, A., RUEDA, J. M. 1991, Estudi de la cultura material del Cau d'en Calvet. *Papers del Montgrí*, 30-39.

VERT, J. 1995, Els treballs del centre d'estudis del Montgrí al Cau de les Dents. *Estudis del Baix Empordà* 14, 67-76.

El jaciment del neolític final de Les Serres, la Tallada d'Empordà

Elena Alonso

Qark Arqueología, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
La Tallada d'Empordà

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Neolític final - calcolític

Tipus de jaciment
Enterrament

Dates de la intervenció
Octubre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Elena Alonso Bujalance

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

Dins el context de control arqueològic de l'obra de millora del sistema de regadiu de la Comunitat de Regants Presa de Colomers, promogut per SEIASA i executat per TRAGSA, es va poder localitzar un enterrament individual de finals del neolític a la zona anomenada Les Serres, a la Tallada d'Empordà (Baix Empordà).

L'excavació d'una sèrie de rases per tal de passar-hi les canonades pròpies de la infraestructura va ser objecte de control arqueològic. A la zona de Les Serres, situada al terme municipal de la Tallada d'Empordà, molt proper a un promontori que queda situat a l'est de la carretera C-31, durant el control dels moviments de terres, s'hi van localitzar una sèrie d'estructures. Dins aquest mateix volum, en l'article referent al control d'obres de la Comunitat de Regants Presa de Colomers, publiquem un plànol amb la seva ubicació (vegeu article de Vallmajó/Aguirre/Grau).

DESCRIPCIÓ DE LES RESTES

Al jaciment de Les Serres vam tenir l'oportunitat d'excavar tres estructures negatives i la base d'una urna funerària amb fragments d'ossos a l'interior que estava encaixada dins les argiles del sòl geològic.

Una de les tres estructures excavades al subsol corresponia a un enterrament, mentre que les altres dues es tractaven d'un retall rectangular amb una acumulació de còdols a una de les cantonades.

L'enterrament consistia en una fossa de planta ovalada i el fons còncau, de la qual no es va trobar cap element



Figura 1. Detall de les puntes de sageta de sílex localitzades al lloc on hi hauria els peus del finat.



Figura 2. Vista d'un dels retalls rectangulars amb els còdols disposats per subjectar un element no conservat.

de coberta ni evidències d'haver-n'hi hagut. L'individu estava col·locat en decúbit dorsal, sobre el seu costat esquerre, amb les extremitats flexionades i presentava un estat de conservació molt dolent, del qual només se'n va poder observar el contorn cranial i algun fragment d'os llarg, d'aquí que es pugui intuir la posició de l'enterrament. L'estudi antropològic d'aquest individu va anar a càrrec de l'antropòloga Bibiana Agustí (Insitu, SL). Com a particularitat, i element que ens va ajudar a situar cronològicament el difunt, hem de destacar la presència, a la zona on hi hauria d'haver els peus, de dues puntes de fletxa de sílex que, per la seva tipologia, ens permetria situar cronològicament l'enterrament entre finals del neolític i el calcolític (Fig. 1).

Ben alineats, cap a l'est, van aparèixer dos retalls rectangulars que amidaven 1 x 0,80 metres, amb una fondària màxima de 30 centímetres (Fig. 2). Ambdós presentaven sengles pedres (rierencs) de dimensions considerables situades de tal manera que podrien subjectar algun pal en posició vertical. Els forats estaven situats a uns 11 metres l'un de l'altre i, respecte a la fossa funerària el més proper hi estava a 22 metres.

Finalment, a l'extrem est de l'àrea en la que vam localitzar les restes, vam poder documentar un petit fons d'urna amb fragments d'ossos a dins seu. En el moment de redacció de l'article estem pendents d'esclarir si són ossos humans o d'animal. També estem pendents dels resultats d'anàlisi de C-14 per tal d'establir si l'enterrament i, el que creiem, urna cinerària, són contemporanis, mostrant una convivència en el mateix espai de rituals d'inhumació i de cremació.

CONCLUSIONS

A Les Serres, dins el municipi de la Tallada d'Empordà, vam poder localitzar, excavar i documentar un enterrament, dues estructures que creiem serviren per a subjectar uns pals en posició vertical i, possiblement, una urna cinerària. El fet que l'espai es va poder veure només de manera lineal, al llarg d'uns 70 metres, però només amb una amplada de 6 metres, ens impedeix acabar de veure el conjunt del jaciment i si, fora d'aquesta "línia" imposada pel pas del tub de l'obra, existeixen encara més evidències que ens farien parlar d'un espai d'enterrament de finals del neolític o principis del calcolític.

Seguiment d'obres del projecte de modernització del rec de la Comunitat de Regants de la Presa de Colomers, EIA 23/P21 – varis pobles del Baix Empordà i de l'Alt Empordà

Anna Vallmajó, Antonio Aguirre, Joaquim Grau

Qark Arqueología, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Bellcaire d'Empordà, l'Escala, Torroella de Montgrí, Verges, La Tallada d'Empordà, Albons i Viladamat

Comarca
Alt i Baix Empordà

Cronologia
Diverses: des del 3500 aC fins al segle XVII

Tipus de jaciment
Varis

Dates de la intervenció
Octubre 2024 - maig 2026

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joaquim Grau Salvà, Antonio Aguirre, Anna Vallmajó Martínez

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

Entre els mesos d'octubre de 2024 i maig de 2026 s'ha dut a terme en diversos municipis de la llera nord del Riu Ter (Verges, Bellcaire d'Empordà, la Tallada d'Empordà, Albons, Torroella de Montgrí, Viladamat i l'Escala), una obra de modernització i millora dels sistemes de regadiu. Aquesta obra ha estat promoguda per l'empresa SEIASA, a petició de la Comunitat de Regants de la Presa de Colomers, i ha estat executada per TRAGSA. Els treballs de control arqueològic han anat a càrrec de l'empresa Qark Arqueología i van ser dirigits per Joaquim Grau Salvà, fins al mes de març de 2025, moment en què agafà la direcció Antonio Aguirre fins al juliol, quan la direcció dels treballs de control d'obra la va assumí Anna Vallmajó Martínez.

RESULTAT DELS TREBALLS

Les tasques de control a l'obra van consistir en la vigilància de tots els moviments de terres que s'anaven executant. La mida de les rases variava molt, entre els 40 centímetres i els 8 metres d'amplada, necessitant moure terres amb unes amplades de fins a 20 metres, per a fer totes les tasques auxiliars a la construcció del sistema de regadiu. Tots els decapatges complementaris han estat controlats per un arqueòleg. A més de les rases per col·locació de tubs també es van haver de construir dues grans basses d'acumulació d'aigua i un camp d'energia fotovoltaica per tal de fer anar les bombes que han de fer circular el circuit de reg. En total es va controlar l'excavació de 73 quilòmetres de rasa.

Molta part d'aquestes rases s'han fet en zones inundables, tals com son el corredor d'Albons, on hi passava

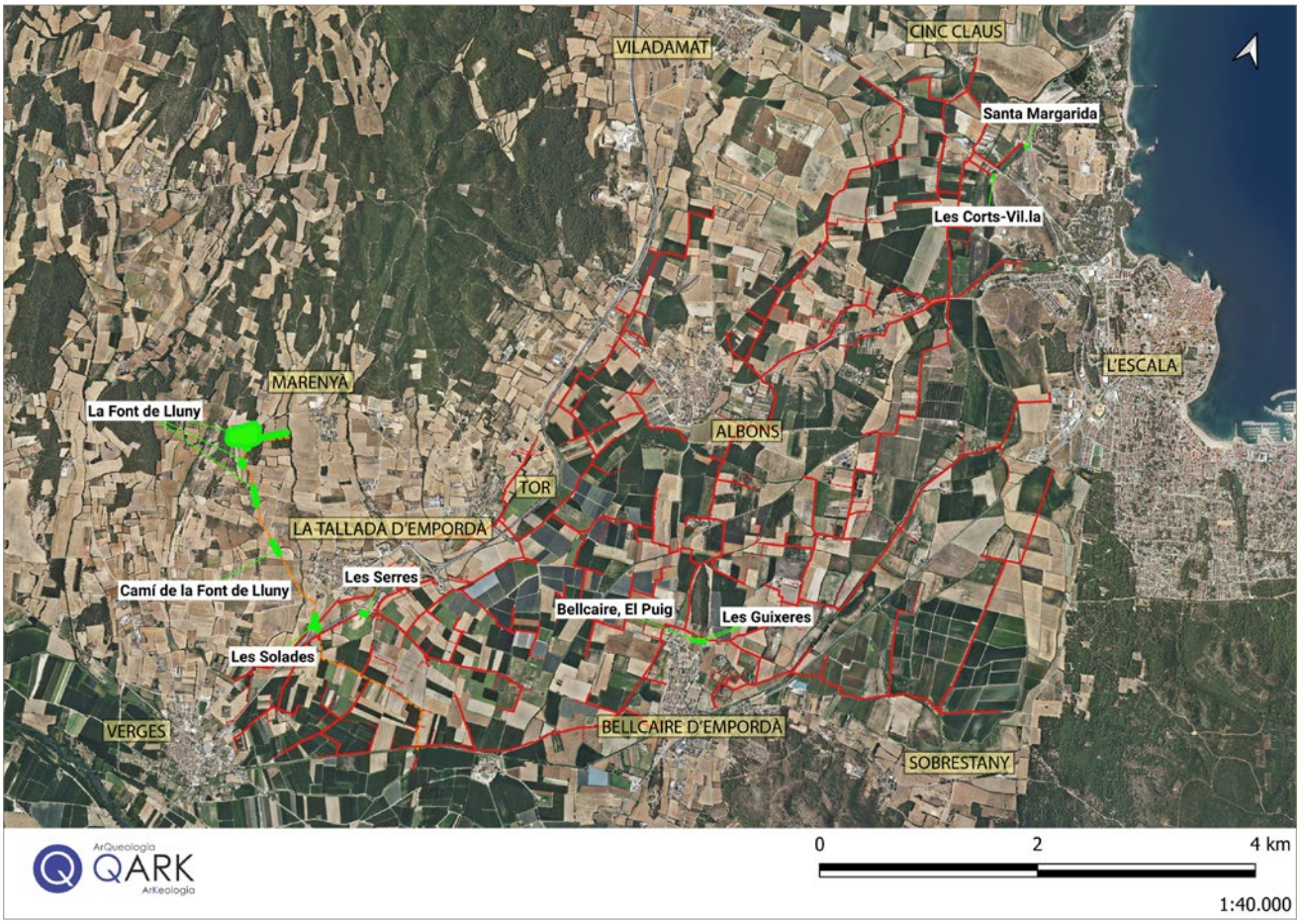


Figura 1. Plànol general de l'obra realitzada amb la indicació dels jaciments localitzats durant el control d'obra.

l'antiga llera del riu Ter, o el pla que hi ha al nord del Montgrí, entre Sobrestany i l'Escala. És en les zones més elevades, on els resultats han estat positius arqueològicament, localitzant-se i excavant-se un total de vuit jaciments.

La Font de Lluny

Les tasques de control arqueològic del decapatge per la construcció d'una gran bassa d'aigua sobre un turó a uns 500 metres a l'oest del nucli de Marenyà (la Tallada d'Empordà) van permetre documentar una àrea d'uns 27.000 metres quadrats amb evidències d'estructures negatives retallades al subsol. Un cop excavades i estudiades, es podria dir que ens trobem davant un jaciment complex amb, com a mínim, tres fases d'ocupació. Una d'antiga, del neolític final (cultura de Veraza), que podria ser un espai de poblament; una segona de plena edat del ferro, amb una sèrie de sitges i una gran fossa i, finalment una àrea de cultiu de vinya, ja d'època històrica. Tota aquesta zona està travessada per diverses rases, que s'entrecreuen perpendicularment i trobem repetit el mateix patró en dos punts més al sud d'aquesta gran àrea.

Camí de la Font de Lluny

Uns metres més al sud de la Font de Lluny, també dins el terme municipal de la Tallada d'Empordà, es va localitzar una zona d'hàbitat, possiblement del bronze, caracteritzada per una sèrie de forats de pal excavats al sòl geològic. Aquests semblen dibuixar una sèrie de recintes. Els nivells de circulació no s'han conservat per culpa de les tasques de cultiu de la zona i els materials recuperats han estat escassos, tot i que concloents.

Les Solades

A tocar de la carretera C-31, dins el terme de la Tallada d'Empordà, al costat oest de la carretera, les obres passaven a tocar del jaciment arqueològic de Les Solades, localitzat i excavat, en part, durant les obres de construcció de la carretera, entre els anys 2009 i 2010 (Calleja/Grau, 2012). Els treballs efectuats ens han permès ampliar el coneixement d'aquesta zona, en la que hi trobem evidències d'ocupació d'època ibèrica i d'època romana. D'època ibèrica hauríem de destacar la presència d'un sitjar (que ja es va documentar en l'excavació prèvia i que ara hem pogut documentar i excavar 4 sitges més) i la presència d'un espai amb ofrenes, creiem, a l'aire lliure. Pel que fa als elements d'època romana, aquests corresponen a una part de necròpolis del segle II dC, amb la presència de cinc tombes i tres individus.

Les Serres

També a tocar de la carretera C-31, però al seu costat est, també dins el municipi de La Tallada d'Empordà,

es va poder localitzar una inhumació amb dues puntes de fletxa que, per les característiques d'aquestes, hauríem de situar dins el calcolític.

El Puig de Bellcaire

Ja al terme municipal de Bellcaire d'Empordà, la construcció dels ramals de reg afectaven directament al jaciment arqueològic d'El Puig. El control dels moviments de terres en la fase de decapatge, va permetre localitzar una sèrie d'estructures negatives, amb presència de material ceràmic del bronze final.

Les Guixeres

Al vessant oriental del Puig, dins del terme de Bellcaire d'Empordà, es va poder localitzar un espai d'emmagatzematge tardoantic i altmedieval. Aquest consistia en un important nombre de sitges i fosses que s'anaven retallant les unes a les altres. A més a més, també vam detectar una ocupació posterior, del segle XVII, evidenciada per la presència de dos forns de calç, també excavats al terreny geològic.

Santa Margarida

Uns 200 metres al nord de l'església de Santa Margarida, dins el BCIN d'Empúries, l'excavació d'una rasa va localitzar una sèrie de murs. Un cop localitzat el jaciment es va procedir a una excavació de la part afectada, ampliant-ne la superfície fins a aconseguir acotar l'espai, actuació que ens va permetre identificar dos àmbits amb diferents fases d'ocupació durant l'època baix imperial romana.

Les Corts – Vil·la

Just al costat oest de la muntanya de Les Corts, a l'Escala, l'excavació d'una rasa per un hidrant també va permetre localitzar un edifici format per diverses estances que creiem que es podria tractar d'una factoria de salaons baix imperial romana, ja que presenta un parell de dipòsits revestits amb *opus signinum*, al fons dels quals vam localitzar restes de fauna, els nivells de circulació havien desaparegut per culpa de la poca potència de terra vegetal que hi havia sobre les estructures i les contínues tasques agrícoles realitzades a la zona.

BIBLIOGRAFIA

CALLEJA, S., GRAU J. 2012, Les sitges ibèriques de Les Solades (la Tallada d'Empordà, Baix Empordà). Dins MANZANO, S., MARTÍN, A., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. PUIG, A.M. (eds.) *XI Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 173-174.

Intervenció arqueològica al carrer Roberto Bolaño Ávalos – parcel·la 22-24 C, zona 4 del Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès)

Héctor Martínez

Aram. Serveis Tècnics Culturals, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Neolític final - bronze inicial

Tipus de jaciment
Hàbitat a l'aire lliure

Dates de la intervenció
Juny 2023 - juliol 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Héctor Martínez Grau

Institució, entitat o empresa promotora
Bussi Habitatges, SLU

L'excavació arqueològica realitzada al Pla Baix de Domeny de Girona, motivada pel projecte urbanístic de Bussi Habitatges SLU per a un edifici plurifamiliar amb aparcament, s'ubica a l'encreuament del carrer Roberto Bolaño Ávalos amb el passeig Francina Boris i Codina. L'any 2022, en aquesta parcel·la es van realitzar unes rases sota control arqueològic que van permetre identificar un jaciment a l'aire lliure datat entre el neolític final i el bronze inicial (Rosillo 2022). Davant d'aquests resultats i les necessitats del projecte, l'any 2023 es va iniciar una intervenció en extensió que va combinar el control i l'excavació manual i mecànica de tota la parcel·la (Martínez 2026).

RESULTATS

L'excavació del nivell vegetal actual i dels primers centímetres d'una terra heterogènia amb un alt component húmic (UE 4000) va permetre documentar, a la meitat nord de la parcel·la, un nivell de llims groguencs amb petits nòduls de carbonat (UE 4002), mentre que a la meitat sud (UE 4001) i al sector nord-oest (UE 4005) es van identificar dues zones amb un estrat llimós-argilós de color marró fosc.

A la meitat sud destaca un paleocanal (UE 4003) amb un perfil semicircular, orientació sud-oest nord-est i dimensions de 46 x 25 x 1,7 metres. La seva hidrodinàmica responia a un règim estacional i intermitent amb períodes d'inactivitat, escorrentia de baixa energia i episodis torrencials. La seqüència sedimentària d'amortització s'estructura en tres unitats: un nivell basal d'argiles i sorres (UE 4101), un nivell intermedi de graves (UE 4100)



Figura 1. Estructura de combustió UE 4103. Procés d'excavació.

i una capa superior d'argiles marrons d'1,4 metres de potència que reflecteix una sedimentació lenta i progressiva fins a la seva amortització definitiva (UE 4001).

Aquest procés va incloure moments d'inactivitat que coincideixen amb dos nivells d'ocupació humana possiblement sincrònics per la seva proximitat espacial i altimètrica. El primer nivell, situat a 77,3 m snm al sector sud-oest, comprèn dues estructures de combustió en cubeta d'1,5 metres de diàmetre (UE 4102 i UE 4103) (Fig. 1). Aquestes llars presenten un nivell basal de carbons i branques coberts per còdols de riu de mida mitjana i gran —alguns transformats en molins— que actuaven com a elements refractaris, a més d'un estrat intersticial amb ceràmica a mà informe i grollera. El segon nivell consisteix en una dispersió de gairebé 700 artefactes, un 60% dels quals són ceràmiques amb llengüetes datades entre el neolític final i el bronze inicial, amb un lleuger grau de rodament que indica un transport secundari des d'un assentament pròxim aigües amunt.

Al sector nord-oest es va documentar el fons de cabana UE 4004 a 77,6 m snm, una estructura de planta circular irregular de 26 metres quadrats (6,15 x 5,3 x 0,53 metres) excavada al subsol (Fig. 2). La seva cubeta està amortitzada per una successió d'estrats que inclouen matriu llimosa (UE 4065), argiles amb possibles fragments de tovot (UE 4035), una capa rica en microcarbons (UE 4032), argiles marró clar (UE 4020) i un segellament final llimós-argilós (UE 4005). D'aquesta estructura es van recuperar 185 artefactes, principalment fragments ceràmics (80%) amb vores rectes, llavis arrodonits, vasos de parets gruixudes i llengüetes paral·leles al llavi, adscrits al neolític final i al bronze inicial. Finalment, associats a aquest fons de cabana, es van registrar deu forats de pal perimetrals d'uns 0,15 metres de diàmetre, destinats a sustentar l'estructura de l'hàbitat.

CONCLUSIONS

A partir de les dades estratigràfiques, estructurals i materials documentades durant la intervenció arqueològica, es pot establir una interpretació històrica i paleoambiental global de la seqüència, on el jaciment presenta una complexitat notable que transcriu la interacció entre la dinàmica natural d'un entorn fluvial i l'ocupació antròpica del territori durant la prehistòria recent, concretament en un arc cronològic situat entre el neolític final i el bronze inicial (ca. 2500 – 1500 cal ANE).

Un dels elements centrals per comprendre l'ocupació d'aquest espai és la presència del paleocanal (UE 4003), l'estudi geomorfològic i sedimentari del qual posa de manifest un sistema fluvial de règim estacional i intermitent caracteritzat per una alta inestabilitat climàtica i hidrològica, alternant períodes prolongats d'inactivi-



Figura 2. Fons de cabana UE 4004 amb els forats de pal associats. Estat final.

tat total amb fases d'escorrentia de baixa energia i episodis torrencials puntuals de cabal elevat. La successió sedimentària reflecteix aquesta evolució amb estadis inicials dominats per processos de baixa energia i càrrega de fons que donen lloc al nivell basal d'argiles i sorres (UE 4101), seguits per polsos hídrics d'intensitat considerable representats pel nivell de graves (UE 4100) i culminant en l'estrat d'amortització superior, el paquet argilós del qual indica una desacceleració progressiva del component hídric amb una sedimentació lenta que va conduir a l'abandó definitiu del canal.

Aquest procés no va ser uniforme, ja que s'hi intercalen moments d'estabilització i inactivitat aprofitats per les comunitats humanes per desenvolupar-hi activitats domèstiques i productives, permetent documentar dos focus principals d'activitat humana contemporanis o estretament vinculats: d'una banda, el conjunt d'estructures de combustió i la dispersió de materials al sector sud, i de l'altra, el fons de cabana (UE 4004) i els seus forats de pal associats al sector nord-oest. Tot i que l'anàlisi estratigràfica estricta tracta aquests nivells com a esdeveniments diacrònics per l'absència d'una connexió física directa, la seva proximitat espacial, la congruència de les cotes altimètriques i el registre material recuperat defensen la seva sincronia temporal o pertinença al mateix horitzó cultural. En el sector sud, les dues estructures de combustió en cubeta evidencien pràctiques de transformació o manipulació tèrmica utilitzant còdols de la xarxa fluvial immediata com a elements refractaris o de retenció de calor, reforçades per un nivell de carbons basal combinat amb ceràmica a mà de factura grollera que suggereix un ús domèstic o artesanal a l'aire lliure o en un entorn semi-abancalat prop del canal. Pel que fa a la dispersió de prop de 700 artefactes a l'entorn d'aquestes llars, el lleuger grau de rodament i la concentració a la part central del paleocanal suggereixen un transport secundari des d'un assentament situat aigües amunt, demostrant que les dinàmiques hídriques encara exercien un paper modelador sobre els residus abandonats.

En contrast amb l'àrea oberta del sud, el fons de cabana del sector nord-oest (UE 4004) ofereix una visió clara de l'arquitectura i l'organització de l'hàbitat com una estructura excavada al subsol d'uns 26 metres quadrats, amb una planta circular irregular i un perímetre definit per deu forats de pal que indiquen l'existència d'una superestructura de sostre de materials peribles dissenyada per proporcionar refugi o un espai d'estabilitat. La seqüència d'amortització interna d'aquest fons de cabana, caracteritzada per estrats llimosos, argiles amb restes de possible tovot (UE 4035) i una capa central rica en microcarbons (UE 4032), descriu un procés post-abandó d'esllavissament progressiu de parets i amortització natural alterada per petits episodis d'activitat o neteja abans del seu segellament definitiu per l'estrat llimós-argilós (UE 4005).

Culturalment i cronològica, tant el conjunt ceràmic del fons de cabana —amb predomini de vores rectes, llavis arrodonits, grans vasos de parets gruixudes i elements de premsió com les llengüetes paral·leles al llavi— com els materials del sector de combustions adscriuen inequívocament el jaciment al trànsit entre el neolític final i el bronze inicial (ca. 2500 – 1500 cal ANE), un període de consolidació de comunitats agropecuàries que aprofitaven estratègicament els fons de vall i terrasses fluvials integrant els recursos immediats del medi per a la seva subsistència quotidiana fins a l'abandó final de la zona i el seu posterior segellament estratigràfic.

Així doncs, aquests resultats de la parcel·la 4 del Pla Baix de Domeny complementen directament altres intervencions de la zona com les de les parcel·les PBD1, PBD2 o PBD3, reafirmant una ocupació conjuntural, segurament estacional i intensiva però reiterada en el temps, destinada a cobrir les necessitats productives dels grups humans establerts a l'entorn del Ter durant la prehistòria recent (Carlús 2025; Medina 2025). Aquesta dinàmica s'inscriu en un panorama arqueològic més ampli de la plana gironina que havia centrat tradicionalment el coneixement en el món funerari o en les coves de muntanya, deixant a les fosques els hàbitats a l'aire lliure, mentre que la relació amb jaciments posteriors com el de Mas Xirgu a la vora del riu Güell (Fuertes 2013) permet traçar un fil conductor històric on l'evolució culmina a l'inici de l'edat del ferro amb la consolidació d'un poblat autosuficient de cabanes semi-excavades, producció ceràmica del Grup Cultural Empordanès i xarxes d'intercanvi regional. En definitiva, ambdós espais comparteixen la mateixa lògica d'instal·lació en planes fluvials, la mateixa problemàtica d'estructures negatives i la mateixa voluntat metodològica de superar la parcialitat de les dades per convertir cada excavació en una peça clau per a la reconstrucció paleoambiental i territorial de la conca de Girona.

BIBLIOGRAFIA

CARLÚS, X. 2025, El lloc arqueològic de Domeny Pla de Baix 1 (Girona, Gironès). Un nou assentament a l'aire lliure del V mil·lenni ANE en el curs mitjà del Ter. Dins BACH, A., COLOMÉS, F., HERNÁNDEZ, G., MOLIST, M. (eds.), *Hàbitat a l'aire lliure al neolític antic i mitjà a Catalunya: nous elements per a una síntesi, Actes de la Jornada que va tenir lloc a Canovelles el 25 de març de 2023*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Ajuntament de Canovelles, UAB. Barcelona territori. Converses patrimonials, 175-192.

FUERTES, M. 2013, *Mas Xirgu: un hàbitat d'inicis de l'Edat del Ferro al pla de Girona*. Treball de recerca de màster, Univeristat de Girona.

MARTÍNEZ, H. 2026, *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Roberto Bolaño Ávalos – parcel·la 22-24 C (zona 4 del Pla de Baix de Domeny). Girona (Gironès).* Memòria inèdita, Departament de Cultura.

MEDINA, E. 2025, *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de la Font de la Teula 11, 13, 15 de Gomeny (Girona, Gironès). (zona 3 del Pla de Baix)*. Memòria inèdita, Departament de Cultura.

ROSILLO, R. 2022, *Memòria de la intervenció arqueològica a l'habitatge situat al carrer Roberto Bolaño Ávalos cantonada amb pg de Feliu Matamala i Teixidor de Domeny (Gironès)*. Memòria inèdita, Departament de Cultura.

Carrer de Roberto Bolaño Ávalos 62 N2-64 1D. Pla de Baix de Domeny (Girona, Gironès). PBD5

Xavier Carlús

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Bronze inicial - primera edat del ferro

Tipus de jaciment
Ocupació - explotació - hàbitat

Dates de la intervenció
Desembre 2023 - octubre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Carlús Martín

Institució, entitat o empresa promotora
ACCIONA Inmobiliaria, S.L.U.

En aquest treball informem dels resultats obtinguts en l'excavació arqueològica preventiva duta a terme a la parcel·la 1D del carrer de Roberto Bolaño Ávalos 62 N2-64 (Girona). La motivació d'aquesta intervenció ha estat la urbanització del solar per part de l'empresa ACCIONA Inmobiliaria SLU. El lloc en qüestió es localitza entre la ctra. GI-531 i els carrers de Lluís Maria Xirinacs i Damians i de Roberto Bolaño Ávalos. És tracta d'un terreny d'uns 4.088 m^2. L'excavació s'ha limitat solament als sectors afectats per l'obra, definida pel projecte: *Conjunto residencial de viviendas, aparcamientos, trasteros, piscina y urbanización interior. Parcela 1D. Plan parcial del Pla de Baix de Domeny, Girona*. Això és 2.475 m^2 de la superfície total de la parcel·la que, com en els solars anteriors, incloïa la petjada dels edificis, la rampa d'accés al pàrquing soterrani i l'espai de lleure.

Abans de res, cal informar sobre els treballs de prospecció mecànica realitzats en el solar de referència. Com en altres ocasions, es tractava d'avaluar la potencialitat arqueològica del lloc. Vist que el sistema de rases no oferia prou garanties quant a la localització d'evidències arqueològiques, en aquesta ocasió, s'implementà un sistema alternatiu de prospecció, mitjançant cales de sondeig amb una distribució prou significativa per a garantir l'obtenció de resultats més ponderats. Consegüentment, foren practicats vint-i-un sondeigs, d'uns 12 m^2 i d'una fondària variable, d'entre 0.2 i 1.75 m, segons la profunditat en la qual es localitzava la terrassa fluvial quaternària (Qt2). De les vint-i-una cales practi-



Figura 1. Vista zenital del jaciment un cop excavat, vist des de l'est.

cades només tres van donar resultats positius significatius: en S04, sondeig situat fora de la zona d'afectació, es va localitzar part d'un paleocanal (PBD5-10); en S13 i S19, sondeigs situats dins de la zona d'afectació, es van trobar dues estructures més: una fossa (PBD5-1) i un segon tram del paleocanal PBD5-10. En els tres sondeigs es van recuperar materials ceràmics d'indubtable filiació prehistòrica. Un cop enllestida la prospecció mecànica, i avaluats els seus resultats, la DGPC de la Generalitat de Catalunya va concedir el preceptiu permís per a delimitar en extensió la troballa. Aquesta segona fase fou escomesa entre els mesos de febrer i març de 2024. Els resultats van ser evidents i coherents amb la certitud conferida pels antecedents del sector: abundant material d'època prehistòrica, estructures construïdes i excavades de funció diversa i un paleocanal, el traçat del qual semblava coincidir amb els excavats als solars 3D i 3C, amb una forquilla cronocultural que aniria del bronze inicial a la primera edat del ferro (Carlús 2024).

Així doncs, amb data de 08-04-2024 s'emprengué l'excavació en extensió del lloc arqueològic, amb més d'una vintena de professionals, sota la modesta direcció del sotasignat (EINA, SL). L'excavació va ser desenvolupada en una única fase: del 30 d'abril al 10 d'octubre de 2024. El mètode d'excavació ha estat l'habitual en aquest tipus de jaciments: una successió o palimpsest d'ocupacions de cronologia prehistòrica. Com en els anteriors llocs arqueològics, es partia d'una conjectura: una sèrie de nivells d'ocupació, simultanis i/o successius, amb l'existència de dispositius de tipus domèstic, relacionats amb un establiment agropecuari de relativa permanència (Fig. 1). La tipologia de la troballa aconsellava d'implementar una metodologia d'excavació prou exigent, d'altra banda, ja assajada en altres llocs i ocasions, per a assolir els reptes compromesos: documentar la troballa i recuperar el patrimoni material moble.

S'han documentat trenta-tres fets arqueològics, quatre sectors (SA) i tres àrees d'activitat (AA): un dipòsit de fauna (PBD5-30) relacionat amb l'estructura PBD5-17; cinc estructures de combustió tipus fogar en cubeta (PBD5-4, PBD5-5, PBD5-6 (Fig. 2), PBD5-29 i PBD5-34), les tres primeres associades a AA3; dues estructures de combustió tipus fogar pla (PBD5-8 i PBD5-32); una estructura d'emmagatzematge tipus cubeta (PBD5-23) associada a SA4 i AA1; set estructures d'emmagatzematge tipus sitja (PBD5-1, PBD5-9, PBD5-16, PBD5-17, PBD5-19, PBD5-22 i PBD5-24) associades als sectors SA1 (1) i SA2 (16 i 17), i a AA1 (1, 19, 22 i 24) i AA2 (9, 16 i 17); un dispositiu de sosteniment indeterminat (PBD5-26) possiblement associat a AA3; un dispositiu de sosteniment vascular (PBD5-7); cinc clots indeterminats (PBD5-2, PBD5-3, PBD5-20, PBD5-21 i PBD5-25), els dos primers associats a SA1 i el darrer a SA4, tots ells vinculats a AA1; una estructura indet. (PBD5-14); dos grans retalls de



Figura 2. Procés d'excavació de l'estructura PBD5-6, des del sud.

funció indet. (PBD5-11 i PBD5-15); i set troballes aïllades o concentracions significatives d'ítems: dues de ceràmica (PBD5-27 i PBD5-28), una integrada per material divers (PBD5-13) i quatre de pedres (PBD5-12, PBD5-31, PBD5-33 i PBD5-35). A banda de tot això, s'han excavat i documentat dues unitats hidrogràfiques fluvials: PBD5-10 i PBD5-18. Aquestes estructures naturals formen part del relleu hidrològic antic o SA3.

D'altra banda, es verifica l'existència de dos nivells d'ocupació i tres àrees d'activitat. Els nivells d'ocupació es localitzen dins del canal PBD5-10: UE-5091 i UE-5115. El primer d'aquests interestrats pren com a referència la cota 78.40 m i ve determinat per les estructures PBD5-27, PBD5-28, PBD5-29, PBD5-32 i, potser, PBD5-35. El segon interestrat pren com a referència la cota 78.09 m i ve determinat per les estructures PBD5-34 i, amb tota seguretat, PBD5-33. Tanmateix, s'aprecien tres àrees d'activitat: una de l'edat del bronze inicial (AA2), relacionada amb el conreu de la terra i la producció agrícola, integrada per dues fosses d'emmagatzematge a llarg termini (PBD5-9, PBD5-16 i PBD5-17); i dues de la primera edat del ferro, relacionades amb la producció agrícola (AA1) i amb alguna mena d'activitat productiva (AA3): la primera àrea està integrada pels sectors SA1 i SA4 (estructures complexes d'emmagatzematge), així com per les sitges PBD5-19, PBD5-22 i PBD5-24, i els forats PBD5-20 i PBD5-21; la segona àrea està constituïda per les estructures de combustió PBD5-4, PBD5-5, PBD5-6 i, potser, el forat PBD5-26.

Quant als materials arqueològics, se n'han coordenat 1617 objectes, entre artefactes i mostres. Es tracta de ceràmica (1617: 202 formes i 1058 informes), fauna (47), carbó (99) i lític (180). A més, s'han recuperat uns 160 objectes, que no han estat georeferenciats per coordenades. Es tracta de ceràmica (145), fauna (2), lític (6) i terra cuita (4). A propòsit del mostreig per a les anàlisis pluridisciplinàries, cal dir que s'han recuperat mostres específiques de carbó, per a llur datació radiocarbònica, i petites mostres de sediment per a l'estudi de fitòlits. A més, s'han recollit mostres de sediment a l'engròs de determinades unitats per a l'anàlisi antracològica i palinològica.

La troballa correspon a dos moments ben diferenciats de l'edat dels metalls: del bronze (2200-1500 ANE) i del primer ferro (700-550 ANE). Els dispositius relacionats amb aquests moments, d'emmagatzematge i de producció, suggereixen la tipologia del jaciment: una ocupació de caire permanent i/o semi permanent, relacionada amb les activitats econòmiques pròpies del període.

Abans de concloure, ens volem referir a SA3 que, com en els altres jaciments, caracteritza el relleu hidrològic del context on s'ha esdevingut la troballa. La seva formació s'atribueix al plistocè superior, període geològic comprès entre fa 129.000 i 11.700 anys. Aquesta fàcies orogènica es correspon amb el paleolític superior i final del mitjà. El sector el componen dos canals (PBD5-10 i PBD5-18), ambdós excavats a Qt2. Els materials arqueològics recuperats suggereixen l'amortització d'aquestes estructures entre finals del III mil·lenni i el segle VI ANE.

El Pla de Baix de Domeny forma part d'un paratge arqueològic excepcional, ben conservat, amb un potencial semblant als complexos arqueològics dels Vallesos o del Penedès. El més característic d'aquest espai és la confluència de quatre rius: Ter, Onyar, Güell i Galligants. Un ambient biogeogràfic extremadament fèrtil i ben irrigat que, sens dubte, va afavorir l'establiment dels grups humans des del paleolític, primer de manera conjuntural i posteriorment de manera més estable (Pla de Dalt, Domeny Industrial, etc.). Les estades dels caçadors i dels transhumants neolítics (PBD1, PBD2, etc.) van deixar pas a una vida molt més sedentària, a partir de l'edat del bronze. Aquest increment del sedentarisme es verifica en els jaciments excavats darrerament (PBD3, PBD4 i PBD5)[1]. Les excavacions realitzades en els darrers anys permeten de constatar l'ocupació permanent del Pla de Girona. És a dir, no solament es reocupen i/o s'ocupen les coves i avencs a redós del riu Ter (coves de Can Simon i de Can Sant Vicenç), amb finalitats sepulcrals o d'habitació, sinó que també les planúries existents en l'aiguabarreig dels esmentats rius. En aquest sentit, les troballes del Pla de Baix de Domeny són paradigmàtiques de la conjectura plantejada: inhumacions en fossa simple (PBD1); estructures de combustió construïdes i focs plans (PBD4 i PBD5); llocs d'estocatge a curt, mitjà o llarg termini (PBD1 i PBD5); profusió d'elements relacionats amb la

1 Vegeu: Medina 2025.

recol·lecció i el processament d'aliments, com el macro utillatge (PBD1, PBD3, PBD4 i PBD5); l'explotació continuada del paisatge i la utilització de les matèries primeres a l'abast (pedres, fusta, aigua o argila), etc.

Durant la primera edat del ferro, es verifica una explotació intensiva i extensiva d'aquest territori. Això es constata a partir de les troballes realitzades enguany a PBD5: grans estructures de combustió, segurament destinades al processament d'aliments i/o a la producció de béns de consum; estructures d'emmagatzematge tipus sitja; cubetes d'estocatge a curt termini; cultura material moble concreta, destinada a l'elaboració i/o producció d'aliments, com el macro utillatge, la indústria lítica o els grans contenidors, etc. Tot plegat, elements que suggereixen una relació intensiva amb l'entorn immediat, molt superior a la dels períodes anteriors.

ADDENDA

Volem concloure posant en relleu l'enorme esforç i desgast, tant personal com col·lectiu, que exigeix excavar i documentar adequadament aquesta mena de jaciments; sobretot si considerem les condicions precàries en què es duu a terme l'anomenada "arqueologia preventiva". Resulta fonamental avaluar críticament tant la nostra feina com les dinàmiques de relació entre administració pública, promotors, empreses d'arqueologia, direccions tècniques i treballadors/es. L'externalització dels serveis arqueològics en mans de certes empreses, que sovint només cerquen un rendiment crematístic en les concessions, és, certament, contraproduent per a la salvaguarda i la recerca arqueològica. És necessari impulsar la corresponsabilitat del nostre sector privat i exercir un control més estricte sobre els PIA, alleugerint així la responsabilitat de les direccions. La solució als assumptes aquí plantejats correspon a l'Administració Pública.

BIBLIOGRAFIA

CARLÚS, X. 2024, *Carrer de Roberto Bolaño Ávalos 62 N2-64 (Girona, Gironès). Parcel·la 1D. Pla de Baix de Domeny V*. Informe final d'excavació i informe de tractament de restes Inèdit.

MEDINA, E. 2025, *Informe final de la intervenció arqueològica al carrer de la Font de la Teula 11, 13 i 15 de Domeny (Girona, Gironès)*. Informe inèdit, ATICS, SL.

Intervencions arqueològiques al jaciment del Turó de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà). Resultats de les campanyes de 2024 i 2025

Ana Delgado*, Mateo González**, Margalida Coll*, Arnau Lario***

* Universitat Pompeu Fabra

** Ikerbasque/Euskal Herriko Unibertsitatea

*** Universitat de Barcelona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
L'Escala

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Bronze final IIIb - ferro I / període ibèric / segles V-I aC

Tipus de jaciment
Hàbitat protohistòric amb ocupacions preibèriques i ibèriques

Dates de la intervenció
Setembre 2024 / setembre 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Paisatges de contacte i comunitats rurals a l'entorn d'Empúries (segles X-II aC)

Direcció
Ana Delgado Hervás, Mateo González Vázquez i Arnau Lario Devesa

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Pompeu Fabra

El Turó de Vilanera se situa al sud-oest d'Empúries, en una petita elevació que domina la plana litoral de l'Escala. Es tracta d'un espai arqueològic de llarga durada, amb extenses estructures funeràries i ocupacions documentades des del neolític fins a l'època moderna (Agustí *et al*. 2004; Molist *et al*. 2022).

Les intervencions arqueològiques que es presenten en aquest treball s'emmarquen en el projecte quadriennal de recerca arqueològica *Paisatges de contacte i comunitats rurals a l'entorn d'Empúries (segles X-II aC)*, coordinat des del GRACME. L'objectiu fonamental del projecte és reconstruir i analitzar les dinàmiques dels paisatges quotidians, així com les pràctiques i les vides socials de les comunitats de l'entorn emporità durant l'època protohistòrica. En aquest sentit, la recerca es focalitza a avaluar com es van transformar els espais d'ocupació, els hàbitats protohistòrics i les activitats diàries arran de la inserció dels seus habitants en xarxes i connexions mediterrànies, articulades a través del port d'Empúries durant el I mil·lenni aC, així com en el context de les transformacions territorials, socials i polítiques derivades de la conquesta romana.

Els treballs del GRACME al Turó de Vilanera es van iniciar l'any 2020 amb la realització de prospeccions pedestres i geofísiques, aquestes darreres dutes a terme per SOT Prospecció Arqueològica. Aquests primers treballs van suggerir una ocupació intensa de les zones situades a les cotes altes i mitjanes del turó, situades per damunt de les àrees funeràries d'època neolítica i protohistòrica ja conegudes. Les prospeccions van perme-



Figura 1. Vista aèria general de la plataforma central del Turó de Vilanera, amb la localització dels sectors 2, 4, 5, 6 i 8. Foto: GRACME.

tre identificar una construcció pètria, excavada durant la campanya de 2021, que va ser anomenada Edifici 1 (Delgado *et al*. 2022; 2023). Es tracta d'una construcció singular de planta absidal, amb una cronologia atribuïda inicialment a l'ibèric ple.

La campanya de 2023 va permetre ampliar l'excavació d'aquesta àrea cap al sud i l'est, i va posar de manifest una seqüència d'ocupació més complexa. Al sud de l'Edifici 1 es va documentar una plataforma de grans dimensions, de planta irregular, formada per pedres de petites i mitjanes dimensions, encara pendent d'acabar de definir, associada a la presència d'un molí, diversos retalls i alguna zona combustionada. A l'est de l'Edifici 1 es va identificar també un segon edifici, l'Edifici 2, del qual es conserven tres murs, dos dels quals presenten un gruix notable. Aquesta construcció, bastida posteriorment a l'Edifici 1, ha estat datada al segle II aC. Els nivells d'ocupació més recents documentats en espais oberts d'aquest sector indiquen, a més, una continuïtat d'ús de l'àrea fins al segle I aC (Delgado *et al*. 2024).

A la tardor de 2023 es van realitzar noves prospeccions geofísiques al Turó de Vilanera, dutes a terme també per SOT Prospecció Arqueològica. Aquests treballs van permetre ampliar les àrees prospectades i combinar diversos sistemes d'anàlisi, concretament magnetometria i georadar, que van aportar noves informacions i van permetre ampliar les interpretacions sobre les àrees d'hàbitat i ocupació d'aquesta part del turó. Els resultats obtinguts suggerien la presència de diverses edificacions, o agrupacions d'edificacions, disperses en diferents punts d'aquesta part del turó, així com de possibles espais oberts associats. Aquesta distribució apuntava a una trama espacial i temporal molt més complexa del que indicaven inicialment les primeres prospeccions.

Amb l'objectiu de comprovar alguns d'aquests nous espais d'ocupació i establir-ne la configuració espacial i les seqüències d'ocupació d'aquesta àrea del turó, es van plantejar els objectius de les campanyes de 2024 i 2025. Aquestes intervencions es van centrar en tres àrees: el sector 2-4, situat immediatament a l'est de l'Edifici 1; el sector 5, ubicat en una àrea central del turó; i els sectors 6-8, situats a l'extrem est de la plataforma que es dibuixa en aquesta àrea central del Turó de Vilanera. A continuació, es descriuen els treballs realitzats i els primers resultats obtinguts en aquestes excavacions (Fig. 1).

RESULTATS DE LES INTERVENCIONS

Els sectors 2 i 4

Les actuacions als sectors 2 i 4 han estat fonamentals per entendre la relació entre l'Edifici 1, l'Edifici 2 i les estructures localitzades a l'est d'aquest conjunt. A la cala 2, els nivells situats per sota de l'Edifici 2 han confirmat l'existència d'una fase anterior vinculada a l'Edifici 1 i al seu annex. En aquest context destaca la UE 12027, interpretada com un nivell d'ús o paviment d'argiles compactes, on es van recuperar dos escifs de vernís negre perforats. Per la seva posició estratigràfica i per les característiques de les peces, aquest conjunt pot interpretar-se, de manera provisional, com un possible dipòsit vinculat a pràctiques de fundació o construcció.



Figura 2. Vista aèria de detall del sector 5 del Turó de Vilanera, centrada en el procés d'excavació dels àmbits 5.2 i 5.3. Foto: GRACME.

Aquesta dada permet revisar la cronologia inicial de l'Edifici 1 i del seu entorn immediat. En canvi, la rasa de fonamentació de l'Edifici 2 i els materials associats apunten a una fase clarament posterior, situada en el segle II aC. Aquesta superposició indica una reorganització tardana del sector i suggereix l'existència de discontinuïtats o reocupacions entre les diferents fases documentades.

El sector 4, excavat a partir de la campanya de 2024, ha permès identificar l'Edifici 4, una estructura de dimensions reduïdes amb evidències d'ús quotidià, associada a instal·lacions productives localitzades als voltants. Entre aquestes evidències destaquen estructures de combustió, concentracions de carbons i escòries, que permeten plantejar l'existència d'una àrea productiva, possiblement vinculada al treball del ferro. Alhora, els sondejos efectuats sota els nivells de circulació i construcció d'aquesta estructura han permès documentar la continuïtat de la seqüència estratigràfica, amb fases d'ocupació i construccions anteriors encara pendents de definició cronològica i funcional.

El sector 5

El sector 5 es va obrir entre les campanyes de 2024 i 2025, assolint una superfície excavada aproximada de 165 m² (Fig. 2). La intervenció en aquest sector responia als resultats de les prospeccions geofísiques, que havien assenyalat en aquesta àrea la presència d'anomalies compatibles amb estructures edilícies d'una certa complexitat.

Els treballs d'excavació han permès documentar un conjunt d'estructures constructives amortitzades per un potent nivell de rebliment, amb abundant material ceràmic en posició secundària i amb indicis de desplaçament o arrossegament. El conjunt ceràmic associat a aquest nivell remet, en termes generals, al segle II aC, i permet situar l'amortització d'aquest espai en un moment avançat de la seqüència ibèrica del sector. Per sota d'aquest nivell d'amortització es van documentar nivells d'enderroc i d'ocupació associats a un conjunt edificat format per almenys tres àmbits articulats entre si. Fins al moment, només han estat excavats completament els àmbits 5.2 i 5.3, mentre que l'àmbit 5.4 resta encara parcialment delimitat. Les estructures documentades, la configuració interna dels espais, la naturalesa dels materials recuperats i la presència d'estructures de combustió permeten proposar, de manera provisional, una interpretació d'aquests àmbits com a espais d'ús domèstic corresponents a una fase d'ocupació de l'ibèric ple.

Al nord d'aquest conjunt es va identificar un nou àmbit, denominat 5.1, que donava accés a un forn de grans dimensions, interpretable com a forn culinari, amb la solera conservada pràcticament íntegra. Aquest element, encara pendent d'excavació, constitueix una de les estructures més significatives del sector. A l'extrem septentrional de la cala es van documentar, adossats a l'àmbit 5.1 i atribuïbles a una fase constructiva posterior, dos nous espais que s'estenen cap al nord, en una zona encara no excavada. En un d'aquests àmbits es va identificar una llar amb solera construïda amb fragments d'àmfora púnico-ebusitana. Cal destacar que, en els nivells constructius associats al conjunt edificat, s'han recuperat ceràmiques àtiques de figures roges de finals del segle V o inicis del segle IV aC, així com nombrosos fragments atribuïbles a moments anteriors. Aquests materials, juntament amb la detecció d'un nivell d'ocupació subjacent al conjunt edificat i encara pendent d'excavació, indiquen que la seqüència estratigràfica del sector és més llarga i complexa que la definida fins ara a partir de les estructures excavades.

El sector 5 permet, per tant, caracteritzar aquest sector com una àrea d'hàbitat amb una organització espacial complexa, estructures domèstiques articulades, equipaments de combustió i diverses fases constructives i d'ús. Al mateix temps, la presència de nivells i materials anteriors sota les fases ibèriques documentades apunta a l'existència d'una ocupació prèvia, encara no excavada, que haurà de ser precisada en futures intervencions.

Els sectors 6 i 8

Les cales 6 i 8 han proporcionat les evidències més significatives sobre les fases d'ocupació preibèriques del sector central del Turó de Vilanera. Tots dos sectors van ser plantejats per contrastar anomalies geofísiques detectades durant la prospecció de 2023, en una àrea on les campanyes anteriors ja havien començat a documentar materials antics.

La cala 6 es va ampliar amb l'objectiu de determinar l'existència d'una cabana associada a dos forats de pal documentats en la campanya anterior; tanmateix, aquesta hipòtesi no es va confirmar. En canvi, a partir del sondeig dut a terme en col·laboració amb el GRAMPO (UAB), es va identificar una estructura tipus plata-

forma de grans dimensions, construïda amb pedres de petita i mitjana mida que aprofiten parcialment la roca mare. Malgrat les dimensions reduïdes de la intervenció, que no permeten de moment precisar ni la cronologia de la construcció ni la funcionalitat de l'estructura, la presència de ceràmica a mà en els nivells d'ús associats situaria aquestes freqüentacions en un moment de transició entre el bronze final i la primera edat del ferro. Cal assenyalar, a més, que la recuperació puntual d'algun material neolític en posició dispersa en aquest sector obre la possibilitat que l'adequació del terreny tingués un origen anterior.

La cala 8, oberta ex novo durant la campanya de 2025 a l'oest de la cala 6, ha proporcionat una seqüència preibèrica de notable consistència. Per sota d'un potent nivell d'acumulació amb materials de cronologies diverses, en el qual predominava la ceràmica a mà i que amortitzava completament les estructures inferiors, es va documentar una plataforma de pedra de petita i mitjana mida amb diversos retalls associats, distribuïts principalment a la meitat est de la cala. Un dels retalls, de planta el·líptica, un cop excavat, va proporcionar les dades més rellevants del sector. Els seus rebliments contenien una elevada concentració de ceràmica a mà, en alguns casos dipositada en posició horitzontal i amb fragments que encaixaven entre si, un molí de vaivé de pedra en posició central i restes d'argila cremada i escòries. Al nivell d'ocupació més profund va aparèixer una tenalla de perfil gairebé compl*et al* centre del retall, acompanyada d'abundant ceràmica a mà i taques d'argila cremada. El conjunt de materials recuperats en el rebliment del retall, combinat amb la morfologia circular de l'estructura, permet interpretar provisionalment aquest espai com una cabana del Bronze Final-Ferro I vinculada a activitats domèstiques.

DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS PRELIMINARS

Les campanyes de 2024 i 2025 han aportat dades rellevants per caracteritzar amb més precisió l'ocupació del sector central del Turó de Vilanera. Les intervencions han permès contrastar les anomalies detectades per les prospeccions geofísiques i documentar nous sectors d'ocupació protohistòrica amb estructures constructives, nivells d'ocupació, enderrocs, espais de combustió i possibles àrees d'activitat.

Els resultats indiquen una seqüència estratigràfica extensa i complexa, encara pendent de completar i definir cronològicament. Els sectors 6 i 8 han proporcionat les dades més clares sobre les ocupacions més antigues, amb nivells i estructures atribuïbles al bronze final-ferro I, unes evidències que podrien estendre's al conjunt de les àrees d'aquest sector excavat, tot i que caldrà acabar-ne l'excavació i l'estudi. Als sectors 2, 4 i 5, les estructures documentades permeten definir diverses fases d'ocupació ibèrica, amb edificis, àmbits articulats, equipaments culinaris i evidències d'activitats domèstiques i productives, en algun cas vinculades amb la metal·lúrgia del ferro. Finalment, alguns nivells i construccions indiquen reocupacions i transformacions importants del sector en moments avançats, datats entre els segles II-I aC.

BIBLIOGRAFIA

AGUSTÍ, B., CODINA, D., DEHESA, R., LLINÀS, J., MERINO, J., MONTALBAN, C., VARGAS, A. 2004, Excavacions arqueològiques a Vilanera (l'Escala, Alt Empordà), *Tribuna d'Arqueologia* 2000-2001, 99-114.

DELGADO, A., RIVERA, A., MARÍN, L., GONZÁLEZ, M., FERRER, M., CALVO, J. 2022, Projecte quadriennal "Grecs i comunitats locals a l'entorn d'Empúries": actuacions arqueològiques durant el bienni 2020-2021 als jaciments de Les Corts, Turó de Vilanera i Muntanya Rodona, Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 86-89.

DELGADO, A., GONZÁLEZ, M., RIVERA, A., MARÍN, L., FERRER, M., CALVO, J. 2023, Paisajes rurales y comunidades locales en el entorno de Emporion: dinámicas de ocupación, uso y gestión del territorio (siglos X-II a.C.), *SPAL. Revista de Prehistoria y Arqueología* 32.1, 77-109.

DELGADO, A., GONZÁLEZ, M., COLL, M., LARIO, A. 2024, Intervencions arqueològiques al jaciment ibèric del Turó de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà). Resultats de la campanya del 2023. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 124-127.

MOLIST, M., BACH, A., GIRONÈS, I., CODINA, D., PULLIA, F., SANTOS, M. 2022, Noves aportacions del conjunt megalític de Vilanera (l'Escala, Alt Empordà): estudiant el neolític antic i mitjà a la desembocadura del Ter, Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 62-65.

La intervenció arqueològica al carrer de Sant Gregori, 149 (Domeny, Girona). Zona 7 del Pla de Baix

Esther Medina

Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Prehistòria - època contemporània

Tipus de jaciment
Hàbitat

Dates de la intervenció
Maig - juny 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Esther Medina Guerrero

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

Entre els mesos de maig i juny de 2025 es portà a terme una intervenció arqueològica al pati posterior de l'immoble 149 de la carretera de Sant Gregori (Domeny, Girona) (Fig. 1). Els treballs arqueològics foren motivats per les obres de construcció d'una piscina. Es documentà una seqüència estratigràfica que testimoniava l'ús de l'espai com a zona de conreu durant època moderna i contemporània. Per sota es detectà un estrat amb abundant material ceràmic d'època ibèrica. Aquesta capa cobria un sediment fosc i orgànic amb presència de ceràmica a mà que s'ha anat identificant com l'amortització parcialment antròpica d'un paleocanal freqüentat a la prehistòria.

DESCRIPCIÓ

La intervenció arqueològica efectuada al carrer de Sant Gregori, 149 de Domeny, ha permès evidenciar una seqüència estratigràfica antròpica corresponent a una àmplia forquilla cronològica, de la qual es testimonien períodes prehistòrics que es podrien relacionar amb l'ocupació esporàdica d'una zona potencialment inundable.

L'activitat antròpica semblaria localitzar-se en una zona planera de terrasses al·luvials solcada per paleocanals de diferent entitat espacial i relacionada amb l'antiga llera del riu Ter. Aquest espai hauria sofert diferents processos d'edafització i d'inundació (sediments llimosos amb material orgànic).

Es constaten cinc moments d'ocupació en el solar afectat per la construcció de la piscina.



Figura 1. Localització.



Figura 2. Concentració de material petri.

La fase més recent es correspon amb un sòl d'origen al·luvial sobre el qual es produïren moviments de terres a causa de l'acció agrícola. Si bé no s'han pogut detectar els solcs que provocaria una arada, la presència de ceràmiques de factura moderna i contemporània, algunes de les quals presenten concreció calcària i diferents graus de rodament, serien el testimoni d'aquesta activitat antròpica erosiva i de la gènesi de l'estrat.

Per sota es documentà un sòl d'origen al·luvial, vinculat amb l'actual curs del riu Ter. Pel que fa a l'atribució cronològica de l'estrat, els materials ceràmics documentats permeten situar la seva formació en època iberomana. L'absència d'estructures relacionades i el fet que algunes de les peces es troben concrecionades i rodades, assenyalarien una freqüentació puntual de l'indret.

En època prehistòrica, s'evidencià un estrat superior que correspondria a un moment d'inundació d'origen al·luvial i/o fluvial, quan l'antiga llera del riu Ter parcialment reblida es localitzava a 600 metres al NO de l'actual curs. Aquests terrenys són, en general, fèrtils, ben drenats i rics en nutrients. Es tractaria d'una zona d'especial rellevància en època prehistòrica, aspecte inferit a partir dels nombrosos testimonis d'aquesta ocupació documentats en les intervencions arqueològiques dels darrers anys.

En aquest mateix context de terrenys inundables prehistòrics caldria situar la formació de l'estrat inferior, constituït per abundants pedres (Fig. 2). La manca de cohesió entre elles impedeix la seva identificació clara com a element construït. No obstant això, podria tractar-se d'una estructura arrasada o abandonada que, malauradament, observem de manera parcial a causa de les limitacions espacials de l'actuació arqueològica.

La fase més antiga es correspon amb un sòl també d'origen al·luvial-fluvial, en el qual l'acció de l'aigua hauria intervingut en la formació de nòduls de carbonat càlcic. La presència d'escadussers fragments de ceràmica a mà serien el testimoni d'una activitat antròpica potser de caràcter episòdic.

Intervenció arqueològica a la Travessera de les Feixes – parcel·la 1 (Flaçà, Gironès)

Emma Ribas

Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Flaçà

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles X - VIII aC

Tipus de jaciment
Estructura de combustió aïllada

Dates de la intervenció
Maig 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Emma Ribas Picazo

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica a la parcel·la 1 de la Travessera de les Feixes de Flaçà vingué motivada per la voluntat dels propietaris d'aquesta parcel·la de construir una piscina a la zona del jardí.

La llicència d'obres sotmetia els moviments de terres pertinents a seguiment arqueològic, ja que la finca està ubicada just a tocar del nucli antic de la població de Flaçà, per la banda del Sud. La parcel·la es troba a tocar de Can Llausàs, la casa dels marquesos de Vallgornera, que va ser declarada BCIN el 1949. És per aquestes raons que es va fer un control visual de l'extracció de terres amb retroexcavadora derivada de l'execució del projecte de la piscina. Aquest control va permetre localitzar una estructura de combustió i una petita quantitat de materials ceràmics. Juntament amb el Servei de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de la Generalitat de Catalunya i la direcció del projecte arquitectònic, es decidí d'excavar completament l'estructura per obtenir-ne la màxima informació possible.

PROCÉS D'INTERVENCIÓ

Un cop retirades les terres vegetals afegides recentment per adequar el jardí de la finca, es va descobrir un estrat d'argiles barrejades amb còdols, graves i restes de runa moderna. Fou sota aquestes argiles, a un metre i mig de profunditat respecte a la cota superior del jardí, que aparegué una taca d'argiles vermelles, una rubefacció causada per l'acció del foc. Aquesta taca de forma ovalada feia 1,30 metres de llarg per 1 metre d'ample.

Un cop delimitada aquesta estructura, a la que vam donar el número d'Unitat Estratigràfica 1005, la vam

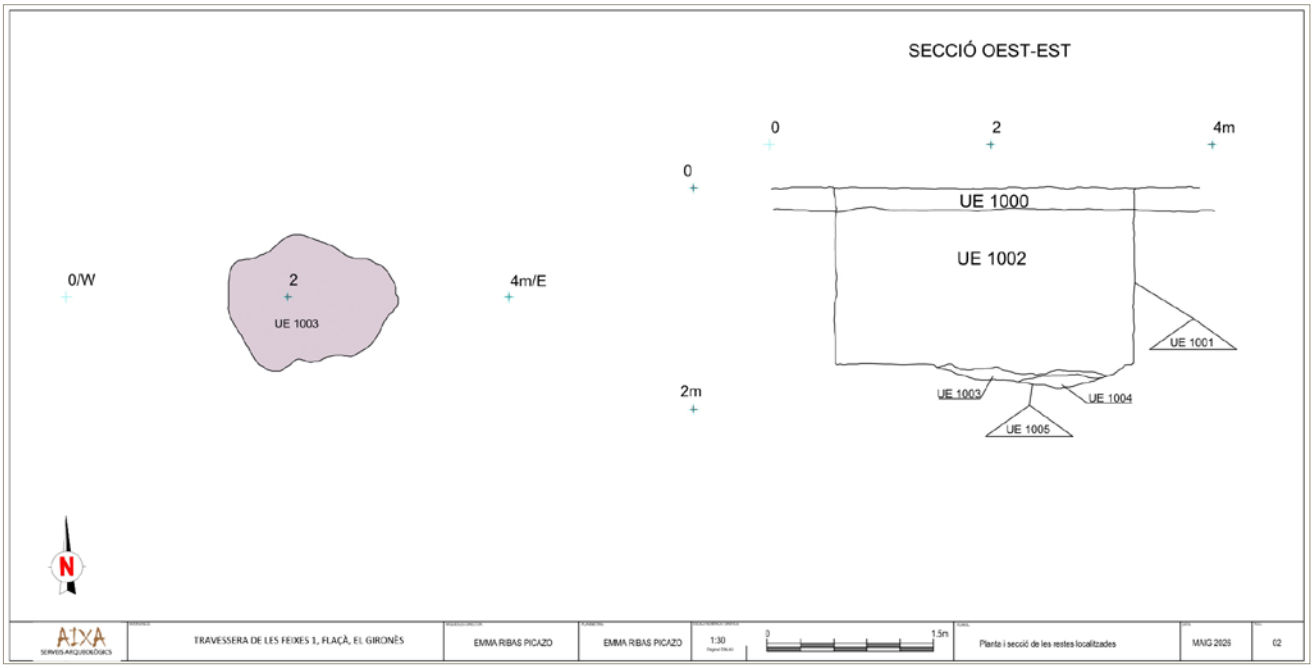


Figura 1. Planta i secció de l'estructura.

excavar i vam poder confirmar que es tractava d'un fogar amb dos estrats de sedimentació diferents. La capa superior era la que havíem vist d'entrada —la U.E. 1003—; un estrat de color ataronjat pel foc, on aparegueren petits fragments de ceràmica feta a mà (Fig. 2). Sota aquest estrat n'hi trobàrem un altre de cendres i carbons que cobria part del fons de l'estructura de combustió, en la zona central d'aquesta (U.E.1004). Un cop excavat tot el rebliment de l'estructura, aquesta tenia una profunditat màxima de 22 centímetres (Fig. 1). Totes aquestes dades recollides ens fan pensar que aquesta llar no va ser utilitzada gaires vegades.

Els escassos fragments de material ceràmic recuperats no ens permeten precisar una cronologia de l'estructura. Es tracta de trossos petits, informes i sense cap decoració visible. Són d'una pasta de color marró fosc i amb un desgreixant força gruixut. L'única característica rellevant que tenen és que es veu clarament que és ceràmica feta a mà i no a torn. Per la seva factura podríem dir que, probablement, aquests fragments pertanyien a atuells ceràmics de l'edat del bronze encara que no sigui possible ser més precisos amb la cronologia.

Un cop enllestida la nostra intervenció, es va poder acabar d'excavar el forat de la piscina tal com estava projectat, ja que l'estructura de combustió va ser excavada i documentada arqueològicament i, posteriorment, coberta amb geotèxtil i sorra per preservar-la.


Figura 2. L'estructura abans de ser excavada (UE 1003).

CONCLUSIONS

Un cop finalitzat el treball de camp i analitzades les dades documentals, no podem extreure gaires conclusions sobre aquesta estructura de combustió trobada molt a prop del nucli antic de Flaçà. El material arqueològic trobat no ens permet donar una cronologia precisa del fogar ni del moment del seu ús. Només podem dir que segurament es tracta d'una estructura d'època prehistòrica pel fet d'haver recuperat en l'interior alguns fragments de ceràmica feta a mà.

Darreres novetats de les campanyes de 2024-2025 al jaciment iberoromà del Serrat del Castellar (Fontanals de Cerdanya)

Joan Oller, Jordi Morera, Oriol Olesti

* Universitat Autònoma de Barcelona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Fontanals de Cerdanya

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Preibèric - ibèric (segles IV-III aC) - romà republicà (segles II-I aC)

Tipus de jaciment
Oppidum

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
PATCA (Paisatge i Territori a la Cerdanya a l'Antiguitat)

Direcció
Joan Oller Guzmán

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona

El jaciment del Serrat del Castellar s'ubica en un turó al terme municipal de Fontanals de Cerdanya. Concretament, se situa a la part més sud-occidental del municipi, vorejant amb el poble d'Alp, en un turó que s'eleva uns 200 m per sobre de la plana i que està a l'inici de la vall de la Molina. Se situa en una petita elevació que sobresurt dels contraforts de la Serralada de la Molina, dels que hi queda unit a través d'un esperó allargassat a la part oriental. La seva rellevància s'associa al control de l'entrada de la vall de la Molina, una via de comunicació amb els territoris de l'interior català a través de la Collada de Tosses. Des del Serrat es disposa d'una àmplia visibilitat de la plana cerdana i un control directe sobre l'entrada d'aquella vall secundària.

Dins del marc del projecte PATCA (Paisatge i Territori a la Cerdanya a l'Antiguitat) l'any 2017 es feu una primera campanya de sondejos arqueològics, seguida per una intervenció d'excavació el 2019 amb continuïtat els anys 2020-2025. El projecte arqueològic parteix de l'interès de l'Ajuntament de Fontanals de Cerdanya de convertir el jaciment en un actiu patrimonial del municipi, col·laborant en el finançament de les campanyes d'excavació. A la vegada, el vessant científic del projecte recau en l'esmentat projecte PATCA, dins d'una recerca emmarcada en un projecte quadriennal de la Generalitat de Catalunya que cerca aprofundir en el coneixement dels patrons ter-



Figura 1. Vista aèria de l'Àmbit 3, un cop finalitzada la seva excavació.

ritorials i les característiques econòmiques i socials dels pobladors de la Cerdanya en època antiga.[1]

El present article ofereix una aproximació als resultats de les campanyes de 2024 i 2025, les quals permeteren ampliar el nostre coneixement sobre aquest assentament d'època antiga a l'àrea ceretana, consistent en un *oppidum* de dimensions reduïdes (0,4 ha) amb una cronologia que se situaria, com a mínim, entre el segle IV i el segle I aC.[2]

LES CAMPANYES DE 2024 I 2025

Durant les campanyes de 2024 i 2025, les tasques arqueològiques se centraren a continuar en la intervenció del Sector 1 i en ampliar l'àrea coneguda del jaciment cap al nord i l'oest.

El Sector 1

El Sector 1 se situa a la zona sud-est del turó i es tracta del primer espai on es va intervenir dins del jaciment. En aquest punt, es pogué documentar tot el traçat de la muralla ibèrica amb el fossat corresponent, i part de l'entramat urbà per la fase republicana. A la vegada, es documentà una possible muralla fora del recinte iberoromà que podria correspondre a una fase anterior al segle IV aC.

En els anys 2024 i 2025, fonamentalment s'acabaren d'excavar dos àmbits d'aquest espai, els àmbits 3 i 4. Tots dos presenten característiques similars amb una planta entre quadrada i rectangular, de dimensions reduïdes, delimitats per murs de factura precària i amb dues fases ben definides: iberoceretana i republicana. La seva estructura interna respon a paràmetres propers al que ja s'havia identificat en els àmbits 1 i 2: utilització de nivells de circulació de terra batuda amb presència de fogars, dels quals es conserva la solera d'argila endurida i, en alguns casos, amb la utilització de petites pissarres enclavades envoltant el perímetre del fogar.

En aquestes darreres campanyes, però, s'intervingué bàsicament a la fase iberoceretana d'ambdós àmbits. Aquesta fase és molt menys coneguda pel que fa a l'urbanisme intern del poblat i, de fet, les estances actual-

1 També s'ha comptat amb finançament del projecte ministerial "Control, gestión y explotacion del territorio en la Hispania romana: del modelo agrimensor al paisaje histórico. PID2021-122879OB-I00", dirigit pel Dr. Oriol Olesti Vila i de la Diputació de Girona.

2 Sobre les campanyes prèvies fetes al Serrat del Castellar, veure: Morera 2017; Morera *et al*. 2020; Oller *et al*. 2022; Oller *et al*. 2024.



Figura 2. Vista aèria de la torre republicana durant la seva excavació.

ment conservades corresponen a la fase republicana. En aquest sentit, especialment rellevant seria l'espai on se situa l'Àmbit 3 i la zona immediatament adjacent a l'est, ja que es pogué documentar un potent mur orientat nord-oest/sud-est que possiblement lligaria amb algunes restes muràries també identificades sota de l'Àmbit 3, essent una de les poques evidències que tenim al voltant d'aquesta estructura interna del poblat per la fase iberoceretana.

En el mateix espai de l'Àmbit 3 (Fig. 1), també s'identificaren tres grans cubetes retallades a la roca que probablement actuarien com a espais d'emmagatzematge. Així, podem destacar la troballa en una d'elles de la part superior d'un molí rotatori. També es documentaren les restes d'un petit fogar, tot plegat associat al primer moment d'ús de l'espai.

Pel que fa a la zona situada a l'est de l'Àmbit 3, estaria delimitada pel potent mur esmentat prèviament i la muralla ibèrica, que permet intuir un àmbit de dimensions prou importants que potser es podia associar a una casa de certa rellevància dins del poblat. Al límit oest d'aquest punt també es documentaria una solera d'argila endurida d'un potent fogar. Al límit est, en canvi, aparegué un potent retall reblert de pedra del qual encara no es coneix la funció en no haver-se excavat completament.

Les noves zones arqueològiques

La segona intervenció duta a terme en aquestes campanyes seria l'increment de la zona arqueològica coneguda, a partir de l'obertura de nous espais del poblat, situats al nord i oest del Sector 1, respectivament.

Per una banda, s'amplià el traçat de la muralla ibèrica cap a l'oest, documentant un nou tram de 12 metres. De la mateixa manera que la resta de muralla ja documentada, el nou tram presentava unes condicions de conservació relativament bones. Feta amb pissarra i pedra local lligada amb argila i pedruscall, conserva una alçada màxima d'1 m i una amplada màxima d'uns 2 m. Com succeïa a la resta de muralla, a la part exterior d'aquesta es documentaren nivells termoalterats que indicarien possibles destruccions violentes del poblat. A la vegada, al límit est de la muralla es pogué identificar un nou potent mur que sortia cap a l'exterior del poblat (direcció sud) i que se situaria per sota de la muralla ibèrica, presumiblement corresponent a la mateixa fase anterior al segle IV ja identificada en la possible muralla situada a l'accés frontal del jaciment.

L'altre espai on s'amplià la zona arqueològica seria al nord del Sector 1. Aquí, es documentaren tot un conjunt de noves estructures i nivells que marcarien la presència d'un altre "barri" o zona urbanitzada, presumiblement corresponent a la fase republicana. Igualment, es recuperà un nou tram de tancament perimetral que continuaria cap al nord, potser sent la continuació de la muralla ibèrica, element que s'haurà de confirmar en futures campanyes.

L'estructura més remarcable, però, seria l'anomenat com a Àmbit 5. Es tracta d'una potent estructura, pràc-

ticament quadrangular, que ofereix unes dimensions de 10,40 m N-S x 8 m E-W, tot i que el costat oest de l'edifici seria lleugerament més curt (9,86 m), mostrant una construcció no perfectament regular, feta amb pedra seca lligada amb argila i sense morter. La seva entitat, morfologia i posició ens fan plantejar la hipòtesi que estem davant d'una torre associada a la remodelació de l'estructura defensiva de la zona d'accés del poblat en època republicana.

La torre (Fig. 2) estaria dividida en dos espais (habitació nord i sud), dividits per un potent mur mitjaner. En estar conservada a nivell de fonamentació, resulta complicat determinar aspectes com on era l'accés a la torre o com es comunicaven les dues habitacions. Així, el mur mitjaner no té cap porta i, per tant, es pot hipotetitzar que no hi havia comunicació interna o bé que aquesta porta estava situada a una cota més elevada i no s'ha conservat. Un altre element molt remarcable seria que a l'habitació nord es detectà una reforma posterior que indicaria un segon moment d'ús de l'espai. La reforma implicaria crear nous murs que reduirien lleugerament les dimensions internes de l'àmbit i, a la vegada, crearien un accés al costat nord. No es pot descartar que, de fet, l'accés original estigués també en aquest punt. Dins d'aquest espai, es pogué documentar un petit fogar fet amb lloses de pissarra enclavades, vinculat a la fase més tardana, documentant, doncs, la presència de nivells d'ús associats.

Ara bé, cal remarcar la important troballa, dins dels nivells d'enderroc de la torre, d'una peça de gran rellevància: una arracada d'or de tipus naviforme. Es tracta de la tercera recuperada en assentaments iberoromans excavats a la regió, després de les peces recuperades al Castellot de Bolvir i al Tossal de Baltarga. La documentació d'aquesta torre permet reconfigurar la hipòtesi al voltant de l'accés republicà de l'assentament, que ara creiem que se situaria justament al nord de la torre, element que caldrà contrastar en properes campanyes.

El conjunt de les troballes fetes en aquestes dues campanyes remarquen l'important paper del Serrat del Castellar en l'estructura territorial de l'antiga àrea ceretana i, a la vegada, reforcen el valor patrimonial de la Cerdanya des del punt de vista arqueològic.

BIBLIOGRAFIA

MORERA, J. 2017, *Territori i poblament de Cerdanya a l'antiguitat la iberització i romanització de la Vall Cerdana*. Tesi doctoral inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona.

MORERA, J., OLLER, J., OLESTI, O. 2020, Les intervencions arqueològiques al Serrat del Castellar (Cerdanya) en els anys 2018 i 2019. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MANZANO, S., MATARÓ, M. (curs.), *XV Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 129-132.

OLLER, O., MORERA, J., OLESTI, O. 2022, El Serrat del Castellar (Urtx, Fontanals): un nou assentament iberoromà a la Cerdanya. Les campanyes de 2020-2021. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *XVI Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 117-120.

OLLER, J., MORERA, J., OLESTI, O. 2024, El Serrat de Castellar (Fontanals de Cerdanya): primeres hipòtesis sobre un nou assentament iberoromà a la Cerdanya, *KER* 19, 43-50.

El Castellot de Bolvir: resultats de les campanyes arqueològiques de 2024 i 2025

Joan Oller*, Jordi Morera**, Oriol Olesti*, Jose Maria Carrasco*

* Universitat Autònoma de Barcelona

** Catarqueòlegs, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Bolvir

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Segle IX aC - segle XX

Tipus de jaciment
Oppidum, *praesidium* i vilatge medieval

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Projecte integral de recerca arqueològica i patrimonial: Paisatge i territori a la Cerdanya Antiga (PATCA-3)

Direcció
Oriol Olesti, Jordi Morera, José M Carrasco, Joan Oller

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona

En el present article exposarem els treballs arqueològics efectuats durant els anys 2024 i 2025 al jaciment del Castellot de Bolvir (Cerdanya). Tal com venim fent en les darreres edicions de les Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona, ens limitarem a l'exposició de les novetats conegudes arrel de les dues darreres campanyes d'excavació, ja que els resultats anteriors ja han estat exposats en anteriors treballs (per exemple, sense ànim d'exhaustivitat: Oller *et al*. 2018; Mercadal *et al*. 2018, Oller *et al*. 2022 o Oller *et al*. 2024).

La intervenció al Castellot de Bolvir en els anys 2024 i 2025, i tal com venia succeint des de l'any 2007, respon a una motivació doble. Per una banda, a la voluntat patrimonial del consistori municipal, el qual ha participat de forma activa en l'impuls de l'estudi i conservació del jaciment, no només aportant recursos econòmics i materials a l'excavació de l'enclavament, sinó també en el gran salt qualitatiu pel que fa a la museïtzació i la seva preservació, amb tot un seguit de noves propostes que fan la visita al jaciment molt més atractiva (nou circuit de visitants, recreació d'una casa ceretana, implementació de recursos de realitat augmentada, recreacions virtuals...). Per altra banda, des del punt de vista científic, l'excavació arqueològica al Castellot en el bienni mencionat s'inscriu dins la fase final del Projecte Integral de Recerca "Paisatge i Territori a la Cerdanya Antiga (PATCA-3)" pel període 2022-2025, dirigit pel professor Oriol Olesti Vila i finançat per la Generalitat de Catalunya, en el qual es pretén aprofundir en l'estudi del poblament ceretà de la comarca. Les



Figura 1. Procés d'excavació a l'àmbit al nord de la porta medieval.

intervencions arqueològiques han estat dirigides pels arqueòlegs José Maria Carrasco i Jordi Morera Camprubí, comptant amb els recursos humans, materials i tècnics de la UAB i l'empresa Catarqueòlegs SL.

Finalment, cal remarcar també que cada campanya ha s'ha completat amb una intervenció de consolidació i restauració de les restes arqueològiques, amb finançament del consistori municipal, de la Diputació de Girona i de la Generalitat de Catalunya.

ZONES INTERVINGUDES I DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

Els objectius en els anys 2024 i 2025 s'han centrat en tres zones diferenciades: d'una banda, un primer sector s'ubicà a la part de llevant entorn de la porta medieval, identificada en els anys precedents. D'altra banda, la segona zona s'ubicà a la part de ponent del jaciment, en un espai just al nord de l'Àmbit A medieval, que s'havia obert durant la campanya de 2022. I finalment, la tercera zona es focalitzà al sud de la muralla ibèrica.

L'entorn de la porta medieval

Aquesta actuació s'emmarcava en la voluntat del consistori municipal de refer el circuit de visitants, i d'implementar-ne un de nou que incorporés la porta medieval localitzada a la part de llevant en les darreres campanyes arqueològiques. D'aquesta manera, durant els anys 2022 i 2023 es completà l'excavació de la zona sud de la porta i del corredor d'accés, i en els anys 2024 i 2025 s'inicià l'excavació al nord de la porta, tasca que no finalitzà del tot.

L'espai al nord de la porta es va delimitar en planta l'any 2020, però restava pendent d'excavació. Consisteix en un gran espai de 14 m de llargada per uns 4m d'amplada. A la part meridional està delimitat pel brancal de la porta, UE 5186/5421, d'1,15 m de gruix, mentre que a la part septentrional resta delimitat pel mur 5190, un mur domèstic de tan sols 70 cm de gruix.

Del mur 5186 parteix una estructura en direcció nord que compartimenta l'espai, UE 5187, del que s'han localitzat uns 3 m de llargada. Tanmateix, i ja des de l'inici del mur 5190 partia una altra estructura, al principi també de forma perpendicular, UE 5200, però amb un traç corbat que menava en direcció a la muralla medieval, d'uns 11 m de llargada. Amb la intervenció realitzada s'ha comprovat que aquest mur talla l'estratigrafia conservada de l'interior de l'estança, i per tant correspondria a la fase més recent del conjunt, en un moment en què l'assentament medieval ja estaria amortitzat. La realització maldestra de la seva construcció, i l'absència de l'*opus spicatum* en els seus paraments, fan pensar que es tracta d'una estructura ben moderna, tal vegada una feixa, que hauria aprofitat parcialment el mur 5190, i tallat el mur 5187.

Durant la intervenció s'ha excavat tan sols la meitat meridional de l'estança, i després del nivell més superficial se n'han localitzat d'altres de reompliment, UE 5408 i 5410, amb una potència conjunta d'uns 50 cm. Aquest segon amb presència de cendres i de termoalteració, evidenciant un possible incendi i destrucció del lloc en època medieval. Aquest nivell cobria un quart estrat, UE 5464. Consistia en un nivell de terres marronoses amb algun carbonet a la superfície. Pensem que es tracta d'un nivell de reompliment d'època antiga, però que s'hauria utilitzat com a nivell d'ús en època medieval. Aquest estrat cobria parcialment tres llars de foc, lògicament també de cronologia antiga, amb la superfície estava fortament endurida i termoalterada.

A més a més, de l'estrat 5464 es van recuperar diversos materials (escòries, un cap de martell, restes de fundació...) que fan pensar en una possible funcionalitat metal·lúrgica de l'espai. Es van recuperar mostres de sediment i es van extreure blocs de les estructures de combustió per tal de dur a terme les analítiques pertinents als anàlisis de microsòls i llars de foc per tal completar la informació d'aquest espai. Els materials arqueològics semblaven indicar una formació a partir de segona meitat de segle II aC.

A ponent d'aquesta estança es configurava una gran esplanada en la qual per sota del terreny vegetal superficial ja apareixia el substrat geològic. Tanmateix, fou possible identificar i excavar un conjunt de sitges que retallaven el sòl geològic: UE 5430, 5432, 5434, 5452 i 5460. De fet, la primera podria ser una sitja inacabada, ja que el retall, amb un diàmetre de 80 cm no tenia una fondària superior als 15 cm. La resta presentaven diàmetre variables, en funció de l'erosió dels retalls, i tenien unes fondàries d'entre els 100 i els 155 cm. Pels materials recuperats, i a falta dels estudis pertinents, pensem que tindrien una cronologia d'entre finals de segle III aC o segle II aC. D'aquestes estrats, i d'algun molí recuperat de l'interior, s'han guardat mostres per realitzar els pertinents estudis pol·línics i carpològics (Fig. 1).

El sector de ponent

La segona de les actuacions se situà a l'espai més nord-occidental de la gran àrea d'excavació. Concretament, ens referimal calaix ubicat just al nord de la Casa 1 medieval. L'any 2022 s'inicià l'actuació d'aquest sector, afectant una superfície de planta poligonal d'uns 80 m². Ràpidament, s'observà que només amb el decapatge dels nivells més superficials i vegetals, i a tan sols 30-35 cm de fondària, ja es documentava el substrat geològic sense que es conservés cap nivell arqueològic rellevant. De totes maneres, a la part més propera a la muralla medieval, UE 108, es va localitzar una estança definida per dos murs en angle recte, UE 5304 i 5305, que s'adossaven lògicament a la muralla, i a la Casa 1 medieval. Les parets estaven fetes amb la tècnica de l'*opus spicatum*.

Durant les campanyes del 2024 i 2025 es va completar l'excavació. Per sota els nivells superficials es localitzà un nivell de reompliment, l'estrat 5303, i a uns 25 cm de fondària el nivell d'ús, UE 5316. Un nivell de terres marronoses lleugerament compactat a la superfície. Relacionat amb aquest ferm de circulació es va documentar una llar de foc derruïda a la cantonada sud-occidental de l'estança, UE 5346. Com totes les llars de foc medievals del Castellot, estava formada per una successió de lloses de pissarra que hauries estat col·locades en forma de caixa, amb una solera també de pissarres al fons, i adossada al mur lateral UE 230.

El nivell d'ús 5316 ja cobria el ferm geològic per tota l'estança, excepte a la zona central, on es va documentar la presència d'una sitja d'emmagatzematge, UE 5465. Aquesta i les que es localitzaren a l'exterior de l'estança són les 8 sitges que s'han excavat en aquell sector durant aquests dos anys, són les UE 5280, 5309, 5328, 5330, 5332, 5442 i 5444. Presentaven una secció troncocònica, d'uns 100 cm de diàmetre, i tenien unes fondàries variables, podent arribar fins als 2,5 m. En la majoria dels casos els materials recuperats semblaven indicar que es corresponien a una cronologia d'entre la segona meitat de segle III aC i el segle II aC. Tanmateix, a l'interior de la sitja 5230 es recuperà un lot de ceràmiques medievals, el que fa pensar que correspondria a una cronologia dels segles XI-XII, esdevenint la primera sitja documentada d'aquesta fase històrica Igualment, no és descartable que pugui tractar-se d'algun tipus de contaminació en el registre (Fig. 2).

El sector meridional

Finalment, només en la campanya de 2025 també es va intervenir en un sector delimitat per la muralla ibèrica i pel seu fossat. Es tractava d'una franja allargassada fora del clos d'uns 30 m de llargada per uns dos metres d'amplada.

Cal recordar que ja l'any 2019 s'hi havia dut a terme un sondeig de caràcter preliminar, el qual va permetre establir una primera seqüència estratigràfica amb diver-



Figura 2. Sitges i àmbit identificat a la part de ponent.

sos moments d'ocupació i d'abandonament, així com documentar una estructura de combustió de planta circular. Aquesta seqüència havia estat parcialment arrasada en època antiga arran de la construcció del fossat defensiu, la qual cosa evidenciava una cronologia del Bronze Final-Primer Ferro (en tot cas anterior a la primera meitat de segle IV aC).

En la campanya de 2025 s'identificà una segona llar de foc, de característiques similars, situada al límit de ponent del sector, i seccionada per una de les torres republicanes. La seqüència estratigràfica documentada es caracteritza per l'alternança de nivells d'ús i d'abandonament, que reflecteixen una continuïtat d'ocupació de l'espai. Entre aquests destaca, de manera particular, un nivell d'ús amb una notable concentració de carbons i evidències de termoalteració, que suggereixen un episodi d'incendi d'una certa intensitat i possiblement de caràcter generalitzat en aquest sector. Aquest fenomen obre noves línies d'interpretació entorn de processos violents o destructius, o bé de pràctiques intencionals de renovació d'espais, que hauran de ser contrastades mitjançant l'anàlisi detallada dels materials i de les dades microestratigràfiques.

Pel que fa a la cronologia, són nivells que podrien correspondre a una fase prèvia a la construcció de la muralla o a les primeres etapes d'ocupació del lloc, d'entre els segles VIII-V aC.

CONCLUSIONS

Les campanyes de 2024 i 2025 al Castellot de Bolvir han consolidat i matisat les hipòtesis de treball plantejades en fases precedents, aportant noves dades estratigràfiques, estructurals i funcionals que permeten aprofundir en la lectura de les ocupacions del jaciment. Les principals aportacions es poden sintetitzar en:

Horitzó bronze final - primer ferro. La intervenció ha constatat una gran riquesa estratigràfica al sector meridional del jaciment, evidenciant una ocupació permanent a l'indret des d'aquell moment.

Horitzó ceretà. D'aquest horitzó es confirma que a partir de la segona meitat de segle III aC el lloc passa a ser un lloc d'emmagatzematge massiu de gra, concentrant-se les sitges en tota l'amplitud de la plaça central.

Horitzó republicà. La identificació al sector oriental de noves estructures de combustió, junt a la recuperació de rebuigs metàl·lics poden indicar l'existència d'una finca vinculada a activitats metal·lúrgiques, segurament en el marc d'una producció domèstica.

Hortitzó medieval. La troballa de nivells de carbons, de cendres i termoalterats ens mostra per primera vegada un episodi d'incendi en la fase d'abandonament del vilatge, justament a costat d'una de les portes d'entrada a l'assentament.

Horitzó contemporani. La localització d'un possible marge tallant tota l'estratigrafia antròpica de la part oriental del jaciment ens determina una ocupació en les centúries més recents, sobretot durant la Guerra Civil, moment del qual hem recuperat més d'una setantena de bales.

BIBLIOGRAFIA

MERCADAL, O., OLESTI, O., MORERA, J., OLLER, J. 2018, Paisatge i territori a la Cerdanya antiga: novetats arqueològiques al Castellot de Bolvir i al Tossal de Baltarga, *Tribuna d'Arqueologia* 2015-2016, 157-181.

OLLER, O., MORERA, J., OLESTI, O., MERCADAL, O. 2018, Los ceretanos y la iberización del Pirineo Oriental (s. IV - III ane). Una nueva aproximación histórica y arqueològica, *Archivo Español de Arqueología* 91, 183-204.

OLLER, O., MORERA, J., OLESTI, O., 2022, El Castellot de Bolvir: resultat de les campanyes arqueològiques del 2020 i 2021. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 121-124.

OLLER, O., MORERA, J., OLESTI, O., 2024, El Castellot de Bolvir: resultat de les campanyes arqueològiques del 2022 i 2023. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 139-142.

Intervenció arqueològica de reexcavació i tractament de restes de la zona 10 de l'Illa d'en Reixac (Ullastret, Baix Empordà)

Anna Augé, Laia Muntaner*, Gabriel de Prado**, Aurora Martín, Eduard Cortal***

* Bicònic Arqueologia, SC

** Museu d'Arqueologia de Catalunya – Ullastret

*** Doctorand en Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura per la Universitat de Girona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Ullastret

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles VII - IV aC

Tipus de jaciment
Ciutat ibèrica

Dates de la intervenció
Setembre - octubre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Augé Santeugini

Institució, entitat o empresa promotora
Museu d'Arqueologia de Catalunya – Ullastret

Entre els mesos de setembre i octubre de 2024 es van dur a terme treballs de cobriment i consolidació puntual d'estructures situades als sectors 2, 10 i 20-23 del jaciment de l'Illa d'en Reixac (Ullastret). Les actuacions van consistir en la protecció, mitjançant el seu cobriment, d'un conjunt d'estructures arqueològiques excavades durant diverses campanyes desenvolupades al llarg de la segona meitat del segle XX, sota la direcció de Miquel Oliva i, posteriorment, d'Aurora Martín, així com durant el primer quart del segle XXI, sota la direcció de Laia Muntaner.

Aquestes estructures, que es trobaven parcialment consolidades, presentaven processos de degradació derivats de l'acció d'agents naturals i antropogènics, fet que va fer necessària la seva intervenció i protecció. L'actuació es va concretar en la neteja superficial dels espais, la col·locació de malla antigerminant i la cobertura amb terra del mateix jaciment, seguint criteris d'integració, reversibilitat i protecció efectiva de les estructures existents.

Paral·lelament, abans del cobriment dels sondejos 1 i 2 de la zona 10, oberts durant les campanyes desenvolupades entre els anys 1990 i 1992 (Martin *et al*. 1999), es va decidir procedir a la neteja del sector interior del sondeig 1 (10/2). En el cas del sondeig 2 (10/3), situat a l'exterior del parament meridional de la muralla, el descens excepcional del nivell freàtic, provocat per la sequera acumulada dels darrers anys, va permetre completar puntualment la documentació dels nivells inferiors abans del seu cobriment.

En aquest context, es va completar la documentació del sondeig 10/3[1]. Les excavacions dels anys noranta es van aturar a la UE 10083, interpretada com un nivell de reompliment que contenia materials arqueològics del segle VI aC, entre els quals destacaven la meitat superior d'un aríbal corinti i diversos fragments d'àmfora fenícia. Els nivells superiors a la UE 10083 es van relacionar amb la construcció de la muralla i amb la circulació exterior associada, datades a mitjans del segle IV aC. Durant els treballs arqueològics la presència del nivell freàtic va impedir aprofundir en l'excavació. Actualment, les condicions de sequera dels darrers anys han permès reprendre els treballs i assolir cotes fins ara inaccessibles.

El sondeig 10/3, de 2 m x 2,30 m, se situa a l'exterior de la muralla meridional del jaciment. Les intervencions anteriors havien documentat dos panys de muralla formant angle recte: el mur M-147, orientat nord-oest sud-est, i el mur M-228, disposat perpendicularment al primer. L'excavació va permetre identificar els nivells fundacionals d'aquestes estructures, construïdes directament sobre estrats arqueològics anteriors, sense evidències d'una rasa de fonamentació. El mur M-147, format per grans blocs de pedra, conserva aproximadament 4 m d'alçada i 3 m d'amplada. El mur M-228, del qual només es coneixen 2,5 m de longitud, presenta una amplada lleugerament inferior, d'uns 2,60 m (Fig. 1).



Figura 1. Imatge del parament extern de la muralla meridional que envolta l'Illa d'en Reixac.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Els treballs es van iniciar amb la neteja i recuperació de la cota final de la UE 10083, coincident amb el límit inferior dels murs M-147 i M-228. A partir d'aquest punt es va reprendre la seqüència estratigràfica amb la UE 10084, seguint la numeració establerta per a la zona 10.

La UE 10084 es caracteritzava per un fort pendent en direcció nord-est sud-oest i per una elevada presència de carbons i cendres. Durant la seva excavació es va identificar, sota el mur M-228 i concentrat al sector sud-occidental del sondeig, un possible nivell de circulació (S-304) format per cendres compactades i fragments ceràmics incrustats. Tot i que només se'n conserva una part, és probable que originàriament ocupés una superfície més extensa. Aquesta evidència suggereix que la UE 10084 correspondria a un estrat d'anivellament previ a la construcció del sòl.

Per sota, es va documentar la UE 10086, formada per una argila llimosa molt compacta de tonalitat gris fosca. Les seves característiques sedimentològiques indiquen processos reiterats d'inundació i dessecació, compatibles amb un entorn proper a zones humides. La presència de taques d'oxidació confirma aquesta alternança. L'estrat s'estén principalment per la meitat occidental del sondeig i cobreix un conjunt irregular de pedres de mida mitjana.

Associada a aquest conjunt es va documentar la UE 10087, localitzada al sector nord-est i delimitada en una franja d'uns 70 cm d'amplada. Es caracteritza per una elevada concentració de carbons i va proporcionar 49 fragments ceràmics que permeten relacionar-la cronològicament amb els nivells de mitjan segle IV aC identificats en les excavacions dels anys noranta.

L'excavació es va aturar després de documentar completament les UE 10086 i 10087, en detectar-se una important concentració de carbons a l'angle occidental del sondeig que continuava més enllà dels seus límits (Fig. 2).

Des del punt de vista material, la UE 10086 va aportar un conjunt format per 92 fragments corresponents a 13 individus ceràmics. La major part del conjunt està integrada per ceràmica feta a mà que dataria entre finals del segle VII i inicis del segle VI aC. S'hi identifiquen principalment urnes dels tipus 13b2 i 13b3 (Pons 1984), característics de la fase final del poblament empordanès durant la transició entre l'edat del bronze i la primera edat del ferro, així com plats o tapadores de paret divergent corresponents a la forma 1c de la mateixa autora.

Les peces presenten pastes reduïdes de tonalitats fosques o marronoses amb abundant desgreixant de mica. Les superfícies són majoritàriament brunyides, raspallades o decorades amb acanalats horitzontals i

1 L'excavació es va dur a terme amb la col·laboració de l'empresa Burgos Gasull, S.L.



Figura 2. Foto final dels treballs realitzats al sondeig 3 de la zona 10 de l'Illa d'en Reixac.

verticals. Aquest repertori és idèntic al documentat als fons de cabana excavats al sector central de l'Illa d'en Reixac durant els anys setanta (Martin/Sanmartí 1976-78; Martin 1998), així com en els altres jaciments que formen part de la Ciutat Ibèrica d'Ullastret, com el Puig de Sant Andreu o el Puig de Serra (Codina/Martin/Prado, en premsa).

CONCLUSIONS

La intervenció ha permès completar la seqüència estratigràfica iniciada als anys noranta i obtenir noves dades sobre l'ocupació més antiga del sector meridional de l'Illa d'en Reixac. Els resultats indiquen que sota les estructures defensives del segle IV aC es conserven nivells associats a un assentament de la primera edat del ferro.

L'aparició d'un conjunt homogeni de ceràmica feta a mà, juntament amb la possible identificació d'un nivell d'hàbitat i d'estructures associades, suggereix l'existència d'un fons de cabana o d'un espai domèstic d'entre finals del segle VII i inicis del segle VI aC. Aquesta evidència amplia significativament l'extensió coneguda del poblat d'aquest període, que fins ara es concentrava principalment a la zona central del jaciment.

BIBLIOGRAFIA

CODINA, F., MARTIN, A. I PRADO, G. DE (eds.) (en premsa). *El Puig de Serra (Serra de Daró, Baix Empordà). La necròpolis de la ciutat ibèrica d'Ullastret i els seus precedents d'hàbitat de la primera edat del ferro*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Ullastret, Monografies d'Ullastret, 4.

MARTIN, A. 1998, Les cabanes enfonsades de l'Illa d'en Reixac: el poblament de la primera edat del ferro a Ullastret. *Cypsela* 12, 47-61.

MARTIN, A., BUXÓ, R., LÓPEZ, J., MATARÓ, M. (dirs.) 1999, *Excavacions arqueològiques a l'Illa d'en Reixac (1987-1992)*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Ullastret, Monografies d'Ullastret, 1.

MARTIN, A., SANMARTÍ, E. 1976-78, Aportación de las excavaciones de la Illa d'en Reixac al conocimiento del fenómeno de la iberización en el norte de Catalunya. *Simposi Internacional "Els Orígens del Món Ibèric". Empúries* 38-40, 431-447.

PONS, E. 1984, *L'Empordà de l'edat del bronze a l'edat del ferro 1100-600 aC*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques, Sèrie Monogràfica.

Noves troballes realitzades sota el talús situat a l'extrem SO del Camp de Dalt de Mas Castellar (Pontós, Alt Empordà): campanyes 2024-2025

Enriqueta Pons*, David Asensio**, Jordi Morer***, Borja Gil***, Mireia Pinto***

* Museu d'Arqueologia Catalunya-Girona

** UB/UAB/ Món Iber ROCS, SL

*** Món Iber ROCS, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Pontós

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segle VII aC - principis segle II aC

Tipus de jaciment
Hàbitat complex ibèric

Dates de la intervenció
Desembre 2023 - gener 2024 / desembre 2024 - gener 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
El nucli del Mas Castellar de Pontós. L'entorn emporità i el rerepaís en època protohistòrica

Direcció
Enriqueta Pons, David Asensio, Borja Gil

Institució, entitat o empresa promotora
Empresa MónIberRocs S.L., Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, Universitat de Barcelona

Les Campanyes d'excavació realitzades els anys 2022-25 es van concentrar en el sector SO del Camp de Dalt, amb la finalitat de continuar amb el decapatge del talús situat a extramurs de la muralla oest de l'*oppidum* del segle IV aC. La zona Z32-NO estava coberta per un *tell* antròpic de més de dos metres de potència, format per l'abocament de graves i còdols probablement procedents de l'excavació de centenars de sitges durant més de dos segles, especialment durant els segles IV i III aC. Aquesta elevació es va consolidar, a més, per les construccions de murs de contenció fins al seu abandonament (± 200-190 aC). Així, un dels objectius bàsics de les últimes campanyes fou acabar d'extreure sistemàticament aquest munt de runam, que emmascarava nivells arqueològics associats a un edifici senyorial localitzat al cantó nord-oest (62 m²).

El rebaix del talús d'aquesta zona va comportar destapar tota la part extramurs oest adjacent a la muralla oest de l'*oppidum*. En treballs anteriors s'hi havien documentat quatre estades d'activitats, que van permetre ampliar la zona d'extramurs vers el nord fins als límits del camp de conreu. Amb aquesta ampliació, l'espai d'intervenció va arribar a tenir uns 19 m de llargada en direcció N-S i 12 m d'amplada E-O. La superfície total excavada era d'uns 115 m², que, sumats als 75 m² de l'ampliació nord, constituïen una esplanada d'uns 190 m² a extramurs de l'*oppidum* (Pons *et al*. 2022; 2024).

A l'extrem nord de l'esplanada es va documentar un accés que correspondria a una porta oest de l'*oppidum*, de 2,15 m d'obertura i sense defenses, ja que comunica-

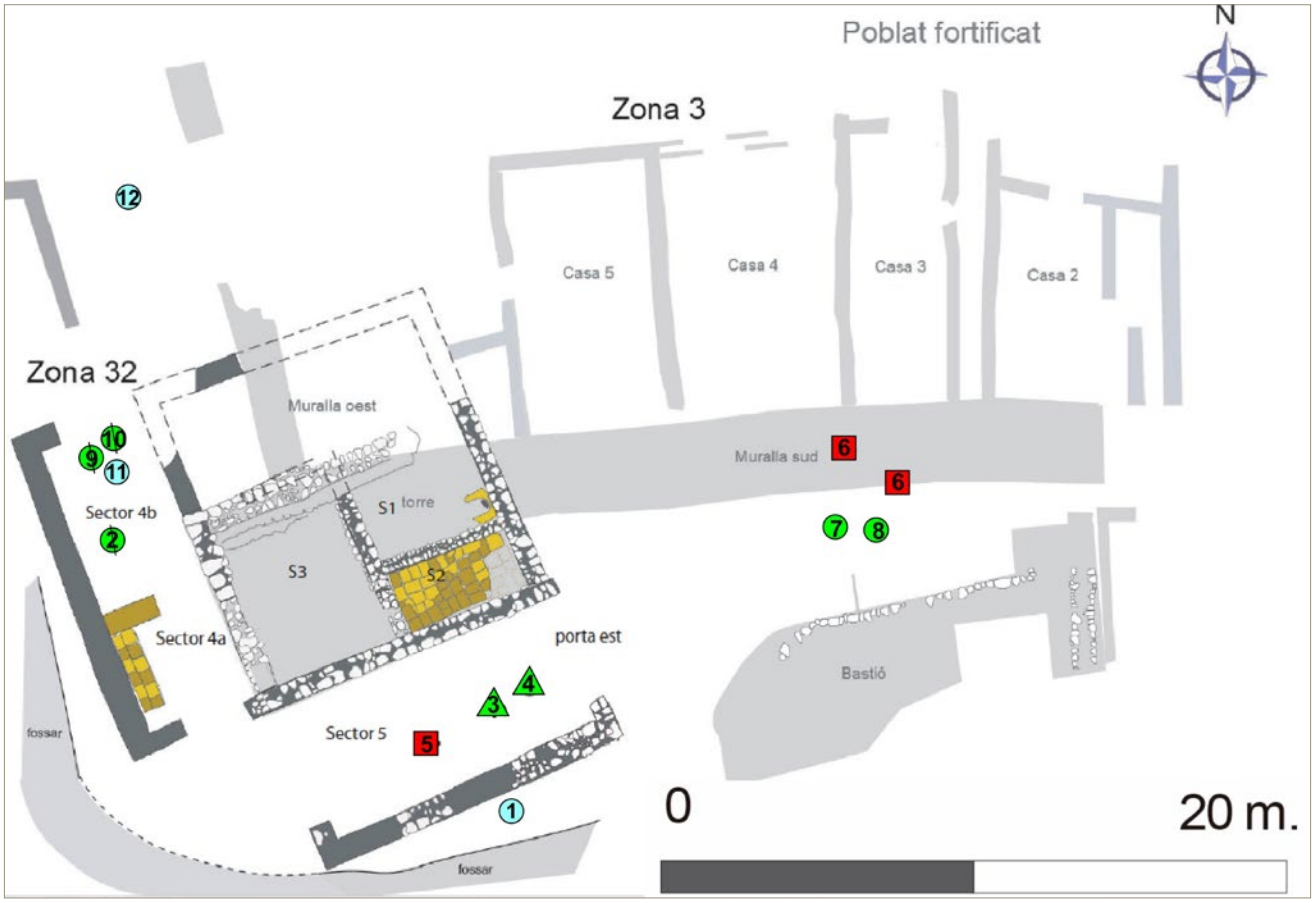


Figura 1. Plànol de l'edifici senyorial complet (Z32-NO) documentat sota l'*oppidum* en gris (Z30). Localització de les inscripcions ibèriques i gregues de l'edifici senyorial: ibèriques amb el antropònim *tarśaban* (quadrats vermells: 5 i 6); gregues amb ΦΙ (cercles verds amb traç interior: 2, 9 i 10), gregues amb Ο (cercles verds: 7 i 8), gregues amb □ (triangles verds: 3 i 4). altres gregues (cercles blaus: 1 i 11).

va directament amb l'únic carrer conegut que passava davant dels habitacles. Sota els primers nivells d'amortització es va documentar un nivell d'ús de trànsit, continuació de la calçada de còdols ja coneguda, que arribava fins a la porta d'accés. En aquest sector nord la via presentava un pendent més agut i estava molt més malmesa que al sector sud, on el pendent era més suau i més ben conservada. Sobre la calçada i davant de la porta oest es van documentar diverses estructures que delimitaven un espai. L'excavació d'aquest sector va permetre recuperar diversos fragments de restes òssies de cranis humans, amb traces de tall i algunes perforacions, que es van relacionar amb el ritual d'exhibició de caps tallats.

LES TROBALLES DE LA ZONA 32-NO I AMPLIACIÓ NORD

Probables estructures relacionades amb la porta oest i presència de restes humanes

La muralla de defensa oest de l'*oppidum* finalitzava pel cantó nord fent de portant del llindar de la porta oest, mentre que per la part sud el llindar estava limitat per un mur ben construït, que feia angle recte amb el llindar. Durant el rebaix estratigràfic es va comprovar que aquest mur, present al llarg de tota l'estratigrafia d'aquesta banda, corresponia a una construcció més antiga, probablement un habitacle anterior a les runes de l'edifici senyorial ibero-grec, com veurem més endavant.

A l'esplanada davant la porta es van documentar diverses estructures de funció complexa. A la part sud, a la dreta encarada a la porta, unes estructures constructives semblen definir una zona porticada amb restes de basaments de columnes, orientada al sud i amb un mòdul arquitectònic de característiques hel·lenístiques. L'espai lliure davant la porta estava limitat per l'esquerra per un mur probablement anterior. La calçada de còdols, malgrat el deteriorament, arribaria fins a l'entrada porticada. En aquest espai es van documentar nombroses restes ceràmiques i òssies, entre les quals restes humanes agrupades en dos conjunts, corresponents a parts cranials, mandíbules i restes del crani. Aquestes unitats estratigràfiques foren datades entre el 350-300 aC i el 225-200 aC, fet que indica que l'ús de la zona davant de la porta oest va perdurar fins després de l'abandonament del poblat.

L'estudi conjunt de les restes humanes va permetre establir un nombre mínim de sis individus, tots adults joves i robustos. Quatre presenten traces de perforacions i dos mostren lesions violentes *perimortem*, compatibles amb combat, decapitació o descarnació. El conjunt remet a la pràctica de l'enclavament de caps en llocs vi-

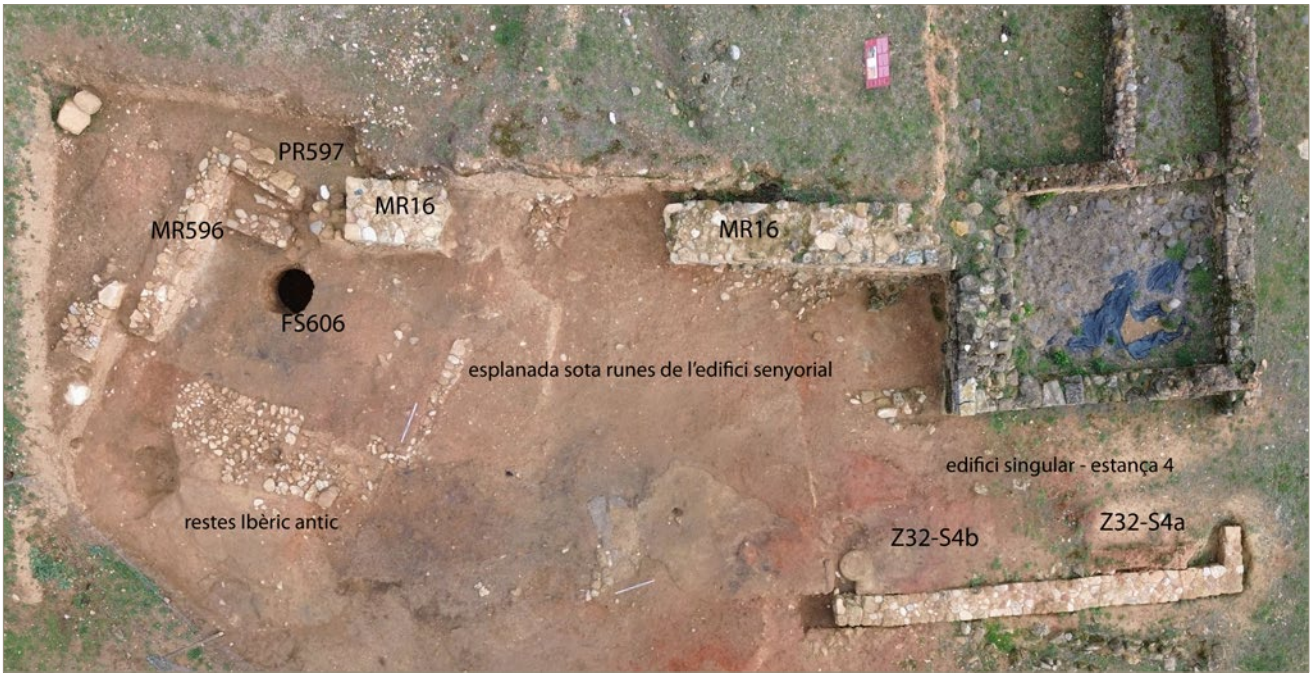


Figura 2. Vista presa des de l'oest de la zona 32-NO extramurs O de l'*oppidum*. A l'esquerra les restes del probable vilatge de l'ibèric antic amb la fossa FS606 i a la dreta l'estança 4 completa de l'edifici senyorial ES516 amb el mur perimetral oest restaurat (MR557). (Longitud aproximada N-S de 19 m, des del marge del Camp de Dalt a la torre de l'*oppidum*).

sibles i emblemàtics, documentada també a Ullastret (Puig de Sant Andreu i Illa d'en Reixac), capital *indiketa*, i en altres jaciments com Olèrdola, Puig Cas*tell*ar (Santa Coloma de Gramenet), Montán (Alt Millars, Cas*telló*) o Le Caylar (Hérault, França) (Agustí 2024; 2025) 1.

La recuperació de l'edifici senyorial per la zona 32- NO sud (Zona 32-S4)

En paral·lel i vers al sud es va posar al descobert la part nord de l'edifici senyorial de la segona meitat del segle V aC, soterrada a més de 2 m de fondària pel talús. El seu descobriment ja s'havia presentat en fase preliminar (Pons *et al*. 2024). La nova intervenció, corresponent a l'angle NO de l'edifici, va completar la part nord de l'estança 4b, destinada a activitats productives o de rebost (*gineceu*). S'hi van trobar restes agrupades de cereals cremats per l'incendi que va destruir l'edifici i un basament de columna a l'angle NO de l'estança (Barberà/Rodríguez/Berihuete 2025). El mur perimetral oest de l'estança i de l'edifici recuperava una longitud d'uns 12 m, semblant a la del mur perimetral sud de l'estança 5, destinada a l'àmbit masculí. El mur estava molt deteriorat i fou restaurat l'any 2024 (Morer *et al*. 2024).

La complexitat arquitectònica de l'edifici, el seu caràcter senyorial i la presència d'activitats domèstiques i costums ibèrics han fet pensar que el propietari devia ser un membre de l'elit ibèrica. Un estudi relacionat amb la troballa de dos antropònims idèntics d'epigrafia ibèrica, inscrits sota dues bases d'escifs àtiques dins i fora de l'edifici, va permetre deduir que hi habitava un membre local amb una relació privilegiada amb els grecs d'*Emporion*. El percentatge de vasos ceràmics àtics trobats a la cambra 4a de l'edifici (*gineceu*) s'aproxima al 60%. Les inscripcions ibèriques certifiquen que el seu antropònim era *tarśaban*, mentre que les inscripcions gregues podrien identificar la seva parella, potser Φί[λη] (equivalent a filla, amiga, esposa...) (Ferrer *et al*. 2025; Asensio *et al*. 2017) (Fig. 1).

La troballa definitiva d'un vilatge ibèric antic

Sota el paviment de la calçada nord, clarament associada a la muralla oest de l'*oppidum*, la zona extramurs es va caracteritzar per diversos retalls destinats a l'extracció d'argiles, l'anivellació, l'elevació i la preparació de sòls. Aquesta activitat va dificultar la interpretació de la formació antròpica del talús i la definició de les probables fases d'ús i construcció antigues, compreses entre l'abandonament de la calçada de còdols o camí d'accés a l'*oppidum* (375-200 aC) i la construcció d'un nou assentament de l'ibèric antic (550-450 aC) (Fig. 2).

Les excavacions davant la porta oest van permetre intervenir en tota la zona 32-NO d'extramurs oest de l'*op-*

1 Les tasques d'aquesta troballa van durar entre les campanyes 2023-2024, i està en procés d'estudi per l'antropòloga Bibiana Agustí (Insitu S.L.), que ja ha realitzat dos informes inèdits (2024 i 2025). L'estudi definitiu ha estat presentat al XVIII Congreso de Paleopatologia a Sant Sebastià, octubre 2025, Aranzadi), amb un pòster (article en premsa). Títol de la comunicació: "Cráneos aislados ibéricos en Mas Cas*tell*ar (Pontós, Catalunya)".

pidum, transformada en una plataforma coberta principalment per les runes cremades de l'edifici ibero-grec (uns 190 m² d'extensió). Un cop netejada la zona, es va documentar un gran retall en direcció N-S, d'uns 6 m de longitud, que ocupava part de la zona intervinguda més al nord, per davant de la porta.

El retall es va realitzar per extreure terres argiloses rogenques, probablement destinades a la construcció de murs i paviments dels habitacles o d'altres estructures, com forns i fogars, del poblat fortificat, del poblat fortificat del segle IV aC. El buit que va deixar el retall fou reblert per un estrat de terra ennegrida i de consistència tova. Un cop retirada aquesta unitat, es va documentar un sediment d'enderrocs de pedres i restes de construcció barrejades amb terres molt argiloses i rogenques. Aquest enderroc fou aprofitat per anivellar la rampa de formació de la calçada i s'estenia per sota de la construcció de còdols, des de la part davantera mur nord, de construcció antiga, fins a l'entrada lateral porticada per l'est. El rebliment i enderrocs contenia importants restes òssies de crani humà, molt fragmentades.

Dins del mateix retall i per sota d'aquesta unitat d'enderrocs es va arribar a un paviment construït sobre un nivell de preparació molt argilós. El paviment estava format per terra picada molt endurida, amb cendres i carbons, i conservava restes de dos fogars lenticulars i una llar construïda i sobrealçada, recolzada clarament al mur lateral nord. Durant l'excavació del paviment es va documentar una mena d'esfondrament situat a pocs metres de la porta oest i dins un espai encerclat per uns murs, alguns encara per definir. Sota l'esfondrament que va alterar el nivell de preparació del paviment es va documentar una fossa-sitja (Fig. 2).

La fossa FS606 presentava una part superior cilíndrica i una part inferior globular, amb un diàmetre màxim de 2,20 m, i una fondària total de 190 cm. Està amortitzada per dues unitats estratigràfiques, la primera, amb poc material, i la segona, molt rica en material ceràmic de l'ibèric antic. La major part del material arqueològic fou llançat de cop. Hi dominen els materials de procedència indígena: 32 vasos ibèrics (pintats, de grisa monòcroma i comunes oxidades); 24 vasos no tornejats; copes de peu alt de pasta clara massaliota; dos morters massaliotes; set fragments àtics de vernís negre i pocs fragments d'àmfores, entre els quals predominen els de procedència ibèrica.

L'estudi del conjunt homogeni i de datació tancada del contingut de la sitja (500-450 aC), localitzada dins una estructura ben construïda amb paviment, fogars i altres elements, situa aquesta en un moment avançat del període antic, corresponent a la Fase IIb del jaciment. Fins fa poc aquesta fase era desconeguda. Tanmateix, els sondejos efectuats a l'edifici ibero-grec, sota la zona defensiva sud de l'*oppidum* —muralla meridional, passadís i bastió—, i a la casa 2 ja havien proporcionat restes d'aquest moment, encara que mai tan importants. També es coneixien algunes sitges anteriors i tres més del mateix moment, aquestes darreres amb poc material datable.

A partir d'aquí, el fenomen de manipulació estratigràfica continua amb dos retalls més destinats a l'extracció d'argiles i els seus rebliments d'usos diversos, alguns molt rics en material arqueològic, com femers, enderrocs o preparacions de sòls. Aquestes estructures resten en estudi, ja que es troben entre les runes de l'edifici senyorial del segle V aC i els nivells d'ocupació d'un nou assentament de l'ibèric antic (550-450 aC), el quart i més antic dels assentaments superposats documentats al jaciment arqueològic de Mas Cas*tell*ar de Pontós (Alt Empordà).

BIBLIOGRAFIA

AGUSTÍ, B. 2024, *Mas Castellar de Pontós, Alt Empordà. Zona 32-Nord-oest davant porta W*. Informe antropològic, inèdit.

AGUSTÍ, B. 2025, *Mas Castellar de Pontós, Alt Empordà. Zona 32-Nord-oest davant porta W*. Informe antropològic, inèdit.

ASENSIO, D., PONS, E., JORNET, R., MORER, J. 2017, Aportación de la cerámica griega fina y sus contextos cerámicos a la caracterización de la secuencia de asentamientos superpuestos entre el siglo VI y el siglo IV a.C. en el Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà, Girona). Dins AQUILUÉ, X., CABRERA, P., ORFILIA, M. (eds.), *Homenage a Glòria Trias i Rubiés. Cerámicas griegas de la península ibérica: cincuenta años después (1967-2017)*. Barcelona: Centro Iberia Graeca, 124-139.

BARBERA, A., RODRIGUEZ, D., BERIHUETE, M. 2025, *Resultats de la tria i anàlisi de dues mostres del jaciment de Mas Castellar (Pontós, Alt Empordà). Resultats de l'estudi de carpologia i fitòlits*. Informe inèdit, Servei d'anàlisis Arqueològiques UAB.

MORER, J., GIL, B., ASENSIO, D., PONS, E. 2024, *Intervenció de consolidació i excavació de les estructures en el nucli ibèric de Mas Castellar (Pontós –Alt Empordà) Setembre 2024*, Informe inèdit, MÓN IBER ROCS, UB, UAB, MAC-Girona.

FERRER i JANÉ, J., ASENSIO, D., PONS, E., MORER, J., GIL, B., PINTO, M. 2025, La casa de *taŕśaban*: Un mateix antropònim ibèric en dos escifs àtics del s. V aC de l'edifici singular del Mas Castellar (Pontós, Girona). The house of *Taŕśaban*: The same Iberian anthroponym in two attics skyphoi from the 5th century BC singular building of Mas Castellar (Pontós, Girona), *Palaeohispanica* 25, 15-44.

PONS, E., ASENSIO, D., JORNET, R., MORET, J., GIL, B. 2022, Noves troballes al complex arqueològic ibèric de Mas Castellar, Pontós (Alt Empordà). Campanyes 2020-

2021. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 90-93.

PONS, E., ASENSIO, D., MORET, J., GIL, B. PINTO, M. 2024, Troballes recents del complex arqueològic del jaciment ibèric de Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà): campanyes 2022-2023. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 94-97.

Intervenció arqueològica a la zona de Les Riberes, un nou barri de la ciutat ibèrica d'Ullastret (Baix Empordà)

Laia Muntaner*, Eduard Cortal*, Samantha Figueredo*, Gabriel de Prado**, Ferran Codina

* Qark Arqueología, SL

** Museu d'Arqueologia de Catalunya – Ullastret

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Ullastret

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles VI - III aC

Tipus de jaciment
Hàbitat extramurs

Dates de la intervenció
Octubre - desembre 2025 / gener - juny 2026

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Laia Muntaner Tost

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

El seguiment arqueològic del projecte de millora i modernització de la xarxa de distribució de la Comunitat de Regants del Rec del Molí de Pals van identificar una sèrie d'estructures arqueològiques, en el terme municipal d'Ullastret, que van suposar l'aturada i el replantejament del projecte inicial. Aquestes, es troben dins l'entorn de protecció del BCIN – Zona arqueològica "Conjunt d'Ullastret".

L'àmbit d'actuació s'ha centrat en la zona anomenada "Les Riberes", situada al marge occidental de l'antic estany d'Ullastret, dessecat a mitjan segle XIX, a mig camí entre l'Illa d'en Reixac i la necròpolis del Puig de Serra (Fig. 1).

L'indici de l'existència de restes arqueològiques es va donar amb l'obertura d'una gran rasa paral·lela al camí modern d'accés al mas de la Bomba. En total, en un tram de 500 m de longitud, es van localitzar 8 punts amb evidències arqueològiques, ja fos per la presència de material com per la presència d'estructures. Metodològicament, a cada sondeig de comprovació arqueològica se li va atorgar un número de zona correlatiu en funció del moment d'obertura. De tots aquests punts es van comprovar arqueològicament les zones 1, 2, 3, 4 i 7. La resta de zones només es van situar en planta, sense poder realitzar-hi cap comprovació.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Zona 1

Se situa a l'extrem sud de l'espai explorat del nou jaciment. L'obertura mesurava 12 m nord-sud i 7,70 m est-



Figura 1. Situació general del jaciment de Les Riberes dins el "Conjunt d'Ullastret".

oest. Les restes apareixien aproximadament a 1,80 m de fondària respecte del nivell actual dels camps. En aquest cas, les restes corresponien a murs i a retalls circulars al subsol, juntament amb dues llars i la solera de pedra d'un forn semicircular. D'aquesta zona es van excavar únicament els nivells d'enderroc i abandonament, sense aprofundir en l'interior dels àmbits. Tot i això, la tècnica constructiva i les relacions estructurals dels murs, van permetre determinar dues fases constructives. De la fase més antiga es va documentar, parcialment, un recinte i de la més moderna dos àmbits, també parcialment, de grans dimensions, amb orientacions diferents entre si, un d'ells associat al forn esmentat.

Zona 2

La zona 2 es troba a 10 m al nord de la zona 1. La cala que es va obrir feia 6 m de llargada i 3,80 m d'amplada. Es va excavar fins a 1,30 m de profunditat. Malgrat la presència abundant de material ceràmic, no es va poder detectar cap mena d'estructura, segurament pel fet de no aprofundir prou en el sondeig. A l'extrem sud-oest ja apareixia el subsol argilós que ocupava 2,50 m de llargada i 2,60 m d'amplada, en canvi a la banda est encara hi havia estratigrafia per excavar, fet que evidencia un subsol geològic en pendent, seguint el vessant del Puig de Serra.

Zona 3

La zona 3 se situa al nord de la zona 4. Es va obrir una àrea allargada, paral·lela al camí que mena al mas de la Bomba, de 7,38 m est-oest i 24 m nord-sud (Fig. 2). Malgrat que la intenció era excavar tota la zona fins a esgotar l'estratigrafia, per causes alienes a la direcció arqueològica i a l'equip de treball, es van haver d'aturar els treballs abans d'arribar a localitzar arreu el subsol natural. Tot i això, s'ha determinat que en aquest punt hi va haver 4 fases d'ocupació.

Fase 1

Tant en aquesta zona com en les 2 i 7 es va poder documentar com el subsol natural, format per argiles i sorres compactades de dipòsits quaternaris, presentava la continuació del pendent del vessant est del puig de Serra fins a connectar amb la conca lacustre. En alguns punts el desnivell era suau i en altres més accentuat. En aquesta zona, un cop retirada gairebé tota l'estratigrafia, es va poder observar un graó o trencament en el terreny, irregular, en alguns punts vertical, en altres erosionat cap a l'interior i en altres s'observaven despreniments. Aquesta morfologia fa pensar que en temps pretèrits, just en aquest punt, hi havia hagut la riba de l'estany i el terreny s'havia anat erosionant per l'acció de l'onatge. En un moment en què la làmina d'aigua hauria reculat es va ocupar aquesta zona. Les primeres evidències de la presència humana corresponen a retalls semicirculars que afectaven just la zona del marge erosionat, i a altres fosses ovalades, circulars i forats de pal, situats a la part alta, algun d'ells reomplerts amb materials antics, de la primera edat del ferro o de l'ibèric antic. De totes maneres, no creiem que tots aquests retalls i forats de pal fossin coetanis, alguns poden pertànyer a fases posteriors.

Fase 2

Aquest moment correspon a l'abocament de grans quantitats de terres amb abundant material ceràmic i objectes lítics, com la part superior d'un molí de rotació de grans dimensions, per tal d'anivellar el terreny i fonamentar-hi les futures construccions. Les diferents unitats estratigràfiques que van fer aquesta funció presentaven característiques morfològiques molt semblants, estaven compostes per terres argiloses, de color fosc, amb nombroses restes de ceràmica, carbons i terres cremades, i en els punts més fondos estaven barrejades amb argiles provinents del subsol.

La primera construcció se situa a la banda sud del sondeig, aquesta es conservava parcialment a causa del deteriorament sofert a posteriori de l'abandonament del lloc.

Aquest edifici primigeni estava format per una estança de planta rectangular amb avantsala porticada, identificat com a sectors 3 i 4. Només conservaven els murs sud, est i part del tancament nord, però s'intueix que



Figura 2. Vista zenital del conjunt d'estructures documentades a la zona 3 de Les Riberes.

era una construcció de 12 m² de superfície interior. La porta d'accés, d'1 m d'amplada, i l'avantsala, de 60 cm de fondària, se situaven al costat sud. La meitat est de l'edifici estava fonamentat sobre els estrats de terraplenament i la meitat oest, que no s'ha conservat, s'hauria fonamentat sobre les argiles del vessant del puig. Les pedres utilitzades per la seva construcció eren de mida mitjana, irregulars i lligades amb fang. A l'interior d'aquest sector es va documentar un sòl, S-73, de terra trepitjada, amb una llar central, LL-80, i un forn metal·lúrgic, FR-84, de petites dimensions, situat entre la llar i el mur de tancament est. Sobre el paviment també hi havia gerres de ceràmica comuna ibèrica esclafades. A banda i banda de la porta, en els angles interiors, per sota del paviment hi havia sengles fosses amb ofrenes d'ovicaprins, la de l'angle sud-est estava recoberta per una altra gerra de ceràmica comuna ibèrica.

Fase 3

Posteriorment, la construcció es va ampliar cap al nord amb un porticat (sector 2), l'extrem sud del qual s'adossava contra el tancament nord del sector 3. Aquest tancava pel costat est i obria vers l'oest, mirant al puig de Serra. La pavimentació interior del porticat era irregular, per una part estava formada pel subsol natural amb un lleuger pendent cap a la paret de tancament i la resta per les terres aportades durant la fase 2.

Aquest porticat, aixecat amb pedres petites, sense treballar i lligades amb fang, mesurava 11,87 m de llargada. En el mur de tancament est per la part interior se li van adossar tres contraforts de 35-39 cm de llargada, situats a distàncies irregulars, que formaven tres segments. També es va dotar de 4 desguassos (CN-47, CN-79, CN-115 i CN-116) que permetien evacuar cap a l'exterior de l'edifici (costat est) l'aigua que baixava del vessant del puig. Tot i que molt arrasades, es van documentar dues canals que travessaven transversalment el porticat seguint el pendent natural i permetien conduir l'aigua cap als desguassos CN-115 i CN-116.

Al segment sud, prop del mur nord del sector 3, es va construir una estructura en forma de L, adossada contra el mur de tancament est del porticat, que formava una raconada de funció indeterminada. Al segment central es va documentar un retall cilíndric, d'1,10 m de diàmetre, FS-93, que retallava els estrats d'anivellament i el subsol, assimilable a un pou. Aparentment, tenia una fondària màxima de 3 m dels quals se'n varen excavar 1,70 m perquè va aparèixer el nivell freàtic i l'excavació es va haver d'aturar. Al segment nord es va documentar la solera d'una llar molt arrasada.

Fase 4

La darrera fase constructiva va consistir a convertir el segment nord del porticat en una estança de planta quadrada (sector 1) de 12,7 m² de superfície interior i aixecada amb la mateixa tècnica constructiva que el porticat. Es van aprofitar els contraforts septentrionals per marcar els límits de la nova edificació construint els murs que tancaven pels costats nord, oest i sud. En aquest darrer costat s'hi va obrir la porta, d'1 m d'amplada. En aquesta fase el desguàs CN-115 va quedar inutilitzat.

L'estança estava agençada amb un sòl de terra trepitjada, S-65, en el qual es van obrir tres forats de pal delimitats per pedres verticals, alineats i seguint l'eix est-oest de l'àmbit. Poden correspondre a les restes d'un altell sostingut per posts de fusta i un petit mur perpendicular al mur de tancament nord que subdividia l'espai.

Amb la construcció d'aquesta estança també es van documentar 4 ofrenes dovicaprins sota paviment, situades en l'angle sud-oest, dues a l'interior i dues a l'exterior de l'edifici.

Zona 4

Es localitzava a 26 m a l'est del camí d'accés als camps de cultiu i a 1,80 m de profunditat del nivell de circulació actual. Estava ubicada entre la zona 2 i la zona 3 i l'àrea que es va obrir mesurava 6,05 m nord-sud i 6,55 m est-oest. En aquest cas, es van localitzar una sèrie de murs que dibuixaven diversos recintes però cap d'ells es va documentar sencer. Els murs localitzats a l'extrem est es considera que constituïen el límit amb l'antic estany d'Ullastret. Es van excavar únicament els estrats d'abandonament i enderroc sense arribar a localitzar el darrer nivell d'ús, deixant el coronament dels murs a la vista. En aquest cas també es van poder determinar dues fases constructives.

Entre aquesta zona i el camí, en un espai d'uns 19 m de llargada, es van documentar quatre estructures paral·leles, que havien sigut retallades per una rasa moderna i que evidenciaven una ocupació densa del lloc.

Zona 7

La intervenció a la zona 7 se situa a la zona nord de la intervenció. A 1,30 m de profunditat, aproximadament, es va localitzar un seguit de pedres, algunes clavades en vertical, que formaven una petita estructura ES-64. Al seu voltant van aparèixer una sèrie d'agrupaments de ceràmica de cronologia antiga i un possible reblert d'un retall al subsol natural format per margues de color groguenc.

Aquests indicis van dur a ampliar la rasa a un sondeig de 8,10 m de llargada i 10 m d'amplada, fet que va permetre delimitar en planta el retall detectat a la rasa inicial. Aquest, FS-66, té forma ovoide i mesurava 8 m nord-sud i 6,30 m est-oest. Estava reblert per una sèrie d'estrats amb abundant material ceràmic, carbons i terra cremada.

L'excavació d'aquesta fossa es va poder dur a terme de forma continuada fins que l'episodi de pluges de la segona quinzena de gener de 2026 (temporal Harry) va impedir la continuació dels treballs. Per la banda oest, ja per sota del camí, sembla que estava en connexió amb una altra fossa de les mateixes característiques. Tot i que no s'ha pogut confirmar, tant el material recuperat com la forma i les dimensions, fan pensar que aquestes estructures podrien correspondre a unitats d'habitació de la primera edat del ferro o ibèric antic.

CONCLUSIONS PRELIMINARS

Cal destacar la rellevància que ha suposat el descobriment d'aquest nou jaciment pel que fa al coneixement del conjunt ibèric d'Ullastret. Es tracta d'una nova zona de la ciutat, a extramurs dels nuclis fortificats, amb una superfície mínima de 3 ha. Malgrat que la intervenció hagi estat molt parcial, les dades revelen una ocupació densa d'aquest espai de la riba oest de l'estany, i permeten atribuir la major part de les estructures documentades dins l'ibèric ple. Si bé ara com ara no es pot precisar i caracteritzar la funció d'aquest nou barri, sí que es pot relacionar amb l'aparició dels nous barris fora muralles documentats entorn dels nuclis del Puig i de l'Illa com els del Camp d'en Gou-Gorg d'en Batlle (Martin *et al*. 2008), o els recentment documentats a l'interior del fossat i als voltants de la porta 6 del Puig de Sant Andreu (Codina *et al*. 2014; 2020), reflex d'un creixement sobtat entorn de la ciutat a partir del segle IV i que perduren fins a finals del segle III aC.

D'altra banda, pel que fa a la gran fossa identificada a la zona 7, la morfologia i el material recuperat permeten plantejar la hipòtesi que es tracti d'una estructura d'habitació parcialment excavada al subsol natural, tal com també s'han documentat al Puig de Serra i a l'Illa d'en Reixac. Els materials recuperats apunten, de forma provisional, a una cronologia situada a mitjan segle VI aC. Si es confirma, aquesta troballa ampliaria notablement el coneixement del poblament durant la primera edat del ferro/ibèric antic entorn de l'estany d'Ullastret (Codina/Martin/Prado 2026).

BIBLIOGRAFIA

CODINA, F., MARTIN, A., PLANA, R. I PRADO, G. DE 2014, Intervencions arqueològiques al conjunt ibèric d'Ullastret (Baix Empordà) durant el bienni 2012-2013. Dins BUXÓ, R., FRIGOLA, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.), *Dotzenes jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*. Besalú: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 115-125.

CODINA, F., MARTIN, A., PRADO, G. DE 2026, Les ocupacions a l'entorn de l'estany d'Ullastret (Baix Empordà) des d'inicis de l'edat del ferro fins a l'ibèric antic, Dins MOYA, A., NIETO, A., ASENSIO, D., FRANCÈS, J., GARDEISEN, A., JUNYENT, E., LÓPEZ, A. (eds.), *Trenta-quatre anys de recerca arqueològica: Amb terra a les mans: Homenatge a Joan B. López*. Lleida: Museu de Lleida, 185-204.

CODINA, F., ORTIZ-QUINTANA, H., PRADO, G. DE, ROQUÉ, C. I SALA, R. 2020, Fase I de l'excavació en extensió d'un tram del fossat del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà). Dins BUXÓ, R., BURCH, J., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MANZANO, S., MATARÓ, M. (eds.), *Quinzenes jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 117-121.

MARTIN, A., PLANA, R., CODINA, F., GAY, C. 2008, El jaciment Camp d'en Gou-Gorg d'en Batlle, un barri periurbà de l'oppidum d'Ullastret (Baix Empordà), *Cypsela* 17, 161-183.

La zona 32 del puig de Sant Andreu (Ullastret): resultats i noves perspectives d'interpretació

Pau Menéndez*, Jaume Noguera*, David Asensio**, Ramon Àlvarez*, David Jimeno*, Borja Gil*, Gabriel de Prado***

* Universitat de Barcelona (PROMAC-GRACPE)

** Universitat Autònoma de Barcelona

*** Museu d'Arqueologia de Catalunya-Ullastret

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Ullastret

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles V - III aC

Tipus de jaciment
Assentament / ciutat ibèrica

Dates de la intervenció
Octubre 2025 / febrer 2026

Tipus d'intervenció
Programada / preventiva

Títol del projecte quadriennal
Origen i desenvolupament de les ciutats indigetes i laietanes: Ullastret i Ilturo. CLT/2022/ARQ001SOLC/177

Direcció
Pau Menéndez Molist, Jaume Noguera Guillén, David Asensio i Vilaró

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat de Barcelona

La intervenció a la Zona 32 del Puig de Sant Andreu, encara en curs, s'inscriu en les línies de recerca impulsades pel projecte quadriennal *Origen i desenvolupament de les ciutats indigetes i laietanes: Ullastret i Ilturo* (CLT/2022/ARQ001SOLC/177), finançat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i pel projecte *Estudio interdisciplinar del fenómeno urbano entre los Iberos del norte* (PID2023-150153NB), finançat pel MCIU, en tots dos casos amb la col·laboració del MAC-Ullastret. A banda de les intervencions a la Zona 91, des de 2025 l'equip ha iniciat els treballs d'excavació en una nova zona, amb l'objectiu d'obtenir noves dades per a caracteritzar els orígens del sistema defensiu i de l'urbanisme de la ciutat.

En aquest sentit, la Zona 32 és un bon indret per analitzar la seqüència constructiva i les transformacions urbanes d'Ullastret. L'interès del sector no rau només en la represa d'un sondeig excavat el 1999, sinó sobretot en la possibilitat de relacionar els resultats amb les intervencions històriques de Miquel Oliva, i també amb les excavacions dels nivells fundacionals d'Aurora Martín (Martín 1985), amb l'objectiu final de resoldre els interrogants actuals sobre l'organització dels límits, meridional i occidental, del jaciment. La qüestió central és conèixer la naturalesa del mur M-193 i el paper que va tenir en la configuració defensiva i urbanística del sector (Fig. 1).

El M-193 té una amplada d'uns 1,7-1,8 m, i una longitud d'uns 200 m, actualment amb la seva part central no visible. Està orientat nord-sud, en paral·lel a altres traçats de la muralla, però situat més a l'interior. La seva

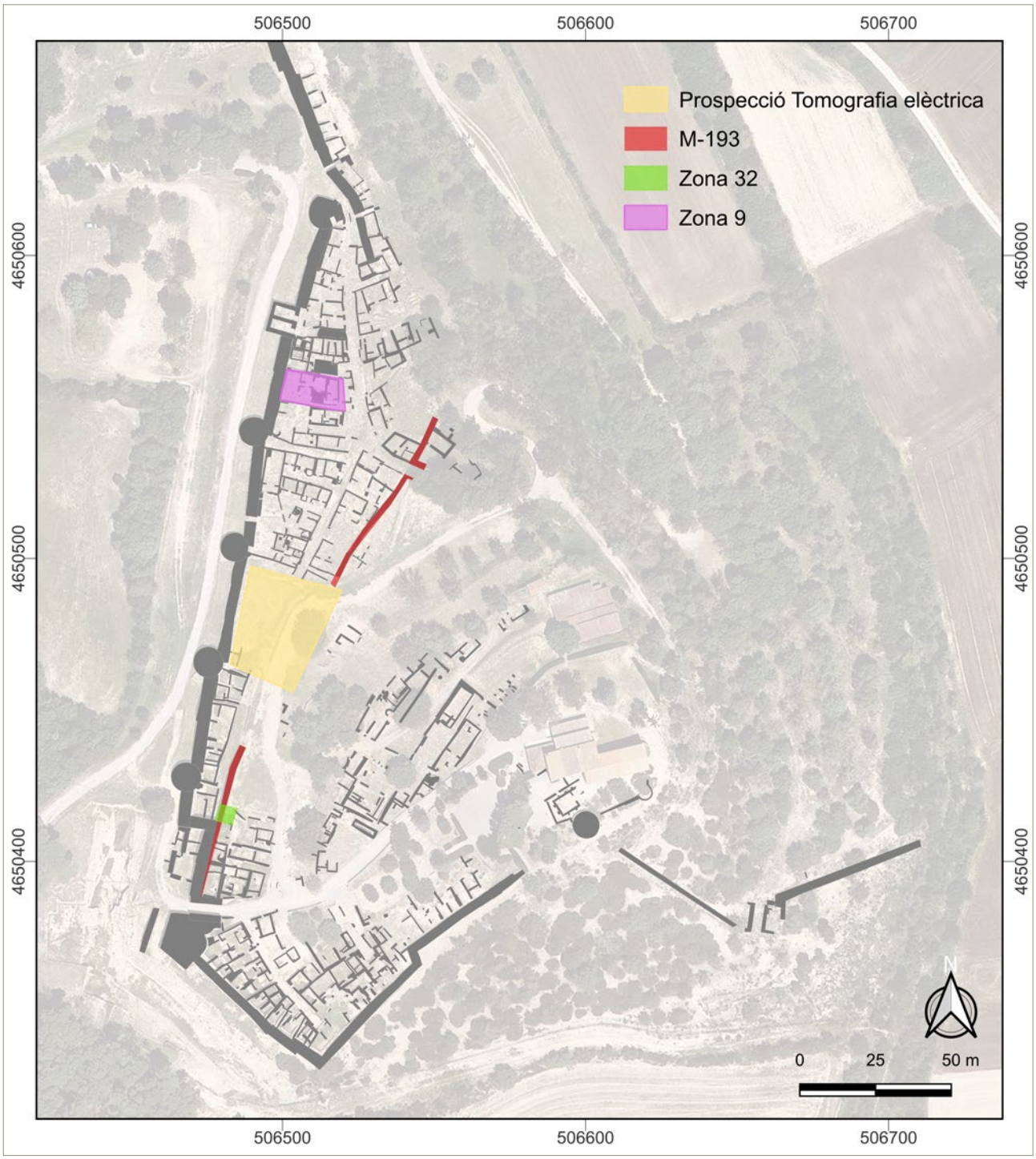


Figura 1. Planta del Puig de Sant Andreu amb el M-193 ressaltat i la ubicació del sondeig a la Zona 32.

morfologia i una possible interrupció en el seu extrem nord, interpretada com a porta, feien pensar en una línia defensiva anterior a la muralla amb torres troncocòniques de finals del segle VI aC (Codina/Prado 2025, 197). Alternativament, podia correspondre a una estructura d'aterrassament vinculada a fases internes d'ocupació (Martin 2000, 113-114).

El sondeig practicat el 1999 (Martín *et al*. 2001) havia definit un espai situat a l'interior de l'angle de la fortificació, al nord de la porta 1, limitat parcialment pel carrer C, el mur M-192 i el mateix M-193. Aquella actuació havia documentat nivells amb cendres, carbons, terres cremades, possibles restes de tovot i estrats compactes, però sense exhaurir l'estratigrafia ni resoldre la funció exacta del gran mur.

Atès el seu interès, hem begut l'excavació del sondeig de 1999, amb l'objectiu de verificar estratigràficament el mur i documentar-ne la fonamentació.

LES INTERVENCIONS

Tomografia elèctrica i verificació del traçat del mur

Amb l'objectiu de determinar l'existència del M-193 en la zona no visible, els geòlegs Mahjoub Himi i Raúl Lovera, del grup de recerca de Geologia Econòmica i Ambiental i Hidrologia (GEAH) de la Universitat de Barcelona van realitzar una tomografia elèctrica en aquest sector (Fig. 1). L'elecció d'aquest mètode de prospecció geofísica responia a les limitacions específiques del sector, ja que la compactació del camí provocada per la circulació de maquinària i vehicles feia poc viable l'ús del georadar, mentre que la presència de tanques metàl·liques desaconsellava la prospecció magnètica. En aquest context, la tomografia elèctrica esdevenia la tècnica més adequada per contrastar la hipòtesi de la continuïtat del traçat del mur entre la Zona 14/15 i la Zona 32, i obtenir així una primera lectura sobre l'estructura i el seu possible recorregut. Malauradament, els resultats no van ser gaire concloents.

Resultats de l'excavació del sondeig

La campanya d'octubre de 2025 va reprendre l'excavació allà on s'havien aturat els treballs de 1999. Un cop netejat el sondeig, afectat per una forta erosió dels perfils, es va identificar la UE 32010, un nivell de tonalitats vermelloses i marrons, amb carbons, tovots i abundant material arqueològic. Per sota, es definien la UE 32013 i un potent enderroc de pedres, la UE 32014, recolzant sobre un nivell de circulació, totes elles del mateix moment. Des d'aquest moment emergia una dada molt significativa: l'existència d'un episodi d'incendi generalitzat associat a una fase del segle V aC.

L'ampliació del sondeig en direcció oest va permetre precisar la seqüència. Per damunt dels nivells del segle V aC es van identificar estrats del segle IV aC, especialment la UE 32003, que segellava el conjunt inferior i presentava un pendent clar cap al nord. Igualment, es va delimitar el mur M-230, d'orientació anòmala, i es va detectar una intervenció moderna atribuïble a Miquel Oliva sobre el mateix M-193, amb un mur refet, una rasa constructiva i rebliments amb materials contemporanis. Aquesta constatació obliga a separar l'alçat antic de les restauracions del segle XX. Un cop ampliat, el sondeig ha assolit els 30 m².

Com hem comentat, la dada més rellevant rau en el nivell de destrucció del segle V aC. Les UE 32010 i 32013, amb abundant tovot cremat, ceràmica i peces d'argila perforades, ha proporcionat un conjunt datable entre el segon i tercer quart del segle V aC, amb àmfores del cercle de l'Estret del tipus 11.2.1.4, ebusitanes T-1.3.2.3, fragments de ceràmiques àtiques de figures negres del grup del Pintor de Haimon, i ceràmica àtica de vernís negre amb les habituals *Castulo cup*. Aquesta unitat cobria l'enderroc UE 32014, constituït per pedres de diverses mides, abocades cap a l'interior amb un pendent pronunciat, seguint la inclinació natural del puig, sota del qual es perfila un possible mur de blocs de grans dimensions, M-2000, probablement corresponent al límit de façana d'una estança.



Figura 2. Foto aèria del nivell de circulació S-2002, assolit durant les intervencions.

Per sota de l'enderroc es definí el nivell de circulació S-2002 (Fig. 2), associat als murs M-193, M-1999 i M-2000, així com a una petita llar de foc, LL-2001, una meitat de molí de vaivé i una depressió vinculable a una tronera o desguàs. En alguns punts d'aquest nivell de circulació aflorava el subsol geològic, amb un pendent descendent molt pronunciat cap a l'oest. La llar LL-2001, de planta lenticular, amb una solera termo alterada i una fossa circular marcada per carbons, ha estat mostrejada per a realitzar un conjunt d'anàlisis interdisciplinàries.

Aquests tres estrats d'enderroc formen part d'una mateixa acció d'anivellació intencionada que amortitza les estructures M-193, M-1999 i M-2000. Tot i que presenten evidències clares d'incendi, com ara la presència de ceràmica esclatada i una quantitat significativa de carbons, el material recuperat durant la intervenció apareix molt fragmentat i no remunta, tal com seria habitual en contextos de destrucció, ni tampoc es concentra directament sobre el paviment. Aquestes evidències suggereixen que l'incendi es va produir en un altre indret i que el sediment va ser aportat a l'interior de l'estança de la Zona 32 amb la voluntat d'anivellar el terreny. Tanmateix, també devia produir-se algun tipus d'incendi a l'interior, atès que la cara interna de l'M-2000 presenta igualment indicis d'exposició al foc, fet que reforça la interpretació d'un episodi d'incendi generalitzat.

CONSIDERACIONS FINALS

Les conclusions provisionals, malgrat que encara no s'ha assolit el fons del sondeig, són rellevants. D'una banda, l'interrogant sobre M-193 continua obert, perquè encara no es pot establir amb seguretat la cronologia fundacional del mur. De l'altra, la intervenció ha documentat directament un episodi d'incendi generalitzat del segle V aC, fins ara només intuït al Puig de Sant Andreu per la presència de paraments amb la superfície termoalterada i per les excavacions de la Zona 9 (Maluquer/Picazo 1992).

Les noves dades no només aporten un context del segle V aC poc conegut al jaciment, sinó que obliguen a repensar els ritmes de creixement i reforma de la ciutat. Si M-193 queda amortitzat en relació amb aquest horitzó, potser som davant l'evidència d'una ampliació urbana o d'una profunda reestructuració de l'espai fortificat. Les futures campanyes hauran de datar la fundació del mur, delimitar completament l'estança excavada i valorar si l'incendi respon a una destrucció, premeditada o accidental, o a un procés de remodelació. En aquest sentit, la coincidència cronològica amb el nivell de destrucció documentat a l'ocupació de l'Edifici singular 516 del Mas Castellar de Pontós (Asensio *et al*. 2017) reforça l'interès comparatiu regional d'aquest nou conjunt.

BIBLIOGRAFIA

ASENSIO, D., PONS, E., JORNET, R., MORER, J. 2017, Aportación de la cerámica griega fina y sus contextos cerámicos a la caracterización de la secuencia de asentamientos superpuestos entre el siglo VI y el siglo IV a. C. en el Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà, Girona). Dins AQUILUÉ, X., CABRERA, P., ORFILA, M. (eds.), *Homenatge a Glòria Trias Rubiés. Ceràmiques gregues de la Península Ibérica: cinquanta anys després (1967–2017)*. Girona: Iberia Graeca, 124-139.

CODINA, F., PRADO, G. de, 2025. La fortificació urbana del Puig de Sant Andreu (Ullastret): noves aportacions a l'anàlisi estructural i funcional de la primera fase de la muralla (segle VI aC). Dins NOGUERA, J., MONTANERO, D., BELARTE, M. C., MORET, P. (eds.), *Les fortificacions urbanes preromanes a la Mediterrània occidental: origen, funcions i evolució estructural. IX Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell,* Universitat de Barcelona, Institut d'Arqueologia Clàssica. Arqueomediterrània 16, 193-198.

MALUQUER DE MOTES, J., PICAZO, M. 1992, Una casa del final del segle V a l'oppidum d'Ullastret, *Fonaments* 8, 25-51.

MARTÍN, A. 1985, *Memòries de les campanyes d'excavació de 1984 i 1985 en el Puig de Sant Andreu d'Ullastret (Baix Empordà)*, Memòria d'Intervenció Arqueològica 343, Generalitat de Catalunya, 124.

MARTIN, A. 2000, L'oppidum del Puig de Sant Andreu d'Ullastret: aportació de les intervencions arqueològiques recents al coneixement dels sistemes defensius i de l'urbanisme. Dins BUXÓ R., PONS E. (dirs.) *L'hàbitat protohistòric a Catalunya, Rosselló i Llenguadoc occidental: actualitat de l'arqueologia de l'Edat del Ferro.* Actes del XXII Col·loqui Internacional de l'AFEAF, Sèrie Monogràfica, 19, Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, AFEAF, 107-121.

MARTÍN, A., CASAS, S., CODINA, F., MARGALL, J., PRADO, G. de 2001, *Memòria d'excavació Campanyes 1998-2000 (Puig de Sant Andreu, Ullastret, Baix Empordà).* Memòria inèdita. Museu d'Arqueologia de Catalunya-Ullastret, 514.

Nous resultats de les excavacions a la zona 91 del puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà): campanyes 2024-2025

Pau Menéndez*, Jaume Noguera*, David Asensio**, Ramon Àlvarez*, David Jimeno*, Borja Gil*, Gabriel de Prado***

* Universitat de Barcelona (PROMAC-GRACPE)

** Universitat Autònoma de Barcelona

*** Museu d'Arqueologia de Catalunya-Ullastret

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Ullastret

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles V - III aC

Tipus de jaciment
Assentament / ciutat ibèrica

Dates de la intervenció
Gener 2024 / febrer 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Origen i desenvolupament de les ciutats indigetes i laietanes: Ullastret i Ilturo. CLT/2022/ARQ001SOLC/177

Direcció
Pau Menéndez Molist, Jaume Noguera Guillén, David Asensio i Vilaró

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat de Barcelona

Les campanyes d'excavació dels anys 2024 i 2025 a la Zona 91 del Puig de Sant Andreu s'inscriuen en el projecte de recerca quadriennal dedicat a l'estudi de l'evolució urbanística i funcional d'Ullastret[1]. La Zona 91, coneguda també com l'Istme, es troba a l'extrem nord del jaciment. Aquesta àrea, delimitada per la muralla occidental, la Torre III, el carrer F i un espai obert al sud, havia estat parcialment excavada per Miquel Oliva entre 1957 i 1974, tot i que bona part de les estructures restaven soterrades i sense una lectura estratigràfica clara. Des de l'any 2018 hem reprès les intervencions, primer amb una prospecció geofísica (Sala *et al*. 2018) i després amb l'obertura i excavació en extensió de la zona (Belarte *et al*. 2020; Asensio *et al*. 2022; Menéndez *et al*. 2023).

Les intervencions recents han permès ampliar la superfície de l'excavació, completar la planimetria i, sobretot, entendre millor el moment final d'ocupació. Les dades apunten cada vegada amb més claredat que la Zona 91 en el seu origen correspon a un gran edifici residencial - probablement de caràcter aristocràtic- articulat en diverses estances, espais de circulació i àmbits de treball (Fig. 1). L'objectiu principal de les campanyes de 2024 i 2025 ha estat assolir els darrers nivells d'ús i d'enderroc

1 "Origen i desenvolupament de les ciutats indigetes i laietanes: Ullastret i Ilturo" (CLT/2022/ARQ001SOLC/177), així com en el marc del projecte "Estudio interdisciplinar del fenómeno urbano entre los Iberos del norte (PID2023-150153NB), sempre en col·laboració amb el MAC-Ullastret.

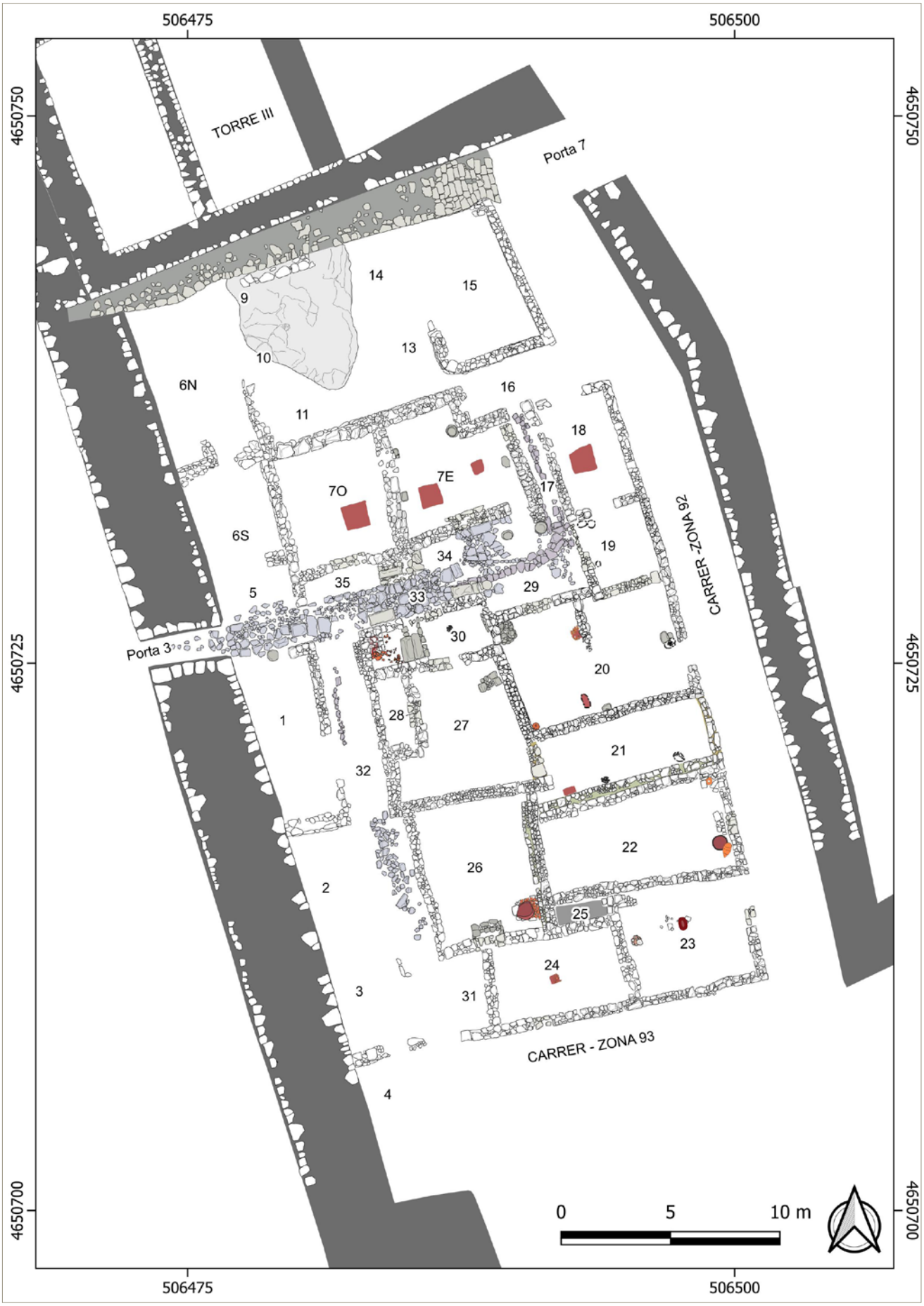


Figura 1. Planta dels sectors intervinguts i estructures relacionades.

de la zona Istme per caracteritzar el moment final del nucli urbà del Puig de Sant Andreu.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

Els resultats més significatius s'han obtingut als sectors 7E i 7O, que semblen correspondre a dos espais destacats dins del conjunt. Al sector 7E es va documentar un paviment associat a dues llars de foc en el mateix paviment, una ofrena del crani i les extremitats d'ovicaprí amb un *scalptorium* de bronze associat situada davant la porta i diversos basaments de columna, elements que suggereixen una estança d'una certa entitat arquitectònica i funcional. Quant al sector 34, una petita avantsala d'entrada al sector 7E, els treballs van retirar restes d'enderroc per identificar el paviment i altres elements estructurals relacionats amb el porxo d'accés, de manera que hem pogut precisar la relació entre els recintes principals i les zones de circulació. Al sector 7O, a més d'una llar central i d'una ofrena d'un ovicaprí vinculada a l'accés, es va excavar una gran fossa ritual amb restes d'un mínim de nou ovicaprins, una troballa excepcional encara en procés d'estudi. La intervenció de 2025 va permetre aprofundir encara més en aquest recinte i distingir-hi tres fases d'ocupació fins al s. IV aC, amb nous paviments, llars i ofrenes, cosa que converteix aquest espai en un dels més interessants per entendre l'evolució interna de la zona.

Als sectors 18 i 19 es va poder aprofundir en la caracterització d'aquests espais, relacionats entre si. El sector 18 va proporcionar un paviment amb una llar de foc central, mentre que el sector 19, situat prop d'una zona de pas, va oferir un nivell de circulació amb tres ofrenes associades a l'accés. Aquestes evidències reforcen la idea que determinats punts de trànsit i d'articulació interna de l'edifici tenien també una càrrega ritual significativa, no limitada només a les grans estances.

El sector 21 ha estat igualment rellevant perquè ha permès reconèixer dues fases d'ocupació molt tardanes, totes dues de finals del segle III aC . A la fase més recent es van documentar una llar, dues ofrenes i el tapiat de l'accés cap al sector 27, mentre que a la fase inferior es van localitzar una altra llar, una nova ofrena i una estructura de pedres afectades pel foc. La seqüència posa de manifest una reorganització progressiva dels espais en els darrers moments d'ús, amb modificacions internes que afecten la circulació i, probablement, la funcionalitat del recinte.

Els sectors 27, 28 i 30 semblen formar una unitat funcional molt coherent. El sector 27 és un dels espais més grans i centrals de la Zona 91, on van aparèixer nombrosos fragments d'àmfores púniques i una estructura de pedra amb indicis d'haver estat sotmesa a altes temperatures, possiblement relacionada amb activitats de combustió domèstiques. El sector 28, de dimensions molt reduïdes i connectat directament amb el 27, devia funcionar com un recambró auxiliar o un petit rebost.



Figura 2. Detall del forn morú (FR-1958) documentat sobre el paviment del sector 26.

Pel que fa al sector 30, que actuava com a avantsala entre el sector 33 i 27, destaca especialment la presència d'un forn polimetal·lúrgic i, sota el paviment, la troballa d'una petita ocultació de tretze monedes de plata emporitanes, deu divisors i dues dracmes, un conjunt amortitzat entre 225-215 aC (Campo *et al*. 2025). Aquesta associació entre espai de pas, activitat artesanal i ocultació de moneda fa del sector 30 un dels punts més singulars del conjunt. A més, en aquest sector es van trobar dos carreus de pedra procedents dels Clots de Sant Julià que suggereixen la presència d'una escala i, per tant, d'un segon pis.

Quant al sector 32, correspon a un corredor d'accés des de l'exterior cap a l'interior de la Zona 91, on s'ha identificat la seqüència d'enderrocs i s'hi ha reconegut la presència d'una canalització lateral i d'alguns trams d'enllosat. Encara no l'hem pogut acabar de caracteritzar, però sembla clar que es tracta d'un espai de circulació també vinculat a l'evacuació d'aigües. L'aigua es recolliria des de l'espai obert al sud, seria conduïda pel sector 32, i connectaria amb la conducció d'aigua situada sota l'enllosat del sector 33 i del sector 17, fins a arribar a la porta 7. Aquesta interpretació es complementa amb la informació obtinguda del carrer F (Zona 92), on es van identificar nivells de circulació i indicis d'un xaragall central.

La campanya de 2025 ha ampliat notablement el coneixement del sector meridional i sud-oriental amb l'excavació dels sectors 22, 23, 24, 25 i 26. En els sectors 22 i 26 es van documentar dues grans fosses reblertes de pedres petites i fragments de talla dels Clots de Sant Julià, excavades després de l'abandonament generalitzat de l'assentament, i reblertes posteriorment a la segona meitat del segle II aC, datació suggerida per la presència d'un pivot d'una àmfora grecoitàlica LWe. Per sota, es varen localitzar els paviments de la fase d'abandonament, i en ambdós sectors es van localitzar forns domèstics de tipus "morú", amb parets d'argila alçades i amb volta, la qual no s'ha conservat (Fig. 2). En ambdós sectors també es van localitzar una àmfora pràcticament sencera al costat dels forns. En el sector 23 s'hi va documentar un

gran forat de pal amb pedres de falca al centre del paviment, a més d'indicis de reformes internes i d'accessos tapiats. Al sector 24 es va localitzar una llar central molt senzilla, mentre que al sector 25, de només de 2,3 m^2, es va identificar una petita estructura amb paviment de morter hidràulic i revestida amb morter de calç, probablement relacionada amb la recollida o acumulació d'algun líquid, del qual es van recollir mostres per analitzar-ne el contingut. En conjunt, aquests recintes completen la imatge d'un gran edifici molt compartimentat, amb estances de dimensions i funcions diverses.

CONCLUSIONS

Els resultats de les darreres campanyes permeten interpretar la Zona 91 com un conjunt residencial complex, format per grans estances, recambrons, avantsales, corredors i espais especialitzats, cosa que ens suggereix que som davant d'un edifici d'una certa rellevància dins la trama urbana del Puig de Sant Andreu, probablement vinculat a grups socials destacats. La reiteració de llars de foc, ofrenes, estructures de combustió, dipòsits i accessos reformats permet entreveure una organització interna que es va modificar profundament en la fase més recent d'ocupació.

Així, un dels aspectes més interessants és la constatació que, en el seu darrer moment d'ús, aquest edifici havia experimentat una reorganització important. Els diversos accessos tapiats i la compartimentació creixent dels recintes suggereixen una transformació funcional de l'espai, potser vinculada a canvis socials o a una ocupació més fragmentada en el tram final de vida del conjunt. L'excavació al sector 7O confirma que l'edifici va ser concebut al segle IV aC. A partir de la segona meitat del III aC sembla com si un antic edifici residencial unitari, de grans dimensions, fos subdividit en diferents unitats domèstiques, de dimensions i entitat sensiblement inferiors.

En definitiva, les darreres campanyes han suposat un gran avenç per entendre la configuració i l'evolució d'un dels sectors residencials més singulars d'Ullastret. Alhora, la cronologia d'amortització dels dipòsits monetaris i l'escassa presència de vaixella campaniana A suggereix que el darrer moment de la Zona 91 s'hauria de situar en el darrer terç del segle III aC, tot just abans o a l'inici de la Segona Guerra Púnica, si més no fins ara, sense evidències clares d'una destrucció sobtada i violenta. Totes aquestes dades contribueixen a potenciar el debat sobre el procés final d'ocupació del Puig de Sant Andreu abans del que s'havia suposat tradicionalment.

BIBLIOGRAFIA

ASENSIO, D., ÁLVAREZ, R., CODINA, F., MENÉNDEZ, P., NOGUERA, J., PRADO, G. DE, SANMARTÍ, J. 2022, Excavació del conjunt edilici de la zona 91 (zona istme) del Puig de Sant Andreu d'Ullastret (Baix Empordà). Dins BURCH J., BUXÓ R., FRIGOLA J., FUERTES M., MATARÓ M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia a les Comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 94-97.

BELARTE, M. C., CODINA, F., NOGUERA, J., DE PRADO, G., SANMARTÍ, J. 2020, Intervencions arqueològiques a la zona istme del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà). Dins BURCH J., BUXÓ R., FRIGOLA J., FUERTES M., MANZANO S., MATARÓ M. (eds.), *Quinzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 123-127.

CAMPO, M., MENÉNDEZ, P., NOGUERA, J., DE PRADO, G. 2025, Tesoro de dracmas y divisores emporitanos encontrado en la zona istmo del Puig de Sant Andreu (Ullastret) (c. 225–215 a. C.). *NVMISMA* (267), 27–43.

MENÉNDEZ, P., NOGUERA, J., PRADO, G. DE, CODINA, F., ASENSIO, D., ÁLVAREZ, R. 2024, Resultats de la campanya de 2023 a la zona 91 del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà). Dins BURCH J., BUXÓ R., CODINA F., CORTAL E., FRIGOLA J., FUERTES M., MATARÓ M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 98-101.

SALA, R., ORTIZ-QUINTANA, H., CODINA, F., DE PRADO, G., SANMARTÍ, J., NOGUERA, J., BELARTE, M. C. 2018, Prospecció geofísica a la zona de l'istme del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà). Dins BUXÓ, R., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA J. M., *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Generalitat de Catalunya. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 107 - 114.

Les intervencions arqueològiques dels anys 2024 i 2025 al sector nord de la ciutat grega d'Empòrion (l'Escala, Alt Empordà)

Pere Castanyer*, Marc Bouzas**, Marta Santos*, Joaquim Tremoleda*, Elisa Hernández*, Elisabet Moner***

* Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries

** Universitat de Girona

*** Col·laboradora Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
L'Escala

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles VI aC - VI dC

Tipus de jaciment
Ciutat grega

Dates de la intervenció
Abril - maig 2024 / juliol 2024 / maig - juliol 2025 / setembre - octubre 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Emporion, Emporiae, Empúries: diacronia de les seves àrees portuàries (2022-2025) (CLT/172022/143)

Direcció
Marc Bouzas Sabater

Institució, entitat o empresa promotora
Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries

Els treballs d'excavació arqueològica realitzats els anys 2024 i 2025 al sector nord de la ciutat grega d'Empòrion formaven part del conjunt d'actuacions previstes en el projecte quadriennal de recerca arqueològica titulat "Emporion, Emporiae, Empúries: diacronia de les seves àrees portuàries" (2022-2025) (CLT/17/172022/143), liderat per la seu d'Empúries del Museu d'Arqueologia de Catalunya[1] (Castanyer *et al*. 2020; 2022 i 2024).

L'àmbit d'actuació afecta tota la part nord de la ciutat grega o Neàpolis, des del mateix edifici de l'actual museu d'Empúries i fins el límit est amb el Passeig de les Dunes, que comunica els nuclis de l'Escala i Sant Martí d'Empúries. Segons la nomenclatura topogràfica del jaciment, engloba el sector 22, situat a l'oest, entre el carrer R i N; el sector 21, al centre, entre els carrers R, N i Q i el sector 20, a l'est, entre els carrers Q, O i el passeig de les dunes (Fig. 1).

LA INTERVENCIÓ DEL SECTOR 22

La intensificació dels treballs arqueològics en el sector 22 obeeix a qüestions de caràcter científic relacionades amb l'excavació del santuari religiós que a partir del 500 aC es configurà a l'extrem nord-oest de la Neàpolis, just al costat de la platja del port natural (Fig. 1).

1 Actualment s'ha aprovat la seva pròrroga en el marc dels vigents projectes quadriennals de recerca arqueològica, amb el títol "*Emporion, Emporiae, Impurias*. Ports i ciutats al llarg de la seva història"(2026-2029) (ARQ-001SOLC-270-2025).



Figura 1. Ortofoto de l'àrea nord de la Neàpolis amb la numeració dels sectors excavats i de la trama viària. Per facilitar la lectura, els quadres s'indiquen només amb les unitats de miler (1, 2, 3....), tot i que en el text es desenvolupen en la seva totalitat (1000, 2000,..) (font: MAC-Empúries).

Les excavacions arqueològiques han permès ampliar i completar notablement el coneixement sobre l'evolució i organització d'aquest recinte cultual que, segons molts indicis materials i arquitectònics recuperats ja en campanyes anteriors, creiem que estava dedicat la deessa Demèter (Aquilué *et al*. 2011, 125-127 i fig. 5; Castanyer *et al*. 2015, 122-126). Destacarem, en primer lloc, la seva extraordinària continuïtat en el transcurs dels segles, amb una seqüència que s'inicia a les acaballes del segle VI aC i que va perdurar fins a l'abandonament de la Neàpolis, vers la fi del segle I dC.

Aquesta continuïtat històrica es materialitza, en el registre arqueològic, amb una complexa estratigrafia, gràcies a la qual avui en podem reconstruir les seves principals etapes. Quant a les estructures, assenyalarem l'excavació de l'entorn de l'altar/fogar monumental o "ἐσχάρα" que fou construït entre els segles IV-III aC, fet amb blocs de pedra calcària i sorrenca, que servia per preparar i cuinar els animals sacrificats durant les cerimònies i celebracions religioses. En són una prova contundent les diferents soleres o llars rubefactades conservades al seu interior, així com també els estrats amb nombroses cendres i carbons que es documentaren al seu voltant. D'entre les restes de fauna recuperades en destaquen, quantitativament, les corresponents a porcs, xais i cabrits de molt curta edat. L'excavació dels nivells inferiors va proporcionar diversos indicis, com ara algun fragment de mur associat a estrats amb senyals de rubefacció que suggerien que aquest altar es va construir damunt d'un altre més antic, emplaçat en el mateix punt i que hauria funcionat durant una etapa més antiga, del segle V aC.

Especial atenció mereixen també les estructures descobertes una mica més al sud d'aquest altar, que conformen diversos àmbits o estances adossades al gran mur que separava el santuari de la zona d'hàbitat. En una d'elles es localitzaren fins a 4 bases de forns de tipus "tannur" per fer pans o galetes, consumides durant les celebracions religioses, d'aproximadament 1 metre de diàmetre. Corresponen a la fase hel·lenística del santuari.

En aquesta mateixa àrea, l'estratigrafia conservada ha permès completar la seqüència del santuari en les fases més recents, moment en el qual la ciutat grega o Neàpolis havia passat a formar part del *municipium Emporiae*. En aquest moment, es configurà una terrassa més elevada, a la qual s'accedia per una escalinata feta amb blocs de pedra sorrenca i que, possiblement, hauria servit de plataforma per l'edicle o templet dedicat a la divinitat.

Una vegada abandonat el nucli de la Neàpolis, en aquest mateix punt s'hi edificà segles després una església paleocristiana de la qual en coneixem el mur que definirà per llevant l'absis, de planta quadrangular, així com també una cambra funerària adossada a l'extrem nord-est. Al voltant seu s'hi disposà un cementiri amb diversos nivells d'inhumacions que permeten seguir les pautes funeràries entre els segles IV i VII dC. Molt probablement aquesta església va servir també de referència perquè en el segle XVII s'edifiqués en aquest mateix punt l'església del convent servita, reconstruïda en el segle XX per acollir bona part de les instal·lacions museístiques actuals.

LA INTERVENCIÓ DEL SECTOR 21

Els treballs d'excavació realitzats al sector N-21 en el marc dels 78è i 79è Cursos d'Arqueologia es concentraren fonamentalment al sud-oest d'aquest gran bloc central del barri nord de la Neàpolis, concretament en els seus quadres 5 i 6 (Fig. 1).

Els límits del quadre 6, situat a l'extrem sud-oest, estan definits per diversos sòcols fets amb pedres calcàries irregulars, algunes de mida relativament gran, que es poden atribuir a les construccions més recents conservades en aquesta zona, inicialment aixecades en època romana baix-republicana, si be segurament continuarien en ús o varen ser reaprofitades fins a la darrera fase constructiva documentada a la banda meridional del bloc, sobretot més a l'est, amb una cronologia d'inicis de l'època imperial. De fet, per sota dels sediments superficials formats en època recent, l'excavació del quadre 6 va arrencar del nivell deixat per les intervencions prèvies realitzades l'any 1935 i es va concentrar únicament en la seva meitat nord. Els materials arqueològics recuperats en el rebliment d'aquestes rases permet situar la seva construcció dins el segle II aC.

La resta de la seqüència excavada en aquest quadre 6 correspon a l'ocupació grega anterior, que es conservava tallada per les diferents rases abans esmentades i també escapçada per l'activitat constructiva d'època baixrepublicana. Es tracta d'una estratigrafia formada al llarg de tres subfases successives d'ocupació d'un àmbit domèstic pertanyent a una casa de la ciutat grega que s'estendria en aquesta zona durant la segona meitat del segle V i segurament fins als inicis del segle IV aC. Es tracta d'un espai de planta rectangular (4,85/4,95 m x 3,65/3,70 m), amb una superfície interior d'uns 18 m^2. Per a la subfase més recent de l'àmbit es varen documentar algunes restes, molt parcialment conservades, d'un paviment d'argila de color vermellós, per sobre d'un estrat general d'anivellació, que va aparèixer tallat al centre per un forat per a encaixar-hi la base d'un suport. Per sota, es va identificar una etapa d'ocupació precedent, caracteritzada per un paviment ben definit, fet també amb argila vermellosa, associat amb una llar forma quadrangular situada al centre d'aquesta estança i construïda amb argila sobre una capa inferior refractària amb petits còdols. Aquest paviment s'assentava sobre una anivellació realitzada amb una capa de terra argilosa i un estrat inferior de pedres que s'estenia de manera general. Els materials recuperats en aquests nivells permeten situar aquesta subfase intermèdia d'ocupació de l'àmbit dins la segona meitat del segle V aC. Per sota, encara es va poder documentar un primer període d'ocupació d'aquest espai, definit també per les restes d'una llar anterior situada també al centre, igualment de planta quadrada i de secció troncopiramidal, lleugerament aixecada per sobre d'un primer nivell de paviment d'argila format sobre un estrat d'anivellació inferior.



Figura 2. Vista aèria d'una de les cases gregues excavada al sector 20 (font: MAC-Empúries).

El nivell deixat al final de la campanya de 2025, una vegada excavada la seqüència abans descrita, mostrava un clar canvi estratigràfic i funcional d'aquesta zona, que en una etapa anterior sembla configurar-se més aviat com un espai de pas i de circulació. Resta pendent de completar-se l'excavació de l'estratigrafia corresponent a l'ocupació precedent d'aquest sector, entre els decennis inicials del segle V i el tercer quart del segle VI aC, que probablement es podrà relacionar amb les importants restes d'aquest període documentades més a l'est en els quadres 4 i 9 del sector N-21 durant les intervencions de 2021-2023. Aquestes restes s'han interpretat com l'evidència d'un possible *hestiatorion* vinculat a les fases més antigues del santuari situat al sector portuari de la ciutat grega.

Més al nord i més a l'est, la resta de la casa grega del segle V aC documentada al quadre 6 havia resultat escapçada de manera més important per les construccions posteriors, conservant-se únicament restes d'estrats d'anivellació aportats per sobre del rebaix de l'estratigrafia precedent. És el cas de la seqüència documentada durant la campanya de 2024 a la meitat nord del quadre 5, situat immediatament a l'est, on, a més, les excavacions prèvies del 1935 havien profunditzat fins a cotes més baixes.

LA INTERVENCIÓ DEL SECTOR 20

La intervenció efectuada en aquest sector s'ha centrat en els quadres 7, 8, 9 i 18 (Fig. 1), que formaven part d'una de les cases gregues del bloc i a la qual s'accedia per carrer O, que transcorre en sentit est-oest.

L'àmbit 7 es troba a l'angle sud-est de la casa i és on s'ha documentat les diverses portes d'entrada que permetien accedir a la unitat domèstica a l'angle sud-oest i disposava d'una superfície de 24 m^2. Durant aquest bienni, a l'interior de l'àmbit s'hi ha excavat les restes de l'enderroc del mur mitger amb l'àmbit 8, restes

de paviments de còdols i paviments de terra batuda ben conservats, un dels quals tenia associades diverses estructures de combustió, que estarien dedicats a funcions metal·lúrgiques. Tots els nivells arqueològics han aportat material ceràmic del segle V aC, específicament del segon quart.

L'àmbit correlatiu, que es troba al nord, és el quadre 9000. Aquest és el més gran de la casa, amb una superfície útil de 30 m^2. A l'extrem sud-oest Emili Gandia havia practicat un sondeig que va arribar fins a la roca. La intervenció es va limitar a excavar un nivell de paviment i a comprovar que els dos murets bastits entorn de l'antic sondeig eren moderns, de manera que es tractava realment d'un espai molt gran, de 5 x 6 m, sense divisions internes.

Immediatament a l'oest i per una porta que hi havia a l'extrem nord del mur mitger, s'accedia a l'àmbit 18000. Aquest mur conserva, sobre un sòcol de pedres, fins a sis filades de l'alçat de tovot i l'obertura esmentada havia estat tapiada amb pedres. Aquest espai, gairebé quadrat, té una superfície útil de 20 m^2. Després d'excavar el nivell de destrucció trobat sobre un paviment, producte de l'enderroc d'una paret, a la banda sud es va trobar una zona, amb paviments de codolets i un forn, adaptada sobre el mateix paviment per a feines relacionades amb la metal·lúrgia del ferro.

La continuació de l'excavació al quadre 8, que es troba a la cantonada sud-oest i té unes dimensions de 20 m^2 útils, va permetre trobar un nivell de paviment cobert per una intensa capa de cendres negres, que corresponia a l'acció generada pel treball en diversos fornets metal·lúrgics, i un forat circular reblert de cendres. Per sota, va aparèixer un paviment d'argila groga, molt compacta, al centre del qual hi havia una llar feta de còdols i terra cremada. Associades a aquest mateix nivell de paviment es van trobar dues àmfores clavades i escapçades a la cota de circulació. Contra la part interior de la paret oest es van trobar restes d'un forn, amb l'estructura molt mal conservada.

L'excavació de l'estrat d'anivellament inferior va permetre definir un altre nivell de circulació d'argiles marrons amb tonalitats més grogues. Al mateix punt on s'havia excavat la llar de còdols, per sota, va aparèixer una altra llar feta d'argila en forma de tronc de piràmide, amb marques evidents d'haver patit l'acció del foc. L'accés de l'àmbit 18 al 8 es feia a través d'una obertura situada al centre de la paret nord. Aquesta comunicació es va mantenir en el temps, sempre en el mateix punt i podem observar que es mantenia l'amplada i les dimensions. Els materials associats a aquest darrer horitzó indiquen una cronologia de tercer quart del segle V aC[2].

BIBLIOGRAFIA

AQUILUÉ X., CASTANYER P., SANTOS M., TREMOLEDA J. 2011, Resultats de les darreres intervencions arqueològiques a la Neàpolis de la ciutat grega d'Empòrion (Empúries, L'Escala, Alt Empordà), *Tribuna d'Arqueologia* 2008-2009, 121–147.

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., HERNÁNDEZ, E. 2020, El proyecto de investigación sobre las antiguas áreas portuarias de Empúries, dins Carretero. Dins PAPÍ C. (coord.), *Actualidad de la investigación arqueológica en España I (2018-2019): Conferencias impartidas en el Museo Arqueológico Nacional*, Madrid, 239-250.

CASTANYER P., SANTOS M., TREMOLEDA J. 2015, Nuevos datos arqueológicos sobre la evolución urbana de Emporion. *Contacts et acculturations en Méditerranée occidentale, Hommages à Michel Bats*. Aix-en-Provence : BiAMA 15, Études Massaliètes, 12, 121–130.

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., HERNÁNDEZ, E., BOUZAS, M., PUIGREDON, J., MONER, E. 2024, Les intervencions arqueològiques dels anys 2022 i 2023 al sector nord de la ciutat grega d'Empòrion (l'Escala, Alt Empordà). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 114-117.

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., HERNÁNDEZ, E., BOUZAS, M., PUIGREDON, J., MONER, E., GELI, R. 2022, Les intervencions arqueològiques dels anys 2020 i 2021 al sector nord de la ciutat grega d'Empòrion (L'Escala, Alt Empordà). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona (Castelló d'Empúries, 2022)*, Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 102- 105.

2 Aquests treballs també s'han desenvolupat en el marc del projecte: PID2023-148337NA-I00, Diacronía de los territorios y paisajes de Emporion/Emporiae y Gerunda durante la Antiguedad. Entitat finançadora: Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats

Les excavacions al Barri hel·lenístic de Roses (2024-2025)

Eva Subías*, Dolors Codina**

* Universitat Rovira i Virgili

** Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Roses

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles IV aC - VIII dC

Tipus de jaciment
Assentament urbà i poblat tardà

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port CLT009/18/00082

Direcció
Eva Subías

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Rovira i Virgili

Els treballs arqueològics duts a terme han format part del projecte de recerca quadriennal (2022-2025) "El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port" (CLT009/18/00082) finançat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Roses i la Universitat Rovira i Virgili (Subías/Codina 2026).

La cala a l'illa IV del barri hel·lenístic té com a objectiu primordial la definició de les estructures i elements arqueològics relatius a l'etapa visigòtica. Aquest horitzó es superposa a una fase de reutilització de la primigènia quadrícula del Barri hel·lenístic. En efecte, les alineacions cardinals de l'antic barri encara es mantenen al Baix Imperi, però els murs, en algun cas, s'han anat refent amb lleugers desplaçaments. Aquestes refaccions, allà on les hem pogut observar, reprenen la tècnica constructiva d'un sòcol de pedra poc consistent i un alçat amb tàpia de color ocre, que és a la vegada el material que acaba farcint i amortitzant la resta d'estructures. Pel que fa a les cotes de circulació, a l'època baix imperial el nivell es troba al voltant d'1 metre per sobre de l'original, cota que es mantindrà gairebé sense variacions durant tot el període visigòtic.

L'època tardoromana, en aquest espai de la illa IV es caracteritza per la presència d'estructures de caràcter industrial. S'han localitzat uns dipòsits al nord del mur UE-30834, amb revestiment d'*opus signinum*, encara farcits per un estrat d'amortització i, al sud del mateix mur, un fragment de paviment també en *opus signi-*



Figura 1. Estructura de combustió (EC3) que pertany a la fase tardana d'activitats industrials sobre les restes de la illa IV del Barri Hel·lenístic.

num, amb traces d'un encaix per alguna mena de mecanisme de premsa.

Altres evidències d'aquest horitzó es condensen en nivells de molt poca potència i que es presenten força malmeses. Es tracta de profunds retalls al sud del mur abans esmentat, de vegades per extracció de material constructiu (sediment ocre) i d'altres com a clot per escombraries. En el farciment dels clots s'hi troben restes de petites estructures de combustió, algunes escòries de bronze i materials ceràmics amb una cronologia dilatada entre el Baix Imperi i el segle VII. Aquests retalls i escombraries són indicadors d'una etapa de productivitat dilatada en el temps que consta de diferents fases: en primer lloc la dels dipòsits esmentats amb revestiment hidràulic i la segona amb la creació d'una estructura de combustió (EC1) les parets de la qual van ser fetes directament amb terra.

Aquest forn apareix sense connexió clara amb cap altra estructura i, a més, es troba just al costat d'una tomba de caixa amb coberta de pissarres i paviment d'*opus signinum* superposat, amb una datació per C^{14} de 406-542 cal AD, que és clarament posterior al forn per les relacions estratigràfiques que mantenen.

Tot plegat és anterior a la construcció d'un assentament nou, concebut sense tenir en consideració l'orientació de les antigues estructures. Tant és així que l'estructura de combustió (EC1) es troba seccionada pels fonaments d'un mur (UE 30890) que clarament s'ha de relacionar amb altres segments apareguts cap al Sud i cap al Nord de la cala, així com a tota la resta d'indicis constructius recuperats pels nostres predecessors en l'excavació del barri. Pensem que la construcció del nou poblat s'ha de datar a finals del VI-inicis del VII.

També, de manera inconnexa, s'han trobat altres restes d'activitat productiva, molt escadusseres com ara un segment de revestiment hidràulic de gruix i qualitat ínfims, al costat d'un rebaix còncau amb vora de terra que presenta restes d'un nivell de cendres. Podria tractar-se d'una altra estructura de combustió (EC 3) tot i que no és gens evident quina podria ser la seva lògica de funcionament (Fig. 1).

Durant la campanya del 2025, per anar avançant en la comprensió del poblat tardo-visigòtic, s'ha ampliat el quadre d'excavació en direcció nord i oest, cap al pati d'armes també amb l'esperança de localitzar la façana occidental de l'illa IV del Barri hel·lenístic. S'ha traçat una figura geomètricament complementària al quadre anterior amb una L de 22,80 metres en sentit nord-sud i aproximadament 5 metres en sentit est-oest.

L'excavació sistemàtica al nord de la cala ha permès recuperar una estesa de fragments de pissarra de diferents dimensions que s'acumulen molt especialment a l'angle nord-occidental. Aquestes pissarres presenten una inclinació que suggereix l'ensulsiada d'una coberta. També ho suggereix la presència de forats en una de les lloses més grans, forats que servirien per a la fixació sobre l'armadura de fusta. Les teules apareixen sobre la darrera filada dels murs sense cap cúmul de pedres d'enderroc de manera que podem imaginar que per



Figura 2. Vista aèria fotogramètrica del sector septentrional de la cala amb els murs, l'estesa de pissarres i un forn circular (EC2).

l'alçat es devia fer servir material terrós (com ara tapia) desaparegut per segles d'escorrenties. Els fonaments dels murs apareguts defineixen un parell d'àmbits diferenciats i possiblement un espai de circulació (Fig. 2).

Cap a llevant, l'estrat d'abandonament cobreix altres fragments de pissarra i pedres que un cop netejats indiquen la presència d'una nova estructura de combustió (EC2) de certa envergadura. A l'interior de l'estructura, de forma més o menys circular, s'hi van trobar dues plaques de pissarra tallades de forma quadrangular i una tègula romana. La fragmentació de les restes, el nivell d'arrasament i l'absència de materials addicionals, no permeten suggerir cap mena de producció en concret en aquest forn. Val a dir que aquesta estructura, a diferència de les altres, sembla coexistir amb els murs del nou poblat i que, per tant, per dimensions i simplicitat de l'estructura ens inclinem a pensar que es podria tractar d'un forn de pa de tipus col·lectiu.

En definitiva, en aquests moments distingim els següents horitzons, combinant la interpretació estratigràfica i la datació possible, tot eliminant contaminacions o conjunts ceràmics residuals:

- El final del barri hel·lenístic i romà alt imperial. Semblaria que el barri havia anat canviant de fesomia progressivament, amb tancament de carrers i canvis de cotes, però sempre dins de la distribució general del projecte urbanístic regular. No hem exhaurit encara l'estratigrafia d'aquesta fase, i per això es fa difícil, ara per ara, precisar la cronologia del procés. El què sembla clar és que en algun moment el sector va quedar colgat —si més no parcialment— per uns sediments ocres que potser provenen en part de murs construïts originalment en terra d'una coloració similar. No es tractaria d'un farciment sinó d'un arrossegament per causes naturals i devia contribuir a modificar la fesomia del lloc.

- La represa de les activitats industrials en el Baix Imperi es produeix enmig de les runes de l'antic barri hel·lenístic i romà. Comporta l'extracció d'aquests sediments ocres a la part meridional del nostre quadre, fet que genera un gran esvoranc que s'anirà farcint progressivament. En el mateix moment, a una cota superior a la dels nivells de circulació del barri hel·lenístic es construeix un forn (EC1), i s'afegeixen algunes bossades d'escombraries disperses, sense un criteri d'ordenació urbanístic clar, però seguint grosso modo l'orientació del barri hel·lenístic. Tota aquesta activitat es pot estendre entre els segles IV i VI dC, fins abans de la construcció del nou poblat.

- Un horitzó funerari posterior a la fase del Baix Imperi, però que ha de coexistir amb successives activitats artesanals. La datació de C^{14} de la tomba dona una forquilla de 406-542 dC, encara massa imprecisa per a entendre la seva forma d'inserció en el conjunt de l'assentament.

- La creació d'un nou barri portuari entre el rec Fondo i la platja. Les cronologies dels estrats que precedeixen la seva construcció són de segle VI, preferentment de la segona meitat o el tercer quart. L'estrat més precís (CTR-30973) té una datació de 570-600 dC.

- Freqüentació, ús i remodelacions del nou poblat, amb identificació d'activitats productives o de transformació, entre finals del VI i el VII.

- El moment en què els murs del poblat queden amortitzats per diferents estrats i en particular per un sostre de lloses de pissarra no es pot precisar per manca de materials ceràmics indicatius.

- Ocupació puntual de l'espai, entre els murs del poblat, amb una cabana amb paviment de llosetes, en el segle VII, possiblement avançat.

BIBLIOGRAFIA

SUBÍAS, E., CODINA, D. 2026, *Memòria explicativa del projecte de recerca quadriennal (2022-2025) "El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port" (CLT009/18/00082)*. Memòria Inèdita.

Seguiment d'obres del projecte de modernització de regadiu de la Comunitat de Regants del Rec del Molí de Pals

Leandro Sánchez, Joaquim Grau

Qark Arqueología, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Torroella de Montgrí, Fontanilles, Pals, Serra de Daró, Ullastret, Gualta i Palau-Sator

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles VII aC - XIII dC

Tipus de jaciment
Barri ibèric / hàbitat medieval / cementiri / sitjar

Dates de la intervenció
Setembre 2024 - maig 2026

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Leandro Sánchez Zufiaurre, Joaquim Grau Salvà

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

Entre els mesos de setembre de 2024 i maig de 2026 s'ha dut a terme en diversos municipis del nord del Baix Empordà (al costat dret de la llera del Ter), una obra de modernització i millora dels sistemes de regadiu. Aquesta obra ha estat promoguda, a més per la Comunitat de Regants del Rec del Molí de Pals, per l'empresa SEIASA i ha estat executada per TRAGSA. Els treballs de control arqueològic han anat a càrrec de l'empresa Qark Arqeología i van ser dirigits per Leandro Sánchez Zufiaurre fins al mes de març de 2025, data en què va prendre el relleu Joaquim Grau Salvà fins a la finalització dels moviments de terres el maig de 2026.

RESULTAT DELS TREBALLS

Les tasques de control a l'obra van consistir en la vigilància de tots els moviments de terres que s'anaven executant. Les rases s'han fet de diferents mides, d'entre 40 centímetres fins a 3 metres d'amplada, mentre que la profunditat oscil·la entre els 1,20 metres fins als 2,50 metres. La majoria d'aquestes rases s'han realitzat en zones inundables, deixant a la vista, en els perfils grans quantitats de sorra, sobretot les realitzades a les zones més properes a la llera dels rius Ter i Daró o a la zona prop de la Platja de Pals. A la resta la majoria de les rases passava per camps de cultiu, antics recs i zones fondes on no es va localitzar la presència de nivells arqueològics.

De tota la zona controlada (un total de 35 quilòmetres de rasa repartits en els sis municipis afectats per la infraestructura) es van poder detectar un total de quatre jaciments (Fig. 1).

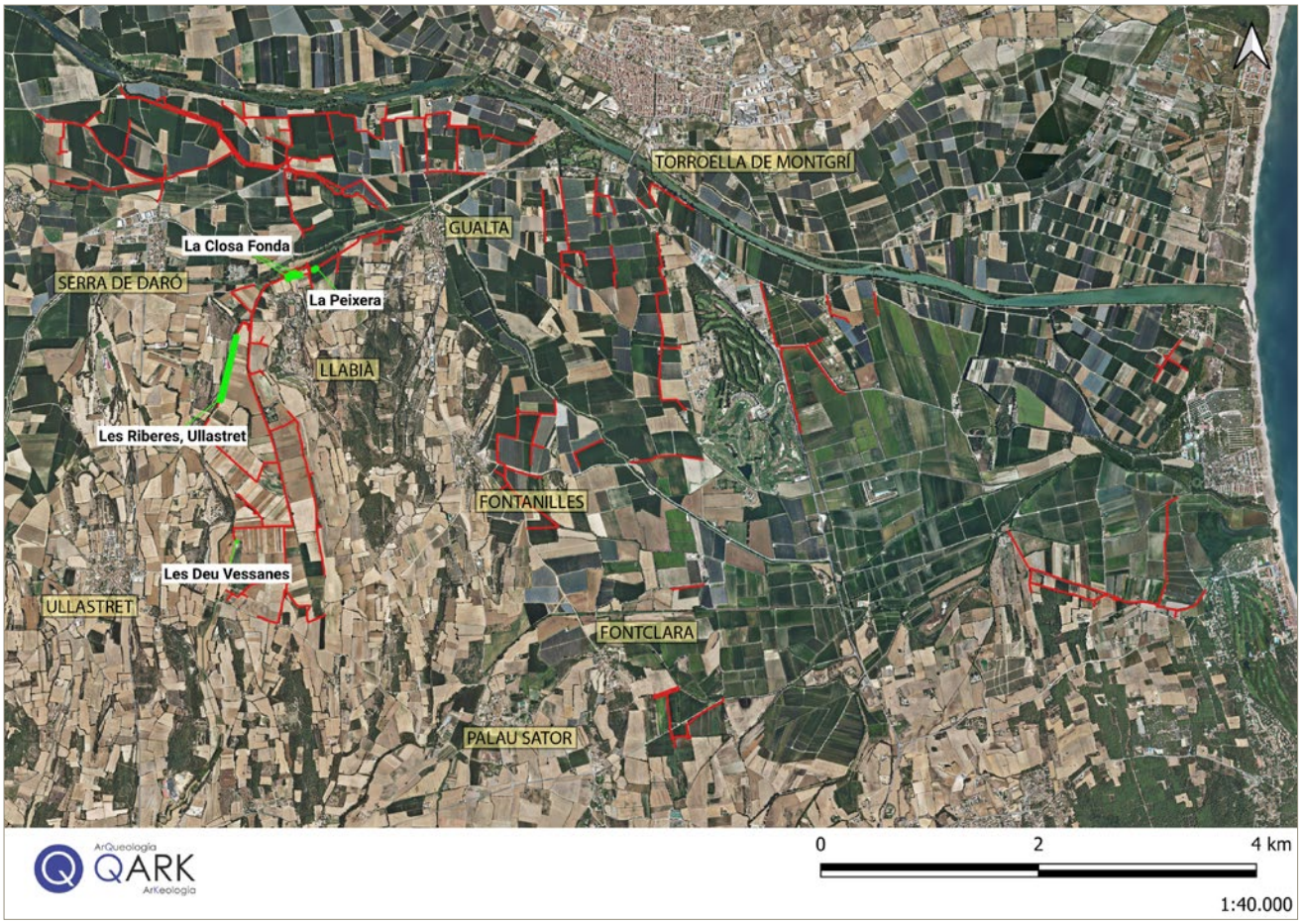


Figura 1. Plànol general de l'obra realitzada amb la indicació dels jaciments localitzats durant el control d'obra.

Les Riberes

Es va obrir una rasa paral·lela al camí que va des del Puig de Sant Andreu fins al Mas de la Bomba, pel vessant de llevant del Puig de Serra. Aquesta rasa va permetre localitzar una sèrie de zones, al llarg d'uns 600 metres, amb evidències d'ocupació entre els segles VI i III aC, en un espai en el que no es coneixia presència d'hàbitat durant l'edat del ferro. Això porta a augmentar la superfície ocupada per estructures d'hàbitat relacionades amb el conjunt arqueològic d'Ullastret.

La Closa Fonda

Situada al nord del nucli de Llabià, dins el terme municipal de Fontanilles, La Closa Fonda és un jaciment altmedieval a tocar del rec Traient, construït a mitjan del segle XIX per tal de desaiguar l'Estany d'Ullastret. El jaciment està separat per un camí agrícola que el parteix nord-sud, que porta de la carretera de Llabià fins al Mas Veí. En el costat dret del camí (mirant a Nord), es va poder localitzar una zona d'emmagatzematge, composta per sitges i fosses que no vam poder acabar d'excavar per causes climatològiques (les abundants pluges van inundar en diferents ocasions el jaciment). Això, sumat a la desviació dels tubs a instal·lar per l'obra, va fer que, al final, un cop recuperada prou informació per adscriure cronològicament el jaciment, descartéssim acabar de fer la intervenció. Aquest jaciment ha estat cobert per tal de preservar-lo. Al costat oest del camí abans esmentat, hi hem pogut localitzar un cementiri altmedieval (es va realitzar una datació mitjançant C-14 d'un dels elements i ens oferien unes datacions que podien oscil·lar entre el 970 i el 1040), i una sèrie de murs dels quals tan sols en quedava una filada, però amb una amplada considerable (0,80 metres). Aquest jaciment ha estat acabat d'excavar el maig de 2026 i encara està en fase d'estudi, en les següents Jornades en donarem més informació. De moment, veient les característiques constructives dels murs i l'espai de cementiri, podríem aventurar-nos a relacionar aquestes restes amb les d'una antiga església parroquial esmentada per Joan Badia (Badia 2012).

La Peixera

A escassos 100 metres a l'est de La Closa Fonda i a uns 300 metres al sud del Mas La Peixera, entre els nuclis de Llabià i Gualta, es van localitzar a 1,80 metres de profunditat, una sèrie d'estructures que ens marcaven un edifici bastant imponent. Malauradament, la climatologia, sobretot després dels aiguats del desembre de 2025, va fer pujar el nivell freàtic a cotes que van submergir per complet el jaciment i la desviació de la rasa que afectava el jaciment cap a una zona més al nord,

van impedir que, dins el termini en el qual havia de durar l'obra a realitzar, es pogués entrar a excavar, quedant-ne només una petita part de la planta documentada. Aquesta zona va ser coberta i marcada per si es donés el cas, en un futur, poder tenir el jaciment situat i intervenir-hi en conseqüència.

Per les restes conservades podríem aventurar a dir que es podria tractar d'una construcció aïllada, tipus masia, abandonada possiblement en època baixmedieval, tot i que és poc el material recuperat. Precisament, el mas anomenat La Peixera, situat uns 300 metres al sud, és esmentat des de principis del segle XV.

Les Deu Vessanes

Uns dos-cents metres al sud-est del Puig de Sant Andreu, dins el terme municipal d'Ullastret, es van documentar tres murs, construït amb pedra i formigó. Dos d'ells formaven una cantonada amb un angle de 900, descobrint-se dos metres de longitud de cada mur, mentre que el tercer, amb una llargada observada de 7,1 metres, anava a recolzar contra aquesta cantonada i només tenia una cara vista, formant un paredat al geològic com si fos una feixa. El material recuperat i relacionat amb aquesta construcció ens la situa en algun punt entre mitjans de segle XIX i principis del segle XX, i possiblement podria estar relacionat amb les tasques de dessecament de l'Estany d'Ullastret.

Es va aprofitar també l'obertura de totes aquestes rases per anar prenent dades sobre els nivells geològics, sobretot a la zona de l'Estany d'Ullastret, per a poder establir els límits de la llera lacustre abans que aquesta fos dessecada per a propiciar les activitats agrícoles que avui dia s'hi duen a terme.

BIBLIOGRAFIA

BADIA, J. 2012, El misteri de l'església primitiva de Sant Romà de Llabià, després capella de les Onze Mil Verges, *Puig Vilar* 10, 17-19.

Intervencions al poblat ibèric i *castellum* de Sant Julià de Ramis (2024-2025)

Josep Burch, Neus Coromina, Jordi Sagrera, Jordi Vivo

Laboratori d'Arqueologia, Història Antiga i Prehistòria (Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona)

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Sant Julià de Ramis

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles IV aC - XIX dC

Tipus de jaciment
Poblat ibèric, assentament visigot, cementiri medieval

Dates de la intervenció
Abril 2024 / setembre 2024 / abril-maig 2025 / setembre 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
El poblament a la muntanya de Sant Julià de Ramis: del *castellum* visigòtic a l'època medieval II

Direcció
Jordi Vivo Llorca, Neus Coromina Bujons

Institució, entitat o empresa promotora
Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona

Entre els anys 2024 i 2025 es van realitzar un total de quatre intervencions a l'anomenada zona 1 del conjunt arqueològic de la muntanya de Sant Julià de Ramis, totes elles emmarcades dins del projecte de recerca quadriennal de la Generalitat de Catalunya "El poblament a la muntanya de Sant Julià de Ramis: del *castellum* visigòtic a l'època medieval II (2022-2025)". Les quatre actuacions van servir per continuar i finalitzar l'exploració de l'espai ocupat per l'antic cementiri parroquial, a redós de l'església dels Sants Metges.

L'orografia natural i el subsol esquistós de l'indret determinen un paisatge amb desnivells abruptes que, des de la carena de la muntanya, baixen cap a l'oest i sud-oest i s'aboquen sobre el curs del Ter en el seu pas pel Congost. Aquesta circumstància va empènyer, a inicis dels anys noranta del segle passat, quan s'havia de projectar una ampliació del cementiri municipal, a valorar com a opció més eficaç bastir una esplanada artificial al capdavall d'un marge que delimita, a ponent, el recinte del cementiri. Tanmateix, la troballa de restes arqueològiques va obligar a abandonar el projecte i va provocar l'inici de la recerca arqueològica l'any 1996. En anys successius, s'explorava un barri de l'*oppidum* ibèric amortitzat al darrer terç del segle II aC per la construcció d'una plataforma artificial que el va sepultar. Aquesta imponent obra de rebliment romana republicana s'estructurava internament en dos potents murs longitudinals i paral·lels, travats mitjançant tirants perpendiculars de pedruscall repartits a distàncies regulars (Burch *et al*. 2001). El traçat recte de gairebé 40 m del mur exterior va



Figura 1. Planta general de la zona 1 del jaciment. La zona sobre la qual s'ha intervingut durant el bienni 2024-2025 apareix ombrejada.

frenar les freqüents esllavissades naturals de sediment de la muntanya i havia preservat una part considerable de l'estratigrafia generada per les successives ocupacions humanes en el sector.

Des de principis del segle I aC i fins a mitjan segle IV dC, la muntanya de Sant Julià de Ramis restà abandonada. Aleshores, i en el context del desenvolupament d'un programa de defensa en profunditat de la Via Augusta, es construïa al cim de la muntanya una caserna militar estable. Seguint el fil de les *Etimologies* d'Isidor de Sevilla, s'ha identificat amb un *castellum*. L'encert de la nomenclatura el corrobora el mateix nom usat als segles IX i X per designar les ruïnes abandonades i el seu terme fiscal: *Castellum Fractum* (Burch *et al*. 2006, 143-148). La caserna es va erigir sobre les muralles nord-occidentals de l'antic *oppidum*, a uns 300 m al nord-oest de la zona 1. Sota el domini visigot, les estructures es van mantenir en funcionament i s'hi van efectuar notables reformes i millores fins a l'abandonament, cap a principis del segle VIII.

L'any 2011, la Universitat de Girona iniciava l'exploració arqueològica del recinte del cementiri vell, la qual ha continuat ininterrompudament a través de diferents projectes de recerca. Les intervencions arqueològiques realitzades els anys 2024 i 2025 s'emmarquen en aquest context i han permès aprofundir en el coneixement històric del sector. Fins ara l'estratigrafia ha documentat quatre períodes històrics principals. A banda de la relacionada amb l'*oppidum* ibèric i la plataforma romana republicana, cal destacar per la rellevància adquirida als darrers anys el visigot i el medieval (Burch *et al*. 2023, Burch *et al*. 2025). Els treballs s'han centrat a la zona 1 del jaciment, que correspon a l'àrea localitzada al sud-est de la muntanya, que aplega el veïnat de l'església amb el temple romànic dels Sants Metges, el cementiri vell, l'antiga rectoria i un antic mas, can Bota (Fig. 1). De manera més precisa, les intervencions s'han focalitzat de manera exclusiva en els àmbits 17 i 18. Es localitzen a ponent i davant la façana occidental de l'església dels Sants Metges. Formen un espai rectangular que s'estén cap a l'oest fins a arribar a un marge vertical que davalla més de 4 m. L'àmbit 17 se situa entre l'àmbit 16, a llevant, i el marge, a ponent. Ja s'hi havia intervingut durant els anys 2018-2019 i 2022-2023. L'àmbit 18 s'estén a migdia dels àmbits 16 i 17 i té com a límit per tramuntana la línia del tancament sud de la plataforma romana (Fig. 2).

VESTIGIS IBERS

El fet d'assolir els estrats més profunds d'aquest sector del jaciment ha propiciat arribar a l'estratigrafia corresponent al barri ibèric. Ja era conegut que, atesa la naturalesa abrupta del terreny natural de la munta-



Figura 2. Ortofotografia realitzada al final de la campanya d'abril-maig de 2025, que reflecteix els resultats als àmbits 17 i 18. S'hi assenyalen els números de les estructures esmentades al text.

nya en aquest indret, les cases ibèriques s'havien bastit adaptant-se a l'orografia. A les darreres campanyes es va poder constatar una vegada més, amb la troballa de restes pertanyents a una estructura i paviments localitzats a diferents cotes, més altes a mesura que anava pujant la roca natural. La presència de la plataforma republicana havia suposat l'arrasament total de totes les parets anteriors a l'interior del seu perímetre, però, en canvi, s'havien deixat totes aquelles que en quedaven a l'exterior i no suposaven un destorb. N'és una prova fefaent el fet que, just sota la cantonada sud-oest de la plataforma, es conservés, per bé que força malmesa, una estructura obrada amb llesques d'esquist de dimensions mitjanes lligades amb argila, que discorria en sentit nord-sud. La longitud completa és desconeguda, ja que, per un extrem, quedava per sota de l'angle de la plataforma, i per l'altre, s'endinsava al perfil del límit meridional de l'excavació. En qualsevol cas, per les característiques del mur, és clar que formava part d'una casa, documentada ja a les intervencions de 1996-1997, que estava formada per set estances, una de les quals disposava d'un forn (Burch *et al*. 2001, 52-56).

També s'han documentat diversos retalls a la roca que podrien estar relacionats amb la presència d'altres cases o cabanes de l'*oppidum*. Així, al voltant del límit sud de la plataforma republicana es van localitzar dos talls verticals que feien angle més o menys recte; no seria estrany que els haguessin excavat els ibers per adequar la roca i disposar d'un suport sòlid per als seus edificis, una pràctica que es pot reconèixer en altres punts del mateix jaciment (Burch *et al*. 2001). També a la roca del fons de l'àmbit 17 es van trobar dos forats de pal juxtaposats, molt similars entre ells (ambdós eren de perímetre tendent a circular i d'uns 17 cm de diàmetre). A diferència de les estructures ibèriques, que, com s'ha dit, van ser esborrades completament per l'obra romana, algunes restes de paviments sí que s'havien conservat. Es podien reconèixer perquè eren capes de terra argilosa, planeres, amb tot de petits carbonets i cendres barrejats, en les quals s'hi havien dipositat llars de foc. Aquest seria el cas del nivell de circulació UE 3542, identificat a la vora de la cantonada sud-occidental de la plataforma, que tenia no una, sinó dues llars associades. Una (UE 3540) estava constituïda per una capa d'argila compactada i envermellida per l'acció del foc, amb diversos fragments de terrissa barrejats i disposada directament sobre el nivell de circulació. En canvi, l'altra (UE 3541) mostrava una factura una mica més complexa, ja que estava formada per una bossada d'argila, en aquest cas de color roig granatós, disposada sobre una capa realitzada amb una gran quantitat de bocins de ceràmica dipositats a l'interior d'una cubeta oberta a la UE 3542.

LA PLATAFORMA REPUBLICANA

La gran construcció que les autoritats romanes van fer aixecar al darrer terç / darrer quart del segle II aC va ser un dels primers elements documentats i estudiats del jaciment des dels primers anys de recerca (Burch *et al*. 2001). El seu perímetre s'havia pogut resseguir gràcies a les restes conservades, particularment a la banda de ponent. Les darreres campanyes han permès de treure a la llum el darrer tram de la plataforma que restava encara sota terra: la cantonada sud-occidental. Si bé ja s'havia localitzat en alçat a les campanyes de 1996-1998, aleshores no se n'havia excavat l'amplada pel fet de tenir-hi al damunt tot el tou de terra sobre el qual hi havia el cementiri municipal; per la mateixa raó, tampoc s'havia trobat el mur que la tancava pel sud (UE 3499).

La cantonada no va donar gaire sorpreses pel que fa a la factura: la continuació del mur de ponent (UE 1002) era obrada amb grans carreus més o menys carejats units en sec i se'n conservaven fins a cinc filades. En aquest punt, on el terreny natural experimenta una acusada davallada, els blocs no es fonamentaven directament a la roca, sinó que, en part, quedaven falcats sobre les restes del mur ibèric esmentat més amunt. L'estructura paral·lela (UE 1074), en canvi, sí que s'havia bastit aixecada des de la roca natural, aprofitant que eixia a una cota més elevada. Es conservaven quatre o cinc filades de blocs de calcària i presentava la particularitat que la inferior era feta amb carreus de dimensions notablement més grans que la resta; així mateix, s'hi apreciava una especial cura per omplir els intersticis amb bocins petits de calcària. El mur de tancament meridional (UE 3499) era, en bona part, construït de manera idèntica a la UE 1002, amb el mateix tipus de material i de tècnica constructiva. Allà on la roca natural feia un graó i començava a pujar, l'obra s'hi fonamentava directament. A l'est es detectava una disminució de l'amplada, coincidint amb els talls a la roca que més amunt atribuíem a l'època ibèrica. De tota manera, aquest aprimament deu ser producte de l'estat de conservació de l'estruc-

tura, perquè encara més a llevant recuperava el gruix original; caldria pensar, per tant, que la paret mantenia una amplada homogènia en tot el seu recorregut, però els blocs que formaven la cara externa més propera als retalls de la roca i els que hi hauria col·locats al graó que forma la part més alta haurien anat caient o, fins i tot, podien haver estat saquejats i reaprofitats en èpoques posteriors a l'abandonament.

S'han documentat, també, els dos murs perpendiculars o tirants situats més al sud (UE 3348 i 3457). El primer ja havia estat localitzat en campanyes anteriors, però no s'havia acabat d'excavar i restava per deixar-ne a la vista la cara sud; el segon no es va trobar fins a la intervenció d'abril-maig de 2025. Ambdós compartien unes mateixes característiques: estaven construïts amb diverses filades de pedres, però s'hi apreciava una diferència molt clara: les inferiors eren sempre bastides amb llesques d'esquist (segurament procedents de les parets de les cases enderrocades) i les superiors, amb blocs de calcària d'aparell mitjà i petit. A més a més, no s'assentaven a la roca, sinó sobre les restes dels nivells de circulació de les cases ibèriques; tant és així, que directament pel damunt de la llar UE 3541 s'hi recolzava la UE 3457.

EL CEMENTIRI MEDIEVAL

A més d'arribar a l'estratigrafia antiga, les intervencions del darrer bienni han servit per documentar encara nombrosos enterraments del període medieval, alguns dels quals descansaven directament al damunt de les estructures romanes. L'any que més difunts es van documentar va ser 2024, quan es van localitzar 74 individus repartits entre els dos àmbits excavats. Aquesta xifra contrasta amb la vintena que es van trobar entre les dues campanyes de 2025, principalment ja a l'àmbit 18; aquest no és un fet sorprenent, tenint en compte que el darrer any els nivells medievals ja s'havien pràcticament exhaurit, sobretot a l'àmbit 17. La gran majoria dels enterraments eren de fossa simple, tot i que es van documentar algunes tombes de caixa de lloses i una única caixa de fusta. Seguint la tònica habitual d'aquest cementiri, i evidenciant novament l'ús intensiu de l'espai, una àmplia proporció de les sepultures varen aparèixer malmenades a conseqüència de l'obertura de tombes posteriors. Era molt freqüent, per tant, trobar individus incomplets, dels quals en restaven només algunes parts, particularment les extremitats inferiors. Així mateix, tal com ja s'havia començat a detectar als anys 2022 i 2023, en aquest sector de la necròpolis es varen recuperar nombrosos individus infantils.

Les troballes més destacades es van produir a l'àmbit 18. El 2024 es va identificar un espai delimitat per la banda de ponent per quatre blocs de calcària alineats en direcció nord-oest/sud-est (UE 3213), que semblava configurar una petita terrassa oberta vers l'est. A l'interior es van documentar diverses tombes de lloses i de fossa, que ocupaven tota la superfície i contenien les despulles tant d'individus masculins com femenins. Malgrat que hi havia alguna superposició, la majoria estaven acuradament disposats. Una explicació per a aquest element singular al cementiri podria ser que fos un lloc reservat per a l'enterrament d'un mateix grup familiar.

Durant la quinzena d'anys que ha durat l'excavació de l'antic cementiri parroquial, els difunts documentats s'havien localitzat sense cap mena d'acompanyament material o, en tot cas, i en comptadíssimes ocasions, amb alguna resta associada a l'abillament o algun senzill ornament personal. Gairebé al final d'aquest cicle, l'any 2025 es va excavar l'únic individu conegut de tota la necròpolis que es va fer sebollir amb diversos objectes. Es tracta del difunt UE 3506, allotjat en una tomba de fossa i que anava acompanyat d'una campaneta manual de bronze decorada amb un relleu amb la imatge d'un personatge masculí, barbat, dret, frontal i nimbat, que sosté a la mà dreta una campana i a l'esquerra, un bàcul, i que s'ha d'interpretar com sant Paulí de Nola, patró dels campaners; unes tisores de molla de ferro; diverses denes d'atzabeja de diferents dimensions, formes i decoracions, que haurien format part d'un mateix braçalet o collaret; diverses agulles de cap de bronze de diferents dimensions, majoritàriament concentrades a la zona del còccix; i dues monedes: un croat d'argent de Ferran II encunyat a Barcelona i pertanyent probablement a les emissions datades entre 1493 i c. 1510, i un menut de billó encunyat a Girona l'any 1510. El croat estava extraordinàriament ben conservat, però l'oxidació del menut va provocar que ambdues monedes quedessin enganxades entre elles. Ara com ara es desconeix qui podria haver estat aquest personatge i per què portava aquest conjunt d'objectes.

BIBLIOGRAFIA

BURCH, J. *et al*. 2001, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis 1. El sector de l'antiga església parroquial*. Girona: Universitat de Girona-Ajuntament de Sant Julià de Ramis.

BURCH, J. *et al*. 2006, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis 2. El castellum*. Girona: Universitat de Girona-Ajuntament de Sant Julià de Ramis.

BURCH, J. *et al*. 2023, El castellum y el hábitat visigodo de Sant Julià de Ramis (Girona). Dins MARTÍN MINGUIJÓN, A. R., VILACOBA K. M., SAIZ, J. N. (coords.), *Conceptos, métodos y fuentes para el estudio de la antigüedad: líneas de investigación actuales*. Madrid: Dykinson, 203-226.

BURCH, J. *et al*. 2025, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis 5. El poblament de la muntanya de Sant Julià de Ramis a la baixa edat mitjana: les dades arqueològiques i documentals*. Girona: Universitat de Girona-Ajuntament de Sant Julià de Ramis.

Projecte de planta solar fotovoltaica al polígon 4, parcel·les 185, 191, 199 i 200, les Planes, de Garrigoles

Anna Morales, Sergi Tronchoni

Dracma Arqueologia, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Garrigoles

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles IV aC - IV dC

Tipus de jaciment
Sitjar, parcel·lari romà

Dates de la intervenció
Desembre 2024 / agost-octubre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Morales Isaac, Sergi Tronchoni Vila

Institució, entitat o empresa promotora
ASPIRAVI SPAIN, SLU

Amb motiu de la construcció d'una planta solar fotovoltaica al polígon 4, parcel·les 185, 191, 199 i 200, de Garrigoles, es van dur a terme tres actuacions arqueològiques preventives amb l'objectiu de valorar l'afectació sobre el patrimoni cultural existent i documentar noves evidències arqueològiques en el transcurs de les obres.

La primera intervenció, prèvia a les obres, va consistir en l'elaboració d'un estudi d'afectació al patrimoni cultural arqueològic, paleontològic i arquitectònic de la zona afectada, que també incloïa una proposta d'intervenció a partir dels elements localitzats. Les dues actuacions següents van consistir en el control arqueològic dels moviments de terres necessaris per a la instal·lació dels mòduls fotovoltaics i per a l'excavació les rases de la línia d'evacuació.

INTERVENCIÓ DESEMBRE 2024

La primera actuació, realitzada entre el 9 i el 15 de desembre de 2024, va consistir en una prospecció superficial en transsectes de l'àrea afectada pel projecte, en el marc d'un estudi d'afectació del patrimoni cultural arqueològic, paleontològic i arquitectònic. En el transcurs de la prospecció es van documentar 110 fragments ceràmics, on destacava la presència de fragments de ceràmica oxidada ibèrica, com una nansa d'àmfora Mañá B3, i de ceràmica romana. També es van localitzar fragments de ceràmica grisa, un dels quals presentava decoració digitada.

A banda del material ceràmic, amb la prospecció superficial també va ser possible registrar una barraca



Figura 1. Vista de detall de la Negativa A, amb el fragment d'àmfora massaliota situat al costat oest de l'estructura.



Figura 2. Vista general de l'ampliació documentada durant la intervenció d'octubre de 2025. S'observa, protegit amb geotèxtil, el tram de rasa identificat durant l'agost.

de pedra seca, una barraca relacionada amb els camps i diverses feixes de pedra seca.

A partir de les evidències documentades, en l'estudi es va proposar com a mesura correctora el control arqueològic dels rebaixos del subsol durant l'execució de l'obra, atès que la presència de materials ceràmics des d'època ibèrica es va considerar que podia respondre a l'existència d'un jaciment arqueològic.

INTERVENCIÓ AGOST 2025

Arran de les troballes superficials de fragments ceràmics de cronologies diverses, localitzats durant la prospecció efectuada el desembre de 2024, i de la proximitat d'altres intervencions on s'havien identificat sitges ibèriques i parcel·laris d'època romano-republicana (segles II–I aC), es va programar una primera intervenció arqueològica entre el 4 i el 14 d'agost de 2025. Inicialment, es preveia l'excavació de nou rases distribuïdes al llarg del terreny afectat per la implantació de la planta solar fotovoltaica. Tanmateix, la limitació temporal va permetre excavar-ne només quatre, motiu pel qual es va optar per obrir un conjunt de cales complementàries amb l'objectiu de cobrir la màxima superfície possible dins l'àrea destinada a la instal·lació dels mòduls fotovoltaics.

La primera troballa es va efectuar a la primera rasa, situada a la parcel·la 185, on es va documentar una negativa en forma de rasa (UE 105) retallada sobre l'estrat geològic de margues (UE 102). Presentava una secció en U, una amplada variable i una desviació cap a l'oest. Tot i que les cales efectuades no van proporcionar material arqueològic que permetés establir el moment d'amortització, les seves característiques formals i els paral·lelismes amb altres estructures properes van suggerir una funcionalitat relacionada amb una possible divisió parcel·lària d'època romano-republicana.

Tot i això, la troballa més significativa es va dur a terme en una de les cales situades a la part meridional de l'espai afectat per la instal·lació de les plaques. En aquest sector es van documentar dues negatives arrodonides que suggerien la presència d'un petit camp de sitges. L'excavació d'una d'elles (Negativa A) (Fig. 1) va aportar un conjunt considerable de ceràmica: àmfora ibèrica, comuna ibèrica i, sobretot, el terç superior d'una àmfora massaliota (Forma 3 de PY o A-MAS 4 de LATTARA 6), la qual presentava un estat de conservació força deteriorat a causa de la fragmentació d'alguns elements. La pasta beix-rogenca, el desgreixant gruixut i l'abundància de mica permetien situar-la al segle IV aC, fet que explicaria la bona qualitat de la ceràmica ibèrica recuperada, coherent amb un moment d'Ibèric Ple.

L'escassa potència de la negativa (20 cm) va fer plantejar diverses hipòtesis interpretatives: en primer lloc, que es tractés d'un retall destinat a l'abocament de deixalles; en segon lloc, que, a causa de la forta compactació de les margues on se situa, aquesta possible sitja no arribés a finalitzar-se, essent el moment d'amortització coetani al de la seva excavació; i, finalment, que la sitja hagués estat escapçada posteriorment, restant-ne només visible el nivell inferior. Aquesta darrera hipòtesi es veuria reforçada per la diferència de cota existent amb l'arbrada situada a un costat de la parcel·la.

INTERVENCIÓ OCTUBRE 2025

La segona intervenció, realitzada a l'octubre, va néixer precisament de la necessitat d'entendre millor aquestes troballes. L'objectiu principal era ampliar i excavar completament la rasa documentada a la primera intervenció, així com obrir cinc cales al llarg del traçat de la línia d'evacuació de la planta solar. Tot i les limitacions temporals, l'ampliació va permetre identificar un nou tram de la rasa, aquesta vegada amb una desviació cap a l'est que configurava una planta en T (Fig. 2). L'excavació parcial de la rasa va permetre documentar diferents materials arqueològics, els quals presentaven una cronologia que no superava l'època tardorroma-

na. Tot i que en la primera intervenció s'havia plantejat la possibilitat que aquesta estructura actués com a divisió parcel·lària d'època romano-republicana, les evidències recuperades no van permetre confirmar aquesta hipòtesi amb certesa.

A més, van aparèixer dues noves estructures negatives: una de planta circular (UE 1005), retallant parcialment la rasa, amb ceràmica vidriada moderna al rebliment; i una altra (UE 1011), també arrodonida, amb materials heterogenis però amb indicis clars d'una cronologia moderna o contemporània, com la presència d'una esquella en bon estat.

Les cales associades a la línia d'evacuació, en canvi, van mostrar una estratigrafia bastant homogènia, dominada pel nivell de circulació del camí i el substrat geològic. Aquest resultat va permetre confirmar l'absència d'elements patrimonials que poguessin ser afectats per la línia d'evacuació subterrània contemplada dintre del projecte constructiu.

CONCLUSIONS

Els resultats de les tres intervencions han permès documentar diferents elements patrimonials dintre de l'àrea afectada pel projecte constructiu de la planta solar fotovoltaica. D'una banda, la presència de sitges ibèriques ens indica un espai agrícola possiblement vinculat a un nucli d'hàbitat proper. De l'altra, la possible existència d'un sistema parcel·lari, que segons el material i les característiques similars a d'altres aparegudes en zones properes, suggereix una reorganització del paisatge en cronologies posteriors.

Tot i això, serà necessari esperar a les excavacions previstes en fases posteriors del projecte constructiu per tal de conèixer amb més detall les característiques, l'abast i la cronologia dels elements apareguts en aquesta àrea.

Noves aportacions al jaciment de Les Solades (La Tallada d'Empordà, Baix Empordà)

Elena Alonso

Qark Arqueología, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
La Tallada d'Empordà

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles IV - II aC / segle II dC

Tipus de jaciment
Sitjar, ocupació a l'aire lliure, necròpolis

Dates de la intervenció
Agost - octubre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Elena Alonso Bujalance

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

Situat a la sortida sud de La Tallada d'Empordà, just a tocar el costat de ponent de la carretera C-31, s'hi va localitzar, el 2010, el jaciment de Les Solades (Fig. 1). Es tenia sospita prèvia d'un camp de sitges en aquesta zona, molt marcat per la fotografia aèria i, el 2010, quan es va construir la carretera C-31 es pogueren excavar, quatre sitges que quedaven afectades per la infraestructura (Calleja/Grau 2012).

Durant el 2025, a causa de l'execució del projecte de millora dels regadius de la Comunitat de Regants de la Presa de Colomers, s'havien de realitzar una sèrie d'accions extractives de terres just a la zona afectada pel polígon de protecció proposat quan es va excavar el 2010. Així doncs es va decapar tota la zona en la que hi havia d'haver excavació per tal de localitzar possibles elements arqueològics, excavar-los i documentar-los abans de que l'obra pogués prosseguir. La direcció de la intervenció va anar a càrrec de l'arqueòloga Elena Alonso Bujalance, de l'empresa Qark Arqueología, S.L.

Els treballs a realitzar es centraren en una zona a tocar de la carretera C-31a, a la sortida sud del municipi de la Tallada d'Empordà, en direcció a Verges i en el triangle format entre la mateixa C-31a i la C-31. Així es pogué explorar una àrea d'uns 3.800 metres quadrats, en la que hi aparegueren elements arqueològics de diferents èpoques (Fig. 1).

DESCRIPCIÓ DE LES RESTES

Cronològicament, podem diferenciar quatre fases en el jaciment de Les Solades. De més antic a més mo-



Figura 1. Situació del jaciment les Solades amb la delimitació de les diferents parts que el conformen.

dern hi trobem una fossa amb ceràmica que podríem incloure dins la primera edat del Ferro (s. VI-VII aC), una fase d'època ibèrica plena-final (s. IV-II aC), una fase romana (s. II dC) i una de moderna.

La fossa de la primera edat del ferro

Situada a la zona nord del jaciment es va localitzar una fossa de forma ovalada, amb unes mides de 2,8 per 2,2 metres, que presentava una sèrie de fragments de ceràmica no tornejada de cocció reductora, pròpia dels inicis de la primera edat del ferro. Aquests fragments ceràmics es localitzaven a la zona més somera d'aquesta estructura. Al buidar el nivell de terra que la reblia es van poder documentar dos petites fosses més, de mida més petita, excavada al seu fons, prop del seu límit sud. Aquestes petites fosses, de mides molt similars, 0,7 per 0,5 metres, no presentaven material i, per les característiques sembla que van ser construïdes simultàniament amb la fossa més gran.

El període ibèric ple i final

La major part d'aquest jaciment el composen els elements que datem d'època ibèrica entre els segles IV i II aC, caracteritzat per dos tipus diferents d'usos. Per una banda trobem el que ja s'havia determinat a l'excavació d'urgència de 2010, localitzant quatre sitges més, dispers en una àrea molt gran, d'uns 1400 m^2. Es van localitzar tres sitges completes i una quarta seccionada. Els materials donats per aquestes sitges van ser molt minsos, sense material d'importació i les hauríem de situar en un moment cronològic entre els segles III i II aC. Veient les fotografies aèries de la zona veiem que, a la finca situada al nord-est de la zona excavada, hi ha l'existència d'una àmplia àrea de sitges, probablement també totes de la mateixa època.

L'altra zona d'ocupació localitzada d'època ibèrica correspon a un espai que, creiem obert, del qual se n'ha excavat una superfície de més de 300 m^2 sense trobar cap tipus d'estructura (ni murs, ni forats de pal susceptibles a subjectar alguna coberta) que ens indiqui que aquest sigui un espai tancat o delimitat. En aquest espai hem de destacar la troballa d'una gran àrea d'ofrenes, consistents en enterraments d'animals acompanyats per vasets votius (Fig. 2). S'ha pogut localitzar un total de sis ofrenes. En algun cas, a més dels vasets i els animals, també hem pogut documentar la presència d'elements relacionats amb l'ornamentació personal i la indumentària tals com denes de collaret de pasta de vidre o fíbules de bronze. També s'han pogut documentar una sèrie d'acumulacions de còdols, amb forma circular, la funció de les quals encara no tenim clara. Un d'ells presentava les pedres amb alteracions



Figura 2. Detall d'una de les ofrenes amb la presència de vasets votius.

tèrmiques (tals com esquerdes o canvis en la coloració), que ens podrien indicar l'ús de foc sobre seu, tot i això, no es van localitzar cendres o carbonets.

Les ofrenes estaven formades, majoritàriament per suids, exemplars joves, dos ovicaprins i un gos, que havien estat dipositats sobre el geològic fent una petita fossa en el nivell de circulació que hi havia en el moment de fer-se les ofrenes. Relacionada amb tres d'aquestes ofrenes hi trobem associat un conjunt de vasets: d'una banda tenim una sèrie de vasets de mida molt petita (30 x 50 mm) a excepció d'una de les peces, i d'una altra de mides lleugerament més gran (60 x 80 mm.) i amb dos acanalats laterals a mode de decoració. Aquests estaven situats en una fossa allargada acompanyant les ofrenes de, creiem, tres suids. Dins un "pou", forat ovalat de parets rectes, a una potència de 0,55 m de profunditat es va localitzar una ofrena d'ovicaprí amb una gerreta d'uns 30 cm d'alçada, sencera però esclafada pel pes del sediment. Aquesta peça estava feta amb ceràmica no tornejada i presentava una cocció bastant deficient, desfent-se només tocar-la, amb la qual cosa vam procedir a fer una extracció en bloc per excavar-la en un ambient més controlat. Quan es va excavar aquesta gerreta al laboratori també es va poder constatar que, dins seu, hi havia una sèrie de vasets de tipus votiu. Al detectar la presència d'aquests elements, i donada l'extrema fragilitat de tot el conjunt, es va optar per deixar l'excavació mecànica a laboratori i deixar la peça perquè sigui tractada per un equip de restauradors.

Finalment tenim un tercer grup de vasets rituals, aquests trobats dins una gran urna de ceràmica no tornejada, també sencera però aixafada sobre si mateixa. Tot i haver intentat treure la peça per complet, la paret que tocava a terra es va desfer, deixant a la vista tot un interior farcit amb més vasets del mateix tipus. Igual que en el cas anterior, aquesta peça serà estudiada quan es pugui fer col·laboració amb un equip de restauradors per tal d'intentar consolidar la peça.

Així, doncs, a Les Solades, durant l'ibèric ple-final, creiem haver localitzat un espai ritual a l'aire lliure que encara tenim en fase d'estudi.

La necròpolis romana

Dins el mateix jaciment de Les Solades, seguint el control del decapatge per a la construcció d'una rasa de 10 metres d'amplada, es va localitzar, a l'extrem nord de l'àrea delimitada del jaciment, una sèrie de cinc tombes d'època romana.

Aquestes tombes estaven excavades al sòl geològic i, algunes d'elles mantenien la coberta, és possible que totes elles la tinguessin però, la poca potència de la terra vegetal que cobria aquesta zona del jaciment podria haver fet que les tasques agrícoles les arrenquessin. Els enterraments, orientats de diferent manera (3 est-oest i 2 nord-sud) només presentaven tres individus -l'acidesa de la terra havia malmès molt els ossos, però se'n conservava l'acompanyament funerari, en la major part format per una gerreta, un plat i una llàntia.

Cal destacar l'enterrament 3 que, a més d'aquests elements ceràmics, també anava acompanyat amb una moneda d'argent, un anell també d'argent i dos anells de bronze. L'estudi de les monedes ens situa ben entrada la segona meitat del segle II dC.

Segons l'estudi fet per l'antropòloga Bibiana Agustí (IN SITU Arqueologia i antropologia, S.L.) les restes, molt malmeses, ens parlen de tres individus d'edat adulta, dels quals no se'n pot aportar gaire informació més ni pel que respecta al sexe ni a les dimensions o patologies.

Movent-nos de cronologia, però situat a tocar d'aquest conjunt d'enterraments del segle II dC, es va localitzar també, un cap de bòvid acompanyat d'un plat fet amb ceràmica no tornejada i de cocció reductora, que ens podria fer pensar, altre cop, en una nova ofrena de les que ja hem parlat d'època ibèrica. La distància que separa aquesta de la resta d'ofrenes i la proximitat que té amb els enterraments d'època romana, ens ha portat a parlar-ne en aquest apartat. Hem de dir, però, que l'espai que hi ha entre aquest cap de bòvid i la resta de les ofrenes que s'han pogut excavar, és un espai que, al no quedar afectat pels moviments de terres de l'obra, no s'ha pogut excavar, amb la qual cosa podríem trobar-nos davant d'una gran extensió d'un espai amb finalitats rituals.

La rasa moderna

Finalment, en l'espai que hi ha entre la fossa de la primera edat del Ferro i els enterraments romans, es va localitzar una rasa. Aquesta creuava perpendicularment l'espai decapat i se'n va poder descobrir una superfície d'11 m de llargada per 2 m d'amplada. Es va optar per realitzar un sondeig d'1 m d'amplada de manera transversal a la rasa per tal de veure'n el seu perfil i mirar quin material en podríem recuperar. Els resultats van ser que la rasa tenia un perfil molt suau en forma de U amb una potència màxima de 13 cm i no es va poder recuperar material en el sondeig que es va realitzar. En vistes que la terra era més flonja que a la resta d'elements excavats podria tractar-se d'una rasa feta més modernament.

BIBLIOGRAFIA

CALLEJA, S., GRAU, J. 2012, Les sitges ibèriques de Les Solades (La Tallada d'Empordà, Baix Empordà). Dins MANZANO, S., MARTIN, A., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.), *Onzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 173-174.

El jaciment de Can Faust (Aiguaviva, Gironès). Resultats de la campanya 2025

Albert Guevara

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Aiguaviva

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles II – I aC

Tipus de jaciment
Sitjar, pedrera

Dates de la intervenció
Agost 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Albert Guevara Molina

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament d'Aiguaviva

El jaciment de Can Faust fou descobert l'any 2014 mitjançant les ortofotografies dels programes Google Earth i Vissir 3 de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC) (Fig. 1). Poc després, en realitzar-se una prospecció visual de l'indret, es van detectar alguns fragments de ceràmica d'època iberoromana que indicaven l'existència d'un jaciment. Malgrat tot, fins al 2022 no es va poder endegar una primera campanya d'excavacions preventiva per confirmar-ho.

Els treballs arqueològics del 2022 van confirmar el que ja s'intuïa, posant al descobert 4 estructures arqueològiques retallades al subsol: tres sitges i una gran estructura de planta circular (fossa 1). Es van excavar els nivells més superficials de la fossa 1, sense determinar la seva profunditat, però associant la seva funcionalitat a un punt d'extracció de lapil·lis volcànics i una sitja (fossa 2). Les altres dues sitges (fosses 3 i 4) només van ser delimitades. Es va determinar que la fossa 1 fou definitivament amortitzada entre l'any 30 i el 15 aC i la sitja 2 en algun moment de la primera meitat del segle I aC (Guevara/Oliver/López 2023, 173-194; Guevara/Oliver/López 2024, 197-200).

L'EXCAVACIÓ

Els resultats de la campanya del 2022 varen motivar una segona campanya d'excavacions per part de l'Ajuntament d'Aiguaviva que ha permès posar al descobert tres noves sitges (fosses 5, 6 i 7) i excavar les sitges 3 i 4. Tanmateix, s'ha aprofundit en el coneixement que teníem sobre la fossa 1 perquè s'ha pogut hipote-

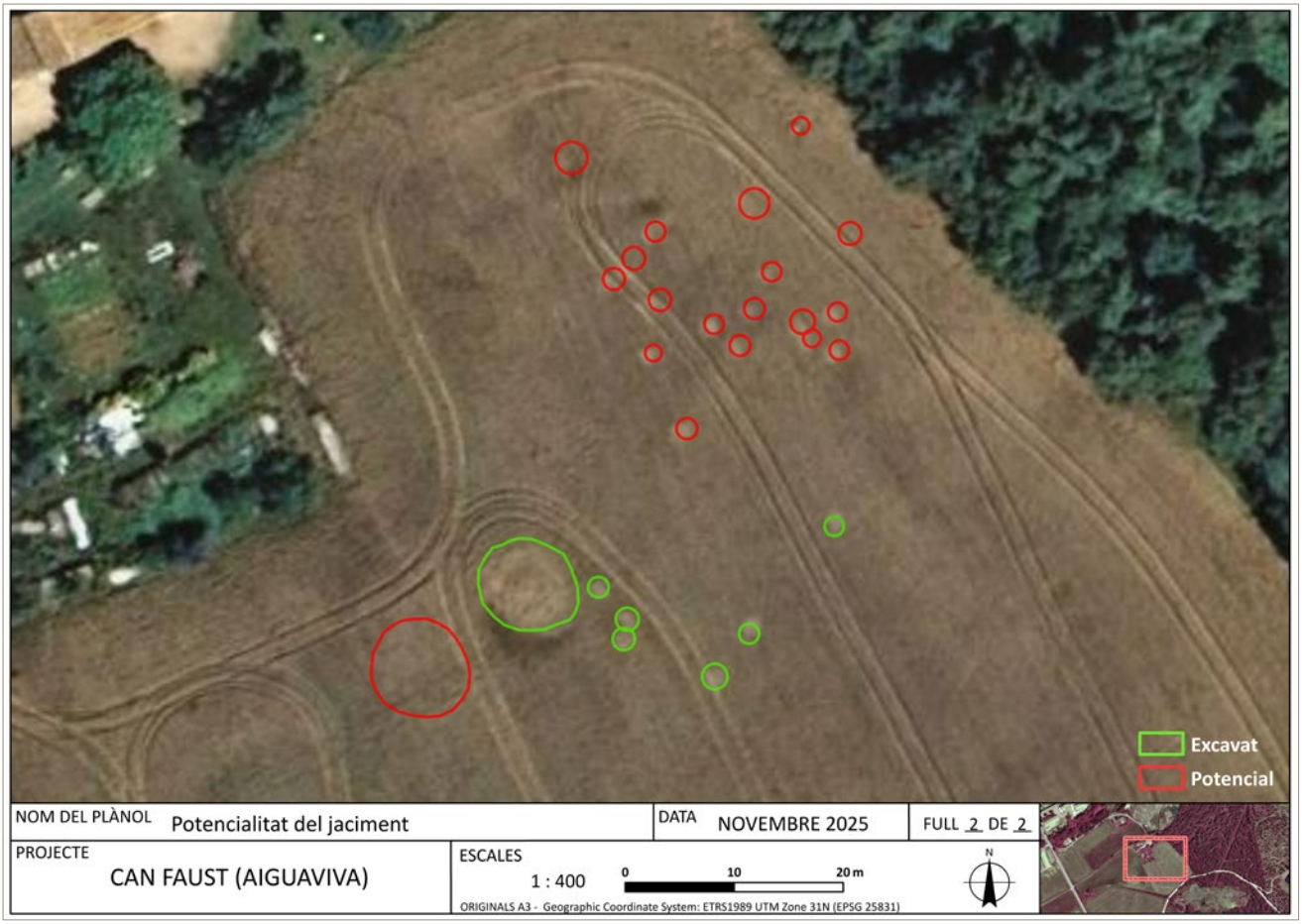


Figura 1. Ortofotografia del 2011 (Vissir 3) del conjunt de can Faust, on es poden apreciar les fosses excavades i les que resten per excavar.

titzar quina morfologia tindria així com la profunditat aproximada de l'estructura (Fig. 2).

Fossa 1

Els treballs d'aquesta campanya s'han concentrat a la meitat sud. Per acotar la seva profunditat màxima, es va obrir amb mitjans mecànics el mateix sondeig realitzat l'any 2022 a la cara oest de la fossa i es va continuar baixant fins als 5 metres, quan es va detectar el fons de l'estructura.

Coneixent la profunditat màxima, juntament amb el diàmetre exterior i l'interior i la diferència que hi ha entre ells, s'ha pogut aproximar la quantitat de lapil·lis extreta en 227 tones, calculant la densitat i el volum dels mateixos lapil·lis extrets del fons de la fossa.

Vers l'extrem sud-est de l'estructura, es va detectar l'arrencament d'un graó retallat al subsol que continuaria vers la cara nord-est i que podria estar relacionat amb l'accés al pou d'extracció.

Els nivells documentats en aquests darrers treballs arqueològics han reforçat la cronologia que ja es va establir durant la campanya del 2022. Ara amb força seguretat es pot afirmar que vers el canvi d'era aquesta estructura estava totalment coberta, ja que els materials més moderns no sobrepassen l'any 15 aC, per la presència de T.S. Itàlica de forma anecdòtica i la total absència d'àmfores tarraconenses tipus Dressel 2/3, però amb àmfores oliaries bètiques típiques del darrer terç del segle I aC com les Oberaden 83. Tampoc s'hi han documentat les típiques ceràmiques grises de boca trilobulada que abunden vers el canvi d'era en estrats del nord-est peninsular.

Fossa 3

Aquesta sitja té forma globular i el fons pla, on es va excavar una cubeta. Té un diàmetre màxim d'1,62 m i una profunditat màxima conservada d'1,17 m. Els materials arqueològics que van aparèixer eren molt escassos, però permeten situar el seu moment d'abandonament entre la segona meitat del segle II aC i la primera meitat del segle I aC.

Fossa 4

Aquesta sitja té forma globular i fons còncau. Té un diàmetre màxim d'1,67 m i una profunditat màxima conservada d'1,01 m. Els materials arqueològics que van aparèixer eren molt escassos, però permeten situar el seu moment d'abandonament cap a mitjan segle II aC.

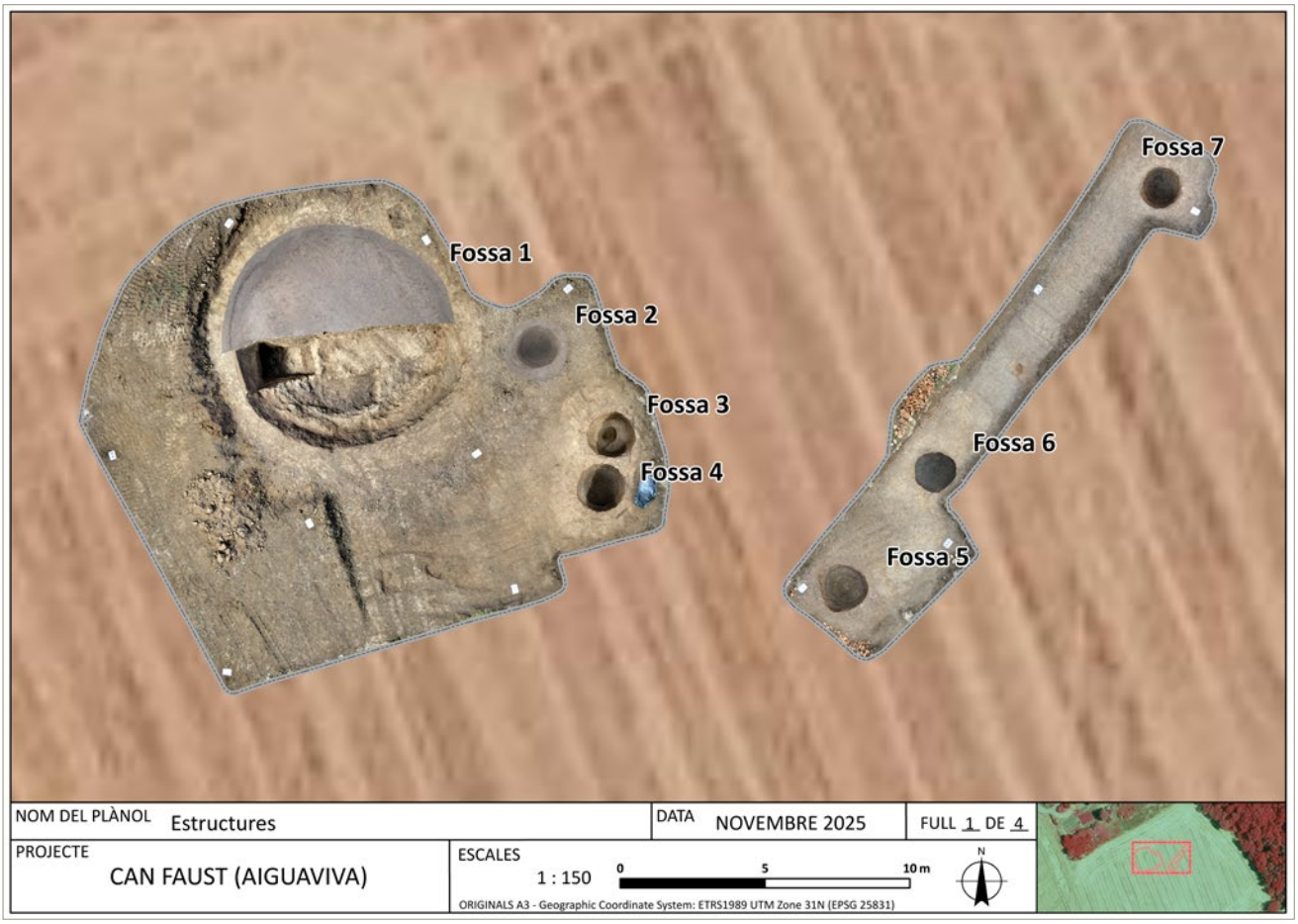


Figura 2. Fotogrametria final de les campanyes del 2022 i 2025.

Fossa 5

Aquesta sitja té forma globular i fons còncau. Té un diàmetre màxim d'1,67 m i una profunditat màxima conservada de 0,97 m. Cal destacar la presència d'un petit forat a la paret nord-oest que podria haver servit per accedir a l'interior de la sitja a manera d'escala. Els materials arqueològics que van aparèixer es trobaven molt fragmentats, però eren força abundants, però permeten situar el seu moment d'abandonament entre l'any 40 i el 20 aC. D'aquests en destaca una gerreta bicònica de ceràmica grisa de la costa catalana i una olla de ceràmica de cuina amb dues nanses aplicades pràcticament senceres i restes d'àmfores tarraconenses. També va aparèixer un bon nombre de restes faunístiques com les d'un cèrvid, algun os treballat i abundants fragments de *tegulae* i *imbrices*.

Fossa 6

Aquesta sitja té forma globular i fons còncau. Té un diàmetre de boca conservat d'1,45 m amb un màxim de 2 m i una profunditat màxima conservada d'1, 45 m. És la sitja més voluminosa que s'ha excavat fins ara al jaciment i la que més materials arqueològics ha proporcionat. S'ha situat el seu moment d'abandonament entre l'any 30 i el 15 aC. Dins els nivells d'amortització en destaca la troballa d'una olla i una cassola de ceràmica de cuina en bona part senceres, un *pondus*, ceràmica campaniana B (alguna decorada amb la creu de losange) i dos fragments de T.S. Itàlica; diversos fragments de molins rotatoris de gres i conglomerat, diverses vores de dolia i àmfores tarraconenses de les quals només s'ha documentat la forma Pascual 1. També en destaca el miler de restes faunístiques posades al descobert. El material constructiu d'època romana també era notablement abundant dins el qual es va observar com hi havia abocades dos tipus diferents de *tegulae*.

Fossa 7

Aquesta sitja té forma globular i fons còncau. Té un diàmetre màxim d'1,47 m i una profunditat màxima conservada d'1,04 m. Els materials arqueològics que van aparèixer eren molt escassos, però ens permeten situar el seu moment d'abandonament entre la segona meitat del segle II aC i la primera meitat del segle I aC. En destaca la troballa d'una gerreta bicònica sencera de la costa catalana i un útil lític de corniana de l'Axeulià.

CONCLUSIONS

L'excavació arqueològica efectuada a Can Faust aquest darrer estiu ha permès conèixer amb més detall l'única gredera de lapil·lis volcànics d'època romana documentada a Catalunya. Aquesta estructura podria haver

funcionat al llarg del segon terç del segle I aC, proporcionant una quantitat notable de greda volcànica per millorar el ferm dels camins locals o bé per la construcció d'establiments rurals propers com podria ser el cas de la vil·la romana que hi ha a redós de Can Boades (Vilobí d'Onyar) (Guevara 2015, 101-114). És sabut que les gredes de la Crosa varen servir en època romana per bastir algunes edificacions properes com els mausoleus de Cal Temple (Aiguaviva) i la Torratxa (Vilablareix) així com la vil·la romana situada a redós de l'església parroquial de Sant Menna (Vilablareix). No obstant això, aquests darrers exemples daten de moments posteriors a l'abandonament de la Fossa 1. Sigui com sigui, considerem plausible situar la seva obertura per un fet concret que ara com ara desconeixem i que en finalitzar-se degué comportar un colgament sobtat de la fossa ateses les seves dimensions i el perill que suposaria i també probablement amb l'objectiu d'aprofitar els terrenys com a terres de conreu.

El sitjar documentat a Can Faust no és en cap cas una excepció, hi ha diversos exemples propers amb cronologies molt similars com el ja citat de Can Garrofa (Medina 2020) o el Camp de l'Abadia (Aiguaviva) (Llinàs *et al*. 2012, 153-170), la sitja d'època augustal descoberta a redós de l'església de Sant Pere de Montfullà (Bescanó) (Nolla *et al*. 2003) o bé les sitges excavades el 2023 a la plaça major de Salitja (Vilobí d'Onyar) (Augé *et al*. 2024, 132-135). En tot cas, i segons les dades actuals, cal situar l'origen del sitjar de Can Faust a mitjan segle II aC on s'han documentat els nivells d'abandonament de la fossa 4; un segon moment d'ús a cavall entre el segle II i l'I aC que correspon a l'amortització de les fosses 2, 3 i 7 i finalment les fosses 5 i 6 caigudes en desús vers el darrer terç del segle I aC, tal com succeeix a la Fossa 1.

Així doncs, el jaciment de Can Faust, posa de manifest, juntament amb altres descoberts a l'entorn, la gran importància i preponderància del conreu de gra a tota l'àrea de la Crosa entre els segles II i I aC. Un indret on més enllà d'aquest cultiu, s'explotaven tots els recursos possibles que oferia el medi, alguns molt particulars de la zona com els lapil·lis volcànics presents en una extensa àrea del subsol d'Aiguaviva i els municipis propers. Precisament aquestes particularitats han afavorit i motivat l'aparició de la Fossa 1 una estructura insòlita ara com ara, però que de segur n'hi devia haver d'altres a l'entorn i de característiques similars en època romana.

BIBLIOGRAFIA

AUGÉ, A., GUEVARA, A., LLACH, E., LLINÀS, J. 2024, El sitjar ibèric i les restes medievals de la plaça Major de Salitja (Vilobí d'Onyar, la Selva), Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, Generalitat de Catalunya, Documenta Universitaria, 132-135.

GUEVARA, A. 2015, El jaciment de Can Boades. Un establiment rural d'època romana a Salitja. *Quaderns de la Selva* 27, 101-114.

GUEVARA, A., OLIVER, J., LÓPEZ, G. 2023, El jaciment de Can Faust (Aiguaviva, Gironès). Posant al descobert el patrimoni arqueològic de l'entorn del volcà de la Crosa (Bescanó, Gironès/Vilobí d'Onyar, Selva). *Quadern de Prehistòria Catalana* 23, 173-194.

GUEVARA, A., OLIVER, J., LÓPEZ, G. 2024, El jaciment de Can Faust (Aiguaviva, Gironès), Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, Generalitat de Catalunya, Documenta Universitaria, 197-200.

LLINÀS, J., NOLLA, J. M., VIVO, J., ZABALA, M. 2012, El sitjar del Camp de l'Abadia (Aiguaviva, Gironès). Dades noves sobre la romanització al Pla de Girona, *Revista d'Arqueologia de Ponent* 22,153-170.

MEDINA, E. 2020, *Memòria de la intervenció arqueològica a la urbanització del sector de Can Garrofa (Aiguaviva-Gironès)*, memòria inèdita, ATICS S.L.

NOLLA, J. M., PATIÑO, C., SAGRERA, J., VIVÓ, D. 2003, *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Bescanó, el Gironès)*. Girona: Universitat de Girona, Estudis Arqueològics, 5.

Intervenció arqueològica Sant Tomàs, núm. 2 de Torroella de Fluvià (Alt Empordà)

Xavier Aguelo, Montserrat Freixa

Atics, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Torroella de Fluvià

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles II - I aC

Tipus de jaciment
Sitjar

Dates de la intervenció
Abril - maig 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Aguelo Mas

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica es va dur a terme amb motiu de les obres de "Reforma interior i construcció de piscina al nucli de Sant Tomàs, núm. 2, de Torroella de Fluvià (Alt Empordà)".

TREBALLS REALITZATS

Els treballs van consistir en el control arqueològic del rebaix d'un espai destinat a la construcció d'una piscina, l'obertura de dues rases per a la canalització d'aigües i un rebaix davant de l'edifici principal on s'ubicarà un porxo.

A la zona de la piscina es van localitzar tres estructures negatives (sitges), identificades com a E-1, E-2 i E-3 (Fig. 1). Aquestes tres estructures es documentaven per sota de la capa vegetal (UE 100), la qual presentava un gruix constant de 30 cm en tots els sectors intervinguts.

D'altra banda, el rebaix efectuat davant de la casa per al porxo, amb unes dimensions de 10 x 5 m, va permetre localitzar una quarta sitja, l'E-4. En aquest sector no es va assolir el nivell geològic a la totalitat de l'extensió.

DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES EXCAVADES

E-1: Estructura negativa retallada al subsol geològic, amb un diàmetre de 180 cm i una fondària màxima de 80 cm. El seu farciment (UE 102) estava compost per terres de color marronós i no va proporcionar cap mena de resta arqueològica.

E-2: Estructura negativa retallada al subsol geològic, amb un diàmetre de 180 cm i una fondària màxima de 70 cm. Les parets de la sitja eren lleugerament cònca-



Figura 1. Conjunt d'estructures localitzades a l'espai on es va construir la piscina.



Figura 2. Foto de la E-4 prèvia a la seva excavació.

ves i la base plana. El seu farciment (UE 104) consistia en terres de color marronós i només es va recuperar un fragment informe de *dolia* de cronologia romana.

E-3: Estructura negativa retallada al subsol geològic, amb un diàmetre de 180 cm i una fondària màxima de 60 cm. Presentava parets lleugerament còncaves i una base plana. El seu farciment (UE 106) estava format per terres de color marronós i només va recuperar un fragment de *tègula*.

E-4: Estructura negativa amb un diàmetre de 150 cm i una fondària màxima de 55 cm. Les parets eren lleugerament còncaves i es trobaven molt alterades per l'acció de les arrels. El costat sud de la sitja estava parcialment escapçat per la fonamentació d'una petita construcció contemporània feta amb maons i formigó. El seu farciment (UE 108) es componia de terres marronoses amb abundants restes ceràmiques, format per àmfora del tipus Dressel 1A, ceràmica ibèrica i ceràmica de vernís negre (campaniana A).

CONCLUSIONS

Els treballs de control i excavació van permetre localitzar quatre estructures negatives en el descampat situat a l'est de l'edifici. Tres d'aquestes estructures (E-1, E-2 i E-3) es concentraven a l'espai de la futura piscina. Totes tres presentaven unes característiques formals molt similars quant a diàmetre i fondària, fet que suggereix que podrien formar part d'un camp de sitges més extens de límits actualment desconeguts. Els escassos materials recuperats en aquest sector —un fragment de *dolia* i un de *tègula*— són poc concloents; per tant, només permeten plantejar com a hipòtesi un arc cronològic d'època romana, sense poder concretar-ne més la datació.

Per contra, l'estructura E-4, situada a tocar de l'edifici, presentava diferències clares respecte a les anteriors, amb un diàmetre lleugerament més petit i una menor profunditat. Així mateix, aquesta estructura va aportar un gran volum de restes ceràmiques que en faciliten una datació més precisa. Els materials en permeten situar el moment de rebliment entre els segles II i I aC.

La resta de treballs realitzats a la finca no van donar resultats arqueològics positius, a causa, probablement, de l'escassa fondària dels rebaixos, que en la majoria dels casos no van superar l'estrat vegetal.

Les estructures documentades constaten l'ocupació d'aquesta zona des d'època ibèrica tardana. Atesa la densitat de sitges localitzades a la piscina, tot l'espai oriental de la parcel·la sembla correspondre a un camp de sitges de dimensions indeterminades. Les estructures E-1, E-2 i E-3 es distancien uns 33 metres de l'E-4. Aquesta distància, sumada a les lleugeres diferències morfològiques, podria indicar o bé la coexistència de dos camps de sitges de cronologies diferenciades, o bé la presència d'un únic i gran camp d'emmagatzematge amb una llarga diacronia.

La vil·la romana de Vilauba. La intervenció arqueològica de l'any 2024

Joan Frigola*, Pere Castanyer**, Joaquim Tremoleda**

* Museu d'Arqueològic de Banyoles – Grup de Recerca Arqueològica del Pla de l'Estany

** Grup de Recerca Arqueològica del Pla de l'Estany

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Camós

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
Segles II - I aC / VII - VIII dC

Tipus de jaciment
Vil·la romana i vilatge tardoantic

Dates de la intervenció
Abril 2024

Tipus d'intervenció
Programada. Projecte quadriennal de Recerca Arqueològica

Títol del projecte quadriennal
Ocupació del territori i explotació de l'espai rural a l'àrea del Pla de l'Estany – Garrotxa. *Uillae*, tallers, comunicació i recursos entre els segles II aC – VIII dC (2022-2025)

Direcció
Joan Frigola Torrent

Institució, entitat o empresa promotora
Museu Arqueològic de Banyoles - Ajuntament de Banyoles

La intervenció arqueològica realitzada l'any 2024 al jaciment de Vilauba (Camós, Pla de l'Estany) formava part del conjunt d'actuacions previstes en el projecte quadriennal de recerca arqueològica titulat "Ocupació del territori i explotació de l'espai rural a l'àrea del Pla de l'Estany – Garrotxa. *Uillae*, tallers, comunicació i recursos entre els segles II aC – VIII dC (2022-2025), liderat pel Museu Arqueològic de Banyoles[1]. A més de la recerca arqueològica, aquest projecte ha contemplat altres actuacions vinculades a l'adequació i museïtzació del jaciment i ha comptat també amb el suport institucional i econòmic de les institucions copropietàries del jaciment —els ajuntaments de Banyoles, Camós, Porqueres i el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles— i la Diputació de Girona.

L'objectiu principal de l'excavació arqueològica era completar el coneixement de les estructures situades a la zona corresponent a la traça de l'antiga carretera GIV-5247, que fins a l'any 2013 travessava pel bell mig

1 Actualment s'ha aprovat la seva pròrroga en el marc dels vigents projectes quadriennals de recerca arqueològica, amb el títol "Poblament i paisatge a la conca lacustre de Banyoles durant l'antiguitat: *uillae rusticae* i *uici*"(2026-2029) (ARQ001SOLC-267-2025). L'estudi derivat de la intervenció realitzada l'any 2024 ha comptat també amb el suport del projecte "*Diacronía de los territorios y paisajes de Emporion/Emporiae y Gerunda durante la Antigüedad*" (2024-2026) (PID2023-148337NA-I00), del Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades. (IP: Marc Bouzas. Universitat de Girona).

el conjunt arqueològic. Els treballs de camp es realitzaren durant el mes de març i es focalitzaren en l'estudi i recuperació de la seqüència estratigràfica de l'extrem est de la premsa agrícola associada a l'etapa tardoantiga del jaciment (segles VI-VII dC) (Fig. 1). En definitiva, hom pretenia completar les dades obtingudes en les campanyes dels anys 2016 i 2017, que havien posat de manifest la continuïtat d'algunes edificacions i que havien deixat al descobert un sector amb diversos retalls d'encaix per *dolia* relacionat, molt probablement, amb aquella mateixa instal·lació productiva (Castanyer *et al*. 2018, 262-266, fig. 1).

Aquests treballs anteriors aportaren noves dades per a la interpretació d'unes restes descobertes avui fa més de 45 anys, justament a l'inici de les excavacions arqueològiques de Vilauba, efectuades entre els anys 1979 i 1982 i identificades com una premsa agrícola estructurada a partir de tres àmbits disposats de forma correlativa (Jones *et al*. 1982, figs. 24-25 i 30; Roure *et al*. 1988, 47-54; Castanyer/Tremoleda 1999, 149-161, figs. 142-146). Aquesta interpretació funcional es fonamentava principalment en la conservació dels encaixos de fixació de les dues bigues que sustentaven la capçalera del *prelum* (Fig. 1, àmbit 2), a partir dels quals es va poder determinar que es tractava molt probablement d'una premsa de biga o quintà. Completava el conjunt una cisterna de planta allargada situada a l'interior de la sala de premsat, de planta allargada i dotada d'un graó d'accés i d'un petit receptacle circular de recollida en el fons (Fig. 1, àmbit 4). Tant els paviments com l'arrebossat del dipòsit eren fets d'*opus signinum*. Considerant la disposició general de la premsa, hom interpretà ja de bon començament que el moviments ascendents o descendents de la premsa s'efectuarien des d'una estança inferior situada més al sud (Fig. 1, àmbit 3A), on s'emplaçaria el contrapès i el sistema de maniobra. La connexió entre aquesta estança 3A i la sala de premsat es feia a través d'un corredor o caixa d'escala situada a la banda sud (Fig. 1, àmbit 3B).

Atès que en els anys 1979-1982 no es va poder completar l'excavació de l'extrem est dels àmbits 3A i B degut al pas de l'antiga carretera GI-5247, es va plantejar, després de la modificació del seu traçat, intentar completar tant la seva planta com també la seqüència estratigràfica. Afortunadament, per sota dels nivells del camí es va poder descobrir el mur de tancament (Fig. 1, UE-1614), que definia una estança de dimensions més aviat reduïdes i de planta gairebé quadrada, a excepció de l'angle sud-oest, amb una mena d'encaix motivat per l'aprofitament d'uns murs construïts en una fase anterior. Estructuralment, l'àmbit 3A quedava delimitat al nord pel mur 56, a l'oest pel mur 200, al sud pel mur 117/48 i, a l'est, per la paret 1614 (Fig. 1). Quant a la seqüència estructural, cal destacar també el fet que el mur 117 fou edificat en una fase anterior.

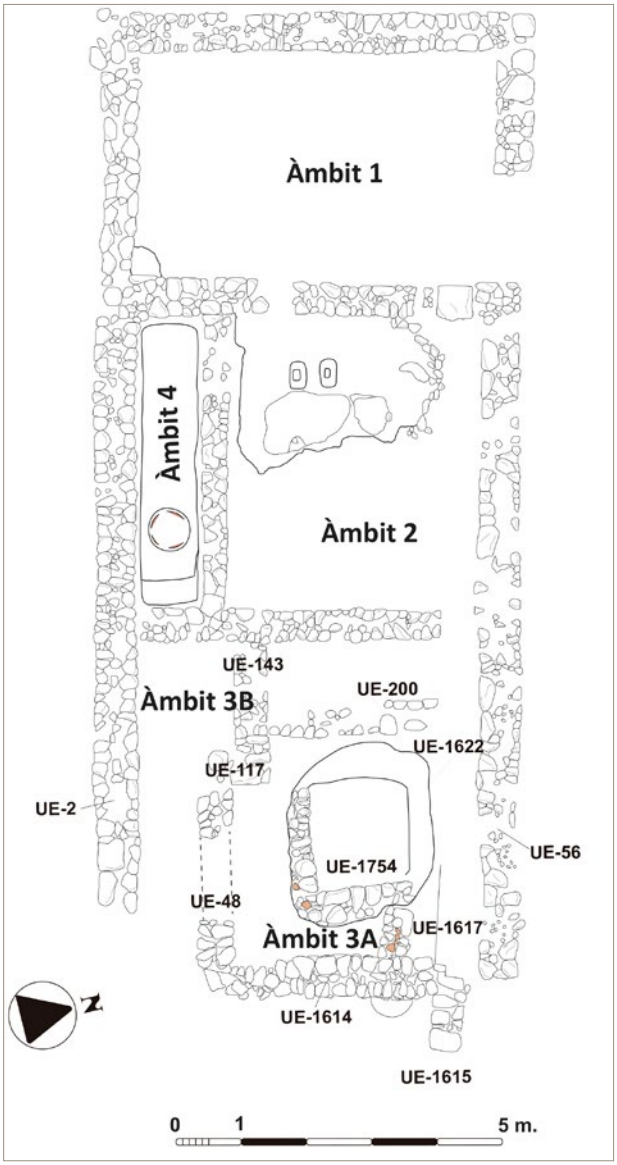


Figura 1. Planta general de les restes de la premsa agrícola associada a la darrera etapa del jaciment. S'indica la numeració de les estructures i elements estratigràfics citats en el text.

Especial atenció mereix el límit oriental (UE 1614), de 3,80 m de llarg per 0,60 m d'amplada, que malgrat havia quedat molt afectat pel pas de la carretera GI-5247, es va poder comprovar que formava angle amb el mur 48, confirmant així la contemporaneïtat de l'obra. De retruc, això referma la interpretació que l'espai contigu situat al sud (àmbit 3B) era una mena de passadís i caixa d'escala que permetria salvar el desnivell existent entre l'àmbit 3A i la sala de la premsa o àmbit 2 (Castanyer/Tremoleda 1999, 153-155). La intervenció realitzada l'any 2024 va permetre documentar sobretot els nivells corresponents al moment d'ús d'aquest àmbit 3A. Pel que fa als nivells superiors ens hem de remetre novament als treballs dels anys 1979-1982, quan per sota del nivell superficial del camp s'excavà un estrat format per pedres, elements constructius com teules i fragments de *dolia*, d'una potència considerable (UE-

152), que marcava l'abandonament de l'edifici. Aquest nivell es superposava a un estrat de terres i cendres, de disposició força plana i que podria marcar l'abandonament del nivell d'ús o funcionament (UE-178). Per sota seu s'individualitzà una capa de composició més argilosa que, en aquell moment, només es va rebaixar superficialment (UE-177).

En les recents campanyes d'excavació s'ha pogut completar aquesta seqüència, documentant un primer nivell general a tot l'àmbit 3A (UE-1612) que, a nivell estratigràfic, no tenia cap interès, atès que es tractava de les aportacions modernes fetes per regularitzar l'espai i evitar així l'acumulació d'aigües pluvials.

Per sota seu es va poder documentar l'existència d'un retall, de planta més o menys quadrada (UE-1622), d'aproximadament 1,80 / 2 m de costat, situat gairebé a tocar el mur 200, que separava aquest àmbit 3A de la sala de premsatge que hi havia més a l'oest (Fig. 1, UE-1622). L'interior d'aquesta fossa, excavada en el terreny natural, estava reblerta per diversos estrats. L'excavació del nivell superior (UE-1623, Fig. 2) deixà a la vista l'existència d'una paret que folrava l'interior de la fossa (UE-1754). Es tractava d'un muret fet amb còdols de mida mitjana o petita, només amb una cara vista, d'uns 30-35 cm d'amplada i d'una potència màxima d'1,20 metres (Fig. 1, UE-1754). Tot i que aquest muret intern es conservava només als costats sud i est, imaginem que en origen també hauria protegit les parts nord i oest del retall i que, per tant, hauria regularitzat l'espai interior, evitant així la degradació de les parets d'argila natural del retall.

L'excavació de l'estrat 1623 deixà també a la vista un nou nivell (UE-1762) perfectament diferenciable de l'anterior per la presència de nombroses restes constructives, com per exemple pedres, com també per restes ceràmiques, preferentment fragments de parets i vores de *dolia*, de perfils i dimensions més reduïdes.

Destaca la presència d'un gran bloc de pedra, possiblement pertanyent a un antic tambor de columna, aparegut també enmig d'aquest estrat. La seva excavació va deixar a la vista la totalitat de les parets i el fons del retall, de relleu pràcticament pla i uniforme. Interpretem aquest estrat com el resultat de l'espoli parcial de les estructures originals d'aquesta fossa i com el seu rebliment posterior.

Funcionalment, l'existència d'aquesta fossa a l'interior de l'estança 3A es pot posar en relació amb el sistema de maniobra de la premsa, seguint doncs la disposició habitual que tenen moltes altres instal·lacions agrícoles, en les quals el contrapès estava situat en una fossa oberta al subsol per facilitar així els moviments ascendents i descendents del *prelum* durant els treballs. No obstant això, la determinació precisa del sistema de maniobra planteja encara alguns interrogants, com

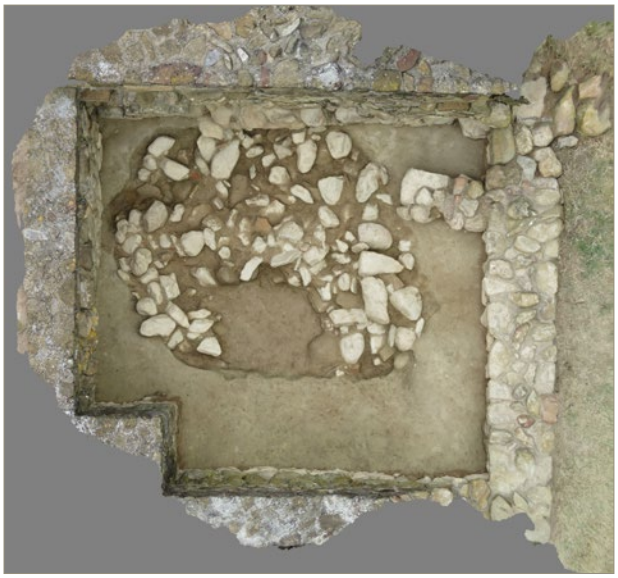


Figura 2. Imatge del retall localitzat a l'interior de l'àmbit 3A (font: arxiu excavacions arqueològiques de Vilauba).

ara si el tambor de pedra recuperat a l'interior del retall podria haver format part del contrapès. En cas de ser certa aquesta opció, caldria imaginar, però que es tractaria d'un contrapès format per diversos elements, atès que ni el pes ni les dimensions d'aquell serien suficients per fer funcionar la premsa. De fet, la reutilització d'antics elements arquitectònics per aquesta fi és també força recurrent en altres jaciments, en la mesura que són peces d'un gran pes que, mitjançant diferents sistemes de fixació a la biga o *prelum*, podien ajudar a facilitar els moviments ascendents o descendents durant les tasques de premsat.

L'abandonament final d'aquesta edificació hauria anat acompanyada de l'espoli d'alguns elements originals, com podrien ser determinades parts de l'estructura de la premsa i del sistema de maniobra. En el nostre cas, l'absència de senyals de fixació podria fer pensar en un contrapès format per un mínim de dos blocs de pedra, que s'haurien subjectat a la premsa mitjançant una estructura de fusta i cordes.

Les dades obtingudes en la intervenció realitzada l'any 2024 permeten completar doncs el coneixement de la premsa agrícola associada al vilatge tardoantic de Vilauba excavat uns anys abans (Castanyer *et al*. 2012; Castanyer *et al*. 2015; Castanyer/Tremoleda 1999, 149-161). Tant les seves característiques constructives com la disposició ordenada de les estances i del procés de treball suggereixen que aquesta instal·lació productiva seria d'ús conjunt. Malgrat que l'estratigrafia recuperada es limitava a uns pocs nivells arqueològics es planteja la hipòtesi que aquesta edificació hagués pogut aprofitar parcialment una instal·lació precedent.

ELS TREBALLS D'ADEQUACIÓ DEL CONJUNT ARQUEOLÒGIC

Paral·lelament als treballs d'excavació també es realitzaren algunes obres vinculades amb l'adequació general del parc arqueològic, destinades a la millora i adequació de l'entorn del conjunt de la vil·la romana. L'avenç progressiu de les excavacions i de la posada en valor d'aquest conjunt patrimonial han anat conformant, amb el pas dels anys, un recinte arqueològic delimitat per una àmplia àrea de prat exterior que aquests darrers anys s'ha començat a adequar. Aquests treballs s'insereixen dins d'una proposta elaborada pel Servei de Patrimoni de la Diputació de Girona i el Museu Arqueològic de Banyoles, i responen a la voluntat de millorar en diferents àmbits l'actual conjunt arqueològic.

L'actuació principal feta l'any 2024 es va centrar en la continuació de la instal·lació de la tanca interior del jaciment, que una vegada estigui completada haurà de permetre fer una visita lliure des de l'exterior. Les obres consistiren en la instal·lació d'un tram de tanca a la zona oest del parc, on els talussos que delimitaven les restes tenien una cota més alta per tal d'afavorir així la contemplació de les restes arqueològiques. L'estructura d'aquesta barana consta d'uns muntants d'acer corten fixats al terra per una base de formigó, amb trams d'1,20 m, reforçats cada quatre trams (4,80 m) amb uns altres muntants i travessers, i amb passamans de 40 x 10 mm. Per sota d'aquest passamà s'instal·là una planxa expandida tipus *deployé* 40/114/4/3 també d'acer corten. Per facilitat les tasques de manteniment es deixà un espai a la part inferior lliure fins al paviment d'acabat.

Paral·lelament, també es va treballar en la regularització del nivell de circulació del prat exterior, amb la finalitat de corregir el pendent natural del terreny, que era inclinat cap a l'interior de les restes arqueològiques, i aconseguir així que les aigües pluvials anessin cap a l'exterior i a les escorrenties i recs perimetrals existents. El recreixement de la cota de circulació del prat exterior responia també motivacions de caràcter museològic, relacionades amb la millora de la visibilitat i la comprensió del jaciment durant el recorregut exterior de visita al jaciment.

BIBLIOGRAFIA

CASTANYER, P., TREMOLEDA, J. 1999, *La vil·la romana de Vilauba. Un exemple de l'ocupació i l'explotació romana del territori a la comarca del Pla de l'Estany*, Girona.

CASTANYER, P., TREMOLEDA, J., COLOMINAS, L., ANTOLÍN, F. 2015, Després de les *villae*. La transformació del camp al nordest català en els segles VI i VII a partir de l'exemple de Vilauba / *Villa Alba* (Pla de l'Estany, Girona), *Estudis Història Agrària* 27, 43-65.

CASTANYER, P., TREMOLEDA, J., DEHESA, R. 2012, De Vilauba a *Villa Alba*. L'hàbitat dels segles VI-VII dC a la vil·la romana de Vilauba (Camós, Pla de l'Estany), *Tribuna d'Arqueologia* 2010-2011, 9-21.

CASTANYER, P., FRIGOLA, J., TREMOLEDA, J. 2018, La vil·la romana de Vilauba (Camós, Pla de l'Estany): les intervencions dels anys 2016 i 2017. Dins BUXÓ, R., MANZANO, S., LLINÀS, J., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.). *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 263-273.

JONES, R. F. K., KEAY, S., NOLLA, J. M., TARRÚS, J. 1982, The late Roman villa of Vilauba and its context. A first report on field-work and excavation in Catalunya, North-east Spain, *The Antiquaries Journal* LXII, part II, 245-282.

ROURE, A., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., KEAY, S. J., TARRÚS J. 1988, *La vil·la romana de Vilauba (Camós). Estudi d'un assentament rural (campanyes de 1979-85)*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona. Sèrie Monogràfica, 8.

Intervencions a la vil·la romana de Pla de l'Horta (2024-2025)

Ana Costa, David Vivó*

* Professor titular de la Universitat de Girona. Investigador principal del projecte quadriennal

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Sarrià de Ter

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles I aC - VIII dC

Tipus de jaciment
Vil·la romana

Dates de la intervenció
Febrer - març 2024 / juny 2024 / gener 2025 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Territori, paisatge i espais productius en un entorn suburbà: la vil·la romana del Pla de l'Horta

Direcció
Ana Costa Solé

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat de Girona

La vil·la se situa a 4 quilòmetres al nord de la ciutat de Girona, en un entorn urbà (al barri del Pla de l'Horta del municipi de Sarrià de Ter) de molt fàcil accés (a 75 m de la carretera N-II) (Costa *et al*. 2019). La finca arqueològica, amb una superfície d'aproximadament 50 x 200 m se situa entre un conjunt de blocs de pisos i un petit turó.

Els treballs duts a terme tenien dos objectius, ambdós clarament integrats en el marc del projecte quadriennal de recerca pel període 2022-2025 "Territori, paisatge i espais productius en un entorn suburbà: la vil·la romana del Pla de l'Horta":

El gruix dels treballs es van desenvolupar al pati nord de la vila, una zona de treball en la qual s'està treballant des de l'any 2020, tot seguint el pla de treball exposat al projecte quadriennal aprovat: Excavació del sector oest del jaciment on es localitzen estructures molt en superfície, molt arrasades i afectades per les posteriors ocupacions modernes de l'espai. Es tracta d'un sector on s'han localitzat estructures que estarien en funcionament durant la primera fase d'ocupació amb posteriors cobriments de terra i pujades de nivell de circulació que indiquen canvis substancials en l'estructura de la part productiva de la vil·la. Aquest sector va requerir força treball manual, atès que la sobreposició d'estructures arriba a quasi dos metres de potència entre les estructures d'abandó i les primeres estructures d'època baix republicana. Per altra banda, també es va ampliar la superfície de treball amb rebaixos de màquina al límit nord del jaciment, on hi ha grans aportacions

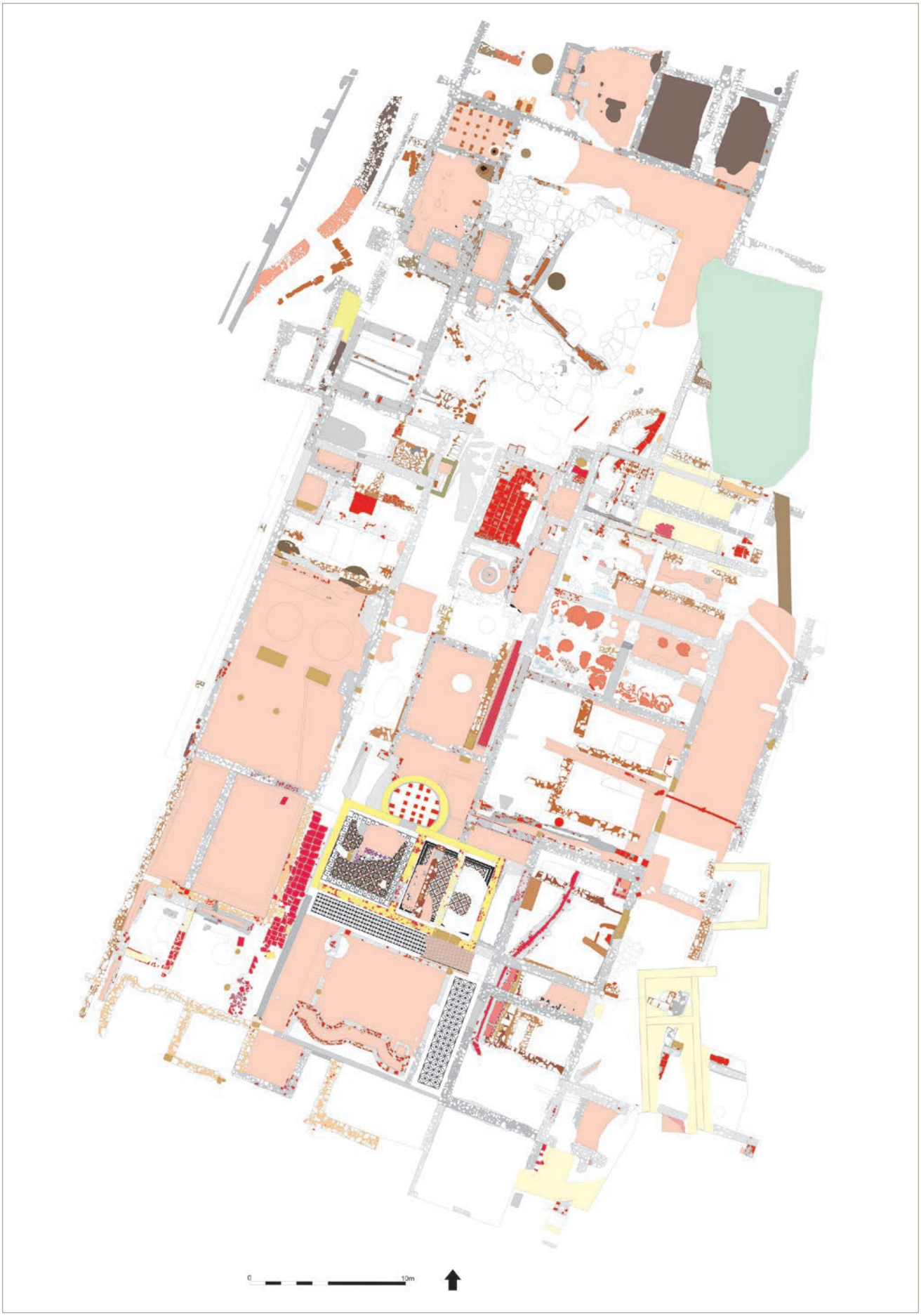


Figura 1. Planta general del jaciment.

de terres d'època moderna que cobreixen la continuació d'estructures que ja s'han localitzat al límit nord de l'àmbit 53 (pati nord) i al límit nord de l'àmbit 63.

ELS TREBALLS DE 2024-2025

Els treballs duts a terme en aquest bienni han permès en primer terme ampliar la zona d'excavació mitjançant el moviment mecànic de terres. Aquests rebaixos han evidenciat que el sector productiu de la vil·la segueix de manera ininterrompuda vers el nord. Durant la campanya s'han pogut donar per finalitzats els espais corresponents a l'àmbit 53 o pati enllosat gràcies a poder excavar la canalització M-369 i la canalització M-380. Pel que fa al sector est, l'àmbit 68 s'ha excavat fins a localitzar un nivell de circulació. No s'ha prosseguit amb l'excavació en aquest sector atès que és la zona d'accés al jaciment i no podem dificultar l'entrada, deixant per a més endavant una sèrie de sondejos a realitzar en aquest punt. Pel que fa a l'àmbit 67, s'ha pogut delimitar de manera adequada vers el nord i s'ha localitzat el mur M-382 que en suposa el límit per aquest costat.

La vil·la, doncs, amb relació a aquest extens pati nord presenta dos passadissos porticats, a nord i a est, per on s'accedia al pati i per on s'arribava a altres sectors de treball que comunicaven amb aquesta àrea a l'aire lliure. La progressió dels treballs vers el nord ens ha permès excavar 4 àmbits fins a la seva totalitat. El primer, l'àmbit 71, ha resultat ser una habitació calefactada amb un hipocaust i el que interpretem com l'entrada del forn, situada al costat est del límit de l'àmbit. El segon és l'àmbit 73. Es tracta d'un espai pavimentat amb *opus signinum* que amb els primers indicis ens porta a plantejar que es pot tractar d'una zona de premsada o molta, relacionat directament amb els àmbits 74 i 76, sengles dipòsits estan connectats amb l'àmbit 73 amb una acanaladura practicada al paviment que cobreix l'àmbit 73 (UE 2339) i un esvoranc que possiblement anava cobert per una dolia o altre atuell encaixat en aquest retall que va afectar el mur M 387 al seu tram nord, coincidint amb l'àmbit 76. El treball en profunditat de l'àmbit 73a ha permès localitzar una estructura de combustió (M-401) associada a la llar localitzada durant l'anterior campanya (M-395). Pel que fa als murs M-399 i M-400, sembla que podrien pertànyer a la fase augustal de la vil·la, una fase que pel que fa al sector industrial ens és poc coneguda en comparació amb altres fases cronològiques.

L'evidència estratigràfica i constructiva atribuïda a la fase augustal del sector productiu es concentra als àmbits A 73a i A 75a. Les estructures d'aquest període es caracteritzen per una tècnica constructiva específica que utilitza pedra lligada amb fang, com s'observa als murs M-414 i M-416. Igualment, es documenta el reaprofitament de materials, com els fragments de *signinum* integrats al mur M-400. Una hipòtesi central



Figura 2. Àmbits 74 i 76 (dipòsits) vistos des del sud.

per a aquesta fase és que la vila s'edificà damunt un sitjar preexistent. Aquesta interpretació es basa en dues línies principals d'evidència: el col·lapse d'estructures posteriors (paviment UE 2329 a l'A 71 i paviment UE 2346 a l'A 73), atribuït a la compactació diferencial dels rebliments subjacents, i l'amortització d'una sitja a l'A 75a, reblerta amb material constructiu —especialment teules i maons de fang (*tegula* i tovot)— procedent del desmantellament d'aquesta primera fase.

Aquesta fase inicial revela un assentament funcional amb tècniques constructives pragmàtiques, el desenvolupament del qual marcaria posteriorment una transició cap a una arquitectura de més envergadura i complexitat tècnica.

Entre el segle I i inicis del III dC es presenta un període d'auge i consolidació caracteritzat per una inversió significativa que transformà el sector productiu de la vil·la. Més que una simple millora estètica, les actuacions documentades apunten a una reorganització deliberada i estratègica del nucli productiu de la vila al llarg de més d'un segle. La monumentalització inicial, datada entre finals del segle I i inicis del II dC, tingué com a eix la creació d'un gran pati nord enllosat (A 53) i el desenvolupament de les ales perimetrals. A l'àmbit 68 s'alçà una ala est porticada, evidenciada per la presència d'un paviment de *signinum* (UE 2305), bases de columna circulars de gres i un mur de tancament perimetral (M-308). La datació d'aquesta obra s'estableix per la seva correlació amb paviments de tècnica similar als àmbits A 79 i A 77 (UE 2373). Posteriorment, ja a finals del segle II o inicis del III dC, s'executà una millora de la infraestructura hídrica. Es construí una nova canalització (M-369) que n'amortitzà una d'anterior (M-380) al pati A 53. La robustesa de la seva cobertura, que combinava bipedals de gran format i lloses de pedra nummulítica, s'interpreta com una necessitat funcional per suportar grans pesos, com el pas de carros, confirmant la zona com un accés principal al sector productiu. Durant aquest període també es reconfiguraren els fluxos de circulació, com demostra

l'obertura d'una porta al mur M-308 per connectar l'A 79 amb l'ala porticada de l'A 68, que posteriorment fou tapiada. L'evolució de l'A 71 és un cas que requereix un estudi en profunditat. Un dipòsit original revestit amb *signinum* (UE 2324) fou amortitzat per construir-hi al damunt una habitació calefactada mitjançant un hipocaust. L'evidència inclou restes de les *pilae* o pilars de maó, un paviment subjacent d'opus *signinum* sobre el qual s'assentaven i nombrosos fragments de tubs ceràmics per a la calefacció parietal recuperats als nivells de desmantellament, juntament amb peces per a la construcció d'arcs. La boca del forn (*praefurnium*), situada al mur M-361, fou posteriorment tapiada, indicant el cessament de la seva funció.

A partir del segle III trobem molts canvis estructurals i transformacions. A l'A 73, el paviment original de *signinum* fou reparat amb una nova capa. Aquest nou sòl es dissenyà amb un pendent deliberat i se li afegiren estructures de morter (M-392 i M-393) per canalitzar líquids cap al dipòsit A 74. Els retalls que travessen ambdós paviments suggereixen la ubicació d'una premsa o una mola, especialitzant l'espai per a la producció d'oli o vi. L'enfonsament del paviment original és una manifestació tardana de la decisió fundacional d'edificar sobre un camp de sitges inestable, una vulnerabilitat que persistí durant segles. Altres àrees també foren readaptades: l'A 75 es transformà en un gran magatzem per a *doliae*, estructurat al voltant d'un mur central (M-415) que hauria sostingut una coberta a dues aigües, mentre que a l'A 73a s'hi instal·laren estructures de combustió tipus braser (M-395 i M-401), datades del segle IV o posterior. Aquestes adaptacions funcionals demostren la vitalitat i la capacitat de transformació de la vila durant l'antiguitat tardana, tot precedint l'última fase d'ocupació documentada abans del seu abandonament.

En aquesta darrera fase (segle V en endavant) es documenten les evidències finals d'ús de la vila i els estrats que en marquen l'abandonament definitiu com a model d'explotació agrícola i residencial. Les troballes materials d'aquest període són crucials per establir la cronologia del cessament d'activitat organitzada al jaciment.

L'evidència arqueològica més clara per datar el final de l'ocupació prové de l'A 71. Pel que fa a l'abandonament total, la troballa de ceràmica Terra Sigil·lada Africana D situa cronològicament aquest moment entre finals del segle V i inicis del VI dC. Els últims elements funcionals conservats en aquesta habitació abans del cobriment definitiu foren un modest paviment de calç (UE 2315) i una dolia enterrada (UE 2317).

Els indicadors d'abandonament i postabandonament es registren en múltiples àmbits. Dibuixen un procés complex i possiblement prolongat: A l'A 71 s'hi identifica un nivell d'abandonament total que contenia una gran quantitat de ceràmica de gran format i material constructiu col·lapsat. A l'A 75 trobem que els estrats superiors corresponen a nivells d'abandonament i possibles freqüentacions posteriors, amb materials que abracen els segles VI, VII i VIII. S'hi ha documentat un nivell d'enderroc massiu de teules associat a un possible incendi que, a jutjar pels fragments de carbó, consumí les bigues de fusta i provocà el col·lapse de la coberta. Pel que fa a l'A 78, els estrats superficials contenen materials ceràmics tardans, indicatius dels nivells d'abandonament d'aquesta zona. La interpretació d'aquesta fase final es veu dificultada per alteracions modernes significatives. Obres realitzades als anys setanta destruïren gran part de l'estratigrafia als àmbits A 68 i A 79, mentre que la instal·lació d'un aparcament de camions als anys noranta causà danys irreparables a l'A 77.

La seqüència evolutiva de la vila traça una narrativa clara de fundació, apogeu, transformació i abandonament. L'assentament nasqué en època augustal, possiblement sobre un sitjar preexistent, amb una arquitectura funcional basada en l'ús de pedra lligada amb fang. Durant l'alt imperi (finals del s. I – inicis del s. III dC), experimentà un procés de monumentalització per fases, amb la construcció d'un gran pati porticat i sofisticats sistemes de gestió hídrica, utilitzant tècniques amb morter. A l'antiguitat tardana (segle IV dC en endavant), la vila demostrà una notable resiliència, reestructurant els seus espais per intensificar la producció i acollir noves funcions, com hipocausts, zones de premsada i grans magatzems. Finalment, el complex fou abandonat entre els segles V i VI dC, tot i que algunes àrees mostren evidències de freqüentacions esporàdiques posteriors.

Tanmateix, cal assenyalar les limitacions del coneixement actual. Si bé l'evolució estructural i funcional de la vila està ben definida, la datació precisa de cada fase constructiva sovint resulta especulativa. Aquesta incertesa es deu tant a l'absència de materials ceràmics datats amb seguretat en alguns contextos clau com a les severes alteracions modernes que han destruït irreparablement part del registre arqueològic[1].

BIBLIOGRAFIA

COSTA, A., PALAHÍ, L., NOLLA, J. M., VIVÓ, D. 2019, *La vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

1 Aquests treballs també s'han desenvolupat en el marc del projecte: PID2023-148337NA-I00, Diacronía de los territorios y paisajes de Emporion/Emporiae y Gerunda durante la Antiguedad. Entitat finançadora: Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats

Restauració i recol·locació *in situ* dels mosaics d'*opus tessellatum* de la vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter, Gironès)

David Mallorquí

SIGNINUM Restaura, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Sarrià de Ter

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles I aC - V dC

Tipus de jaciment
Vil·la romana

Dates de la intervenció
Novembre 2023 / març 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
David Mallorquí Garcia

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Sarrià de Ter / Diputació de Girona

En l'actualitat el jaciment de la vil·la romana del Pla de l'Horta, a Sarrià de Ter (Gironès), disposa de tots els sistemes de protecció que salvaguarden i mantenen estabilitzat el sector central del jaciment (cobertes, tancaments, sistemes de seguretat, etc.), i recentment han finalitzat els treballs de museïtzació per a permetre un recorregut al públic visitant per l'interior del jaciment i facilitar l'observació de les estructures arqueològiques conservades. Per això, situats en aquest punt, el Servei de Monuments de la Diputació de Girona, responsable del projecte d'adequació del jaciment, va plantejar la voluntat de retornar a la seva ubicació original tots els mosaics extrets als anys 70 del segle passat i actualment emmagatzemats al Centre de Pedret del Museu Arqueològic de Catalunya – Girona. El conjunt total dels fragments conservats és de 41, els quals suposen una superfície aproximada de 19,50 m^2.

Durant els mesos d'octubre i novembre de l'any 2022 es va poder iniciar el procés d'intervenció de conservació-restauració d'aquest conjunt de mosaics. Durant la intervenció realitzada es va permetre completar els treballs de conservació-restauració de quatre fragments, els quals comprenien una superfície de 2,2 m^2 aproximadament. Aquesta intervenció, a més, va permetre establir un mètode de treball vàlid per afrontar la restauració completa del conjunt de 41 fragments de mosaics d'*opus tessellatum*, donada la complexitat dels treballs.

Entre els mesos de novembre de 2023 i març de 2024, es varen reprendre els treballs iniciats al 2022, com-

pletant els processos de conservació-restauració d'un total de 18 fragments de mosaic d'*opus tessellatum* i executant la recol·locació en la seva ubicació original al jaciment de la vil·la romana del Pla de l'Horta.

ELS MOSAICS DEL PLA DE L'HORTA

A principis de 1970, arran d'unes obres de fonamentació per a la construcció d'uns blocs de pisos, fou quan es realitzà la descoberta de la vil·la. S'iniciaren aleshores unes primeres excavacions que varen mostrar com el jaciment gaudia d'una extensió notable. La vil·la estava composta per dos cossos principals, articulats al voltant de sengles patis, i diverses dependències annexes, algunes de les quals pavimentades amb excel·lents mosaics. Les excavacions permeteren documentar les següents estructures: un peristil, probablement amb una piscina, una estructura semicircular i diverses habitacions amb les parets pintades i amb paviments de mosaic d'*opus tessellatum*, amb decoració que reproduïa temes florals i geomètrics.

L'origen de la vil·la se situa durant el primer quart del segle I aC, però els mosaics descoberts tindrien una cronologia de finals del segle II i principis del segle III dC, i respondrien a una gran reforma que va abraçar tota la vil·la. Al segle V es documenta l'abandonament del lloc, probablement fruit d'un incendi que va afectar totes les estructures (Costa *et al*. 2019).

Durant la descoberta de la vil·la, l'any 1970, es va procedir automàticament a l'extracció dels mosaics documentats, i des d'aleshores aquests s'han mantingut emmagatzemats en diverses dependències, fins que foren traslladats al Centre de Pedret quan aquest fou habilitat com a seu del Museu d'Arqueologia de Catalunya – Girona.

El conjunt de fragments de mosaics conservats corresponen a quatre àmbits de la vil·la, concretament als àmbits A1, A2, A3 i A4, cadascun dels quals amb dissenys diferenciats. La present intervenció, realitzada entre els mesos de novembre de 2023 i març de 2024, ha comprès fragments dels àmbits A1, A3 i A4 els quals fins aleshores es conservaven en el seu estrat de tessel·les, engassats amb cola animal, tal com es varen extreure de la seva ubicació original. Malgrat això, el seu estat de conservació era qualificat de molt dolent, a causa de la gravetat de les alteracions detectades i sobretot per la fragilitat extrema de cadascun dels fragments. Si bé el sistema d'extracció havia permès la conservació fins a l'actualitat d'aquest conjunt de mosaics, abans de l'inici dels treballs els fragments intervinguts presentaven una extrema rigidesa que dificultava la manipulació dels fragments, amb greus bombaments en la seva planimetria, trencaments i separació en diverses parts, així com la pèrdua d'adhesió de l'engassat, causant el despreniment de tessel·les, sobretot en les vores dels fragments. Cal dir que tots els fragments es trobaven



Figura 1. Vista d'un fragment de mosaic de l'àmbit A1, un cop finalitzada la intervenció de conservació-restauració.

amb el revers de la tessel·la a la vista, i amb restes de morter descohesionat i terra adherida damunt la seva superfície que dificultava la identificació dels motius ornamentals de cadascun dels fragments.

OBJECTIUS I CRITERIS GENERALS DE LA INTERVENCIÓ

D'acord amb l'estat de conservació que presentaven els fragments de mosaic objecte de la present intervenció, els processos de conservació-restauració realitzats varen seguir una línia d'actuació conservativa orientada a la recuperació i posada en valor del conjunt de paviments, en base a dos objectius principals: d'una banda, estabilitzar cadascun dels fragments conservats, mitjançant una intervenció de conservació-restauració completa, que permetés recuperar la seva estabilitat i alhora fer visible la seva lectura original; i de l'altra, retornar a la seva ubicació original tots els fragments intervinguts per a restituir-ne la unitat i permetre'n la contemplació per al públic visitant.

INTERVENCIÓ DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ

La intervenció de conservació-restauració dels mosaics dels àmbits A1, A3 i A4 de la vil·la romana del Pla



Figura 2. Vista general dels àmbit A1, A3 i A4 després dels treballs de recol·locació dels 18 fragments de mosaics intervinguts.

de l'Horta es varen iniciar amb l'estudi de tota la documentació existent sobre el conjunt complet de mosaics. Va ser necessari recopilar tota la documentació existent a l'arxiu del MAC-Girona sobre els treballs d'excavació arqueològica i l'extracció dels mosaics objecte d'intervenció realitzats entre els anys 1970 i 1972 (el diari d'excavació, les fitxes dels fragments, les fotografies del procés d'extracció dels mosaics, les planimetries i croquis realitzats durant el procés d'extracció). Per altra banda, va caldre realitzar també un examen visual de cadascun dels fragments per comprovar les diverses numeracions existents i les seves localitzacions, d'acord amb la documentació existent, per a poder verificar completament la seva ubicació original.

Durant aquesta fase es va establir el còmput total de fragments a col·locar en els àmbits A1, A2, A3 i A4. Si bé abans d'iniciar els treballs, es tenien comptabilitzats 56 fragments de mosaics d'*opus tessellatum*, després d'aquesta fase inicial d'estudi de la documentació i examen visual, es va poder certificar la seva correspondència als 41 fragments enumerats ja durant els treballs d'extracció dels anys 70. D'altra banda, a part d'aquests 41 fragments, se'n varen comptabilitzar 7 més (de menors dimensions) que no disposaven de cap numeració ni referència, els quals es corresponien a parts despreses de fragments majors, tots pertanyents a l'àmbit A2.

Després d'aquest procés de recerca i comprovació dels fragments a intervenir es varen iniciar els treballs pròpiament de conservació-restauració, els quals es varen dur a terme a les mateixes dependències del MAC-Gi-

rona. Així, es va procedir amb els treballs de neteja i sanejament de tots els reversos dels fragments, per eliminar de manera exhaustiva qualsevol resta de morter disgregat, terra o brutícia diversa adherida. Paral·lelament, es varen realitzar els aplanatges de les diverses àrees amb bombaments, es varen unir els fragments despresos i les àrees amb trencaments.

A partir d'aquí es va iniciar el procés d'atorgar un nou suport a cadascun dels fragments de mosaic. Per això, es va estendre primer damunt el revers de les tessel·les una capa de morter de calç hidràulica de granulometria fina per facilitar el reompliment dels intersticis entre tessel·les. Tot seguit, es va aplicar una segona capa de morter de calç hidràulica i àrids de granulometria mitjana, amb un gruix màxim de 1,3 cm, a la qual s'hi va inserir entremig una malla inerta per donar cohesió a cadascun dels fragments.

Un cop endurit el morter del nou suport, va ser possible finalment poder donar la volta als fragments i procedir a la retirada de l'engassat que fins aleshores havia garantit la subjecció de la capa de tessel·les. Aquest procés es va realitzar mitjançant l'aplicació de vapor d'aigua i amb eines manuals. A continuació va caldre realitzar una neteja exhaustiva de l'anvers de la capa de tessel·les, donat que existia una gran concentració de cola animal en tota la superfície, així com en els intersticis entre tessel·les (Fig. 1).

Amb la finalització d'aquests treballs, es va poder iniciar el trasllat i recol·locació dels fragments intervinguts en la seva ubicació original. La recol·locació es va fer mantenint els nivells de circulació originals d'acord amb la fase històrica a la qual es corresponien, fet pel qual va caldre primer preparar i anivellar les àrees dels àmbits on s'ubicaven. Per als treballs de col·locació va caldre idear un sistema per a facilitar el desplaçament dels fragments fins a la seva ubicació original, mantenint sempre la seva horitzontalitat i evitant moviments bruscs que poguessin posar en risc la seva integritat. La fixació dels fragments es va fer amb morters PLM®. D'aquesta manera es varen anar col·locant successivament tots els 10 fragments de l'àmbit A1, un fragment pertanyent a l'àmbit A3 i 7 a l'àmbit A4.

Un cop col·locats i fixats els fragments, es van col·locar les tessel·les despreses o perdudes corresponents a les zones d'unió entre els fragments col·locats. I, per altra banda, en les àrees amb pèrdues de la capa de tesselles es va optar per aplicar-hi un morter de reintegració de color neutre i adient per al conjunt dels mosaics (Fig. 2).

Finalment, els treballs de recol·locació dels fragments de mosaic es varen concloure amb l'estesa d'un nou paviment a nivell del mateix estrat de tessel·les dels fragments col·locats. Aquests treballs varen ser realitzats per la brigada del Servei de Monuments de la Diputació, que varen concloure l'actuació amb el traçat sintètic del disseny dels mosaics en els nous paviments, per a completar i ajudar a la lectura dels mosaics el públic visitant del jaciment.

BIBLIOGRAFIA

COSTA, A., PALAHÍ, Ll., NOLLA, J. M., VIVÓ, D., 2019, *La villa romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, Sèrie Monogràfica 29.

Excavacions arqueològiques a la vil·la romana del Collet (Calonge i Sant Antoni). Bienni 2024-2025

Marc Bouzas, Josep Burch, Elisabet Moner, David Vivó

Laboratori d'Arqueologia, Història Antiga i Prehistòria, Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Calonge i Sant Antoni

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles II aC – IV-V dC i segle XX

Tipus de jaciment
Vil·la romana i fortificació militar contemporània

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / setembre-octubre 2024 / febrer-març 2025 / juny-juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
La vil·la romana del Collet Est (Calonge i Sant Antoni) i el seu *fundus*

Direcció
Marc Bouzas, Elisabet Moner

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat de Girona / Ajuntament de Calonge i Sant Antoni

Les excavacions arqueològiques que s'han realitzat a la vil·la romana del Collet durant el bienni 2024-2025 han estat promogudes per la Universitat de Girona i l'Ajuntament de Calonge i Sant Antoni. S'han emmarcat en el projecte de recerca "La vil·la romana del Collet Est (Calonge i Sant Antoni) i el seu *fundus*" (2022-2025), complementant-se amb el projecte concedit pel Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades "Diacronía de los territorios y paisajes de *Emporion*/*Emporiae* y *Gerunda* durante la antigüedad–DyLan" (2024-2026). Alhora, també han rebut finançament de la Diputació de Girona. Tant les excavacions com els estudis específics que es duen a terme en paral·lel (en el camp de l'antracologia, la carpologia, la fauna, la geomorfologia, etc.) tenen l'objectiu d'aprofundir en el coneixement d'una vil·la romana marítima.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

La vil·la romana del Collet se situava al centre de la badia de Palamós. Concretament, sobre un esperó rocós que s'alça uns 20 m sobre el nivell del mar. En època antiga aquest es projectava al sud cap al mar i cap a zones de maresmes a l'est i oest, tal com han demostrat estudis recents relatius al paleopaisatge. De fet, a l'est del promontori hi havia una llacuna interior navegable que desembocava al mar a través d'una gola que trencava una barra de sorres litoral (Bouzas *et al*. 2025). La situació favorable d'aquesta llacuna va ser aprofitada per a la construcció d'una terrisseria en època augustal a uns 200 m de la vil·la (Burch/Nolla/Tremoleda 2015), ja que permetria carregar en vaixells, fonamentalment,



Figura 1. Paviment d'*opus signinum* de l'habitació excavada a l'ala oest de la vil·la, conservat per sota l'enderroc. Vista des del nord.

àmfores vinàries destinades a l'exportació. L'esperó on s'ubicava la vil·la es prolonga en direcció nord a través de petits turons, entre els quals destaca el de Puigsesforques. Pel costat oest, el turó delimitava amb una segona zona de maresmes, recentment identificada (Julià/Solà/Pons 2025). El gran valor que oferia el lloc el va convertir en un espai privilegiat per a construir-hi una vil·la en època romana.

LES EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES DE L'ANY 2024

Durant l'any 2024 es van dur a terme dues campanyes d'excavació. La primera, realitzada durant la primera setmana de juliol, va ser dirigida per Marc Bouzas i va tenir com a equip un grup de sis estudiants dels Graus d'Història i Història de l'Art de la Universitat de Girona. La segona campanya, efectuada entre el 16 de setembre i l'11 d'octubre, va ser dirigida per Elisabet Moner i va comptar amb un equip de deu arqueòlegs auxiliars. Els resultats de les dues campanyes s'expliquen conjuntament per sectors.

Les termes

Pel que fa a les termes, es va acabar la seva excavació, que havia començat l'any 2022. El resultat més rellevant va ser la constatació que l'edifici termal era més gran en el moment de la seva construcció (en època augustal), i que, posteriorment, en època imperial, se'n van reduir les dimensions. En aquest segon moment, alhora, s'hauria reconvertit la funció de l'espai de les termes, destinant les habitacions pavimentades amb *opus signinum* a un ús desvinculat d'un *balneum*, tenint en compte que en aquest període l'hipocaust del *caldarium* estava ja amortitzat.

L'ala oest de la vil·la imperial i la torre republicana

A l'oest de les termes es van seguir excavant les habitacions de la fase alt-imperial de la vil·la, posant-ne al descobert diverses més de les conegudes fins llavors i excavant-ne una en profunditat. En aquesta, un enderroc conformat per *tegulae* i morter de calç, perfectament conservat, cobria un paviment d'*opus signinum* (Fig. 1). En una altra habitació d'aquesta ala oest es va documentar una repavimentació: per sota del negatiu del paviment d'*opus sectile* conegut es va registrar un nou paviment d'*opus signinum*, el qual hauria funcionat durant la fase alt-imperial. L'indici denota que l'estança va ser redissenyada per guanyar en luxe, emmarcant-se en una tendència més àmplia com és l'embelliment de la vil·la a principis del segle III dC. Sota l'habitació repavimentada es va documentar la torre oest que se situava a la façana meridional de l'edifici en època republicana. Es tractava d'una estructura quadrada construïda amb



Figura 2. Cisterna del pati, pavimentada amb *opus signinum*, un cop excavat el seu farcit. Vista des de l'est.

un parament ciclopi, com l'homòloga de la torre sud-est de la vil·la, identificada en campanyes anteriors.

El pati de la vil·la i la cisterna d'època augustal

A l'est de les termes ja l'any 2023 es va començar l'excavació del pati de la vil·la. L'excavació va continuar durant el 2024 i va posar al descobert un gran retall fet a la roca natural (de 9,50 metres de llargada, 3,80 d'amplada i 1,20 de profunditat) a la zona central del pati, interpretat com una cisterna de captació d'aigües pluvials que hauria abastit d'aigua la vil·la. La cisterna, d'època augustal, es va amortitzar en època imperial, com demostra el material documentat al seu farcit, entre el qual destacaven peces de ceràmica senceres i elements lapidis.

La trinxera de la Guerra Civil espanyola

Continuant amb la pràctica habitual dels darrers anys, es va excavar alhora la vil·la i un tram de la trinxera de la Guerra Civil que afecta les restes romanes del jaciment. El 2024 es va excavar un tram dels seus extrems oest i est, descobrint en aquest últim una bifurcació de la trinxera rematada amb una estructura de formigó que servia de parapet. Com en altres ocasions, entre el rebliment de la trinxera es van recuperar bales i restes de filferro d'espines.

LES EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES DE L'ANY 2025

L'any 2025 es van realitzar, com l'any anterior, dues campanyes d'excavació. La primera, duta a terme entre el 17 de febrer i el 14 de març, va ser dirigida per Marc Bouzas i Elisabet Moner, i va comptar amb la presència de quatre arqueòlegs auxiliars. La segona es va realitzar del 30 de juny al 4 de juliol. Va ser dirigida per Elisabet Moner i va tenir com a equip un grup de nou estudiants dels graus d'Història i Història de l'Art de la Universitat de Girona i quatre arqueòlegs auxiliars. Els resultats de les dues campanyes s'expliquen conjuntament per àrees.

La cisterna d'època augustal

Les campanyes de 2025 es van centrar en continuar l'excavació del farcit de la cisterna situada a la zona central del pati de la vil·la. L'excavació es va dur a terme en tres trams, obeint a una qüestió logística. El nivell inferior del rebliment contenia restes d'una possible bassa de calç, així com una gran quantitat de *tegulae* que formaven part del primer abocament destinat a amortitzar la cisterna. Aquestes es disposaven sobre un paviment d'*opus signinum* (Fig. 2). En un punt de la part nord i oest de la cisterna, entre el paviment del terra i el tall a la roca natural es va documentar una fina capa de revestiment d'*opus signinum*, conservat al llarg de molt pocs centímetres d'alçada. A l'angle sud-oest el paviment presentava un enfonsament de forma circular, segurament vinculat a la neteja de la cisterna.

La zona nord i est del pati

Pel que fa al sector septentrional del pati, es va documentar una nova habitació, de planta quadrangular com les ja conegudes. Corresponent a l'època republicana i situant-se a l'ala nord de la vil·la d'aquesta fase, estava conformada per amples murs fets amb blocs de pedra granítica, els quals estaven associats a rases de fonamentació de dimensions considerables en alguns casos. Al centre de l'habitació hi havia un retall circular fet a la roca natural que destacava per les seves mesures, tant de diàmetre com de profunditat. En referència a l'àrea meridional del pati, l'excavació d'un estrat d'anivellació sobre roca, amb abundant presència de fragments de *dolium* col·locats de forma plana, va permetre documentar diversos retalls circulars, alguns dels quals corresponien a encaixos de *dolia*.

El sector oest del jaciment i el gran retall de l'extrem sud-est

Mitjançant l'ajuda d'una màquina retroexcavadora a ambdós sectors mencionats, a la banda oest del jaciment es va retirar el nivell superficial amb el propòsit de facilitar les futures excavacions a la zona, mentre que al sud, arran del penya-segat, es va excavar la part més meridional del gran retall fet a la roca natural, la qual cosa era no era factible de fer manualment tenint en compte la perillositat que suposava la proximitat al penya-segat.

CONCLUSIONS

Les excavacions del bienni 2024-2025 han estat extraordinàriament útils per constatar que la vil·la republicana mostra, amb les torres flanquejant les façanes i els cossos constructius al voltant d'un pati, uns clars orígens arquitectònics hel·lenístics (Bouzas *et al*. en premsa). Alhora, el registre quasi complet de les termes, així com de la cisterna ubicada al mig del pati interior de la vil·la republicana, confirma que aquesta va experimentar un notable creixement durant l'època augustal, fet que es vincula amb la construcció de la terrisseria del Collet

Est en aquell mateix període (Burch, Nolla, Tremoleda, 2015). En paral·lel, les excavacions del sector de ponent de la façana marítima han confirmat que al final del període flavi una gran vil·la va substituir la vella vil·la republicana.

BIBLIOGRAFIA

BOUZAS, M., BURCH, J., JULIÀ, R., MONER, E., PONS, P., SOLÀ, J., RIERA, S., VIVÓ, D. 2025, Geomorphological Analyisis of the coast of the Collet Roman Maritime Villa and its Collet Est Pottery Workshop (Calonge i Sant Antoni, Catalonia), *Journal of Maritime Archaeology* 18, August 2025.

BOUZAS, M., BURCH, J., MONER, E., VIVÓ, D. en premsa. Architecture and Development of the Roman villa of El Collet: An Example of a Maritime Villa in the North-Estaren Tarraconensis.

BURCH, J., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 2015, *La alfarería romana del Collet Est (Calonge, Girona)*. Oxford: British Archaeological Reports, International Series 2770.

JULIÀ, R., SOLÀ, J., PONS, P. 2025, *Exploració geoarqueològica del paleopaisatge litoral al voltant de la vil·la romana del Collet*. Fase II. Geoservei, Projectes i Gestió Ambiental, S.L. Informe inèdit.

Intervencions de conservació-restauració a la vil·la romana del Collet (Sant Antoni de Calonge, Baix Empordà)

David Mallorquí

SIGNINUM Restaura, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Calonge i Sant Antoni

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles I aC - IV d C

Tipus de jaciment
Vil·la romana

Dates de la intervenció
Octubre 2024 / juny - juliol 2025

Tipus d'intervenció
Consolidació i restauració d'estructures arqueològiques

Títol del projecte quadriennal
La vil·la romana del Collet (Calonge i Sant Antoni), el seu *fundus* i el poblament rural al litoral de les ciutates d'Emporiae i Gerunda

Direcció
David Mallorquí Garcia

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat de Girona / Ajuntament de Calonge i Sant Antoni

Durant el mes d'octubre de 2024 i els mesos de juny i juliol de 2025 es varen dur a terme els treballs de conservació-restauració en diverses estructures arqueològiques de la vil·la romana del Collet (Sant Antoni de Calonge, Baix Empordà), compresos dins el projecte quadriennal de recerca *La vil·la romana del Collet (Calonge i Sant Antoni), el seu fundus i el poblament rural al litoral de les ciutates d'Emporiae i Gerunda*, desenvolupat per l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona. Els treballs realitzats en ambdues campanyes s'emmarcaven dins el programa d'ajuts als ens locals del Servei de Monuments de la Diputació de Girona per a la restauració i conservació de béns immobles d'interès patrimonial, en les convocatòries respectives dels anys 2024 i 2025. Aquests treballs formen part de les diverses intervencions conservació-restauració realitzades al jaciment de manera continuada des de l'any 2018, en les quals s'ha permès conservar i estabilitzar pràcticament la totalitat de les estructures excavades fins al dia d'avui.

LA VIL·LA ROMANA DEL COLLET

Les excavacions arqueològiques realitzades per la Universitat de Girona han pogut determinar que la vil·la del Collet presenta essencialment dues fases clarament marcades per canvis en les tècniques constructives, i també per un canvi en la concepció dels espais. La primera fase, que se situaria a mitjan del segle I aC, es caracteritza constructivament per murs construïts amb grans blocs de granit, lligats amb fang, i funcionalment per la coexistència d'espais industrials i residencials en



Figura 1. Vista general de l'àmbit 2.1.U, amb el paviment preparatori de l'opus sectile, al final de la intervenció.

un mateix edifici. Per contra, la fase imperial, construïda a mitjan del segle I dC i amb una continuïtat, com a mínim, fins al segle IV dC es caracteritzaria per l'ús de petites pedres pràcticament sense desbastar lligades amb morter per bastir els murs i amb la construcció d'un edifici de remarcat caire residencial, desplaçant la zona productiva a altres espais perimetrals, com la zona de la platja, on es construiria la terrisseria del Collet Est.

Els treballs han permès també identificar algunes reformes puntuals, datades a finals del segle II dC, que no afectarien de forma important a l'estructuració general i es centrarien en transformacions puntuals (pavimentacions, essencialment) (Bouzas *et al*. 2024).

DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES I ESTAT DE CONSERVACIÓ

Els treballs de conservació-restauració realitzats es varen centrar principalment en les estructures existents en el sector oest de l'àrea excavada del jaciment, aparegudes en les excavacions de les campanyes de 2023 i 2024.

En la intervenció de conservació-restauració de l'any 2024, els treballs es varen focalitzar al voltant dels àmbits 2.1.U, 2.1.V i 2.1.W, en l'estabilització de les estructures afectades pel retall de la trinxera de la Guerra Civil, en la consolidació i reintegració de murs existents i en la conservació de paviments d'*opus signinum* i la base preparatòria d'*opus sectile* que cobrien aquests àmbits. Mentre que en la intervenció del 2025 els treballs es varen centrar en la conservació-restauració dels murs existents en la resta d'àmbits situats en aquest sector del jaciment, com són 2.1.M, 2.1.N, 2.1.O, 2.1.X, 2.1.Y i 2.1.Z. I finalment, al llarg de les dues campanyes es va completar la reconstrucció del mur perimetral que tancava l'àmbit 2.1.L, i es varen realitzar actuacions de restauració d'elements puntuals (*dolia*, canalitzacions, *pilae*) i actuacions d'estabilització amb graves de les noves àrees excavades.

OBJECTIUS I CRITERIS GENERALS DE LA INTERVENCIÓ

La intervenció realitzada és la continuació dels treballs de conservació-restauració que des de l'any 2018 s'han desenvolupat per a conservar les diverses estructures excavades, amb l'objectiu final d'adequar, museïtzar i fer visitable l'àrea excavada del jaciment al públic general. Els criteris generals que varen regir el conjunt d'actuacions es varen basar en l'estricta conservació dels elements originals, respectant al màxim els seus materials i el seu sistema constructiu, per donar-ne una lectura fidel i alhora garantir-ne la perdurabilitat en el temps.

INTERVENCIÓ DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ

La intervenció realitzada en l'àmbit 2.1.U ha sigut una de les més destacables, donada la particularitat del seu paviment i l'estat de conservació que presentava, ja que va comportar l'execució de diverses actuacions per a salvaguardar-ne les restes i alhora millorar-ne la presentació.

L'estabilització de la base preparatòria del paviment d'*opus sectile* va ser la primera actuació que va caldre realitzar, tant en la seva banda nord com en sud, ja que el tall de la trinxera i també els recents treballs d'excavació suposaven un factor d'alteració greu, que junt amb l'acció dels agents meteorològics, existia la possibilitat de col·lapse en aquestes àrees del paviment. Per aquesta raó va caldre realitzar l'estabilització de les seves fonamentacions, tal com ja s'havia fet en intervencions anteriors en el mateix jaciment. És així com es varen muntar diversos encofrats per reomplir-los tot seguit amb formigó de calç hidràulica, els quals un cop endurits se'ls hi va realitzar un repicat de la seva superfície i es va estendre damunt seu un revestiment per millorar la seva aparença visual.

A continuació, es va procedir a la consolidació i reconstrucció de les restes conservades dels murs que tancaven l'àmbit per la seva banda nord i oest. D'aquesta manera, alhora que s'estabilitzava les restes del paviment resultava possible consolidar i reintegrar les restes d'aquests murs, que haurien funcionat com a base de fonamentació pels murs de tancament de l'àmbit 2.1.U. Per aquests treballs, es va emprar un morter de calç hidràulica i àrids per a consolidar les pedres originals que



Figura 2. Vista general dels àmbits 2.1.Y, 2.1.Z i 2.1.O, al final de la intervenció.

els formaven, proporcionant-li un aspecte final el més semblant possible al material lligant original (terra). Tot seguit es van reconstruir les àrees perdudes, emprant pedres de similars característiques, procedents de recuperació del mateix jaciment, lligades amb morter de calç hidràulica amb un aspecte final el més semblant possible al material lligant original (terra). Prèviament, abans d'iniciar els treballs de reintegració, s'havia inserit una malla de fibra de vidre (*mallatex*) per a separar les parts originals conservades de les reconstruïdes. Finalment, en aquests murs, es va realitzar una darrera filada, discontínua, per a mantenir l'aparença de murs de pedra lligada amb morter de calç, tal com pertocaria als murs d'època imperial que serien coetanis al paviment d'*opus sectile* de l'àmbit 2.1.U.

Un cop finalitzats els treballs d'estabilització, es va consolidar tota la superfície conservada del paviment preparatori de l'*opus sectile*. Va caldre primer netejar i sanejar les diverses llacunes existents, la majoria d'elles d'origen antròpic (desguàs de la trinxera, plantació d'una palmera, posts de fusta d'una balla de protecció). Manualment, es varen extreure les restes de terra i restes vegetals existents (plantes, arrels, etc.) i tot seguit es varen reintegrar i consolidar les llacunes més grans, per aturar els processos de degradació i alhora donar continuïtat visual al paviment conservat. Aquesta capa de formigó de calç es va deixar per sota el nivell del paviment conservat perquè així en una pròxima actuació pogués servir com a suport per a l'acabat final.

Tot seguit, es va realitzar una neteja minuciosa per a eliminar totes les restes de terra presents en la superfície del paviment així com en l'interior d'esquerdes, fissures, forats i cavitats existents, per poder procedir a segellar-les mitjançant la injecció de morters PLM® i reintegrar-les amb un morter de calç hidràulica i àrids de granulometria i tonalitat adequada (Fig. 1). D'altra banda, es varen anar col·locant i adherint, amb el mateix morter, els diversos fragments de ceràmica despresos que formaven part de la base preparatoria de l'*opus sectile*. Finalment, es varen adherir i recol·locar en el seu lloc original diversos petits fragments de marbre pertanyents a les peces originals que componien l'*opus sectile*. Aquests fragments s'havien localitzat prop de la cantonada nord-est del paviment i corresponien a dues peces de marbre diferents, un de color rosat i l'altra marró.

Altres actuacions

En els àmbits 2.1.V, 2.1.W i 2.1.O. també va caldre realitzar actuacions d'estabilització de fonamentacions per

salvaguardar la integritat dels seus paviments d'*opus signinum*. Cal destacar que aquests paviments presentaven un millor estat de conservació, als quals tan sols es varen realitzar tasques de neteja superficial.

Les actuacions de consolidació i reconstrucció de murs va ser força àmplia, abraçant bona part dels àmbits 2.1.M, 2.1.N, 2.1.O, 2.1.X, 2.1.Y i 2.1.Z, a més de les ja descrites. Es va realitzar un recrescut d'entre una i dues filades a pràcticament tots els murs existents, per tal de protegir les restes originals i alhora millorar la lectura de les darreres fases constructives de la vil·la. La reintegració d'aquests murs es va fer amb pedra de similars característiques lligada amb morters de calç hidràulica natural i àrids de granulometria adequada, i proporcionant-li un aspecte similar al material lligant original, que en alguns murs era terra i en d'altres morters de calç, tot i que força degradat. Per altra banda, cal destacar la reconstrucció realitzada en el mur de tancament de la banda sud de l'àmbit 2.1.L. Al llarg de les dues intervencions realitzades es va poder completar el seu traçat i realitzar el reompliment de la part interna de l'àmbit, fins a una cota inferior a les restes de paviment d'*opus signinum* existents. En les pròximes intervencions caldrà acabar de definir la cota de circulació mitjançant l'estesa d'un nou paviment per a completar la lectura d'aquest àmbit.

Finalment, es va realitzar el cobriment amb graves dels àmbits 2.1.X i 2.1.Z, actuació que va permetre millorar la lectura d'aquest sector i visualitzar el passadís que formarien aquests àmbits (Fig. 2). Per altra banda, i per afavorir a la seva conservació, es varen omplir amb graves la totalitat de les estructures negatives descobertes en l'àmbit 2.1.P, així com les noves àrees excavades de la trinxera de la Guerra Civil.

BIBLIOGRAFIA

BOUZAS, M., BURCH, J., MONER, E., VIVÓ, D. 2024, Excavacions arqueològiques a la vil·la romana del Collet (Calonge i Sant Antoni, Baix Empordà). Bienni 2022-2023. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 170-172.

La museïtzació de la *cella uinaria* de la vil·la romana dels Pompeu o de Can Ring (Besalú, la Garrotxa)

Joaquim Tremoleda*, Pere Castanyer*, Joan Frigola*/**, Irene Llusent***, Jordi Salvat***, Ada Algueró****, Mireia Pros****, Anna Augé*****, Josep Matés******

* Grup de Recerca Arqueològica del Pla de l'Estany

** Museu Arqueològic de Banyoles

*** Servei de Monuments de la Diputació de Girona

**** Restauradora professional

***** Arqueòloga professional

****** Terrisser

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Besalú

Comarca
Garrotxa

Cronologia
I aC - IV dC

Tipus de jaciment
Vil·la romana

Dates de la intervenció
Múltiples campanyes

Tipus d'intervenció
Programada / preventiva

Títol del projecte quadriennal
Ocupació del territori i explotació de l'espai rural a l'àrea del Pla de l'Estany – Garrotxa. *Uillae*, tallers, comunicació i recursos entre els segles II aC – VIII dC (2022-2025)

Direcció
Joan Frigola, Ada Algueró, Mireia Pros, Anna Augé

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Besalú / Museu Arqueològic de Banyoles

Durant el bienni 2024-2025, els treballs arqueològics realitzats a la vil·la romana dels Pompeu o de Can Ring, a Besalú, es van centrar en la museïtzació del sector corresponent al celler tardà de l'establiment, instal·lat a finals del segle II o a inicis del segle III dC al damunt de l'antic pati residencial del conjunt. L'actuació s'emmarca en un projecte més ampli de recuperació patrimonial i valorització del conjunt arqueològic, que contempla la progressiva adequació i museïtzació del jaciment en paral·lel al desenvolupament de les excavacions.

Els treballs, efectuats en el decurs de diverses campanyes, han estat promoguts per l'Ajuntament de Besalú, i s'han finançat a través d'un conveni amb el Servei de Monuments de la Diputació de Girona, col·laborador tècnic del projecte, i de la línia de subvencions per a inversions en la gestió del patrimoni arqueològic i paleontològic convocada per la Generalitat de Catalunya. Així mateix, la recerca desenvolupada al jaciment, essencial a l'hora de poder bastir una proposta de museïtzació ben fonamentada i rigorosa, s'ha vehiculat a través del Museu Arqueològic de Banyoles mitjançant el projecte de recerca quadriennal "Ocupació del territori i explotació de l'espai rural a l'àrea del Pla de l'Estany – Garrotxa. *Uillae*, tallers, comunicació i recursos entre els segles II aC-VIII dC" (2022-2025), recentment renovat quatre anys més amb el títol "Poblament i paisatge

a la conca *lacus*tre de Banyoles durant l'antiguitat: *uillae rusticae* i *uici*" (2026-2029)[1].

Pel que fa a l'espai museïtzat, excavat íntegrament l'any 2020, es tractava d'una *cella uinaria* a cel obert, d'uns 100 m^2 de superfície, integrada en origen per un mínim de cinquanta-quatre *dolia defossa* disposats regularment en rengleres, dotze dels quals conservaven encara la base *in situ* (Tremoleda/Castanyer/Frigola 2024, 71-72). La capacitat d'emmagatzematge del celler, calculada a partir de la restitució de deu dels contenidors, s'ha pogut estimar en uns 45.000 litres (Frigola/Castanyer/Tremoleda 2024, 258-259), no lluny del que produeix en l'actualitat un celler mitjà a l'Empordà. El sector es completava amb un petit magatzem associat, segurament per guardar-hi eines, i amb un dipòsit semisoterrat relacionat igualment amb la producció de vi.

LA PROPOSTA DE MUSEÏTZACIÓ I CRITERIS D'INTERVENCIÓ

L'actuació descrita va anar precedida per la redacció d'un projecte específic, avaluat i aprovat per la Comissió del Patrimoni Cultural de Girona. La decisió de prioritzar la museïtzació d'aquest espai responia a diversos factors. En primer lloc, es tractava d'una àrea ja excavada, sense més recorregut arqueològic. En segon, les restes que s'hi conservaven (*dolia*, retalls...), eren delicades i estaven subjectes a un grau de degradació més alt que altres sectors, malgrat haver-les protegit degudament després de les excavacions. Finalment, una altra raó fou les grans possibilitats museístiques que oferia l'espai, que permetia explicar tant una de les fases més importants de l'establiment com la seva vocació econòmica principal, la producció de vi.

En aquest sentit, la proposta plantejada optà per la restitució de les dues filades septentrionals del celler amb tines modernes —en realitat, només meitats superiors—, i per la recuperació del nivell de circulació original en aquest punt, sensiblement més elevat que el conservat. Aquesta solució buscava fer comprensible als visitants la disposició semisoterrada que en origen tenien els *dolia* del celler, que contribuïa a protegir el vi dels canvis de temperatura, especialment durant el procés de fermentació.

A partir d'aquesta segona filada i fins al sector meridional de la *cella*, la cota havia de baixar progressivament per permetre l'exposició tant de les bases originals restaurades com, en absència d'aquestes, de cèrcols metàl·lics amb rebliment diferenciat que havien d'indicar l'emplaçament de les peces espoliades. La proposta es completava amb la col·locació de dos *dolia* sencers a la filada occidental del celler, que havien de proporcionar



Figura 1. Procés de consolidació dels *dolia*.

la percepció de continuïtat respecte a les dues filades superiors.

La intervenció seguí en tot moment els criteris de màxim respecte a les estructures originals, mínima intervenció, màxima reversibilitat, màxima similitud i compatibilitat dels materials emprats amb els originals i màxima eficàcia i estabilitat d'aquests.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

L'actuació s'inicià amb la neteja general i l'aplicació d'herbicides a tot el sector objecte d'intervenció, fins aleshores cobert amb lones geotèxtils i terres aportades a tall de protecció. Posteriorment s'intervingué en els murs, especialment en els perimetrals, ja fos per consolidar-los o per repujar-ne una o més filades si així ho requeria la seva estabilitat estructural o les cotes del projecte. En el cas d'afegir filades, es col·locà sempre una malla de fibra de vidre per separar la part original de la recrescuda, que es bastí seguint el sistema constructiu del mur en qüestió i respectant-ne les relacions i entregues. Les pedres es triaren entre les recuperades dels enderrocs del jaciment i es seleccionaren segons la seva litologia, dimensions i treball.

En el cas del morter de fons, usat per a parts no visibles de les estructures, s'optà per un de preparat a base de

1 També convé esmentar la inclusió del jaciment en el projecte ministerial "Diacronía de los territorios paisajes de *Emporion/Emporiae* y *Gerunda* durante la antigüedad" (2025-2026), sol·licitat en aquest cas des de la Universitat de Girona.



Figura 2. Vista general del celler, en la fase final dels treballs de museïtzació.

calç hidràulica NHL 3,5, putzolana natural i àrids. Pel que fa als morters usats en els rejuntats, acabats sempre amb esponjat, es feren dues preparacions diferenciades segons si els murs tenien o no morter. En els murs amb morter s'usà una barreja amb una proporció 1:3 entre el lligant i els àrids, amb 1 part de calç hidràulica NHL 3,5, 2 parts de sorra fina barrejada amb graves del jaciment i 1 de sorra extrafina. Posteriorment a la superfície de l'esponjat s'hi aplicà terra del lloc diluïda amb aigua. Per altra banda, en els murs lligats amb terra es feu un morter amb una proporció 1:3, amb 1 part de calç hidràulica NHL 3,5, 2 de sorra fina i 1 de sorra extrafina. A l'esponjat d'aquests murs se li aplicà terra siena natural diluïda amb aigua.

En paral·lel al treball dels murs, s'actuà també en les bases de *dolia* conservades a l'espai, a les quals se'ls feu una primera neteja en sec i una posterior neteja aquosa amb una solució de 50% d'alcohol isopropílic i 50% d'aigua desionitzada, que es completà amb un ulterior tractament d'herbicida per evitar el creixement de vegetació a les parets. Seguidament, es van adherir els fragments que ho requerien mitjançant una resina epoxídica. L'actuació continuà amb la consolidació de les peces (Fig. 1), per a la qual s'emprà un consolidant hidròfug a base de silicats d'etil i polisiloxans oligomèrics, aplicat per pinzell i per injecció, segons la zona. Aquest consolidant dona noves propietats mecàniques a les peces, i les fa més resistents alhora que hidròfugues. Finalment es dugué a terme una reintegració dels buits existents i dels punts dèbils.

Una altra de les estructures intervingudes fou el dipòsit o *lacus* situat al sud del celler, del que se'n consolidaren tant els murs perimetrals com el revestiment interior de morter de triturat ceràmic, dotat de mitges canyes als angles i amb una petita cubeta de recollida al fons. La intervenció s'inicià, de nou, amb una neteja en sec seguida d'una neteja aquosa. Un cop assecat, el revestiment, que presentava una manca de cohesió que comprometia la seva preservació a mitjà termini, fou consolidat amb morter d'injecció PLM (amb base de calços naturals amb càrregues inertes i additius seleccionats), prèvia injecció d'una barreja d'aigua amb alcohol etílic (50%-50%) per facilitar l'entrada del morter.

El següent pas consistí en el bisellat de tots els perfils exposats del revestiment, així com de les llacunes i esquerdes, a fi d'evitar la futura filtració d'aigua i brutícia. Aquest bisellat es feu amb un morter amb una proporció 1:3, amb 1 part de calç hidràulica blanca, 2 de sorra extrafina i 1 de sorra fina amb un 7% de terra siena. Finalment, per assegurar la bona conservació del conjunt, es realitzà una segona consolidació amb un producte hidrofugant a base de silicats d'etil i polisiloxans oligòmers, que proporciona més consistència al material i crea una acció repel·lent a l'aigua.

Finalitzades les tasques de consolidació i restauració, es procedí a l'anivellació del sector i a la col·locació de les rèpliques dels contenidors, prèvia preparació d'una base de recepció ferma. Les peces ceràmiques foren encarregades al terrisser Josep Matés, amb experiència prèvia en l'elaboració de *dolia*2. A continuació es col·lo-

2 El terrisser Josep Matés, a més de col·laborar amb cellers i vinaters professionals, va intervenir en la museïtzació del jaciment arqueològic del Veral de Vallmora (Teià, El Maresme), projecte "Cella Vinaria", dirigit per l'arqueòleg Antoni Martin. També va col·laborar en un taller de fabricació de teules romanes, vinculat al nostre projecte.

caren els cèrcols d'acer inoxidable matisat tant per protegir les bases originals com per marcar la situació de les peces espoliades. En darrer lloc, es feu l'acabat final del sector, consistent en una capa de sauló estabilitzat amb calç natural hidràulica, i s'ompliren els cèrcols que no comptaven amb peces originals amb triturat de totxo ceràmic, emulant el color de les tines mancants.

El resultat final de l'actuació és un espai que permet al visitant comprendre de manera global l'organització i el funcionament de l'antic celler (Fig. 2), mitjançant un joc de volums, colors i nivells. La intervenció facilita així la lectura arqueològica del conjunt i contribueix a fer més entenedora una àrea productiva que, pel seu estat de conservació, resultava difícil d'interpretar per al públic no especialitzat.

BIBLIOGRAFIA

FRIGOLA, J., CASTANYER, P., TREMOLEDA. J. 2024, La vil·la romana de Can Ring o dels Pompeu. Un centre de producció de vi a la Garrotxa. Dins FORN, C., GURRI, E., *III Col·loqui Internacional d'Arqueologia Romana. El vi a l'antiguitat: Economia, producció i comerç al Mediterrani. Actes (Badalona, 19, 20 i 21 d'octubre de 2022)*. Badalona: Museu de Badalona, 255-266.

TREMOLEDA, J., CASTANYER, P., FRIGOLA, J. 2024, La *cella uinaria* de la vil·la romana dels Pompeu (Besalú, la Garrotxa). Aspectes tècnics. Dins RUEDA, M., JÁRREGA, R., Dolia ex Hispania: *els* dolia *a les províncies d'Hispania en època romana. Estat de la qüestió i perspectives*. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 69-83, Treballs d'Arqueologia de la Mediterrània Antiga, 12.

Urbs de Blandae (Blanes, la Selva). Campanyes 2024 i 2025 a la Penya dels Padrets

Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Blanes

Comarca
Selva

Cronologia
Segles II aC - I dC

Tipus de jaciment
Urbs romana

Dates de la intervenció
Setembre - desembre 2024 / novembre - desembre 2025 / febrer - març 2026

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Llinàs Pol

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Blanes

La Penya dels Padrets hostatja les restes d'una part de l'*urbs* romana de *Blandae*, que s'està excavant des de l'any 2022 mitjançant campanyes anuals, promogudes per l'Ajuntament de Blanes i realitzades per l'empresa Atri Cultura i Patrimoni, SLU, adjudicatària dels treballs. La direcció dels treballs va a càrrec de Joan Llinàs i Pol, al capdavant d'un equip format per quatre auxiliars d'arqueologia i un arqueòleg de suport.

L'espai de l'antiga *urbs* que de moment coneixem està estructurat entorn d'un *cardo* (sectors 6 i 23) documentat al llarg de més de 80 m i creuat perpendicularment per un *decumanus* (sector 4). Aquests dos vials delimiten quatre edificis: edifici A al nord-est, edifici B al nord-oest, edifici C al sud-est i edifici D al sud-oest. Fins l'any 2023 s'havien excavat totalment l'edifici A, el *decumanus*, la part nord del *cardo* i una part de l'edifici B (Llinàs 2022; 2023; 2024). En les campanyes 2024-2025 s'ha completat el coneixement dels edificis B i C, s'ha excavat parcialment l'edifici D i s'ha continuat excavant el *cardo* en direcció sud. Per altra banda, l'ampliació de l'extracció de l'estrat superficial cap a migdia ha permès delimitar un cinquè edifici, al sud de l'edifici C (edifici E).

PREEXISTÈNCIES IBÈRIQUES

L'any 2024 s'ha documentat per primera vegada activitat amb anterioritat a l'*urbs* romana. Es tracta d'una rasa (UE 1520), de 27 m de longitud per una amplada d'entre 130 i 60 cm i una fondària conservada d'entre 30 i 50 cm. Retallada en el subsol natural, discorre en direcció sud-nord, amb baixada cap al nord, i s'ha tro-

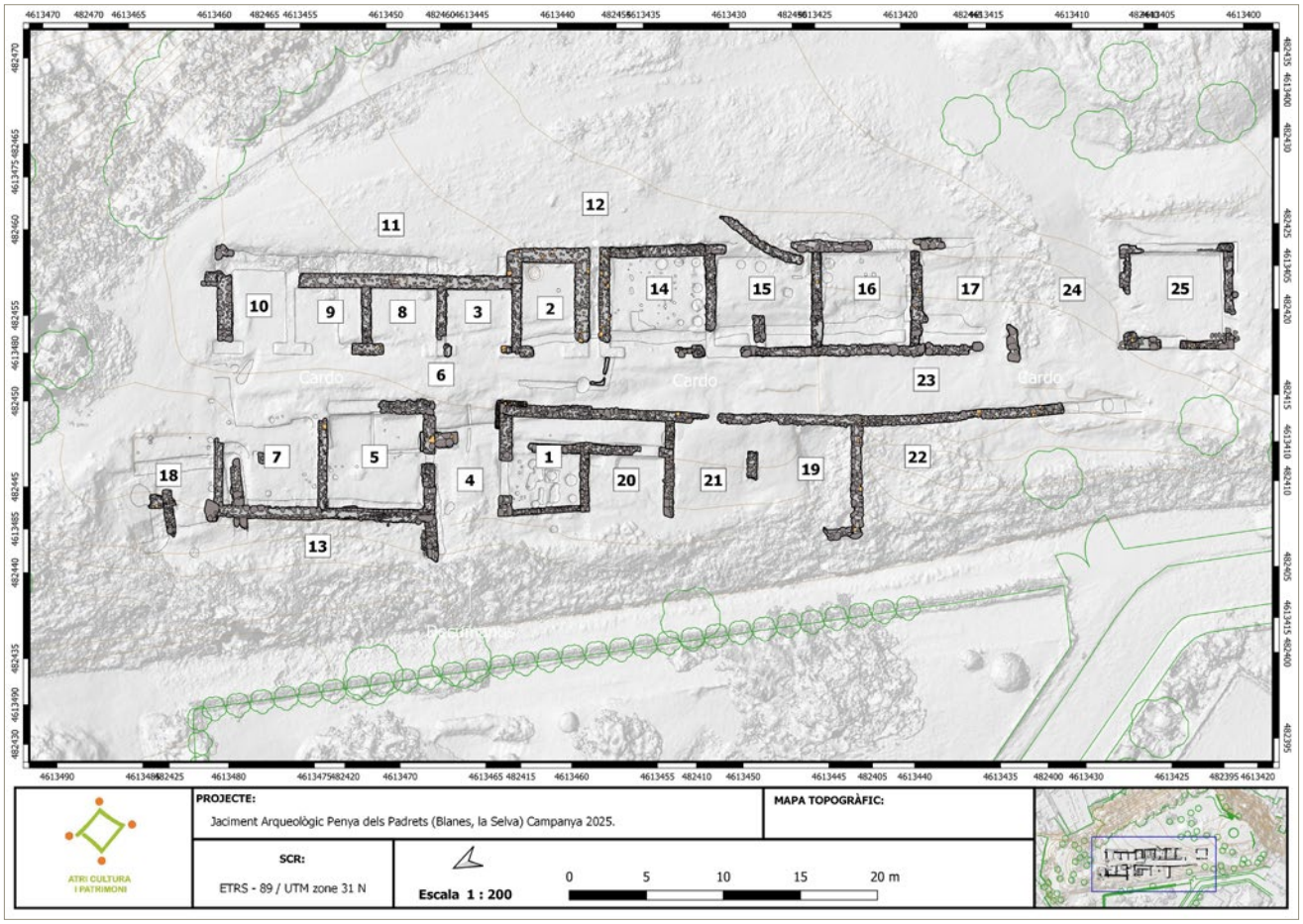


Figura 1. Planta de l'àrea excavada després de les campanyes de 2024 i 2025 (autors: Joan Llinàs i Gabriel López).

bat sota l'edifici C. El farcit d'obliteració d'aquesta rasa dona una cronologia de l'entorn de l'any 200 aC o de primeries del segle II aC.

Atès que de moment no l'hem pogut relacionar amb cap altra estructura, deixem en suspens la seva interpretació, funcionalitat i significat. Potser ens podria marcar el límit de ponent d'una ocupació ibèrica de la part alta de la penya als primers anys de domini romà, però ara com ara no en podem dir res més.

L'*URBS* DE *BLANDAE* ABANS DE LA CIUTAT REGULAR

Tot i que inicialment semblava que la ciutat regular de *Blandae* s'havia bastit *ex novo* entorn dels anys 80-70 aC, l'any 2023 es van localitzar a sota i a l'entorn de l'edifici B diverses estructures i retalls que revelaven un hàbitat anterior, que fou desafectat arran de la construcció de la ciutat regular. Es van documentar una estança quadrangular feta amb murs de pedres lligades amb fang, restes d'una llar i un mur (UE 1220) entre el decumanus i l'edifici B. La disposició d'aquestes restes respon a una orientació una mica esbiaixada respecte a la de la ciutat regular, i pertanyien a un assentament de vida curta, a cavall dels segles II i I aC, que correspondria a una primera fase, fundacional, de l'*urbs* de *Blandae*.

L'any 2024 s'ha completat el coneixement de les estructures d'aquesta fase localitzades entorn de l'edifici B, entre les quals cal destacar una gran canalització (UE 1328) excavada al subsol, obliterada entorn de l'any 100 aC, que respondria a un sistema d'evacuació d'aigües pluvials. Aquest hàbitat més antic no ha estat localitzat de moment en cap altre sector del jaciment.

Cal dir que a tocar d'aquestes restes, al sector 18, es preservava una gran sitja, de més de 3 metres de fondària, l'excavació de la qual ha proporcionat un conjunt nombrós i espectacular de materials arqueològics del moment de la seva obliteració, a mitjan segle I dC. Per la seva cronologia, aquesta sitja pertany a la darrera fase documentada d'aquesta part de l'*urbs* de *Blandae*.

LA CIUTAT REGULAR

La major part dels treballs dels anys 2024 i 2025 s'han centrat a la ciutat regular, concretament als edificis B, C, D i E, i en el tram sud del *cardo* (sector 23).

Edifici B

L'Edifici B és un edifici de planta rectangular de 14,40 per 8,20 m subdividit en dues estances (sector 7 al nord i 5 al sud). L'any 2023 al sector 7 vam documentar com la seva construcció va comportar una important apor-



Figura 2. Vista general del sector 1 (edifici D), des del sud-est. En primer terme, el passadís d'accés a la veïna habitació 20, excavat a la roca, i a l'esquerra l'espai principal de l'habitació, amb diversos retalls al subsol (autor: Joan Llinàs).

tació de terres per disposar-hi la cota de circulació, que seria la mateixa que la del *cardo*. En canvi, l'any 2024 hem vist que al sector 5 el nivell de circulació era més baix, i que quasi no hi va caldre aportació de terres, sinó que es va retallar la roca natural per tal d'habilitar el nivell de circulació.

Així doncs, les dues estances de l'edifici B eren independents entre si. A la nord (sector 7) s'hi accedia des del *cardo*, a una cota més alta, mentre que a l'estança sud (sector 5) s'hi accedia a través del *decumanus*, amb un accés a cotes més baixes. Per aquesta raó, al sector 5 s'hi han conservat nivells d'ús, amb una estructura de combustió al racó sud-oest, i empremtes d'antigues subdivisions de l'espai delatades pels retalls practicats en el subsol. També per aquesta raó hi hem pogut documentar nivells d'abandó, enderroc i sedimentació, amb unes cronologies que en cap cas depassen els anys 40-50 dC.

Edifici C

L'edifici C, excavat l'any 2024, està constituït per quatre estances (sectors 14, 15, 16 i 17) delimitades a l'oest pel *cardo* mentre que al nord limita amb l'edifici A mitjançant un espai de desguàs (sector 12). A l'est hi ha una àrea oberta, ubicada a una cota més enlairada, mentre que al sud hi ha l'edifici E.

L'edifici C va ser construït previ retall del terreny a llevant i amb un anivellament mitjançant una aportació de terres a ponent. Es tracta també d'un edifici concebut de manera unitària i planificada, amb una entrada des de l'est en rampa, al sector 15. Desconeixem com s'accedia a les habitacions 16 i 17 degut al seu mal estat de conservació.

L'habitació 14, en canvi, respon a una reforma tardana, efectuada arran de la construcció del veí edifici A, que va comportar l'amputació de l'extrem septentrional de l'edifici C. Fou ara quan se'l va dotar d'un nou mur nord i, també, es va rebaixar el nivell de circulació del sector 14, tot aplanant la roca fins al nivell de circulació del *cardo*. S'obrí una gran porta d'accés des d'aquest vial, de manera que l'estança esdevingué una *taberna*, que disposava de sis *dolia* arrenglerats davant de les parets del costat sud i sud-est. Per tant, aquesta estança funcionava de manera independent respecte a les altres tres estances de l'edifici.

Igual que a l'edifici B, els importants nivells d'abandó i sedimentació ens indiquen que l'edifici C deixà de funcionar vers el segon quart avançat del segle I dC.

Edifici D

L'edifici D està format per 4 estances (de nord a sud sectors 1, 20, 21 i 19). L'excavació en extensió d'aquest edifici s'ha començat en la campanya de 2025, en què s'ha excavat completament l'estança del sector 1 i bona part la del sector 20, que ha quedat inacabada.

Situada a l'extrem nord de l'edifici, l'habitació 1 té una porta d'accés des del *decumanus*. La nostra intervenció ha posat de manifest que estava compartimentada en dos espais, un de més ample i a una cota més baixa a l'oest, i un altre a llevant, de forma llarga i estreta i situat a una cota més alta. L'espai més gran, al qual s'accedia directament des del carrer, presentava nombrosos retalls al subsol, que exercia de nivell de circulació. Alguns eren forats de pal, però també hi havia 4 forats de *dolia* arrenglerats davant dels murs sud i est. Al centre de l'estança hi havia una sitja, que conservava l'encaix, quadrangular, per a la tapadora. L'obliteració de la sitja s'ha pogut situar a finals del segle I aC.

Un envà fet de pedres lligades amb fang separa aquesta part ampla de l'habitació d'un corredor més estret, ubicat a l'est, amb el nivell de circulació retallat a la roca i situat una cota més alta. Dos graons permetien accedir-hi des de l'extrem nord i no presentava mur a migdia, de manera que s'allargassava fins al costat est de la veïna habitació 20. Finalment, un accés a l'extrem sud d'aquest corredor permetia accedir a l'espai principal de l'habitació 20, al centre i a l'oest d'aquest sector. Aquest corredor era, de fet, una comunicació entre les dues parts principals de les habitacions 1 i 20, de manera que —més que de dues habitacions diferents— podríem parlar d'un espai compartimentat en dues estances comunicades entre si per un corredor interior.

Tant el corredor com la part de l'espai principal del sector 20 que no havia estat excavada antigament estaven obliterats per uns grans farcits ubicables al canvi d'Era i, per tant, amb clara anterioritat als veïns edificis A, B i C.

Edifici E

Respecte a l'edifici E ubicat al sud de l'edifici C, en coneixem tan sols una única estança (sector 25), l'excavació de la qual, endegada l'any 2025, ha quedat inacabada. En tenim, tanmateix prou dades per confirmar que és idèntica en mesures i orientació que les estances dels sectors 14, 15 i 16, amb l'afegit que si projectem una hipotètica estança a l'espai que queda entre els edificis C i E (sector 24), aquest suposat àmbit tindria també les mateixes dimensions, i permetria completar la imatge del costat perdut de l'habitació 17, que -també- tindria les mateixes mides.

Cardo

Finalment, pel que fa al *cardo* documentació quasi completa del tram que discorre entre els edificis C i D (sector 23), ha posat de manifest com en aquest vial també va caldre efectuar un retall del subsol natural allevant per tal d'anivellar el ferm, mentre que a l'oest, pel fort pendent existent, fou necessària una important aportació de terres, recolzada contra la part baixa dels murs de l'edifici D, i que podem situar cronològicament al segon quart del segle I aC, en el moment fundacional de la ciutat regular. Així mateix, allà on el carrer s'ha trobat en millor estat s'hi ha documentat la presència de serveis urbans de sanejament en forma de clavegueres, excavades en el subsol i revestides amb obra construïda.

BIBLIOGRAFIA

LLINÀS, J. 2022, Primeres excavacions arqueològiques en extensió a la Penya dels Padrets, *Blanda* 25, 42-49.

LLINÀS, J. 2023, Un sector de l'urbs de Blandae al jaciment de la Penya dels Padrets (Blanes, la Selva), Dins BURCH, J., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. *El gran canvi. La fundació de les primeres ciutats romanes al nord-est de la Hispania Citerior*. Girona: Universitat de Girona, 63-70.

LLINÀS, J. 2024, *Urbs* de *Blandae* (Blanes, la Selva). Excavacions dels anys 2022 i 2023 a la Penya dels Padrets. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 159-162.

Intervencions de conservació-restauració a la penya dels Padrets – ciutat romana de Blandae (Blanes, la Selva)

David Mallorquí

SIGNINUM Restaura, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Blanes

Comarca
Selva

Cronologia
Segles I aC - I dC

Tipus de jaciment
Ciutat romana

Dates de la intervenció
Febrer - març 2024 / maig 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
David Mallorquí Garcia

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Blanes

Des de l'any 2022 l'Ajuntament de Blanes ha portat a terme diverses campanyes d'excavació arqueològica del jaciment de la penya dels Padrets, corresponent a un sector de l'antiga ciutat romana de Blandae. Amb la finalització de la primera fase de l'excavació arqueològica i vistos els bons resultats, amb la descoberta de diverses estructures que conformaven el traçat de la ciutat en aquest punt, des de l'Ajuntament es va plantejar la possibilitat de desenvolupar els treballs pertinents per a la conservació de les restes descobertes. D'aquesta manera, durant els mesos de febrer i març de 2024 i abril i maig de 2025 es varen realitzar els treballs de conservació-restauració de les diverses estructures arqueològiques excavades en la seva totalitat, concretament els edificis A i C, per a contribuir en la seva preservació i en la millora de la seva lectura per a facilitar la compressió del futur públic visitant del jaciment.

DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES

Els treballs d'excavació arqueològica realitzats a la penya dels Padrets des de la primavera de l'any 2022, a càrrec de l'empresa Atri Cultura i Patrimoni (Llinàs 2024), havien deixat al descobert un sector de l'antiga ciutat romana de Blandae, estructurat entorn d'un carrer longitudinal en sentit nord-sud (*cardo*), creuat perpendicularment per un carrer transversal en sentit est-oest (*decumanus*). Aquests dos vials delimitaven quatre edificis (edifici A al nord-est, edifici B al nord-oest, edifici C al sud-est i edifici D al sud-oest), dels quals a la pri-



Figura 1. Vista d'un perllongament en forma de T de l'edifici A, un cop finalitzats els treballs de reintegració/reconstrucció.

mavera del 2025 ja s'havien excavat completament els edificis A i C, i parcialment els edificis B i D.

L'edifici A és una construcció formada per un rengle de 5 *tabernae* obertes a l'oest, al *cardo*. Un estret espai el separa pel sud del veí edifici C, el qual també està format per 4 estances similars, disposades també en rengle i obertes al *cardo*. A l'altra banda del *cardo* es situen els altres dos edificis.

L'edifici A està construït a base d'un notable mur perimetral de 90 cm d'amplada que el delimita pel nord, est i sud, tot conformant un edifici de planta allargassada amb l'eix principal en direcció nord-sud. Aquesta estructura perimetral emmarca un espai de 24,40 m de llarg on s'obren un rengle de 5 àmbits de planta quadrangular que no es comuniquen entre si i que estan tots cinc oberts, a l'oest. Els murs mitgers, que separen els diferents àmbits, són de menor amplada, entorn els 55 cm, són solidaris amb el mur perimetral i, a l'extrem oest, presenten dos perllongaments a banda i banda que els donen en planta forma de "T" i que emmarquen i delimiten els accessos a les estances des del carrer.

L'edifici C és un edifici de planta rectangular molt allargassada, de 7,5 m d'amplada per una longitud superior als 25 m, però inexacta perquè l'estança més meridional es conserva només parcialment. Les altres tres estances són de planta quadrada, de 6,30 per 6,30 m les més septentrionals, mentre que la central és una mica més estreta (5,90 m d'amplada).

Tots els murs d'ambdós edificis són fets a base de pedres granítiques de mida mitjana d'extracció local, desbastades i disposades en general sense formar filades clares. El lligam emprat és el morter de calç, utilitzat en abundància sobretot a l'edifici A, i els murs s'assenten fermament en el subsol natural, amb una petita trinxera. Els nivells de circulació de les *tabernae* els conformen, també, la roca natural retallada i aplanada.

Sobre el seu estat de conservació, els murs que conformaven els edificis A i C era molt divers. Així, mentre es trobaven molt ben conservats al costat est i sud-est, al nord i sobretot a l'oest, el seu estat de conservació era molt deficient fins al punt que hi havia molt trams desapareguts i només la pervivència de les trinxeres de fonamentació excavades al subsol permetia testimoniar l'existència de les estructures.

OBJECTIUS I CRITERIS DE LA INTERVENCIÓ

L'objectiu de les intervencions realitzades es varen centrar principalment en la consolidació de les estructures més malmeses i arrasades dels edificis A i C, assegurant-ne l'estabilitat estabilitat i alhora recuperant la seva lectura més original. Els criteris generals que han regit les intervencions s'han basat en la conservació dels elements originals, respectant al màxim els seus materials i sistemes constructius, per donar-ne una lectura fidel, garantir la seva perdurabilitat en el temps i alhora millorar la seva lectura per a una major comprensió del conjunt arqueològic per al públic visitant del jaciment.

INTERVENCIÓ DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ

En tractar-se majoritàriament d'estructures de pedra lligades amb morter de calç i també amb terra, va ser necessari assegurar els coronaments i àrees més exposades de tots els murs i elements excavats per garantir-ne la perdurabilitat enfront de les inclemències meteorològiques. Per aquesta raó, es va procedir primerament a l'eliminació i retirada de tota la terra present en el coronament de cada mur objecte de la intervenció. Aquesta actuació es va realitzar manualment, de manera ordenada i exhaustiva, fins a retirar tota la terra existent en les filades superiors. Alhora es varen anar extraient les plantes que havien anat creixent des de la finalització dels treballs d'excavació.

Per a la consolidació de tots aquests murs i estructures es va aplicar un morter de calç de nova confecció però d'aspecte similar quant al color i granulometria al material lligant original. D'aquesta manera, es va anar col·locant de forma ordenada les pedres originals en el seu lloc corresponent i alhora es varen anar afegint noves pedres allà on se n'havien perdut, deixant lligats els coronaments i paraments intervinguts i retornant així l'estabilitat a les estructures originals. Aquestes actuacions es varen localitzar principalment en els murs dels àmbits veïns amb l'edifici C. Totes les pedres emprades varen ser de recuperació del mateix jaciment, aplegades en les darreres excavacions, les quals es varen seleccionar d'acord amb les dimensions i formes de la pedra de fàbrica de les estructures objecte de la present intervenció.

En bona part de les estructures consolidades, va caldre realitzar actuacions de reintegració/reconstrucció parcials de coronaments i paraments. A causa de la disposició terrassada d'aquestes construccions, les estruc-



Figura 2. Vista general de l'edifici A després de la intervenció de conservació-restauració.

tures excavades es presentaven molt arrasades, sovint sota el nivell de la roca natural. Per aquesta raó es va creure oportú elevar pràcticament la totalitat dels murs conservats, d'una banda, per garantir la conservació de les mateixes restes i, per altra banda, també per ajudar a atorgar continuïtat visual i constructiva al conjunt de les restes conservades.

Per altra banda, es va decidir també reconstruir la base de fonamentació dels murs que havien sigut objecte d'espoli, dels quals tan sols en quedava el retall en la roca. D'aquesta manera es va poder donar continuïtat visual principalment als perllongaments en forma de "T" que presentaven tots aquests àmbits, la majoria dels quals es presentaven amb el retall a la roca, o tan sols amb alguna resta constructiva preparatòria (Fig. 1). D'aquesta manera es varen poder formar tots els perllongaments en forma de "T" de l'edifici A i completar els murs perimetrals de l'edifici C.

Per a aquesta actuació, es va emprar pedra de recuperació procedent del mateix jaciment, de dimensions mitjanes i de similars característiques, lligades amb un morter de calç hidràulica natural NHL 3,5 i àrids, en proporció 1:4, i amb aspecte similar al material lligant original. En totes les àrees reintegrades es varen seguir les proporcions, les filades i la disposició dels paraments dels murs originals (Fig. 2). Prèviament, es va col·locar una malla de fibra de vidre i resina com a element separador entre l'obra original i les àrees reintegrades, la qual es va deixar visible evitant, però que interferís visualment en el conjunt.

Finalment, per a facilitar la integració de la intervenció, es va optar per rejuntar parcialment les àrees reconstruïdes i també part de les originals, contribuint també en la consolidació dels paraments i evitar possibles despreniments. Per aquesta actuació es va emprar el mateix morter de calç hidràulica, amb àrids de granulometria similar a l'original, i també pedres de petites dimensions, col·locades a manera de falca, imitant el sistema constructiu de l'obra original.

CONSIDERACIONS FINALS

Les intervencions de conservació-restauració portades a terme en els edificis A i C del jaciment dels Padrets perseguia principalment la seva consolidació i estabilització d'aquestes, de cares sobretot a la salvaguarda de les restes, però també de millorar la lectura de les estructures conservades per tal de contribuir a un millor coneixement per al públic visitant del jaciment.

BIBLIOGRAFIA

LLINÀS, J. 2024, *Urbs* de Blandae (Blanes, La Sleva). Excavacions dels anys 2022 i 2023 a la Penya dels Padrets. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 159-162.

Fòrum de Iulia Libica (Llívia): Campanyes 2024-25

Cèsar Carreras*, Josep Guitart**, Òscar Trullàs***

* Universitat Autònoma de Barcelona

** Universitat Autònoma de Barcelona - Institut Català d'Arqueologia Clàssica

*** Catarqueòlegs, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Llívia

Comarca
Cerdanya

Cronologia
10 aC - VII dC

Tipus de jaciment
Ciutat romana - fòrum

Dates de la intervenció
Agost - octubre 2024 / agost - octubre 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Projecte de Iulia Libica (Llívia): el fòrum i el territori del seu *municipium*

Direcció
Cèsar Carreras, Òscar Trullàs

Institució, entitat o empresa promotora
Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Universitat Autònoma de Barcelona

En els darrers dos anys de campanyes d'excavació del Fòrum de Iulia Libica (Llívia), els treballs s'han concentrat en la part occidental del temple; i en un àmbit contigu al mateix temple, que hem anomenat Habitació 2, i que és de grans dimensions amb una extensió aproximada d'11,5 m de llargada per 5,5 m d'amplada (aprox. 39 x 19 peus romans) (Carreras *et al*. 2024a). A més a més, té una divisió interna, que encara a hores d'ara no podem datar si és de primera o segona fase (August-Tiberi o finals del segle II fins al segle IV). Però anem per parts, comencem descrivint els treballs de cadascun dels espais:

EL TEMPLE

Per a l'any 2024 es va proposar concentrar l'excavació a l'àrea central del fòrum, concretament la part occidental del temple, que quedava encara pendent d'excavació des del 2019 (Carreras *et al*. 2024b). Potser l'espai amb més potencial era la part occidental de l'interior del temple a on s'ha excavat fins arribar al terra d'*opus signinum* que cobria tot el seu interior (Fig. 1).

Gràcies al retall modern del canal d'Angustrina, es podia treballar visualitzant tota l'estratigrafia. Sota l'*opus signinum* hi havia un primer *rudus* amb pedres petites, després un estrat argilós de color ataronjat, sense pedres, i acabava amb, un estrat gruixut de preparació d'un *rudus* amb pedres de grans dimensions a la part inferior. Un cop excavat, a la campanya del 2025 es va poder tornar a cobrir tot per preservar-lo de les temperatures extremes, amb una capa d'arlita, geotèxtil i gra-



Figura 1. Visió zenital de la cel·la del temple de Llívia amb el pedestal de pissarra i les restes del paviment amb fileres de rajoles blanques i negres.

ves, a l'espera de tancar-lo amb una coberta adequada en el futur.

Malgrat el retall del canal d'Angustrina, el temple també documenta una base d'un pedestal a on podria situar-se l'estàtua de la divinitat. Aquesta base adossada al mur perimetral nord està feta de pissarra amb unes dimensions aproximada de 2,9 metres de longitud per 1,20 m d'amplada (Fig. 1). A la part sud de la base, es troba un paviment que es componia de 3 fileres de 10 rajoles de pissarra d'un peu romà (*pedales* – 29,7 cm) i seguidament 3 fileres de 10 rajoles de calcària blanca també d'un peu.

Un altre detall important és la decoració parietal interior, ja que s'han trobat morter de diferents colors (vermells, blaus, grocs, verds), i algunes línies que podrien suposar una decoració geomètrica de les parets, si bé els fragments són massa petits per poder reconstruir els diversos panells de colors.

Sembla que el temple funciona fins a la darrera fase 3 del fòrum (V-VII dC), en què s'han documentat focs a l'interior. Posteriorment, ja tenim una sèrie d'estrats d'abandonament amb la caiguda de les *tegulae* del sostre i de les parets. La datació d'aquesta fase d'abandonament no és molt precisa, però se situaria a cavall entre l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana (Carreras *et al*. 2024c).

Finalment, en la part més occidental del temple, s'han detectat les alteracions modernes producte d'un forat de pagès que es troba arran del canal d'Angustrina, i ha trencat els paviments i *rudus* corresponents. Aquest gran forat és el mateix que arriba fins a l'àmbit 1 (Habitació 2), i que ja s'havia excavat anteriorment.

EXTERIOR DEL TEMPLE (Q3): ÀREA OCCIDENTAL

L'any 2024, es va fer una petita intervenció en un espai occidental adjacent al temple que incorporava un part del podi i l'habitació occidental, i la plataforma adossada al pronaos a la seva banda occidental. L'interès d'aquest sector era doble, d'una banda, reconèixer la cota del nivell d'ús de tot aquest sector occidental i l'altre veure si hi havia alguna escala per accedir a la plataforma adossada a la pronaos, i d'aquí al temple. Cal recordar que a la banda oriental no es va documentar cap escala que pugés fins a la plataforma adossada al pronaos (Carreras *et al*. 2024b).

En la intervenció del 2024, només es va trobar el nivell d'ús de l'habitació occidental cobert per un *opus signinum* a una cota 1223,50 m, que és similar a la cota de l'*opus signinum* de l'habitació occidental de la cantonada nord-oest del fòrum excavada en el 2014 (1223,44 m). Per tant, aquesta sembla la cota de tota aquesta habitació i dels paviments de la primera fase, els quals semblen haver desaparegut en les habitacions situades a la part oriental del temple.

Pel que fa a la possible escala, no vam poder arribar a cap tipus de conclusions de la seva existència o no, perquè no es va completar tota l'estratigrafia.

HABITACIÓ 2 (EST DEL TEMPLE)

L'estratigrafia d'aquest espai que ocupava la xarxa elèctrica s'ha anat excavant, i a les campanyes 2024 i 2025 només restava la part que cobria l'habitació 2 (àmbit 1) i l'extrem més oest de l'habitació, del qual s'havien deixat testimonis no afectats pel forat del pagès. Per tant, aquestes dues campanyes permetien connectar aquestes dues parts de l'habitació 2, que tenia un mur divisori intern amb un forat d'espoli, per robar segurament un dels carreus de la porta. Una de les qüestions a resoldre, era la datació d'aquest mur divisori a partir dels materials de la seva rasa de fonamentació, que encara no hem pogut excavar. La hipòtesi inicial és que la divisió interna és de la segona fase (post 2a meitat del segle II dC), sobretot per la seva relació amb el terra de morter, interpretat com de la segona fase, quan segurament l'espai adquireix un altra funció (Fig. 2).

L'estratigrafia d'aquesta habitació 2, incloent-hi els dos àmbits s'ha conservat perfectament, per tant, en l'àmbit 1 tenim una detallada superposició d'estrats des de nivells moderns fins medievals i tardoantics, que ens han proporcionat algunes troballes excepcionals com una moneda del segle IV dC i un anell.

La part superior de l'àmbit 1 comença amb un estrat tardoantic que cobreix els tres àmbits de nord a sud, i ens permet connectar totes les estratigrafies. L'estrat té una gran potència i es completa amb d'altres que segurament són esllavissades produïdes pel propi pendent de la part baixa de la muntanya. En la part sud de l'habitació 2, es troba el mur de tancament de l'àmbit, i connecta amb el porticat de la part sud. En aquesta part del mur es documenta l'existència d'una porta delimitada per granits, destruïts en època tardoantiga. El mur sud s'ha excavat completament al llarg de la campanya del 2025 i ha proporcionat una porta centrada, en la meitat del mur sud, a uns 7 metres de cadascun dels costats.

A part de l'habitació nord-oest del fòrum, encara per excavar en extensió, l'habitació 2 esdevé ara l'espai més gran conegut al fòrum, amb 11,5 metres d'allargada per 5 metres d'amplada, proporcionant un espai de 57,5 m^2, i potser és una de les candidates a ser la cúria o una sala de reunió, que posteriorment es compartimenta, amb un mur nord-sud en la segona fase. Amb la compartimentació, quedaria una habitació de 17,5 m^2, i la resta d'un 40 m^2.

Al llarg de la campanya del 2025, l'habitació 2, concretament a la petita habitació, és la que ha proporcionat les principals novetats en aquesta campanya. D'una banda, la primera setmana ens va aparèixer a la part occidental una tomba retallada per pissarres, amb restes de fusta i un esquelet femení. Encara no sabem la seva cronologia exacta, però retalla estrats tardoantics, per tant, és medieval o tardoantics tardans. La tomba la vam excavar amb l'ajut de la Tatiana Piza, antropòloga forense d'Arqueòlegs.cat.



Figura 2. Restes de paviment de morter blanc de la fase 2 i una llar de foc de l'habitació 2.

En la part més oriental de l'habitació, just a on estar el mur divisori es va localitzar un paviment de morter blanc, molt similar al que ja s'havia trobat en l'àmbit 2, i amb restes d'un foc, mentre excavàvem un forat – segurament d'espoli – d'època tardoantiga. És el primer cop que tenim una mostra tan gran dels paviments de morter de la segona fase (finals II-IV dC). Tot sembla indicar que les restes encara continuen a banda i banda de la porta del mur divisori. A mesura que ha avançat la campanya, s'han buidat els altres estrats, i sembla que l'extensió del paviment de morter encara continua més enllà. Això s'haurà d'acabar de confirmar la propera campanya quan s'excavi el darrer estrat d'aquest àmbit.

Finalment, la darrera gran troballa de la campanya ha estat la porta d'accés entre l'habitació 2 i el porticat, que es troba en el punt central d'aquest mur i és de grans dimensions. Ho confirma la presència d'una polleguera fora de lloc en un dels cantons, i un topall de granit en el centre; així com restes d'un carreu gran de granit a la cantonera. Sembla doncs que la porta era de doble pany, i s'obria cap a fora de l'habitació 2, o sigui la zona de porticat. La porta es troba centrada en el punt mig entre les cantonades oriental i occidental, i no té a veure amb el mur divisori de nord-sud, per tant, aquest seria un altre argument per justificar la seva cronologia posterior.

Aquesta troballa també fa reconsiderar la primera interpretació de porta d'accés a l'habitació 2 de les campanyes del 1997-2003, situada més a l'est a 2 m del costat oriental, que a hores d'ara s'interpreta com un forat o trencament de la paret.

A part de les campanyes d'excavació, s'ha seguit amb l'estudi dels materials, principalment els placats de marbre (Mar Sánchez), i la identificació de les escultures de marbres de Carrara (Carreras *et al*. 2024b i c). S'ha fet un estudi en detall del cap femení, comparant la iconografia amb d'altres paral·lels, i fins i tot amb mètodes de classificació d'imatge per intel·ligència artificial (IA). Com a conclusió, sembla que el cap representa

un retrat de Livia Drusil·la, emperadriu i mare de Tiberi, que potser donaria nom a la ciutat, Iulia Libica (Zapatero *et al*. 2025).

Per últim, cal comentar que al llarg del 2024-5 s'ha elaborat un projecte per fer un vial provisional que connecti el pàrquing de la zona superior amb el C/Iulia Líbica, i d'aquesta manera evitar el pas al costat de l'església de Santa Maria. La proposta de vial, que s'hauria de fer efectiva en el 2026, rodeja el fòrum per la part nord i oriental, per creuar-lo a l'alçada de la porta. D'aquesta manera, es dividirà el fòrum en dues parts, però es podrà preservar l'exedra com a element original.

BIBLIOGRAFIA

CARRERAS, C., GUITART, J., GUARDIA, J., TRULLÀS, J. 2024a, Excavacions al fòrum de Iulia Libica (Llívia): campanyes 2022/3. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona XVII Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona, 166-169.

CARRERAS, C., GUITART, J., GUARDIA, J., TRULLÀS, J. 2024b, Iulia Libica (Llívia): un fòrum romà al cor dels Pirineus. *Tribuna d'Arqueologia*, Barcelona 24 d'abril del 2024.

CARRERAS, C., GUITART, J., GUARDIA, J., TRULLÀS, O. 2024c, Una dècada d'excavacions al municipi romà de Iulia Libica (Llívia). *Auriga* 122, 8-21.

ZAPATERO, A., SANMIGUEL, A., CARRERAS, C. 2025, L'ús del 3D i la Intel·ligència Artificial (IA) en l'estudi de l'escultura femenina apareguda en el fòrum de Iulia Libica. *Quaderns de Llívia*, núm. 11-22.

El camp de batalla del Collet de Jovell (Urús, Cerdanya)

Oriol Olesti*, Joan Oller*, Jordi Morera*, Romain Andenmatten**

* Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana. Universitat Autònoma de Barcelona.
A banda del projecte PATCA-3, aquest treball forma part del projecte "Control, gestión y explotación del territorio en la Hispania romana: del modelo agrimensor al Paisaje Histórico", MINECO PID2021-122879OB-I00, i del SGR2021 00246, Món Antic: Conflicte, economies, societats
** Office cantonal d'archéologie, Valais, Suissa

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Urús

Comarca
Cerdanya

Cronologia
39 aC

Tipus de jaciment
Camp de batalla i possible campament

Dates de la intervenció
Abril 2024

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Paisatge i Territori a la Cerdanya Antiga – 3 (PATCA-3)

Direcció
Oriol Olesti Vila, Joan Oller Guzmán

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

L'any 2021 va ser dipositat a l'Espai Ceretània, Centre d'Interpretació del Castellot de Bolvir, un petit conjunt de materials de plom. Entre aquests materials es van identificar diversos fragments de *glandae* de plom i residus de fosa, que segons constava a la donació provenien de la "Via del Coll de Jou, Urús". El material feia pensar en l'existència propera d'un camp de batalla o campament militar tardorepublicà, el que es podia posar en relació amb diversos episodis bèl·lics que havien tingut lloc a la comarca al llarg del segle I aC, (Morera 2016; Olesti *et al*. 2025).

La via del Coll de Jou és una via ja documentada a l'època medieval que des del Berguedà connecta la Cerdanya amb la costa central catalana. Des del Coll, el camí baixa cap a la plana cerdana, seguint primer el torrent del Coll de Jou, per després seguir la riba esquerra del Torrent de la Valira fins al Collet de Jovell i girar cap a l'oest cap al jaciment tardoromà de la Torre d'Urús. Prop d'aquest punt hi ha un canvi de pendent, el que juntament amb la informació d'aficionats locals i la presència propera d'una torre tardo-romana de control de pas (Morera 2024), ens va portar a desplegar una campanya de prospeccions superficials amb detectors de metalls en aquesta zona, al sector del Collet de Jovell.

L'abril del 2024 un equip format per Oriol Olesti, Joan Oller i diversos voluntaris locals va emprendre la prospecció sistemàtica de la zona boscosa i de prats que domina el pas de la via al Collet de Jovell. L'àrea per prospectar es va dividir en tres sectors, intentant cobrir de manera sistemàtica la superfície disponible més gran,

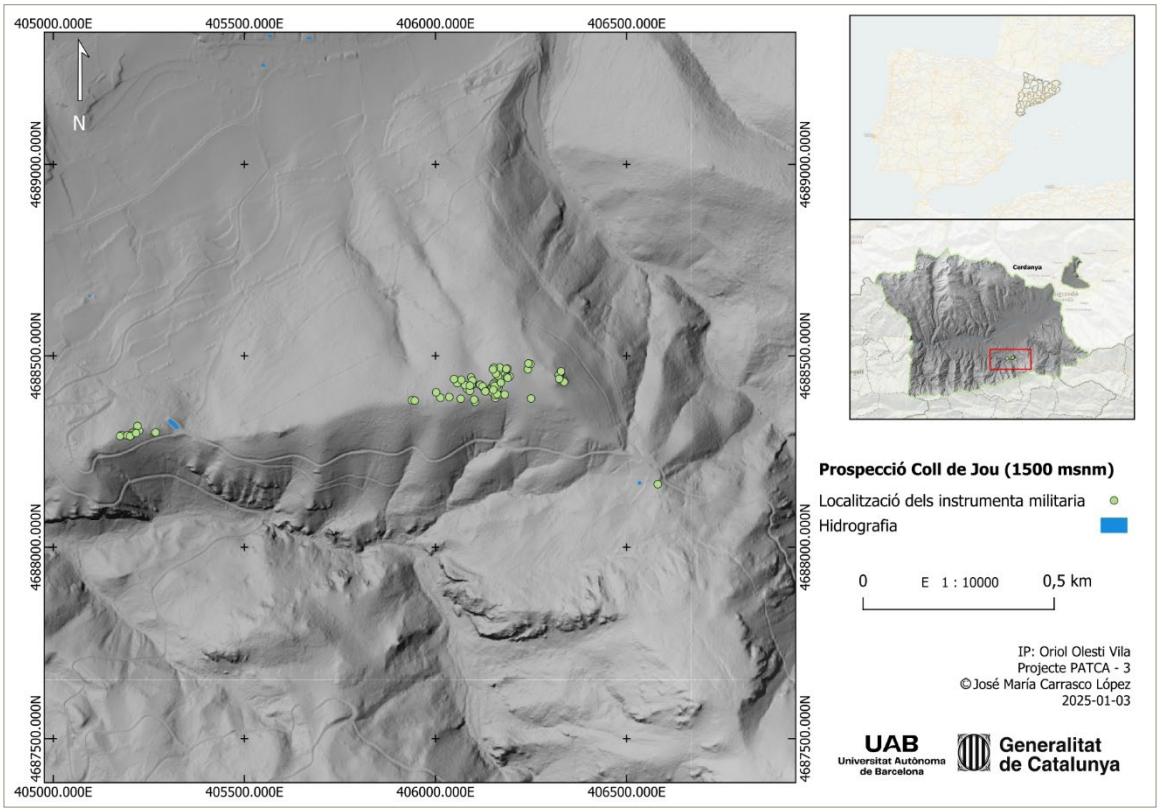


Figura 1. Sectors 1 i 2 de prospecció al Collet de Jovell, amb la localització dels materials.

malgrat la tortuosa orografia o l'espessa vegetació d'algunes zones.

EL JACIMENT DEL COLLET DE JOVELL

Al sector 1 es va prospectar una àrea propera a les 4 Ha., ocupant la part més alta de l'altiplà, al punt anomenat "El Cortalet". Es van delimitar transsectes rectilinis, que aproximadament en la meitat dels casos corresponien a zones obertes de prats, cosa que va permetre una prospecció intensiva més sistemàtica. L'altra meitat corresponia a zones més boscoses i d'alts matolls, de seguiment més difícil. Es va utilitzar un detector de metalls XP ORX, així com un Pointer XP de suport, sense activar programes de discriminació, per tal de recuperar tota mena de restes de metalls conservats. Durant la prospecció es van recuperar alguns fragments ceràmics, la mida dels quals i l'absència de forma no permeten adscriure'ls amb seguretat a cap període històric. El lot de materials metàl·lics recuperats va ser abundant (70 objectes). Pel que fa a possibles estructures arqueològiques, només es va poder documentar un possible espai rectangular delimitat per murs fets amb pedra local sense argamassa. Se situaria al límit sud de la part central del sector, amb unes dimensions aproximades d'uns 20 m². Es tracta d'un punt d'interès per dur a terme un sondeig arqueològic per confirmar-ne l'entitat.

El Sector 2 correspon a un espai situat en un turó a cota inferior que actuaria com a continuació natural cap a l'oest de l'altiplà on s'ubica el Sector 1. Ocupa una superfície de 0,25 Ha. Es tracta d'un turó força boscós, amb gran presència de matolls que van dificultar molt la prospecció de la zona. Aquí, la concentració de materials va ser molt més reduïda que al Sector 1.

Finalment, al Sector 3 el resultat de les prospeccions va ser totalment negatiu.

RESULTATS DELS TREBALLS ARQUEOLÒGICS

Tots els objectes localitzats van ser inventariats, siglats i ubicats espacialment a partir d'un registre amb GPS, cosa que ha permès la posterior integració d'aquests elements a una base de dades cartogràfica (GIS) (Figura 1). Això permet recuperar la posició de tots els objectes, generant mapes de densitat i permetent algunes lectures de distribució. La zona de concentració d'objectes més gran es troba en una àrea d'unes dues hectàrees del sector 1, on podríem ubicar algun tipus de campament temporal o punt de defensa, objecte d'un possible setge, encara que ni a través de la prospecció ni de l'anàlisi de la documentació cartogràfica ha estat possible identificar estructures constructives al lloc.

MATERIALS

Tot i que part dels materials es troben encara en fase d'estudi, ja podem presentar unes primeres dades del material recuperat durant la campanya de prospeccions (Olesti *et al.* 2025). Prescindim aquí de les pe-



Figura 2. Anvers i revers del Projectil de plom P1, amb inscripció *CN* retrògrada i *D*.

ces modernes o medievals, encara que algunes -com monedes dels segles IV i XVI- són significatives, ja que probablement ens estan marcant fases d'utilització del camí en època postclàssica.

- *Clavi Caligae*.

S'han localitzat un total de 17 *clavi caligae* d'un diàmetre entre 21 i 17 mm. Pel que fa a la seva tipologia, en podem precisar 1 de tipus B4x, 6 de tipus D4 i 10 de tipus C4-6. Tot i que es tracta d'un nombre reduït per confirmar estadísticament la seva cronologia, no es documenten *clavi caligae* de diàmetre superior a 15 mm a partir de l'any 10 aC, amb la qual cosa la morfologia i les dimensions encaixen perfectament amb una cronologia d'època triumviral o augusta.

- Numismàtica

Es van recuperar 5 monedes de bronze: dos asos i un semis complets, i altres 2 asos partits. Es trobaven molt deteriorats i no ha estat possible la seva classificació (UCJ P17, P11, P54, P76). També es va trobar un petit bronze de Constantí (UCJ P65).

- *Glandae*. Projectils de fona.

Es tracta, sens dubte, dels elements més significatius de tot el material recuperat. Es van localitzar 2 *glandae* de plom amb inscripció (P1 i P 32, descrites més endavant), una sense inscripció, i dos projectils partits, així com nombroses restes de fosa de plom (18), algunes amb forma de *glandae*, indicatives d'una producció *in situ*.

Destaquem també el P. 22: Projectil sense inscripció de forma naviforme, amb extrem cònic. Correspon al Tipus IIa de les *glandae* perusines, o al Tipus IV de Velsen. S'observen rastres de rectificacions significatives a tota la superfície, i presenta una fosa incorrecta (en fred) i incompleta (plecs oberts en un costat). També és possible identificar impactes lleus, encara que no totalment segurs.

- Elements de vestimenta o abillament.

Es va recuperar un anell de bronze (P31; variant del tipus Guiraud 2G), un possible fragment de placa de cinturó amb reblons (P56) i una *phalera* de bronze amb decoració de motius florals (P 28)

- Altres objectes.

Es va recuperar una petita falca de plom, claus de fusteria, així com diversos claus de ferro de difícil adscripció cronològica.

BALES AMB INSCRIPCIÓ

Els projectils P1 i P32 són sens dubte els dos objectes més rellevants procedents de la prospecció. (Figura 2) El projectil P1 fa 4.1 cm de longitud i un diàmetre màxim de 2,1 cm, i el pes és de 43 grams. A l'anvers presenta la llegenda *CN* retrògrada, mentre que al revers apareix la llegenda *D*. La seva tipologia respon al Tipus IIb de les *glandae perusinae*, o al Tipus V de Velsen. Presenta traces de rectificació importants als seus dos extrems, així com un impacte sota una de les seves arestes.

El projectil P32 fa 3,5 cm, de longitud i un diàmetre màxim de 2,1 cm. El pes és de 35 grams. A l'anvers presenta la inscripció *[C]N* retrògrada, en part perduda per una fosa de plom imperfecta, que va suposar la pèrdua de part de la massa del projectil a causa d'una bombolla d'aire. Al revers presenta la llegenda *D*, també en part perduda per la colada incompleta, fins al punt de semblar a primera vista una L. No obstant això, observant l'objecte amb deteniment és possible llegir la D original. El projectil correspon de nou al Tipus IIb de les *glandae perusinae*, o al Tipus V de Velsen. Es tractava sens dubte d'un projectil ubicat a l'extrem de la bugada, i per això les seves imperfeccions. El projectil no presenta traces de rectificació, amb rebaves no rectificades en una de les arestes. És possible que, en haver estat un projectil de final de la colada, la bombolla d'aire que presentava explotés en sortir del motlle, o potser en el moment de patir un xoc o impacte.

DISTRIBUCIÓ I INTERPRETACIÓ DELS MATERIALS LOCALITZATS

La distribució dels materials recuperats en prospecció mostra una clara concentració al sector 1 al llarg de l'altiplà del "Cortalet", amb una especial densitat a la seva zona central. Els tres projectils de fona localitzats, així com alguns elements de vestit (anell, peça de cinturó, moneda partida) es van trobar a la zona central, la de més densitat de troballes. La distribució dels *clavi caligae* està menys definida, amb presència als dos sectors i en una àrea més àmplia.

Creiem que el lloc podria correspondre a un petit campament temporal, ocupant la zona central de l'altiplà. Aquesta concentració podria ser deguda a l'existència d'algun tipus de perímetre defensiu als marges i a una possible zona de refugi o d'hàbitat a l'àrea central, una

mica més protegida de les inclemències, especialment del vent. La hipòtesi que es tracti d'un campament, per molt temporal o provisional que fos, resideix en la presència d'elements com les restes de fosa de plom abundants, que impliquen una zona de producció de projectils, i fins i tot en la presència de monedes senceres i monedes partides. Això no contradiu la probable existència al lloc d'un camp de batalla, encara que aquesta és més hipotètica. La presència d'alguns impactes als projectils estudiats sembla testificar-ne l'ús. També la pèrdua d'alguns elements de roba, com l'anell o la *phalera*, podrien interpretar-se com a elements perduts en un moment de confusió o de combat. Cal esperar futurs treballs, en especial de prospecció geofísica, per intentar definir millor aquest possible espai de campament i la possible existència d'estructures constructives.

INTERPRETACIÓ

Els materials recuperats, tant els *clavi caligae* com altres elements de *militaria*, ofereixen una cronologia àmplia de segona meitat del s. I aC. Tanmateix, els dos projectils amb inscripció permeten una precisió molt superior. Així, interpretem la llegenda inscrita als dos projectils com a *CN(eus) D(omitius)*, personatge que identifiquem amb *Cn. Domitius Calvinus*, el llegat d'August a la provincia d'Hispania Citerior l'any 39 aC. Domici Calví va tenir una important presència a la província, documentada tant epigràficament (IRC III 26-28) com numismàticament (RRC 532/1). El més significatiu, però, fou el seu paper en la repressió de la revolta dels Ceretans de l'any 39 aC, ben documentada a les fonts literàries (Dio, *Hist. Rom*. 48, 42; Vel. *Hist*. 2, 78. 3). Aquesta revolta tradicionalment s'ha ubicat en una zona pirinenca més occidental, vinculada a l'extensió vers l'Aragó del poble ceretà, tanmateix la troballa del jaciment del Collet de Jovell torna a centrar aquesta revolta en el territori originari ceretà, ben documentat pels treballs del nostre equip en els darrers 25 anys.

BIBLIOGRAFIA

OLESTI, O., MORERA, J., OLLER, J., ANDENMATTEN, R. 2025, El Pirineo oriental, un paisaje bélico de alta montaña: la rebelión ceretana del 39 a. C. Dins OLESTI *et al.* (ed.) *Entre Oriente y Occidente: paisaje y conflicto en la Antigüedad*, Madrid, 267-292.

MORERA, J. 2016, *Territori i poblament de Cerdanya a l'Antiguitat*. Tesi Doctoral inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona.

MORERA, J. 2024, Memòria dels treballs d'excavació arqueològica realitzats a la Torre d'Urús (Urús, Cerdanya), Arqueòlegs.cat. Memòria Inèdita. Servei de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de la Generalitat de Catalunya.

Estudiant la xarxa viària romana als Pirineus centrals (la Cerdanya i Ripollès). Intervenció arqueològica al Camí d'Ur (Llívia)

Pau de Soto*, Ada Cortés**, Ariadna Guimerà***, José Maria Carrasco*

* Universitat Autònoma de Barcelona

** Universitat de Barcelona

*** Universidad de Málaga

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Diversos

Comarca
Cerdanya / Ripollès

Cronologia
Antiguitat

Tipus de jaciment
Xarxa viària

Dates de la intervenció
Juny 2024 / juliol - agost 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Estudi de les vies transpirinenques dels Pirineus Orientals. La Strata Ceretana i el Coll d'Ares

Direcció
Pau de Soto Cañamares

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Autònoma de Barcelona

La identificació de restes de la xarxa viària romana és especialment complexa en territoris de muntanya, on sovint manquen evidències associades, com ponts, milliaris o *mansiones*, i l'orografia condiciona els traçats. Aquesta problemàtica és especialment visible als Pirineus centrals catalans. Mentre que al Ripollès l'escassetat de jaciments romans i la incertesa sobre els passos utilitzats en època antiga dificulten l'estudi de la mobilitat, a la Cerdanya la presència de Iulia Libica (Guàrdia *et al*. 2017; Olesti 2014; 2015) i una llarga tradició investigadora sobre la seva xarxa viària, desenvolupada per Josep Padró (1982), proporcionen un marc més favorable.

En aquest context s'inscriu el projecte quadriennal *Estudi de les vies transpirinenques dels Pirineus Orientals. La Strata Ceretana i el Coll d'Ares* (CLT_2022_EXP_ARQ001SOLC_00000121), orientat a identificar i verificar possibles traçats viaris romans mitjançant anàlisi territorial, prospecció arqueològica i excavació.

ACTUACIONS A LA CERDANYA

En aquesta àrea geogràfica es disposava d'un important corpus d'informació, especialment gràcies als treballs de Josep Padró (1982). Per aquest motiu, els treballs es van concentrar als voltants de Llívia, on les prospeccions efectuades l'any 2023 van permetre identificar diversos sectors susceptibles de conservar restes viàries antigues. L'objectiu era localitzar possibles eixos romans, caracteritzats per traçats rectilinis i lleugerament elevats respecte a l'entorn.



Figura 1. Mapa dels terrenys prospectats a Llívia i la localització del Camí d'Ur (tram 3).

Un dels sectors seleccionats va ser el camí d'Ur, que parteix de l'extrem sud-occidental de Llívia i es dirigeix cap a la frontera francesa seguint un recorregut gairebé rectilini. La presència dispersa de còdols de mida mitjana suggeria la possible conservació de nivells de fonamentació relacionats amb una via antiga.

Atesa la seva orientació, es va plantejar la hipòtesi que aquest traçat no formés part de la *Strata* Ceretana, sinó d'un eix secundari que podria haver connectat Iulia Libica amb Tolosa a través de la vall del Querol. Per tal de verificar aquesta possibilitat, es va programar una intervenció arqueològica destinada a documentar l'estratigrafia conservada i identificar possibles elements constructius associats a una via romana (Fig. 1).

Treballs realitzats

La intervenció va consistir en l'obertura de dos sondejos arqueològics al camí d'Ur amb l'objectiu de determinar-ne l'antiguitat i verificar un possible origen romà.

El sondeig 1, de 2 × 1,5 m, es va situar al voral septentrional del camí. Un cop retirada la cobertura vegetal (UE 100), es va documentar una rasa moderna (UE 101), interpretada com la fonamentació de la tanca de la finca adjacent, amb el seu rebliment (UE 102). També es va excavar la UE 104, corresponent a l'actual pavimentació del camí, formada per còdols i matxaca compactada. Per sota d'aquests nivells es va identificar l'estrat geològic (UE 103), moment en què es va donar el sondeig per finalitzat.

El sondeig 2, de 4,5 × 2 m, es va ampliar fins a seccionar completament el camí. A la banda septentrional es repetia la mateixa seqüència documentada al sondeig 1. Els resultats més rellevants es van localitzar al voral meridional, on es va identificar una estructura de reforma anterior a l'actual pavimentació (UE 204), amortitzada per la configuració moderna del camí (Fig. 2). Per sota d'aquesta es va documentar la UE 206, formada per còdols de mida mitjana i gran combinats amb lloses de pissarra. Aquesta estructura presenta una orientació similar a l'actual camí, tot i que amb una lleugera desviació cap al sud, i constitueix el nivell viari més antic identificat durant la intervenció.

Hi ha constància textual d'un camí entre Llívia i Ur a la documentació medieval, datada al segle X. Potser els vestigis identificats al sondeig 2 podrien correspondre a aquesta època. En qualsevol cas, es va assolir la cota de l'estrat geològic i la UE 206 es va optar per no desmuntar-la donant el sondeig 2 per finalitzat.

Un cop assolida la cota geològica i, en el cas del sondeig 2, identificades les restes arqueològiques, es van finalitzar els sondejos i es va procedir al seu cobriment


Figura 2. Sondeig 2 amb l'aflorament de l'UE 204.

definitiu. Finalitzada l'excavació, els sondejos es van cobrir amb geotèxtil i es van reblir amb les terres extretes.

Resultats

Els resultats obtinguts permeten confirmar l'existència d'un camí històric al sector del sondeig 2. La UE 206, formada per còdols i lloses de pissarra disposats directament sobre el substrat natural, constitueix el nivell viari més antic documentat durant la intervenció. Tot i la manca de materials associats que permetin establir-ne una cronologia precisa, les seves característiques constructives i la documentació medieval del camí d'Ur suggereixen que podria correspondre a una fase anterior a l'actual traçat i, eventualment, relacionar-se amb l'eix històric de comunicació medieval entre Llívia i Ur.

ACTUACIONS AL RIPOLLÈS

Paral·lelament a les tasques de prospecció i excavació que s'han dut a terme a la rodalia de Iulia Libica a la Cerdanya, en el marc d'aquest projecte quadriennal també es va desenvolupar una intensa tasca de prospecció a la comarca del Ripollès. A partir de la identificació del Coll d'Ares com un dels passos històrics per creuar els Pirineus, es va decidir intentar identificar possibles camins utilitzats durant l'època romana. Les campanyes es van dur a terme els anys 2023 i 2025, intentant identificar restes romanes en el camí des del Coll d'Ares fins a Molló, i seguidament entre la vall de Camprodon i la Vall de Ribes.

Els resultats fins ara de les prospeccions realitzades en aquests territoris han estat negatius, i únicament hem pogut identificar petites marques de roderes de cronologia indeterminada i valorar diversos aspectes relacionats amb la ubicació i posició de possibles rutes antigues, com pendents, exposició al sol, rectitud i altres paràmetres poc concloents.

CONCLUSIONS

A partir dels resultats obtinguts durant aquests anys, tant en les diverses campanyes de prospecció com d'excavació, és possible identificar dues tendències contraposades pel que fa a la mobilitat i l'estructuració d'aquests dos territoris. D'una banda, sembla clar que l'eix principal per creuar els Pirineus centrals catalans en època romana es devia focalitzar al pas de la Cerdanya. A banda d'un trajecte probablement amb menys pendents, i el fet de comunicar dos enclavaments com Ruscino i Ilerda (i la vall de l'Ebre) devien afavorir l'elecció d'aquest corredor. L'existència, a més, de la plana de la Cerdanya va afavorir que s'hi instal·lés una ciutat que va permetre la consolidació de l'eix viari i garantia el seu manteniment. Al Ripollès, en canvi, la manca d'un nucli amb entitat suficient per a dur a terme el manteniment d'una via, la poca presència d'altres jaciments, el fet de no connectar directament grans ciutats i, probablement un traçat lleugerament més abrupte, no van permetre consolidar-lo com un pas tan important com el ceretà.

Més enllà dels resultats obtinguts en la identificació de la xarxa viària romana als Pirineus centrals, cal destacar els resultats positius del projecte *Estudi de les vies transpirinenques dels Pirineus Orientals. La Strata Ceretana i el Coll d'Ares* (ARQ001SOL-121-2022). Ajudar a consolidar el coneixement de la mobilitat romana és important per oferir una millor interpretació històrica de la xarxa actual de camins del municipi de Llívia, facilitant-ne l'estudi i la difusió, i contribuint a la socialització del coneixement generat a través d'aquest projecte quadriennal.

BIBLIOGRAFIA

GUÀRDIA, J., CARRERAS, C., DE SOTO, P. 2017, Circuits comercials de Iulia Libica (Llívia): visions a partir de les ceràmiques i els marbres. *Revista Arqueològica de Ponent* 27, 147-168.

OLESTI, O. 2014, Paisajes de alta montaña: Roma y los Pirineos. Dins Olesti O. (ed.), *Paisajes de la Hispania romana. La explotación de los territorios del Imperio*. Sabadell: Dstoria edicions, 321-374.

OLESTI, O. 2015, August i els Pirineus. Dins LÓPEZ, J. (cur.), *Tarraco Biennal. Actes del Segon Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic. August i les províncies occidentals, 2000 Aniversari de la mort d'August*, Tarragona, 26-29 de novembre de 2014, vol. 1. Tarragona: Fundació Privada Mútua Catalana, 185-191.

PADRÓ, J. 1982, Les vies de comunicació romanes al Pirineu Català. *Hannibal Pyrenaeum transgreditur: XXII centenari del pas d'Annibal pel Pirineu, 218 a. J.C. Vè Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 61-87.

La intervenció arqueològica a la Pujada de la Torre (Juià, Gironès): noves dades sobre l'ocupació romana i medieval del jaciment

Ariadna Vidal

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Juià

Comarca
Gironès

Cronologia
Època romana - època medieval

Tipus de jaciment
Assentament romà - medieval

Dates de la intervenció
Desembre 2025 - gener 2026

Tipus d'intervenció
Urgència

Direcció
Ariadna Vidal Alcaraz

Institució, entitat o empresa promotora
Direcció General del Patrimoni Cultural

Entre els mesos de desembre de 2025 i febrer de 2026 es va dur a terme una intervenció arqueològica d'urgència a dues parcel·les situades a la Pujada de la Torre, al municipi de Juià (Gironès). L'actuació tenia com a objectiu delimitar l'extensió del jaciment conegut arran de diverses intervencions prèvies i valorar-ne l'estat de conservació davant el desenvolupament urbanístic de la zona.

Aquest sector era ja conegut pel seu potencial arqueològic. Les intervencions efectuades amb anterioritat, la primera dirigida per l'arqueòleg Ferran Codina i la segona per l'arqueòleg Rafel Rosillo, havien documentat sitges d'època romana republicana i altimperial, i també diversos sondejos positius que evidenciaven la presència tant d'estructures excavades al subsol com de restes constructives, respectivament. Aquestes dades apuntaven a l'existència d'un assentament d'una certa entitat, encara pendent de definir en extensió i cronologia (Codina 2001; Rosillo 2024).

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

La intervenció arqueològica va confirmar que el jaciment presenta una ocupació complexa i heterogènia, tant des del punt de vista cronològic com funcional. Tot i tractar-se de dues parcel·les contigües, els resultats obtinguts mostren diferències significatives en la naturalesa de les restes documentades, fet que posa de manifest una organització diversa de l'espai al llarg del temps.



Figura 1. Vista general de les estructures centrals de la Parcel·la 1.

Parcel·la 1 (oest del carrer de Mas Nadal)

La primera parcel·la es caracteritza per la presència d'un conjunt variat d'estructures excavades al subsol i d'elements constructius que evidencien diverses fases d'ocupació. Entre les primeres destaquen diferents retalls de dimensions i morfologies diverses, interpretats de manera preliminar com a estructures negatives vinculades a activitats d'emmagatzematge o altres funcions domèstiques i productives.

A la zona central i occidental de la parcel·la es va documentar un conjunt de murs construïts amb pedra lligada amb argila. El principal correspon a un mur de traçat lleugerament corbat, interpretat com un possible mur de contenció o una feixa destinada a adaptar l'espai al pendent natural del terreny. A aquest s'adossen perpendicularment dos murs més que delimiten un espai de planta aproximadament rectangular (Fig. 1). L'excavació parcial d'aquest àmbit va permetre comprovar que aquesta compartimentació és posterior a la construcció del mur principal, fet que evidencia almenys dues fases constructives diferenciades dins d'una mateixa ocupació medieval.

Finalment, sota els nivells medievals es va identificar un estrat molt ric en materials romans que no va ser excavat. La presència exclusiva de ceràmiques d'aquest període confirma una ocupació anterior del sector i posa de manifest que les construccions medievals es van establir sobre un assentament romà preexistent..

Parcel·la 2 (est del carrer de Mas Nadal)

La realitat arqueològica documentada a la segona parcel·la és sensiblement diferent. En aquest espai es va documentar un entramat de murs amb orientacions diverses que configuren un conjunt arquitectònic de notable complexitat (Fig. 2). Alguns d'aquests paraments estan construïts amb pedra lligada amb morter, mentre que d'altres utilitzen exclusivament argila com a material d'unió. Aquesta diferència constructiva, juntament amb les relacions d'adossament observades entre diversos murs, indica que l'espai va experimentar diferents fases constructives i remodelacions al llarg del temps.

L'organització dels murs permet intuir l'existència d'espais construïts d'una certa entitat. El fet que la intervenció tingués un caràcter de delimitació i no d'excavació extensiva, de moment no permet reconstruir amb precisió la planta o la funcionalitat. Malgrat això, les relacions observades entre els diferents paraments suggereixen una llarga seqüència d'utilització i remodelació de l'espai.

L'estudi estratigràfic efectuat en un dels sondejos associats a aquest conjunt arquitectònic va permetre identificar nivells clarament vinculats a l'època romana, aportant una base cronològica sòlida per a una part significativa de les estructures documentades. Paral·lelament, la intervenció va permetre completar el traçat d'un mur localitzat parcialment durant els treballs arqueològics desenvolupats l'any 2024 dirigits per Rafel Rosillo, fet que contribueix a definir millor l'extensió del jaciment i la seva organització interna.

CONCLUSIONS

Els resultats obtinguts confirmen que la Pujada de la Torre constitueix un jaciment amb una seqüència ocupacional d'una considerable amplitud cronològica,



Figura 2. Vista general de la Parcel·la 2.

com a mínim entre època romana i medieval. L'existència de restes atribuïbles a ambdós períodes posa de manifest la continuïtat de l'ocupació d'aquest sector del territori, si bé amb transformacions importants tant en l'organització de l'espai com en les dinàmiques constructives.

La diferenciació funcional observada entre les dues parcel·les resulta especialment rellevant. Mentre que una concentra principalment estructures excavades i construccions medievals superposades a nivells romans, l'altra conserva un conjunt arquitectònic molt més desenvolupat, vinculat parcialment a la fase romana. Aquesta distribució suggereix que el jaciment podria haver estat organitzat en espais amb funcionalitats diferenciades, una hipòtesi que només futures excavacions podran confirmar.

BIBLIOGRAFIA

CODINA, F. 2001, *Memòria de la intervenció arqueològica d'urgència realitzada al carrer de la Pujada de la Torre (Juià, Gironès)*. Memòria inèdita.

ROSILLO, R. 2024, *Memòria de la intervenció arqueològica a la Pujada de la Torre*. Memòria inèdita.

Dues intervencions arqueològiques al nucli urbà de Caldes de Malavella (la Selva)

Emma Llach, Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Caldes de Malavella

Comarca
Selva

Cronologia
Segles II aC - XX

Tipus de jaciment
Nivells romans, estructures urbanes modernes i contemporànies

Dates de la intervenció
Desembre 2024 - febrer 2025 (Carrers Major i Llibertat) / juliol 2025 (Casa Rosa)

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Emma Llach Palmada, Joan Llinàs Pol

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Caldes de Malavella

Els carrers Major i Llibertat es troben al nucli antic de Caldes de Malavella, al qual travessen de nord a sud. La tardor-hivern de 2024/2025, l'ajuntament va iniciar les obres de remodelació i millora d'aquests dos vials. Atès que es trobaven en ple centre històric i prop del sector on s'han documentat restes de l'*urbs* romana d'*Aquae Calidae*, els treballs es van efectuar sota control arqueològic, amb resultats positius al carrer Llibertat i als trams nord i central del carrer Major, que van comportar excavació arqueològica i tractament de restes. Els treballs foren encarregats a Atri Cultura i Patrimoni, SLU i dirigits per Joan Llinàs i Pol, a partir de les bases de la licitació de la qual aquesta empresa havia resultat adjudicatària.

El nucli de Caldes de Malavella té el seu origen en la ciutat romana d'*Aquae Calidae*, sorgida a partir d'un centre balneari del qual es coneixen dos conjunts termals, el del Turó de Sant Grau i el del Puig de les Ànimes. La ciutat és esmentada per Plini, Ptolemeu i per diversos *itineraria*, que hi testimonien el pas de la Via Augusta.

El nucli va tenir continuïtat a l'edat mitjana. La Caldes medieval fou una vila emmurallada que va preservar en funcionament el recinte termal de Sant Grau, a ponent del nucli i que fou integrat dins del sistema defensiu de la vila sota la forma del castell de Caldes. Extramurs, al costat de migdia de la vila, fou erigida al s. XI la nova església parroquial, romànica, dedicada a sant Esteve.

Dins del recinte emmurallat s'ha preservat part de la xarxa urbana de l'època, entre la que destaquen els



Figura 1. Vista zenital de la claveguera del segle XVII-XVIII localitzada al carrer Llibertat, retallada per serveis moderns i que retalla nivells romans (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

carrers Llibertat i Major, que era el principal vial urbà de Caldes i que s'estenia al nord des del portal de Girona (per on arribava el camí ral) fins a la sortida sud del recinte, a la riera de Lleixiu, que feia alhora de fossat. Des d'aquí, el camí ral continuava fins a l'església de Sant Esteve, en un espai on hi va anar creixent un petit raval, que constitueix avui també part del carrer Major.

Carrer Llibertat

El gener de 2025, el control arqueològic va permetre localitzar restes en un sector al sud-oest del carrer Llibertat, que va caldre excavar atès que la seva presència era incompatible amb les obres. Es va efectuar l'excavació arqueològica d'un espai de 14 per 3 m de superfície, fins a la profunditat requerida pel projecte.

L'estructura de més entitat fou una claveguera (UE 40) formada per dos murets paral·lels de pedres petites i fragments de material de construcció lligats amb morter de calç, i coberta amb una tapadora de lloses de pedra de mides força grans disposades en sec sobre els dos murets. Apareguda sota diversos estrats superficials i de datació moderna, la claveguera s'havia conservat al llarg de quasi 10 m, i discorria en direcció nord-sud, tot i que als 2,5 m més septentrionals començava a girar cap al NE.

En els seus dos extrems, la claveguera es trobava tallada i perduda d'antic, i no es va poder documentar més enllà. Alhora, estava seccionada en dos punts pel pas de serveis urbans antics. Les dues parets laterals tenien una amplada mitjana de 25/30 cm i una alçada que ronda els 30 cm, i estaven separades entre si per un espai de 30 cm d'amplada que es va trobar farcit per dos estrats superposats. El superior (UE 90) molt recent (segle XX) i l'inferior (UE 98) del segle XIX.

La claveguera s'assentava sobre un estrat de preparació (UE 99) que va proporcionar materials dels segles XVII-XVIII i, alhora, retallava tot un seguit d'estrats preexistents d'època romana formats arran d'una sedimentació natural, ocorreguda en època altimperial (s. I-II dC). Aquests estrats foren també objecte d'excavació i documentació arqueològica completa.

Acabada l'excavació, la claveguera fou preservada i objecte de rebliment indefinit.

Carrer Major

Als trams nord i central del carrer Major, entre el carrer Llibertat al nord i la riera de Lleixiu al sud, es van localitzar un seguit d'estructures que foren també objecte d'excavació i documentació arqueològica.



Figura 2. Vista zenital del sondeig efectuat a l'extrem sud del tram central del carrer Major, amb les diverses estructures arqueològiques localitzades, entre les quals la muralla sud (UE 9 i 10) (Joan Llinàs i Gabriel López, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

Sota els habitatges del costat oest del carrer hi va aparèixer la part baixa i els fonaments d'un antic mur de façana (UE 14) que presentava una cara vista feta amb pedres força ben escairades i disposades formant filades regulars. Documentat en una longitud màxima de 16 m i seccionat pel pas de serveis urbans, al nord se'n conservaven poc més de 8 m de la seva cara est, que discorria esbiaixada respecte a les façanes actuals, mentre que al sud només se'n preservava, fragmentada, la seva ànima interna. La seva alçada conservada oscil·lava entre 50 i 70 cm, i es va poder datar en un moment posterior a l'edat mitjana i anterior al segle XIX.

A poca distància, al nord, es van documentar diversos fragments d'un mateix paviment de còdols de mida mitjana i morter de calç (UE 20), que pertanyien al paviment antic del vial i que es van datar al segle XIX, així com un petit pou (UE 26) fet amb rierencs de mida petita units amb morter de calç. El seu farcit (UE 27) va proporcionar ceràmica del segle XIX.

Al sud del tram central van aparèixer altres fragments de paviment antic del carrer (UE 3), de còdols i morter de calç, però destaquen molt especialment, a tocar del creuament amb la riera de Lleixiu, les restes de la fonamentació de la muralla sud, preservada en dos fragments, un a llevant del carrer i l'altre a ponent, fets amb pedres de mides diverses lligades amb molt morter de calç. El fragment est (UE 9) es va documentar en una llargada de 2 m, una amplada màxima de 60 cm i una alçada màxima de 90 cm, tot i que continuava per sota de la cota màxima assolida en els rebaixos. Estava tallat pels serveis urbans del carrer i s'hi assentaven dos murs molt malmesos (UE 6 i 7) i restes d'una pavimentació de calç (UE 8). El fragment oest (UE 10) es va documentar en una llargada de 160 cm, una amplada màxima de 140 cm i una alçada màxima de 55 cm, tot i que continuava per sota de la cota màxima assolida en els rebaixos. També el tallaven els serveis urbans, s'hi assentava un mur (UE 11) i funcionava amb dos fragments de mur (UE 12 i 13), de pedra i morter de calç.

CONCLUSIONS

Degut al seu passat romà, en diversos sectors del nucli urbà de Caldes de Malavella s'han anat documentant

diverses àrees arqueològiques d'època romana que englobem sota la denominació d'*Aquae Calidae*. Destaca el conjunt termal del Turó de Sant Grau, construït al segle I dC sobre les restes d'un balneari anterior i que va tenir continuïtat en els períodes medieval i modern. També cal remarcar la necròpolis paleocristiana del carrer Sant Esteve i l'àrea de la carretera de Llagostera, on es va documentar una part de l'entramat urbà d'època romana i que revelà l'expansió de l'*urbs* a la part baixa dels vessants nord i oest del turó de Sant Grau, en direcció al veí puig de les Ànimes. La documentació d'estratigrafia romana altimperial a la plaça de la Llibertat, sense estar associada a cap estructura ni tan sols nivells d'ocupació clara, fan pensar que en època romana aquesta àrea, situada a llevant de les restes fins ara conegudes, seria ja un espai marginal, a tocar —però a l'exterior— del nucli urbà.

Pel que fa a la muralla medieval, es pot seguir bé el seu costat nord, des del vèrtex nord-oest, a l'ermita de Sant Grau i seguint les cases del costat sud del carrer Antic Camí Ral de Santa Coloma. Travessa després en diagonal la plaça 1 d'Octubre de 2017 i, a continuació, al costat nord de cal Ferrer de la Plaça, afrontada a la carretera de Llagostera, se'n pot veure un tram ben conservat, fins al brancal oest de l'antic portal de Girona. Des d'aquí girava cap al sud, tot conformant el llenç que delimitava el nucli per llevant, fossilitzat en el carrer Rere Muralla. Aquí hi havia el portal est i s'hi pot apreciar un segon tram conservat de muralla que gira cap a l'oest, delimitat pel curs de la riera de Lleixiu, que ens marca el tram sud de la muralla i on hi havia el portal de migdia, per on avui el carrer Major salva la riera per un petit pont. És just en aquest punt on nosaltres vam documentar les restes de la fortificació, associada a unes estructures molt malmeses, que potser podrien haver format part del portal sud. A partir d'aquí, el llenç oest de la muralla s'ha perdut, però connectava amb el castell de Caldes, que englobava l'edifici de les antigues termes romanes de Sant Grau, aleshores encara en funcionament i que es troba a tocar de l'ermita de Sant Grau.

CASA ROSA

La Casa Rosa és un edifici modernista declarat BCIL i que forma part de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. En l'àmbit arqueològic, està situat a pocs metres de distància dels jaciments del conjunt termal romà del Puig de Sant Grau i de la ciutat romana d'*Aquae Calidae*, així com del Castell de Caldes, amb cronologies que van des d'època romano-republicana fins a l'edat moderna. Per aquesta raó, l'any 2025, les obres de remodelació que s'hi van efectuar foren objecte de control arqueològic, que van donar resultats positius en l'excavació del forat de l'ascensor.

Es van documentar dos estrats superposats d'època romana (UE 7 i 9), el primer del segle I dC i el segon d'entre finals del segle II aC i la primera meitat del segle I aC, sota els anivellaments moderns de l'edifici i afectats per les seves fonamentacions. Aquests estrats no es van poder associar amb cap estructura arqueològica i es trobaven assentats sobre el subsol natural. Acabada la seva excavació les obres es van poder continuar les obres sense més novetats.

Convent de Sant Agustí - carrer Calabró (Castelló d'Empúries, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Castelló d'Empúries

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles II aC - XX

Tipus de jaciment
Cisternes

Dates de la intervenció
Novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Castelló d'Empúries

La intervenció realitzada al carrer Calabró i davant de l'església del convent de Sant Agustí, responia a la voluntat de posar en funcionament un lavabo construït dins l'edifici, a proposta de l'Àrea de Territori i Serveis Urbans de l'Ajuntament de Castelló d'Empúries. Les obres han estat possibles gràcies al fet que l'Ajuntament té cedit l'ús de l'església per part dels seus propietaris per un termini de 40 anys (fins al 2035), conveni que va ser ratificat pel plenari municipal el març de 2017. L'Ajuntament ja ha fet diverses intervencions en l'edifici amb l'objectiu que l'església del convent funcioni com espai visitable i equipament cultural pel municipi.

El convent es troba a l'extrem sud del Centre Històric de Castelló d'Empúries. Aquest nucli està registrat com a jaciment arqueològic a l'*Inventari de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya*, amb el núm. 8184. Al seu torn, el convent, segons la fitxa núm. 18 del *Catàleg de béns protegits* del text refós del POUM de Castelló d'Empúries, té la protecció de BCIN amb la categoria de Monument Històric; així mateix, s'especifica en el *Pla Especial del Centre Històric*. Aquest nivell de protecció, però, no consta a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*, a la fitxa núm. 18.056. Segons la consulta realitzada en una anterior ocasió al Servei d'Inventari del Departament de Cultura de la Generalitat, aquest registre no correspon a aquest edifici sinó a la Torre Ribota, una suposada torre de defensa bastida al segle XV que estava situada a la zona d'Empuriabrava, a tocar del Pla de Roses, construcció que avui no es conserva, ja que es degué enderrocar

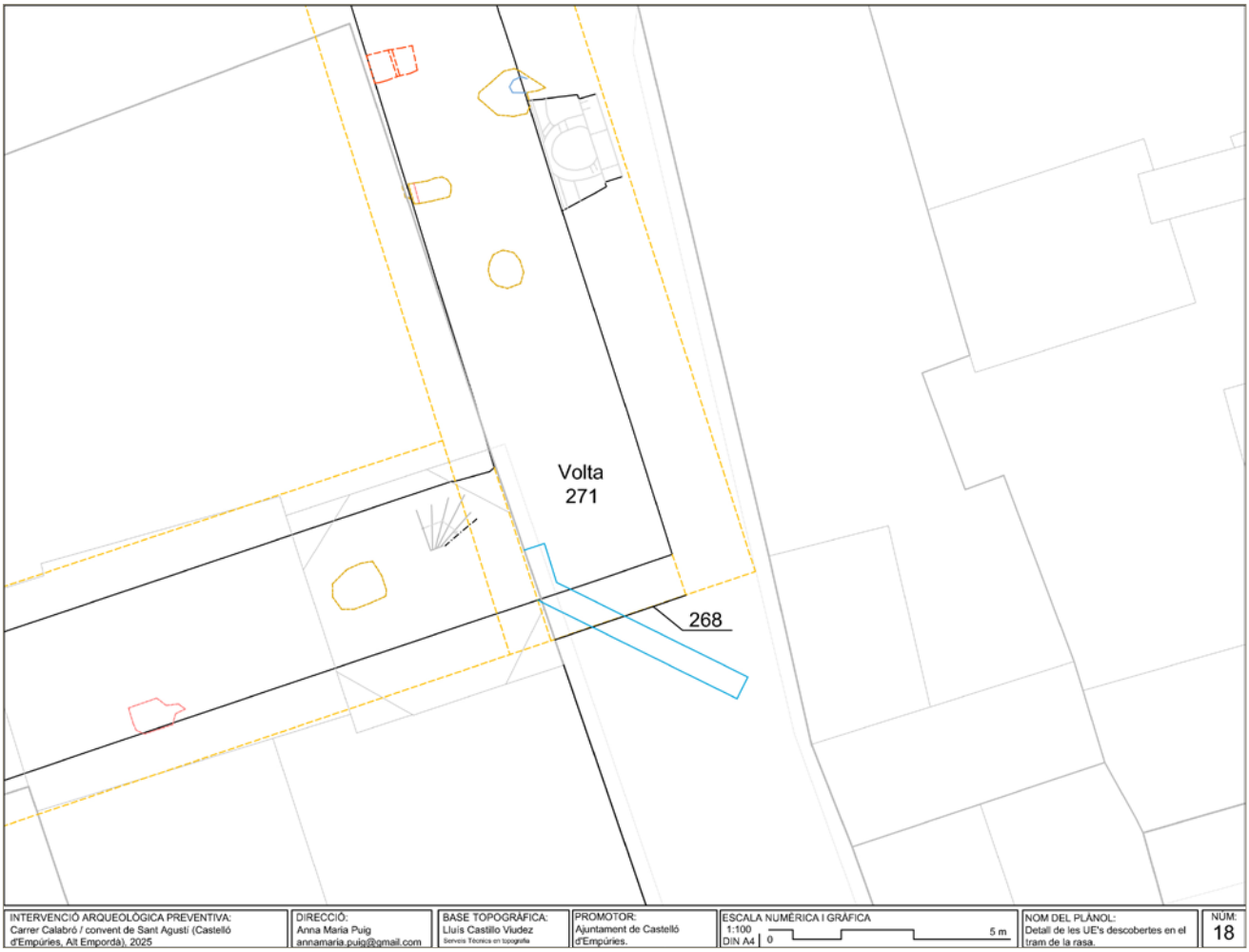


Figura 1. Recorregut de la rasa i coincidència amb l'extrem sud de la galeria est.

cap a final dels anys 60 del segle passat. Resta per fer la pertinent modificació en el planejament que resolgui aquesta confusió.

El convent de Sant Agustí, també dit de Santa Magdalena, està situat en ple centre històric, a la zona del puig del Mercadal. Consta de dues propietats, separades des de l'època de desamortització: l'església i el convent. L'església, coneguda també com a paller d'en Rodà, es troba a la meitat nord, mentre que el convent o casa Torrecabota, queda al sud de l'església. El conjunt ocupa una àmplia superfície, d'uns 1.300 m^2. A l'oest de l'església queda un petit espai, en estat ruïnós, que sembla que també hauria format part del convent.

Aquest convent no és el primer que va tenir l'orde al municipi. L'edifici primigeni estava situat fora muralles, al nord de la població, a tocar del camí que menava a Vilanova de la Muga i Peralada, al barri conegut amb el nom de Sant Llàtzer. No es tenen dades de la seva fundació, que uns situen al segle XIII i altres al XIV, mentre que altres afirmen que la primera referència documental coneguda és de l'any 1451, quan s'esmenta el seu prior Jaume Montó. Aquest convent fou destruït pel setge francès de 1655, durant la Guerra dels Segadors, motiu que va provocar el seu trasllat a l'emplaçament actual, dins la vila.

L'inici de la construcció del nou edifici s'ha de situar dins la segona meitat del segle XVII. Si fem cas de la data inscrita a l'entaulament de la porta del convent, 1749, les obres s'haurien perllongat durant la primera meitat del segle XVIII. No tenim més dades sobre l'edifici fins a la desamortització i l'exclaustració, moment en què consta que només quedaven 3 frares. La comunitat ja havia patit durant el període del Trienni Liberal, quan es va veure obligada a abandonar el convent, l'any 1820, i refugiar-se al de Palamós, i no hi va poder tornar fins al 1824. Durant la subhasta posterior a la desamortització, feta l'any 1844, el convent va passar a mans d'Enric Climent i després a la família Torrecabota, que el va convertir en residència senyorial, mentre que l'església es va utilitzar com a paller. Avui el convent és propietat de la família Canet, que el va convertir en un conjunt hoteler, fet que ha modificat sensiblement el que havia estat el claustre i les dependències conventuals. L'església no s'ha vist tan alterada, però sí degradada, i és propietat de la família Sala Casadevall.

Els treballs varen consistir a connectar el lavabo ja cons-

truït amb la xarxa de clavegueram del carrer. Aquest lavabo ocupa l'espai de la caixa d'escala que serveix per accedir a la planta pis de la galeria nord del claustre, escala que queda a l'extrem sud-est de l'església. L'interès de la intervenció radicava en el fet que l'any 2022, en el marc del projecte quadriennal de recerca "*La villa Castilione* i la *domus sanctae Mariae Virgini Christi* en el *territorio* o *pagus petralatense*. La població altmedieval a l'entorn de l'estany de Castelló", de l'Institut d'Estudis Empordanesos (ARQ003INVE-630-2022 / 437 CU00050 N 210 2022/1-38941), es varen datar les galeries que hi ha sota l'església, concebudes com a cisternes per a l'emmagatzematge d'aigua construïdes al segle II aC (Puig 2024b). També es varen localitzar materials de la mateixa època en una excavació a la part del pàrquing de la part del convent destinada a ús hoteler, aquesta l'any 2023, durant el projecte de construcció d'una terrassa en planta primera (Puig 2024a).

L'excavació de la rasa de connexió va posar al descobert el mur de tancament i la volta de l'extrem sud de la galeria soterrània est, allà on connecta amb la galeria sud, tot i que molt superficialment (Fig. 1). També es va observar que en aquest punt del carrer, el subsol natural apareixia just per sota de l'asfaltat. Es va descartar que es tractés d'argiles naturals sobreposades, potser les extretes durant la gran excavació que es degués fer per encabir les galeries. El fet que la cara sud del mur fos irregular i ajustada al retall de l'argila, va demostrar que aquesta seria la pròpia del subsol. Hem de pensar que la gran pressió que l'aigua que omplia les cisternes devia exercir contra els murs, requeria un perímetre sòlid i ben compactat. Afegir que en tot l'espai excavat no s'han localitzat materials arqueològics.

Per tal d'evitar l'afectació a la volta, amb el risc que això suposaria per a la seva conservació, es va optar per aixecar el tub de desguàs del lavabo. D'aquesta manera, també es va procurar no afectar excessivament el mur de tancament, que es va haver de retallar una mica pel damunt, estructura que ja havia estat rebaixada en fer el carrer.

BIBLIOGRAFIA

PUIG, A. M. 2024a, Túnels del convent de Sant Agustí de Castelló d'Empúries (Alt Empordà). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M., (curs.),, *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 155-158.

PUIG, A. M. 2024b, Carrer Calabró núm. 4 (Castelló d'Empúries, Alt Empordà). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M., (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 505-506.

Resultats preliminars de la intervenció arqueològica a la Pujada de Sant Feliu 3-5. Un barri periurbà de Gerunda (Girona, Gironès)

Pau Menéndez, Àngela González

Nord-est Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles I - XIV

Tipus de jaciment
Zona productiva, estructures periurbanes, sitjar

Dates de la intervenció
Setembre - desembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Pau Menéndez Molist, Àngela González Centelles

Institució, entitat o empresa promotora
Edificis de la pujada Sant Feliu 3 i 5 de Girona cb

Tot i que els resultats de la intervenció són encara preliminars, els treballs arqueològics efectuats a la Pujada de Sant Feliu 3-5 han permès documentar diversos nivells d'ocupació vinculats a l'evolució històrica de la ciutat de Girona i, especialment, del seu espai periurbà en època romana (Fig. 1).

La intervenció es va iniciar arran de la necessitat d'efectuar un control arqueològic derivat de la llicència municipal per a la substitució d'una rasa de sanejament de gas, promoguda per Gaia Apartments & Lofts – Girona Barri Vell, davant del mur vell de la Força, entre el carrer de les Ballesteries i la Pujada de Sant Feliu.

Durant aquests primers treballs es va localitzar un mur de grans dimensions construït en *opus caementicium* que, per les seves característiques tècniques i constructives, podia correspondre a una estructura d'època romana. Aquesta troballa va motivar l'obertura d'un sondeig arqueològic de 22 m² al centre de la plaça, amb l'objectiu de determinar-ne la naturalesa, la cronologia i la relació amb l'entorn immediat.

ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

L'entorn immediat de la intervenció ja havia proporcionat indicis significatius d'ocupació romana. L'any 2015, Maribel Fuertes i Dolors Codina van dirigir una intervenció a la Pujada de Sant Feliu 4-10, amb motiu de l'obertura d'una rasa per al pas de serveis. En aquella actuació es van documentar diverses sitges datades entre els segles I i III dC, així com restes de murs d'aproximadament 1 m d'amplada, possiblement relaciona-



Figura 1. Situació de la intervenció a la Pujada de Sant Feliu i la relació amb la ciutat romana.

des amb un edifici de grans dimensions. Malauradament, aquesta intervenció resta encara inèdita.

Més recentment, l'any 2022, una intervenció dirigida per Ariadna Traveset entre el carrer de les Ballesteries i la Pujada de Sant Feliu, a només 7 m de l'àrea excavada, va permetre documentar nou sitges del segle III dC. En el mateix sector també es van localitzar restes humanes infantils inhumades.

Aquest conjunt d'evidències posa de manifest la rellevància arqueològica d'aquest sector periurbà de *Gerunda* i permet contextualitzar les noves troballes dins d'un espai amb una ocupació intensa i complexa al llarg de l'època romana.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ I FASES DOCUMENTADES

Fase 1. Primera meitat del segle I dC

La fase més antiga documentada correspon a nivells relacionats amb l'antiga llera del riu Onyar. Es van identificar dos potents estrats d'abocament, no associats directament a cap estructura construïda, que contenien una quantitat notable de material arqueològic.

Entre els materials ceràmics recuperats destaquen nombrosos fragments d'àmfora itàlica i bètica, imitacions d'àmfora tarraconense i vaixella de terra sigil·lada sud-gàl·lica, incloses produccions *marmorata*, així com ceràmica vidriada romana. També es van recuperar fins a set monedes, actualment il·legibles i pendents de restauració, i diversos elements d'indústria òssia, entre els quals destaca una agulla de cap. El conjunt inclou igualment materials de tradició indígena ibèrica, com vores d'àmfora i de càlat.

El fons de la llera estava format per la roca característica de Girona, amb presència visible de nummulits, coberta per nivells de llims força nets. Aquesta primera fase es pot relacionar amb els primers moments de *Gerunda*, quan l'espai proper al riu devia funcionar com una zona d'abocament vinculada a la ciutat.

Fase 2. Segona meitat del segle I dC

Per damunt dels nivells anteriors es va documentar el mur UE 1125, construït amb còdols lligats amb argila i sense morter. L'estructura s'orientava perpendicularment al riu i presentava un pendent pronunciat en direcció a aquest.

Els nivells d'ús associats corresponien principalment a superfícies compactades, més que no pas a paviments construïts. L'excepció es localitzava al nord del mur, on es va identificar un paviment d'*opus signinum*.

D'aquesta fase cal destacar també la localització, en un dels extrems del sondeig, d'una inhumació infantil di-

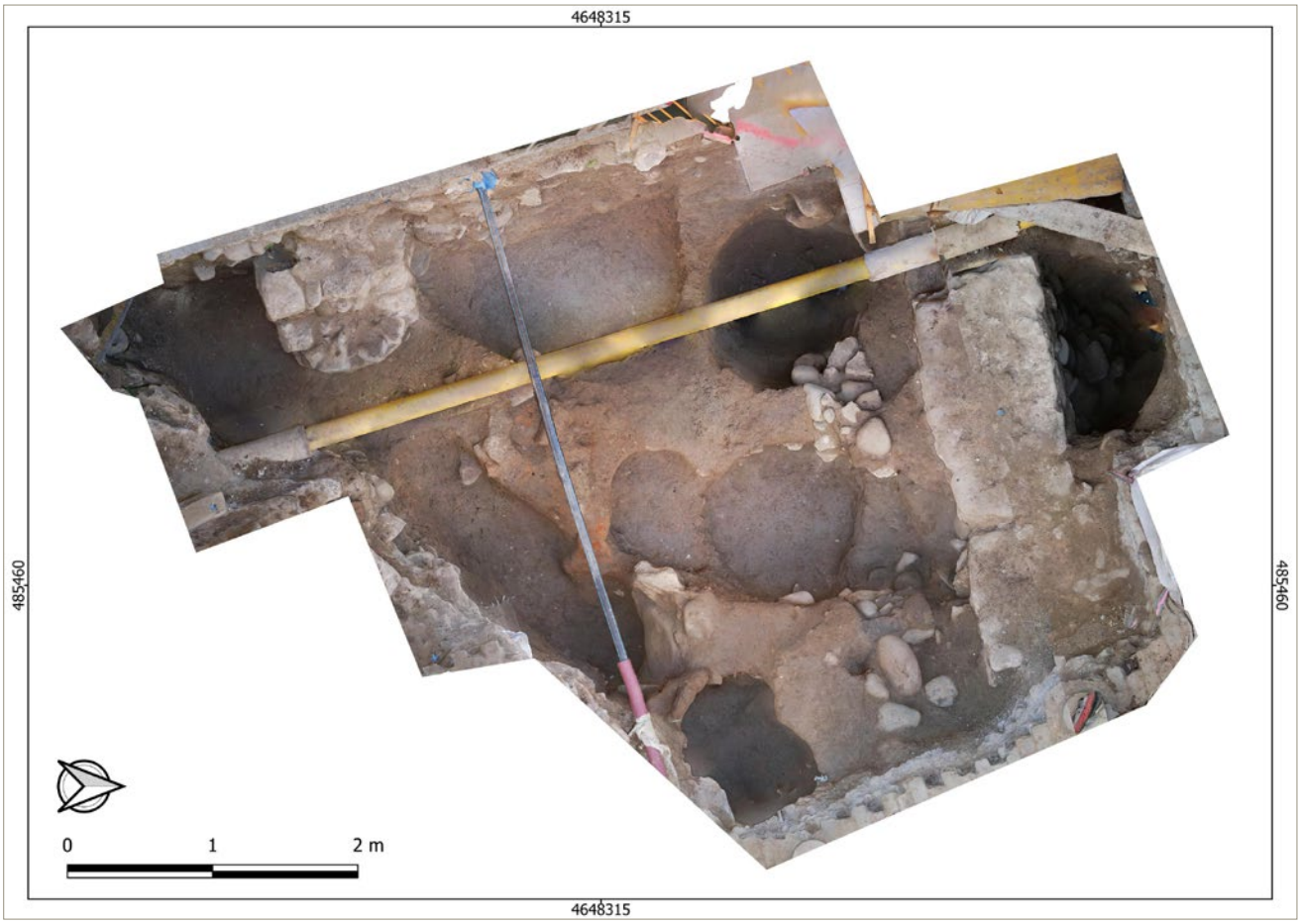


Figura 2. Ortoimatge amb la ubicació de les sitges a l'interior del sondeig.

positada en una fossa. L'individu no presentava aixovar ni cap altre element associat destacable, i la sepultura va quedar afectada posteriorment per la construcció d'una pilastra i d'una sitja.

La vida útil d'aquesta primera construcció sembla haver estat relativament curta, ja que el mur UE 1125 va quedar retallat per diverses sitges corresponents a una fase posterior.

Fase 3. Finals del segle I dC – inicis del segle II dC

Una part important de les sitges documentades al sondeig correspon a aquesta fase, posterior a l'amortització de l'edifici construït amb còdols (Fig. 2). Els seus rebliments contenien una quantitat considerable de material arqueològic que, segons els primers estudis, permet situar-ne l'amortització entre finals del segle I i inicis del II dC.

Entre els materials recuperats destaca la presència d'àmfores bètiques, tant gaditanes com malaguenyes, àmfores africanes procedents de *Salakta/Sullecthum* i les primeres produccions de terra sigil·lada hispànica, mentre que no s'hi documenten ceràmiques africanes de cuina. Tanmateix, l'abundància d'olles de cuina de ceràmica reduïda i base plana podria fer avançar lleugerament aquesta cronologia, una qüestió que haurà de ser precisada amb l'estudi dels materials.

Un dels aspectes més rellevants d'aquesta fase és la presència de restes humanes a l'interior d'una sitja, un fenomen que requerirà un estudi específic per determinar-ne la naturalesa i el significat.

Fase 4. Segles II-III dC

Després de l'amortització de les sitges es produeix una nova transformació de l'espai, caracteritzada per la construcció d'un edifici de dimensions considerables. Tot i que només se n'han pogut documentar dos murs dins l'àrea excavada, les seves característiques indiquen una construcció de notable entitat i amb una fonamentació potent, probablement relacionada amb altres restes localitzades en intervencions properes.

Els murs estan construïts en *opus caementicium* i conserven encara les empremtes de l'encofrat. El mur més ben conservat presenta aproximadament 1 m d'amplada i sembla tenir continuïtat amb les estructures documentades a l'interior de l'edifici actual. Al sud d'aquest mur es va localitzar l'extrem d'una estructura acabada en semicercle, igualment d'aproximadament 1 m d'amplada, interpretada provisionalment com una possible pilastra.

A aquesta fase s'associa un paviment d'*opus signinum*, poc compacte i força fràgil, així com diversos nivells de circulació que podrien correspondre a reformes successives de l'espai.

La cronologia exacta de l'edifici no es pot establir amb precisió. Estratigràficament, la seva construcció és posterior a l'amortització de les sitges d'inicis del segle II dC, mentre que diversos estrats que s'hi entreguen contenen materials del segle III dC, especialment de la seva segona meitat. Per tant, la construcció i el funcionament d'aquest conjunt s'haurien de situar provisionalment entre els segles II i III dC.

Les dimensions reduïdes del sondeig i les afectacions provocades per les fases posteriors impedeixen conèixer-ne l'extensió i determinar amb precisió la funció de l'edifici.

Fase 5. Segles III-IV dC

Els nivells que amortitzen les estructures romanes presenten un estat de conservació desigual i es troben fortament afectats per les xarxes contemporànies de sanejament i clavegueram. Malgrat això, es va poder documentar una superfície de circulació amb una elevada presència de carbons, associada a una estructura de combustió probablement de caràcter metal·lúrgic.

El forn conservava el *praefurnium* i part de la cambra de combustió. Tant el nivell d'ús com l'entorn immediat apareixien fortament rubefactats a conseqüència de les elevades temperatures assolides durant el seu funcionament.

La datació de l'estructura no és del tot precisa per l'absència de material diagnòstic, però la seva posició estratigràfica permet proposar provisionalment una cronologia entre finals del segle III i inicis del IV dC.

En el mateix nivell es van documentar diversos forats de pal, alguns dels quals conservaven les falques de fixació. Aquests elements podrien correspondre a una estructura construïda amb materials peribles, tot i que les dades disponibles no permeten definir-ne la morfologia ni la funcionalitat.

Fase 6. Època medieval. Segles XI-XIV

Els nivells més superficials corresponen a l'època medieval i es troben especialment afectats per la construcció de la xarxa de sanejament contemporània. Es tracta de nivells de poca entitat, fet que dificulta caracteritzar amb precisió la naturalesa de l'ocupació d'aquest període.

CONSIDERACIONS FINALS

L'excavació de la Pujada de Sant Feliu 3-5 ha aportat noves dades per comprendre l'evolució de l'espai periurbà de *Gerunda* i la seva relació amb el riu Onyar. Malgrat les dimensions reduïdes del sondeig i les importants alteracions contemporànies, s'ha pogut documentar una seqüència estratigràfica que s'estén des de la primera meitat del segle I dC fins a l'època medieval.

Els nivells més antics mostren un espai encara directament condicionat per la proximitat del riu, utilitzat inicialment com a zona d'abocament. Durant la segona meitat del segle I dC es produeix una primera ordenació de l'àrea, amb la construcció del mur UE 1125 i diverses superfícies de circulació. Aquesta ocupació sembla haver tingut una durada relativament curta, ja que posteriorment l'espai és transformat amb la construcció d'un conjunt de sitges, amortitzades entre finals del segle I i inicis del II dC.

La presència de restes humanes en algunes d'aquestes sitges, juntament amb la inhumació infantil documentada a la fase anterior i altres troballes similars efectuades a l'entorn, constitueix un dels aspectes més singulars de la intervenció. La seva interpretació, però, haurà de quedar pendent de l'estudi antropològic i de l'anàlisi detallada dels contextos.

Després de l'amortització del sitjar es construeix un edifici de major entitat, caracteritzat per murs d'*opus caementicium* i paviments d'*opus signinum*. Les dades estratigràfiques permeten situar-ne provisionalment la construcció i el funcionament entre els segles II i III dC, si bé la reduïda extensió excavada impedeix determinar-ne la funció i les dimensions totals.

Entre finals del segle III i inicis del IV dC es documenta una nova transformació funcional de l'espai, amb la instal·lació d'un forn probablement relacionat amb activitats metal·lúrgiques i diverses estructures construïdes amb materials peribles. Finalment, els nivells d'època medieval testimonien la continuïtat d'ocupació del sector, encara que el seu mal estat de conservació dificulta caracteritzar-los.

En conjunt, la intervenció mostra un sector periurbà de *Gerunda* intensament ocupat i transformat al llarg del temps. La successió d'abocaments, estructures construïdes, sitges, un edifici de grans dimensions i activitats productives evidencia un espai dinàmic, fortament condicionat per la proximitat de l'Onyar i estretament vinculat a l'evolució de la ciutat.

La intervenció arqueològica als Horts de la Colònia, carretera GIV-6424 de Flaçà a Sant Llorenç de les Arenes, entre el pk 0+100 i 1+190 amb via verda (Flaçà, Gironès)

Esther Medina

Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Flaçà

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles I - VII dC

Tipus de jaciment
Hàbitat

Dates de la intervenció
Octubre - desembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Esther Medina Guerrero

Institució, entitat o empresa promotora
Diputació de Girona

La intervenció arqueològica fou motivada per l'execució del Projecte modificat de condicionament d'un tram de la carretera GIV-6424, de Flaçà a Sant Llorenç de les Arenes, entre els PK 0+100 i 1+190, amb via verda (Flaçà, el Gironès). Es tractava d'una promoció de la Diputació de Girona.

El projecte tenia prevista la construcció d'una via verda, que s'iniciava a l'espai de l'actual rotonda i discorria paral·lela a la carretera GIV-6424. La banda expropiada tenia 5 m d'amplada i 115 m de longitud. Els criteris constructius establien la necessitat d'efectuar un rebaix d'aproximadament 1 m de fondària. Seguidament d'aquest traçat de bicicleta, l'actuació urbanística incloïa l'eixamplament de l'actual carretera en direcció nord, en una franja de 5 m al costat oest de l'actual via, amb una longitud total de 560 m. El rebaix general havia d'assolir una fondària mitjana d'1 m respecte a la cota de circulació actual.

La zona on s'ubica la present actuació ha estat sotmesa a diverses intervencions, que han anat evidenciant la importància d'aquest sector, sobretot pel que fa al coneixement del jaciment dels Horts de la Colònia, de cronologia romana i medieval. Per aquest motiu, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya va autoritzar la realització d'un control arqueològic dels moviments de terra derivats de l'execució del projecte.

La fondària final assolida anava variant substancialment respecte als criteris constructius inicials degut a la localització a escassa fondària de materials arqueològics (principalment ceràmics) i estructures muraries



Figura 1. Vista general de les troballes a prop de la rotonda.

a la zona nord-est de la rotonda. Després d'una consulta entre la promoció, la direcció facultativa i executiva de l'obra i els Serveis Territorials del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de Girona, s'acordà que calia exhaurir l'estratigrafia de la part posada al descobert als voltants de la rotonda. D'altra banda, era necessari localitzar els límits del jaciment per la banda nord. Amb aquest objectiu es realitzaren dos sondejos, el més meridional dels quals evidencià resultats positius pel que fa a troballes arqueològiques.

La intervenció va permetre evidenciar estructures i estratigrafia relacionades amb l'ocupació durant l'època romana a la zona septentrional del municipi de Flaçà. Es tracta fonamentalment de tres àmbits formats per tres murs localitzats al NE de l'actual rotonda (Fig. 1 i 2). Els materials ceràmics recuperats durant les tasques de delimitació permeten situar la seva amortització entre els segles II-III dC. L'excavació sistemàtica hauria de permetre concretar si les diferències en les tècniques constructives dels murs responen a factors cronològics o funcionals. Cal afegir que els anivellaments sorrencs que conformen l'amortització definitiva permeten destacar la influència dels cursos d'aigua que envolten la zona.

Les estructures localitzades a la meitat N de la zona intervinguda, malgrat no haver estat excavades completament, poden situar-se en època tardoantiga, circumstància inferida a través dels materials recuperats en una part de l'estrat que amortitza l'espai. La diferent cota d'aparició d'aquests murs menors, probablement de feixa, podria relacionar-se amb l'existència d'una zona de conreu disposat en terrasses. També cal afegir una possible estructura de combustió evidenciada molt a prop d'un dels murs de feixa, que també caldria situar en aquest context rural.

A la zona intermèdia del traçat de la via verda s'han localitzat dues estructures muraries de les quals no es pot precisar la seva cronologia atès que apareixien a cotes molt altes i per la impossibilitat d'excavar i obtenir materials associats.

S'obre, tanmateix, un altre ventall explicatiu relacionat amb la configuració espacial del jaciment. Desconeixem si l'estrat estèril que sembla dividir el jaciment en dues parts es deu a un condicionant orogràfic antròpic o natural (rierol, canal, rec), que es reblí naturalment quan deixà de funcionar. El jaciment dels Horts de la Colònia està ubicat en una zona planera de terrasses



Figura 2. Mur situat al NO de la zona intervinguda.

al·luvials molt fèrtils, segurament solcada per paleocanals de diferent entitat espacial i que caldria relacionar amb el riu Ter i la riera de la Pera.

Poc temps després es realitzaren diversos sondatges al llarg del traçat de la futura carretera amb l'objectiu d'avaluar la viabilitat del projecte. El nombre i proximitat de les obertures estaria condicionat per la presència i/o absència de restes arqueològiques.

S'excavaren 14 cales, 5 de les quals resultaren positives pel que fa a la localització de restes arqueològiques. Dues cales van evidenciar un estrat, com a mínim, d'origen antròpic, amb restes ceràmiques, carbons i matèria orgànica en descomposició. Un dels sondatges va revelar l'existència d'una sitja de perfil globular. En una altra es va observar una possible estructura de combustió. Finalment, una de les obertures va oferir les restes d'un mur.

Amb aquelles dades, tot sembla indicar que fins al camí de l'antiga depuradora hi ha una continuïtat ocupacional, coincidint amb els límits que recull l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya. Els hiatus relatius a la manca de troballes arqueològiques entre alguns dels sondatges d'aquesta part podrien explicar-se per possibles limitacions de mostreig o bé per altres condicionants (orografia, edificis preexistents ja desapareguts, etc.).

La intervenció va estar condicionada a una fondària màxima d'1,5 m, malgrat que la cota d'afectació de l'obra havia de ser superior. No obstant aquesta circumstància, va ser possible observar, almenys en part, la complexitat de la seqüència estratigràfica.

A grans trets, i amb les limitacions d'un registre exigu, la diferència d'alçària entre la carretera actual i els camps de conreu existents fins al camí de l'antiga depuradora, sobre els quals es construiria la futura carretera, s'explica per un arranjament esdevingut en un moment incert, probablement d'època contemporània. La fotografia aèria més antiga disponible , indicaria que aquesta ordenació ja s'hauria produït a mitjan del segle XX. Aquesta capa afegida cobreix una capa de coloració vermellosa o ataronjada que va ser documentada en l'anterior fase com d'època romana. Enguany, podia aparèixer amb carbons, fauna i petits bocins de ceràmica, i també s'ha evidenciat seccionada per una sitja i una possible estructura de combustió. Fou possible observar també que la capa vermellosa o ataronjada cobreix, per sota d'1, 5 m de la cota actual dels camps de conreu, un estrat marró d'origen clarament antròpic que conté carbons i morter disgregat i que es troba relacionat amb estructures construïdes en pedra.

A la banda septentrional d'aquesta via els sondatges han permès documentar una seqüència estratigràfica vinculada amb les sedimentacions del riu. Fonamentalment, es tractava de diverses intercalacions de llims i sorres.

La intervenció arqueològica al carrer de la Font de la Teula, 17-19 de Domeny (Girona)

Esther Medina

Atics, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles II - III dC

Tipus de jaciment
Sitjar

Dates de la intervenció
Març - octubre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Esther Medina Guerrero

Institució, entitat o empresa promotora
Inversions Aura 2020, SL

Entre els mesos de març i octubre de 2024 es realitzà una intervenció arqueològica a la parcel·la del carrer de la Font de la Teula 17-19, amb motiu de la construcció d'un edifici d'habitatges amb aparcaments en soterrani i piscina. S'evidenciaren restes arqueològiques corresponents a dues fases. A la fase més recent es fan paleses activitats d'emmagatzematge atribuïbles cronològicament al món romà altimperial (segles II-III dC). Es tracta de 9 estructures que podrien correspondre a sitges amortitzades com a abocadors. Per sota d'aquesta seqüència es documentaren estructures de planta circular o ovalada, d'escàs desenvolupament vertical i 3 àrees de concentració de petites anomalies estratigràfiques de perfil cònic, probablement corresponents a la vegetació de ribera (Fig. 1). No van evidenciar materials arqueològics associats. Cronològicament, aquests vestigis es podrien situar en el moment de freqüentació antròpica del paleocanal ubicat uns metres al nord, que ha pogut ser datat entre el neolític final i els inicis de l'edat del bronze.

DESCRIPCIÓ

La intervenció arqueològica efectuada al solar del carrer Font de la Teula, 17-19 de Domeny, ha permès evidenciar restes arqueològiques pertanyents a dues fases.

A la fase més recent es fan paleses activitats d'emmagatzematge atribuïbles cronològicament al món romà altimperial. Es tracta de 9 estructures de planta circular o ovalada excavades en el terreny natural, de perfil cilíndric, globular i troncocònic i fons plans o lleugera-



Figura 1. Planta general.

ment còncaus. Podrien correspondre a sitges amortitzades com a abocadors. Tant els estrats de rebliment com la mateixa estructura interna dels retalls evidenciaven un alt grau de meteorització, circumstància que va comportar l'esllavissament de les parets originals i la barreja dels estrats que les reomplien.

Dissortadament, els escadussers materials arqueològics recuperats, fonamentalment ceràmica comuna romana i alguna importació (sigil·lada sudgàl·lica i ceràmica africana de cuina) a més d'escòria de ferro, no permeten una atribució més precisa de les restes documentades. Atesa la presència exigua de ceràmica sigil·lada sudgàl·lica i un sol exemplar de ceràmica africana de cuina (forma olla Ostia III 267), podem situar el moment de la seva amortització definitiva entre els segles II-III dC.

No es coneixen jaciments corresponents a aquest període en les proximitats. A més de les dificultats per relacionar-les amb els assentaments amb els quals ben segur estan vinculades, les sitges es localitzen molt a prop del curs del riu, en una zona inundable. A tot això cal afegir les relatives escasses dimensions de les estructures, la diversa morfologia de totes elles i l'escassedat dels materials arqueològics associats. Desconeixem si aquests factors indiquen el seu caràcter eventual i si són el resultat d'una necessitat puntual allunyada de l'emmagatzematge. Ens referim a possibles moviments de terres esdevinguts en processos constructius o vinculats a tasques artesanals, si tenim en compte la presència remarcable d'escòries.

Per sota d'aquesta seqüència es documenten irregularitats estratigràfiques (Fig. 2) de planta circular o ovalada, d'escàs desenvolupament vertical, amb perfils majoritàriament lenticulars o cilíndrics de parets divergents. Es localitzen principalment tallant una part de llims eòlics. Cal assenyalar que les característiques sedimentològiques dels estrats d'amortització destaquen pel seu component argilós i la presència d'abundant matèria orgànica en descomposició. Són un total de 23. Malauradament, no han proporcionat restes arqueològiques que permetin relacionar-les amb l'activitat antròpica i ara per ara són de funcionalitat incerta.

Hi ha 3 àrees de concentració d'anomalies estratigràfiques de petites dimensions que afecten la mateixa seqüència de llims eòlics i, a vegades, assoleixen un nivell de còdols, segurament corresponent a alguna de les crescudes del riu. Presenten preferentment un perfil cònic i contenen uns sediments de farciment disposats en cercles concèntrics i caracteritzats per la presència de sorres i llims amb matèria orgànica en descompo-

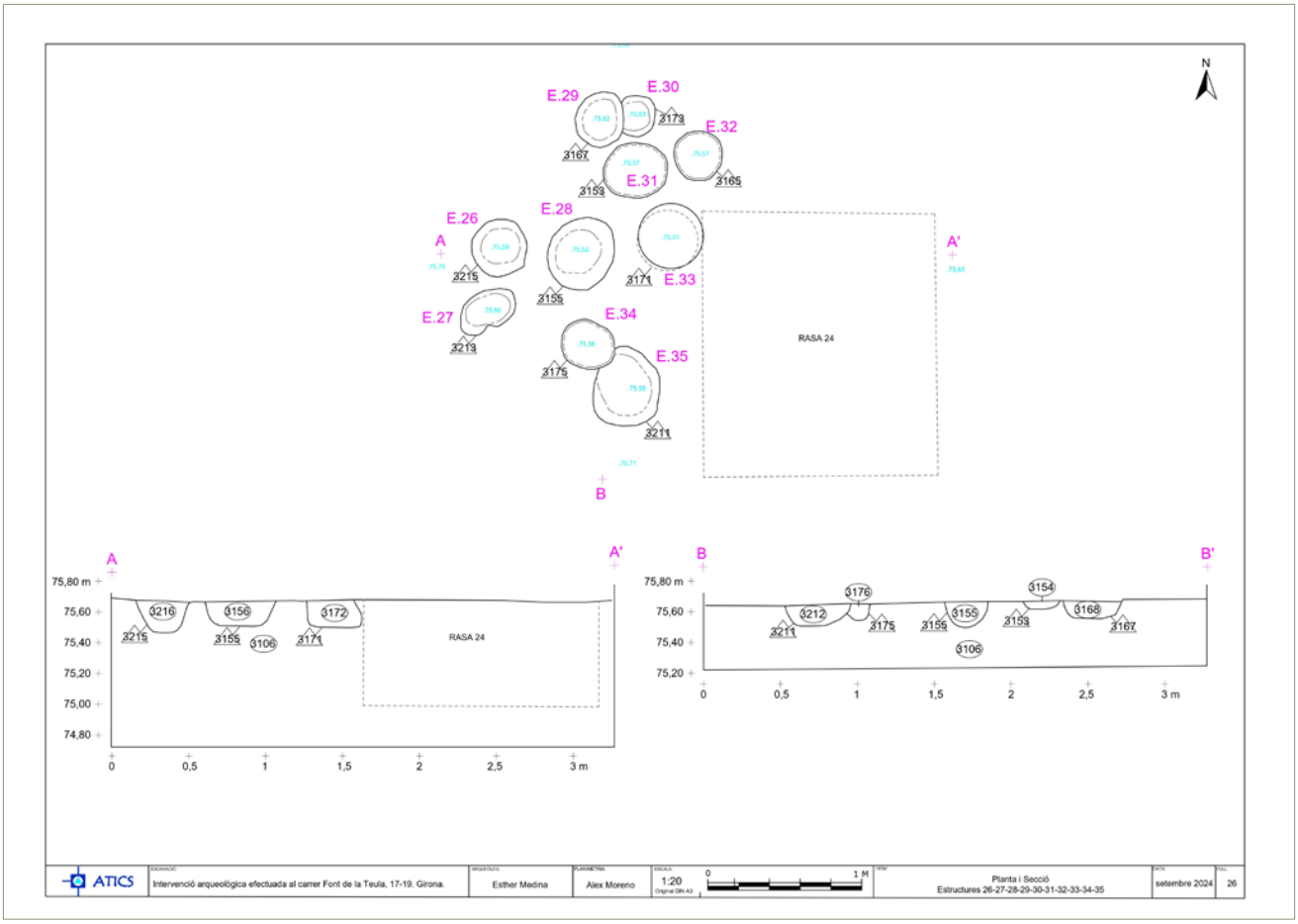


Figura 2. Planta d'irregularitats estratigràfiques d'origen paleoambiental.

sició. En la vegetació de ribera és comuna la presència de bulboses, amb una anatomia que podria concordar amb les característiques físiques de les estructures evidenciades. Són un total de 24.

Pel que fa a la cronologia de la seva formació i atenent les seves relacions estratigràfiques, aquests vestigis es podrien situar en el moment de freqüentació antròpica del paleocanal (en les seves cotes superiors) situat uns metres al nord, que ha pogut ser datat entre el neolític final i els inicis de l'edat del bronze.

Intervenció arqueològica a l'àrea afectada per les obres UA 106 – Els Emperadors (l'Escala, Alt Empordà)

Marc Larumbe

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
L'Escala

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Època romana i moderna

Tipus de jaciment
Estructures funeràries i viàries

Dates de la intervenció
Abril - desembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Marc Larumbe Gallardo

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de l'Escala

El present article il·lustra els resultats obtinguts en la intervenció arqueològica efectuada dintre del terme municipal de l'Escala (Alt Empordà) en el marc de les obres d'urbanització dels diferents carrers que configuren zona dels Emperadors. Actualment, l'actuació arqueològica segueix en curs i fins a data d'entrega del present article, aquesta ha tingut lloc al llarg dels carrers Palanca, Marc Antoni i Claudi. A grans trets, els treballs efectuats han consistit en el control visual moviments de terres previstos en el projecte executiu de l'obra, els quals han derivat amb la localització i l'excavació de tot un seguit d'estructures i nivells estratigràfics corresponents a diferents horitzons cronològics compresos entre l'Època romana i l'Època moderna. Del conjunt de restes excavades al llarg de la intervenció, en destaca la troballa d'un gran recinte funerari vigent a la part oest del carrer Claudi, el qual formaria part de la via sepulcral extramurs de la ciutat romana d'Empúries.

ANTECEDENTS

L'indret afectat per l'obra s'ubica dintre l'àrea de protecció del BCIN Ruïnes d'Empúries (BCIN ZA – 2027), en concr*et al* vessant sud del turó que comprèn Empúries, estructurant-se en una àrea molt propera al conjunt monumental.

A principis del segle XX, malgrat que aquesta àrea s'ubica fora dels límits emmurallats de la ciutat grega i romana, la pràctica de treballs agrícoles o bé d'activitats furtives confirmaven la continuïtat del jaciment arqueològic emporità al llarg de tota l'àrea sud del promontori



Figura 1. Imatge de les restes viàries d'època moderna localitzades al carrer Claudi.

d'Empúries. L'espoli continuat de tot aquest sector, focalitzat amb els materials de valor que podien contenir les estructures funeràries, va propiciar i motivar la realització de les primeres intervencions arqueològiques, les quals confirmaven l'existència de diverses necròpolis associades als diferents estadis cronològics de la ciutat tant grega com romana. D'aquests primers treballs, en destaquen el conjunt de tombes d'inhumació datades d'entre finals del segle VI i la primera meitat del segle V aC constatades a les necròpolis de Bonjoan i Mateu – Granada, les quals denoten el desenvolupament tant econòmic com urbà de la colònia grega al llarg d'aquest marc cronològic (Santos 2009). Per altra banda, el desenvolupament de ciutat romana d'Empúries entre l'Època tardorepublicana i l'era Alt Imperial derivarà amb l'ampliació de les àrees de cementiri vers la zona sud – oest del turó a patir de les necròpolis de Sabadí, Amfiteatre, Patel, Vinyals o Mitjavila (Tremoleda 2009).

A finals del segle XX, la consolidació d'un equip d'arqueologia permanent a la seu d'Empúries del Museu d'Arqueologia de Catalunya conjuntament amb el progressiu desenvolupament de l'arqueologia preventiva, derivarà amb el desenvolupament de noves actuacions que posaran al descobert rellevants evidències vinculades amb les necròpolis del conjunt emporità. Del conjunt d'intervencions efectuades, destaquen els treballs efectuats entre els anys 2002 i 2013 a la necròpolis Granada, els quals varen derivar amb la documentació d'un centenar de tombes monumentals associades tant el ritual d'inhumació com incineració. Tanmateix, també esdevenen destacables les troballes constatades al carrer de Domicià de la mateixa urbanització, on a banda de tombes d'incineració també es varen localitzar restes relatives a mausoleus associats a les necròpolis de Mitjavila i de l'Amfiteatre (Castanyer *et al*. 2015).

METODOLOGIA

La metodologia de treball utilitzada en aquesta intervenció parteix del mètode de registre proposat per E.C. Harris i per A. Carandini. A partir d'aquest mètode, els elements arqueològics identificats (tant les estructures com els estrats) són registrats mitjançant una numeració correlativa sota el nom d'Unitat Estratigràfica (UE) que individualitza uns elements dels altres. Cada unitat estratigràfica és registrada en una fitxa en la qual s'indiquen les seves característiques morfològiques i les relacions físiques existents respecte a la resta d'unitats estratigràfiques que es relacionen. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic (plantes i aixecament topogràfic) i la documentació fotogràfica, efectuada sota la premissa de documentar totes les tasques desenvolupades i els diferents elements arqueològics identificats al llarg de la intervenció.

LA INTERVENCIÓ

El projecte arqueològic previst en aquesta intervenció contemplava la supervisió de la totalitat dels moviments de terres previstos en el projecte d'urbanització dels diferents carrers que configuren la zona dels Emperadors. Com ja s'ha comentat, actualment la intervenció segueix en curs i durant l'any 2025, els treballs es varen focalitzar en els carrers Palanca, Marc Antoni i Claudi. En aquest últim s'han constatat bona part de les restes arqueològiques excavades fins al moment, les quals es desenvolupen a continuació.

Carrer Claudi

Al llarg dels moviments de terra efectuats al carrer Claudi es varen delimitar i excavar dos grans sectors arqueològics. El primer ocupa l'extensió total del carrer Claudi i el segon, comprèn l'espai condicionat per a la prolongació d'aquest mateix carrer fins a la intersecció amb el carrer Domicià.

Sector 1

El primer sector és relatiu a la troballa d'un gran mur vigent al llarg del lateral sud del carrer Claudi, la qual formaria part de la xarxa parcel·lària i viària que es constitueix en el territori al llarg de l'Època moderna.

L'estructura en qüestió consisteix en un gran mur d'orientació oest - est constituït per diverses filades de blocs de pedra calcària lligats entre si a partir de l'aplicació de terra i morter de calç, molt disgregat. Així mateix, entre els blocs de pedra que comprenen l'aparell constructiu del mur, també es varen identificar materials romans reaprofitats, com per exemple, restes de *tegulae* o bé fragments ceràmics de recipients amfòrics. Per altra banda, associat a la cara nord de mur, es va constatar un nivell de circulació compost per sorres compactades barrejades amb pedruscall i petits fragments ceràmics reaprofitats, també de cronologia romana. Aquesta capa es disposa directament sobre la roca calcària que constitueix el subsol geològic de l'entorn, sobre la qual també es construeix el mateix mur.



Figura 2. Imatge del recinte funerari d'època romana excavat al carrer Claudi.

A mode interpretatiu, s'estableix que el mur localitzat al llarg del carrer Claudi, juntament amb el nivell de circulació que ressegueix la cara nord d'aquest, seria relatiu al marge d'un camí que formaria part de la xarxa viària que estructuraria el paisatge agrícola circumstant a Empúries al llarg de l'Època moderna. Així mateix, també s'ha pogut determinar que aquesta estructura no seria amortitzada fins ben entrat el segle XX, ja que aquesta, apareix representada en antics plànols relatius a les primeres excavacions efectuades a les necròpolis d'Empúries a finals de la primera meitat del segle passat.

Sector 2

El segon sector comprèn tot un seguit de restes de cronologia romana vigents en el subsol de l'actual pineda on està projectada la prolongació del carrer Claudi fins a arribar a la intersecció amb el carrer Domicià. En aquest àmbit de la intervenció es varen localitzar i excavar les restes estructurals d'una edificació relativa a un recinte funerari. Pel que fa a l'estructuració, aquest estaria configurat per un edifici de planta quadrada o rectangular, del que se n'ha pogut excavar i documentar bona part de la seva estructuració, a excepció del vessant sud, el qual quedaria sota la finca existent núm. 14 del carrer Domicià. Els murs que defineixen l'edifici estan definits per diversos blocs de pedra calcària lligats entre si a partir de l'aplicació d'una gran quantitat de morter de calç, els quals s'assenten directament sobre el subsol geològic.

A l'interior d'aquesta edificació de caràcter funerari es conserva part del nivell de circulació original, el qual està compost per un nivell de terra compactada barrejada amb petits fragments ceràmics, i també l'àrea d'enterrament del mateix recinte, la qual estaria ocupada per una única tomba. La tomba es va localitzar parcialment destruïda a causa d'un gran retall d'espoli d'Època moderna. Dit això, de la tomba únicament es conserva la fossa i l'extrem nord de la coberta d'obra que cobriria l'enterrament. A partir de la forma allargada i còncava de la fossa, s'estableix que aquesta acolliria una inhumació, de la qual no s'ha constatat cap resta òssia, de nou a causa de l'espoli d'Època moderna. Per altra banda, la coberta seria relativa a una estructura de tipus *cupa*, de la qual únicament se'n conserva l'extrem nord. De la part conservada de la *cupa* en destaca l'enlluït exterior compost per morter de tonalitat vermellosa. Per altra banda, de l'interior del recinte, afegir que en el mateix nivell de circulació es va constatar una petita estructura negativa de forma ovalada amb les

parets ennegrides a causa de l'exposició continuada al foc i a la combustió. Tenint en compte el context funerari on s'ubica, no es descarta que aquest petit retall fos emprat com un punt on abocar i cremar les diferents libacions que caracteritzen els rituals de culte cap als difunts al llarg de l'Època romana.

En l'àmbit cronològic, preliminarment, s'estableix que aquesta edificació funerària seria construïda a cavall de les darreries de l'Època tardorepublicana i inicis de l'era imperial. Aquest marc cronològic s'ha determinat en base els materials recuperats durant l'excavació dels nivells de circulació del mateix recinte. Per altra banda, els materials identificats en el nivell d'enderroc que cobria els murs, situen el desús i el consegüent abandonament d'aquest espai al llarg del segle II dC.

BIBLIOGRAFIA

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J. 2015, Els resultats de les recents intervencions arqueològiques a Empúries: els nous espais de necròpolis de l'àrea sud. *Tribuna d'Arqueologia* 2012-2013, 121-140.

SANTOS, M. 2009, El paisatge funerari de l'Emporion grega entre els segles VI – III aC. *El món funerari a l'antiga Empúries*. L'Escala: Museu d'Arqueologia de Catalunya – Empúries, Ajuntament de l'Escala, 33- 38.

TREMOLEDA, J. 2009, Rituals de la mort, El món funerari a l'antiga Empúries. *El món funerari a l'antiga Empúries*. L'Escala: Museu d'Arqueologia de Catalunya – Empúries, Ajuntament de l'Escala, 19 - 23.

La intervenció arqueològica a l'església paleocristiana de Santa Cristina d'Aro (Baix Empordà)

Esther Medina

Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Santa Cristina d'Aro

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles IV - XI

Tipus de jaciment
Necròpolis i hàbitat

Dates de la intervenció
Desembre 2024 - febrer 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Esther Medina Guerrero

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, Diputació de Girona

En el present treball es recullen els resultats de la intervenció arqueològica, com a actuació prèvia al projecte de restauració i museïtzació del jaciment, que es desenvolupà a l'església i necròpolis paleocristiana de Santa Cristina d'Aro (Baix Empordà) a finals del 2024 i inicis del 2025. El projecte es portà a terme amb una subvenció de la Diputació de Girona i de l'ajuntament de Santa Cristina d'Aro.

L'església fou descoberta durant els anys seixanta en el context de les obres de construcció de la urbanització Serra-Sol. Durant aquell temps fou possible evidenciar diferents fases constructives del temple i 13 tombes, dues atribuïdes al període més antic (eren bastides de *tegulae* a doble vessant) i la resta de cronologia alt medieval (construïdes amb caixa de pedres).

L'any 2007, gràcies a un conveni de col·laboració científica amb la Universitat de Girona, es dugué a terme una intervenció arqueològica a l'interior de l'edificació cultual i a l'espai cementirial pel costat de llevant. Aquella tasca va permetre observar les diferents fases constructives de l'església, que comportaren l'engrandiment progressiu d'un edifici primigeni de caràcter funerari i cronologia baix imperial (segles IV-VII). També es van analitzar 27 tombes, la majoria de les quals es poden situar en època alt medieval.

L'any 2021 es van dur a terme tasques de consolidació i reintegració de 25 tombes situades als voltants del monument. La campanya es realitzà amb una subvenció de la Generalitat de Catalunya per a municipis de menys de 30.000 habitants. Durant aquells treballs es



Figura 1. Vista general.

localitzaren 21 tombes inèdites i/o excavades parcialment, motiu pel qual el projecte de restauració no es va poder concloure.

DESCRIPCIÓ

La intervenció arqueològica efectuada enguany ha permès constatar l'ús funerari intensiu d'aquest espai en època tardoantiga i alt medieval, fins a la construcció del temple romànic, que fou a partir del segle XI la parròquia principal de la Vall.

Pel que fa a l'evolució de l'edifici religiós, l'observació dels elements visibles juntament amb les planimetries efectuades amb anterioritat, permet constatar asimetries importants en el mur de façana S (epístola). Tot sembla indicar que l'església té una edificació adjacent que seria preexistent com a mínim, a la darrera fase de funcionament del temple.

En aquest mateix sentit, l'estudi amb georadar efectuat al subsol de la capella paleocristiana constata la continuïtat de l'edifici cultual per sota de l'actual carrer de Pep Ventura, a l'oest del conjunt. També es detecta la construcció annexa al seu costat meridional.

En relació amb la necròpolis, desconeixem la cronologia exacta de les inhumacions evidenciades, tot i que la tipologia dels continents funeraris concorda amb els de l'època altmedieval. L'escassa ceràmica recuperada a l'interior sembla tractar-se principalment de material residual. Les troballes vinculades amb una ocupació anterior juntament amb el material ceràmic i constructiu de l'amortització definitiva de les tombes podria situar el conjunt funerari a partir del segle VII dC i perduraria fins al segle XI.

Amb tot, hi ha dificultats per establir la diacronia de les tombes posades al descobert. Manca part l'estratigrafia que ajudaria a entendre amb més fiabilitat l'evolució de l'espai. Cal afegir que els fenòmens postdeposicionals (tant els processos erosius com l'elevada concentració de tombes) impedeixen concretar els possibles nivells d'ús corresponents a les fases de funcionament del cementiri. A més, algunes de les estructures apareixien, en part, sense l'estrat sobre el qual s'excavaren.

Les tasques executades han permès excavar una part de les estructures funeràries constatades en l'anterior fase d'investigació de 2021, reexcavar-ne d'altres pertanyents a les excavacions dels anys 60 i detectar tombes inèdites addicionals. S'han documentat 49 unitats funeràries (Fig. 1). Pel que fa a la morfologia de les tombes hi ha 12 caixes de planta ovalada, 14 caixes de planta rectangular de pedres, 2 caixes rectangulars de *tegu-*



Figura 2. Forn baiximperial.

lae i secció triangular, 9 caixes trapezoidals – antropomorfes i 12 fosses simples ovalades o rectangulars.

Pel que fa a nivell constructiu, els materials que conformen els continents funeraris normalment es col·locaren en sec i els intersticis es reompliren amb argiles depurades a manera de morter. Els materials emprats són d'origen local (quarsos, gresos i pissarres). Com a tret comú en quasi totalitat dels continents funeraris construïts, presenten material antic reaprofitat (*tegulae* i *imbrices*).

En relació amb el ritual funerari, es tracta, en la majoria dels casos, de la inhumació primària. S'han evidenciat nombrosos desplaçaments ossis compatibles amb un procés d'esqueletització en espais buits: desarticulació de la mandíbula, dispersió dels elements de la mà i del peu, separació de l'articulació escàpula/húmer, lateralització dels coxals, allunyament del radi o del peroné. No obstant aquests desplaçaments, es constaten 5 tombes amb evidències relacionades amb la sobre elevació o la fixació de la posició del cap mitjançant la col·locació de petites pedres. També s'han observat certes posicions forçades (5 casos) que podrien indicar la utilització de sudaris; inferida a partir de la posició forçada de les extremitats inferiors.

Els cossos estan preferentment disposats en l'eix E-O, amb el cap situat a ponent i mirant a llevant. Només hi ha un cas amb una orientació S-N, amb el cap situat a migjorn. Hi ha 5 tombes amb una orientació situada en l'eix NNO-SSE; algunes de les quals es troben seccionades per la rasa del mur de capçalera de l'església preromànica més recent. Malgrat que la tipologia de les tombes és similar, aquests trets físics han d'estar indicant alguns condicionants que determinen la ubicació de les tombes en certs moments. En aquest sentit, es desconeixen altres estructures que puguin estar articulant l'espai funerari. El mateix succeeix amb els límits del cementiri, fins al moment establert 15 metres al voltant de l'església, segons una rasa de prospecció mecànica efectuada el 2007.

Majoritàriament, es documenten esquelets en connexió anatòmica amb la presència d'altres ossos atribuïbles a més individus. Aquest fet provaria la reutilització de les tombes amb un arranjament previ del continent funerari. En aquest sentit, el caràcter individual de les sepultures en el món cristià coincidiria amb el temps de descomposició del cos. No obstant això, de vegades el temps d'esqueletització no és respectat. Es documenta un cas en el qual una caixa de pedres fou modificada per a encabir un altre individu en fossa simple. A vegades, l'arranjament d'un espai implicava la desarticulació parcial dels individus propers a la nova inhumació. Hi ha dues agrupacions òssies en posició secundària, una a l'interior del mateix continent funerari i l'altra en una petita fossa que no revela a quina tomba podrien pertànyer les restes.

L'alta densitat de tombes a l'exterior de la capçalera de l'església pertanyents a diversos períodes és inqüestionable. Hi ha un clar objectiu d'inhumar-se a prop del que és sagrat, dels màrtirs (en el període inicial de l'edifici cultual) o de la santedat (en les fases més recents del temple), per a gaudir dels privilegis religiosos.

Els diferents estudis han relacionat el conjunt amb l'existència d'un hàbitat proper. En aquest sentit, s'han detectat les restes d'un forn per sota de dues tombes (Fig. 2). Els materials recuperats en l'estrat d'amortització han proporcionat escadussers fragments d'àmfora africana, ceràmica comuna grisa i abundant ceràmica comuna oxidada de superfícies acuradament allisades, que permeten situar el seu abandonament definitiu a partir del segle VII. Aquesta estructura de combustió es troba relacionada amb una zona d'hàbitat i/o productiva que ràpidament fou integrada com a espai de culte.

Malgrat les dificultats per a establir les diferents fases de funcionament de la necròpolis tant per l'escassetat de materials ceràmics localitzats en context funerari, com per la diversitat tipològica de les tombes i les petites variacions en la seva orientació (no concloents pel que fa a la cronologia de la seva formació), es poden suggerir quatre moments de funcionament del jaciment a partir de les relacions estratigràfiques documentades.

Un major registre arqueològic permetrà contrastar l'existència d'una primera fase de tradició baiximperial situada entre els segles IV-V, en la qual caldria situar les evidències de caràcter domèstic i artesanal (forn, nivells d'ús, retalls indeterminats). Entre els segles V-VII s'amortitza l'indret i és transformat com a espai de culte. A aquest moment cal situar la construcció del monument funerari i les tombes de *tegulae* a doble vessant relacionades amb individus de rellevància social. Durant els segles VII i VIII es constata el reaprofitament de materials constructius en l'edificació dels sepulcres, fonamentalment es construeixen caixes de pedra que coexisteixen amb tombes en fossa simple i s'introdueix un nou aspecte ritual, com és la reutilització de l'espai

funerari. L'edifici és ampliat i s'inhuma un infant a l'interior, en un context en el qual es relaxen les prohibicions de l'Església en aquest sentit.

En els segles IX i X l'edifici religiós és àmpliament modificat, fet que comportà una elevació del nivell de circulació i la destrucció parcial d'algunes de les tombes més antigues. Els sepulcres més propers a la capçalera adquiririen més entitat constructiva, amb la utilització de grans lloses de pedra en els continents funeraris.

La necròpolis paleocristiana de Santa Cristina d'Aro planteja nous interrogants relacionats amb l'inici del seu funcionament, la seva evolució i les causes del seu abandonament. Les actuacions futures proporcionaran més dades necessàries per a la museïtzació d'aquest espai.

La necròpolis del Portal Nou, 16 de Girona: una nova àrea funerària al burg de la Vilanova

Àngela González*, Pau Menéndez*, Francesca Pullia, Emma Ribas

* Nord-est Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles VI - IX

Tipus de jaciment
Necròpolis

Dates de la intervenció
Novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Emma Ribas Picazo

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica preventiva duta a terme a la finca situada al carrer del Portal Nou, 16 de Girona, ha permès documentar una nova àrea funerària a la part alta de la Força Vella. Els treballs es van motivar arran del projecte de construcció d'una piscina al pati de la finca, fet que comportava un rebaix de dos metres de profunditat a un metre i mig de distància de la muralla baixmedieval.

Els resultats obtinguts es troben encara en fase d'estudi i resten pendents les datacions absolutes, l'estudi d'ADN, l'estudi antropològic definitiu i l'anàlisi completa dels materials recuperats. Tot i això, les dades preliminars permeten avançar l'existència d'un conjunt funerari fins ara desconegut en aquest sector de Girona. La seva posició és especialment significativa, ja que el carrer del Portal Nou segueix el traçat d'un antic camí d'accés a la ciutat a través de la porta Rufina. Aquest emplaçament, en relació amb una via de comunicació i en un espai que en el moment d'ús del cementiri quedava fora del nucli urbà, constitueix un dels elements clau per a la seva lectura històrica.

EL BURG DE LA VILANOVA I EL CARRER DEL PORTAL NOU

La finca objecte d'intervenció s'ubica dins el burg de la Vilanova, un sector desenvolupat a redós del creixement meridional de la ciutat medieval. El topònim Vilanova es documenta des de finals del segle XII i designava inicialment una àrea àmplia que s'enfilava pel pendent muntanyós a llevant de l'Areny, centrada pels actuals carrers de la pujada de Sant Josep i del Portal



Figura 1. Fotografia de detall de la inhumació en cista.

Nou. Amb el pas del temps, el nom acabà aplicant-se de manera més restringida a les cases, terres i horts situats a les dues bandes del carrer o camí de la Vilanova, actualment identificable amb el tram central del carrer del Portal Nou.

El carrer del Portal Nou no sempre fou entès com un únic carrer amb una denominació estable. El seu traçat, que actualment va des de la pujada de la Mercè fins a la plaça de Sant Domènec, havia rebut diversos noms segons el tram i el moment històric. En època medieval i moderna apareix relacionat amb la Vilanova, amb la Polleria de Sant Martí, amb el camí cap a Sant Martí o amb el recorregut entre diversos edificis religiosos.

LA INTERVENCIÓ AL PORTAL NOU, 16

Prèviament al rebaix en extensió, durant el mes de novembre de 2023 es va dur a terme un sondeig de comprovació a l'àmbit afectat per les obres (Engel 2023). Aquesta intervenció va proporcionar resultats negatius, motiu pel qual la previsió inicial davant el control dels rebaixos per a la construcció de la piscina era que aquests tampoc no comportessin afectacions arqueològiques rellevants.

Tanmateix, durant el control arqueològic del rebaix es va localitzar un primer individu, fet que comportà l'aturada immediata dels treballs amb màquina i l'inici d'una excavació arqueològica en extensió. Aquesta actuació va permetre documentar un conjunt format per 27 inhumacions i 26 estructures funeràries, distribuïdes dins l'àmbit afectat per l'obra.

De les 26 sepultures, totes corresponen a inhumacions en fossa simple, excepte una corresponia a una tomba en cista monumentalitzada (Fig. 1). D'aquestes fosses simples, 9 d'elles presentaven coberta de lloses. A més, es va identificar una tomba amb un enterrament amb un individu en posició primària i un segon individu reduït, en posició secundària, fet que evidencia la reutilització puntual de com a mínim una de les sepultures (Fig. 2).

Els enterraments presenten una orientació cristiana i els individus foren disposats majoritàriament en decúbit supí. La mostra presenta una distribució relativament equilibrada entre individus masculins (36%) i femenins (32%), mentre que en el 32% restant no ha estat possible determinar el sexe biològic a causa tant de l'estat de conservació de les restes com de la presència d'individus infantils, fet que impedeix la determinació



Figura 2. Fotografia de detall de la inhumació amb reducció.

sexual mitjançant criteris morfològics estàndard. L'estructura demogràfica està dominada per adults madurs (52%), seguits per individus infantils (28%), mentre que els adults joves (16%) i els juvenils (4%) estan escassament representats. Aquesta diversitat apunta cap a un espai funerari d'ús comunitari, no restringit a un grup d'edat o sexe concret.

Un altre aspecte destacat és la baixa incidència de superposicions. Malgrat el nombre considerable de tombes, només se n'ha documentat una de clara. Aquest fet podria indicar una ocupació ordenada de l'espai funerari, amb una certa planificació interna o amb un període d'ús no excessivament prolongat. La presència d'una re-inhumació amb reducció reforça aquesta idea, ja que mostra que almenys una sepultura fou reutilitzada i que les restes anteriors van ser gestionades de manera conscient dins el mateix espai funerari.

EL CONTEXT FUNERARI DE GIRONA

La ubicació d'aquesta necròpolis, al costat d'una de les vies d'accés a la ciutat i sense relació amb cap església documentada, recorda la d'altres jaciments que comparteixen aquestes mateixes característiques. El cas més proper és el de la necròpolis de l'Hotel dels Italians (Mataró/Agustí/Codina 1994), on es van documentar tombes de la mateixa tipologia i que també se situa a redós d'una de les vies d'entrada a la ciutat. D'altra banda, al *suburbium* de Girona, a la pujada del Rei Martí, 5-7 (Fuertes 2018) es va localitzar una tomba de característiques similars, datada entre els segles V i VIII. Cal recordar que la pujada del Rei Martí forma part del traçat septentrional de la Via Augusta, molt a prop de la porta de Sobreportes. Finalment, cal esmentar la necròpolis documentada a l'entorn dels Banys Àrabs (Esteba/Llinàs 2000) també situada a redós d'aquesta mateixa via i amb unes característiques comparables.

Si deixem de banda la necròpolis de Sant Feliu, estretament vinculada al *martyrium*, aquestes tres necròpolis, juntament amb la que ens ocupa, comparteixen un mateix patró d'implantació: totes se situen al llarg de les principals vies d'accés a la ciutat i en proximitat de les diferents portes d'entrada. Així, la necròpolis del Portal Nou se situa prop de la Porta Rufina; la de l'Hotel dels Italians, a l'entorn de la porta de la placeta del Correu Vell; la de la pujada de Sant Martí Sacosta, vinculada a l'accés septentrional; i la dels Banys Àrabs, molt a prop de Sobreportes.

Aquestes coincidències permeten plantejar que la necròpolis del Portal Nou s'inscriu dins d'aquest model de necròpolis suburbanes associades a les principals vies d'accés a la ciutat. Tot i que no es disposa de datacions absolutes per a tots aquests conjunts, les dades disponibles apunten a una cronologia que, de manera general, se situaria entre els segles VI i IX.

INTERPRETACIÓ PRELIMINAR

La tipologia de les tombes és senzilla, amb predomini de les fosses simples, sovint cobertes amb lloses, i amb una presència puntual d'una tomba de cista. Aquesta arquitectura funerària, juntament amb l'orientació dels cossos, permet relacionar el conjunt amb comunitats cristianes que mantenien encara formes d'organització espacial hereves de la tradició romana, basada en la disposició dels cementiris fora murs i a tocar dels camins.

La diversitat biològica del conjunt reforça la idea d'un espai funerari comunitari. La presència de nens, adults, persones grans, homes i dones indica que no es tracta d'una àrea reservada a un segment concret de la població, sinó d'un lloc d'enterrament utilitzat per una comunitat més àmplia, probablement vinculada a aquest sector suburbà de Girona. La reinhumació amb reducció documentada en una de les tombes afegeix un element rellevant, ja que evidencia la reutilització d'una sepultura i una gestió conscient de les restes anteriors.

Dins el mapa funerari gironí, el conjunt del Portal Nou, 16 aporta un nou focus en un sector fins ara poc conegut des d'aquest punt de vista. La seva descoberta obliga a reconsiderar el paper del burg de la Vilanova abans de la seva plena urbanització medieval i moderna, i suggereix que aquest espai pogué formar part d'un paisatge funerari més ampli, articulat al voltant dels accessos meridionals i orientals de la ciutat.

BIBLIOGRAFIA

ENGEL, B. 2023, *Intervenció preventiva al c/ Portal Nou, 16 de Girona*, Memòria arqueològica inèdita.

ESTEBA, Q., LLINÀS, J. 2000, Intervenció als Banys Àrabs (Girona, Gironès). Dins BODRO, M., ESTEBA, Q., MARTIN, A., MATARÓ, M., NOLLA, J. M., ALCALDE, G. (eds.), *Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Olot: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 249-252.

FUERTES AVELLANEDA, M. 2018, Carrer Pujada de Rei Martí, 5-7 (Girona, el Gironès). Dins BUXÓ, R., LLINÀS, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.), *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 397-399.

MATARÓ, M., AGUSTÍ, B., CODINA, D. 1994, L'antic Hotel dels Italians de Girona, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXIII, 171-187.

Intervenció arqueològica al carrer Canó 7 - carrer de la Font de Besalú (Besalú, Garrotxa)

Ariadna Traveset*, Júlia Benet**, Laura Canales**

* Atics, SL

** Òssia-Serveis d'Osteoarqueologia

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Besalú

Comarca
Garrotxa

Cronologia
Època medieval

Tipus de jaciment
Necròpolis

Dates de la intervenció
Abril - maig 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Ariadna Traveset Civit

Institució, entitat o empresa promotora
Bed&Beers, SL

L'entorn del monestir benedictí de Sant Pere constitueix un dels sectors arqueològicament més rellevants del nucli històric de Besalú. Les nombroses intervencions desenvolupades des de finals del segle XX han permès documentar una extensa necròpolis medieval associada al conjunt monàstic, així com les diferents fases d'ocupació que il·lustren l'evolució urbanística d'aquest espai des de l'època medieval fins a l'actualitat

En aquest context, les obres per a la instal·lació d'una nova infraestructura subterrània als carrers de la Font i del Canó van motivar la realització d'una intervenció arqueològica preventiva entre els mesos d'abril i maig de 2024 (Fig. 1). L'actuació, limitada al traçat d'una rasa de serveis, es va desenvolupar en un sector especialment sensible des del punt de vista patrimonial, situat entre el Prat de Sant Pere, l'antic hospital de Sant Julià i el carrer del Portalet, on les excavacions anteriors ja havien posat de manifest la presència de restes funeràries i estructures relacionades amb el desenvolupament històric de la vila (Frigola 2010; Frigola/Frigola 2011; Augé 2018).

Malgrat el caràcter puntual de la intervenció, els resultats obtinguts han estat especialment significatius. La documentació de noves sepultures permet ampliar la delimitació coneguda de la necròpolis i confirmar la continuïtat de l'espai funerari en un sector fins ara escassament documentat. Paral·lelament, l'estudi osteoarqueològic de les restes recuperades proporciona una visió més completa de la composició demogràfica de

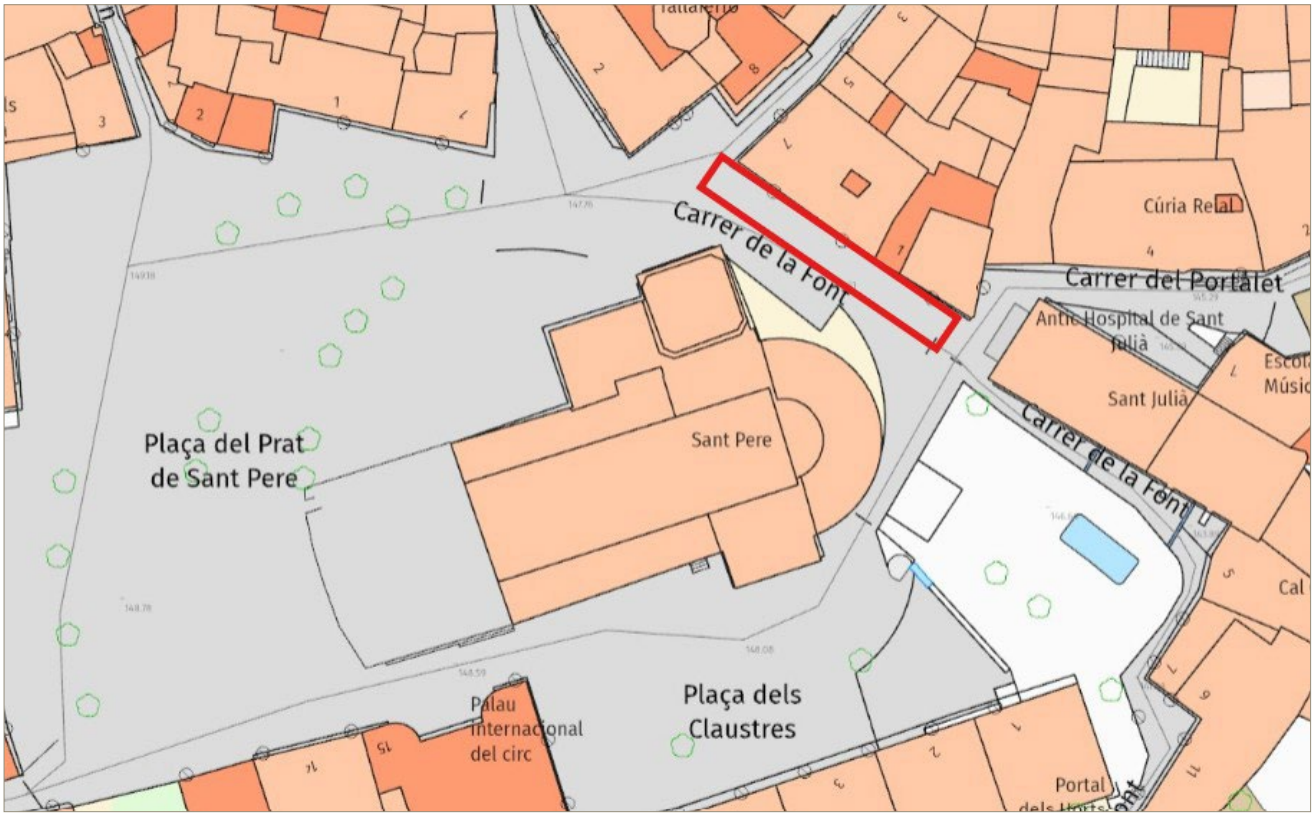


Figura 1. Situació de la intervención arqueológica dins del nucli antic de Besalú.

la població enterrada i de les seves condicions de vida (Benet/Canales 2025).

ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

L'àrea del Prat de Sant Pere concentra algunes de les intervencions arqueològiques més importants efectuades a Besalú. Les excavacions desenvolupades els anys 1990 i 1992 van permetre identificar les restes del claustre monàstic i una extensa necròpolis d'inhumació que va romandre en ús durant diversos segles (Palahí/Vivó 1994). Posteriorment, altres actuacions al carrer del Portalet, a la Cúria Reial, als Horts del carrer Tallaferro (Busquets *et al*. 1997) i entorn de l'hospital de Sant Julià han anat completant el coneixement d'aquest sector, documentant tant estructures vinculades al sistema defensiu medieval com evidències de l'expansió urbana baixmedieval i moderna.

La intervenció de 2024 s'emmarca en aquesta línia de recerca i aporta noves dades que permeten relacionar les diferents fases d'ocupació detectades en les excavacions precedents.

INTERVENCIÓ I RESULTATS

La intervenció va permetre documentar un conjunt significatiu d'estructures funeràries excavades al subsol natural. Es tracta majoritàriament d'inhumacions primàries en fossa simple, tot i que en alguns casos es van observar delimitacions amb lloses laterals o elements petris associats. Els enterraments presentaven, en general, una orientació oest-est o sud-oest/nord-est, amb els individus dipositats en decúbit supí, d'acord amb els patrons funeraris cristians habituals en contextos medievals.

El registre arqueològic indica una ocupació funerària densa i reiterada. Algunes sepultures apareixien parcialment afectades per estructures posteriors o per l'obertura de noves fosses, fet que evidencia una reutilització continuada de l'espai cementirial. Aquesta dinàmica és coherent amb el funcionament d'una necròpolis vinculada a un centre religiós actiu durant un període prolongat.

L'estudi osteoarqueològic ha identificat un nombre mínim de 31 individus, dels quals 5 corresponen a adults i 26 a preadults. Aquesta forta representació d'individus infantils és una de les dades més rellevants de la intervenció i diferencia aquest conjunt d'altres sectors de la necròpolis documentats anteriorment. Entre els adults s'han identificat individus masculins i femenins, mentre que la majoria dels preadults no han pogut ser sexats, com és habitual en aquest tipus d'estudis (Benet/Canales 2025).

Les restes infantils corresponen principalment a individus d'edats molt primerenques, amb una presència destacada de perinatals i infants menors de tres anys (Fig. 2). Aquest perfil demogràfic suggereix una àrea funerària amb una concentració notable d'inhumacions infantils, fet que podria respondre tant a criteris



Figura 2. Restes esquelètiques de l'individu UF 3 a camp.

d'organització interna de l'espai cementirial com a una realitat demogràfica marcada per una elevada mortalitat infantil.

Des del punt de vista patològic, l'estudi ha documentat alteracions diverses, especialment en els individus infantils: porositats cranials, hiperostosi poròtica, cribra humeral i femoral, així com altres indicadors compatibles amb episodis d'estrès fisiològic. En els adults s'han observat alteracions degeneratives, càlcul dental, càries i algunes anomalies esquelètiques. Tot plegat ofereix una imatge d'una població sotmesa a condicions de vida exigents, amb presència d'episodis de malaltia, dèficits nutricionals o processos infecciosos, especialment entre els individus més vulnerables (Benet/Canales 2025).

La presència majoritària d'individus infantils planteja una qüestió especialment interessant. No es pot afirmar encara si ens trobem davant d'un sector específicament destinat a enterraments infantils, però la proporció documentada obliga a considerar aquesta possibilitat. En tot cas, el conjunt posa de manifest la importància de l'anàlisi bioarqueològica per interpretar els espais funeraris més enllà de la seva dimensió estrictament arquitectònica o estratigràfica.

La intervenció també permet integrar aquest sector dins l'evolució històrica del sud del nucli antic de Besalú. L'àrea, situada a tocar del Prat de Sant Pere, del carrer del Portalet i de l'antic hospital de Sant Julià, formava part d'un espai de gran complexitat, on es combinen usos funeraris, circulació urbana, estructures assistencials i reformes vinculades al creixement de la vila medieval i moderna (Sagrera 2010).

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica als carrers de la Font i del Canó de Besalú ha aportat noves dades de gran interès per al coneixement de la necròpolis medieval vinculada al monestir de Sant Pere. La documentació de 22 estructures funeràries i l'estudi d'un mínim de 31 individus permeten ampliar la delimitació coneguda de l'espai cementirial i caracteritzar millor la població enterrada.

El predomini d'individus preadults, especialment infants de curta edat, constitueix una de les aportacions més destacades del conjunt. Aquesta dada obre noves línies d'interpretació sobre l'organització interna de la necròpolis i sobre la mortalitat infantil en la comunitat medieval de Besalú.

La combinació entre arqueologia funerària i estudi osteoarqueològic ha permès obtenir una lectura més completa del jaciment. Les dades estratigràfiques informen sobre la disposició, densitat i reutilització de les sepultures, mentre que l'anàlisi antropològica aporta informació sobre edat, sexe, salut i condicions de vida dels individus enterrats.

BIBLIOGRAFIA

AUGÉ, A. 2018, Intervenció arqueològica a la Plaça dels Claustres i el carrer del Portalet (Besalú, la Garrotxa). Dins BUXÓ, R., LLINÀS, J., MANZANO, S., MATARÓ, M. (eds.) *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 691-694.

BENET, J., CANALES, L. 2025, *Estudi de les restes osteoarqueològiques procedents del Prat de Sant Pere (Besalú, la Garrotxa).* Informe inèdit, Òssia Serveis d'Osteoarqueologia.

BUSQUETS, F., DEHESA, R., FÀBREGAS, M., FREIXA, M., VILAS, E. 1997, Excavacions arqueològiques a Besalú (carrer Major, del Pont Vell, Portalet i sector de la Devesa) durant els anys 1996-1997. Dins *Vuitena Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú*. Ripoll: Amics de Besalú i el seu Comtat, 347-360.

FRIGOLA, J. 2010 Intervenció arqueològica al carrer de la Font de Besalú. Dins GRAU, J., MANZANO, S., MARTIN, A., MATARÓ, M., NOLLA, J. M., PRADOS, A. (eds.), *Desenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Arbúcies: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Giorna, 553-557.

FRIGOLA, J., FRIGOLA J. 2012 El jaciment dels Horts del carrer Tallaferro (Besalú, la Garrotxa), Campanya de 2011. Dins MANZANO, S., MARTIN, A., MATARÓ, M., NOLLA, J. M., PUIG, A. M. (eds.), *Onzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 313-319.

PALAHÍ, L., VIVÓ, D. 1994, Excavacions a la Plaça dels Claustres de Sant Pere de Besalú (la Garrotxa). Dins *Segones Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Torroella de Montgrí, 190-195.

SAGRERA, J. 2010, *Les muralles de Besalú. Restitució cartogràfica*. Besalú: Amics de Besalú i el seu Comtat, Ajuntament de Besalú.

L'antiga sagrera de Santa Coloma de Ger (Cerdanya). Resultats de la intervenció arqueològica al carrer Major, 30

Tatiana Piza

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Ger

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Època medieval / moderna / contemporània

Tipus de jaciment
Necròpolis

Dates de la intervenció
2021 - 2023

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Tatiana Piza Ruiz, Eduard Sánchez Campoy

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Ger

Entre els anys 2021 i 2023 es va dur a terme una intervenció arqueològica preventiva al carrer Major, 30 de Ger (Cerdanya), motivada per la construcció d'un habitatge unifamiliar sobre els antics horts de la rectoria, en un espai amb alt potencial arqueològic per la seva ubicació dins l'antiga sagrera de l'església de Santa Coloma. S'hi documentaren restes funeràries i estructures relacionades amb diferents fases d'ocupació del lloc.

INTRODUCCIÓ

El solar se situa en un àmbit clau del nucli històric de Ger, dins l'antiga sagrera parroquial, espai sagrat vinculat a l'església de Santa Coloma des de l'edat mitjana. Les fonts documentals situen l'origen del nucli en època altmedieval i des del segle XI, tot i que amb possibles orígens anteriors. L'edifici actual és fruit d'una reforma del segle XVIII (Pladevall 1995). Aquest context feia del solar un espai d'elevat interès arqueològic per entendre l'evolució de la sagrera i del poblament associat (Mercadal *et al*. 2011).

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Els treballs es van desenvolupar en dues fases. Una primera fase de sondejos mecànics realitzats el juliol de 2020 va confirmar la presència de restes arqueològiques, especialment enterraments i estructures funeràries. A partir d'aquests resultats es va dur a terme una excavació en extensió entre setembre de 2020 i 2023, amb autorització del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya, amb l'objectiu de



Figura 1. Imatge aèria del jaciment.

documentar i excavar completament les restes afectades pel projecte constructiu.

El solar, d'uns 303 m², presentava una forta pendent i es dividia en dues terrasses. Els treballs van iniciar-se amb el rebaix mecànic controlat dels nivells superficials, on es va identificar un estrat de remoció vinculat al trasllat del cementiri parroquial al segle XIX, amb restes humanes desarticulades i restes de taüts.

Un cop assolida la cota arqueològica, l'excavació manual va permetre documentar una seqüència estratigràfica complexa amb dues grans fases: una necròpolis medieval associada a la sagrera de Santa Coloma i un conjunt d'estructures productives d'època moderna que afecten parcialment els enterraments. Aquesta seqüència permet entendre l'evolució del jaciment des de l'edat mitjana fins a les transformacions modernes del segle XVIII.

LA NECRÒPOLIS MEDIEVAL

L'element principal documentat a la intervenció és una extensa necròpolis que ocupa pràcticament tota la superfície excavada, amb noranta-quatre estructures funeràries distribuïdes de manera homogènia i amb continuïtat més enllà dels límits del solar, fet que indica una extensió molt superior vinculada a l'entorn de l'església de Santa Coloma (Fig. 1).

Els enterraments presenten una tipologia força uniforme, dominada per les tombes de caixa de lloses i, de forma puntual, per fosses simples també cobertes amb lloses. Totes segueixen majoritàriament una orientació est-oest, pròpia del ritual cristià medieval, amb petites desviacions atribuïdes a factors topogràfics (Bolós 2012, 71-86). Les dades estratigràfiques i materials confirmen una cronologia medieval, amb un ús que s'estén aproximadament entre els segles X i XIV.

Destaca la presència de diversos nivells d'enterrament, especialment al sector meridional, relacionats amb la pendent del terreny i la formació successiva de pisos funeraris mitjançant aportació de terres. Aquest sistema de gestió de l'espai explica la baixa incidència de seccionaments, tot i que en alguns casos es documenten reutilitzacions de fosses amb reubicació d'ossos.

S'han identificat un mínim de vuitanta-dos individus, amb una conservació desigual condicionada per processos tafonòmics. Les tombes superficials presenten una major degradació, mentre que les inferiors es conserven millor. Les observacions indiquen que les caixes sovint restaven buides inicialment, afavorint moviments ossis durant la descomposició, i en alguns casos es detecta l'ús de mortalla. L'estructura demogràfica mostra una predominança d'individus adults i una escassa presència d'individus infantils.

En conjunt, es tracta d'una necròpolis d'ús prolongat i organització complexa, representativa de les sagreres medievals pirinenques i d'especial rellevància per a l'estudi del món funerari a la Cerdanya (Bolós 2012).

LES ESTRUCTURES PRODUCTIVES D'ÈPOCA MODERNA

Per sobre i, en alguns casos, retallant les estructures funeràries medievals, es documenta un conjunt d'estructures d'època moderna que indiquen una transformació radical de l'ús de l'espai. Es localitzen principalment al sector nord i central del solar i tenen una clara funcionalitat productiva.

Destaca la presència de dos forns de calç de grans dimensions, juntament amb altres elements associats com una claveguera de pedra, una possible rasa d'aire d'un tercer forn i una cubeta amb revestiment de lloses. Tot plegat evidencia una ocupació intensiva i organitzada del sector en un moment posterior a l'abandonament de la funció funerària de la sagrera.

Els forns presenten diàmetres d'entre 2,5 i 3 metres i mostren nivells de combustió, carbó, cendres i calç viva, així com indicis clars de rubefacció i ús prolongat. Tot i no disposar de datació absoluta, les relacions estratigràfiques indiquen que són posteriors a la necròpolis medieval i anteriors al cementiri modern. La interpretació més probable els vincula a les obres de reconstrucció de l'església de Santa Coloma al segle XVIII (Fig. 1).

Les altres estructures documentades podrien formar part del mateix horitzó cronològic, relacionades amb activitats auxiliars vinculades a la producció de calç o a la logística constructiva.

DISCUSSIÓ

Els resultats permeten proposar una seqüència evolutiva clara de l'espai. En primer lloc, es confirma la importància de la sagrera de Santa Coloma com a espai funerari medieval, amb una necròpolis extensa, organitzada en diversos nivells i adaptada a la topografia, comparable a altres conjunts pirinencs (Morera *et al*. 2019).

En segon lloc, la instal·lació d'estructures productives



Figura 2. Imatge d'un dels forns de calç identificats.

sobre l'antiga necròpolis reflecteix una profunda transformació funcional i simbòlica de l'espai en època moderna. Els forns de calç indiquen una reutilització intensiva del sòl vinculada a les necessitats constructives del temple parroquial.

En conjunt, s'identifica un model evolutiu que passa d'un ús funerari intensiu medieval a una reutilització productiva en època moderna, en un procés de llarga evolució d'ocupació de l'espai parroquial.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica al carrer Major, 30 de Ger ha permès documentar un conjunt de gran interès per a l'estudi de les sagreres medievals a la Cerdanya.

D'una banda, s'ha identificat una extensa necròpolis medieval amb noranta-quatre enterraments, que evidencien un ús prolongat i intensiu de l'espai funerari entre els segles X i XIV. La seva organització interna, amb superposició de nivells i adaptació a la topografia, aporta informació rellevant sobre la gestió de l'espai funerari en contextos parroquials pirinencs.

D'altra banda, s'han documentat diversos forns de calç i estructures associades que indiquen una fase posterior de reutilització de l'espai, probablement vinculada a les obres de reconstrucció de l'església de Santa Coloma durant el segle XVIII, amb una clara funcionalitat productiva.

En conjunt, la intervenció posa de manifest una llarga seqüència d'ocupació de l'espai, des de la seva configuració com a sagrera medieval fins a la seva transformació en època moderna, aportant noves dades sobre l'evolució dels espais parroquials a la Cerdanya.

BIBLIOGRAFIA

BOLÓS, J. 2012, L'estudi de les necròpolis medievals catalanes, entre l'arqueologia i la història. Dins MOLIST, N., RIPOLL, G. (coords.), *Arqueologia funerària al nord-est peninsular: (segles VI-XII)* (Vol. 1). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Cataluna-Barcelona, 71-86, Monografies d'Olèrdola 3.1.

PLADEVALL, A. 1995, *La Cerdanya. El Conflent*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Catalunya Romànica, v. 7.

MERCADAL, O., OLESTI, O., ALIAGA, S., CAMPILLO, J., 1992, El patrimoni arqueològic de la Cerdanya: resultats de la carta arqueològica. Dins *Investigacions arqueològiques a la Cerdanya i zones limítrofes: en el marc del Col·loqui Estat de la investigació sobre el Neolític a Catalunya (Puigcerdà, 24-26 d'abril de 1991)*. Andorra: Servei d'Arqueologia, Institut d'Estudis Ceretans, 21-23.

MORERA, J. *et al*. 2019, *La intervenció arqueològica a Santa Maria d'All (Isòvol)*. Memòria inèdita.

Les intervencions arqueològiques dels anys 2024 i 2025 a Santa Margarida d'Empúries (l'Escala, Alt Empordà)

Pere Castanyer*, Marc Bouzas**, Ramon Julià***, Marta Santos*, Joaquim Tremoleda*, Elisa Hernández* , David Cuña****

* Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries

** Universitat de Girona

*** SERP Universitat de Barcelona

**** Qark Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
L'Escala

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles IV - XIV

Tipus de jaciment
Conjunt episcopal tardoantic i jaciment medieval

Dates de la intervenció
Octubre - novembre 2024 / octubre - desembre 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Emporion, Emporiae, Empúries: diacronia de les seves àrees portuàries" (2022-2025) (CLT/17/172022/143)

Direcció
Marc Bouzas Sabater

Institució, entitat o empresa promotora
Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries i Ajuntament de l'Escala

Els treballs d'excavació arqueològica realitzats els anys 2024 i 2025 al jaciment de Santa Margarida d'Empúries formaven part del conjunt d'actuacions previstes en el projecte quadriennal de recerca arqueològica titulat "*Emporion*, *Emporiae*, Empúries: diacronia de les seves àrees portuàries" (2022-2025) (CLT/17/172022/143), liderat per la seu d'Empúries del Museu d'Arqueologia de Catalunya[1].

Dins dels objectius generals d'aquest projecte, les intervencions arqueològiques programades al jaciment de Santa Margarida pretenen aportar noves dades i coneixement sobre l'etapa tardoantiga i alt medieval d'Empúries, marcada per l'abandonament definitiu dels antics nuclis de poblament grecoromans, a excepció de Sant Martí d'Empúries, i per la creació d'un nou nucli d'hàbitat en aquest indret. Aquests canvis en l'estructura del poblament emporità coincideixen també amb una important transformació del paisatge, com a conseqüència de la progressió de la plana al·luvial i de la re-

1 Actualment s'ha aprovat la seva pròrroga en el marc dels vigents projectes quadriennals de recerca arqueològica, amb el títol "Emporion, Emporiae, Impurias. Ports i ciutats al llarg de la seva història"(2026-2029) (ARQ001SOLC-270-2025). Totes les intervencions arqueològiques realitzades a Santa Margarida han comptat també amb el suport institucional i econòmic de l'Ajuntament de l'Escala i del projecte "Diacronía de los territorios y paisajes de Emporion/Emporiae y Gerunda durante la Antiguedad (2024-2026) (PID2023-148337NA-I00), del Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades. (IP: Marc Bouzas. Universitat de Girona).



Figura 1. Ortofoto general del jaciment de Santa Margarida d'Empúries, amb la indicació dels diversos sectors excavats en les intervencions arqueològiques dels anys 2024 i 2025 (font: MAC-Empúries).

ducció de l'estuari que durant l'època antiga delimitava pel nord i l'oest el promontori d'Empúries (Castanyer *et al*. 2016, 345-346 i fig. 19; Marzoli *et al*. 2022, 250 i fig. 41).

Seguint l'enfoc metodològic multidisciplinari general del projecte, les intervencions arqueològiques han contemplat, d'una banda, la realització d'una prospecció geofísica en els terrenys adjacents al sector central de Santa Margarida, on durant les campanyes anteriors s'havien posat al descobert les restes del baptisteri i de la basílica associades al conjunt episcopal tardoantic d'Empúries. Aquestes prospeccions, realitzades per l'empresa SOT- Prospecció Arqueològica[2] i que eren una continuació d'altres treballs fets els anys 2015 i 2016, pretenien completar la delimitació del jaciment i entendre la seva disposició topogràfica (Castanyer *et al*. 2019, 149-151 i fig. 4; Castanyer *et al*. 2021).

L'àrea prospectada fou d'una superfície total de gairebé 13.000 m^2, repartits en diferents finques agrícoles situades a l'oest (al denominat camp de les Muralles) i al nord (sector de la Coma) de l'actual carretera GIP- 6307 que porta a Sant Martí d'Empúries. Els resultats obtinguts mitjançant la prospecció amb georadar demostren la continuïtat del nucli d'hàbitat de Santa Margarida fins com a mínim a la zona de l'actual cementiri de Sant Martí d'Empúries, resseguint el relleu del vessant del promontori i fins a la cota topogràfica +1 / +2 metres, que fixava el límit de seguretat amb la zona de l'estuari i de maresmes que s'estenien vers la zona de l'actual plana. Igualment, cal esmentar també la prospecció magnètica realitzada en el marc del 78 Curs d'Arqueologia d'Empúries de l'any 2024, centrada en els terrenys que conformen la terrassa superior situada immediatament al nord de la zona arqueològica exhumada fins avui.

A més de les prospeccions geofísiques s'han realitzat també diverses intervencions arqueològiques, ja sigui per verificar els resultats obtinguts en aquelles com també per continuar la descoberta de les restes associades al baptisteri i a la basílica del conjunt episcopal

2 Els responsables d'aquests treballs foren Roger Sala, Pedro Rodríguez i Helena Ortiz-Quintana.

tardoantic (Castanyer *et al*. 2024; Castanyer *et al*. 2023; Bouzas *et al*. 2022; Castanyer *et al*. 2022; Nolla/Tremoleda 2015, 79-94 i 219-285). Assenyalarem, en primer lloc, l'excavació realitzada l'any 2024 a la part nord-est (sector SMA-24-10.000), situada a la terrassa superior del camp de les Muralles, just a l'oest de carretera i on, fins llavors no s'havia realitzat cap treball arqueològic (Fig. 1). L'excavació va consistir en l'obertura d'una cala d'uns 70 m^2, que es va obrir superficialment amb màquina fins a l'aparició del primer estrat arqueològic, corresponent a un nivell d'enderroc / abandonament general, compost essencialment per pedres, que deixava entreveure ja l'aflorament de diversos murs (Fig. 2).



Figura 2. Foto aèria del nivell de circulació S-2002, assolit durant les intervencions.

L'excavació d'aquest nivell general deixà a la vista diverses estructures que delimitaven un àmbit de planta rectangular, disposat de nord a sud i amb un accés situat a la part oest. L'estratigrafia recuperada estava formada per un estrat d'abandó format per lloses de pissarra caigudes, possiblement de la coberta o del pis d'un altell, que cobria els nivells de paviment i d'ús de l'habitació. Es van poder recuperar algunes eines de ferro així com també les restes d'una base de morter de pedra. Els contextos materials, encara en procés d'estudi, proporcionen una datació a cavall dels segles V i VI, coincidint doncs amb la proposta cronològica d'altres estructures descobertes els anys 90 a la banda a l'est de la carretera (Llinàs *et al*. 1997, 57-79).

Igualment rellevants foren els treballs d'excavació efectuats els anys 2024 i 2025 a la zona sud-oest de l'actual capella de Santa Margarida (SMA-24-20.000), amb l'objectiu de verificar els resultats obtinguts en les prospeccions geofísiques prèvies, que apuntaven a l'existència d'una important edificació en aquesta zona, situada immediatament al sud-oest del baptisteri del conjunt episcopal tardoantic d'Empúries (Fig. 1). Els treballs consistiren en l'obertura superficial amb màquina d'una cala d'uns 110 m^2, fins a arribar als primers estrats arqueològics. A diferència del sector SMA-24-10.000 destacarem aquí la potència estratigràfica, que pot arribar als 2 metres, així com també l'excel·lent estat de conservació dels murs, que a la banda est poden arribar a 1,50 metres d'alçada.

Els murs descoberts confirmen l'existència d'una gran edificació organitzada a partir d'una estança central, de planta allargada i de funció indeterminada, però que, molt probablement, hauria pogut tenir un pis superior, segons es dedueix de l'existència de diversos pilars o contraforts situats a l'interior i de la potència de les parets. La documentació de dos nivells de paviment podria correspondre, si fem cas també d'altres indicis estratigràfics, a una transformació funcional del conjunt. A la banda sud s'hi ha pogut descobrir unes altres dues estances. La primera d'elles, situada més a l'est, ha estat ja totalment excavada i s'hi ha documentat un nivell amb abundants restes faunístiques, just per sota d'un potentíssim enderroc de gairebé 1 metre de potència que, segons l'estudi provisional dels materials recuperats, permet situar l'abandonament a partir del segle VII. La segona estança, a l'oest de la primera, permet documentar una seqüència similar així com també una sèrie de reformes successives que testimonien la continuïtat d'aquesta edificació en el transcurs del temps. Destaca la descoberta d'unes tombes de *formae*, és a dir de caixa d'obra i amb una coberta d'*opus signinum*, qui sap si associades a una etapa primigènia de l'edificació. Tot i que les interpretacions són encara provisionals i que en properes campanyes caldrà completar la seva planta, tant la seqüència, com també les característiques i la seva situació molt propera al baptisteri suggereixen, hipotèticament, que podria correspondre a una construcció del conjunt episcopal.

Finalment, esmentarem la intervenció efectuada l'any 2025 al sector nord del jaciment (SMA-25-30.000), motivada per l'afectació de restes arqueològiques en el marc d'unes obres relacionades amb el projecte de millora de les comunitats de regants del territori (Fig. 1)[3]. Els treballs han permès obrir una cala d'uns 100 m^2 i documentar una interessant seqüència ocupacional, amb restes de murs que delimitaven diversos àmbits constructius, associats a nivells de circulació ben marcats i, en un cas també a una llar central. Tant els murs com també els paviments confirmen la disposició esglaonada de les edificacions, seguint el pendent est-oest del subsol rocós del vessant del promontori. Estratigràficament, l'abandonament venia marcat per un nivell d'enderroc, format per unes poques restes de pedres i teules.

3 Els treballs arqueològics han estat dirigits per la seu d'Empúries del Museu d'Arqueologia de Catalunya i han comptat amb la participació de personal de l'empresa Qark, que assumia els treballs arqueològics vinculats a les esmentades obres de millora de les comunitats de regants. Agraïm la col·laboració de Leandro Sánchez i de Joaquim Grau.

Destaca la troballa d'un enterrament en àmfora disposat sobre les cavitats de la roca natural, amb la meitat superior retallada transversalment per poder-hi disposar la inhumació i tornada a cobrir amb fragments de la mateixa. Tot i que l'àmfora estava retallada a l'alçada del coll i que no fou possible recuperar la vora, podem atribuir la peça a una àmfora africana del tipus Keay XXV o similar, amb una cronologia d'entre mitjan del segle IV i mitjan segle V. Malgrat l'arrasament general de les restes descobertes en aquesta excavació, considerem molt probable que aquesta inhumació correspongui a una extensa àrea cementirial, que coneixem com a necròpolis Estruc, excavada parcialment en el segle XX i que s'estendria a bona part del vessant del turó prèviament a la formació del nucli d'hàbitat tardoantic (Almagro 1955, 305-308; Llinàs *et al*. 1997, 30-43).

Completen l'actuació arqueològica realitzada a Santa Margarida una sèrie de treballs de geoarqueologia, fets amb l'objectiu de conèixer la interacció entre l'ocupació tardoantiga i el paleopaisatge de l'entorn que, recordem-ho, es caracteritzava per la presència de l'antic estuari i una àmplia zona de maresmes i llacunes que delimitaven per l'oest i el nord tot el promontori d'Empúries.

Aquests treballs consistiren en la realització de dues grans trinxeres, d'aproximadament uns 50 metres de longitud i d'una amplada d'uns 2 metres, obertes amb màquina excavadora fins a l'aparició del primer nivell arqueològic o, en aquelles zones lliures de restes, fins als sediments naturals ja per sota del nivell freàtic. A nivell de registre les trinxeres s'individualitzaren amb les sigles SMA-24-30.000 i SMA-25-30.100 (Fig. 1). Els treballs comportaren la neteja manual dels perfils, la identificació de les diferents unitats sedimentàries, el seu mostreig i finalment també el dibuix i la documentació fotogràfica. Posteriorment i ja al laboratori es processaren aquestes mostres per fer una descripció litològica més detallada. Per tal d'establir la seva cronologia es realitzaren també algunes datacions de C^{14}. Els resultats obtinguts posen de manifest la constant interrelació entre les dinàmiques d'ocupació i les del paisatge, especialment a partir de la configuració del nucli d'hàbitat desenvolupat a redós del conjunt episcopal tardoantic, així com també la profunda transformació d'aquest entorn litoral durant la transició vers l'època altmedieval.

BIBLIOGRAFIA

ALMAGRO, M.1955, *Las necrópolis de Ampurias. Volumen II. Necrópolis romanas y necrópolis indígenas, Monografías Ampuritanas, III*, Barcelona.

BOUZAS, M., CASTANYER, P., CAMPO,, M., SANTOS M., TREMOLEDA,, J., HERNÁNDEZ, E. 2022, The episcopal buildings of Empúries and the Late Antique nucleus of Santa Margarida. First reflections following the discovery of a hoard of coins, *European Journal of Post-Classical Archaeologies*, 12, 187-209.

CASTANYER, P., BOUZAS, M., SANTOS,, M., TREMOLEDA J., HERNÁNDEZ, E. 2022, Les intervencions arqueològiques dels anys 2020 i 2021 a Santa Margarida d'Empúries (l'Escala, Alt Empordà) Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona 195-198.

CASTANYER, P., BOUZAS M., SANTOS M., TREMOLEDA J., HERNÁNDEZ E. 2024, Les intervencions arqueològiques dels anys 2022 i 2023 a Santa Margarida d'Empúries (l'Escala, Alt Empordà). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 230-233.

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., HERNÁNDEZ, E., BOUZAS, M. 2023, Las investigacions arqueológicas en Santa Margarida: novedades entorno al conjunto episcopal tardoantiguo de Empúries, *Boletín Museo Arqueológico Nacional* 42, 341-350.

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., JULIÀ, R., MONTANER, J., RIERA, S. 2016, Evolución del paisaje y del poblamiento del territorio de Emporion-Emporiae entre el Bronce Final y la Antigüedad Tardía, *Madrider Mitteilungen*, 57, 306-361.

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., SALA, R., ORTIZ, H., JULIÀ, R., RIERA S. 2019, El nucli de poblament tardoantic de Santa Margarida en el context del primer cristianisme emporità, *Actes del 4t Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic, VII Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica, El cristianisme en l'Antiguitat Tardana. Noves perspectives, Tarraco Biennal*, Tarragona 21-24 de novembre de 2018. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 147-154.

CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., SALA, R., ORTIZ, H., JULIÀ R., MONTANER, J., RIERA, S. 2021, New information about the Santa Margarida sector in Empúries based on archaeological excavation, geophysical prospection and the sedimentary register, *Mediterraneé* 133, 43-52.

LLINÀS, J., MANZANO, I., PUIG, A. M., ROCAS, X. 1997, L'excavació de la carretera de Sant Martí: un sector de l'entorn d'Empúries des de la baixa república fins a l'antiguitat tardana, *Estudis Arqueològics* 3, Girona.

MARZOLI, D., CASTANYER P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., BRÜCKNER H., JULIÀ, R. 2022, Excavaciones arqueológicas en la ciudad griega de Emporion (2018-2021) y el proyecto Groundcheck "Ampurias' Future – Learning from the Past. Sea Level Development and Climate Change from 5500 BC until AD 2100. Informe preliminar, *Madrider Mitteilungen* 63, 189-311.

NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. (coord.) 2015, *Empúries a l'antiguitat tardana*, Monografies Emporitanes, 15, 2 vols, Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries.

Ciutadella de Roses. Excavacions al monestir de Santa Maria de Roses

Lluís Palahí*, Jordi Vivo**, Marc Bouzas*

* Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic-Universitat de Girona

** Col·laborador del LAHAAP de la Universitat de Girona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Roses

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles IV - XIX

Tipus de jaciment
Monestir

Dates de la intervenció
Juny - juliol 2024 i 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna. La vila de Roses com a paradigma

Direcció
Lluís Palahí Grimal, Jordi Vivo Llorca

Institució, entitat o empresa promotora
Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona

Des de l'any 2022, la Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona es treballa al claustre del monestir de Santa Maria, situat dins la fortalesa de la Ciutadella, integrats en el marc del projecte quadriennal de recerca cofinançat per la Generalitat de Catalunya "Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna. La vila de Roses com a paradigma". Els treballs desenvolupats en aquest espai tenen com a objectiu la recuperació de l'evolució de l'esmentat monestir, però també la identificació de les fases anteriors d'ocupació, especialment pel que fa a l'existència d'un extens complex funerari paleocristià (Fig. 1).

Els treballs es desenvolupen en el marc dels Cursos Internacionals d'Arqueologia Medieval i Moderna que organitza la càtedra anualment amb participació d'estudiants d'arqueologia i restauració[1].

TREBALLS REALITZATS I RESULTATS

Ala nord

En aquest espai s'ha finalitzat l'excavació del cementiri parroquial del segle XVIII que ja es va localitzar als treballs dels anys 2022-23 (Palahí *et al*. 2024; Bouzas *et*

1 Aquests treballs també s'han desenvolupat en el marc del projecte: PID2023-148337NA-I00, Diacronía de los territorios y paisajes de Emporion/Emporiae y Gerunda durante la Antiguedad. Entitat finançadora: Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats

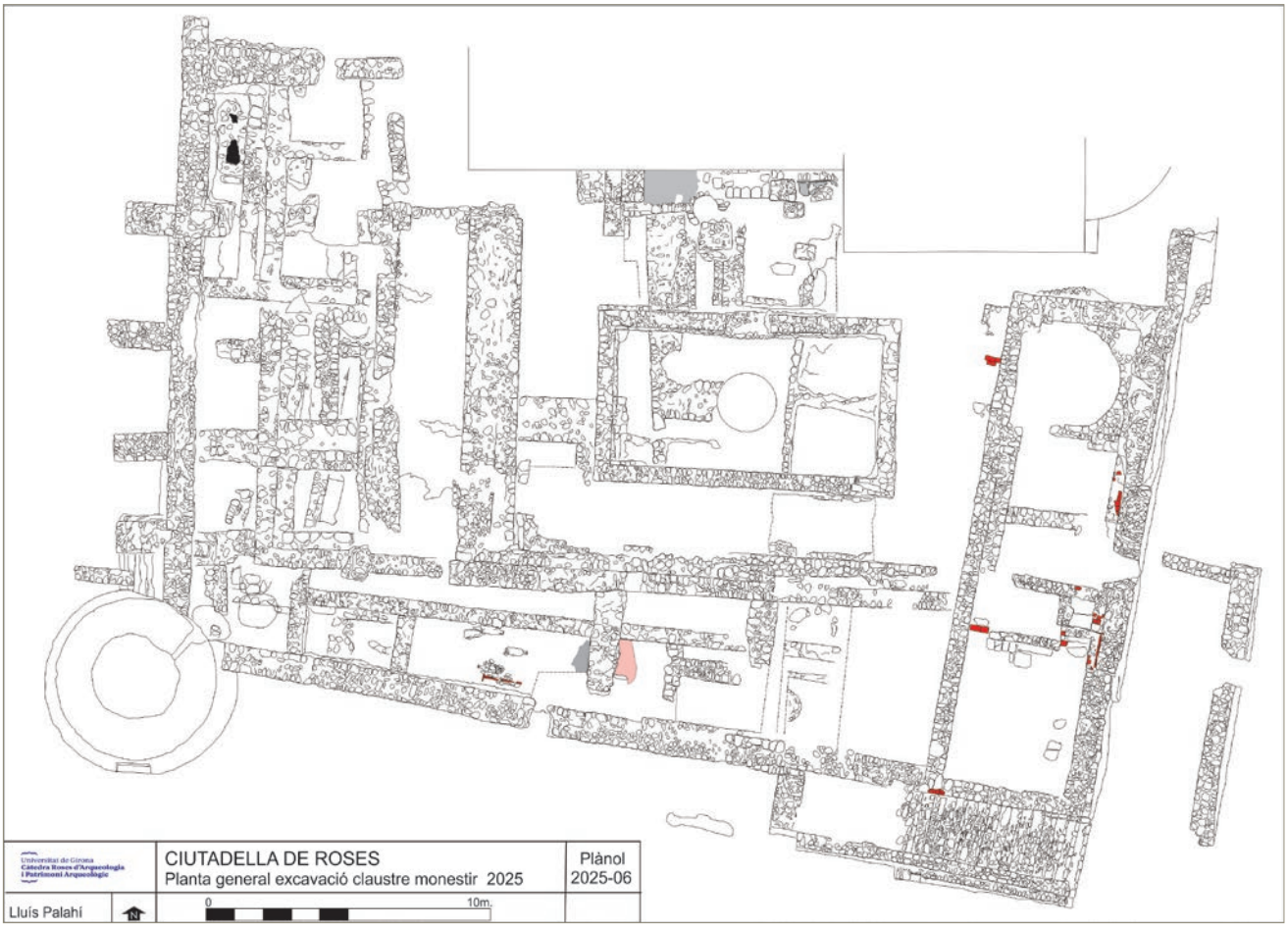


Figura 1. Planta general del claustre del monestir de Santa Maria de Roses.

al. 2023). Les tombes inferiors presenten una orientació est-oest, mentre que les localitzades a les capes superiors ho fan nord-sud. Aquest fet obre la possibilitat que corresponguin a una fase anterior al segle XVII. També podria ser que les primeres tombes es disposessin d'est a oest, la forma més canònica i que després, la manca d'espai, obligués a canviar la disposició.

Per sota el cementiri modern s'han recuperat restes associades a la *cella memoriae* tardoantiga (Bouzas/Palahí 2024). Les estructures pertanyents a aquesta fase són un mur disposat de nord a sud en el qual s'intueix l'existència d'una porta tapiada i un pilar disposat davant per davant de la porta que actualment dona accés a l'església. Associades a aquestes estructures s'han localitzat tres tombes (un sarcòfag monolític, una tomba d'àmfora i una tomba espoliada de la qual solament es conserva part de la coberta, una caixa recoberta d'*opus signinum*) (Fig. 2).

Ala sud

El segon sector d'excavació ha estat l'ala sud del monestir, un espai situat entre l'ala sud del pati claustral i la muralla i on, originalment, es devien distribuir tot un seguit d'estances relacionades amb la vida monacal. Aquestes edificacions es troben pràcticament arrasades, ja que foren destruïdes al segle XVII. L'extrem est de l'ala sud ja havia estat excavada en treballs anteriors i s'hi havia recuperat un interessant mur est oest de pedra i morter i tot un seguit d'estructures i enterraments que s'hi relacionaven més o menys directament. Tot aquest conjunt es data en època tardoantiga, amb dues fases diferenciades, una del segle IV-V i una superior datada al segle VI (Bouzas/Palahí 2025).

L'any 2023 es va comprovar la prolongació del mur suara esmentat, al sud del qual es disposaven un conjunt de tombes, sobretot en àmfora i una cambra adossada, que va ser parcialment destruïda per la construcció de la muralla del monestir, al segle XI.

Els treballs dels anys 2024-25 han permès aprofundir en el coneixement d'aquest sector de la necròpolis, amb la troballa de noves tombes (àmfora, coberta de lloses...). Per sota de la necròpolis i parcialment tallats per aquesta s'han identificat alguns estrats pertanyents a la fase grega del jaciment i, de fet, en un dels àmbits s'ha identificat un mur de pedra lligada amb fang, corresponent a aquesta fase i que se situa sota la vertical d'un mur tardoantic.



Figura 2. Elements de la fase tardoantiga localitzats a l'ala nord del claustre.

L'excavació de l'espai situat immediatament al nord-oest ha permès identificar la continuació del complex tardoantic en direcció nord. A més l'excavació de l'espai i la realització d'un petit sondeig al nord del mur de límit ha permès determinar que part de l'espai estava pavimentat amb un sòl d'*opus signinum*. Per contra, la realització d'un segon sondeig a l'extrem est del mateix mur no va identificar aquest paviment, localitzant, per contra, una tomba amb coberta de lloses (la manca d'espai i les estructures medievals varen impedir una excavació extensiva d'aquest espai).

Els treballs també han permès identificar una fase que se situaria amb posterioritat al complex funerari tardoantic i anterior a la configuració del monestir, probablement al segle XI. Es tracta d'un complex amb murs de pedra lligada amb abundant morter –similars als murs del segle IV), però que "dibuixen" un complex de menors dimensions. En alguns punts, sobretot a la banda sud alguns dels murs presenten un doble parament, assolint una amplada total superior al metre. La manca de materials deixa obertes dues possibilitats. Aquestes estructures podrien pertànyer a la primera estructuració del monestir, del segle X (la que creiem més probable), sense poder descartar que constitueixin una reestructuració anterior del complex funerari. En aquest cas, caldria assenyalar que la remodelació hauria estat absoluta i implicaria una important elevació del nivell de circulació.

L'ala oest

L'any 2025 es va començar a treballar a l'extrem occidental del monestir. Es tracta d'un espai on durant els treballs de l'any 2003 ja s'hi havia realitzat un petit sondeig per sota dels nivells de circulació de l'edifici.

En aquest espai s'han recuperat estructures dels dos mateixos complexes edilicis que acabem d'esmentar. Pel que fa a les estructures del complex funerari s'han identificat diferents espais, probablement aules funeràries, amb tot un seguit de tombes. La tipologia és diversa (*forma*, *tegulae*) però totes les identificades presenten la peculiaritat d'anar cobertes amb una capa de morter i *opus signinum*. A diferència del sector sud, en aquest espai no s'ha localitzat cap enterrament en àmfora.

Alguns dels murs s'estenen per la banda oest més enllà del recinte monàstic, demostrant, com ja succeïa a la banda sud, que el complex tardoantic presentava unes dimensions majors de les quals tindrà en època medieval el monestir.

Ala oest del claustre

Ateses les grans dimensions de l'espai i la potència estratigràfica del sector, l'excavació es va plantejar a partir de la realització de dos sondejos, el primer dels quals cobriria la meitat meridional i deixant per properes campanyes l'excavació del sector nord.

Els resultats d'aquest sondeig varen ser desiguals. Així tot l'extrem sud era ocupat per una successió d'estrats de rebliment d'època molt moderna, que havien destruït l'estratigrafia original. Fins i tot les traces de murs d'aquest sector apareixien molt destruïdes.

A escassa profunditat per sota del nivell de circulació del claustre va aflorar una potent estructura disposada est oest, amb un metre i mig d'amplada i bastida amb pedra lligada amb un abundant morter de calç. Diversos elements d'aquest mur el fan diferent de la majoria d'estructures de l'entorn. Per començar la seva gran potència. Durant l'excavació s'ha aprofundit més d'un metre vint centímetres sense assolir el final d'aquest. El segon element és que aquest mur no connecta amb cap altra estructura de l'entorn. Dins el pati del claustre s'aprecia en superfície la finalització d'aquest mur, que no es relaciona directament amb un parament de similars característiques existent en aquest espai i que ha estat interpretat a vegades com el possible tancament del claustre original del monestir. Per l'oest el mur no s'ha pogut resseguir dins l'àmbit més proper, però no reapareix al sector excavat de l'ala oest.

Per la banda oest el mur està cobert pel mur oest del claustre. Aquest parament també presenta una gran amplada i profunditat de fonamentació, ja que com succeeix amb el que acabem de descriure, també continua aprofundint per sota de la cota assolida en l'excavació, cosa que no succeeix amb altres estructures de la mateixa fase.

Estratigràficament, cal assenyalar que en nivells molt superficials i, en un dels casos, sobre el mateix mur, s'han localitzat dos enterraments d'època contemporània. No queda clar si es tracta d'enterraments relacionats amb el cementiri parroquial que ocupa al segle XVIII tota l'ala nord del claustre i altres espais del monestir o es tracta de soldats de la guerra gran o el conflicte napoleònic. L'excavació dels nivells superfi-

cials del sector (Any 2003) ja van permetre identificar enterraments de soldats entre les ruïnes del monestir a principis del segle XIX. A tocar el mur per la seva cara sud i a un metre de profunditat es va recuperar un tercer enterrament. Entre el material de l'enterrament es van recuperar diverses denes de rosari, fet que permet situar en època moderna aquest enterrament.

Extrem sud-est del monestir

Es realitza un sondeig a l'extrem oest de l'àmbit anar completant el coneixement de l'ala sud del monestir.

Pel que fa a les estructures recuperades totes elles pertanyen a la fase tardoantiga del jaciment. Així, a la banda nord es recupera un tram d'un mur est-oest que no és altra cosa que la continuació del llarg mur que tancava per migdia el complex funerari. Contra aquest mur, per la cara sud es va construir una tomba d'obra. Uns metres al sud es recupera l'estructura d'una segona tomba que es fica per sota del perfil oest de la cala. Aquesta segona tomba presenta una forma ovalada feta amb pedres lligades amb morter.

Una dada rellevant d'aquest sector és que les tombes de la necròpolis tardoantiga es col·loquen retallant tot un seguit de nivells de terraplenament que presenten una majoria de materials que cal relacionar amb l'ocupació d'època grega.

A la banda sud s'identifica el retall realitzat al terreny per poder reparar la muralla del monestir a principis del segle XVIII.

BIBLIOGRAFIA

BOUZAS, M., PALAHÍ, Ll. 2025, Tipología y disposición espacial de las tumbas de la necròpolis tardoantigua de la cella memoriae de Roses (s.IV-VI), Dins MARTÍN, A., SAIZ, J. N., VILACOBA, K. M. (coords.) *La muerte en la antigüedad*. Estudios desde la interdisciplinariedad, Madrid: Dickinson, sl,113-132.

BOUZAS, M., COROMINA, N., PALAHÍ, Ll., VIVO, J. 2025, The cloister of Santa Maria de Roses in the early modern period: study of a secular funerary space in a religious centre. Dins LLOVERAS, Ll., RISSECH, C., NADAL, J., BANKS, PH. *Reconstructing past. Monastic life. Volume 1: Bioarchaeology, life and death,* Oxbow books, Oxford, Phliadelphia: Oxboow Books, 83-95.

PALAHÍ, Ll., VIVO,J., COROMINA, N., BOUZAS, M. 2024. Ciutadella de Roses. Excavacions a la vila medieval i al claustre del monestir de Santa Maria, Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M. I., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 253-256.

BOUZAS, M., PALAHÍ, Ll. 2024, Roses de la tardoantiguitata a l'època medieval. Dins BOUZAS, M., PALAHÍ, Ll. (curs.), *De la tardoantiqguitat a l'alta edat mitjana: una visió arqueològica*, Girona: Documenta Universitaria, 199-212, MonCRAPA 1.

Ciutadella de Roses. Excavacions a la vila medieval

Lluís Palahí*, Jordi Vivo**, Marc Bouzas*

* Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic-Universitat de Girona

** Col·laborador del LAHAAP de la Universitat de Girona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Roses

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles IV - XIX

Tipus de jaciment
Urbana (vila medieval), monestir

Dates de la intervenció
Abril - juny 2024 / abril - juny 2025 / octubre 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna. La vila de Roses com a paradigma

Direcció
Lluís Palahí Grimal, Jordi Vivo Llorca

Institució, entitat o empresa promotora
Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona

Els treballs efectuats a la vila medieval de Roses al llarg del bienni 2024 i 2025 per part de la Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona s'integraven dins el projecte quadriennal de recerca de la Generalitat de Catalunya "Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna. La vila de Roses com a paradigma". Iniciats l'any 2018, els treballs de la càtedra a la vila medieval tenen com a objectiu general la recuperació de la trama urbana de la vila, analitzar la seva evolució i desestructuració durant el període de funcionament de la fortalesa moderna de la Ciutadella (Palahí/Bouzas/Vivo 2023; Bouzas *et al*. 2025). L'any 2024 a aquest objectiu general s'hi va afegir la identificació i estudi de les possibles fases precedents (Fig. 1).

Al llarg de la primera fase del projecte s'ha posat al descobert la trama urbana de pràcticament tot el barri oriental de la vila, estructurat entorn de dos llargs carrers (carrer Major i carrer Nou) que comunicaven el barri portuari (sud) amb el monestir de santa Maria (nord). Solament s'ha deixat sense descobrir l'extrem nord el carrer (a tocar el monestir) per raons funcionals, ja que cal deixar un espai de pas pels vehicles de servei relacionats amb les activitats culturals que es desenvolupen a la Ciutadella.

En aquesta primera fase de l'estudi, l'objectiu era aprofundir fins a assolir el darrer nivell de circulació de cada un dels espais, per tal de definir la trama urbana i la parcel·lació de tot el barri. Tot i això, com veurem, als darrers treballs hem començat a apro-



Figura 1. Ortofoto del sector excavat els anys 2024-25.

fundir en alguns dels espais, amb interessants resultats respecte a les fases precedents de la vila.

L'any 2025, per completar la recuperació dels dos carrers medievals va ser necessari eliminar un camí de servei que s'utilitzava per accedir al sector oest del recinte de la Ciutadella. Aquest camí es va haver de substituir, provisionalment, per una passera metàl·lica per poder facilitar l'accés a aquell sector on hi havia programada una activitat cultural (festival musical). Si bé en aquest espai s'han pogut recuperar els dos carrers esmentats i la traça general de les estructures d'hàbitat, l'excavació d'alguns espais no s'ha pogut completar, per evitar crear desnivells excessius que no haurien permès col·locar l'esmentada passera.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS I RESULTATS

Illa de cases entre el carrer Nou i la muralla est de la vila

Els treballs s'han desenvolupat a l'espai situat entre el límit sud de l'espai excavat l'any 2023 (Palahí *et al*. 2023) i el camí modern que travessa d'est a oest la zona de la vila medieval. Aquest espai se centra sobretot en l'illa de cases situada entre el carrer Nou i la muralla oriental, però també ha comprès part del mateix carrer Nou i la façana oriental de l'illa de cases situada a l'oest dc'aquest.

La primera sorpresa de l'excavació d'aquest sector va ser la pràctica desaparició de les estructures d'època medieval. Això és així perquè a la segona meitat del segle XVII es va construir un gran edifici militar estructurat entorn de diversos grans patis interiors. L'obra va implicar un rebaix del nivell de circulació i la construcció d'un mur perimetral que dibuixava un gran pati que anava des del carrer Nou fins a la muralla. L'espai anava pavimentat amb un sòl de morter, que solament es conservava en alguns espais, especialment a l'extrem sud, i va implicar la destrucció de moltes de les estructures de la fase medieval.

Pel que fa a les estructures medievals, són poques les que s'han pogut localitzar, sempre per sota del paviment esmentat. Així a la zona sud es conserven alguns murs que no acaben de configurar àmbits o espais clars. La majoria d'aquestes estructures solament conserven una filada i sovint no es conserven en tot el seu recorregut, perdent-se a la zona nord, on també havia desaparegut el paviment modern.



Figura 2. Vista de part de l'estructuració de la vila i de les estructures tarodantigues.

Els murs segueixen l'orientació de les cases de la vila medieval i el ritme general de la parcel·lació ja detectada a la resta de l'illa de cases, si bé cal assenyalar que responen a l'estructuració final de la vila abans del seu abandonament a mitjans del segle XVII.

L'excavació del sector més proper a la muralla ha permès recuperar part de la rasa de fonamentació d'aquesta, que ha proporcionat un interessant conjunt de ceràmiques en verd i morat, que permeten refermar la seva datació dins el segle XIV (Palahí/Bouzas/Vivo 2025). També s'ha pogut apreciar com en aquest sector, a diferència del que succeeix a l'extrem sud, la muralla està composta per un mur doble. Aquesta tècnica constructiva cal interpretar-la com una adaptació a la topografia ascendent de la zona i al fet que interiorment la muralla recolza contra el pendent del turó, mentre que la cara exterior ha d'aprofundir més, no solament pel desnivell natural, sinó perquè cal afegir-hi la profunditat del fossat defensiu.

Al sector nord s'ha recuperat la traça sencera d'una de les cases que ens serveix d'exemple per definir l'estructuració clàssica del parcel·lari rosinc (Fig. 2). Amb una amplada de quatre metres i mig, la casa anava des del carrer Nou fins a la muralla est, on originalment hi havia un petit carreró. La part davantera està constituïda per dues estances, la interior pavimentada amb pedres. La cambra de la façana no conserva el paviment (ni de fet el mur de separació amb l'altra estança). Pel que fa al mur de la façana i la porta s'han perdut, substituïdes pel mur perimetral del segle XVII. El més interessant és la part de darrere de la casa. Aquesta part ocupa una mica més de la meitat de la superfície i està pavimentada amb rierencs. El que resulta interessant és que per la banda sud el paviment no arriba fins al mur, deixant un espai sense cobrir, mentre que al nord al mateix paviment s'hi aprecia una regata que va d'est a oest. La funció d'aquest espai era molt probablement el de corral. La part sense paviment estaria ocupada per gàbies o menjadores de fusta. També la regata nord serviria per sostenir una tanca de fusta amb una funció similar.

Les estructures anteriors a la vila medieval

Probablement, l'aportació més interessant d'aquest sector l'ha proporcionat la possibilitat —aprofitant la desaparició de les estructures medievals— d'excavar tot un conjunt de restes d'època tardoantiga. Aquestes estructures corresponen grosso modo a dos moments cronològics diferenciats. La més moderna està composta per un conjunt de murs de pedres lligades amb argila i disposades amb una orientació diferent a la que portaran les estructures medievals i modernes. Aquests murs apareixen molt destruïts, normalment conservant una sola filada i amb la majoria de les possibles connexions perdudes. Aquest fet es deu essencialment al fet que aquest és un sector molt afectat pels diferents bombardejos patits per la Ciutadella entre els segles XVII i XIX (com a exemple assenyalar que en un sol àmbit es varen individualitzar fins a disset forats provocats per impactes de bomba, amb la consegüent destrucció d'estructures i estratigrafies). Aquestes es-

tructures es datarien a partir del segle VI i caldria assimilar-les a l'hàbitat —ja documentat en altres zones de la Ciutadella— d'època visigoda. Per sota d'aquestes construccions s'han localitzat les restes de dos grans edificis construïts amb pedra lligada amb un sòlid morter. El que se situa a la banda oest presenta una orientació lleument esbiaixada respecte a l'orientació d'època medieval i solament se n'ha pogut resseguir el perímetre de l'extrem meridional. Per contra, l'altre és un gran edifici orientat de nord a sud i que correspondria a una important factoria de salaons que funcionaria entre el segle IV i un moment a cavall entre finals del segle V i inicis del segle VI. Les excavacions han permès identificar fins a sis dipòsits a la banda nord i un gran cos allargassat al sud. Probablement, l'edifici presentava una forma quadrangular o en U (obert cap a l'est), amb espais pavimentats amb sòls d'*opus signinum* i lloses de pedra, i un pati central amb sòl de terra piconada. L'edifici es prolongava més enllà de les muralles medievals. A l'interior de l'edifici s'ha localitzat un gran nivell d'enderroc fruit d'un incendi. Entre les restes s'ha identificat part d'un dels murs, construït amb rajols de tovot que s'assentarien sobre un sòcol de pedra i morter. La factoria seria similar a la ja coneguda com a edifici A i, com aquella, s'assentaria en un espai molt proper a la línia de platja (sobre el desplaçament de la línia de costa vegeu Bouzas *et al*. 2023)

Eliminació del camí de servei entre els carrers Major i Nou

Aquest camí s'emprava fins a l'any 2025 per la circulació de camions i vehicles i permetia la comunicació est oest entre el sector oest de la Ciutadella i la plaça d'armes. La seva excavació era important per completar la traça de l'urbanisme de la zona est de la vila medieval.

La seva excavació presentava una limitació de caire funcional. El camí era emprat com a espai de pas per activitats culturals que es desenvolupen al sector oest de la vila. Es var decidir que, per poder continuar desenvolupant l'activitat al lloc on anteriorment hi havia el camí s'hi disposaria una passera provisional durant les setmanes de duració del festival. Aquest fet va condicionar i limitar l'abast de les excavacions, atès que va ser necessari deixar una superfície el més planera possible per poder col·locar adequadament i amb seguretat l'esmentada passera. Això ha provocat que els treballs en aquest sector s'hagin limitat al descobriment de les estructures i la cerca dels darrers nivells de circulació —sempre que s'han pogut identificar—, sense aprofundir estratigràficament per sota d'aquests nivells.

L'excavació del sector ocupat pel camí de servei ha permès recuperar part dels dos carrers (Major i Nou) de les illes de cases situades al sector i de la part corresponent de la muralla est de la vila. El primer que cal assenyalar és que l'estat de conservació de la majoria d'estructures, especialment a la zona més propera al carrer Major era molt deficient, probablement per rebaixos fets al segle XX. Tot i això, s'han pogut documentar dues rugies est oest que segueixen aproximadament el ritme parcel·lari ja detectat a tota la zona est a les excavacions realitzades als darrers anys. En alguns àmbits es conservaven restes de la pavimentació, generalment de rajoles, que cal situar a partir del segle XVI.

A la zona és propera a la muralla est, on se situava un petit carreró, s'ha documentat l'ocupació d'aquest espai a partir del segle XVI, quan la muralla ja no tenia funcions defensives per la construcció de la Ciutadella. Mentre l'habitual en altres zones era construir a l'espai del carreró, però respectant la façana est de les cases preexistents, aquí es va desmuntar l'esmentada façana i les estances es prolonguen tant a la casa com al carreró, creant espais més grans[1].

BIBLIOGRAFIA

PALAHÍ, LL., BOUZAS, M., VIVO, J. 2025, Les muralles medievals de Roses. Una necessitat defensiva i una font de conflictes polítics. Dades des de l'arqueologia. Dins BOUZAS, M., PALAHÍ, LL. (coord.), *Violence and conflict in Late Antiquity and the Middle Ages. An archaeological perspective. Violència i conflicte en època tardoantiga i medieval. Una perspectiva arqueològica*, Girona: Documenta Universitaria, 285-296, MonCRAPA 3.

BOUZAS, M., PALAHÍ, LL., SALA, R., ORTIZ-QUINTANA, H., RODRÍGUEZ, P. 2025, From a Medieval Village to the Modern Fortress of Roses. Combining Geophysics and Arcehaological Excavation to Understand the Evolution of a Strategic Coastal Settlement, *Open Archaeology*, 11.

PALAHÍ, LL., VIVO, J., COROMINA, N., BOUZAS, M. 2024, Ciutadella de Roses. Excavacions a la vila medieval i al claustre del monestir de Santa Maria, Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 253-256.

BOUZAS, M., BURCH, J., JULIÀ, R., PALAHÍ, LL., PONS, P., SOLÀ, I. 2023, Changes and Transformations on the Coast Using the Example of Roses (Alt Empordà, Catalonia), *LAND* ,12.

PALAHÍ, LL., BOUZAS, M., VIVO, J. 2023, Noves excavacions a la ciutadella de Roses. De la vila medieval a la conversió en espai militar, *Annals d'Estudis Empordanesos*, 54, 139-156.

1 Aquests treballs també s'han desenvolupat en el marc del projecte: PID2023-148337NA-I00, Diacronía de los territorios y paisajes de Emporion/Emporiae y Gerunda durante la Antiguedad. Entitat finançadora: Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats

Intervencions arqueològiques al Mas de Montjoi de Baix 2023-2026 (Roses, Alt Empordà): les esglésies de Magrigul

Marcel Pujol, Xavier Aguelo, Cristina García

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Roses

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles VI - IX

Tipus de jaciment
Conjunt d'esglésies

Dates de la intervenció
Març - agost 2025 / juny - agost 2025 / setembre - octubre 2025 / octubre - desembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Marcel Pujol i Hamelink, Xavier Aguelo Mas, Cristina García Jiménez

Institució, entitat o empresa promotora
Montjoi de Baix, SL

A partir de l'any 2021, la propietat del Mas de Montjoi de Baix va dur a terme diferents treballs de recuperació de l'entorn paisatgístic de la vall. Entre aquests projectes, destaquen, en primer lloc, la restauració i reconstrucció de la masia i, segon, la Font de Montjoi de Baix (Pujol/Aguelo 2023, 337-340).

Un tercer projecte fou l'encàrrec de recuperació agrícola amb conreu tradicional (hort, vinya i olivar) de l'àrea situada sota la Font i al marge esquerre de la riera de Montjoi (Garfella 2025). L'estratègia de la intervenció agrícola preveia destinar l'àrea propera a la Font com a hort, i els sectors nord i oest com a olivar i vinya, fet que requeria llaurar el terreny i intervenir en les parets de les feixes. La intervenció arqueològica en aquest punt va permetre localitzar una església, la qual anomenem Església 1.

Un quart projecte fou el sondeig realitzat al Pla sota el Mas, on es pretenia construir el dipòsit d'aigües residuals, lloc on va aparèixer una segona església, que anomenem Església 2.

TREBALLS REALITZATS

Àrea de l'Església 1 (Figura 1)

Abans d'intervenir a la zona situada sota la Font de Montjoi de Baix, eren visibles un conjunt de restes constructives formades per murs de pedra lligats amb morter de calç, de les quals es desconeixia la seva funcionalitat. Durant l'estiu de 2024, vam fer una neteja superficial que va permetre localitzar nous murs. A final d'any es va ampliar la neteja a tot el sector, deixant



Figura 1. Ortofoto de l'església 1 (Almudena García, Insitu SL).

a la vista una estructura rectangular de 9,70 m de llargada per 3,70 m d'amplada, tancada en el seu extrem est per un absis semicircular.

La primera campanya d'excavació, durant l'estiu de 2025, va consistir en el buidatge de l'interior i d'un marc perimetral tot al voltant. La intervenció va confirmar que es tractava d'una església amb l'absis orientat a l'est i dos àmbits annexos al costat sud i una petita estructura a l'extrem nord-oest. Durant aquesta intervenció es va constatar que la nau central conservava un paviment d'*opus signinum* i alguns trams dels murs també conservaven restes de l'enlluït original. A la zona de l'absis el paviment també fou construït amb *opus signinum* però amb una decoració radial de petits còdols de colors.

La paret de l'absis és la que conserva una major alçada (prop de 2,50 m) amb una fornícula central a l'interior. Davant del risc de col·lapse d'aquest mur, es va decidir ajornar l'excavació completa de l'absis fins a retirar les terres externes del costat est per a reduir-ne la pressió.

Les dades obtingudes en aquesta campanya van permetre identificar dues grans fases constructives, caracteritzades per dos nivells de circulació clarament diferenciats.

En relació amb l'església es van localitzar una sèrie de tombes. A l'exterior de l'edifici, al costat sud, es van localitzar dos enterraments infantils en cista, fets de lloses de pissarra (EN1 i EN2). Les datacions C-14 situen aquestes inhumacions al segle IX. Al costat nord del temple es van localitzar dues tombes amb caixa i coberta de pissarra, de les quals només es va excavar l'anomenada EN5, en què la datació per C-14 va situar aquesta inhumació al segle VII.

A finals de 2025, es va iniciar una nova campanya amb el doble objectiu de buidar les terres posteriors de l'absis per assegurar-ne l'estabilitat i finalitzar-ne l'excavació interior. En acabar la intervenció, es van consolidar les parts més febles de l'església, especialment els revestiments exteriors de l'absis, que es conserven des del nivell de circulació exterior fins a la capçalera, insistint els treballs de restauració i consolidació en les estructures i els enlluïts més degradats.

Els treballs realitzats a la nau i a l'absis van permetre documentar una sèrie d'espolis de cronologia indeterminada. La neteja d'aquestes van revelar que l'edifici s'asseia sobre una sèrie d'estructures prèvies, més antigues:

1. A la nau central es va identificar una tomba de grans dimensions construïda amb pedra, morter i lloses de pissarra (EN3). Tot i que no es va excavar en aquell moment, la seva orientació i ubicació evidenciaven que formava part d'un espai funerari anterior a l'església.
2. A l'absis van aparèixer dues tombes fetes amb morter de calç, pedra i lloses de pissarra, que seguien la mateixa orientació que la tomba de la nau.
3. A la part posterior de l'absis es va posar al descobert un mur de cronologia indeterminada que transcorre parcialment per sota de l'església i que manté la mateixa orientació que les tombes esmentades.

Àrea de l'Església 2 (Figura 2)

L'obra de rehabilitació de la masia preveia la construcció d'un dipòsit d'aigües residuals al pla que es troba sota del Mas de Montjoi de Baix. En aquesta àrea ja s'havia detectat una gran quantitat de material ceràmic d'època romana baix imperial que feia preveure la localització d'alguna estructura antiga. A final de l'any 2025, els treballs de decapatge van deixar al descobert un mur corbat que recordava un absis. La delimitació del perímetre del conjunt de l'edifici va deixar al descobert la planta d'una nova església (Església 2) que presenta unes dimensions superiors a la primera: 13,50 m de llargada interior, 4,20 m d'amplada i murs de 0,75 m de gruix. També es van localitzar al costat sud dos àmbits annexos, un dels quals connecta directament amb l'absis, i a l'extrem nord-oest una estructura de petites dimensions i forma quadrada.

A la part central del presbiteri es va desenrunar un espai soterrat o cripta. En aquesta es diferencien clarament dues fases constructives: en la primera, la cripta tenia unes dimensions més grans que les actuals i el seu accés se situava al costat nord; posteriorment, aquest accés es va tapiar i es va reduir l'espai interior —desconeixem on es trobava l'accés durant aquesta segona fase.



Figura 2. Ortofoto de l'església 2 (Almudena García, In-situ SL).

L'absis en planta d'arc de ferradura o ultrapassat, també mostra dues fases constructives diferenciades, per la superposició de dos absis. L'absis no presenta cap mena de paviment associat a cap de les dues fases.

A la nau també es detecta la presència d'aquestes dues grans fases constructives. Per una banda, als dos nivells de circulació de la nau, ambdós fets d'*opus signinum*. A la zona propera al presbiteri, per sota del paviment més recent, es conserven parcialment alguns trams del primer nivell de circulació, que presenta una decoració feta amb petits còdols de colors que, en el tram visible, dibuixen motius en espiral. Les dues fases constructives també s'aprecien a la paret sud de l'església; durant la neteja d'un espoli de cronologia indeterminada, es van identificar paraments de la primera fase que evidencien una ampliació posterior de 0,60 m cap al sud.

Fins a l'actualitat, s'han localitzat tres tombes al costat sud d'aquesta església. En destaca especialment la situada a tocar de l'absis (EN3), construïda d'obra, amb coberta de lloses de pissarra i l'interior totalment enlluït. Aquesta estructura es vincula amb la segona fase constructiva de l'edifici. En l'interior es van excavar les restes de tres individus: dos d'ells es van trobar remenats i arraconats a l'extrem sud de la tomba, mentre que el tercer es trobava en posició anatòmica. La datació C-14 situa aquesta inhumació al segle VIII.

Finalment, cal recalcar el fet que, en aquesta església, també s'han documentat al costat est tot un conjunt de murs de cronologia anterior que en alguns casos tenen continuïtat per sota dels fonaments de l'església amb una alineació completament diferent.

CONCLUSIONS

Els treballs duts a terme a l'entorn del Mas de Montjoi de Baix han permès localitzar dues esglésies, a 160 m l'una de l'altra. En aquests moments els treballs d'excavació encara estan en una fase inicial i les conclusions que es poden aportar són preliminars.

Els materials ceràmics recuperats en ambdues estructures són molt escassos i ens aporten poca informació pel que fa a la cronologia de les estructures. El marc cronològic en totes dues esglésies s'ha fet en funció de les dades aportades per la datació C-14 de les inhumacions. A l'Església 1 les restes més antigues localitzades fins ara se situen al segle VII i les més modernes al segle IX. Mentre que a l'Església 2 només tenim les dades aportades pel C-14 de la tomba localitzada a tocar de l'absis i que forma part, possiblement, dels darrers moments en què l'edifici encara era un espai de culte i que es dataria al segle VIII.

En totes dues estructures s'han pogut documentar dues grans fases constructives que comportaran una ampliació de la seva superfície constructiva. Tot i que es poden diferenciar de forma clara parts d'aquests dos grans moments encara s'han de fer més treballs de camp que ens permetin dibuixar de forma més clara cadascuna de les seves dimensions -tenint en compte la possible existència de construccions annexes-.

A nivell estructural les dues esglésies tenen similituds: edificis d'una sola nau, amb absis semicircular l'un i l'altre de ferradura; tots dos amb una construcció annexa al costat sud que interpretem com el porxo on es trobaria l'accés principal del temple, i més proper a l'absis un àmbit tancat amb probable funció de sagristia. A nivell estructural també es localitza en ambdues una estructura annexa en l'extrem nord-oest, de petites dimensions i forma quadrada, de la que en desconeixem la seva funcionalitat.

Una conclusió preliminar és que les esglésies s'haurien de relacionar amb la informació de la documentació arxivística, que ens parla de l'existència d'un monestir visigòtic, sembla que dividit en tres esglésies, a la Vall de Magrigul o Magregesum (Montjoi), i que fou destruït pels pagans (714-760). Posteriorment, almenys una de les esglésies fou refeta pel religiós hispà Àtala i els seus seguidors al voltant de l'any 770-780, quan l'Empordà ja formava part de l'Imperi Carolingi. Aquests fets van tenir lloc poc abans del lliurament de Girona a Carlemany (785) i del nomenament d'Àtala com a primer abat del monestir de Sant Policarp de Rasés (782). L'església refeta per Àtala podria tenir relació amb el

monestir de Santa Maria de Roses i una pervivència, a confirmar, que allargaria la seva vida fins a almenys el segle XII (Badia 1981; Vigué 1990; Marquès 1986).

Finalment, cal destacar la identificació —en totes dues esglésies— d'estructures de cronologia anterior. Durant les campanyes d'excavació no s'han realitzat treballs directament relacionats amb aquestes estructures i només se n'ha documentat la presència en planta. Tot i així cal destacar la gran quantitat de material ceràmic de cronologia romana que s'han localitzat en les dues àrees i que ens fa plantejar com a hipòtesi que aquestes estructures tinguin el seu origen en una *villa* romana baix imperial.

BIBLIOGRAFIA

BADIA, J. 1981, *Arquitectura medieval de l'Empordà*, Girona: Diputació de Girona.

VIGUÉ, J. 1990, *Catalunya Romànica. L'Empordà II*, vol. IX. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

GARFELLA , M. (Balma Forestal) 2025. *Informe sobre la planificació agrària de la finca Mas Montjoi de Baix*.

MARQUÈS, J. M. 1986, *El Cartoral de Santa Maria de Roses*, Barcelona: IEC.

PUJOL, M., AGUELO, X. 2023, Intervenció arqueològica al Mas de Montjoi de Baix (Roses, Alt Empordà). Dins BUXÓ, R., BURCH, J., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 337-340.

Les intervencions del bienni 2024-2025 al Puig Rom (Roses, Alt Empordà)

Eva Subías*, Dolors Codina**

* Universitat Rovira i Virgili

** Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Roses

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles VII - VIII

Tipus de jaciment
Poblat fortificat

Dates de la intervenció
Juliol 2024 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Programada

Títol del projecte quadriennal
El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port CLT009/18/00082

Direcció
Eva Subías Pascual

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Rovira i Virgili

Els treballs arqueològics que s'han dut a terme han format part del projecte de recerca quadriennal (2022-2025) "El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port" (CLT009/18/00082) finançat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Roses i la Universitat Rovira i Virgili. (Subías/Codina 2026)

Seguint les línies mestres del projecte quadriennal aprovat per la Direcció General del Patrimoni, les actuacions al Puig Rom s'han d'afrontar amb una visió de mitjà i llarg termini que condueixi a la consolidació i museïtzació del jaciment superant els greus inconvenients que presenta la logística dels moviments de terra.

Com ja hem exposat en diverses ocasions, la meitat septentrional del circuit de la muralla es troba parcialment encoberta per un mur de contenció dels sediments del turó i gairebé en espadat de diversos solars i estructures domèstiques habitades, fet que impedeix els moviments de maquinària pesant. En el avantprojecte d'intervenció arqueològica i arquitectònica sobre aquest tram de la murada ja es determinava que el primer que calia fer era organitzar els camins de circulació de les màquines per tal de procedir avançant des de l'extrem més allunyat i recòndit fins a la porta d'accés meridional.

En campanyes anteriors s'havia tingut en compte aquest propòsit i s'havia començat a rebaixar el relleu a l'interior amb l'objectiu enunciat, deixant preparat el terreny per a la prossecució dels treballs. Durant la

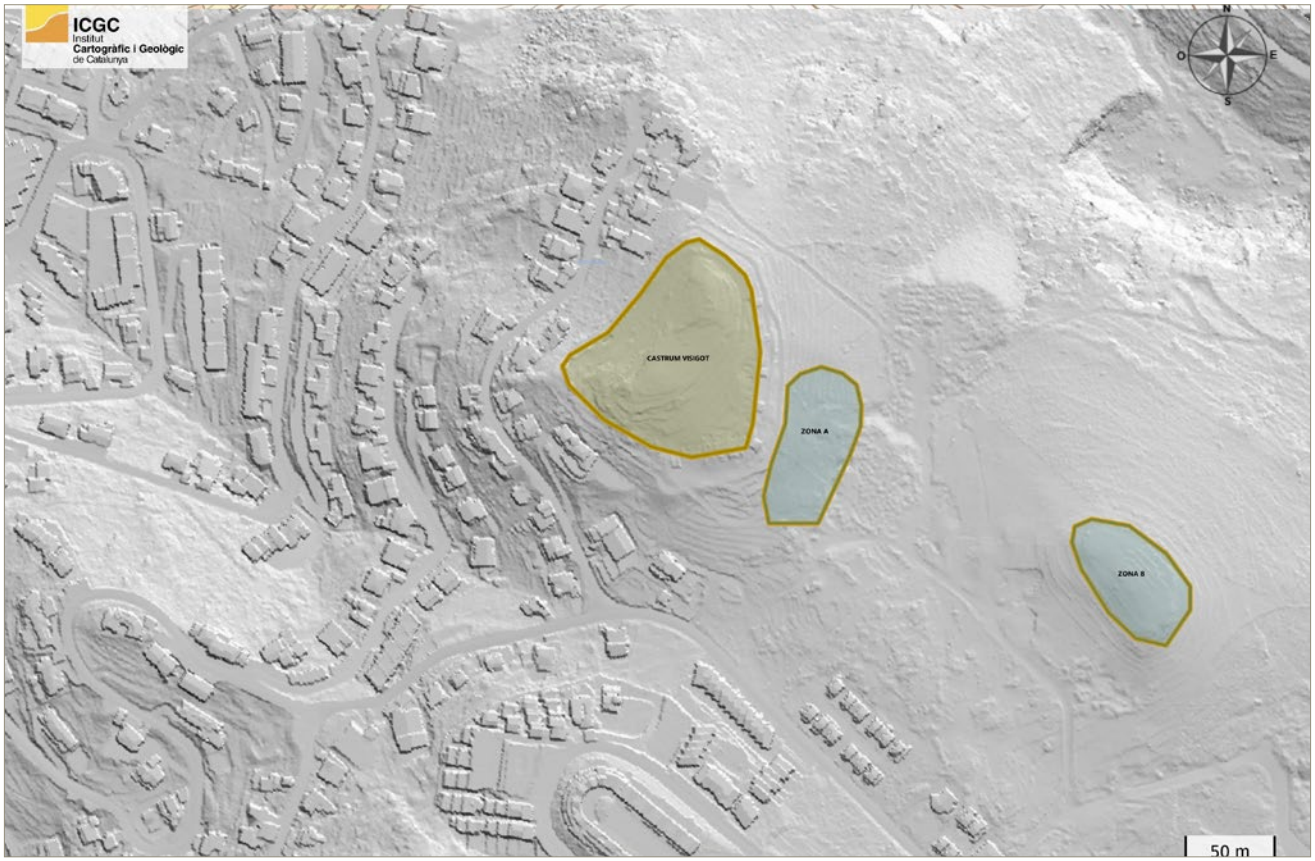


Figura 1. Plànol de situació de les intervencions de prospecció: a) sondeig en profunditat per descobrir cavitats; b) neteja superficial per resseguir construccions.

campanya del 2024, finalment, calia afrontar de forma contundent els moviments de terra que s'han de realitzar per tal de desbrossar la cara occidental i septentrional de la muralla. Abans de programar la intervenció va tenir lloc una reunió amb l'arquitecte municipal de la ciutat de Roses, la Sra. Cristina Casas, i l'empresa que habitualment participa en els treballs de desbrossament del jaciment i que compta amb la maquinària adient. Es va concloure que la complexitat de la intervenció en aquest sector (on abunden grans bolos de granit), podria suposar un risc de despreniment que afectés les cases del veïnat i, per tant, es va resoldre aturar provisionalment el projecte de desbrossament tot cercant un complement financer per abordar amb plenes garanties els moviments de terra i de blocs des de dins del jaciment.

Durant la campanya del 2024 s'ha continuat la tasca de desbrossament de l'exterior de la muralla de llevant contra la qual s'acumulen els nivells relacionats amb la construcció de feixes de conreu. Els treballs de desenrunament s'han dut a terme, de forma controlada, mitjançant màquina excavadora. El servei ha estat contractat a l'empresa BARTRA S.L. i el seguiment l'ha realitzat l'equip de direcció i els oficials d'arqueologia contractats que han rematat la feina de neteja després del pas de la màquina.

El tram intervingut correspon al final del llenç de llevant on s'havia intervingut durant la campanya anterior amb grans moviments de terra per tal d'eixamplar el camí i permetre el moviment de la maquinària. En aquell moment s'havia arribat a l'angle nord-oriental del recinte deixant net el pendent del terreny i havent pogut constatar que en aquest punt extrem, més enllà de la torre número 10 no hi havia cap més estructura antiga visible en alçat perquè les restes de la muralla van quedant emmascarades pel mur contemporani que remunta l'antic circuit. Només calia acabar el seguiment amb una intervenció manual, atenta a la possibilitat de recuperar indicis estratigràfics i topogràfics per tal de resseguir la banqueta de fonamentació de la muralla que s'ha anat recuperant a tota la meitat meridional de la fortalesa. La banqueta de fonamentació, en aquest sector, es presenta amb certa inclinació en comptes de ser horitzontal potser perquè el terreny esdevé força abrupte. Per tal de documentar amb el màxim de rigor les tasques i les troballes, es va fer un aixecament fotogramètric del sector. La intervenció va ser conduïda pel Dr. J.I. Fiz.

A l'angle del jaciment es poden veure grans rocs del terreny natural que tal vegada havien servit per fonamentar una torre d'angle, però no s'hi ha trobat marques o retalls que permetin afirmar-ho. Malaurada-



Figura 2. Alçat de la Torre número 6 després de l'excavació i abans de la seva consolidació.

ment, ara mateix els treballs arqueològics no poden continuar sense desmuntar el mur contemporani de contenció. Per tant, per a la prossecució de l'excavació arqueològica, restem a l'espera de l'execució del projecte general de consolidació i restauració del circuit emmurallat.

Durant la campanya del 2025, davant del bloqueig del desbrossament de la muralla, es van concentrar els treballs en dues intervencions de prospecció relacionades amb l'entorn del *castrum* i de la seva implantació paisatgística (Fig. 1).

En primer lloc, es tractava de fer una neteja superficial arran de les traces detectades amb fotografia aèria en el petit turó al sud del *castrum*. En aquest cas, la neteja havia de ser molt curosa perquè les restes, que no comporten ni morter ni rasa de fonamentació, són minses i es diferencien amb dificultat d'una estesa de pedres sense intencionalitat constructiva. Es tractava de resseguir les alineacions per observar la tècnica de construcció i determinar-ne el possible origen.

La prospecció s'havia realitzat uns anys abans, en el context del nostre projecte quadriennal, i l'anàlisi havia aparegut publicada a un article especialitzat en teledetecció (Fiz *et al*. 2022). El resultat de la neteja va posar en evidència una alineació molt clara de pedres, orientada segons els punts cardinals. Es distingeix bé d'altres parets que son típiques de la construcció en pedra seca (tot el turó està afeixat). La resta de paraments d'una hipotètica construcció quadrangular que la prospecció suggeria no es perceben amb tanta claredat, arrossegats segurament per l'erosió natural o agrícola. Malauradament, no s'ha trobat cap estratigrafia ni cap material ceramic o d'altres tipus que puguin acreditar l'antiguitat del mur.

En segon lloc, arran d'una proposta del Sr. Carles Pàramo, i després de parlar-ho amb l'arqueòloga territorial, Sra. Montse Mataró, es va procedir a la realització d'un sondeig per localitzar unes cavitats que haurien estat detectades amb georadar per part d'un equip d'enginyers de l'empresa Movinmarine, especialitzats en la cerca de recursos minerals. La prospecció es va fer de forma independent, sense cost pel projecte ni intervenció del seu equip investigador, si no és pel seguiment i control arqueològic de les actuacions. Aquests enginyers defensen la idea que al vessant meridional exterior del *castrum* hi ha galeries o cavitats significativament grans. Com que sempre ha estat una problemàtica major entendre el context hidràulic del poblat, vàrem considerar que explorar el subsol i les possibles cavitats podia tenir interès. Per a la verificació es va proporcionar documentació topogràfica dels llocs rellevants i vàrem escollir una localització prou allunyada de la muralla perquè no interferís en la visita ni en l'excavació del jaciment. L'exploració es va realitzar durant una jornada de treball amb l'ajut de l'empresa Bartra S.L. pels moviments de terra i el grup d'oficials d'arqueologia per a la neteja de l'estratigrafia. Malauradament, cal dir que la rasa no va aportar cap indici de cavitat fins a la profunditat explorada.

Finalment, la campanya del 2025 ha requerit una intervenció arqueològica de neteja i interpretació de les restes de la Torre número 6, prèvia als treballs sistemàtics de consolidació de les torres desenrunades. La torre presentava un estat de conservació dolent que impedia veure'n amb claredat els límits. L'excavació ha

posat en evidència que en aquest cas, els fonaments i l'alçat de l'estructura s'havien fet amb pedruscall de mida mitjana i fins i tot havia requerit un reforç pel costat de ponent (Fig. 2).

BIBLIOGRAFIA

FIZ, J. I., MARTÍN, P. M., CUESTA, R., SUBÍAS, E., CODINA, D., CARTES, A. 2022, Examples and results of aerial photogrammetry in archeology with UAV: Geometric documentation, high resolution multispectral analysis, models and 3D Printing. *Drones* 2022, 6(3), 59; https://doi.org/10.3390/drones6030059

SUBÍAS, E., CODINA, D. 2026, *Memòria explicativa del projecte de recerca quadriennal (2022-2025) "El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port"* (CLT009/18/00082). Memòria Inèdita.

Intervencions de conservació-restauració de dues torres del *castrum* visigòtic de Puig Rom (Roses, Alt Empordà)

David Mallorquí, Cristina Macho

SIGNINUM Restaura, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Roses

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles VII - VIII

Tipus de jaciment
Poblat fortificat

Dates de la intervenció
Setembre - octubre 2024 / octubre 2025

Tipus d'intervenció
Consolidació i restauració d'estructures arqueològiques

Títol del projecte quadriennal
El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port

Direcció
Cristina Macho Agudo (2024) / David Mallorquí Garcia (2025)

Institució, entitat o empresa promotora
Universitat Rovira i Virgili / Ajuntament de Roses

Durant els mesos de setembre i octubre de 2024 i octubre del passat any 2025, es varen realitzar les intervencions de conservació-restauració al *castrum* visigòtic de Puig Rom, inscrites dins el projecte *El poblament visigòtic a Roses: el Puig Rom i l'assentament del port* promogut per la Universitat Rovira i Vigili i l'Ajuntament de Roses.

Continuant amb els treballs iniciats el 2019, que han permès la consolidació de les torres núm. 1 i 2, situades a l'entrada al recinte emmurallat, i les torres núm. 7, 8 i 10 ubicades a la banda est i nord-est del recinte (Mallorquí/Macho 2022), i un cop finalitzades les corresponents campanyes arqueològiques que varen permetre resseguir el traçat del recinte emmurallat es va creure convenient realitzar les intervencions de consolidació de les torres núm. 9 i 6, respectivament, situades ambdues a la banda est del recinte emmurallat, a causa del mal estat que presentaven, per poder-ne assegurar així la seva conservació i millorar-ne la llegibilitat.

DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES

El poblat de Puig Rom, el *castrum* visigòtic, es situa dins la segona meitat del segle VII dC en el context històric de final de la Hispània romana i inici del domini dels monarques visigots. S'emplaça en el cim d'un turó, conegut amb el nom de puig de les Muralles, que s'eleva uns 230 m sobre el nivell del mar, amb una superfície de 0,9 ha i 125 m d'amplada màxima nord-sud per 110 m est-oest (Palol 2004). El lloc té una excel·lent vista panoràmica sobre l'entorn, cosa que facilita la vigilància i el control del territori i la badia.



Figura 1. Vista general de la banda est del recinte emmurallat, amb totes les torres intervingudes durant les darreres campanyes.

La muralla del poblat envolta el cim del puig i segueix la seva configuració, dibuixant un perímetre irregular. Es conserva quasi tot el perímetre llevat del sector nord. La muralla presenta una alçada màxima d'uns 3 o 4 metres als sectors est i sud, els més ben conservats. Té un gruix d'uns dos metres i la tècnica constructiva utilitzada és la de la doble paret amb un reompliment intern. Els dos paraments han estat aixecats amb grans pedres, de granit majoritàriament, disposades en sec. S'observen moltes filades de pedres inclinades i, en alguns trams, col·locades en *opus spicatum*. El reompliment interior es fa amb pedres, graves i terra. La secció de la muralla mostra un perfil lleument atalussat.

La muralla té una única porta, que es localitza al sud. Aquesta està flanquejada per dues torres de planta quadrangular les quals s'ha pogut constatar que són de construcció diversa. Respecte a la torre núm. 1, i a diferència de la resta, aquesta està imbricada amb la muralla. La seva construcció amb filades, que combinen *opus spicatum*, enllaça amb la cara interna de la muralla, la qual està realitzada amb grans blocs i lloses disposades en filades. El seu interior presenta, a més, una construcció completament diferent de la resta de torres del recinte, ja que està construïda amb filades de pedra, reomplertes amb pedruscall, que enllacen els murs de llevant i de ponent de la torre, conferint-li una gran solidesa.

Respecte a la resta de torres intervingudes durant les darreres campanyes, les quals són les torres núm. 2, 7, 8 i 10, totes elles tenen una planta quadrangular, d'aproximadament 5 m de costat, que s'adapta al desnivell del terreny, i s'adossen contra la muralla. En cap cas s'ha vist que estiguessin imbricades amb la muralla, fet que indica que es varen construir un cop aquesta ja s'havia aixecat (Fig. 1).

El parament dels murs que s'adossen perpendicularment a la muralla és similar entre les diferents torres: presenten una construcció amb filades de pedra de dimensions mitjanes i petites majoritàriament, mentre que els blocs de pedra de grans dimensions es reserven tan sols en la zona de la base i/o fonamentació dels murs i en les cantoneres. El material lligant és morter de calç, molt present i clarament visible lligant les diferents pedres; altrament, però també es conserven restes notables en el parament, que fan pensar en un possible rejuntat i regularització dels paraments. Respecte a l'amplada dels seus murs, aquesta és similar entre ells i és propera als 90 cm. i pel que fa als murs de les torres que corren paral·lels a la muralla apuntaven en la seva cara exterior una lleugera inclinació cap a la muralla, segurament per guanyar estabilitat. Finalment, l'interior de les torres era reblert amb pedruscall petit i terres.

OBJECTIUS I CRITERIS DE LA INTERVENCIÓ

Els objectius de les intervencions realitzades es van centrar principalment en la consolidació i preservació de les restes conservades de les dues torres, completant-les al mateix temps amb una restauració de les seves àrees més malmeses, per facilitar la seva comprensió i afavorir la seva llegibilitat. Els criteris generals que han regit ambdues intervencions s'han basat en l'estricta conservació de les restes originals, respectant al màxim els seus materials, com també els seus aparells i elements constructius apareguts.

INTERVENCIÓ DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ

A causa de la similitud constructiva de les torres 6 i 9, els treballs realitzats per a la seva conservació-restauració han sigut força similars malgrat les particularitats pròpies de l'estat de conservació i de la naturalesa constructiva de cadascuna d'elles. Així, els treballs de consolidació es varen iniciar amb tasques de desbrossament i desenrunament dels seus coronaments, extraient els arbusts i plantes existents, així com les seves arrels, i també les pedres apilades de manera desorganitzada i els nivells de terra més superficials.

En la torre núm. 6, un cop finalitzats aquests treballs, es va poder comprovar com havia sofert un important amuntegament de pedres en una etapa força més recent que desdibuixava la seva lectura més original. I a més, es va descobrir les restes d'una antiga base de fonamentació del parament sud de la torre. Per aquesta raó, abans de prosseguir amb els treballs de consolidació, va caldre realitzar primer l'excavació i estudi arqueològic de les restes aparegudes, treballs que varen ser realitzats per arqueòlegs de la Universitat Rovira i Virgili. Així, es va poder descobrir com els paraments conservats de la torre 6 presentaven una construcció amb filades de pedra de dimensions petites majoritàriament, mentre que les pedres de més grans dimensions es reservaven per a la seva fonamentació i cantonades. El material lligant era morter de calç, molt



Figura 2. Vista de la torre 6 al final dels treballs de conservació-restauració.

present i clarament visible lligant les diferents pedres. Per altra banda, es conservaven restes molt notables de morter en el parament nord, que feien pensar en un rejuntat i/o regularització de la seva superfície. I finalment, com a element destacable, cal esmentar la base de fonamentació existent en el parament de la banda sud, on només es conservava una filada de pedres, correctament disposades, i perfectament lligades amb morter de calç.

Amb la finalització dels treballs de neteja i sanejament, es varen fer més visibles les diverses alteracions (esllavissaments, pèrdua de verticalitat, etc.) que afectaven la conservació d'ambdues torres. Per aquesta raó, i sobretot per evitar possibles pèrdues i/o despreniments i alhora intentar recuperar la seva estabilitat, en alguns punts va ser necessari el desmuntatge de les pedres originals, netejar i sanejar les zones afectades, per a continuació recol·locar-les novament en la seva posició, substituint l'antic material lligant per un morter de calç de nova confecció d'aspecte similar, quant a color i granulometria, al morter original.

A causa de les pèrdues que sofertes en les dues torres, es va optar per realitzar una reintegració de les àrees perdudes, reproduint el mateix aparell constructiu de l'obra original, per així donar continuïtat visual i constructiva a l'estructura. Per a aquesta actuació, es va emprar pedra de recuperació procedent del mateix jaciment aplegada durant les darreres excavacions arqueològiques. Així, en la torre núm. 9 es varen emprar pedres de similars característiques a les presents en les estructures conservades, de dimensions petites i mitjanes i grans, lligades amb un morter de calç i àrids, en proporció 1:4. Per a la col·locació dels grans blocs de la torre 9 va ser necessari l'ajuda d'una màquina retroexcavadora.

Respecte a la torre núm. 6, es va creure oportú realitzar una reintegració de les àrees perdudes del mur exterior, paral·lel a la muralla, reproduint el mateix aparell constructiu de l'obra original, amb pedra majoritàriament més petita, per així donar continuïtat visual i constructiva, i alhora actuar com a element d'estabilització i protecció per a la resta de la mateixa estructura (Fig. 2).

Amb aquestes actuacions es va voler afavorir la llegibilitat de les estructures, completant els seus traçats i reconstruint les filades malmeses, ajudant a la seva visibilitat i comprensió. Per a diferenciar visualment les àrees reconstruïdes en cadascuna de les torres, prèvi-

ament es va col·locar com a element de separació una capa de malla de polièster damunt les superfícies originals, sobre la qual es varen realitzar els treballs de reconstrucció descrits anteriorment. Per a la realització de tots els morters es va utilitzar una barreja de sorra i calç hidràulica natural NHL 3,5 en les proporcions anteriorment detallades.

En darrer terme, a la torre núm. 9 es creu oportú deixar atalussat el seu mur paral·lel a la muralla, principalment la part original conservada, donat que la seva base estava suportada sobre un reblert de terra i pedra. Aquesta actuació permetrà evitar que l'acció directa de l'aigua de la pluja pugui malmetre aquesta base i posar en risc la seva conservació futura.

CONSIDERACIONS FINALS

Les intervencions de conservació-restauració portades a terme en les torres 9 i 6 del recinte emmurallat del *castrum* visigòtic de Puig Rom perseguia principalment la seva consolidació i estabilització d'aquestes, i alhora donar continuïtat als treballs iniciats l'any 2019. Els treballs plantejats a l'inici de cada intervenció es varen desenvolupar de manera satisfactòria, essent possible completar totes les actuacions de consolidació previstes que permet, a més, millorar la llegibilitat d'ambdues torres amb una reintegració parcial dels paraments dels seus murs.

BIBLIOGRAFIA

MACHO, C., MALLORQUÍ, D. 2022, Intervencions de conservació-restauració de dues torres del castrum visigòtic de Puig Rom (Roses, Alt Empordà), Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 522-525.

PALOL, P. de 2004, *El* castrum *de les muralles de Puig Rom (Roses, Alt Empordà)*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, Diputació de Girona, Ajuntament de Roses. Sèrie Monogràfica 22.

Intervenció arqueològica al carrer Rutlla, 4 de Fontanilles (Baix Empordà)

Nerea Timoneda, Almudena García

In Situ, Arqueologia i Antropologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Fontanilles

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles IX - XII

Tipus de jaciment
Camp de sitges

Dates de la intervenció
Octubre 2024 - febrer 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Nerea Timoneda Cruceira

Institució, entitat o empresa promotora
MAJORNI INVESTMENT, S.L.

Entre els mesos d'octubre de 2024 i febrer de 2025 es va dur a terme una intervenció arqueològica preventiva al solar situat al carrer Rutlla, 4 de Fontanilles (Baix Empordà), motivada pel projecte de construcció d'un habitatge unifamiliar amb piscina. La parcel·la, amb una superfície de 1.895 m², es localitza dins l'àrea d'expectativa arqueològica definida arran de les troballes efectuades l'any 2020 entre el carrer de la Rutlla i el carrer Major, on es van documentar diverses fosses i sitges d'època altmedieval (Muntaner 2020).

L'actuació tenia com a objectiu detectar, delimitar i excavar possibles restes arqueològiques afectades pels moviments de terres previstos, així com ampliar el coneixement sobre l'ocupació altmedieval documentada en aquest sector del municipi.

CONTEXT GEOGRÀFIC I ARQUEOLÒGIC

El municipi de Fontanilles se situa a la plana del Baix Empordà, entre els cursos del Ter i el Daró, en un territori caracteritzat per sediments fluvials i deltaics formats per graves, sorres, llims i argiles (Mas 1986, 71-74). El nucli històric ocupa petits turons lleugerament elevats respecte a la plana circumdant, fet que afavorí històricament l'establiment humà en un entorn marcat per zones inundables.

El solar intervingut es troba als afores immediats del nucli urbà, entre el carrer de la Rutlla i el carrer Major, en una àrea on intervencions anteriors havien documentat estructures negatives atribuïdes a cronologies altmedievals.

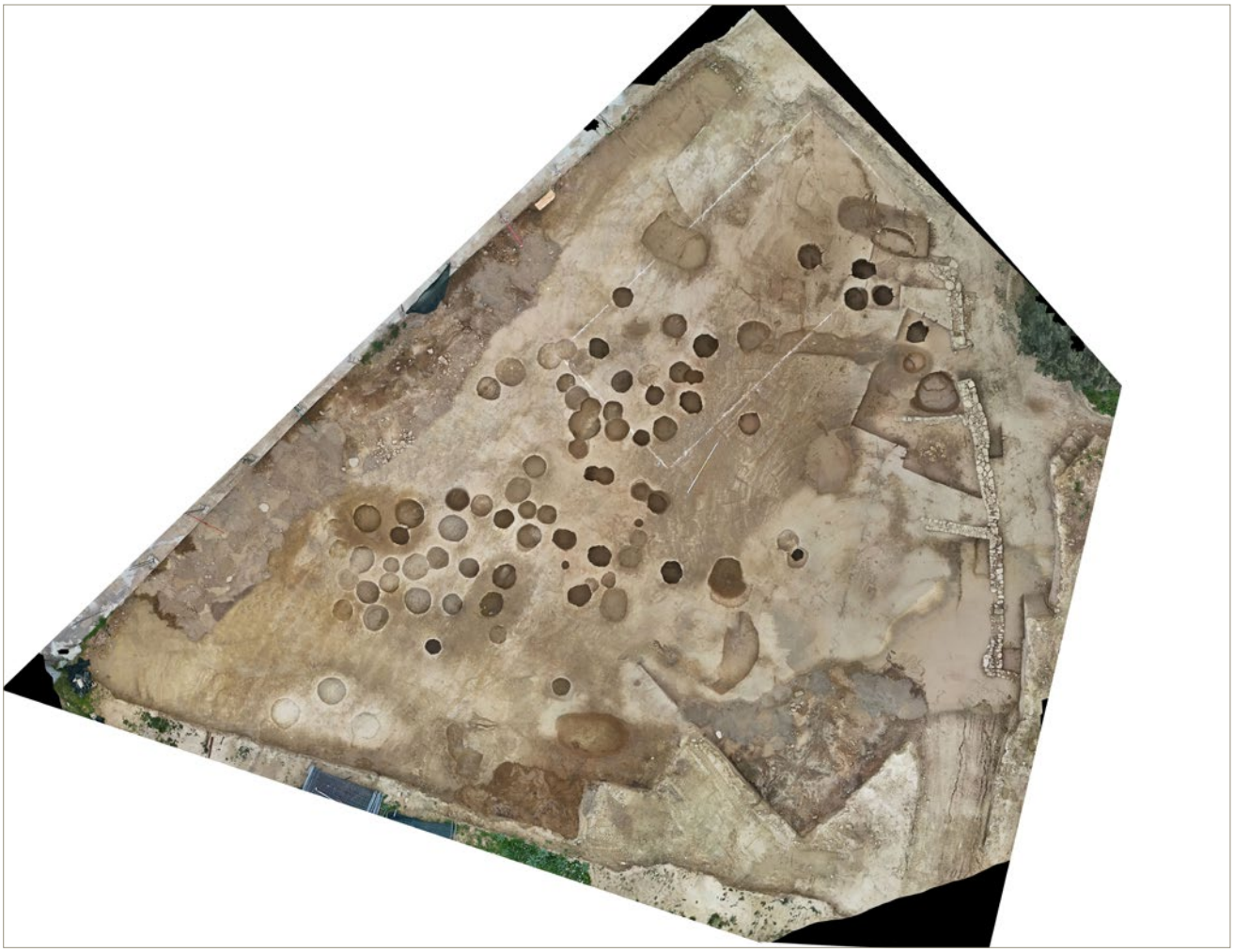


Figura 1. Planta general del jaciment amb distribució de les estructures arqueològiques documentades.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Un cop assolit el nivell geològic es van identificar prop de vuitanta estructures negatives excavades als llims carbonatats naturals. Les estructures apareixien a profunditats variables segons el sector de la parcel·la, des d'uns 50 cm respecte a la cota superficial a la banda est fins a gairebé 2 metres a l'extrem oest (Fig. 1).

La major part de les estructures corresponen a fosses i fosses-sitja de planta circular o ovalada, amb parets còncaves o convergents i fons generalment plans. Les dimensions oscil·len habitualment entre 1 i 1,40 metres de diàmetre, tot i que també es documentaren estructures de majors dimensions.

Entre les estructures més destacades cal esmentar E1, una gran estructura de planta irregular amb una possible subestructura interna, interpretada provisionalment com un espai relacionat amb activitats agrícoles o un possible cobert. Malgrat no documentar-se elements constructius associats, la seva morfologia la diferencia clarament de la resta de fosses identificades.

Pel que fa als rebliments, aquests estaven formats principalment per terres argiloses amb presència variable de material ceràmic, fauna, carbons i malacofauna. En alguns casos es van localitzar acumulacions de blocs i lloses que podrien correspondre a sistemes de tancament o cobertura de les estructures. També destaca la recuperació d'una olla pràcticament sencera a l'interior de l'estructura E8.

Algunes estructures presentaven relacions estratigràfiques de superposició i retall, indicant diverses fases d'ús i reutilització de l'espai (Fig. 2). Igualment, en determinats rebliments es va recuperar material romà residual, especialment fragments d'àmfora itàlica i de producció de la costa catalana, interpretats com a materials desplaçats presents als sediments de rebliment.

A banda de les fosses-sitja, també es van identificar algunes estructures de morfologia irregular (E18-E19), probablement vinculades a activitats extractives relacionades amb l'obtenció d'argiles.

Finalment, a la zona corresponent al mòdul 3 projectat i a l'àrea de la futura piscina es van documentar onze estructures construïdes tipus mur. Aquestes estructures, parcialment conservades i afectades per rebaixos posteriors, defineixen diversos alineaments orientats



Figura 2. Vista i detall d'una de les estructures tipus sitja excavades durant la intervenció arqueològica.

principalment nord-est/sud-oest i nord-oest/sud-est. Tot i que actualment es troben encara en fase d'estudi, la seva presència evidencia una ocupació més complexa del sector, probablement vinculada a espais d'hàbitat o estructures auxiliars associades a l'àrea d'emmagatzematge documentada. La relació estratigràfica entre aquestes construccions i les estructures negatives permet plantejar l'existència de diferents fases d'ocupació dins el mateix espai arqueològic.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica al carrer Rutlla, 4 de Fontanilles ha permès confirmar l'existència d'una extensa àrea d'ocupació altmedieval als afores del nucli històric actual. El conjunt documentat, format principalment per fosses i sitges excavades al substrat geològic, sembla correspondre a un espai relacionat amb activitats agrícoles i d'emmagatzematge desenvolupades entre els segles IX i XII.

La notable concentració d'estructures negatives, juntament amb les relacions estratigràfiques identificades, evidencia una ocupació continuada i una reutilització recurrent de l'espai. Així mateix, la documentació de possibles sistemes de cobertura amb lloses i la recuperació de materials ceràmics relativament complets aporten noves dades sobre les dinàmiques domèstiques i productives del període.

Els resultats obtinguts amplien significativament el coneixement arqueològic de Fontanilles i reforcen la importància d'aquest sector dins l'ocupació rural altmedieval de la plana del Baix Empordà.

BIBLIOGRAFIA

MAS, J. 1986, *El Baix Empordà*. Girona: Diputació de Girona.

MUNTANER, J. 2020, *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de la Rutlla i carrer Major de Fontanilles*. Memòria inèdita.

El camp de sitges medieval de Canapost (Forallac, Baix Empordà): resultats del seguiment arqueològic de les obres d'ampliació d'un vial

Anna Augé, Laia Muntaner

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Forallac

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles XI - XV

Tipus de jaciment
Sitjar

Dates de la intervenció
Desembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Augé Santeugini

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Forallac

El desembre de 2024 es va dur a terme el seguiment arqueològic de les obres d'ampliació d'un vial situat a l'oest del nucli urbà de Canapost, al municipi de Forallac. L'actuació arqueològica tenia com a objectiu controlar els moviments de terres derivats del rebaix del marge occidental del vial i de la construcció d'un mur de contenció, atès que l'àrea afectada es troba dins l'espai de protecció arqueològica del jaciment de Mas Saló, catalogat al planejament urbanístic municipal.

La intervenció preventiva es justificava per l'existència d'antecedents arqueològics rellevants a l'entorn immediat, especialment el jaciment conegut com a camp de sitges de Canapost, documentat l'any 2004 durant les obres de construcció de la rotonda de la cruïlla de les carreteres GI-644 i GI-651. Aquella intervenció va permetre identificar un conjunt d'onze sitges medievals i altres estructures, interpretades com una àrea d'emmagatzematge vinculada a l'explotació agrícola del nucli de Canapost (González 2004).

El lloc de la intervenció se situa al marge oest d'un vial sense nom que discorre entre la carretera GI-644 i el camí antic de Canapost cap a Vulpellac, a tocar de Mas Vives i aproximadament a 150 m a l'oest de l'església de Sant Esteve de Canapost.

La zona afectada per les obres tenia una longitud aproximada de 60 m en direcció nord-sud i un eixamplament d'uns 3 m respecte a la calçada existent. Els treballs van consistir en l'excavació d'un talús d'entre 1,20 i 2,50 m d'alçada i posteriorment en l'obertura d'una

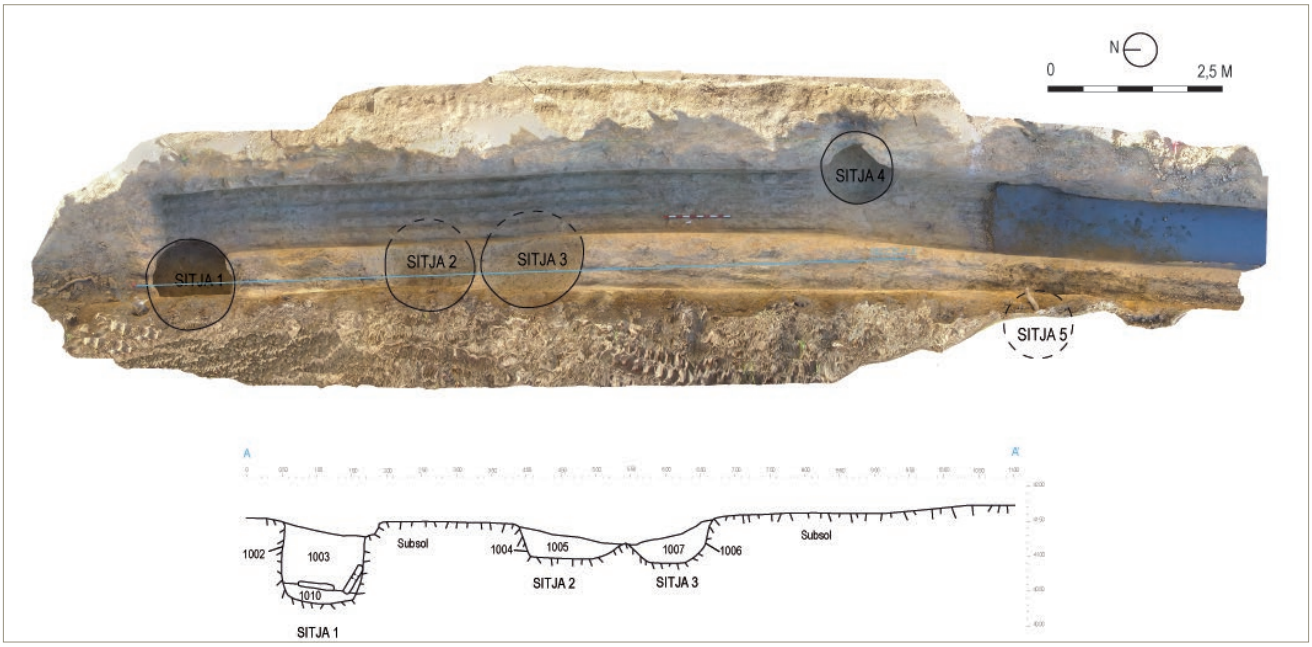


Figura 1. Planta amb les cinc sitges documentades.

rasa d'uns 0,80 m d'amplada i 0,90 m de fondària per a la fonamentació d'un mur de contenció (Fig. 1).

Des del punt de vista arqueològic, l'àrea forma part d'un entorn especialment ric. A banda del camp de sitges documentat el 2004, el jaciment de Mas Saló inclou l'església de Sant Esteve i l'extens cementiri altmedieval i modern, excavat entre 2004 i 2005, que va aportar sarcòfags, tombes de lloses i enterraments datats des dels segles IX-X fins a època moderna (Frigola 2005).

DESCRIPCIÓ DE LES RESTES

Tot i que la majoria dels rebaixos van ser executats sense control arqueològic, la inspecció posterior dels treballs va permetre detectar la presència de material arqueològic i identificar diverses estructures negatives seccionades en el perfil, interpretades com a sitges. De les cinc sitges localitzades se'n van excavar quatre, totes parcialment malmeses pels rebaixos (Fig. 1).

Sitja 1

La sitja 1 es localitzava a l'extrem nord del conjunt. Presentava una planta circular, parets i fons lleugerament còncaus, un diàmetre d'1,16 m i una fondària conservada d'1,10 m.

El seu rebliment va proporcionar abundant ceràmica comuna de cocció reductora, un ganivet de ferro, una pedra de molí dipositada gairebé al fons de l'estructura i un bloc de gres escairat. Aquesta combinació de materials constitueix una de les troballes més destacades de la intervenció (Fig. 2).

Sitja 2

Situada a uns 2,10 m al sud de la sitja 1. Conservava un diàmetre aproximat d'1,30 m i una fondària màxima de 0,64 m, amb fons pla i parets lleugerament còncaves. El rebliment contenia fragments de ceràmica comuna reduïda i restes de fauna.

Sitja 3

Adossada pràcticament a la sitja 2, al sud. La secció mostrava parets i fons lleugerament còncaus, amb un diàmetre màxim d'1,50 m i una fondària de 0,70 m. El material recuperat consistia principalment en ceràmica comuna de cocció reductora.

Sitja 4

Localitzada al sud-est de la sitja 3, a uns 3,60 m de distància, presentava una planta circular d'1,10 m de diàmetre i 1 m de fondària, amb parets i fons clarament còncaus. El rebliment va proporcionar ceràmica reduïda i restes faunístiques.

Sitja 5

La cinquena sitja es trobava, a 2,5 m al sud-oest de la sitja 4, a la part superior del talús i no va poder ser excavada, tot i que se'n va registrar la posició en planta.

RESULTATS

Les cinc estructures documentades presenten característiques morfològiques molt similars a les sitges excavades el 2004: plantes circulars, diàmetres compresos aproximadament entre 1,10 i 1,50 m i seccions amb parets lleugerament còncaves i fons plans o còncaus.

Pel que fa al material arqueològic recuperat, malgrat que encara falta un estudi més detallat, majoritàriament està compost per ceràmica comuna de cocció reductora que situa la cronologia de les sitges, en època medieval entre els segles XI-XV. Aquesta cronologia encaixa plenament amb la del camp de sitges documentat anteriorment.



Figura 2. Vista de la sitja 1 durant el procés d'excavació. Al fons de la sitja es va trobar una pedra de molí i un bloc de gres.

Entre el material destaca un fragment de ganivet de ferro i una pedra de molí dipositada al fons de la sitja 1 que caldrà estudiar i comparar amb altres fragments de molí, recuperats en l'excavació de 2004. La presència d'aquesta peça suggereix pràctiques d'amortització similars i reforça la vinculació funcional entre ambdós conjunts.

Així, les cinc noves sitges estan vinculades al jaciment camps de sitges de Canapost, situat a uns 25 m de distància al nord del lloc de la present intervenció, ampliant significativament l'extensió coneguda d'aquest espai d'emmagatzematge agrícola. Sumades a les onze sitges documentades el 2004, el conjunt evidencia l'existència d'una àrea d'explotació agrícola de gran entitat, probablement més extensa del que indiquen els límits excavats fins avui.

Finalment, cal assenyalar que l'execució de les obres d'ampliació del vial i la construcció del mur de contenció eren incompatibles amb la conservació in situ de les estructures excavades. Per aquest motiu, un cop documentades arqueològicament mitjançant fotografia, planimetria i registre estratigràfic, les sitges afectades van ser cobertes amb geotèxtil i terra per permetre la continuació de l'obra.

BIBLIOGRAFIA

GONZÁLEZ, R. 2004, *Memòria Seguiment arqueològic a Canapost (Canapost, Forallac)*. Memòria inèdita. Servei de Patrimoni d'Arqueològic i Paleontològic de Catalunya. Mem. Núm.: 7597.

FRIGOLA, J. 2005, *Memòria de la intervenció arqueològica al pati de l'església de Sant Esteve de Canapost (Forallac, Baix Empordà)*. Memòria inèdita. Servei de Patrimoni d'Arqueològic i Paleontològic de Catalunya. Mem. Mem. núm. 7976.

La Closa Fonda i el poblament altmedieval de Llabià (Fontanilles, Baix Empordà)

Albert Seguí, David Cuña, Elena Alonso

Qark Arqueología, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Fontanilles

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles X - XII

Tipus de jaciment
Poblament, sitjar, cementiri

Dates de la intervenció
Agost 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Albert Seguí Pons

Institució, entitat o empresa promotora
SEIASA (Sociedad Mercantil Estatal de Infraestructuras Agrarias, SA)

El control de les obres de millora del regadiu de la comunitat de regants del Rec del Molí de Pals, promoguda per SEIASA i executada per TRAGSA, amb un 80% del pressupost provinent dels fons europeus Next Generation, va permetre localitzar d'un jaciment inèdit al nord del nucli urbà de Llabià, dins el municipi de Fontanilles (Baix Empordà). Aquest jaciment es troba a tocar del rec Traient, rec construït a mitjan segle XIX per a desaiguar l'aigua de l'Estany d'Ullastret i està dividit, nord-sud, pel camí que porta de Llabià fins al Mas Vehí, situat al costat de la carretera Parlavà-Torroella de Montgrí (Fig. 1).

En obrir-se les rases corresponents a la col·locació del ramal 3.2 (segons el sistema de numeració de ramals de l'obra) es localitzaren a banda i banda del camí diferents evidències arqueològiques que van ser motiu d'excavació.

DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

Un cop acotades les zones on es van localitzar elements arqueològics es va intervenir mitjançant excavació manual per tal de determinar en quins contexts ens trobàvem i fer-ne una adscripció cronològica i funcional d'aquests elements.

Així, d'una banda, tenim, al costat est del camí una àrea amb diverses estructures excavades al subsol, negatives, que correspondrien a un rebost altmedieval. Aquest estaria format per una sitja i, fins a vuit fosses, de les quals en vam poder excavar sis i, les altres dues no es van poder excavar per causes climàtiques i la pu-



Figura 1. Plànol de La Closa Fonda, campanya de 2025.

jada del nivell freàtic. Els materials que apareixen en l'amortització d'aquestes estructures ens situa entre els segles IX i XII, amb ceràmiques tornejades de cuita reductora i perfils en S, pròpies de l'alta edat mitjana, sense presència de cap ceràmica vidrada ni amb decoració pintada. A més d'aquestes estructures negatives també ens va aparèixer un mur orientat nord-sud, que es perdia sota els perfils del perímetre de l'excavació. Es va poder documentar una longitud d'1,70 m per una amplada d'uns 0,75 m. La seva potència màxima era de 0,30 m, quedant penjat sota la segona filada descoberta (Fig. 2). Aquests elements els haurem d'associar amb els que han aparegut al costat oest del camí que divideix el jaciment.

Al costat oest del camí les tasques de control de la rasa van permetre localitzar, en un primer moment, dos enterraments, dels quals es va trobar el crani. Un cop identificades les restes, i havent-nos arribat la notícia que, des de feia uns quants anys, arran de la publicació d'un article de Joan Badia a la revista local (Badia 2012), es buscava la ubicació d'una església que apareix en documents d'arxiu, però que actualment està perduda, creiem que podem trobar-nos prop de l'esmentat temple. L'aparició d'aquests dos esquelets, sumat als topònims que es conservaven dels camps de la zona (Camp de les Verges, Camp de l'Obra i Camp del Senyor), ens portà reforçar aquesta teoria.

Davant la magnitud que podria agafar la troballa i sempre tenint en compte que l'obra s'havia de realitzar, es va proposar fer una prospecció geofísica de la zona per veure si hi havia alguna part que quedés alliberada de restes arqueològiques per a poder passar-hi els tubs corresponents. Per a fer els treballs de prospecció, que es van encarregar a l'empresa SOT Prospecció Arqueològica, es van decapar els primers 40-50 centímetres de terres, ja que es va veure que era d'un component molt argilós i que dificultaria els treballs de prospecció.

Un cop acabada la retirada d'aquesta primera capa es va procedir a la prospecció pròpiament dita, que es va fer mitjançant mètodes geofísics i geomagnètics. Els resultats ens marcaven diverses zones en les que les alteracions en els resultats ens podien donar noves informacions del que podíem esperar del jaciment. Així doncs, teníem com a resultat diversos murs, una gran zona de combustió i altres alteracions que no acabaven de ser concloents.

Per a confirmar els resultats de la prospecció es va pactar l'excavació de diverses cales, amb la qual cosa es va realitzar una campanya el maig de 2026. Aquesta intervenció, també dins el context de les obres de regadiu, ens va permetre localitzar una sèrie de murs que ens definirien, parcialment, alguns edificis, a més de documentar un espai d'enterrament del qual vam poder



Figura 2. Detall del mur localitzat a La Closa Fonda.

excavar cinc tombes amb set individus. Els resultats d'aquesta campanya els presentarem en la propera edició de les Jornades d'Arqueologia.

BIBLIOGRAFIA

BADIA, J. 2012, El misteri de l'església primitiva de Sant Romà de Llabià, després capella de les Onze Mil Verges. *Puig Vilar* 10, 17-19.

Intervencions de conservació-restauració al poble de Santa Creu de Rodes (el Port de la Selva, Alt Empordà)

David Mallorquí

SIGNINUM Restaura, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
El Port de la Selva

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles IX - XVIII

Tipus de jaciment
Poble

Dates de la intervenció
Novembre - desembre 2024 / desembre 2025

Tipus d'intervenció
Consolidació i restauració d'estructures arqueològiques

Direcció
David Mallorquí Garcia

Institució, entitat o empresa promotora
Agència Catalana del Patrimoni Cultural

Durant els mesos de novembre i desembre de 2024 i el mes de desembre de 2025 es varen realitzar dues noves intervencions de conservació-restauració d'estructures arqueològiques al jaciment de l'antic poble de Santa Creu de Rodes (el Port de la Selva, Alt Empordà). Aquestes intervencions es varen centrar en la consolidació de diversos sectors, excavats durant les darreres campanyes arqueològiques dirigides per Anna Maria Puig Griessenberger, que des del 2019 han posat al descobert quasi la totalitat de la superfície del poble (Puig 2024). Aquestes intervencions, juntament amb les excavacions arqueològiques, han sigut promogudes per l'Àrea de Jaciments i Monuments de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural i tenen com a objectiu el desenrunament, descobriment i consolidació de noves zones del jaciment on encara no s'hi havia actuat, per a desenvolupar un projecte de condicionament de tot el conjunt.

DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES

L'any 2019 es va iniciar l'excavació i descoberta de la trama de cases existent a la banda sud-oest del poble de Santa Creu, que donava al camí que portava al Monestir de Sant Pere de Rodes. Amb les successives campanyes, fins a la darrera de l'any 2023, es va poder definir tota aquesta zona com un barri construït fora muralla, als peus del camí que comunicava el poble amb el monestir. La construcció d'aquestes cases es feu adaptant-se al desnivell del terreny, de forma terrassada, en dos nivells clarament diferenciats. Aquest sector de cases queda clarament delimitat per l'oest i pel sud per una



Figura 1. Vista del forn de l'àmbit 56, després de la seva intervenció.

zona lliure de construccions, possiblement dedicada a usos agrícoles. Mentre que pel costat est, a l'altra banda del camí s'hi va descobrir una casa, aparentment aïllada, però que probablement connectaria amb les altres construccions ja descobertes més al nord, a l'altra banda del camí d'accés dels visitants (Puig 2024).

Pel que fa a les construccions conservades en aquesta zona, es tracta d'edificis fets enterament en pedra granítica de la zona, lligada amb terra. Les pedres no estaven col·locades de forma regular en filades sinó que estaven posades en funció de les mides del material disponible, amb pedres més grans als escaires i a les bases, i amb altres de dimensions mitjanes i petites per a les parts més altes i en les juntes. La fonamentació dels murs s'havia fet damunt la mateixa roca del subsòl, ja sigui anivellada o adaptant-se als desnivells existents sobretot en el nivell superior del terrassament, en la qual la roca havia sigut tallada per sota de les parets per a deixar més espai hàbil en l'interior de les cases.

En alguns sectors es varen descobrir arrencaments d'arcades construïts, a diferència de la resta, amb pedres lligades amb morter de calç i sorra. Aquestes arcades haurien sostingut la coberta d'aquests sectors, proporcionant-los un segon pis. També es va descobrir l'existència d'escales construïdes en pedra excavades en la mateixa roca, les quals permetien l'accés als diferents nivells de terrasses d'aquest sector. D'altra banda, en els murs d'aquests edificis varen aparèixer gran quantitat de fornícules. Finalment, també es va descobrir l'existència d'un forn fet amb teula en una de les terrasses superiors de la zona intervinguda.

OBJECTIUS I CRITERIS GENERALS DE LA INTERVENCIÓ

Les intervencions de conservació-restauració realitzades dels anys 2024 i 2025 es varen centrar en les estructures aparegudes a la zona descrita, completant els treballs iniciats en anys anteriors, però també es varen realitzar actuacions puntuals en altres zones del jaciment, com al portal nord d'entrada i a la zona de la banda est. Els criteris generals que varen regir les intervencions es varen basar en l'estricta conservació dels elements originals, respectant al màxim els seus materials i sistemes constructius, per donar-ne una lectura fidel i garantir alhora la seva preservació.

INTERVENCIÓ DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ

Consolidació de murs i estructures

Gran part dels treballs realitzats es va centrar en la consolidació i reintegració dels coronaments de murs i estructures diverses corresponent als àmbits 18, 22, 51, 52A, 53, 54 i 56. Al tractar-se majoritàriament d'es-



Figura 2. Vista parcial de l'àmbit 52A, amb l'escala d'accés a l'àmbit 52B al fons, després de la seva intervenció.

tructures de pedra i terra, primer es va procedir a extreure manualment de manera ordenada tota la terra existent en les filades superiors dels murs i de les estructures intervingudes. Amb aquesta operació es va eliminar tota la terra acumulada i la vegetació que malmetia la conservació de les estructures, alhora que es visualitzaven les seves principals alteracions, com manca d'estabilitat en coronaments, pèrdua de verticalitat, bombaments, esllavissades. Principalment, els àmbits 18 i 22A presentaven un pitjor estat de conservació, a causa de no haver-hi intervingut des de la seva descoberta, que fou l'any 2019.

Per a la consolidació de totes aquestes estructures es va aplicar com a material lligant un morter de calç hidràulica d'aspecte similar al material lligant original (terra). Així es varen anar col·locant de forma ordenada les pedres originals en el seu lloc i alhora es varen anar afegint noves pedres allà on se n'havien perdut, deixant lligats els coronaments i paraments i retornant l'estabilitat a les estructures intervingudes.

Pràcticament en la totalitat de les estructures consolidades va caldre realitzar també actuacions de reintegració/reconstrucció parcials en coronaments i paraments. Aquestes actuacions varen servir per a proporcionar solidesa i protecció a les estructures, però també per atorgar continuïtat visual i constructiva i millorar la seva lectura per fer més comprensible tots els elements conservats.

Per aquestes actuacions de consolidació, reintegració i reconstrucció es va emprar pedra de recuperació procedent del mateix jaciment, de dimensions mitjanes i de similars característiques a la de les estructures originals, lligades amb un morter de calç hidràulica i àrids, atorgant-li un aspecte similar al material lligant original. En totes les àrees reintegrades es varen seguir les proporcions, filades i disposició dels paraments dels murs originals. Prèviament, es va col·locar una malla de fibra de vidre i resina com a element separador entre l'obra original i les àrees reintegrades, la qual es va deixar visible evitant, però que interferís visualment en el conjunt.

Finalment, per a facilitar la integració de la intervenció, es va optar per rejuntar parcialment les àrees reconstruïdes i també part de les originals, contribuint també en la consolidació dels paraments. Per aquesta actuació es va emprar el mateix morter de calç hidràulica, i també pedres de petites dimensions, col·locades a manera de falca, imitant el sistema constructiu de l'obra original.

Elements singulars

Més enllà de les actuacions en murs i estructures, també es varen realitzar actuacions puntuals en elements arqueològics apareguts durant les excavacions. Entre aquests elements cal destacar les restes dels forns apareguts en els àmbits 56 i 37, així com l'escala que comunicava els àmbits 52A i 52B.

Respecte al forn de l'àmbit 56, durant la seva excavació aquest va aparèixer pràcticament complet en la seva part inferior, fins a la zona de la graella, i també es va conservar part de la seva volta, feta amb fragments de teula unida amb argila. El seu estat de conservació era molt dolent, pràcticament ruïnós, ja que la seva estructura estava formada per diverses lloses de pedra de grans dimensions, algunes de les quals estaven trencades i feien perillar la seva estabilitat. Per altra banda, les restes de la volta del forn eren molt fràgils a causa de la pròpia composició dels materials.

La intervenció realitzada va consistir a substituir les grans lloses trencades per unes altres de similars dimensions, respectant el mateix sistema constructiu. Per aquesta actuació val caldre primer apuntalar part de l'estructura del forn per procedir al desmuntatge de les parts malmeses. Un cop instal·lades les noves lloses, es va reconstruir la part de la graella malmesa, emprant pedra de recuperació i morter de calç, atorgant-li un aspecte terrós similar al conservat a l'interior de la volta. A continuació es va consolidar la part de la volta conservada, per a la qual es va emprar tot el material ceràmic recuperat en l'excavació del forn, que es va anar unint amb morter de calç, seguint la mateixa disposició que el material ceràmic conservat en la volta (Fig. 1). Per evitar l'acció directa de l'aigua de la pluja damunt els fragments ceràmics de la volta, la part superior de la volta va ser farcida i protegida amb morter de calç actuant com a coberta de protecció del mateix element.

Pel que fa al forn de l'àmbit 37, aquest estava situat en la cantonada sud-est i es trobava pràcticament conservat en la seva part inferior, fins a la zona de la graella, on era clarament distingible una llosa central que hauria funcionat com a base de la boca del forn i tota la graella, realitzada amb fragments de teula ceràmica disposada de forma vertical i unida amb argila. Aquest forn presentava un millor estat conservació, tan sols el seu mur est presentava una pèrdua important que posava al descobert el perfil de la graella, la qual a més ja havia sofert pèrdues en aquest punt. La intervenció es va centrar en consolidar i reintegrar aquest mur sud, fins a atorgar-li una alçada similar a la conservada en el mur est i a recuperar la planimetria de la graella emprant el material ceràmic recuperat del mateix forn durant la seva excavació, el qual es va col·locar seguint la mateixa disposició de la resta de la graella. Finalment, es varen fixar les pedres existents a banda i banda de la boca.

L'escala d'accés entre els àmbits 52A i 52B era una escala de pas estret, aixecada amb blocs de pedra de dimensions mitjanes i també parcialment excavada en la roca mare. En la seva descoberta, aquesta va aparèixer pràcticament completa però amb pèrdues en alguns graons i amb despreniments importants en d'altres, impedint el pas amb seguretat. Els treballs realitzats varen permetre recuperar tots els graons i fixar aquells que estaven despresos, emprant pedres de similars característiques unides amb morter de calç i seguint el sistema constructiu original (Fig. 2). El resultat final va permetre recuperar el pas entre els dos àmbits, respectant l'element original, integrant les parts reconstruïdes i afavorint la lectura del conjunt.

BIBLIOGRAFIA

PUIG, A. 2024, Santa Creu de Rodes (Port de la Selva, Alt Empordà), Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL. E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 241-244.

Campanyes 2024 i 2025 al castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva)

Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Vidreres

Comarca
Selva

Cronologia
Segles IX - XV

Tipus de jaciment
Necròpolis altmedieval. Castell medieval

Dates de la intervenció
Agost 2024 / agost 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Llinàs Pol

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Vidreres

Els anys 2024 i 2025 s'han realitzat dues noves campanyes d'excavació al castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva). Els treballs, que s'hi duen a terme des de 2005, són patrocinats per l'Ajuntament de Vidreres, efectuats mitjançant camps de treball gestionats pel Grup d'Esplai Vidrerenc, i dirigits per Joan Llinàs i Pol, amb l'ajut d'un auxiliar d'arqueologia, tots dos d'Atri Cultura i Patrimoni SLU.

El castell està ubicat en un turó de 146 m, al NW del massís d'Ardenya, amb un domini visual excel·lent sobre la plana de la Selva i les elevacions que la circumden. Pel nord, el castell controlava l'accés a la costa per la vall d'Aro. Es tracta d'una fortificació rectangular amb torres als quatre angles (recinte principal, zona 2), a la qual s'adossà un cos a ponent (cos oest, zona 3). Al sud-oest hi ha la capella (zona 1) i tot el conjunt està envoltat d'un fossat (zona 4). El primer esment del castell és de l'any 1194, on ja apareix integrat en els dominis dels vescomtes de Cabrera. Era un castell termenat amb jurisdicció sobre un territori que, a grans trets, coincidia amb l'actual municipi de Vidreres.

El castell fundacional del segle XII (Llinàs 2015, 940-945) tenia una planta quasi quadrada, de 22 per 20 m, amb una torre de l'homenatge de planta circular (sector 5) a l'interior, ubicada al costat d'un pati (sector 1) al qual s'obrien dues ales d'estances als costats oest (sectors 6 i 7) i nord (sector 8). Fora muralla, hi ha vestigis d'altres dependències, mal conegudes, i la capella, dedicada a Sant Iscle (Llinàs/Formiga/Gascons 2007).



Figura 1. Ortoimatge del castell de Sant Iscle, amb indicació dels sectors intervinguts en el bienni 2024-2025 (Joan Llinàs, Gabriel López, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

Al segle XIII el castell fou objecte d'una important remodelació. Es va construir un nou cos adossat al sud (sectors 4 i 9), es fortificaren els quatre angles de la muralla amb torres circulars i s'enderrocà l'antiga torre central. També es va construir una nova ala d'habitacions a l'est del pati, concebuda originalment com única una sala que fou posteriorment subdividida en quatre estances (ala est, sectors 14, 16, 18 i 19).

Al segle XIV el castell experimentà una nova ampliació, aquesta vegada per ponent (sectors 12 i 15, cos oest), que va obligar a obrir un nou portal d'accés a l'angle sud-est. Al segle XV moltes habitacions foren subdivides, i a l'habitació sud-est (sector 9) s'hi va construir una cisterna. En aquest moment també es va reconstruir la capella, que es convertí en una construcció rectangular més gran, orientada nord-sud. El castell fou abandonat entorn de l'any 1500, després d'un intent, inacabat, de transformar-lo en castell-palau. Només la capella va continuar funcionant, fou reformada i renovada el 1583, però el 1828 es documenta ja com a derruïda (Llinàs/Formiga/Gascons 2007, 77-81).

Després d'haver acabat, l'any 2023, les excavacions a l'interior del recinte emmurallat, els treballs s'han centrat a les extenses àrees existents entre les estructures de la fortificació i el fossat, tant al sud (sectors 13 i 23) com al nord (sectors 21 i 22), tot continuant els treballs realitzats en les campanyes immediatament anteriors (Llinàs 2022; 2024), alhora que s'ha començat a intervenir en el fossat (zona 4).

ÀREA SUD (SECTORS 13 I 23)

L'àrea sud és una gran esplanada que s'estén entre la muralla de migdia del castell i el fossat. Aquesta esplanada es va formar al segle XIV arran de la construcció del cos oest (zona 3), prèvia anul·lació de l'antic passadís fortificat d'entrada al castell, les restes del qual van aparèixer sota aquesta esplanada i també sota les estructures del cos oest. Aquest passadís fortificat extern encerclava pel sud i pel sud-oest el recinte principal del castell al segle XIII, i està format per dos panys de muralla (UE 1156/3057 i 1157), en el punt d'unió dels quals hi ha una torre semicircular (UE 1158).

Aquestes estructures subdivideixen l'àrea sud en dos sectors: sector 13 entre el passadís fortificat i les estructures del castell, i sector 23 entre el passadís i la capella, per una banda, i el fossat per l'altra. Al sector 13, on l'excavació està més avançada, al llarg dels anys 2024



Figura 2. Detall del conjunt format pels enterraments E93 (dreta), E94 (centre) i E95 (part superior, afectat per una torre del segle XIII) (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

i 2025 s'hi han anat documentant nous enterraments de la necròpolis altmedieval que s'estén sota les estructures del castell feudal. 5 d'aquests enterraments (E81 a E85) s'han localitzat a la banda est, i 10 més (E87 a E96) a l'oest, a banda i banda dels 13 enterraments (E6 a E18) que ja s'havien localitzat l'any 2013 en aquest mateix sector (Llinàs 2014).

Excavats tots al subsol natural, es tracta de fosses simples, tot i que en algun cas estan delimitats amb pedres al voltant (E83, E90, E93 i E94). Les fosses són simples, llevat d'E93 i E95, que són antropomorfes, i la majoria pertanyen a individus infantils de diverses edats, des de nadons (E84, E88, E89) fins a infantils II (E85, E93). Només hi ha tres individus adults (E87, E90, E91), i algunes tombes se superposen o s'afecten (E89 és retallada dins del farcit d'E90, E91 retalla l'extrem d'E90; E93 afecta parcialment E94). Finalment, la tomba E96 ha resultat ser un ossari. Cal preveure en properes campanyes la documentació de més tombes en aquest sector, ja que manquen per acabar d'excavar els extrems nord-oest, sud i est.

El sector 23 té dues parts: una de més enlairada a l'est i una de més baixa a l'oest, separades per un retall en direcció nord-sud (UE 1245) practicat al subsol natural probablement arran de la construcció del cos oest al segle XIV. A l'est d'aquest retall, l'any 2024 s'hi ha excavat un anivellament (UE 1185) on es fonamentava part del passadís fortificat del segle XIII (UE 1156) i que s'assentava sobre el subsol natural, que ha aparegut retallat per una tomba altmedieval (E86) pertanyent a un individu adult. A l'oest del retall, al llarg del bienni 2024/2025 s'hi han excavat dos grans anivellaments: el superior (UE 1212) és d'època baixmedieval, mentre que l'inferior (UE 1214) seria dels segles XII-XIII i en part s'assenta sobre el subsol natural, L'excavació d'aquest sector, tanmateix, roman inacabada.

EL FOSSAT (ZONA 4)

L'any 2024 es va començar a excavar en extensió i en profunditat un tram del fossat que encercla el castell de Sant Iscle en la seva totalitat. Concretament, es va intervenir en una part del costat oest del fossat, a tocar de la paret de ponent de la capella. En aquest sector es va extreure bona part de l'estrat superficial de terra que en cobria l'escarpa (costat interior del fossat), que estava delimitada originalment per un important mur de pedres lligades amb morter de calç (UE 4002). Aquest mur, que es conserva fragmentàriament en altres punts del fossat, l'hem trobat aquí en grans fragments esllavissats a l'interior del fossat, segurament després de l'abandó del castell.

Extret el superficial, l'any 2025 es va excavar una part del farcit que va colgar el fossat en el moment en què deixà de ser operatiu, amb uns resultats molt interessants que ens han permès començar a documentar la paret de l'escarpa retallada a la roca natural, i certificar que el fossat es va començar a colgar a principis del segle XV, és a dir, unes dècades abans de l'abandó definitiu del castell.

En les properes campanyes es preveu continuar l'excavació del fossat a partir d'aquest punt.

BIBLIOGRAFIA

LLINÀS, J. 2014, Castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva). Campanyes d'excavació 2012-2013. Dins BUXÓ, R., FRIGOLA, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J. M., *Dotzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Besalú: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona 423-431.

LLINÀS, J. 2022, Les excavacions arqueològiques de 2020 i 2021 al castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona 298-301.

LLINÀS, J. 2024, Campanyes 2022 i 2023 al castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva), Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona 281-284.

LLINÀS, J., FORMIGA, J., GASCONS, N. 2007, *La capella del castell de Sant Iscle de Vidreres*. Vidreres: Ajuntament de Vidreres.

Intervenció arqueològica a la plaça major de Cantallops (Alt Empordà)

Nerea Timoneda, Almudena García

In Situ Arqueologia i Antropologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Cantallops

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles IX - XX

Tipus de jaciment
Nucli antic emmurallat i necròpolis

Dates de la intervenció
Juliol - setembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Nerea Timoneda Cruceira

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Cantallops

Entre els mesos de juliol i setembre de 2025 es va dur a terme una intervenció arqueològica preventiva a la Plaça Major de Cantallops (Alt Empordà), motivada pel projecte de remodelació integral de l'espai públic impulsat per l'Ajuntament de Cantallops. L'actuació contemplava la transformació de la plaça en una plataforma única destinada a prioritzar l'ús per als vianants i millorar la funcionalitat de l'espai urbà.

La plaça se situa al sector septentrional del nucli antic, immediatament al costat de l'església de Sant Esteve i dins l'àrea de protecció del conjunt fortificat medieval de la vila. Les notícies històriques i les intervencions arqueològiques prèvies evidenciaven la presència de restes vinculades tant a la muralla medieval com a l'antic cementiri parroquial, en ús fins al segle XIX.

L'objectiu principal de la intervenció va ser documentar i excavar les restes arqueològiques afectades pels moviments de terres derivats de les obres de remodelació.

CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC

Cantallops s'ubica als vessants meridionals de la serra de l'Albera, en una zona de transició entre el massís pirinenc i la plana empordanesa. El nucli històric conserva encara part del traçat de l'antic recinte fortificat medieval, vinculat al castell documentat a partir del segle XIII.

Les restes conservades de la muralla es distribueixen principalment al voltant de l'església de Sant Esteve, identificada tradicionalment com a part integrant del



Figura 1. Vista general del sector 1 (Intramuralla) a la Plaça Major de Cantallops..

sistema defensiu medieval. Diverses intervencions arqueològiques realitzades al nucli antic durant els darrers anys havien confirmat la presència de trams de muralla i d'àrees funeràries associades a la parròquia.

METODOLOGIA

La intervenció es va desenvolupar mitjançant control arqueològic dels rebaixos mecànics i excavació manual de les estructures documentades. L'excavació es va dividir en dos grans sectors:

- sector 1 (intramurs)
- sector 2 (extramurs)

La metodologia emprada correspon al sistema d'excavació en extensió ("open area"), seguint el registre per Unitats Estratigràfiques segons el mètode Harris. La documentació es va complementar amb ortofotografies georeferenciades, topografia i planimetria general dels sectors excavats.

En el cas dels enterraments, aquests es van registrar sota la denominació ENT, incorporant documentació específica en planta i secció.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Sector 1 – intramurs

A uns 70 cm de profunditat es va documentar un tram de la muralla medieval que delimitava el recinte pel sector sud (Fig. 1). L'estructura, d'aproximadament 1,50 m d'amplada conservada, està construïda amb blocs de pedra de mida mitjana i gran, lligats amb morter de calç, i es pot adscriure cronològicament entre els segles XII i XIV.

La muralla talla diversos enterraments anteriors, fet que permet establir una seqüència estratigràfica clara entre la fase funerària i la construcció del sistema defensiu. La seva situació dins la plaça permet identificar aquest tram amb una de les portes meridionals del recinte fortificat medieval.

Associades a fases posteriors es van documentar diversos murs (UE 1003, 1004, 1006 i 1007) que aprofiten parcialment el traçat defensiu original. Algunes d'aquestes estructures semblen correspondre a compartimentacions internes o reformes vinculades a la reutilització de l'espai intramurs després de la pèrdua de la funció defensiva del conjunt.

Destaca especialment la documentació d'un paviment hidràulic (UE 1005) associat a una possible cisterna o estructura d'emmagatzematge d'aigua. La relació estratigràfica entre aquest paviment i els murs adjacents evidencia una fase posterior d'ocupació domèstica o comunitària dins l'antic espai fortificat.

Pel que fa a l'àmbit funerari, es van documentar quatre enterraments (ENT 2, 4, 5 i 7), tots ells orientats oest-est amb el cap a l'est i disposats en decúbit supí. Les fosses, simples i sense coberta de lloses, presenten característiques compatibles amb cronologies altmedievals (segles IX-XI). L'estat de conservació de les restes era molt deficient, amb una forta fragmentació òssia derivada tant de processos tafonòmics com de les alteracions posteriors associades a la construcció de la muralla.



Figura 2. Vista general del sector 2 (Extramuralla) a la Plaça Major de Cantallops.

Sector 2 – extramurs

Al sector extramurs es va identificar el fossat defensiu (UE 2007), excavat directament a la roca natural i situat aproximadament a 3,5 metres al sud de la muralla. Aquesta separació respecte al parament defensiu constitueix una característica poc habitual dins les fortificacions medievals de la zona.

El fossat conservava una potència aproximada d'1,50 m i es trobava reblert per diversos nivells de rebliment d'època baixmedieval i moderna. Només es va poder documentar clarament l'escarpa nord, mentre que la contraescarpa no es va poder definir completament a causa de les limitacions imposades per serveis moderns soterrats.

En aquest mateix sector es van localitzar diverses canalitzacions de pedra (UE 2038-2040), vinculades a sistemes contemporanis d'evacuació d'aigües (Fig. 2). També es va documentar un empedrat antic (UE 2036), parcialment alterat, així com la base d'una font contemporània (UE 2037).

L'element més destacat del sector fou la documentació d'una extensa àrea funerària amb un total de dinou enterraments. Les tombes presentaven tipologies diverses, amb fosses simples i enterraments amb coberta de lloses. La major part mantenien l'orientació oest-est habitual del ritual cristià (Fig. 2).

Diverses tombes mostraven relacions estratigràfiques complexes, amb superposicions i reutilitzacions successives de l'espai funerari. Especialment significativa és la seqüència establerta entre els enterraments ENT 14, ENT 16 i ENT 23, que evidencia diferents moments d'ús del cementiri.

En alguns enterraments situats a cotes superiors (ENT 24 i 25) es van documentar restes de fusta i claus associats, interpretats com a evidències de taüts i atribuïbles probablement a fases modernes o contemporànies del cementiri parroquial.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica a la Plaça Major de Cantallops ha permès documentar una seqüència d'ocupació complexa vinculada a l'evolució històrica del nucli antic de la població.

Els resultats obtinguts evidencien l'existència d'una àrea funerària altmedieval anterior a la construcció de la muralla medieval, així com la posterior monumentalització defensiva del sector entre els segles XII i XIV. La documentació del fossat defensiu extramurs complementa notablement el coneixement del sistema fortificat de Cantallops.

Paral·lelament, els murs posteriors, el paviment hidràulic i la possible cisterna reflecteixen la reutilització de l'espai intramurs en èpoques posteriors amb funcions probablement domèstiques o comunitàries.

Finalment, la superposició d'estructures funeràries, hidràuliques i urbanes posa de manifest una llarga con-

tinuïtat d'ús de la plaça, des de l'alta edat mitjana fins a època contemporània, convertint aquest espai en un element clau per comprendre l'evolució històrica del nucli de Cantallops.

Prospecció geofísica per a la localització de l'església de Sant Martí de Canyà (Torroella de Fluvià, Alt Empordà)

Roger Sala, Pedro Rodríguez, Helena Ortiz-Quintana

SOT Prospecció Arqueològica

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Torroella de Fluvià

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Medieval (amb possible ocupació precedent d'època romana)

Tipus de jaciment
Església parroquial medieval i entorn

Dates de la intervenció
Juny 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Roger Sala

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció, de caràcter preventiu, va tenir per objectiu localitzar i caracteritzar les restes de l'antiga església de Sant Martí de Canyà mitjançant prospecció geofísica no destructiva. Segons les fonts documentals, l'edifici se situaria aproximadament a 1 km al nord de Sant Tomàs de Fluvià, a tocar del camí ral, en un replà enlairat sobre les terres planes de l'antic estany de Vilacolum, avui dessecat (Badia 1981). Aquesta parròquia medieval ocuparia un espai freqüentat des d'època romana, segons els materials ceràmics documentats en superfície.

L'àrea d'estudi és una parcel·la agrícola de conreu d'userda que presenta una elevació topogràfica clara a la zona on s'esperaven les restes (Fig. 1). La prospecció es va executar just després de la sega per treballar sobre una superfície regular i garantir la qualitat de les dades. L'anàlisi de les ortoimatges històriques de l'ICGC no va aportar indicis ferms de restes constructives a partir de variacions en el creixement de la vegetació, tot i que el vol de 1945 mostra algunes variacions de contrast poc resolutives.

METODOLOGIA

Sistema i adquisició de dades

Es va cobrir la totalitat de la parcel·la (6.786 m²) amb una prospecció de georadar en extensió, sistema idoni per a la localització i caracterització de restes constructives en superfícies regulars (Sala/Tamba/Garcia-Garcia 2016). Es va emprar l'equip IDS *Fast-Wave* amb cinc antenes TR600 de 600 MHz en lectura simultània, una finestra temporal de 60 ns i 512 mostres per traça. La

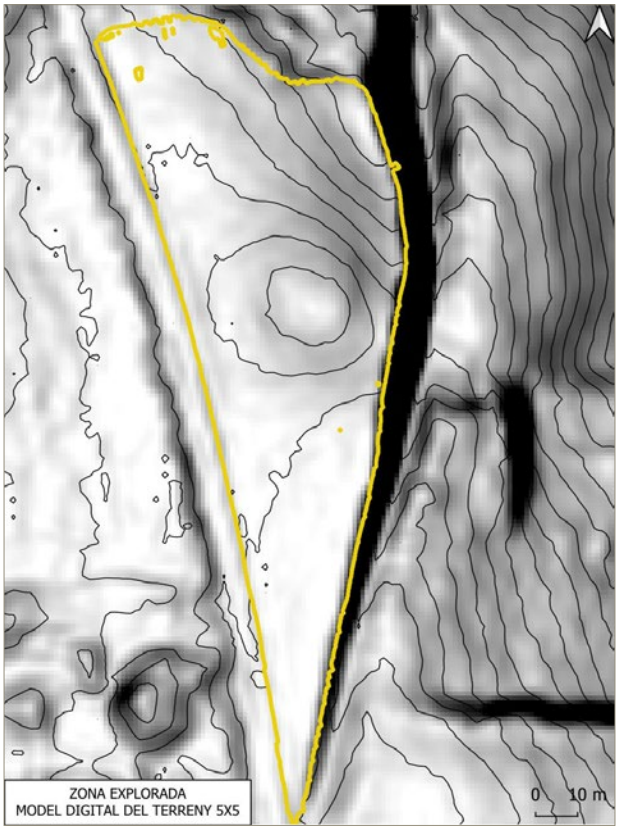


Figura 1. Situació de l'àrea explorada (contorn groc) sobre el mapa de pendents derivat del model digital del terreny de l'ICGC (2022), amb corbes de nivell cada 0,5 m. S'hi observa l'anomalia positiva de relleu de la zona central. Inclou escala gràfica i orientació.

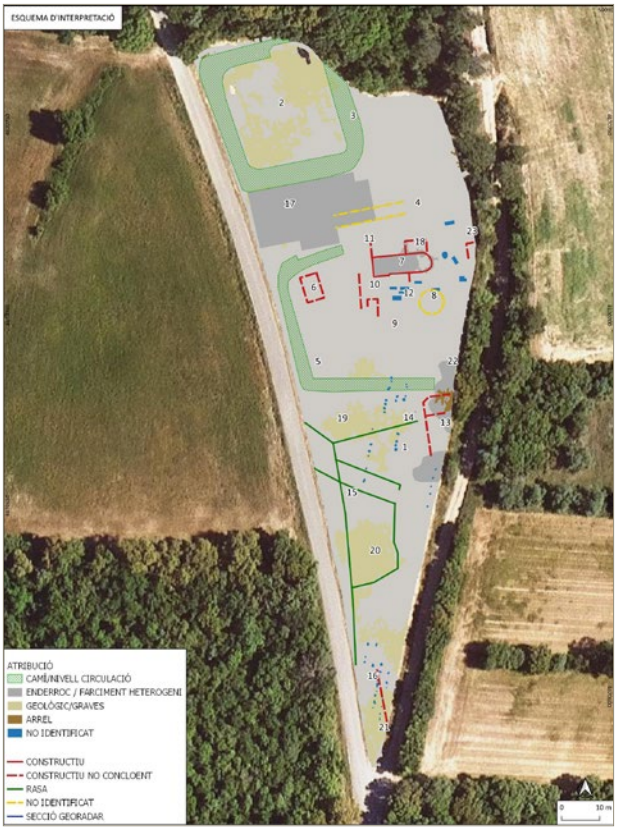


Figura 2. Esquema d'interpretació de les anomalies de georadar sobre ortofoto, amb la numeració dels grups descrits al text i la llegenda d'atribucions. Inclou escala gràfica i orientació.

resolució d'adquisició va ser de 0,02 x 0,20 m (perfils separats 20 cm, amb una lectura cada 2 cm). El posicionament es va resoldre combinant l'*encoder* integrat i el GPS en temps real (cadena NMEA, receptor Stonex).

Processament i sistematització SIG

El processament va incloure la correcció del temps zero (*zero-crossing*, *scan by scan*), un filtre de *background* per suprimir el soroll del sistema, un filtre freqüencial (banda 353–895 MHz), la conversió temps-profunditat (velocitat 0,09 m/ns) i la generació de talls horitzontals (Annan 2009). Se'n va obtenir una seqüència de 16 talls de 19 cm de gruix que cobreixen de 0 a 1,71 m de profunditat nominal. La sistematització i la interpretació es van fer amb QGIS 3.28 sobre el *datum* ETRS89 31N (EPSG:25831), integrant la cartografia de base de l'ICGC. La lectura combina els talls en planta, la vectorització de les anomalies més reflectives per profunditat i les seccions individuals, sintetitzades finalment en un esquema d'interpretació (Fig. 2).

RESULTATS

La qualitat de les dades va ser correcta. La principal limitació va ser la pèrdua puntual de senyal GPS en alguns sectors; les traces mal posicionades es van eliminar sense afectar apreciablement el resultat. El bon estat de la superfície, recentment segada, va afavorir l'adquisició.

A la zona central i més elevada del camp es concentra el conjunt de major interès. Destaca un nucli de tendència rectangular d'uns 5 x 15 m (grup 7), amb resposta d'alt contrast, coherent amb la ubicació proposada per a l'església. L'extrem est presenta incerteses: no es pot destriar si correspon a un tancament absidal o al col·lapse de la construcció per les feines agrícoles. Les seccions mostren un interior amb reflectivitat elevada —atribuïble a farciments o a l'enderroc— i alguns reflectors horitzontals que podrien correspondre a restes de pavimentació.

Al voltant d'aquest cos s'identifiquen elements menors: una possible dependència adossada al nord (grup 18) i un mur poc conservat que arrenca de la cantonada nord-oest (grup 11). Al sud apareixen diverses alteracions rectangulars isolades (entre 0,5 × 1,5 i 0,5 × 2 m) que, per disposició i orientació, suggereixen enterraments amb estructura pendents de verificació (grup 12). Al sud-oest s'observen alteracions lineals de morfologia poc concloent (grup 10) i, al sud-est, un conjunt discontinu disposat en cercle (grup 8), de menor contrast, interpretable com una rasa reblerta o una estructura espoliada. Tot el nucli apareix envoltat per un períme-

tre de baixa amplitud (grup 5), llegible com un antic marge o camí amortitzat, amb una possible construcció exempta a l'oest (grup 6).

A la meitat nord, els grups 4 i 17 combinen alteracions paral·leles d'atribució constructiva indeterminada amb una àmplia zona reflectiva interpretable com a nivell d'enderroc o, alternativament, com a dipòsit de graves de terrassa fluvial. A l'extrem nord, els grups 2 i 3 formen un perímetre rectangular d'angles arrodonits i baixa amplitud —d'origen versemblantment antròpic— que envolta un nucli de resposta intensa i atribució incerta.

A la meitat sud, coincidint amb un canvi en la resposta del georadar, els grups 19, 20 i 21 presenten anomalies extensives de reflectivitat intermèdia, atribuïbles a nivells de graves o d'enderroc. Al límit est, els grups 22 i 13 combinen anomalies extensives d'alta reflectivitat i alineacions angulars (des de 0,1–0,7 m), interpretades com a enderroc i restes constructives; la presència de blocs de calcària i còdols al marge proper en reforça la lectura constructiva. El grup 15, un conjunt d'anomalies lineals que defineix un perímetre amb eix N-S, s'interpreta com un sistema de rases reblertes sense funció clara. Finalment, els grups 1 i 16 apleguen anomalies circulars (0,4–0,6 m) alineades, que podrien correspondre a forats de pal, sense que les dades permetin destriar entre una lògica constructiva i restes relacionades amb el conreu.

CONCLUSIONS

La prospecció ha permès localitzar, a la part més elevada de la parcel·la, un conjunt d'estructures organitzat entorn del grup 7: un edifici d'uns 5 x 15 m amb elements adossats (11, 18), possibles restes constructives al sud-oest (10) i un conjunt d'alteracions atribuïbles a enterraments amb estructura (grup 12). Per geometria i posició, aquest edifici és el candidat més probable a correspondre a l'església de Sant Martí de Canyà. El conjunt apareix envoltat per un perímetre (grup 5) interpretable com un marge o camí amortitzat.

La resta de l'extensió explorada presenta focus d'interès amb atribucions menys concloents, com les àmplies zones reflectives (grups 17, 2, 19, 20), el particular perímetre rectangular dels grups 2 i 3, el possible edifici del grup 13 i els conjunts d'anomalies focals atribuïts a forats de pal. En diversos casos, la resposta d'alta amplitud no permet destriar amb seguretat els nivells d'enderroc dels afloraments naturals de graves i conglomerats propis d'aquest context de terrassa quaternària.

Els resultats aconsellen la verificació arqueològica dels principals conjunts detectats i, si escau, l'obtenció de dades geofísiques complementàries per precisar l'atribució dels elements més ambigus.

BIBLIOGRAFIA

ANNAN, A. P. 2009, Electromagnetic Principles of Ground Penetrating Radar. Dins JOL, H. M. (ed.), *Ground Penetrating Radar Theory and Applications*. Amsterdam: Elsevier, 1-40.

BADIA, J. 1981, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Vol. II-B (Alt Empordà). Girona: Diputació de Girona.

SALA, R., TAMBA, R., GARCIA-GARCIA, E. 2016, Application of Geophysical Methods to Cultural Heritage, *Elements* 12-1, 19-25.

Nous resultats arqueològics a l'església de Segremorta (Alp, Cerdanya)

Ariadna Vidal

Catarqueòlegs, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Alp

Comarca
Baixa Cerdanya

Cronologia
Època medieval - època moderna (segles X - XVIII)

Tipus de jaciment
Església rural

Dates de la intervenció
Maig - juny 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Ariadna Vidal Alcara, Tatiana Piza Ruiz

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament d'Alp

L'any 2024 es va dur a terme una nova intervenció arqueològica a l'església de Segremorta, situada al vessant meridional del terme municipal d'Alp (Cerdanya), entorn de l'actual nucli de la Molina. Aquesta actuació donava continuïtat als treballs iniciats al 2023, dirigits pels arqueòlegs Víctor García i Sara Jiménez, de l'empresa Veterum Arqueólogos, que havien permès localitzar i delimitar les restes de l'antic temple medieval, fins aleshores pràcticament ocult sota els nivells d'enderroc i la vegetació.

La notícia més antiga de Sagramorta/Segremorta també la trobem a l'Acta de Consagració de la catedral d'Urgell, document datat inicialment l'any 819, però que els darrers estudis han situat la seva redacció vers la segona meitat del segle X (Gascón/Vergés 2017).

Aquest despoblat que va ser parròquia, va tenir una església dedicada a Sant Vicenç. També es coneix una torre de defensa anomenada torre de Segremorta que defensava el pas a Castellar de n'Hug pel coll de la Creueta (Mercadal 2017).

ARQUITECTURA, REFORMES I EVOLUCIÓ DEL TEMPLE

L'església respon a un edifici d'una sola nau orientada d'oest a est, amb accés al mur meridional i una capçalera semicircular lleugerament elevada respecte a la resta de la nau (Fig. 1). Aquesta diferenciació d'espais s'articula mitjançant una petita escala que comunica la nau amb el presbiteri, element que formava part del projecte constructiu original i que evidencia la jerarquització litúrgica pròpia dels temples romànics. La



Figura 1. Vista zenital de l'església de Segremorta.

nau conservava un sòl de lloses disposades en filades relativament regulars, mentre que el paviment de la capçalera presentava una execució diferenciada. Destaca un gran retall de planta circular en aquest paviment de lloses amb un diàmetre de 4 m aproximadament situat al paviment. Es va poder excavar fins a un màxim de gairebé 2 m de profunditat, ja que per temes de seguretat i d'estabilitat de l'edifici es va decidir no continuar amb l'excavació.

El registre arqueològic evidencia que l'església va experimentar diferents reformes durant el període en què va mantenir la seva funció parroquial.

Entre les estructures identificades destaca un mur transversal situat a l'extrem occidental de la nau, adossat als paraments originals i construït sobre el paviment primitiu. La seva posició i dimensions fan pensar en un element incorporat en una fase posterior, possiblement relacionat amb la reorganització de l'espai litúrgic o amb la instal·lació d'algun element funcional, com una pila baptismal, una fornícula o un altar secundari.

Els revestiments interiors conservats a l'absis, s'hi van identificar dues capes d'arrebossat que evidencien diferents moments decoratius. El revestiment més antic, executat amb un morter de calç molt fi, presenta una decoració incisa que imita un aparell regular de carreus. Aquest recurs ornamental, conegut com a *carreuat fingit*, és característic de nombrosos edificis romànics dels segles XI-XIII del nord de Catalunya i del Llenguadoc, on s'utilitzava per conferir als murs una aparença més acurada sense necessitat d'emprar carreus perfectament escairats (Español 2002). La presència d'aquesta decoració constitueix un dels principals arguments per situar cronològicament la construcció del temple dins el període romànic.

Posteriorment, aquest primer revestiment fou cobert per un nou arrebossat de morter de calç, de factura més simple i sense decoració conservada. Aquesta superposició indica una fase de reparació o renovació de l'interior de l'església, probablement vinculada a tasques de manteniment efectuades mentre el temple encara es trobava en ús.

L'anàlisi dels paraments aporta igualment informació sobre el procés constructiu. Tot i que la major part dels murs estan formats per carreus de factura relativament homogènia, en diversos punts s'observen blocs molt més ben escairats que contrasten amb la resta del parament. Entre aquests destaca una peça escultòrica reutilitzada, identificada com una possible clau de volta decorada amb una creu llatina, col·locada en posició secundària dins el mur meridional. La reutilització d'aquest tipus d'elements suggereix l'existència d'una construcció precedent, probablement també de caràcter religiós, les restes de la qual haurien estat aprofitades durant l'aixecament de l'edifici conservat.

L'ABANDONAMENT DEL TEMPLE I LA REUTILITZACIÓ DE L'ESPAI

Un cop abandonada la seva funció parroquial, l'edifici va iniciar un procés progressiu de degradació, amb l'ensorrament parcial de les cobertes i l'acumulació dels nivells d'enderroc que acabarien segellant els paviments interiors.

Aquest procés d'abandonament no va significar, però, la desaparició definitiva de l'ús de l'espai. Les evidències arqueològiques indiquen que, ja en època moderna, l'interior de l'antiga església fou parcialment reocupat mitjançant la construcció d'una petita barraca de pastor aprofitant una gran depressió existent al centre de la nau. Aquesta estructura, bastida amb materials

disponibles a l'entorn immediat, representa un canvi radical en la funcionalitat de l'edifici, que passava d'espai de culte a infraestructura vinculada a les activitats ramaderes.

L'associació d'aquesta ocupació amb un conjunt de restes faunístiques d'ovicaprins, algunes amb evidències de consum, així com la recuperació d'una moneda encunyada l'any 1718 durant el regnat de Felip V, permeten situar aquesta reutilització a inicis del segle XVIII. Aquesta fase constitueix el darrer episodi documentat en la llarga seqüència d'ocupació de Segremorta i exemplifica la transformació d'un espai de fort valor simbòlic en un element plenament integrat dins el paisatge pastoral de la Cerdanya moderna.

CONCLUSIONS

La manca de materials recuperats durant l'excavació dificulta l'establiment d'una datació precisa per a la construcció original del temple. Tanmateix, a partir dels elements arquitectònics que conserva, com la finestra de doble esqueixada, la planta d'una sola nau i, sobretot, l'arrebossat original del temple amb la tècnica del carreu fingit típica de l'arquitectura romànica, es va establir la fundació de l'església dins el marc cronològic comprès entre els segles XI i XIII.

La identificació d'elements reaprofitats, entre ells una clau de volta en posició secundària amb una creu llatina gravada, suggereix l'existència d'un edifici anterior, possiblement també de caràcter religiós, que hauria estat parcialment integrat en la construcció actual. Aquesta reutilització de materials evidencia la continuïtat d'ocupació i de significació simbòlica de l'indret.

Les observacions sobre els arrebossats interiors indiquen com a mínim dues fases de revestiment, una primera amb decoració incisa imitant carreuat i una segona de caràcter més senzill i llis. Aquestes reformes podrien correspondre a manteniments o reparacions posteriors dins la vida útil del temple.

Finalment, els nivells d'abandonament excavats a l'interior del temple, van permetre constatar una última fase d'ocupació. A inicis del segle XVIII, ja amb l'església en desús i probablement dessacralitzada, es documenta una reocupació de l'espai amb la construcció d'una petita cabana o barraca de pastor. La ubicació d'aquesta estructura està relacionada amb l'esvoranc format pel retall UE 323, que afecta una bona part de l'interior de l'església i un tram del mur de tancament nord, i va crear un espai idoni per encabir-hi la nova construcció. La delimitació d'un abocament de restes faunístiques d'ovicaprí i una moneda de 1718 de Felip V confirma la seva datació i la seva funcionalitat ramadera. Aquesta ocupació tardana posa de manifest la transformació de l'edifici religiós en un espai d'ús pràctic, desvinculat del culte.

BIBLIOGRAFIA

ADELL, J. M. 1997, *La construcció de l'arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona UPC/Generalitat.

BARRAL, X. 1992, *L'art romànic a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

ESPAÑOL, F. 2002, *Arquitectura i decoració mural romànica a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

GARCIA, V., JIMÉNEZ, S. 2023, *Informe de la realització d'un estudi arqueològic a l'antiga església de Segremorta d'Alp*. Informe Inèdit.

MERCADAL, O. 2017 (Coord.). *Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir*. Barcelona: Dalmau Editor, Camí ral 39.

Conjunt medieval de Briolf: església de Sant Esteve i torre annexa (Sant Miquel de Campmajor, Pla de l'Estany)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Sant Miquel de Campmajor

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
Segles X - XX

Tipus de jaciment
Església, torre i mas

Dates de la intervenció
Setembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Sant Miquel de Campmajor

La intervenció realitzada al conjunt medieval de Briolf, que va consistir en un estudi dels paraments de l'església de Sant Esteve i de la torre annexa a l'oest, va venir motivada per la necessitat d'incorporar la informació resultant a la fase d'anàlisi del *Pla Director del conjunt medieval de Briolf del municipi de Sant Miquel de Campmajor*, document que recentment ha rebut el vistiplau tècnic del Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat (14/04/2026). En la redacció d'aquest document, coordinat per l'arquitecta Adela Geli, hi va intervenir un equip pluridisciplinari format per Anna Albó, David Mallorquí, Elvis Mallorquí, Anna Maria Puig, Roser Samaniego i Roser Vives.[1] L'objectiu del Pla Director era el de recollir les actuacions necessàries per a la rehabilitació i la conservació del conjunt, la temporització de les tasques, la determinació dels seus usos i necessitats, i les interaccions amb el municipi del qual forma part.

Amb anterioritat, l'any 2023, s'havia fet un estudi històric i crono-estructural de la Torre de Briolf, a càrrec de l'arqueòloga Àngela González. En aquesta ocasió, l'estudi fou requerit per la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural amb motiu del projecte de consolidació de la Torre de Briolf, en tant que aquesta disposa de la màxima protecció patrimonial per estar declarada

1 Equip guanyador del concurs convocat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per a l'elaboració de plans directors, d'ús i manteniment o especials de protecció de béns culturals d'interès nacional o per l'elaboració de catàlegs de béns protegits (CLT085).



Figura 1. Ortoprojecció de la façana sud, amb els paraments diferenciats separats per colors (base de la imatge extreta del *Pla Director*).

BCIN, amb el núm. de registre 1514-MH, des del decret de l'any 1949, tal com consta a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*, amb el núm. 1710. L'església, aquesta sense protecció específica, també està registrada a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*, amb el núm. 53639.

El lloc de Briolf, amb l'església de Sant Esteve, que és la parròquia del despoblat homònim, es troba a la part septentrional del terme de Sant Miquel de Campmajor, a la riba esquerra del riu Ser, just després que s'hi uneix la riera de Sant Miquel, aigües amunt de Serinyà. Avui el conjunt queda envoltat per bosc, en un entorn natural molt ben preservat i de gran interès natural i paisatgístic. L'estudi històric sobre el lloc ha estat actualitzat per Elvis Mallorquí, text que no reproduïm per la seva extensió i detall, i que es recull en el document del *Pla Director*. Només cal comentar que les dades més antigues referides al lloc corresponen al *villare Briulfo*, un vilar o agrupació de cases que es documenta des de l'any 978, i que presumiblement tindria unes arrels més antigues. Aquest any és donat al monestir de Sant Pere de Besalú, segons les disposicions testamentàries del comte Miró II de Besalú (965-984). Se sap que el monestir de Ripoll també tenia possessions en el lloc; així es desprèn de la donació que l'any 1019 li va fer la comtessa Ermessenda, esposa del comte Ramon Borrell. Quant a l'església, que ja hauria exercit de parròquia del lloc segurament des del segle XI, el primer esment documental data de l'any 1229; es tracta de la donació que va rebre Francesc de Verntallat, vescomte d'Hostoles, en el seu nomenament. Al segle XIV, concretament el1359, la parròquia de Briolf comptava amb 5 focs de cavaller.

L'església va perdre la condició de parròquia l'any 1530, quan va passar a ser sufragània de Sant Miquel de Campmajor. Aquest fet s'ha d'emmarcar, amb tota probabilitat, en el context de reducció i desplaçament de població que van experimentar els masos de Briolf a causa de la seva situació marginal respecte del poblament actiu a l'època. Hem de tenir en compte, també, la situació històrica que es va viure a la segona meitat del segle XV: la qüestió remença i la guerra civil catalana. No obstant això, la població es va mantenir en el lloc encara entre els segles XVIII i XIX, i fins al XX. L'impuls de la població que es va produir en aquesta etapa final explica la construcció del mas adossat a la torre i les reformes barroques de l'església.

Es considera com a única referència documental de la torre l'esment de la "*domo mea seu stadio*" que apareix l'any 1347 en la donació de Sibil·la, vídua de Bernat de Prat, al monestir de Sant Pere de Besalú, i que executa la seva filla Francesca, esposa de Jaume de Cornellà. La donació d'aquesta *domus*, interpretada com a casa forta, s'acompanyava d'altres possessions en el lloc de la parròquia de Briolf.

A partir de la informació històrica i arqueològica disponible, va resultar complex fer un estudi crono-històric precís del conjunt. No obstant això, i en base a l'anàlisi dels paraments, així com d'alguns elements constructius observats, es va elaborar la hipòtesi sobre les fases constructives que tot seguit descrivim, i que presentem amb el suport de les ortoprojeccions realitzades en el *Pla Director* (Fig. 1 i 2).

L'ESGLÉSIA PREROMÀNICA

Es va valorar la possibilitat que el parament de grans carreus de pedra local que es conserva a la façana sud, tot i no ser estilísticament l'habitual a l'època, podria correspondre a aquesta fase (Fig. 1). Es va contemplar la possibilitat, tenint en compte l'emplaçament d'una ocupació d'època visigoda en el mateix lloc, que aquestes pedres poguessin haver estat reaprofitades. A la façana nord de l'església, tot i les similituds, no hi trobem un parament de les mateixes dimensions (Fig. 2). No es pot descartar que l'edifici preromànic hagués estat parcialment desmantellat, i que aquest hagués tingut unes dimensions inferiors al romànic.



Figura 2. Ortoprojecció de la façana nord, amb els paraments diferenciats separats per colors (base de la imatge extreta del *Pla Director*).

L'ESGLÉSIA ROMÀNICA

La primera referència documental de l'església, de principi del segle XIII (1229), encaixa plenament dins la fase romànica. En aquest context constructiu, les edificacions romàniques acostumen a estar fetes amb un parament ben carejat, de carreus ben tallats i ordenats, com el que veiem a la part de l'absis. Creiem que aquest, que es va afegir posteriorment a la nau, correspondria a la fase romànica. Estilísticament, encaixa en aquest període, tant per la seva planta semicircular com per l'obertura de doble esqueixada que té.

LES REFORMES BAIXMEDIEVALS

La construcció de la torre, aixecada en una posició molt propera a la façana oest de l'església, va comportar algunes reformes en l'edifici de l'església. Pels materials arqueològics trobats en el subsol de la torre, que amortitzarien el cementiri anterior damunt del qual s'hauria bastit, permetrien situar la seva construcció entre els segles XIII i XIV, marge dins el qual encaixa el primer esment documental de la casa forta de Briolf, que és de l'any 1347. Una de les hipòtesis plantejades va ser que la proximitat de la torre hagués comportat el trasllat d'una primera portalada de l'església, ubicada en el mur oest. Es varen detectar indicis d'unes modificacions en aquest extrem l'edifici, al mateix temps que certs detalls entorn de la porta actual, situada a migdia, reforçarien la seva obertura posterior.

LES REFORMES EN EL PARAMENT NORD

No podem precisar en quin moment es va fer la reforma del parament nord de l'església que es caracteritza per un carreuat petit i ben ordenat. El que sí podem afirmar és que és posterior a la fase baixmedieval, ja que les pedres s'ajusten al parament d'aquesta fase. És possible que, per alguna circumstància desconeguda, potser fortuïta, s'hagués malmès la paret i hagués calgut reparar-la. Ara per ara no podem apuntar cap proposta cronològica.

Dins aquesta fase, tot i que no amb correspondència cronològica, es va situar la construcció del mas de la Torre, la datació del qual s'ha posat dins el segle XVIII. La construcció de l'edifici va comportar importants reformes a la torre per tal d'adaptar-la a habitatge.

LES REFORMES BARROQUES

Les dates que podem llegir a l'interior de l'església, concretament a la decoració del retaule i a la fusteria de la porta d'entrada, ens permeten situar aquesta reforma a final del segle XIX. Al marge dels canvis decoratius i estilístics de l'interior, que comporten un repintat del temple i unes reformes en els altars i el retaule de l'absis i les capelles, també hem de situar en aquesta època la construcció del campanar d'espadanya. Suposem que aquest en substituiria d'un anterior, evidentment de menors dimensions, atès que aquest és desproporcionadament gran. El seu emplaçament, damunt de la façana, i el seu pes, han provocat esquerdes i altres patologies.

LA CONSTRUCCIÓ DE LA RECTORIA

La darrera reforma a considerar seria la que té lloc durant la construcció de la rectoria. Aquest edifici es va disposar parcialment damunt de l'església, encaixat entre la torre i el campanar l'espadanya, i damunt del pas entre l'església i la torre. En aquest moment és quan es va cobrir el passatge entre l'església i la torre mitjançant una volta de mig punt, i quan es va construir l'escala per accedir a la rectoria, la que hi ha adossada a la façana nord de l'església, que es troba en molt mal estat. Aquest habitatge es degué fer en algun moment de principi del segle XX; ens falta informació al respecte. Avui hi veiem algunes petites obertures que han estat tapiades més recentment.

Una inhumació moderna a l'interior de l'església de Sant Salvador de Breda (la Selva): noves dades sobre el possible sepulcre del rector Pere Amat

Ot Ordeig*, Òscar de Castro*, Laia Muntaner**

* C14 Serveis Arqueològics i Antropològics, SL

** Bicònic Arqueologia, S.C.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Breda

Comarca
Selva

Cronologia
Segles XI - XX

Tipus de jaciment
Església monàstica i espai funerari

Dates de la intervenció
Gener 2024 / gener 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Ot Ordeig Andreu

Institució, entitat o empresa promotora
Bisbat de Girona

Entre els dies 11 i 14 de gener de 2024 i el 29 de gener de 2025 es dugué a terme una intervenció arqueològica preventiva a l'interior de l'església de Sant Salvador de Breda (la Selva), motivada per l'esfondrament accidental d'una part del paviment durant les obres de restauració de la volta. La intervenció permeté documentar una sepultura fins aleshores desconeguda i establir una seqüència estratigràfica formada per cinc fases, corresponents a la fonamentació del campanar romànic, una inhumació d'època moderna i tres paviments construïts entre el segle XVIII i mitjan segle XX.

El monestir benedictí de Sant Salvador fou fundat pels vescomtes de Cabrera l'any 1038 i esdevingué un dels principals centres monàstics de la Selva (Coll 1971; VV.AA. 1991). Les diferents intervencions arqueològiques efectuades al conjunt durant les darreres dècades han contribuït a definir l'evolució arquitectònica del monestir i del claustre (Pujadas/Font 1998; Pou 2014; Pou 2020), però fins ara no es coneixien enterraments conservats a l'interior del temple.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

L'àrea excavada es localitzava al lateral nord de la nau central, entre la capella del Sant Crist i la porta d'accés al campanar. Un cop retirats els nivells d'enderroc, es va identificar una fossa excavada directament sobre el subsol geològic.

La tomba presentava planta trapezoidal i orientació nord-sud. A l'interior es documentà un esquelet complet en decúbit supí, amb els braços paral·lels al tòrax i

les mans disposades sobre la pelvis. El crani es trobava lleugerament girat cap a la dreta, fet que podria indicar la presència original d'algun element perible que actués com a suport cefàlic (Fig. 1).

La concentració de claus de ferro i les restes de fusta conservades a la capçalera i als peus evidenciaven l'existència d'un taüt de forma trapezoidal. Igualment, a l'alçada del coll es localitzà una petita tanca de bronze formada per una bagueta i un gafet, amb restes adherides de fibres vegetals, interpretada com el sistema de subjecció d'una mortalla o túnica funerària (Fig. 2).

La capçalera de la fossa afectava parcialment una acumulació de pedres corresponent probablement a la fonamentació del campanar romànic del segle XI, fet que demostrava la cronologia posterior de la sepultura.

L'excavació permeté identificar tres fases de pavimentació. El paviment actual, instal·lat després de la Guerra Civil, cobria un nivell de rajoles quadrades datable entre finals del segle XIX i inicis del XX. Per sota es documentà un paviment de rajoles rectangulars molt malmès, atribuïble a una reforma efectuada durant la primera meitat del segle XVIII.

Els nivells de rebliment contenien diversos materials residuals d'època antiga, entre els quals fragments d'àmfora itàlica, ceràmica campaniana B i material constructiu romà. Tot i aparèixer fora de context, aquestes restes indiquen l'existència d'una ocupació d'època romana en algun punt proper a l'església.

ESTUDI ANTROPOLÒGIC I DATACIÓ ABSOLUTA

L'estudi osteobiogràfic ha determinat que les restes corresponen a un individu masculí d'entre 40 i 55 anys, amb una alçada aproximada de 168 cm i una constitució física robusta. La preservació de l'esquelet és excellent, amb un índex de representació del 100 %, malgrat la fragmentació parcial del crani, les costelles i alguns cossos vertebrals.

L'anàlisi ha evidenciat processos degeneratius lleus compatibles amb artrosi, especialment a la columna vertebral i a les articulacions coxofemorals, així com diverses pèrdues dentals ante mortem. La robustesa general de l'esquelet i l'asimetria d'algunes insercions musculars suggereixen que l'individu era probablement dretà.

La datació radiocarbònica AMS practicada al laboratori CEDAD proporcionà una edat convencional de 226 ± 25 BP, compatible amb una cronologia situada durant les primeres dècades del segle XVIII. Aquest resultat concorda plenament amb la seqüència estratigràfica i permet relacionar la inhumació amb la construcció del paviment rectangular documentat sobre la tomba.



Figura 1. Part superior de l'individu a l'interior de la tomba, en posició de decúbit supí. (Autoria: Ot Ordeig).

DISCUSSIÓ

La ubicació privilegiada de la sepultura, a l'interior del temple i davant de la capella del Sant Crist, juntament amb la presència d'un taüt de fusta i d'una mortalla subjectada amb una tanca metàl·lica, suggereixen que el difunt devia ocupar una posició rellevant dins la comunitat parroquial.

Aquesta circumstància motivà la consulta de la documentació històrica. Segons Jaume Coll (1971, 119-120), que transcriu el llibre de defuncions de la parròquia de Breda, el rector Pere Amat exercí el càrrec entre el 19 de juny de 1693 i la seva mort, esdevinguda el 10 de maig de 1735. El seu successor, Tomàs Corriol, deixà escrit:

«Als 10 Maitg 1735 als tres quars, de las vuit oras de la nit mori lo Rnt. Pere Amat prevere y Rector de Sta. Maria de Breda (...). Lo die 13 (...) se ly feren los officis solemnes de enterro (...) y se enterrà en dita iglesia en la capella del Sant Christo...»[1]

1 Arxiu Parroquial de Breda, «Defuncions de 1691 a 1777», p. 169; text transcrit a COLL, J. 1971, *Breda històrica i actual*, 119-120.



Figura 2. Tanca localitzada al coll de l'individu, composta per un gafet (esquerra) i una bagueta (dreta). Al gafet encara s'hi conserva teixit de la roba adherit. (Autoria: Ot Ordeig).

La mateixa notícia indica que els funerals comptaren amb l'assistència de l'abat, els monjos i els beneficiats residents al monestir, circumstància que posa de manifest la rellevància del personatge.

La coincidència entre la cronologia proporcionada per la datació radiocarbònica, el sexe i l'edat de l'individu, així com la proximitat immediata de la tomba a la capella del Sant Crist, permeten plantejar la hipòtesi que les restes documentades corresponguin al rector Pere Amat. Encara que la sepultura no es localitzava estrictament a l'interior de la capella sinó just davant seu, la seva situació és plenament compatible amb la notícia aportada per les fonts escrites.

Tanmateix, l'absència d'una làpida conservada o d'altres elements d'identificació directa impedeix considerar aquesta atribució com una certesa. La proposta ha d'entendre's, per tant, com una hipòtesi de treball raonable.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica desenvolupada a l'església de Sant Salvador de Breda ha permès documentar una inhumació individual de la primera meitat del segle XVIII i establir una seqüència formada per cinc fases constructives, des de la fonamentació del campanar romànic fins al paviment actual.

L'estudi antropològic identifica un home adult madur, d'entre 40 i 55 anys, d'uns 168 cm d'alçada i constitució robusta, enterrat en un taüt de fusta i probablement embolcallat amb una mortalla. La datació radiocarbònica confirma una cronologia compatible amb la reforma interior del temple documentada arqueològicament.

La consulta de les fonts documentals ha permès proposar la possible identificació de l'individu amb el rector Pere Amat, que regí la parròquia de Breda entre 1693 i 1735 i que, segons el llibre de defuncions, fou enterrat a la capella del Sant Crist. Tot i que aquesta atribució no es pot considerar definitiva, la coincidència entre les dades osteobiogràfiques, la cronologia absoluta i la localització de la sepultura fan que aquesta hipòtesi sigui plenament versemblant.

En cas de confirmar-se, ens trobaríem davant d'un dels escassos exemples coneguts a Catalunya en què és possible relacionar una inhumació d'època moderna excavada arqueològicament amb una persona concreta documentada a les fonts escrites. Aquesta circumstància posa de manifest l'interès de combinar les dades arqueològiques, antropològiques i documentals en l'estudi de les pràctiques funeràries modernes.

BIBLIOGRAFIA

COLL, J. 1971, *Breda històrica i actual*. Granollers: Editorial Montblanc.

POU, J. 2014, *Excavació preventiva al monestir de Sant Salvador de Breda. Corredor Negre - Pati de l'Abat*. Memòria inèdita.

POU, J. 2020, I*ntervenció arqueològica preventiva al claustre del monestir de Sant Salvador de Breda*. Memòria inèdita.

PUJADAS, S., FONT, G. 1998, *Intervenció arqueològica al claustre del monestir de Sant Salvador de Breda*. Memòria inèdita.

VV.AA. 1991, *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Vol. III. Barcelona.

Intervenció al costat de la Rectoria de Quart (Quart, Gironès)

Gabriel López, Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Quart

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XI - XX

Tipus de jaciment
Necròpolis parroquial medieval/moderna

Dates de la intervenció
Octubre - novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Gabriel López Badell

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Quart

L'octubre de 2025 es va efectuar una intervenció arqueològica a l'entorn de la Rectoria de la parròquia de Santa Margarida de Quart (Gironès), motivada per les obres de reforma de l'edifici, concretament pels treballs realitzats a l'exterior de la façana nord amb l'objectiu d'evitar infiltració d'humitats. Com que el conjunt de l'església i la rectoria de Santa Margarida de Quart són un element arquitectònic històric inventariat, i davant la previsió que en el subsol de l'entorn de l'església hi haguessin restes de l'antic cementiri parroquial, es van condicionar els treballs a control arqueològic. Els resultats van ser positius, i es van documentar 8 estructures funeràries. Un cop finalitzada aquesta fase de la intervenció, es va procedir al cobriment de les restes per tal que poguessin finalitzar els treballs contemplats en el projecte.

DADES HISTÒRIQUES

El conjunt de l'església i la rectoria de Santa Margarida de Quart està presidit pel temple, documentat com a parròquia des de l'any 1028. L'edifici actual és d'estil barroc-neoclàssic, del segle XVIII, d'una nau amb capelles laterals i absis semicircular, tot i que conserva al costat nord el campanar romànic, del segle XII, de torre planta quadrada i dos nivells de finestres geminades amb columnes llises de capitells mensuliformes, que fou restaurat l'any 1983 (Mallorquí 2011).

La rectoria es dreça al sud de l'església, separada per un camí asfaltat. Aquest edifici és de planta quadrangular irregular, format per tres crugies amb estructura de murs de càrrega, que consta de planta baixa, pis i

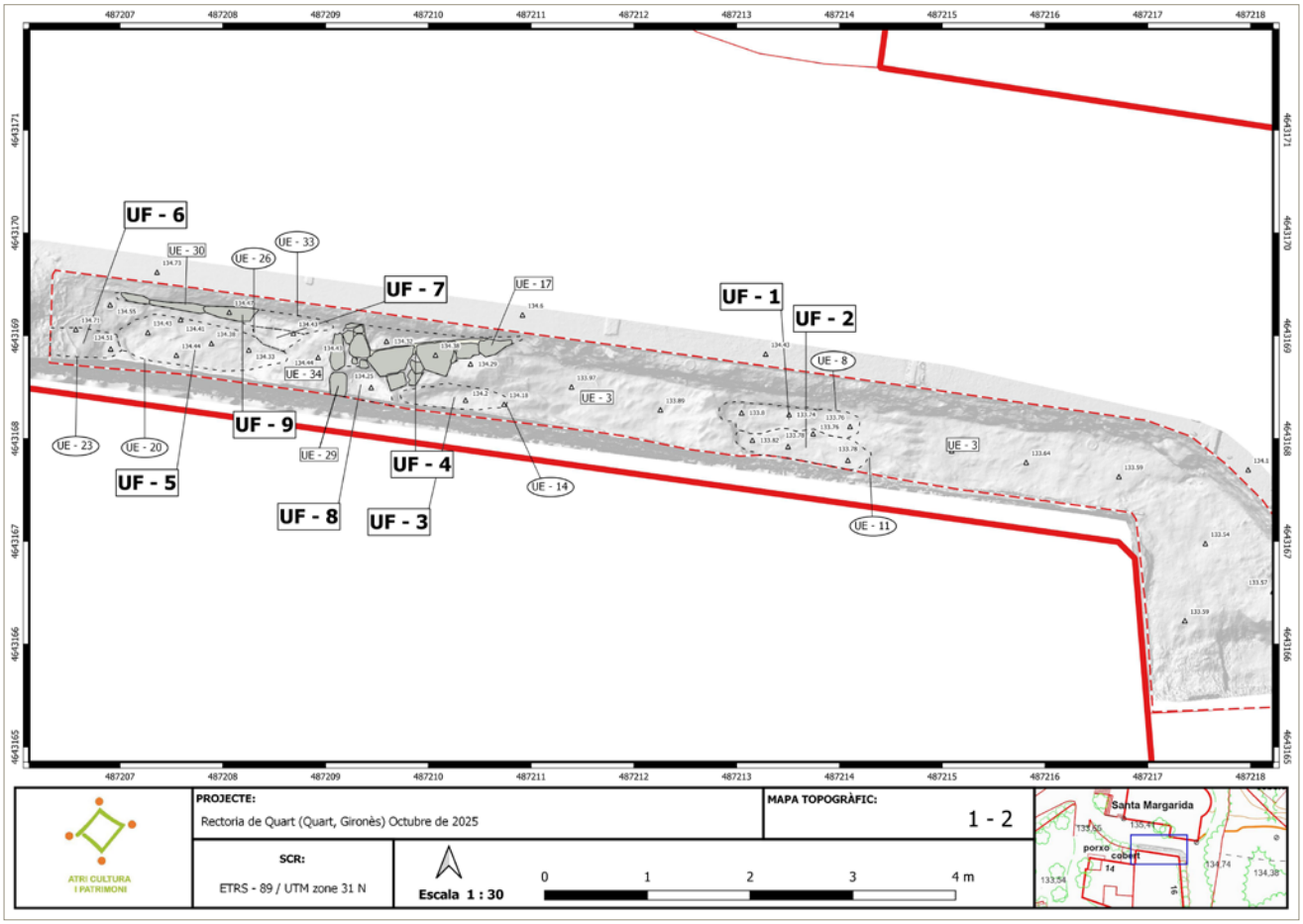


Figura 1. Planta amb la ubicació de les unitats funeràries i estratigràfiques documentades.

golfes. La coberta és a doble vessant amb el carener perpendicular a la façana principal. Les obertures estan emmarcades amb llindes i brancals de pedra, i pertanyen a dos moments diferents. Les més antigues (porta forana i finestres de la primera planta) són del segle XVI (1573 a la llinda), mentre que la resta són del segle XVIII (1741). A l'interior s'aprecia la distribució en tres crugies. La crugia central està coberta per dues voltes d'aresta, mentre que les laterals presenten volta de canó. Les portes que comuniquen aquests tres espais estan emmarcades amb brancals i llindes de pedra. Precisament, la sala ubicada al costat nord, de l'edifici, és la que estaria molt afectada per les filtracions d'humitats, i que la seva impermeabilització, hauria motivat, aquesta intervenció.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Les actuacions contemplades en el projecte de rehabilitació de l'edifici de la rectoria, entre d'altres, consistien en el sanejament de la base de la façana lateral nord per la part exterior, amb la finalitat de corregir els problemes d'humitats i filtracions que l'afectaven. Posteriorment, el projecte, contemplava realitzar un canal superficial, amb ciment, per canalitzar les aigües pluvials cap a un nou col·lector ubicat a l'extrem nord-est de l'exterior de l'edifici. Per aquesta raó va caldre excavar una rasa, a tocar i tot al llarg de la base de la paret perimetral nord i nord-est de l'edifici.

L'aparició de restes arqueològiques dins de l'àrea d'afectació del projecte en va comportar l'excavació i documentació fins a exhaurir l'estratigrafia arqueològica o bé arribar a l'aflorament rocós.

Els elements funeraris excavats i documentats correspondrien a 3 enterraments individuals (UF-1 i UF-2), alguns d'ells molt malmesos (UF-3), 1 enterrament en fossa reaprofitada (UF-5), 1 enterrament afectat per tombes més recents (UF-7), 2 enterraments parcialment excavats que sobresurten dels perfils de la rasa (UF-6), un d'ells amb tapa de lloses (UF-9), un ossari amb tapa (UF-8) i un enterrament fet amb calaix de pedra sense individu conservat (UF-4).

Analitzades totes les dades aplegades en l'excavació, podem concloure que aquestes restes arqueològiques estan directament vinculades al cementiri parroquial d'època medieval de l'església de Santa Margarida de Quart, que molt probablement, s'estendria entre l'espai que ha quedat entre l'església i la rectoria, actualment pavimentat amb un camí asfaltat.

Els elements funeraris més antics que hem pogut documentar, correspondrien als enterraments afectats



Figura 2. Detall de les restes òssies de la Unitat Funerària 5. Aquest enterrament està fet en una fossa simple reaprofitada, en la que per col·locar l'individu més recent va caldre arraconar les restes de l'anterior individu.

per l'excavació de tombes més recents. Aquest seria el cas de la UF-1, que quedava retallat per la tomba UF-2, i també podria ser el cas de la UF-7, afectada per la tomba UF-5 i potser la UF-6. L'única tomba que no quedaria afectada per altres enterraments seria la UF-3, que també podria haver format part d'aquesta primera fase d'enterraments en aquesta part del cementiri medieval, però malauradament estava molt alterada per les arrels.

Posteriorment, en una segona fase d'ocupació de l'espai funerari, s'excavaren noves tombes, afectant alguns dels enterraments preexistents. Aquest seria el cas de la UF-2, i la del primer individu que ocuparia la UF-5. En el cas de la UF-5, en una fase d'ocupació posterior, fou reaprofitada per un nou individu, i deixaren arraconades les restes òssies de l'anterior esquelet en un costat de la tomba. També creiem que en algun moment temporalment pròxim s'hauria fet la tomba amb tapa de lloses (UF-9), ubicada i força ben alineada amb el costat nord de la UF-5.

Un temps després, sembla que en aquest punt del cementiri l'ocupació de tombes podria haver estat menor. La documentació de la tomba feta amb calaix de pedres lligades amb morter de calç i arrebossat en el seu interior (UF-4) presenta unes característiques i una orientació completament diferents a la resta de tombes, cosa que ens fa pensar que podria pertànyer a una cronologia més recent. En tot cas, no hem pogut excavar la totalitat de la tomba, però presentava clars indicis d'haver estat espoliada.

Amb la construcció de l'edifici de la rectoria, el mur nord (UE-1) hauria condicionat la continuïtat de l'ocupació de noves tombes en aquesta part de l'entorn de l'església. A banda, la construcció d'aquest mur també hauria afectat tombes preexistents, en fonamentar-se a l'afloració rocós, i és per aquest motiu que segurament va caldre fer l'ossari UF-8, a tocar de la paret, per dipositar les restes òssies que s'haurien anat trobant.

Amb el temps s'hauria anat formant l'estrat que cobria les tombes (UE-2), on es van recuperar alguns fragments de ceràmica medieval i alguns ossos humans sense connexió anatòmica. Aquest paquet de terra va quedar segellat i protegit d'intrusions pels nivells de circulació més recents (UE-5).

Un cop finalitzats els treballs d'excavació i documentació de tots els elements funeraris, es va procedir al rebliment de les restes arqueològiques que romanien al lloc, amb geotèxtil i amb una capa de gravetes, de manera que quedaren les restes funeràries protegides per sota de la cota del projecte.

BIBLIOGRAFIA

MALLORQUÍ, E. 2011, L'edat Mitjana, Dins ABAD, J. FIGUERAS, N., LLINÀS, J, (coords.), *Història de la Selva*, Girona: Diputació de Girona, 217-348.

Anàlisi de la façana nord-est del monestir de Santa Maria (Lladó, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Lladó

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XI - XIX

Tipus de jaciment
Monestir

Dates de la intervenció
Febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Lladó / Servei de Monuments de la Diputació de Girona

A questa intervenció arqueològica va venir motivada per la necessitat d'obtenir informació sobre la tipologia dels diferents paraments que s'observen en aquesta façana així com de les obertures que en formen part, davant de la proposta de *Restauració de la façana nord-est del monestir de Santa Maria de Lladó*, segons projecte de l'arquitecta en cap del Servei de Monuments de la Diputació de Girona, Irene Llusent, en col·laboració amb Elisa Llenas, arquitecta tècnica. El projecte se centrava a sanejar la façana d'instal·lacions recents, consolidar les parts necessàries i valorar el tractament a fer a les obertures existents, a més de solucionar l'evacuació d'aigües plujanes per tal d'evitar humitats en el mur. Cal dir que el parament objecte d'estudi correspon a la façana posterior del monestir, la que dona al carrer del Priorat o dels Estricadors, que està adossada a l'absis de l'església per l'oest (Fig. 1).

El monestir de Santa Maria de Lladó disposa de la màxima protecció, en tant que està declarat BCIN, amb la categoria de Monument Històric, amb el núm. de registre 352-MH-EN, segons acord del Govern de la Generalitat GOV/85/2018; aquest acord també delimita un entorn de protecció. El conjunt consta a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya* amb la fitxa núm. 400.

L'anàlisi va permetre diferenciar 5 fases, tot i que no fou possible precisar-ne la cronologia. Cal dir que no disposem, ara per ara, d'un estudi complet de l'evolució constructiva de la canònica de Santa Maria al que

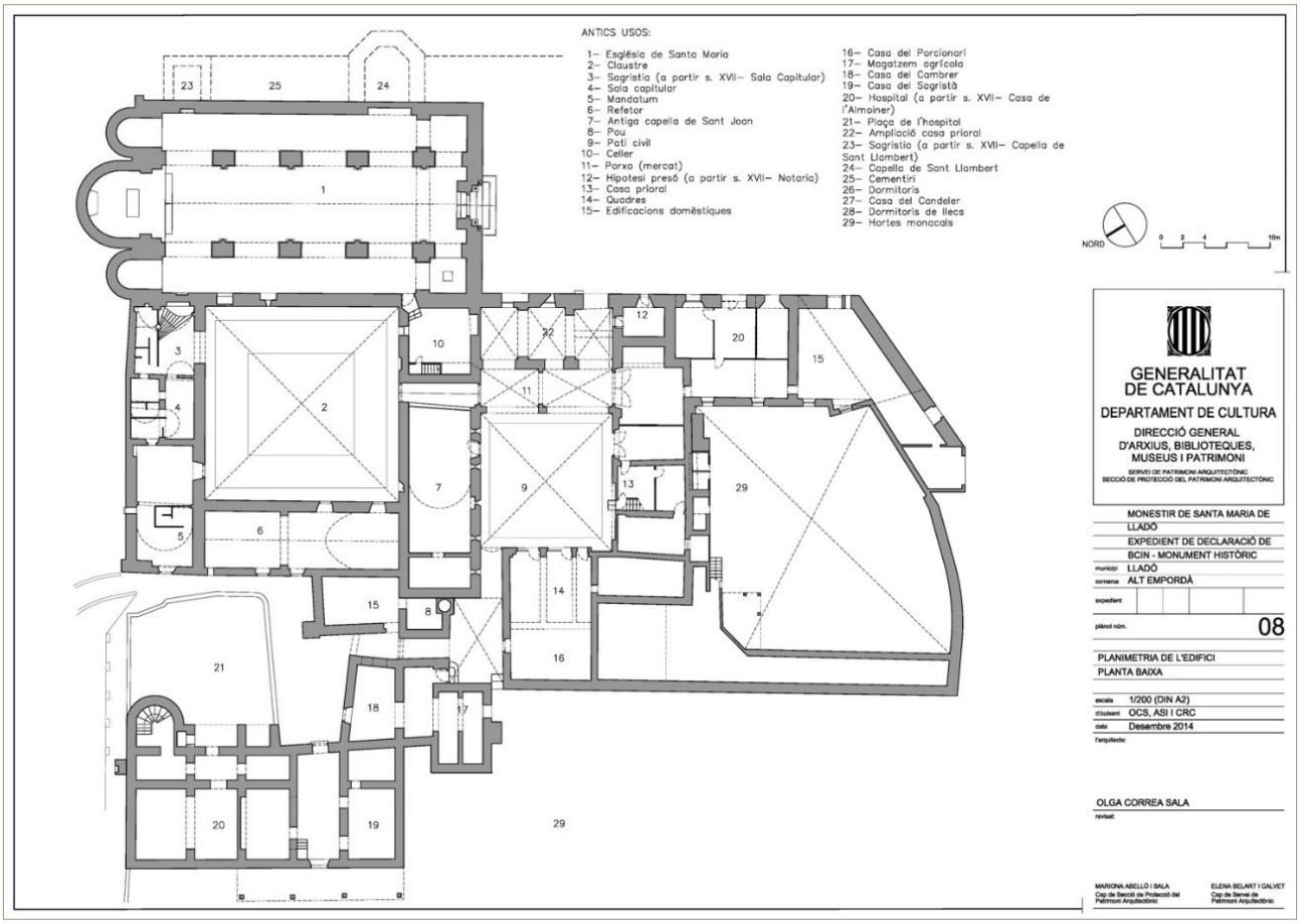


Figura 1. Plànol del conjunt del monestir i l'església, i dependències de la canònica de l'any 2014.

poder referir-nos; només coneixem una anàlisi parcial publicada l'any 1990 en el volum corresponent de la *Catalunya Romànica* (Badia/Ramos 1990, 526-530).

PRIMERA FASE

La part més antiga de la façana és la que hem diferenciat com a parament núm. 1 (Fig. 2). Es tracta d'una obra de carreus de gres local, amb un aspecte similar a un *opus quadratum*, amb filades de pedra ben alineades i anivellades. Podem afirmar que és anterior a la construcció de la capçalera de l'església, edifici que s'ha datat del segle XII, atès que aquesta la va seccionar. No hem trobat altres paraments com aquest en tota la canònica, a excepció d'un mur paral·lel al sud, que fa de límit del claustre. Aquest detall ens fa pensar ambdós formarien part d'una mateixa construcció. Es va plantejar la hipòtesi de la seva possible relació amb el "*sacratissimun locum beatissime Dei genitricis Marie*", que un document de l'any 1089 dona a entendre que ja existia, on hi havia les "*ecclesiolis beati Marie et beati Ioannis*", que eren de domini laic i servides per una comunitat. Aquest any, els esposos Adalbert i Alamburga, identificats com a senyors de Navata, i els seus fills, i a instàncies del bisbe Berenguer de Girona, varen entregar el domini del lloc a la comunitat que el servia, per tal que s'hi restaurés el culte, ara sota la regla agustiniana, amb el prior Joan al capdavant. També és possible que aquestes restes fossin d'una obra realitzada durant les suposades reformes que es varen fer en temps d'aquest prior, a partir de la data de donació que acabem d'esmentar. La darrera de les hipòtesis, encara més complexa de demostrar, és que les restes corresponguin a la primera meitat del segle XII, igual que la part central de la façana de l'església, on també trobem un parament carejat de gres local. Atès que aquest tipus de construcció no es dona a la resta de la façana de l'església, ni a les naus laterals ni a la capçalera, plantegem la possibilitat que l'església hagués estat començada d'una manera i que, més tard, potser ja dins el segle XIII, s'hauria ampliat a partir d'un nou projecte, amb unes naus laterals i una capçalera més gran, parts que tenen un parament diferenciat, a base de rierencs simplement desbastats, col·locats fent filades.

No sabem quina llargada tindria la construcció situada en aquesta fase. Sigui com sigui, la seva posició, sensiblement esbiaixada respecte dels eixos cardinals, es va mantenir en el temps, i va condicionar l'orientació tant de l'església com de les diferents parts del monestir, posteriors. El més probable és que s'allargués cap als dos extrems i que funcionés com a tancament d'un recinte dins el qual s'allotjava la primitiva església de Santa Maria —que suposadament es trobaria en el

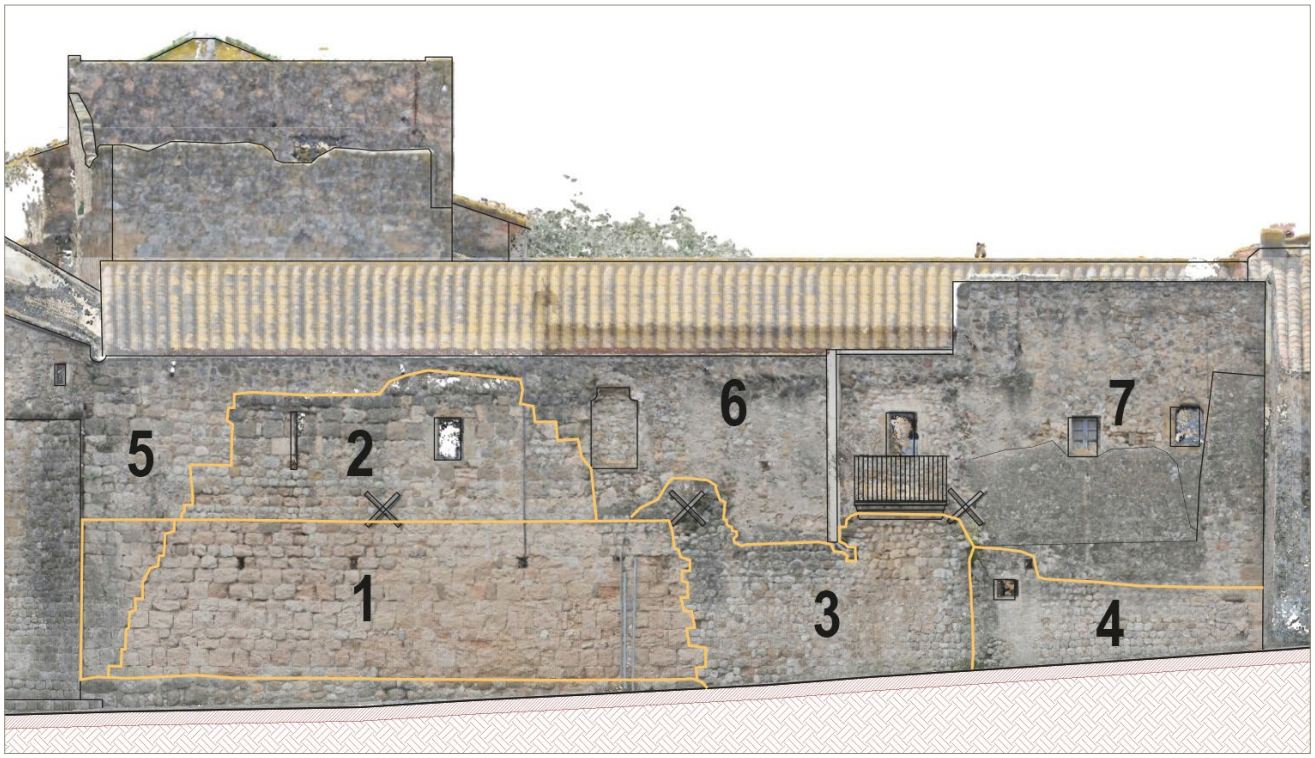


Figura 2. Alçat de la façana amb la numeració dels diferents tipus de paraments identificats (planimetria del Servei de Monuments de la Diputació de Girona).

subsol de l'actual—, i possiblement també, la de Sant Joan.

SEGONA FASE

Aquesta es va identificar amb el parament núm. 2 (Fig. 2), que es fonamenta damunt de l'anterior, i que es diferencia d'aquest per l'ús de rierencs. La presència d'alguns carreus similars als del parament núm. 1, va portar a considerar que alguns d'aquests haguessin estat reaprofitats en la seva construcció. El mur té tot l'aspecte de fortificació, ja que està dotat d'espitllera; possiblement es tracta d'una reconstrucció del mur original que hauria funcionat com a muralla defensiva del lloc. Quant a la cronologia, el fet que també estigui seccionat per la construcció de la capçalera de l'església, l'hem de considerar anterior a aquesta. Per això, l'hauríem d'incloure dins la fase altmedieval, quan el lloc estava regit per la primera comunitat que servia les esglésies primitives de Santa Maria i Sant Joan.

TERCERA FASE

Aquesta vindria determinada pels paraments núm. 3 i 4 (Fig. 2), que ocupen la meitat oest de la façana, i que es caracteritzen per la construcció a base de rierencs simplement desbastats per la cara exterior, combinats amb fragments de pedra sorrenca, ben col·locats en filades horitzontals. Els dos paraments, 3 i 4, es varen diferenciar per petits detalls, que podrien explicar-se com a resultat d'unes reformes posteriors. Observem aquest mateix tipus de parament en altres llocs de la canònica i a la mateixa església, per la qual cosa apuntem la hipòtesi que corresponguin a la fase constructiva del segle XII o bé ja dins del segle XIII. També hauríem d'incloure en aquest moment el parament núm. 5, que és un refet dels paraments núm. 1 i 2 quan es va construir la capçalera de l'església, punt on s'aprofiten els materials que es tenien a mà.

QUARTA FASE

Amb aquesta fase es varen relacionar els murs de maçoneria dels paraments núm. 6 i 7 (Fig. 2), que es fonamenten sobre els paraments núm. 3 i 4, respectivament. Ignorem en quin moment es varen construir aquestes parts, però és molt probable que corresponguin a les reformes més tardanes de la canònica, que no podem datar. Si hem de considerar paral·lels d'aquest parament en altres parts del conjunt, en imatges antigues veiem com també eren de maçoneria els recreixements que hi havia damunt de la capçalera, que foren eliminats en la restauració més recent.

És original d'aquest mur l'obertura emmarcada amb pedra sorrenca amb una llinda suportada per cartel·les. També podria ser d'aquest moment una altra obertura emmarcada amb el mateix tipus de pedra, sensiblement diferent quant a forma.

CINQUENA FASE

En aquesta darrera fase es varen incloure totes les reformes que degueren seguir a la desamortització de la canònica de l'any 1835. Hi ha notícies d'una primera privatització ja l'any 1868. Aquesta correspon a una de

les primeres accions conjuntes que varen portar a terme la Junta Revolucionària sorgida aquest any del govern liberal -nomenada el 2 d'octubre-, i l'Ajuntament. En aquest moment es va expropiar la casa priorat i les seves dependències per reconvertir-les en casa consistorial i escola. Se sap que ocupava el lloc el sagristà Salvador Casas (Tremoleda 2002, 44).

Hem de situar en aquest context de la segona meitat del segle XIX o ja dins del segle XX les obertures recents de la façana i, probablement també un balcó, avui modificat. Aquestes finestres, obertes en una façana que originalment devia ser força opaca, es degueren fer per donar llum i ventilació a les cases que ocuparen aquesta part de la canònica. Sembla que en aquest lloc hi va viure gent fins a final dels anys 70 del segle passat. La darrera a fer-ho va ser la vídua del pintor Marià Llavanera.

A partir d'aquesta dècada es porten a terme unes importants reformes, amb la participació de la Diputació de Girona, segons projecte de l'arquitecte Joan Maria de Ribot, executades per Construccions Malagelada de Lladó. És ara quan s'enderroquen la capella de Sant Llambert i la rectoria, que eren adossades a la façana est de l'església (VVAA 1995, 89-92).

Les darreres reformes s'han d'atribuir al moment en què aquesta part de la canònica serà ocupada per les dependències de l'actual Ajuntament.

BIBLIOGRAFIA

BADIA, J., RAMOS, M. L. 1990, Lladó d'Empordà. Dins: *Catalunya Romànica* IX, L'Empordà II. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 526-530.

TREMOLEDA, J. 2002, *Lladó*. Girona: Diputació de Girona, Caixa de Girona, Quaderns de la Revista de Girona, 100, Monografies locals, 60.

VVAA 1995, Santa Maria de Lladó. Dins GRAU, D. (coord.) *Bella pedra vella. 15 anys de restauració de béns culturals a les comarques gironines*. Girona: Diputació de Girona, Generalitat de Catalunya, 89-92.

Plaça de l'Església núm. 6 de Breda: evolució històrica i arquitectònica d'un edifici del Palau de l'Abat

Miquel Àngel Fumanal, Àngela González*

* Nord-est Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Breda

Comarca
Selva

Cronologia
Segles XI - XXI

Tipus de jaciment
Monestir / palau abacial / capella / dependències monàstiques

Dates de la intervenció
Agost 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Miquel Àngel Fumanali

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La finca situada al número 6 de la plaça de l'Església de Breda forma part de l'antic conjunt del Palau de l'Abat del monestir de Sant Salvador. L'estudi històric i de paraments de l'edifici es va dur a terme arran del projecte de reforma de l'immoble, amb l'objectiu de documentar-ne l'evolució arquitectònica i valorar els elements patrimonials conservats.

L'edifici se situa al centre històric de Breda, a ponent del claustre del monestir i en una posició especialment significativa dins l'antic complex abacial. La finca tanca pel nord el pati del Palau de l'Abat i, alhora, defineix el costat sud de la plaça de l'Església. Aquesta situació explica la complexitat històrica i constructiva de l'immoble, que no pot ser entès com una construcció aïllada, sinó com una part d'un conjunt monàstic molt més ampli, profundament transformat al llarg dels segles.

La documentació de l'edifici ha estat condicionada per la seva actual subdivisió en diverses propietats, tant en planta com en alçat. Tot i això, l'anàlisi dels paraments visibles, la lectura estratigràfica de murs i obertures, la documentació fotogràfica històrica i la comparació amb altres sectors del conjunt han permès proposar una seqüència evolutiva articulada en diverses fases constructives.

EL MONESTIR I EL PALAU DE L'ABAT

El monestir de Sant Salvador de Breda fou fundat l'any 1038 pels vescomtes Guerau de Cabrera i Ermessenda (Coll 1971; Galimany 1991, 274-280). Durant els segles XI i XII es configurà el primer conjunt monàstic, format per



Figura 1. Ortofotografia zenital del teginat de la capella. A la zona inferior es documenta una porta oberta en època contemporània i a l'esquerra l'òcul de la façana oest de la capella.

l'església, les dependències primitives i el campanar, encara avui un dels elements més destacats del perfil urbà de Breda. Al llarg del segle XIII el cenobi visqué una etapa de creixement i consolidació patrimonial, amb un augment de les seves possessions i una important activitat constructiva.

A finals del segle XIII o inicis del XIV es bastí un nou claustre, amb columnes, capitells i altres elements escultòrics de pedra de Girona. Aquesta reforma reflecteix la capacitat econòmica i la projecció monumental del monestir en aquest moment. Poc després, a partir de 1322, l'abat Gispert de Jàfer impulsà la construcció de la nova església gòtica, una obra de gran ambició arquitectònica.

A finals del segle XV, el conjunt experimentà una nova transformació amb l'actuació de l'abat Miquel Samsó. Aquest abat, documentat entre 1470 i 1507, promogué la construcció o reforma del Palau de l'Abat a ponent del claustre (Aventín 2003, 206-207). En aquest context s'ha d'entendre la capella situada sobre l'anomenat Corredor Negre, identificable amb la capella dedicada a sant Andreu i santa Margarida, documentada l'any 1484[1]. La finca objecte d'estudi es troba precisament en aquest sector septentrional del palau abacial, fet que li confereix un especial interès per entendre l'evolució del conjunt.

FASES CONSTRUCTIVES

La fase més antiga documentada correspon a un edifici medieval que podria situar-se entre els segles XI i XII. Les restes associades a aquest moment es conserven sobretot a la planta baixa i a la façana sud. Destaquen dos arcs de mig punt, construïts amb carreus desbastats, i diversos paraments que indiquen l'existència d'un edifici rectangular, allargassat i amb una orientació lleugerament diferent de la resta del palau abacial. Aquesta orientació singular suggereix que es tracta d'una construcció anterior a la gran reforma del palau, al qual aquest darrer s'hauria adaptat parcialment.

La interpretació funcional d'aquest primer edifici és complexa. Tanmateix, la seva posició, fora del nucli estrictament claustral, però dins l'àmbit monàstic, permet relacionar-lo amb dependències auxiliars del monestir. Podria haver acollit espais vinculats al servei, a l'emmagatzematge, a l'estabulació o a altres activitats necessàries per al funcionament quotidià de la comunitat. La continuïtat d'alguns paraments medievals a l'alçat superior permet plantejar, a més, l'existència d'un primer pis ja en aquesta etapa.

1 ADG, Lletres, vol. U-173 f. 46v

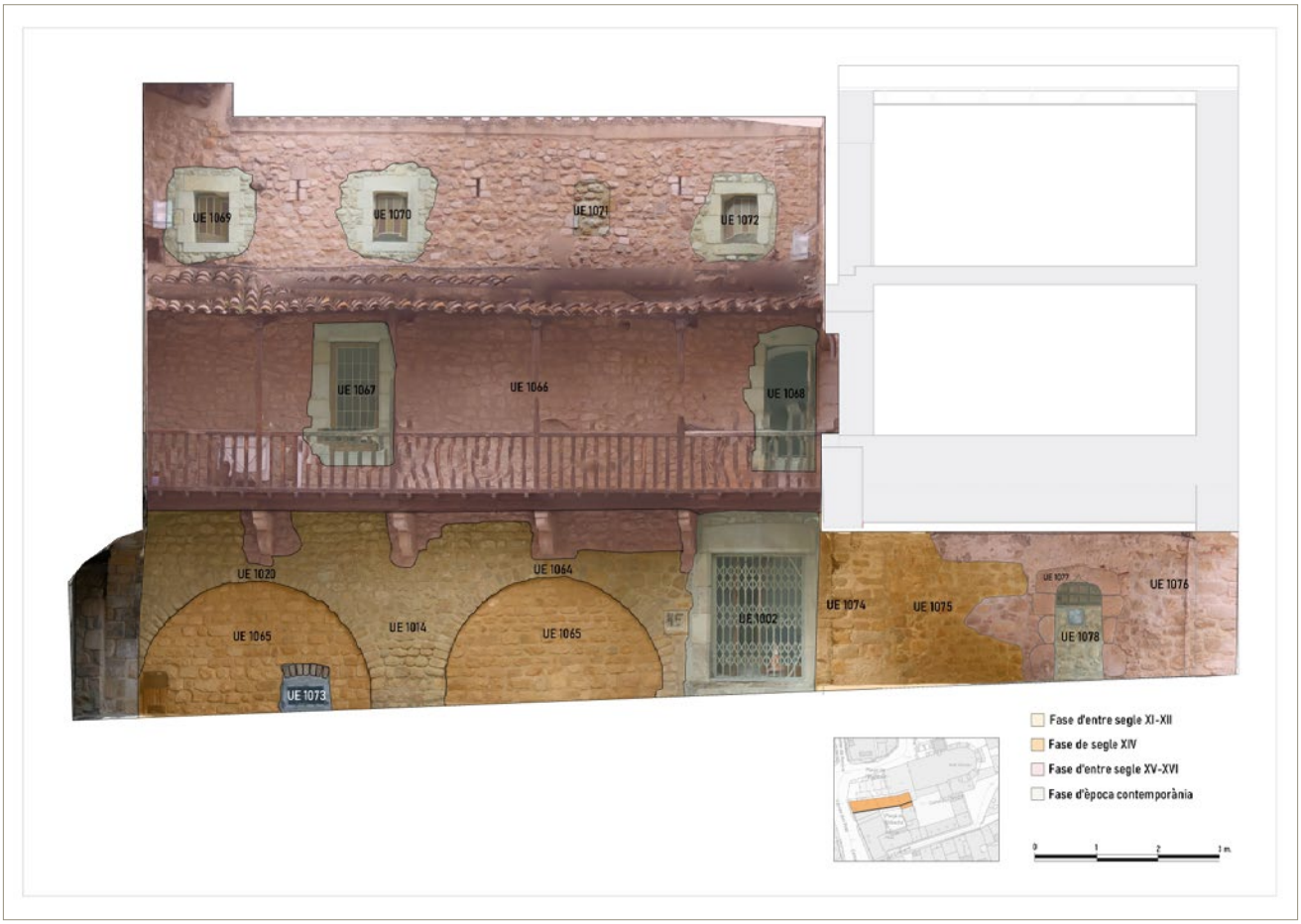


Figura 2. Ortofotografia de l'alçat sud de l'edifici amb indicació de les fases documentades.

La segona fase, situada al segle XIV, correspon a una reforma important de l'edifici anterior. En aquest moment es construeixen dues voltes de canó a la planta baixa, una dins la finca estudiada i una altra en una estança contigua, avui de titularitat municipal. Ambdues estructures comparteixen característiques tècniques, dimensions i nivell d'ús, fet que permet interpretar-les com una actuació unitària. La seva construcció comportà l'amortització parcial dels arcs i dels paraments de la fase precedent.

Un dels elements més rellevants d'aquesta fase és una obertura situada a la façana est, interpretada com un possible arcosoli. La seva tipologia, amb arc apuntat i mènsules decorades, permet situar-la en una cronologia propera al final del segle XIII o als inicis del XIV. Aquesta interpretació resulta especialment significativa, ja que suggereix que l'edifici no només tingué una funció auxiliar, sinó que també formava part d'un espai de pas i de representació dins el conjunt monàstic. La possible relació amb un accés al claustre i amb la denominada "porta mitjana", documentada a mitjan segle XIV, reforça la importància d'aquest sector en la circulació interna i externa del monestir.

La tercera fase correspon a la gran transformació dels segles XV-XVI, relacionada amb la construcció del Palau de l'Abat i, especialment, amb l'actuació de l'abat Miquel Samsó. En aquest moment es construeix la capella situada sobre el Corredor Negre, amb una façana presidida per una porta d'arc conopial i un òcul. L'estructura conserva un sostre de fusta amb bigues encreuades i cassetons pintats, recuperat recentment arran de la retirada del fals sostre de la cuina de l'habitatge existent. Tot i que la coberta sembla correspondre a una refacció d'època moderna, probablement de finals del Renaixement o del Barroc, constitueix un element d'un interès excepcional.

El sostre presenta una disposició a tres vessants, amb el tram central pla, i s'estructura en sis fileres de nou cassetons, agrupades per parelles en els tres vessants. En total, es documenten cinquanta-quatre cassetons formats per plafons pintats, amb marc quadrangular de fusta, fons verdós i un floró vermellós al centre (Fig. 1). Es tracta d'un tipus de coberta poc habitual a Catalunya, on predominaren les voltes de pedra i, en el cas dels teginats, les solucions amb plafons motllurats d'escaiola. Un paral·lel proper es conserva al palau episcopal de Girona, on el bisbe Andreu Bertran (1419-1429) feu arranjar dues estances a la cúspide de l'angle nord-oest del palau, decorades amb sostres teginats de cabirons i plafons pintats. En qualsevol cas, la coberta de Breda constitueix una raresa, tal vegada inspirada en

els sostres de tradició mudèjar, habituals durant els segles XVI-XVII i, en alguns contextos, encara més enllà del 1700.

Les obertures associades a aquesta fase, fetes amb pedra sorrenca i amb formes pròpies del gòtic tardà o del primer Renaixement, es diferencien dels grans finestrals de pedra de Girona documentats en altres ales del palau. La construcció de la capella i del nou sistema de circulació comportà la modificació dels edificis preexistents. El Corredor Negre regularitzà el pas entre la plaça, el pati de l'abadia i el claustre, mentre que una balconada elevada connectava l'ala oest del palau amb la capella.

L'edifici objecte d'estudi, tanmateix, sembla mantenir una certa autonomia respecte de la resta del palau. Les obertures i accessos d'aquesta fase es concentren sobretot a l'extrem oriental, mentre que bona part de l'edifici no presenta comunicacions clares amb el pati de l'abadia. Aquesta distribució permet plantejar una diferenciació funcional entre un sector vinculat a l'ús intern del monestir i un altre espai més relacionat amb el servei o amb usos menys representatius.

A partir del segle XVII i, sobretot, durant els segles XVIII-XX, l'edifici experimentà reformes successives que alteraren notablement la seva configuració. A la planta baixa es documenten nous tapiats, l'obertura de portes i finestres cap a la plaça de l'Església, la construcció de voltes de maó i la modificació dels sistemes de circulació vertical. Al primer pis s'obriren nous accessos cap a la capella i la balconada, i es compartimentaren alguns espais.

La desamortització del segle XIX i la posterior venda de les dependències monàstiques a particulars comportaren una transformació profunda del conjunt. El palau abacial fou fragmentat en diverses propietats i adaptat a habitatges, magatzems, locals i altres usos. Durant el segle XX, especialment a partir de la segona meitat de la centúria, noves reformes modificaren portes, escales, paviments, cobertes i distribucions interiors. Aquestes actuacions han dificultat la lectura estratigràfica de l'edifici, però no n'han eliminat els principals testimonis medievals, baixmedievals i d'època moderna.

CONCLUSIONS

L'estudi de la finca de la plaça de l'Església núm. 6 permet afirmar que ens trobem davant d'un dels edificis més antics conservats dins l'àmbit del Palau de l'Abat de Breda (Fig. 2). La presència de paraments i arcs atribuïbles als segles XI-XII suggereix l'existència d'un edifici vinculat al primer desenvolupament del monestir, possiblement destinat a funcions auxiliars o de servei.

Durant el segle XIV, l'edifici fou reformat amb la construcció de voltes de canó i amb la incorporació d'elements arquitectònics d'un notable interès, entre els quals destaca el possible arcosoli de la façana est. Aquesta fase s'ha de relacionar amb el moment de creixement i monumentalització del conjunt monàstic, coincidint amb la reforma del claustre i amb la consolidació dels espais de circulació entre el claustre, el pati i l'exterior.

La transformació més visible correspon, però, als segles XV-XVI, quan l'abat Miquel Samsó impulsà la construcció del Palau de l'Abat i de la capella dedicada a sant Andreu i santa Margarida. Aquesta capella, conservada parcialment dins la finca, constitueix un element excepcional per entendre la configuració del palau abacial i la relació entre aquest i el monestir.

BIBLIOGRAFIA

AVENTÍN, M. 2003, Miquel Samsó, abat de Sant Salvador de Breda (1470-1472). Dins *Història de la Generalitat de Catalunya*, vol. I. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 206-207.

COLL, J. 1971, *Breda històrica i actual*. Granollers: Ed. Montblanc.

GALIMANY, M. 1991, Sant Salvador de Breda. Dins *Catalunya Romànica. El Gironès. La Selva. El Pla de l'Estany*, vol. V. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 274-280.

Prospecció geofísica per a la caracterització de l'àmbit arqueològic del monestir de Santa Maria de Ripoll (Ripoll, el Ripollès)

Roger Sala, Pedro Rodríguez, Helena Ortiz-Quintana

SOT Prospecció Arqueològica

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Ripoll

Comarca
Ripollès

Cronologia
Medieval - contemporani

Tipus de jaciment
Conjunt monàstic (basílica i dependències) i entorn urbà

Dates de la intervenció
Juny 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Roger Sala

Institució, entitat o empresa promotora
Bisbat de Vic - Patronat del Monestir de Santa Maria de Ripoll

La intervenció, de caràcter preventiu, es va dur a terme en el marc de les accions impulsades pel Bisbat de Vic i el Patronat del Monestir de Ripoll per aprofundir en el coneixement del conjunt monàstic de Santa Marla de Ripoll. La prospecció amb georadar va cobrir part de la nau central de la basílica de Santa Maria i dues extensions exteriors: la plaça del Monestir i una zona verda de l'avinguda Comte Guifré. Els objectius van ser oferir una primera aproximació al contingut del subsol dels tres àmbits, interpretar les estructures detectades i proporcionar criteris per orientar futures intervencions arqueològiques.

En una campanya precedent, el 2015, ja s'havien fet prospeccions amb georadar a la basílica i el claustre, que van apuntar la presència de restes constructives, sovint en contextos d'enderroc o farciments heterogenis de difícil adscripció. La nova campanya va emprar un sistema de darrera generació, de resolució més alta, i les dades de 2015 es van mantenir com a suport interpretatiu. Atès que les prospeccions de 2015 van evidenciar les fortes alteracions del sistema de calefacció de la nau sud-est i de la cripta o ossari, aquestes dues regions es van excloure per centrar l'estudi en les zones d'interès arqueològic.

METODOLOGIA

Sistema i adquisició de dades

Les prospeccions van cobrir 2.470 m² distribuïts en tres espais de condicions diferenciades: la basílica, amb paviment de lloses (568 m²); la plaça del Monestir, amb

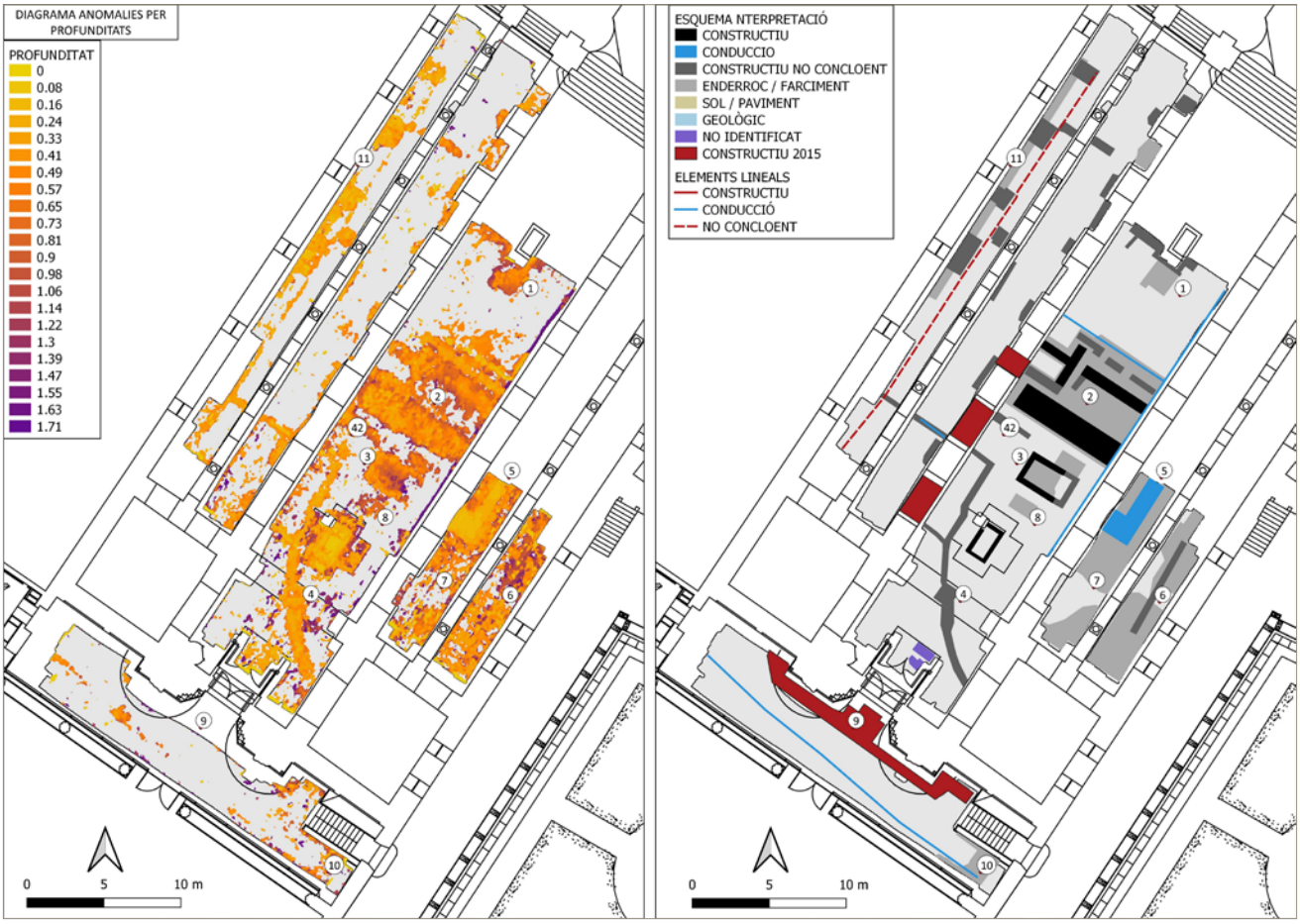


Figura 1. Esquema d'interpretació de les anomalies de georadar a l'interior de la basílica de Santa Maria, amb la numeració dels grups descrits al text i la llegenda d'atribucions. Inclou escala gràfica i orientació.

paviment modern de pedra (1.075 m²), i la zona verda de l'avinguda Comte Guifré, amb coberta de gespa (827 m²). Es va emprar el sistema de georadar IDS Stream DP, amb 19 canals separats 0,043 m, freqüència central de 600 MHz, finestra temporal de 128 ns i 1.024 mostres per traça, que ofereix una resolució de 0,043 × 0,043 m, molt superior a la del sistema aplicat el 2015 (Sala/Tamba/Garcia-Garcia 2016). El posicionament es va resoldre amb estació total robòtica a la basílica i la plaça, i amb GPS RTK a la zona verda.

Processament i sistematització SIG

El processament va incloure la compensació de l'atenuació amb la profunditat (guany), un filtre de background per suprimir el soroll del sistema, un filtre freqüencial (banda 350–900 MHz), la conversió temps-profunditat (velocitat 0,105 m/ns) i la generació de talls horitzontals (Annan 2009). Se'n va obtenir una seqüència de talls d'11 cm de gruix des de la superfície fins a una profunditat nominal propera als 2 m. La sistematització i la interpretació es van fer amb QGIS sobre el datum ETRS89 31N (EPSG:25831), integrant la cartografia de base de l'ICGC, els talls en planta, els diagrames d'anomalies per profunditat i les seccions individuals en esquemes d'interpretació de síntesi (Fig. 1 i 2).

RESULTATS

La resposta va variar segons cada àmbit. A l'interior de la basílica les dades van tenir bona qualitat, amb un abast d'uns 1,7 m. A la plaça del Monestir el paviment de finals dels anys 1990, amb reforços metàl·lics i juntes de dilatació, va reduir la penetració i la nitidesa en bona part de l'extensió. A la zona verda de l'avinguda Comte Guifré la penetració va quedar limitada a un màxim d'1,5 m, per la component argilosa dels sediments i un grau d'humitat elevat; tot i això, s'hi van localitzar nombroses alteracions atribuïbles a restes constructives.

Basílica

Sota el paviment de lloses i un primer anivellament (0,2–0,4 m), la major part dels elements s'inicien entre 0,3 i 0,5 m (Fig. 1). A la nau central es concentra el conjunt de major entitat, el grup 2 (uns 7 × 8 m), format per diverses estructures d'orientació aparentment ortogonal i cotes diferents; l'estructura principal (2a) travessa la nau amb uns 1,6 m de gruix, i altres trams (2b, 2c) connecten amb la nau nord-oest. Aquest conjunt es podria relacionar amb les possibles unions entre pilars documentades el 2015. Prop seu s'hi descriuen el grup 3, una estructura rectangular de 3,2 × 2 m amb rebliment intern reflectiu i atribució incerta, i el grup 42, un

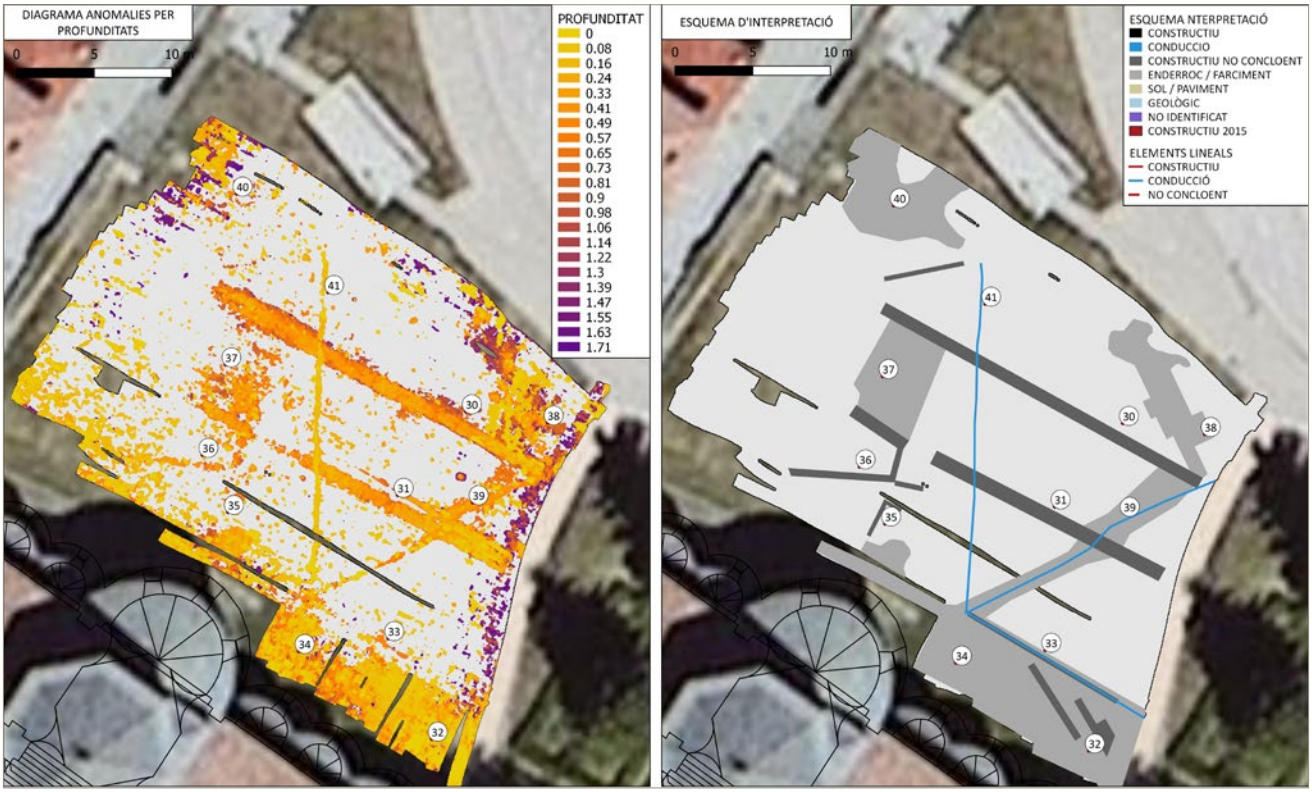


Figura 2. Esquema d'interpretació de la zona verda de l'avinguda Comte Guifré, sobre ortofoto, amb la numeració dels grups i la llegenda d'atribucions. Inclou escala gràfica; orientació segons ortofoto (nord aproximadament a la part superior).

element lineal compatible amb un mur o amb un vas funerari esfondrat. El grup 1, en contacte amb l'accés a l'ossari, s'interpreta com un element constructiu amb indicis de cavitats. A la nau nord-oest, el grup 11 aplega quatre objectes reflectius adossats al mur de tancament, atribuïts a fonamentació o a estructures preexistents; a la nau sud-est, poc explorada per l'afectació de la calefacció, destaca el grup 6, un possible mur de traçat divergent. La concentració principal de restes constructives se situa, doncs, a la nau central, ajustada en bona part a l'orientació de l'edifici actual.

Avinguda Comte Guifré

En aquesta zona enjardinada, on la documentació dels segles XIX–XX mostra encara estructures o runes de les dependències monàstiques, destaquen dues grans estructures lineals paral·leles, els grups 30 i 31, d'uns 24 m de llarg i 7,2 m de separació, atribuïdes a murs; el grup 30 es projecta per sota d'1,5 m (Fig. 2). Entre els murs i cap al nord, un ampli nivell d'enderroc o farciment (grup 37) delimita dues estructures adossades pel sud (35, 36) que podrien correspondre a construccions assenyalades a la cartografia de 1835 i a imatges de finals del segle XIX, mentre que els grups 31–32 s'ajustarien millor a una edificació retolada com a «noviciado». Adjacent als absis, el grup 34 respon a un extens nivell de farciment heterogeni, limitat pel lineal 33. Dos elements lineals divergents (grup 32), amb indicis de cavitats, resten d'atribució no concloent (murs o conduccions construïdes). Al nord s'hi afegeixen dipòsits d'enderroc (grups 38, 40), un dels quals (38) sembla cobrir un element constructiu.

Plaça del Monestir

Sota el paviment i la solera de ciment (fins a 0,35 m), el terç nord de la plaça, tocant a la façana de la basílica, concentra un complex conjunt d'alteracions constructives i farciments (grups 15, 16, 17, 18, 19) a partir de 0,45 m; el grup 16, d'uns 10 m i orientació divergent, arriba almenys a 1,5 m, i el grup 18 connecta amb el 15, relacionable amb un canal documentat provinent del nord. Al braç situat davant l'església de Sant Pere predominen conduccions recents i un possible paviment o solera amb malla metàl·lica (grup 12), de cronologia recent. A la meitat sud-est, els grups 20, 22, 23 i 24 presenten una reflectivitat molt elevada però poc definida, atribuïble a les restes d'una construcció —possiblement l'antic edifici industrial visible a les imatges històriques—, mentre que una franja trapezoïdal de baixa amplitud (grup 43) mostra una atenuació que obliga a considerar que estructures de poca entitat, com inhumacions en fossa simple, hi podrien haver passat desapercebudes.

CONCLUSIONS

Les dades dels tres àmbits aporten indicis clars de la conservació d'estructures constructives, tot i que en la majoria de casos permeten reconèixer volums constructius i dipòsits heterogenis (runes, enderrocs)

difícilment relacionables entre si sense verificació arqueològica. A la basílica, la prospecció valida i precisa les dades de 2015: el grup 2 defineix un possible espai constructiu unitari a la nau central, al qual s'afegeixen el grup 3, el grup 1 (prop de l'ossari) i, a les naus laterals, els grups 11 (fonamentacions) i 6 (mur divergent).

A l'avinguda Comte Guifré, els grups 30 i 31 s'identifiquen com dos murs de dimensions considerables, coherents amb els plànols de les dependències exteriors del monestir, amb una construcció en context d'enderroc al terç nord-oest (35, 36, 37). A la plaça del Monestir destaquen el conjunt constructiu del terç nord (16, 17, 18), lligat en part al canal històric (15, 18), i les restes amortitzades amb runes del sud-est (20, 22, 23, 24), possiblement relacionables amb l'edifici industrial documentat. En conjunt, els resultats ofereixen criteris sòlids per orientar i optimitzar futures verificacions arqueològiques.

BIBLIOGRAFIA

ANNAN, A. P. 2009, Electromagnetic Principles of Ground Penetrating Radar. Dins JOL, H. M. (ed.), *Ground Penetrating Radar Theory and Applications*. Amsterdam: Elsevier, 1-40.

SALA, R., TAMBA, R., GARCIA-GARCIA, E. 2016, Application of Geophysical Methods to Cultural Heritage, *Elements* 12-1, 19-25.

Església de Sant Bartomeu de Pincaró (Albanyà, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Albanyà

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XII - XX

Tipus de jaciment
Església

Dates de la intervenció
Octubre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament d'Albanyà, Diputació de Girona

La intervenció arqueològica realitzada a l'església de Sant Bartomeu de Pincaró, situada en el límit nord del municipi d'Albanyà, a tocar de França, al vessant nord-est del puig de Bassegoda, va venir motivada pels treballs proposats a la memòria valorada de la fase 2025 de la *Restauració de l'església de Sant Bartomeu de Pincaró*, dels arquitectes Irene Llusent Guillamet i Lluís Bayona Prats (coautor del projecte inicial), del Servei de Monuments de la Diputació de Girona. Entre els anys 2022 i 2024 ja s'hi havia actuat, a nivell de coberta i façanes principals. En aquesta fase de 2025, a part de continuar els treballs a l'interior de l'església, es precisava el desenrunament de la construcció adossada al sud d'aquesta, un petit edifici que es creu podria correspondre a l'antiga rectoria, avui parcialment enderrocat (Fig. 1).

L'església de Sant Bartomeu de Pincaró està registrada a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya* amb el núm. 17867. Té incoat un nivell de protecció com a BCIN, amb la categoria de Monument Històric, amb el núm. de reg. 4510-MH (P), des de l'any 1983. Es tracta d'un edifici d'una sola nau, cobert amb volta de canó apuntada. L'absis té forma semicircular, i està decorat amb una cornisa; la llum li arriba a través d'una finestra espitllerada. A ponent, damunt de la façana, hi ha un campanar d'espanyada de doble obertura, de dimensions considerables. La portalada d'accés és al sud, amb arcuacions inscrites i sense decoració, i té una espitllera al seu costat. Adossada a la façana de migdia hi ha la sagristia o rectoria on es va fer la intervenció. Al nord, també hi ha un cos afegit, de planta quadrangular, que



Figura 1. Ortofotografia del conjunt un cop acabats els treballs de desenrunament (foto del Servei de Monuments de la Diputació de Girona).

es considera d'època baixmedieval, reaprofitat fins al segle XIX o principi del XX. Aquí també queden restes de l'escala per accedir a la teulada.

Segons les referències consultades, l'església de Sant Bartomeu, considerada una obra romànica del segle XII, va fer les funcions d'església parroquial del veïnat de Pincaró, territori on trobem diferents masos dispersos. La primera referència històrica coneguda sobre aquest lloc remunta al privilegi atorgat pel rei franc Lluís el Tartamut, l'any 878, al monestir de Santa Maria d'Arles, mitjançant el qual li concedia immunitat i la colonització de les terres situades al nord del comtat de Besalú, document que fou confirmat per Carloman el 881. Les formes del topònim en aquests documents són *Pino Karcone* i *Pinocarone*, respectivament. L'any 1304 se cita aquest veïnat com a límit de tramuntana de la vegueria de Besalú, amb el topònim de Pinqueró.

Les referències sobre l'església són més tardanes. A les *Rationes decimarum Hispaniae* (1279-80), s'esmenta com a *ecclesia de Pinquerono*; a final del segle XIV, com a *eclesia parrochialis sancti Bartholomei de Pinquerono* i *Sancti Bartholomei de Pincharone* (1362). L'any 1396, la parròquia de Sant Feliu de Carbonils va passar a ser sufragània de Pincaró, fins que el 1566 va passar a dependre de Sant Cristòfol dels Horts. Sant Bartomeu va perdre la condició de parroquial al segle XVI, quan fou adscrita a l'església de Sant Pere d'Albanyà, situada dins la vila. S'ha considerat que potser ja n'havia estat subordinada en altres temps. L'any 1605, el bisbe de Girona va unir les parròquies d'Albanyà i Pincaró a la sagristia curada de Sant Llorenç de la Muga, segons consta en la documentació que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Girona.

La intervenció feta a l'espai conegut com la rectoria va

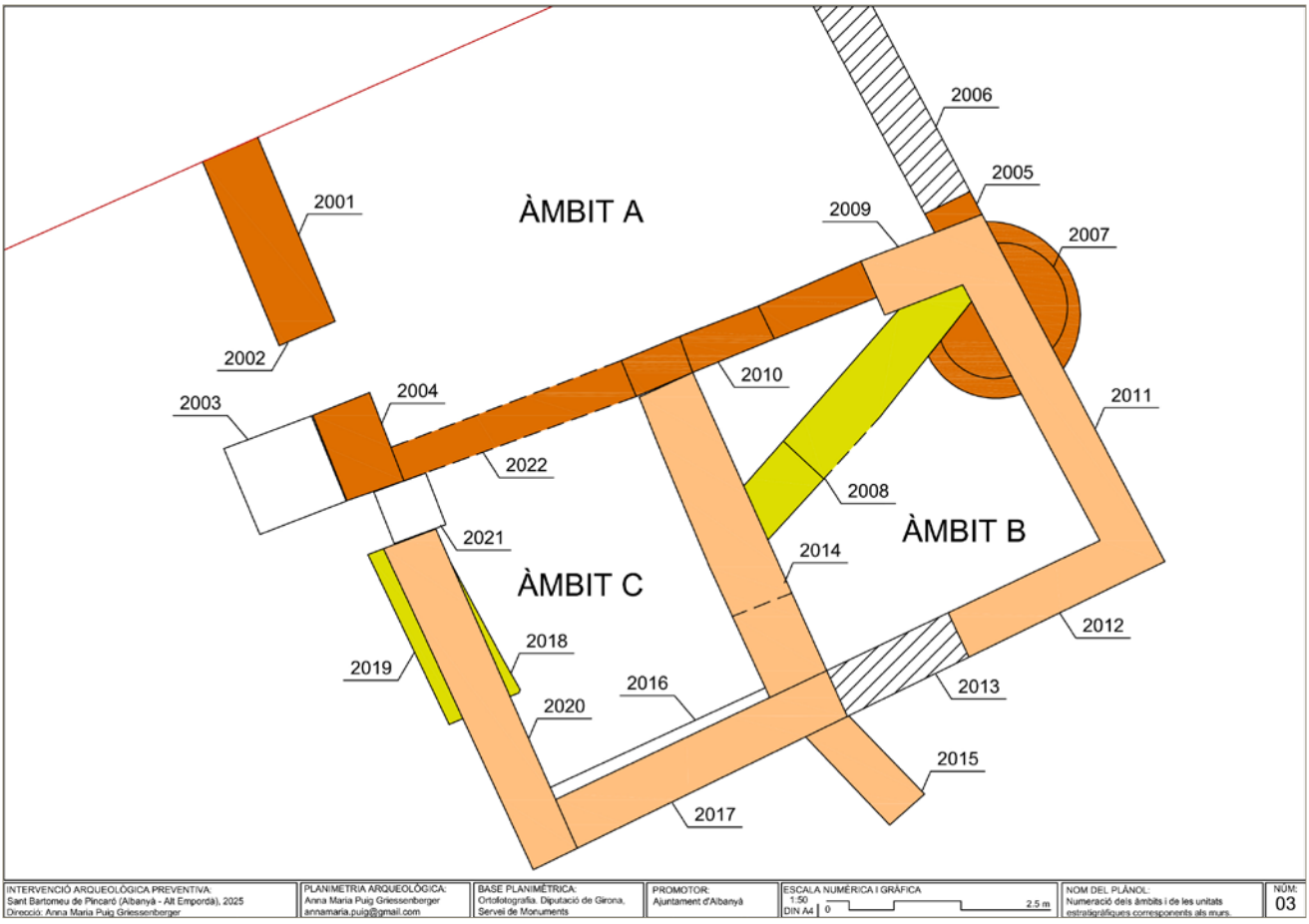


Figura 2. Proposta de fases constructives de l'edifici a partir dels treballs realitzats.

permetre reconèixer dues parts clarament diferenciades: la designada com a àmbit A, que no es va excavar, adossada a la nau de migdia de l'església, i la formada pels àmbits B i C, annexa al sud (Fig. 2). A manca d'un estudi arqueològic, el parament de carreus ben escairats de l'àmbit A va portar a datar-lo entorn dels segles XII o XIII. Respecte d'aquest àmbit, sobta que en adossar-se a l'església tapés les dues obertures que hi ha entre la portalada i l'absis: l'espitllera llarga que hi ha al costat de la porta i la finestra que es troba més a l'est. Tot i no conservar-se, sembla que l'edifici tindria una teulada d'un sol vessant, cap al sud. També resulta estrany, si tenim en compte el seu suposat funcionament com a rectoria, el gran arc que comunica l'àmbit amb l'exterior pel costat de l'absis, a l'estil d'un porxo; si observem bé l'estructura, però, l'arc sembla més tardà.

Els àmbits B i C foren afegits posteriorment a l'àmbit A, el que degué comportar modificacions en la paret compartida; cal dir, però, que no hem detectat cap obertura que els comuniqués interiorment. Més que parlar d'ampliació potser seria més coherent parlar de dues construccions independents. La segona es va fer guanyant espai cap a migdia, on el terreny acusa un pendent de baixada força acusat. A aquesta diferència de nivell, sobretot a l'espai de l'àmbit B, cal sumar el pendent que també fa el terreny cap a l'est. Això va permetre construir-hi una planta soterrània; no, en canvi, a l'àmbit C, on la roca és més alta, el nivell de circulació del qual seria poc més baix que el de l'àmbit A.

Sembla que l'accés a aquesta ampliació només es faria des de l'exterior, per la porta oberta a l'àmbit B. Per les restes que queden del sostre d'aquest espai, hem de dir que era de volta i força alta. Si bé es va veure l'empremta en el mur perimetral est, no quedaven testimonis del seu recolzament sobre la paret que compartien els àmbits B i C, que es va trobar molt enrunada, de la mateixa manera que tampoc quedaven indicis del sostre de l'àmbit C. Per l'alçada de la volta que comentem, dir que la cota de la planta pis no seria coincident amb el nivell de circulació de l'àmbit A, detall que recolza el supòsit que ambdues parts de l'edifici no tindrien relació. Encara quedaria per resoldre de quina manera es comunicarien els àmbits B i C entre si. És possible que hi hagués hagut alguna escala interior que s'ha perdut.

La intervenció realitzada, essencialment de desenrunament, i davant del mal estat en què ens ha arribat l'edifici, va obrir altres interrogants, que esperem resoldre en una propera campanya. Tampoc es va poder aportar una datació a partir dels escassos materials recuperats entre la runa. Quedaria comentar la troballa,

en el subsol dels àmbits B i C, d'uns murs que sembla correspondrien a una fase anterior (Fig. 2, UE's 2008 i 2018/2019). Aquests murs, tot i no estar connectats entre si ni guardar escaire, són similars; és possible que fessin la funció de terrassa.

Per acabar, cal comentar que es va netejar i anivellar tot l'espai immediat a l'oest de l'edifici, l'ús del qual era de cementiri, fins a arribar a definir el mur de tanca de migdia, avui parcialment enderrocat, paret que es vol recuperar atès que sostè la terrassa que envolta l'església per l'oest i sud.

La portalada romànica de l'església de Sant Martí de Cassà de la Selva

Imma Brull*, Nuri de Toro*, Jordi Sagrera**, Joaquim Tremoleda***

* Conservació de Patrimoni 4Restaura SL

** Universitat de Girona

*** Museu d'Arqueologia de Catalunya - Empúries

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Cassà de la Selva

Comarca
Gironès

Cronologia
Segona meitat del segle XII

Tipus de jaciment
Campanar de l'església de Sant Martí de Tours

Dates de la intervenció
Març - maig 2022 / setembre 2022 / març - maig 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Imma Brull, Nuri de Toro

Institució, entitat o empresa promotora
Grup de Recerca i Estudis Cassanencs GREC

Per iniciativa del GREC, el Grup de Recerca i Estudis Cassanencs, es recuperen dels quatre murs interiors de la torre campanar de l'església de Sant Martí un conjunt de blocs de la portalada romànica, es tracta de blocs reaprofitats per l'edificació de l'església nova, la plantejada al primer terç del segle XVI amb planta de creu llatina i campanar de torre vuitavada de 47 metres d'alçada.

Actuant en dues campanyes els anys 2022 i 2024, la intervenció va consistir en: la recuperació dels blocs des de bastides, abastant una superfície aproximada de 80 m^2; amb la reagrupació del lapidari relacionat amb la portalada extret l'any 1926 en obrir els finestrals de la nau, i amb la conservació i restauració del conjunt dels blocs reagrupats.

LA INTERVENCIÓ PER LA RECUPERACIÓ DE BLOCS DE PEDRA I LA SEVA CONSERVACIÓ - RESTAURACIÓ

El procés inicial per la recuperació dels blocs partia de l'examen dels murs primer a peu pla i més endavant accedint des de les bastides, però les aproximacions als blocs d'interès començaven amb l'eliminació en sec de les acumulacions de dipòsits de sutge i de pols; amb aquesta primera neteja ja es podien identificar unes característiques principals o evidents en les filades i en els blocs, especialment per les dimensions i formes, per la varietat de textures i acabats de talla o per la pèrdua de ritme de lectura de les filades deguda a l'excés dels morters de calç en punts determinats.



Figura 1. Imatge del procés de cales de prospecció en curs per determinar la dimensió del bloc.

A partir d'aquest primer examen van seguir les prospeccions mecàniques localitzades retirant mecànicament els recobriments superficials de morters combinant sistemes de paletines i escarpes, o martells i trepant, en funció de l'àrea i de la resistència mecànica del morter. S'actuava sobre aquells blocs que inicialment presentaven talla aparent o bé distorsionaven el ritme de la filada. Progressivament durant la retirada dels blocs més exposats se n'identificaven d'altres bé pel treball de talla escultòrica, bé per la forma inusual del bloc (Fig. 1).

Aquests blocs integrats en la trava dels murs, en les segones i terceres filades dificultaven la recuperació, bé per l'accés, bé per la dimensió o bé perquè en aquestes recuperacions sovint era necessari combinar l'extracció amb consolidacions provisionals de les cavitats per no desestabilitzar l'estructura dels fulls interns del campanar. Segons la dimensió s'actuava provisionalment reblint la cavitat amb reble, amb maó o amb apuntalaments amb fustes.

En paral·lel als treballs d'extracció, l'increment del nombre de blocs recuperats facilitava la reagrupació per tipologia de talla o forma especialment en les arquivoltes apuntant primeres hipòtesis de datació a partir de l'epigrafia, o de la proporció i l'aspecte orientatiu de la portalada.

El criteri de la intervenció es va concretar durant la reagrupació del lapidari que posava de manifest envelliments diferenciats per desgast, erosió o manipulació; les pàtines degudes a les diferents ubicacions, exposicions i manipulacions també eren diverses. Per tot plegat i per la incertesa de la ubicació definitiva d'alguns dels blocs en la portalada les operacions de neteja es van acordar selectives, és a dir, orientades en eliminar les patologies actives i respectant les pàtines naturals atribuïdes a l'envelliment particular de cadascun dels blocs. Van consistir en combinar sistemes mecànics en sec i en humit.

Les neteges en sec es van basar en aspiracions i retirades de morters amb bisturís i escarpes, amb llapis de fibra per retirar carbonatacions o amb gomes dures per retirar guixades de grafit.

Amb els sistemes humits es van eliminar els recobriments superficials de pols, taques adherides i capes biogèniques amb rentades i esbandides de la mixta OH:H2O al 70:30; les taques de greix i les carbonataci-



Figura 2. Vista aèria del castell des del sud-est.

ons repenetrades es van tractar amb apòsits de polpa de cel·lulosa embeguda en concentracions de carbonat d'amoni entre el 3 i el 8% en aigua desionitzada.

Tots els tractaments van anar seguits de raspallats suaus i selectivament alguns dels blocs es van dessalar amb apòsits de polpa de cel·lulosa embeguts en aigua desionitzada.

També van ser necessàries consolidacions puntuals per adhesió i per reintegració d'esquerdes i fissures amb morters de calç actuant amb el criteri arqueològic de mínima intervenció, només amb l'objecte de consolidació, ja que no era possible extrapolar el sistema de presentació final del conjunt muntat.

Pel que fa a les cavitats dels murs, es van consolidar amb farcits de reblert i de morter sec recuperat, aparedant també les cavitats grans amb maó ceràmic revestit amb morter de calç.

La calç utilitzada per tota la intervenció ha estat la calç hidràulica natural de resistència mecànica NHL 3,5 de Naturcal de Saint Astier (Fig. 2).

LES PECES ESCULTÒRIQUES: EPIGRAFIA I DECORACIÓ

De l'antiga portalada romànica de l'església parroquial de Sant Martí de Cassà es conserven un total de 57 peces tallades en pedra calcària del substrat inferior de la formació de Girona. Totes procedeixen amb seguretat de dita església, algunes ja eren conegudes d'antic, les quals eren dipositades a la casa rectoria. Les restants i més nombroses, s'han recuperat recentment mitjançant extracció dels paraments interns dels murs del campanar actual, que data del segle XVII.

A partir d'aquestes peces, documenten arquivoltes, impostes, fust de columna, capitells, una cornisa i carreus tallats. Les peces d'arquivolta s'agrupen en cinc models diferents, amb decoracions diverses. Els diàmetres ajustadament correlatius assenyalen que integraven una mateixa portalada monumental.

La primera arquivolta conté restes d'una inscripció epigràfica tallada a la segona banda. El text és en llatí versificat i està formada per tres hexàmetres lleonins amb rima interna, que es refereixen a la casa de Crist i a la necessitat de l'oració per part del creient.

A aquest conjunt, cal afegir-hi dues peces esculpides amb el mateix material que haurien format part integrant del timpà d'una porta romànica. Són dues peces treballades en baix relleu, que estan molt erosionades pel fet d'haver estat recuperades de l'interior d'un pou d'una finca privada. Aquests dos relleus són una donació i, malgrat el seu estat, no hi ha cap dubte que procedeixen de la mateixa portalada. Una és la peça central, en la qual es representa un pantocràtor assegut al tron dins una màndorla; en la part final d'aquesta es conserva una part d'un text. L'altra, completa la màndorla i se centra en un personatge dempeus que sembla representar Sant Martí amb els atributs de bisbe; per damunt de la figura també es conserven restes, en dues filades, d'un text incomplet. Hi manca la peça de la dreta que, sens dubte, representaria una escena important de l'hagiografia de Sant Martí.

Tot plegat, per criteris estilístics, així com epigràfics, proposem una datació del conjunt de la portalada d'entorn la segona meitat del segle XII, prioritàriament el tercer quart.

Muralles de Peralada (Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Peralada

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles X - XIX

Tipus de jaciment
Fortificació

Dates de la intervenció
Febrer 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Peralada

La intervenció realitzada a les muralles va venir motivada pel requeriment del Servei de Patrimoni Arquitectònic, tramés a l'Ajuntament de Peralada, per tal d'esmenar el text del *Pla Director de recuperació i rehabilitació de les restes de les muralles de Peralada*, redactat per Feu i Godoy Arquitectes SLP. El requeriment va venir per la manca, en l'equip redactor del Pla Director, d'arqueòlegs i/o historiadors que s'ocupessin de definir bé les característiques constructives dels dos recintes emmurallats que es coneixen, tant pel que fa a paraments com de solucions poliorcètiques emprades, com de les modificacions i reparacions fetes al llarg dels segles. Les muralles medievals de Peralada tenen la màxima protecció patrimonial en tant que estan declarades BCIN, amb la categoria de Monument Històric, amb el núm. 1219-MH. Així mateix, queden incloses en el jaciment arqueològic del "Turó de Peralada", que també disposa de la protecció de BCIN, amb la categoria de Monument Històric, amb el núm. 172-MH. Aquest jaciment, que correspon al subsol del nucli antic de Peralada i al seu entorn immediat, consta a l'*Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya* amb el núm. 20215.

En l'apartat d'estudi històric, es va detallar com, en l'evolució de les fortificacions medievals de la vila, abans calia tenir en consideració l'existència del castell. Aquest edifici, protegit per muralles, residència dels senyors de la vila, estava emplaçat en el punt més elevat de la zona, al costat nord de l'església de Sant Martí. Al peu d'aquest, en el que vindria a ser el seu "recinte jussà", s'haurien establert els primers habitatges, cons-



Figura 1. Plano de la Villa de Peralada, anterior a 1716 (Castells, Catllar i Riera 1994, plànol 417, 549).

truccions que varen conformar el nucli urbà de la vila de Peralada, urbanisme que també es va protegir amb muralles entorn del segle XI. Aquest recinte pràcticament no es conserva. Els fets tràgics de l'any 1285, durant la invasió francesa de l'Empordà, en el marc dels enfrontaments entre el rei Pere II el Gran i el rei Felip III de França, es va produir l'incendi i destrucció de la vila, tal com relata Ramon Muntaner a la seva *Cronica*. Aquest esdeveniment s'ha considerat un important punt d'inflexió en la història de Peralada, ja que la vila es va haver de reconstruir al mateix temps que es varen reparar les muralles existents i es varen ampliar cap a llevant, amb la construcció d'un nou recinte murat, més gran, que també protegiria l'espai de creixement urbà que s'havia format extramurs. Precisament en aquesta àrea, i fora del nou recinte, es traslladaria la nova residència dels senyors de la vila, un castell fet *ex-novo*, amb les seves defenses exteriors, que és on avui hi ha el castell-palau.

Ambdós perímetres emmurallats han quedat fossilitzats en la trama urbana actual. Per a estudiar-los amb detall, també disposem d'uns gravats de principi del segle XVII, de gran utilitat per saber com eren a l'època (Castells/Catllar/Riera 1994, 549, plànols 417 i 418), a més de fotografies antigues, la major part de Josep Maria Cañellas, de final del segle XIX, i de Valentí Fargnoli, de principi del XX.

El primer recinte tindria una planta poligonal, irregular. D'aquest es va intentar reconstruir el recorregut, tot i les escasses restes que es conserven, bàsicament les del llenç de ponent, que és el que ressegueix el recorregut del riu Orlina. Aquest recinte fou modificat arran dels esmentats fets de l'any 1285, quan també es va enderrocar el llenç llevant per deixar lloc a l'ampliació baixmedieval. En el text de la memòria de la intervenció es descriuen cadascuna de les restes de murs dins les actuals finques cadastrals, tant pel primer com pel segon recinte. Insistim en el fet que les muralles que ens han arribat fins avui són les que queden de la suma de les dues fases, recinte que té una forma ovalada, allargada en sentit nord-sud. El seu recorregut es resol amb tramades rectes, que va fent endinsades, més marcades en els punts on hi havia els portals i les torres, girs que servien per anar tancant i donar forma al contorn.

Cal dir que pel costat de ponent, la muralla va aprofitar, per a la seva defensa, el pronunciat pendent del terreny cap el riu Orlina. Aquest es va retallar i la muralla, reforçada amb talús, es va assentar a la part més baixa, amb la qual cosa es guanyava molta alçada, mentre que la cota de circulació interior era més alta, el que perme-

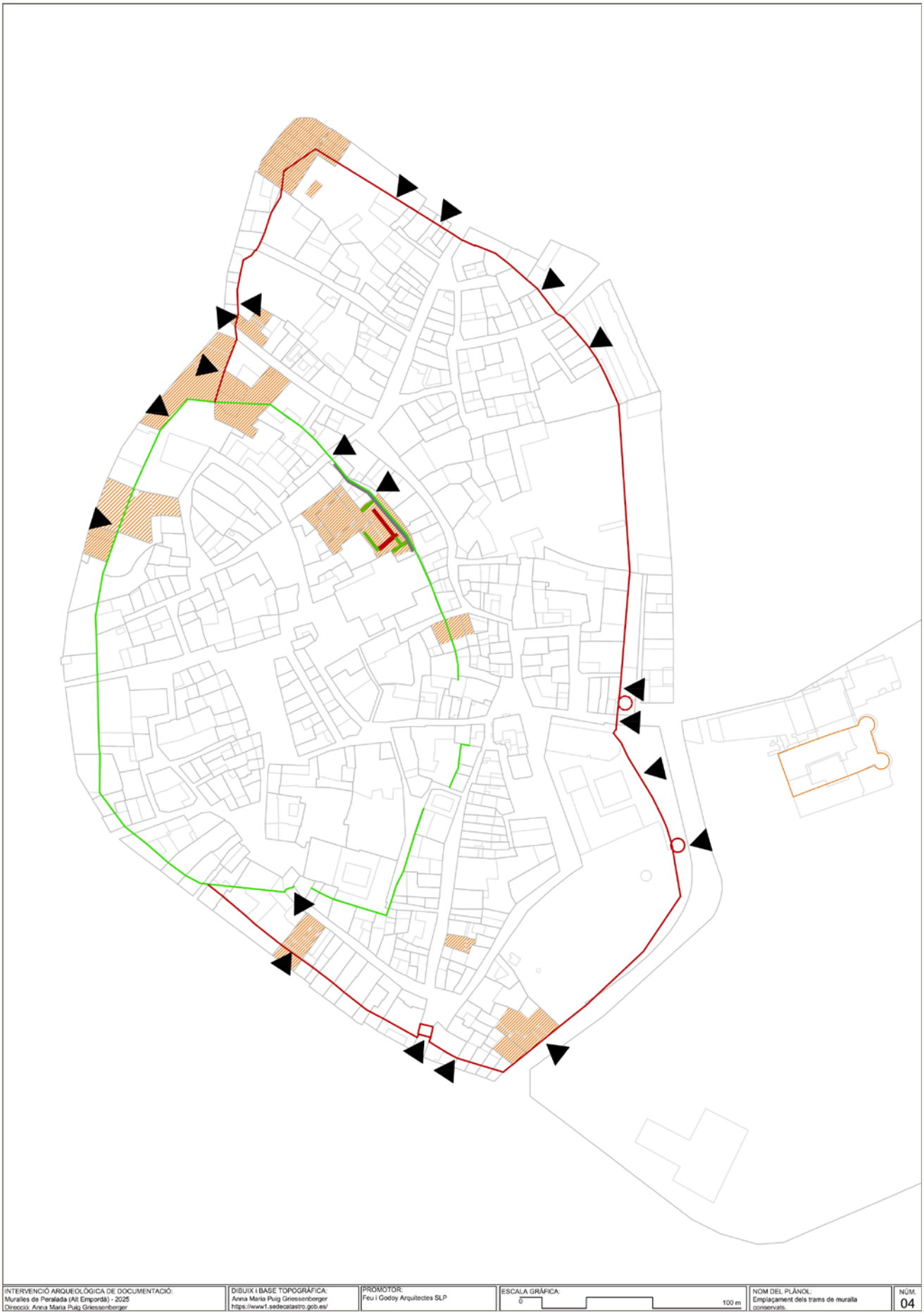


Figura 2. Recorregut dels dos recintes emmurallats amb indicació dels punts on es troben testimonis de la fortificació i dels portals, amb el castell-palau a l'est.

tia que l'accés a la part superior de la muralla fos més assequible. Encara per a millorar la defensa, es varen excavar unes valls o fossats.

Si ens fixem en alguns detalls del tram que correspondria al recinte antic, observem que els llenços que en formarien part eren opacs, és a dir, que no disposarien d'espitlleres, cosa que és fàcilment comprensible, ja que el terreny del darrere era el terraplè de terra. En cap punt tampoc es varen trobar restes de merlets en el coronament, el que va fer pensar que potser no en tenien. Aquesta muralla estaria completada amb torres quadrades, de les que només en queden les restes d'una, coneguda com la Torrassa. Els gravats de la primera meitat del XVIII en dibuixen una altra; és probable que n'hi hagués més. Farien aquesta funció, també, les torres portal, aquestes, alhora, aixecades per a protegir els accessos a la població. Sembla que en seria una el portal de Sant Domènec, al sud, molt modificat, i el de la Costa de les Monges, al nord, conservat de manera molt parcial. Possiblement hi hauria altres portelles menors, la posició de les quals es va suggerir.

Pel costat de llevant, a la part de muralla que correspon al segon recinte, es va constatar com el terreny original era més pla, fins al punt que la diferència de cota entre el dins i el fora no és excessiva. Això va obligar a fer uns fossats molt més profunds i amples per tal de protegir-la. Els trams de muralla que es conserven d'aquesta fase sí que tenen merlets en el coronament, amb espitlleres al centre; en algun punt es conserven les pedres que sostenien l'eix dels mantellets que protegien la part oberta entre merlets. La major part d'aquestes espitlleres estan delimitades amb carreus de pedra calcària. Altres espitlleres, a mitja alçada del mur, servien per a completar la defensa. L'accés i la circulació en aquesta part alta de la muralla es feia mitjançant un pas de ronda, alçat, que segurament anava protegit amb una barana, del que encara podem contemplar restes en algun punt.

Sembla que el segon recinte no estaria completat amb torres, a excepció de les dues rodones que hi ha en el tram de mur que comparteixen el castell-palau i el convent de Carme, que considerem posteriors. Més tardanament, s'hi haurien instal·lat algunes garites, tal com dona a entendre el gravat de l'any 1716. Sí que disposaria, en canvi de torres portal, de les que queden el portal del Comte i el portal Nou o del Pont, aquest darrer molt modificat, i que fou protegit a l'exterior, tardanament, per una barcana; hauria desaparegut el portal de la Font. El portal del Comte disposa de forat pel rastell, però, a la vegada, de pollegueres per una possible porta (són del mateix tipus que les que hi ha al portal de la Costa de les Monges). És possible que fossin resultat de la substitució del rastell per unes portes de fusta de doble batent, o potser per a fer bascular algun tipus de pont llevadís.

En general, el parament de la muralla està fet a base de filades de rierencs diversos, majoritàriament de format mitjà, força ben disposats, units amb morter de calç i sorra. En alguns trams es veuen reparacions amb material de diferent format barrejat amb fragments de maons i teules reaprofitats. També trobem parts en què el parament està combinat amb algunes lloses de pedra. Cal imaginar que aquests paraments anaven totalment revestits amb un morter de calç i sorra, que omplia els junts i assegurava la seva estanquitat i conservació, alhora que impedia d'enfilar-se per les pedres fins al capdamunt. No s'han conservat aquests revestiments originals, tot i que en algunes parets sembla que en queden traces.

Respecte de la posterioritat de les esmentades torres rodones, afegides en el tram entre el convent del Carme i el castell-palau, hi ha uns detalls que ho confirmen: el tipus de parament i la diferent tipologia de les espitlleres. En aquestes construccions veiem un parament més regular i de rierencs de format petit, que és el mateix que el de les torres que hi ha a la façana est del castell-palau. Les espitlleres de la base, per les dues cares, tenen un forat més ample a la part de baix, per a armes de foc —tipus que no trobem en altres punts del recorregut—, mentre que les de la planta superior tenen un marc de pedra més ben acabat. És possible que les torres fossin del mateix temps que es fa la muralla que tanca tot el perímetre exterior del castell-palau. Des d'aquest es podia entrar dins la vila i dins el convent a través d'una portella, d'arc apuntat.

Finalment, esmentar que tot el perímetre del recinte emmurallat, tal com dibuixen els gravats de l'època, era resseguit, al costat dels fossats, per un camí de circumval·lació, que encara avui ha quedat fossilitzat en els carrers actuals. Per salvar el fossat devia haver-hi ponts o passos llevadissos, des dels quals s'accedia als diferents camins que menaven a les poblacions veïnes.

BIBLIOGRAFIA

CASTELLS R., CATLLAR, B., RIERA, J. 1994, *Ciutats de Girona: catàleg de plànols de les ciutats de Girona des del segle XVII al XX*. Girona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona, Diputació de Girona..

Estudi històric i evolució arquitectònica del castell de Vilobí d'Onyar

Pau Menéndez, Àngela González

Nord-est Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Vilobí d'Onyar

Comarca
Selva

Cronologia
Època romana? / segles IX-XX

Tipus de jaciment
Castell / fortificació medieval / indicis d'ocupació romana

Dates de la intervenció
Maig 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Pau Menéndez Molist

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

El castell de Vilobí d'Onyar se situa al nord del nucli històric del municipi, a la comarca de la Selva, en l'àmbit conegut com el raval de l'església. L'edifici s'emplaça en un terreny planer, proper a la riba dreta de l'Onyar, i forma un conjunt estretament relacionat amb l'església parroquial de Sant Esteve, adossada al sector sud de la fortificació. Actualment, el castell té ús d'habitatge privat i conserva una complexa seqüència d'estructures medievals, modernes i contemporànies.

L'estudi històric del castell de Vilobí es va redactar amb l'objectiu de documentar l'evolució constructiva del conjunt i determinar les diverses fases de construcció i reforma a partir de la recerca documental. La seva realització responia a la necessitat de valorar els possibles efectes derivats de la instal·lació d'un ascensor, projectat en una de les zones més antigues de l'edificació.

El castell està declarat Bé Cultural d'Interès Nacional, en la categoria de monument històric, amb el número d'inventari 1815-MH. També consta a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya amb el número IPAC 2033, i al seu entorn s'hi registra el jaciment arqueològic "El Castell", de cronologia romana, amb el número IPAC 2259.

METODOLOGIA

La metodologia aplicada ha combinat la recerca històrica amb l'anàlisi arqueològica dels paraments visibles. Es va dur a terme una revisió de les fonts documentals, bibliogràfiques, fotogràfiques i planimètriques disponibles, amb especial atenció als documents medievals



Figura 1. Ortofotografia de l'alçat oest del castell de Vilobí d'Onyar amb indicació de les principals fases constructives identificades.

i moderns relacionats amb la propietat del castell, les reformes de l'edifici i la construcció de l'església parroquial. Cal tenir present, però, que les reformes contemporànies, especialment les dels segles XIX i XX, han dificultat aquesta lectura, ja que en diversos punts s'imiten fàbriques medievals, es reutilitza pedra volcànica de la Crosa i es rejunten o recobreixen paraments antics. Igualment, la presència de revestiments a les plantes superiors ha impedit una lectura completa de determinats sectors.

ANTECEDENTS I CONTEXT HISTÒRIC

La possible ocupació antiga de l'indret es relaciona amb la presència del topònim Villa Albini, d'origen llatí, i amb la notícia de materials d'època romana localitzats als voltants del castell. Segons la Carta Arqueològica, s'hi haurien recuperat ceràmica comuna, àmfora i vidre antic, materials que podrien indicar l'existència d'un assentament romà, potser situat sota les estructures medievals. La cronologia proposada per a aquest possible establiment se situa a l'alt imperi, entre els segles I i III dC. Tanmateix, no s'hi ha dut a terme cap intervenció arqueològica que permeti confirmar aquesta hipòtesi.

La primera referència escrita conservada del nucli de Vilobí és de l'any 882, quan s'esmenta l'església de Sancti Estefani in Villalbino. En documents del segle XI també apareixen referències a la parròquia de Sant Esteve i a la seva sagrera. L'església primitiva, probablement de petites dimensions, s'hauria situat a l'espai de l'actual presbiteri, orientada amb l'absis a llevant i potser ja relacionada amb un primer àmbit fortificat (Arnau 1983, 165; Bolòs/Hurtado 2000).

La primera referència directa al castell és de l'any 1241, quan apareix esmentat com a Castro Villabino. Malgrat això, l'edifici ja existia amb anterioritat, sota la propietat de Guerau IV, vescomte de Cabrera. Posteriorment, passà a Ramon Folc, vescomte de Cardona, i a partir de 1287 a Berenguer de Gornal, ciutadà de Girona (Marquès 1967, 74; Mallorquí 2016, 39-40).

FASES CONSTRUCTIVES

La primera fase correspon al castell medieval, d'entre els segles XII i XIII. A partir de les fonts escrites, de la tipologia dels paraments i de les estructures documentades, es proposa l'existència d'un primer castell bastit a redós de l'església altmedieval o romànica de Sant Esteve. Les estructures conservades permeten restituir un edifici de planta gairebé quadrada i de dimensions més reduïdes que l'actual.

Els paraments més significatius d'aquesta fase es documenten a les façanes est i oest. A llevant, on s'obre la porta principal, els murs indiquen una continuïtat vers el sud que es veu interrompuda per la construcció del presbiteri i de part de la nau de l'església actual. A ponent, el parament conserva informació rellevant sobre la configuració del castell primitiu, amb l'arrencament d'una torre posteriorment amortitzada pel campanar de l'església actual. La presència d'espitlleres en aquest parament reforça la interpretació d'una estructura defensiva i no pas religiosa.

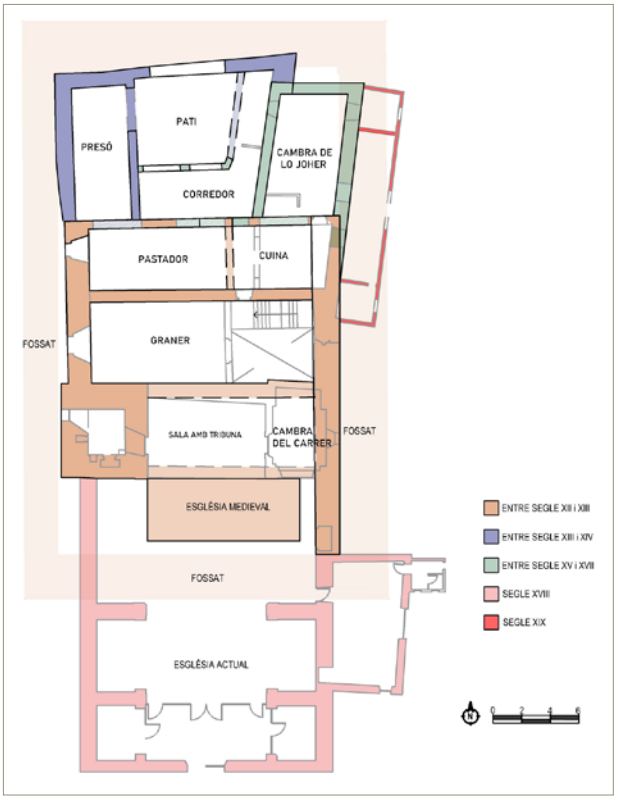


Figura 2. Planta amb restitució hipotètica del castell medieval de Vilobí d'Onyar per fases amb interpretació de la ubicació de les cambres definides al document de 1672-1673.

La lectura d'un mur actualment interior que s'interpreta com la façana nord d'aquest primer edifici, permet proposar l'existència d'un conjunt d'arcades de mig punt obertes cap a un espai exterior, possiblement un pati o una era. Aquestes obertures haurien facilitat l'accés amb carro a la planta baixa, destinada a usos agrícoles o d'emmagatzematge. La restitució planteja un edifici d'uns 18,2 m per 18,8 m, format per tres naus orientades d'est a oest, cobertes amb volta de canó. La planta baixa hauria acollit espais de rebost, paller o celler, mentre que al primer pis s'hi situarien les sales nobles.

El traçat sud del castell és més difícil de definir a causa de la construcció de l'església actual, que ha desdibuixat o destruït part de les estructures antigues. Tot i això, la documentació escrita permet plantejar que l'església altmedieval es trobava dins l'espai protegit pel fossat, cosa que suggereix una estreta relació entre el recinte castral i el temple parroquial.

La segona fase, situada entre finals del segle XIII i inicis del XIV, correspondria a una ampliació del conjunt cap al nord i nord-oest. Aquesta fase es reconeix a partir de l'adossament dels paraments a la fase així com per la construcció o reforma de la torre nord-oest i de les escarpes relacionades amb el fossat. L'obra sembla tenir la voluntat de continuar o imitar la fàbrica medieval precedent, tant en l'orientació com en l'ús de pedra volcànica i en la disposició dels paraments.

Aquesta ampliació s'interpreta com el tancament del pati nord del castell, que hauria quedat incorporat dins el recinte fortificat. L'existència de més d'una torre ja podria estar documentada al capbreu de 1337 (citat per Marquès 1967, 73), on es parla de "vestorres" en plural. Igualment, al segle XIV les fonts descriuen una petita agrupació de cases dins una muralla que englobava l'església i el castell, amb un fossat que l'any 1402 encara passava a migdia de l'església, travessant el cementiri.

La tercera fase se situa entre els segles XV i XVII, en un moment en què el castell passà per diferents mans senyorials. Després de Ramon de Malars i de la família Santmartí, la propietat arribà a la família Cruïlles, que la conservà fins al 1789. Durant aquest llarg període es documenten diverses reformes de difícil seqüenciació, però clarament vinculades a l'adaptació residencial i funcional del conjunt.

Entre les estructures atribuïbles a aquesta fase destaca la construcció d'una nau amb orientació nord-est/sud-oest, identificada a la façana nord. Aquesta nau presenta una orientació diferent respecte del nucli medieval i sembla construir-se sobre o contra estructures anteriors. Tot i el caràcter residencial de les reformes, alguns elements, com la presència d'una espitllera, indiquen que l'edifici encara mantenia una aparença o una funció parcialment fortificada.

En aquest moment també es podria haver modificat la circulació interior, amb l'obertura de nous accessos i la creació d'un porxo o corredor cobert que aprofitava part de l'antic pati nord.

La quarta fase correspon a les reformes documentades l'any 1672-1673, conegudes gràcies a un document d'obres relacionat amb Maria de Cruïlles i Sarriera. Aquest text és especialment important perquè descriu l'estat del castell i enumera diferents intervencions necessàries en murs, cobertes, finestres, portes, estances i elements de fusteria. El document fa referència a les parets del fossat, a les parets del castell, a un quarto enderrocat, a una sala que mira a ponent, a una sala que mira al portal, a una tribuna orientada cap a l'església, al pastador, a la cuina, a diverses cambres i a la presó.

Aquestes dades indiquen que el castell es trobava parcialment degradat, amb sostres caiguts i paraments en mal estat, tot i que continuava ocupat, com a mínim, pel masover. Les reformes no semblen implicar una transformació radical de la planta, sinó més aviat la reparació de cobertes, murs i tancaments, així com la recuperació d'espais malmesos.

A finals del segle XVII s'iniciaren també els tràmits per a la construcció de la nova església parroquial de Sant Esteve, obra que implicà la cessió d'espais del castell al

Bisbat i la transformació profunda del sector sud del conjunt. La nova església, bastida al segle XVIII, aprofità parcialment estructures del castell i comportà la desaparició de l'església antiga i de part de les estructures defensives associades.

El darrer quart del segle XIX comportà una nova transformació de gran impacte visual, vinculada a l'adquisició del castell per Pere Madrenys i Boadas l'any 1872. En aquest moment es construí la façana de llevant, d'estil neomedieval, flanquejada per dues torres amb merlets i barbacana. Aquesta intervenció conferí al castell bona part de la imatge actual i respon a una voluntat historicista pròpia del període.

Al llarg del segle XX es documenten diverses reformes. Abans de 1946 ja existien edificis adossats a la cantonada nord-est, la coberta del pati nord amb una terrassa i l'obertura de balcons a la façana oest. L'any 1957 es reconstruí la torre nord-est i el parament nord amb merlets, i es dugueren a terme reformes interiors, entre les quals destaca una escala secundària amb volta catalana. Entre 1962 i 1963 s'enderrocaren les edificacions adossades i el mur de tanca del pati. Durant els anys noranta i dos mil es realitzaren noves reformes, com el rejuntat i la reconstrucció de l'escarpa nord-est, la reforma d'escales i porxos i la reconstrucció de les golfes de la nau sud.

CONCLUSIONS

L'estudi històric i de paraments del castell de Vilobí ha permès proposar una seqüència evolutiva articulada en diversos grans moments, des del castell medieval dels segles XII-XIII fins a les reformes modernes i contemporànies (Fig. 1). Tot i les limitacions derivades de l'absència d'una excavació arqueològica i de la presència de nombroses reformes recents, la lectura dels paraments ha fet possible restituir, de manera hipotètica, la configuració del primer recinte castral i entendre les successives ampliacions que en modificaren la planta.

La fase més antiga correspondria a un castell de planta gairebé quadrada, organitzat en tres naus i vinculat estretament amb l'església de Sant Esteve. La fase baixmedieval ampliaria el conjunt cap al nord, amb la incorporació de torres, escarpes i un tancament defensiu del pati. Les reformes dels segles XV-XVII reflecteixen l'adaptació residencial del castell, mentre que la reforma de 1672-1673[1] permet constatar l'estat de degradació parcial de l'edifici i les actuacions de reparació que s'hi projectaren.

Les transformacions dels segles XVIII, XIX i XX acabaren de definir l'aspecte actual del conjunt. La construcció de l'església parroquial alterà profundament el sector sud, mentre que la reforma neomedieval de segle XIX i les restauracions contemporànies modificaren la percepció exterior del monument. En conjunt, el castell de Vilobí constitueix un edifici d'una gran complexitat històrica i arquitectònica, en què conviuen estructures medievals, reformes modernes, intervencions historicistes i restauracions recents (Fig. 2).

Els resultats obtinguts posen de manifest la necessitat que qualsevol actuació futura tingui en compte aquesta lectura estratigràfica i històrica. Només una intervenció arqueològica en punts concrets del conjunt permetria confirmar o descartar algunes de les hipòtesis plantejades, especialment pel que fa al traçat del fossat, la configuració del sector sud i la relació entre el castell primitiu i l'església altmedieval.

BIBLIOGRAFIA

ARNAU, M. 1983, *Els pobles gironins. Festes, història, costums, tradicions*. Vol. II, la Selva,Girona: Diputació Provincial de Girona.

BOLÓS, J., HURTADO, V. 2000, *Atles del comtat de Girona*. Barcelona: Rafael Dalmau editors.

MALLORQUÍ, E. 2016, L'últim manuscrit de Mn. Josep Maria Marquès i Planagumà, *Llibre de la Festa Major,* Vilobí d'Onyar.

MARQUÈS, J. M. 1967, El castillo de Vilobí d'Onyar, *Revista de Girona* 40, 73-74.

1 Document datat entre el 23 d'agost de 1672 i el 10 de febrer de 1673, que correspon a una còpia autèntica de la informació rebuda en la Cort Reial de Girona del procurador de Maria de Cruïlles i Sarriera, vídua i hipotecària dels béns de Francesc de Cruïlles i de Sitjar i del seu fill Joan, sobre les obres que s'han de fer en el castell de Vilobí i alguns masos derruïts i molis que posseeixen a dita parròquia BNC núm. Registre 557, pergamí 33.

Excavacions arqueològiques del bienni 2024-2025 al castell de Montagut (Llagostera, Gironès)

Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Llagostera

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles X - XIV

Tipus de jaciment
Torre i castell medieval, mas

Dates de la intervenció
Març 2024 / març 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Llinàs Pol

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Llagostera

El castell de Montagut es troba al cim d'una elevació de 501 metres que constitueix el segon cim més alt del massís de Cadiretes. Les referències documentals conegudes del castell, termenat i amb jurisdicció pròpia, s'inscriuen en el curt període que va de 1284 a 1345 (Turon 2017; Llinàs 2024).

L'any 2021 l'Ajuntament de Llagostera va endegar el procés de recuperació del monument, que és BCIN (971-MH), amb unes excavacions que van tenir continuïtat els anys 2022 i 2023. La campanya de 2021 es va centrar en l'excavació de la torre mestra (sector 1) i en l'inici de la documentació del recinte fortificat que hi ha al costat nord de la torre, en un replà inferior (sector 2). Els anys 2022 i 2023 es van continuar els treballs al sector 2 i es va intervenir també als sectors 3 (al sud-oest del conjunt) i 4 (exterior nord). Al sector 3, ubicat al flanc oest del promontori on es dreça la torre, els treballs hi van quedar enllestits, i hi destaca l'aparició d'una escala de pedra que permetia pujar a la torre en dos trams, l'inferior a redós de la part exterior del mur sud de la sala o recinte fortificat, i el superior adossat al vessant oest del penyal. Entre els dos trams, un replà donava accés a un tercer tram d'escala, quasi perdut, que hauria servit per pujar a un hipotètic i desaparegut segon pis o, més probablement, a un terrat emmerletat damunt de la sala (Llinàs 2022; 2024).

En les campanyes de 2024 i 2025 s'ha acabat d'excavar la totalitat del castell i també s'ha fet una petita intervenció a les restes del mas que hi ha al peu del turó, per la banda nord.



Figura 1. Vista general del castell des de l'oest al final de l'excavació. A l'esquerra es veu la sala, amb el mur oest UE 45 en primer terme, i a la dreta l'esperó on es dreça la torre, amb l'escala d'accés (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

SECTOR 2 (SALA O RECINTE FORTIFICAT)

Pel que fa al recinte fortificat del costat nord (sector 2), entre els anys 2021 i 2022 l'extracció del potent enderroc que el cobria va permetre descobrir tot el perímetre de la construcció, un recinte quasi rectangular, de 14,45 per 6,30 m, bastit al replà que hi ha al nord-oest i a redós de la torre. A dins no s'hi van documentar subdivisions de cap tipus, i hi destacaven els basaments dels dos grans arcs diafragmàtics (UE 17/18 i 40/41) que sostenien el sostre de l'edifici. Era, per tant, una gran sala, aquell espai polivalent propi de molts castells on es feia una bona part de la vida diària i quotidiana. S'accedia a aquesta sala des de l'exterior pel costat est a través d'una porta oberta al mur UE 5, de la qual se n'han conservat el llindar i part dels brancals, de carreus monolítics. Una altra porta -de la qual en conservem només l'empremta del llindar, s'ubicava al centre del mur sud (UE 7) i, donat el desnivell, s'hi accedia des de la sala pujant per una escala de pedra de cinc graons (UE 44). Sobre la coberta d'aquesta sala hi hauria un terrat, probablement emmerletat i ben segur pavimentat amb morter hidràulic, ja que es trobava a la intempèrie i exposat a les pluges. Molts fragments d'aquest paviment ensorrat, d'un gruix considerable i alguns de grans dimensions, es van extreure entre el potent enderroc que cobria la sala.

El nivell de circulació de la sala era, al costat sud-est, la mateixa roca natural de la muntanya, retallada i aplanada, mentre que a la resta de l'espai les irregularitats del terreny, en baixada cap a l'oest i cap al nord, obligaren a terraplenar mitjançant una important aportació de terres (UE 60, 61 i 62 al terç est, UE 72 i 76 al terç central i UE 82 i 85 al terç oest). Bona part d'aquest terraplenat fou excavat en la campanya de 2024.

Diverses clapes de calç, força mal conservades i assentades damunt del terraplenat o de la roca aplanada (UE 52, 78, 79 i 84) marcaven el nivell de circulació de la sala i, allà on s'assolí el subsol natural, s'han documentat 23 forats de pal, retallats en bona part a la roca, que testimonien l'ús habitual d'estructures de material perible mentre aquest espai va estar en funcionament.

Excavada la totalitat de l'interior de la sala, l'any 2025 es va efectuar l'excavació d'una ampla rasa a l'exterior del mur que la tanca per ponent (UE 45), amb la finalitat no tan sols de documentar la cara externa d'aquest mur, sinó també de comprovar si hi havia altres estructures o nivells arqueològics cap a aquella banda del



Figura 2. Detall duna part de les estructures del mas medieval ubicat al costat del castell (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

jaciment. El resultat negatiu d'aquesta intervenció va certificar que el castell no continua cap a aquell costat, i també que a l'edat mitjana el desnivell existent era força més pronunciat que el que hi ha actualment.

La sala o recinte fortificat del castell de Montagut estigué en funcionament amb tota seguretat al llarg del segle XIII i la primera meitat del XIV, però molt probablement hàgim de dur la seva construcció al segle XII, amb clara posterioritat a la torre, que hauria estat construïda no més tard del segle X.

Al llarg del seu ús va tenir lloc a la sala una reforma important que trobem reflectida en el cegament altern de les espitlleres dels murs nord i est i en la construcció dels arcs diafragmàtics, per la qual cosa suposem que en una primera fase aquest recinte fortificat hauria tingut potser una menor alçada i un altre tipus de coberta. El fet que hi hagi una pavimentació (UE 84) obliterada per un farcit d'anivellament (UE 81), i un retall força gran (UE 70) obliterat també amb anterioritat a la formació d'un nou nivell de circulació reforcen la hipòtesi de les dues fases d'ús diferenciades, la segona de les quals, força tardana, l'hem d'ubicar entre finals del segle XIII i principis del XIV.

L'abandó d'aquest espai (i per extensió de tot el castell) no va més enllà de les dècades centrals del segle XIV segons es desprèn del material arqueològic recuperat en els estrats d'enderroc i abandó, format bàsicament per ceràmica reduïda de cuina, vidrada i decorada en verd i manganès.

SECTOR 4

L'any 2022 es va intervenir també al sector 4, que correspon a l'espai que s'estén a l'exterior de la façana de llevant de la sala. De superfície reduïda, no en tenim establerts els límits precisos, ja que es tracta d'un espai emboscat i amb pendents i desnivells importants. En aquest sector hi vam excavar un sondeig amb la finalitat d'obtenir alguna dada entorn del sistema d'accés a l'interior de la sala (i, per tant, del castell) a través de la porta oberta en el mur est (UE 5). Aleshores, sota dos nivells d'abandó i enderroc (UE 19 i 20) hi va aparèixer el que semblava un nivell de circulació de terra compactada (UE 21), habilitat sobre un anivellament (UE 22) que, al seu torn, cobria un planxer de pedres força planes (UE 23) que podria haver exercit, també, de nivell de circulació.

L'excavació d'aquest sector es va aturar aquí, ja que la

continuïtat d'aquest nivell de pedres més enllà del perfil de la cala aconsellava ampliar l'àrea excavada, cosa que es va efectuar l'any 2024. L'ampliació es va realitzar cap a l'est i cap al sud, però la important erosió del terreny no va permetre obtenir resultats massa significatius, llevat de certificar l'existència de dues fases. La fase I corresponia al paviment inferior (UE 23), que anivellava un desnivell del subsòl natural circumdant i que no es va poder relacionar de manera clara amb el funcionament de la porta UE 5. A la fase II es pujà el nivell amb l'aportació de l'estrat UE 22, sobre el qual s'habilità el paviment UE 21, fet de lloses sense lligam, que sí que podem relacionar directament amb la porta d'accés a l'interior de la sala.

El poc material arqueològic aparegut no va fer possible datar amb precisió aquestes dues fases.

EL MAS

Al vessant nord i als peus del castell, just a l'altra banda del camí d'accés, hi ha enmig de la boscúria les restes d'uns murs que foren objecte de neteja i documentació arqueològica en la campanya de 2025.

Es tracta d'uns murs fets a base de pedres granítiques locals de mides diverses i lligades amb fang, que dibuixen una construcció de planta rectangular, de poc més de 13 m de llarg per una amplada imprecisa, però superior als 4 m, amb l'eix principal en direcció est-oest i compartimentat en tres estances, una a l'oest (habitació 1), una altra al centre (habitació 2) i la tercera a llevant (habitació 3). El seu estat de conservació, erosionat i molt afectat per les arrels dels arbres, era molt deficient.

La nostra actuació en aquest espai va consistir en la neteja de la vegetació per tal de poder documentar les estructures i les característiques en planta de la construcció, alhora que vam efectuar un sondeig entre les habitacions 1 i 2, a banda i banda del mur mitger. En aquest sondeig, va aparèixer sota l'estrat superficial un enderroc de pedres barrejades amb terra heterogènia (UE 203), recolzat contra els murs nord (UE 201) i oest (UE 202) de l'habitació central. Aquest darrer mur presentava una porta paredada (UE 205), i tant l'estrat UE 203 com el paredat de la porta descansaven sobre un estrat sorrenc i flonjo (UE 204) assentat sobre el subsol natural, en el qual es van recuperar uns pocs fragments de teula aràbiga i de ceràmica grisa medieval.

Es va poder certificar, doncs, que ens trobàvem davant de les restes d'un mas medieval contemporani del castell, i que el seu abandonament es va produir, com a molt tard, de manera paral·lela a la de la mateixa fortificació.

BIBLIOGRAFIA

LLINÀS, J. 2022, Primeres excavacions arqueològiques al castell de Montagut (Llagostera, Gironès). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 309-312.

LLINÀS, J. 2024, Els castell de Montagut, *Gavarres* 45, 98-99.

TURON, P. 2017, El castell de Montagut, una fortalesa medieval en el massís de l'Ardenya - Cadiretes, *Quaderns de la Selva* 29, 27-45.

Excavacions arqueològiques al Castell de Malavella (Caldes de Malavella, la Selva), campanyes 2024-2026

Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Caldes de Malavella

Comarca
Selva

Cronologia
Segles X - XIX

Tipus de jaciment
Castell medieval, mas d'època moderna

Dates de la intervenció
Abril - maig 2024 / setembre 2024 / gener 2026 / abril 2026

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Llinàs Pol

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Caldes de Malavella

L'any 2016, l'Ajuntament de Caldes de Malavella va reprendre els treballs arqueològics al castell de Malavella, interromputs l'any 2007, que han tingut continuïtat des d'aleshores de forma periòdica en campanyes anuals, dirigides per Joan Llinàs al capdavant d'un equip format també per un oficial i dos auxiliars d'arqueologia.

El castell de Malavella està situat a uns 2,5 km al sud del nucli urbà de Caldes de Malavella, en un turó que controla una àmplia plana al seu entorn. Tot i que les excavacions han permès datar l'origen del castell al segle X, el primer esment conegut es troba en un document del 1035-1041, en què la comtessa Ermessenda i el seu net Ramon Berenguer I pacten amb Enees Miró i Amat Eldric que tindran en honor el *castello Malavela*. Abandonat al segle XIV, va romandre en ús la capella, dedicada a Sant Maurici, a la qual s'afegí un mas, els vestigis del qual es troben adossats al nord i al nord-est de l'antiga fortificació.

El castell de Malavella el formen tres zones: un recinte o cos principal (zona 1), una muralla perimetral que encercla aquest recinte (zona 2) i la capella antiga i el mas, a l'exterior de la muralla (zona 3). A partir de l'any 2024 els treballs al castell de Malavella s'han centrat a la zona 3, que és l'espai ocupat pel mas d'època moderna (segles XVI-XIX) adossat a la part exterior de les muralles est i nord del recinte fortificat del segle XIII i entorn de la capella castral de Sant Maurici, que va continuar en funcionament fins al segle XIX.

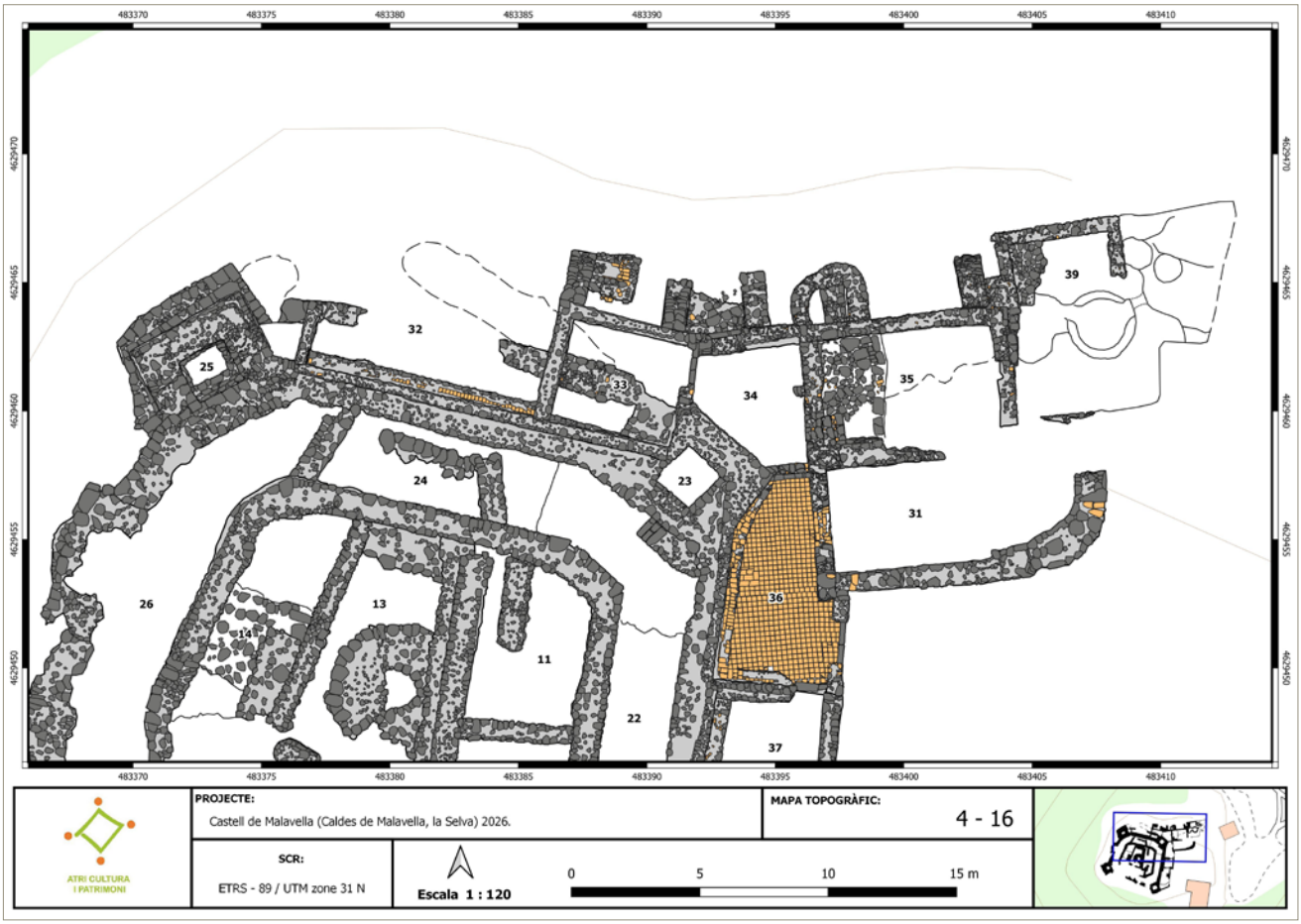


Figura 1. Planta de la part nord del jaciment, amb la ubicació del fossat i de les estructures medievals que se li superposen, als sectors 32 i 33. Al sector 39 s'aprecien el forn de calç i les dues sitges (Joan Llinàs i Gabriel López Badell, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

El mas està format per 8 estances (sectors 32 a 39), dues de les quals (34 i 36) ja s'havien excavat en campanyes anteriors. En altres quatre (32, 33, 35 i 39) els treballs havien quedat inacabats, mentre que els sectors 37 i 38 restaven pendents (Llinàs 2022; 2024). Entre els anys 2024 i 2026 hem efectuat l'excavació de tots aquests sectors, fet que n'ha permès completar i finalitzar el coneixement arqueològic, amb uns resultats que no tan sols han permès obtenir informació arqueològica del mas, sinó que també s'han documentat preexistències relacionades amb el castell medieval (segles X a XIV).

EL FOSSAT

El sector 33 es troba a llevant del braç nord del mas, adossat a la cara externa de la muralla nord i a la torre nord-est. L'any 2022 s'hi va documentar un mur medieval (UE 3035), de 140 cm d'ample, que discorria en direcció est-oest i que continuava a ponent vers el veí sector 32. Entre el mur i la muralla,el subsol natural experimentava un marcat pendent cap al nord, però l'excavació va quedar interrompuda en aquest punt.

L'any 2024, la continuació de l'excavació va permetre certificar que el pendent del subsol natural corresponia a l'escarpa d'un fossat més antic que el mur, el mateix que, paral·lelament, s'estava documentant al sector 32. Així mateix, es va documentar la contraescarpa del fossat (UE 3134) i un segon mur (UE 3157), perpendicular al primer i amb el qual formava cantonada, revelant un recinte fortificat posterior a la inutilització del fossat, però anterior al castell del segle XIII, la torre del qual talla aquestes estructures anteriors.

A l'oest, el sector 32 era una ampliació moderna del mas, efectuada al segle XIX. Aquí ja s'havia localitzat la continuació de l'esmentat mur UE 3035 (UE 3075). L'any 2024 es va poder constatar com estava construït sobre el farcit d'obliteració d'un fossat (UE 3095), retallat al subsol natural, que discorria de sud-est a nord-oest. De secció en forma de "U", presentava una amplada de 150 cm a la part superior i una fondària d'entre 100 i 120 cm, amb pendent en baixada cap a l'oest.

Així, vam poder establir tres fases successives relacionades amb el castell, ja que el mur UE 3075 es fonamentava sobre el farcit d'obliteració del fossat i, alhora, fou posteriorment desafectat arran de la construcció de la muralla nord del castell del segle XIII. Tindríem, doncs, la següent seqüència:

- Fase I: fossat UE 3095 (segles X-XI).

- Fase II: obliteració del fossat i murs UE 3035/3075 i 3157 (segles XI-XII).

- Fase III: muralla i torres del segle XIII.

El fossat es va descobrir al sector 32 en una longitud de 230 cm, i continuava cap a l'oest per sota del mur de tramuntana de l'estança. Enderrocat aquest mur, als anys 2025-26 el fossat es va continuar documentant al llarg de 4,5 m fins que s'interrompia sobtadament. Però a 4 m de distància i a 2 m abans d'arribar a la torre NW, el fossat va reaparèixer en un nou tram (UE 3178), que discorria de NW a SE, fins que se li superposava el fonament esglaonat de la torre. Aquest espai on el fossat s'interromp es tractaria d'un possible accés a l'interior del recinte, una mena d'itsme que feia de pont i que, alhora, era fàcil de defensar amb un tancament adient de material perible.

Aquest fossat era una defensa que encerclava el primer castell de Malavella (s. X-XI) pel costat nord. La disposició dels dos trams documentats suggereixen un recorregut corbat i de tendència circular, de diàmetre impossible de certificar atès que el fossat no s'ha documentat en cap altre sector a causa de la superposició de les construccions posteriors i de la geologia tan irregular del terreny. Així mateix, tampoc podem descartar que el fossat no arribés a perimetrar completament la fortificació, sinó que tan sols protegís el vessant nord del turó, que alhora és el més accessible.



Figura 2. La torre nord-oest (segle XIII), assentada sobre una potent fonamentació que s'ubica a l'emplaçament de l'antic fossat, retallant-lo (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

EL FONAMENT DE LA TORRE NORD-OEST

La recerca arqueològica del fossat ha permès constatar que la torre NW (segle XIII) s'assentava al subsol natural amb uns fonaments fets amb grans blocs basàltics disposats formant filades i lligats amb morter de calç. L'estructura vista de la torre, de planta rectangular, presentava exteriorment una doble banqueta escalonada. La baqueta superior, d'una profunditat de 60 cm, que corresponia a la mateixa banqueta (UE 2209) que ja es va documentar en la campanya de 2022 a l'interior de la torre. Pel que fa a la baqueta inferior (UE 2210), que sobresurt fins a 60/70 cm respecte a la superior, és en realitat una gran base quadrangular massissa, totalment assentada sobre el subsol natural, fet que va obligar a seccionar i tallar el fossat preexistent. Damunt d'aquest dau de pedra i morter, que mesura 5,70 m d'amplada de NE a SW, es va bastir la banqueta de planta rectangular i de 175/180 cm d'amplada (UE 2209), sobre la qual es van aixecar les quatre parets vistes de la torre.

EL FORN DE CALÇ I LES SITGES

L'altra gran estructura d'aquesta zona que hem de relacionar amb el castell és el forn de calç documentat al sector 39 (UE 3051). Exacavat al subsol natural i amb la característica planta de forma circular amb la banqueta correguda on se sostindria la volta de pedres calcàries a coure, presenta dos accessos, també excavats al subsol natural. L'accés més antic (UE 3058) s'efectuaria des del costat oest. L'any 2024 restava pendent d'excavar un segon accés, oposat al primer.

Aquesta tascava comportar la documentació efectiva d'aquest segon accés (UE 3119), retallat al subsol natural, amb els diversos estrats d'ús i abandó que l'obliteraven. Alhora, es van descobrir i excavar també dues sitges medievals (UE 3110 i 3116), retallades en part d'aquests estrats i en part en el subsol natural.

Totes aquestes estructures, tant el forn de calç en les seves dues fases, com les sitges, cal ubicar-les en època medieval, coetàniament al funcionament del castell.

EL MAS

Pel que fa al mas, els treballs s'han centrat sobretot a les habitacions 35, 37 i 38.

Al sector 35, adossat al costat nord de la capella, l'estratigrafia apunta a una construcció entre la segona meitat del segle XVI i principis del segle XVII, que va comportar una important aportació de terres per obliterar uns grans retalls relacionats amb el forn de calç. La datació concorda amb l'estil arquitectònic de les estructures que conformen les habitacions dels sectors 33 i 34. Tindríem així un primer mas, més petit i centrat a l'espai entorn de la capella i la torre nord-est, que després (segles XVIII-XIX) s'allargassaria cap a l'est i cap al

nord, adossat a aquests dos costats de la muralla. Del mateix moment, serien les estructures exteriors (un cobert?) que es van construir al sector 39 sobre les restes amortitzades del forn de calç. En una primera fase hi havia una porta que comunicava els sectors 35 i 39, que fou més tard paredada. El sector 35 s'abandonaria no més tard de mitjan segle XIX, anteriorment a la resta del mas, possiblement degut a una fallada estructural que ja havia obligat prèviament a sustentar l'estança amb un seguit de contraforts.

El sector 37 és una estança tardana bastida entre els sectors 36 i 38, que hauria estat inicialment un lloc de pas obert entre els edificis del costat, que tenia la funció d'accés en rampa cap al capdamunt del turó, on hi havia les restes enrunades del castell. Ho deixa entreveure també el fet que en aquest punt la muralla es troba quasi totalment enderrocada. Posteriorment, aquest espai s'integrà al mas amb la construcció de l'habitació del sector 37, a la qual s'accedia des dels veïns sector 36 i 38 i, en canvi, no tenia accés directe des de l'exterior. Amb l'edificació d'aquesta estança es tancava l'ala est, que quedava totalment integrada a la resta del mas, però la seva excavació no va aportar dades entorn de quan s'efectuaria aquesta reforma. Tanmateix, gràcies a antigues fotografies on encara es veu tota aquesta ala est dempeus, podem ubicar la construcció d'aquest espai entorn els segles XVIII-XIX.

L'habitació del sector 38 es va adossar exteriorment a la muralla est i a la torre SW. La seva planta és trapezoidal, atès que el mur sud (UE 3182) continua cap al NE l'orientació esbiaixada de la torre. Així, tenim un espai de 4 m d'amplada per una llargada que oscil·la entre els 11,70 i els 9,30 m. En aquest sector pràcticament no hi hem pogut treballar perquè està ocupat per un oratori dedicat a la M.D. de Lourdes que calia preservar. S'ha intervingut només en dos punts de l'estança. Per una banda, al seu extrem sud, on s'han documentat en planta el mur sud i la cantonada amb el mur est i, per l'altra, a l'extrem oposat, al nord, on s'ha documentat una part de l'enllosat de pedra original de l'estança.

BIBLIOGRAFIA

LLINÀS, J. 2022, Les excavacions arqueològiques de l'any 2021 al castell de Malavella (Caldes de Malavella, la Selva). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, S., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 305-308.

LLINÀS, J. 2024, Excavacions arqueològiques dels anys 2022 i 2023 al castell de Malavella (Caldes de Malavella, la Selva). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, S., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 296-299.

Darreres intervencions arqueològiques al Castell de Juià. Bienni 2024 – 2025

Laia Muntaner*, Ferran Codina

* Bicònic Arqueologia, SC

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Juià

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XI - XV

Tipus de jaciment
Castell

Dates de la intervenció
Desembre 2024 / juliol 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Laia Muntaner Tost

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Juià

El castell de Juià s'ubica dins el terme municipal homònim, als contraforts septentrionals del massís de les Gavarres, a uns 500 m al sud-est del nucli urbà actual. L'assentament ocupa la part superior d'un petit turó situat a uns 147 m sobre el nivell del mar, fet que li permet un clar domini visual sobre l'entorn immediat.

Des del punt de vista estratègic i territorial, l'emplaçament presenta unes condicions òptimes de control i vigilància. La seva posició elevada permet el domini visual de la llera del riu Ter i de bona part del territori que integrava l'antic terme castral. Igualment, es documenta una relació visual directa amb altres fortificacions de l'entorn, especialment els castells de Medinyà i Cervià de Ter, circumstància que evidencia la seva integració dins la xarxa defensiva i de control territorial.

Les primeres referències documentals del castell daten de la segona meitat del segle XI i indiquen que la fortificació depenia del Bisbat de Girona. Durant els segles XIII i XIV els drets feudals recaigueren principalment en els senyors de Cervià, que exercien el domini del castell per concessió episcopal. La documentació conservada esmenta una reparació important de la fortalesa l'any 1357, probablement relacionada amb alguna de les grans reformes arquitectòniques identificades arqueològicament (AADD 1971; Mallorquí 2002; Codina/Muntaner/Rossell 2025).

Les excavacions efectuades des de l'any 2014 han permès documentar una seqüència constructiva complexa formada per diverses fases. La més antiga correspon

a una possible torre rectangular aïllada, a la qual posteriorment se li adossa un edifici fortificat de planta quadrangular. La darrera gran reforma, atribuïble a època baix-medieval, va transformar el conjunt en una fortalesa d'uns 500 m² articulada entorn d'un pati central i protegida per un fossat perimetral.

L'abandonament definitiu del castell sembla relacionar-se amb els episodis de la Guerra Civil Catalana (1462 – 1472). Les evidències arqueològiques apunten a una destrucció violenta que podria correspondre a la campanya militar desenvolupada a la zona l'any 1466 (Augé/Codina 2016; Codina 2018; Codina/Muntaner 2020; Codina/Muntaner 2022; Muntaner/Codina 2024).



Figura 1. Vista del castell de Juià des del nord-oest (autoria: Anna Augé).

INTERVENCIONS ANTERIORS

Les actuacions arqueològiques desenvolupades al castell de Juià entre els anys 2014 i 2023 han combinat treballs d'excavació, consolidació i adequació per a la visita pública del conjunt. Les primeres intervencions es van orientar a la neteja de la vegetació, la retirada dels nivells superficials d'enderroc i la consolidació urgent dels murs que presentaven risc d'esfondrament.

Progressivament, les excavacions van permetre contemplar la pràctica totalitat de les estructures conservades del castell, documentant-ne les diferents fases constructives, els espais interns, la cisterna central, les àrees d'accés i bona part de les reformes baix-medievals. Paral·lelament, es van dur a terme treballs continuats de consolidació arquitectònica i protecció dels paviments i paraments conservats.

A partir de l'any 2019 la recerca es va concentrar principalment en l'estudi del sistema defensiu exterior, especialment el fossat perimetral. Les diferents campanyes van permetre documentar l'accés principal al castell, el sistema d'accés a través d'un pont, les estructures associades a les reformes defensives i tot el perímetre del fossat que envolta el castell.

En conjunt, aquestes intervencions han permès obtenir una visió gairebé completa de la planta del castell i de la seva evolució arquitectònica, alhora que han garantit la recuperació i conservació d'un dels castells medievals més ben documentats de l'entorn de les Gavarres (Fig. 2).

RESULTATS DE LES INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES

Les campanyes arqueològiques dels anys 2024 i 2025[1] al castell de Juià s'han centrat en l'excavació de l'ala est del fossat i d'una estructura localitzada a l'extrem sud – oest de l'ala sud. Paral·lelament, s'han dut a terme treballs de neteja i consolidació de les estructures descobertes i diverses actuacions d'adequació destinades a la rehabilitació i conservació del conjunt.

Els treballs arqueològics s'han desenvolupat mitjançant l'excavació manual juntament amb l'ús de maquinària per l'extracció dels nivells d'enderroc del castell, que reblien totalment el fossat. Les actuacions s'han concentrat a la zona del fossat, concretament a l'ala sud i a l'ala est.

A l'ala sud del fossat s'ha excavat l'estructura localitzada a la cantonada sud – oest del perímetre i adossada a la contraescarpa. Aquesta estructura havia estat identificada durant la campanya de l'any 2023, quan només se'n coneixien parcialment les dimensions. L'excavació ha permès documentar un mur de 3,20 m de longitud, 50 cm d'amplada i una alçada conservada d'entre 18 i 65 cm. La construcció s'assenta directament sobre el nivell de terra vermella localitzat al fons del fossat i està formada principalment per pedres de mida mitjana i petita, majoritàriament llécol, combinades amb còdols i alguns blocs de pedra nummulítica. La seva factura és senzilla, sense paraments treballats i presenta una lleugera curvatura adaptada a la morfologia de la contraescarpa.

Pel que fa a l'ala est del fossat, s'ha pogut excavar totalment al llarg de les dues campanyes. Els treballs han permès posar al descobert la totalitat d'un mur, ja identificat inicialment l'any 2019, que folra l'escarpa a l'extrem nord – est del castell. Aquesta estructura presenta una alçada conservada de 3,90 m i una longitud d'11,50 m.

L'excavació també ha permès documentar un nou mur, situat al sud del mur anterior. Es tracta d'una estructura de 4,70 m de longitud i una alçada màxima conservada d'1,36 m, construïda amb pedres de mida mitjana lligades amb terra i recolzada directament sobre el nivell d'argila vermellosa. Aquest no presenta cap

1 La campanya de l'any 2024 es va realitzar durant el mes de desembre i la campanya de l'any 2025 durant el mes de juliol. Els treballs van anar a càrrec de l'empresa Bicònic Arqueologia, S.C. amb un equip de treball format pels arqueòlegs Laia Muntaner, Anna Augé, Ot Ordeig i Òscar de Castro. Les tasques de restauració i consolidació van anar a càrrec de Guillem Campistol, mentre que els treballs mecànics d'excavació i moviment de terres van ser realitzats per Excavacions i Transports Reixach, S.A.



Figura 2. Ortofoto del Castell de Juià un cop finalitzada l'excavació perimetral del fossat (autoria: Serrvei de Monuments de la Diputació de Girona).

cara treballada i mostra una tècnica constructiva més simple.

Els treballs han permès documentar un tram d'uns 34 m de longitud, una amplada màxima de 7,60 m i una alçada màxima de 2,10 m. Els nivells de rebliment que cobrien l'escarpa i la contraescarpa presentaven una potència estratigràfica aproximada de 5 m.

A diferència de l'ala sud i oest, aquí el fossat presenta una forma de V, que es va suavitzant als extrems per acabar formant un fossat en forma de U. A l'extrem nord, la potència de la contraescarpa només és de 75 cm i va agafant alçada a mesura que s'acosta a l'extrem sud, fins a arribar els 2,10 m.

S'han dut a terme treballs de neteja i extracció d'aigua a la part est de l'ala nord del fossat. Aquest sector correspon a la part més baixa del fossat i l'acumulació d'aigua de pluja és constant, per aquest motiu s'ha eliminat totalment l'aigua i el fang acumulats en els darrers anys, per tal de finalitzar i tancar el perímetre del fossat. En aquest punt, s'ha documentat la part final del mur de la contraescarpa nord del fossat, ja localitzat en campanyes anteriors, que actua com a recobriment de la barbacana del fossat.

Un cop finalitzats els treballs arqueològics, s'han executat diverses actuacions de consolidació i adequació. A la zona de l'estructura de la cantonada sud – oest del fossat s'ha dut a terme la restitució de les pedres desplaçades utilitzant els mateixos elements originals i morter de calç. Igualment, s'ha reomplert l'interior amb terra per garantir-ne l'estabilitat i afavorir-ne la conservació.

Al sector corresponent a l'ala est del fossat s'ha intervingut puntualment sobre el mur que forma l'escarpa, reforçant aquells punts que presentaven mancances de material constructiu mitjançant la col·locació de noves pedres i l'aplicació de morter de calç. L'actuació ha estat mínima i orientada exclusivament a garantir l'estabilitat de l'estructura.

La darrera campanya ha estat centrada, sobretot, en la neteja exhaustiva de la totalitat dels murs del castell

per a realitzar l'aixecament 3D de tot el conjunt un cop finalitzades les intervencions arqueològiques al castell, després d'onze anys consecutius de treballs.

BIBLIOGRAFIA

AADD 1971, *Els castells catalans*, vol. III. Barcelona: Rafel Dalmau Editor.

AUGÉ, A., CODINA, F. 2016, Els castell de Juià (el Gironès). Primeres intervencions arqueològiques i de consolidació. Dins BUXÓ, R., FRIGOLA, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J. M., *Tretzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Banyoles: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 319-323.

CODINA, F. 2018, Els treballs de recuperació del castell de Juià (Gironès) durant el bienni 2016-2017. Dins BUXÓ, R., LLINÀS, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J. M., *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 451-459.

CODINA, F., MUNTANER, L. 2020. El castell de Juià (Gironès), les intervencions dels anys 2018 i 2019. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MANZANO, S., MATARÓ, M., *Quinzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 311-316.

CODINA, F., MUNTANER, L. 2022. El fossat del castell de Juià (Gironès). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 325-328.

MALLORQUÍ, E. 2002. L'època medieval. Dins ALBERCH X., BURCH, J. (coord.), *Història del Gironès, Història de les comarques de Girona*, Girona: Diputació de Girona.

MUNTANER, L., CODINA, F. 2024. El castell de Juià. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 304-307.

CODINA, F., MUNTANER, L., ROSSELL, M. 2025, El castell de Juià, Dins CAMPS, M., LIA, P. (eds.), *Arquitectura medieval a la llera del Ter*, Girona: La Miniua, 58-63.

Les excavacions arqueològiques al castell de Fornils (Susqueda, la Selva). Resultats de la fase 2025

Anna Augé, Laia Muntaner, Ariadna Traveset

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Susqueda

Comarca
Selva

Cronologia
Segles XI - XV

Tipus de jaciment
Castell

Dates de la intervenció
Febrer / agost - setembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Augé Santeugini

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Susqueda, Diputació de Girona

El Castell de Fornils, situat al terme municipal de Susqueda, constitueix un dels elements patrimonials medievals més destacats de la vall. L'any 2019 l'Ajuntament de Susqueda va obtenir la cessió de la finca on s'ubica el monument amb l'objectiu d'aturar-ne el procés de degradació i impulsar-ne la recuperació. Arran d'aquesta iniciativa, i en col·laboració amb el Servei de Monuments de la Diputació de Girona, es va redactar el projecte de consolidació del castell, que des de l'any 2020 ha comportat diverses campanyes d'excavació arqueològica, restauració i consolidació arquitectònica.

El Castell de Fornils s'aixeca damunt un petit turó d'uns 582 metres d'altitud, a l'oest del nucli de Sant Martí Sacalm. La seva ubicació respon a una clara voluntat estratègica, ja que domina visualment una àmplia extensió del territori comprès entre les cingleres del Far, el pla de Sant Martí Sacalm, Susqueda i els cingles de Rupit.

Durant l'any 2025 es van desenvolupar dues intervencions arqueològiques. La primera es va dur a terme entre els dies 12 i 28 de febrer i es va centrar en l'excavació extensiva del sector 4, situat a l'extrem sud-est del recinte. Aquesta actuació tenia com a objectiu documentar els nivells de circulació i d'ocupació de les diferents estances, identificades en la campanya de 2023.

La segona intervenció es va realitzar entre el 18 d'agost i el 5 de setembre de 2025 i va suposar l'inici de l'excavació de dos nous sectors: 5 i 6. Aquests espais corresponen a dos corredors exteriors que envolten parcialment



Figura 1. Plànol del Castell de Fornils amb la situació dels sectors intervinguts en la campanya de 2025.

la fortificació pels vessants sud i nord respectivament, configurant un segon perímetre defensiu associat al castell. Els treballs es van iniciar amb la retirada dels primers nivells d'enderroc, una actuació que va permetre començar a definir la morfologia d'aquests nous sectors i la seva relació amb les edificacions principals.

EL SECTOR 4

El sector 4 correspon a una ampliació situada al sud-est del castell. Aquest sector presenta una superfície aproximada de 220 m² i constitueix l'última annexió del recinte principal, atès que els seus murs s'adossen a estructures preexistents dels sectors occidentals i septentrionals.

Es tracta d'un espai estructurat en tres àmbits diferenciats (A-1, A-2 i A-3), comunicats entre si i integrats dins la circulació general del castell.

L'àmbit A-1: un corredor de comunicació interna

L'àmbit A-1 es localitza al nord-est del sector 4 i correspon a un passadís estret i allargat que connecta diverses dependències del castell. Amb una longitud aproximada de vuit metres, aquest corredor permet l'accés al sector 2 del castell i a una escala que conduïa als pisos superiors d'altres sectors del recinte.

L'excavació va deixar al descobert un paviment enllosat parcialment conservat, així com una escala formada per onze graons.

L'àmbit A-2: una sala de caràcter residencial i defensiu

L'àmbit A-2 constitueix l'espai més destacat del sector 4. Es tracta d'un edifici de planta rectangular, d'uns 6,8 metres de llarg per 6,6 metres d'amplada, que originalment estava distribuït en dues plantes. La presència d'encaixos d'embigat del forjat intermedi i les restes constructives de la teulada adossades a la muralla, permeten reconstruir parcialment la configuració de l'alçat.

L'interior de la planta baixa estava compartimentat mitjançant dues arcades de mig punt que sostenien el forjat intermedi. De les arcades només es conserven els arrencaments. Els murs de llevant i migdia coincideixen amb el tancament exterior del castell i presenten nombroses espitlleres, element que confirma la funció defensiva d'aquest sector. Algunes d'aquestes obertures apareixen tapiades, fet que reflecteix la construcció de l'edifici és posterior a la muralla.

L'excavació va identificar el nivell de circulació original, format per les restes d'un paviment de morter de calç associat amb un estrat de coloració vermellosa que recobria el subsol natural. Tant les característiques arquitectòniques com la relació estratigràfica indiquen que aquest edifici correspon a una ampliació del castell realitzada entre els segles XIII i XIV.

L'àmbit A-3: el vestíbul principal del castell

L'àmbit A-3 ocupa la banda occidental del sector 4 i funciona com un espai de distribució. De planta trapezial, actua com a vestíbul d'accés i connecta la porta principal del castell amb diverses dependències internes.

Entre els elements més rellevants destaca la porta d'accés al castell que conserva l'emmarcament inferior, fet amb blocs de pedra calcària i l'escala central forma-



Figura 2. Vista aèria del castell des del sud-est.

da per tretze graons, aprofitant retalls efectuats sobre la roca natural. També s'han documentat dues arcades de pedra tosca, de les quals es conserven diversos elements constructius, com un arquitrau decorat que evidencia la qualitat arquitectònica del castell.

L'excavació va permetre identificar el nivell de circulació d'aquest àmbit, format principalment per la roca natural regularitzada, i va posar de manifest l'existència d'altres escales associades a un possible accés al camí de ronda de la muralla.

Aquestes estructures evidencien la importància de l'espai com a element vertebrador de la circulació interna i mostren un grau notable d'adequació arquitectònica per facilitar el trànsit en una zona amb fort desnivell.

Cronologia i evolució del sector 4

Els resultats obtinguts permeten situar el sector 4 en una de les darreres fases d'expansió del castell, probablement desenvolupada entre els segles XIII i XIV.

Pel que fa al moment d'abandonament, les dades estratigràfiques indiquen que la major part del sector va deixar d'utilitzar-se durant el segle XV. No obstant això, els materials recuperats durant la retirada dels enderrocs l'any 2023, especialment a l'àmbit A-2, suggereixen que algunes dependències podrien haver mantingut una ocupació residual fins als segles XVI o XVII.

Entre els materials recuperats en la campanya de 2025 destaquen diverses peces metàl·liques, com claus de ferro, frontisses, puntes de fletxa de ballesta i una moneda, actualment en procés d'estudi.

Especialment significativa és la recuperació d'un nou projectil de bombarda, que se suma als dos exemplars localitzats el 2023. La concentració d'aquests elements a la banda sud del castell, precisament la més afectada, podria indicar l'existència d'un episodi bèl·lic relacionat amb l'abandonament de la fortalesa.

En aquest sentit, la cronologia dels materials i la documentació històrica permeten plantejar una possible vinculació amb la Guerra Civil Catalana (1462-1472). Durant aquest conflicte, el castell de Fornils, sota la jurisdicció dels senyors de Rupit, va quedar implicat en els enfrontaments entre la Generalitat i el rei Joan II. Consta que el castell va ser ocupat pel cabdill remença Francesc de Verntallat i el seu exèrcit, a favor del rei (AADD 2019, 6). La presència d'artilleria de pólvora, representada pels projectils de bombarda recuperats, constitueix un indici coherent amb aquest context històric.

ELS SECTORS 5 I 6

En la darrera campanya de 2025 es van iniciar els treballs arqueològics de dues noves àrees del castell, corresponents als sectors 5 i 6. Aquests espais es configuren com dos corredors exteriors que envolten parcialment la fortificació pels vessants sud (sector 5) i nord (sector 6), definint un segon recinte murat espitllerat i facilitant la comunicació amb altres dependències del conjunt.

L'actuació arqueològica va començar amb la retirada mecànica dels nivells d'enderroc fins a assolir els primers estrats d'abandonament. Ambdós sectors es trobaven completament colgats per grans acumulacions de pedres procedents de l'ensorrament dels murs, així com per nombroses rabasses que van dificultar considerablement les tasques d'excavació. La potència estratigràfica de l'enderroc era notable, amb una acu-

mulació aproximada de 2,20 metres de pedres i sediments, abans d'arribar als nivells arqueològics associats als darrers moments d'ocupació.

Paral·lelament a les tasques d'excavació, en aquesta fase de 2025 es van dur a terme diverses actuacions de consolidació i estabilització de murs. També, es va completar la pavimentació del coronament de la torre de l'homenatge i de la planta primera. Per tal de garantir la seguretat dels visitants, a la part superior de la torre es van instal·lar baranes amb passamans d'acer inoxidable, integrades estèticament amb les escales d'accés a la torre, executades en fases anteriors.

BIBLIOGRAFIA

AUGÉ, A. 2024, Excavació arqueològica de la fase 2023 al Castell de Fornils (Susqueda, la Selva). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., CODINA, F., CORTAL, E., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Dissetenes jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*, Blanes: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 334-336.

SERVEI DE MONUMENTS 2019, *Projecte de consolidació del Castell de Fornils*. Memòria inèdita. Servei de Monuments de la Diputació de Girona.

Conjunt arquitectònic del Castell de Palol d'Onyar: estudi històric-arquitectònic i evolució constructiva

Xavier Pons

Artis Patrimonium, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Quart

Comarca
Gironès

Cronologia
Segle XI - XX

Tipus de jaciment
Castell

Dates de la intervenció
Octubre - novembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Pons Casacuberta

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

El conjunt del castell de Palol d'Onyar es localitza a 800 metres en direcció nord-est de la població de Palol d'Onyar, municipi de Quart, a la província de Girona. Se situa a dalt d'un petit turó que forma part de la Serra de Nostra Senyora dels Àngels, a una altura de 123 metres del nivell del mar. Des d'aquesta situació, domina visualment tot l'entorn que l'envolta, fet fonamental en el seu original ús defensiu.

El conjunt, que té adossada a la part nord-est l'església de Sant Sadurní de Palol, es compon de diferents cossos. Un cos format per la primitiva torre defensiva, el cos del castell, dos cossos fruit de les ampliacions, i diversos cossos corresponents a corrals adossats al mur perimetral que envolta el conjunt.

Els cossos corresponents a la primitiva torre de defensa, el castell i les seves ampliacions, adjacents i connectades entre si, formen el castell de Palol d'Onyar i gaudeixen d'una protecció patrimonial com a Bé Cultural d'Interès Nacional.

Un nou projecte de rehabilitació com a habitatge particular va motivar l'estudi històric-arquitectònic de tot el conjunt per tal de conèixer la seva evolució constructiva i determinar el seu valor patrimonial.

La metodologia emprada va consistir en un exhaustiu recull documental per tal de conèixer la seva història, una anàlisi de paraments de les restes positives dels cossos que formen part del conjunt i una anàlisi conjunta de les dades recollides per tal d'establir una



Figura 1. Plànol de la planta baixa del conjunt amb les fases constructives proposades.

proposta cronològica de l'evolució constructiva del conjunt.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES I DOCUMENTALS

El testimoni documental localitzat més antic que anomena el castell de Palol d'Onyar data de l'any 1350. Es tracta d'un capbreu en el qual Bernat de Palol fa donació a la seva filla Sibil·la del castell i dels seus drets feudals.

En canvi, l'església de Sant Sadurní apareix ja citada per primer cop l'any 1041 en un document que relaciona les parròquies que confrontaven amb la parròquia de Fornells. Al *Rationes Decimarum Hispaniae* corresponent a l'any 1279 tan sols s'anomena a l'església com a única construcció destacable de l'indret, sense fer menció del castell. Per tant, documentalment, es constata que l'església fou construïda abans que aquest.

L'origen del feu de Palol d'Onyar es troba entre els anys 1074 i 1094, quan Ramon Guillem i Ponç Guillem, batlles de Girona, reberen dit feu. En aquells moments es componia de set masos i rebia el delme més baix del bisbat de Girona, del que els senyors de Palol tan sols en tenien la propietat de la meitat. Es tractava, doncs, en els seus inicis, d'un feu pobre en els que els seus senyors es trobarien domiciliats a la ciutat de Girona. A mitjan del segle XIV i al llarg del segle XV, la documentació ens mostra com la família Palol gaudia d'un patrimoni gens menyspreable.

El feu va estar sota domini de la família Palol fins al segle XVI. Durant aquest període, el castell constituí la residència de la noble família, anant canviant els seus usos cap a mas al final d'aquest.

La documentació notarial localitzada corresponent a aquest període ens mostra alguns detalls del castell. En el testament de Dalmau de Palol, datat el 1424, es refereix a aquest com a *domo seu fortia*, fet que ens porta a pensar que ens trobaríem davant d'una estructura edilícia més semblant a una casa forta (castells menors) que a un castell pròpiament dit. El 1458, en el testament d'Elionor de Palol, es cita com a *castri seu fortie*, denominació que potser ens podria indicar una ampliació del cos principal. El mateix testament ens mostra com Elionor instaurà un benefici sacerdotal a l'església de Sant Sadurní, mitjançant el qual el rector de la mateixa havia de ser un membre de la família Palol. Un document datat el 1457 es refereix a la dita església com a *ecclessiam de castelario*, indicant-nos, com ja cita altra bibliografia, que l'església fou utilitza-



Figura 2. Façana sud-oest del castell de Palol d'Onyar, 1925-1940. ANC, Fons Josep Maria Segarra i Plana.

da com a capella privada dels Palol, però mantenint el seu ús públic.

En un instrument de comanda datat el 1461, Gaspar de Palol, senyor del castell, apareix domiciliat a la ciutat de Girona. A partir d'aquest moment, la documentació ens mostra com la residència del senyor va anar alternant-se entre el castell i la ciutat de Girona, centre de poder i influència. Tanmateix, el domicili familiar s'establí definitivament a la ciutat de Girona i els usos del castell canviaren als propis d'un mas. Un procés judicial datat el 1497, es refereix al castell com a *mas anomenat Castell*.

Cap al 1557, per capítols matrimonials, el castell de Palol passà a mans de la família Marimón, senyors dels castells de Marçal i Jafre.

Cap al 1589, el castell i el seu feu foren venuts a Francesc Moner, qui li donà plenament usos de mas i passaria a ésser habitat per una família masovera. El 1632, aquest va ser venut a Jerònim Codina, qui li donaria els mateixos usos.

Uns plafons ceràmics conservats a l'església de Sant Sadurní, datats als volts de 1718, ens mostren una representació del castell per la seva part sud oest. S'observa una torre defensiva adherida al cos principal, amb coberta a dues aigües i entrada principal en aquesta orientació, i un pati d'armes, absent de construccions, envoltat per un mur.

L'any 1760, Ignasi de Pera, habitant de Puigcerdà, apareix com a propietari del castell, qui ampliaria els usos de mas del castell incorporant explotació ramadera.

Un contracte d'arrendament realitzat el 1846 pels Olivier de Pera, descendents d'Ignasi de Pera, en el que lloguen el castell al pagès Damià Roure perquè executi les tasques de masover, s'anomenen estances destinades a l'emmagatzematge de cereals i ramat.

El 1914, la finca fou heretada per Francisco de Paula Monasterio i Olivier, qui mantenint els usos de mas tornà a establir el castell com a residència familiar. Amb el pas del temps, l'ús de residència familiar acabà desplaçant als usos de mas fins als nostres dies.

EVOLUCIÓ CONSTRUCTIVA DEL CONJUNT

Un cop recopilada i analitzada tota la documentació històrica es va realitzar un estudi de paraments, comparant els materials i tècniques emprades en la construcció dels diferents cossos, per tal d'establir una proposta cronològica de l'evolució del conjunt (Fig. 1).

Els paraments més antics corresponen al cos de la torre defensiva. Aquesta es compon de planta baixa, dues plantes pis i planta sota coberta o terrat, de planta rectangular i unes dimensions de 6,95 X 4,64 m. Els seus paraments, d'1,13 m de gruix, es componen per fàbrica de maçoneria amb pedres toscament escairades a cop de massa, de mida generalment gran però irregulars

entre si, disposades en fileres i lligades amb morter de calç. La part externa dels murs es compon de carreus escairats disposats en fileres regulars. Situaríem la seva cronologia entre els segles X i XI.

Annexa a aquesta se situa el cos primigeni del castell, que es construí en una fase posterior que situaríem al segle XIV. La seva façana principal, situada al sud i on es troba l'accés a aquest cos, amb una longitud de 16,60 m, no es troba alineada amb la de la torre, sinó que, partint d'aquesta, es desenvolupa obliquament connectant amb el cos de l'església. Aquest cos es compon per planta baixa, dues plantes pis i planta sota coberta. Els seus paraments, de 0,70 m de gruix, són de maçoneria amb fàbrica de pedres d'irregular mida, més ben escairades i de menor mida de les que trobem al cos de la torre, lligades amb morter de calç. Les plantes superiors mostren el mateix tipus de parament però amb un menor gruix. A la part posterior d'aquest cos, marcat en color taronja, es troba un altre cos unit al principal amb un altre mur d'iguals característiques i tècnica constructiva. L'existència d'aquest doble mur ens porta a concloure que es tracta d'una ampliació realitzada entre els segles XIV i XV, on també es construiria una planta addicional on el doble mur actuaria com a contrafort per tal d'estabilitzar l'estructura.

A la part oest se situa un cos annex al cos de la torre i a l'ampliació del cos principal, compost per planta baixa, planta pis i planta sota coberta. Els seus paraments són de fàbrica de pedra irregular i maons ceràmics cuits, d'aparell irregular i lligats amb morter de calç. Els paraments dels cossos que es disposen al llarg del mur perimetral presenten les mateixes característiques. Situem la seva cronologia entre els segles XVIII i XIX, corresponent a ampliacions destinades a emmagatzematge de gra i ramat. Gran part dels interiors del cos del castell corresponen a aquesta fase, on també se cegarien obertures corresponents a la primera fase. Les actuals escales interiors situades al cos principal del castell corresponen a aquesta fase, segle XIX.

Finalment, a part dels canvis interiors, al segle XX es van realitzar modificacions al mur sud-oest que dona accés al pati. Es realitzaria un revestiment de carreuons de pedra en aparell regular i se cegaria una obertura. El canvi més destacable és que es va substituir l'arc de mig punt original amb dovelles i brancals de pedra natural de l'obertura corresponent a l'entrada al pati d'armes des d'aquest mur (Fig. 2), per la que actualment es conserva. A la part posterior de l'actual obertura es pot observar un arc de descàrrega de fàbrica de maons foradats corresponents a la segona meitat del segle XX.

La Torre 9 del recinte fortificat de la Força Vella (Girona, Gironès)

Joan Llinàs, Gabriel López

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles I aC - XX

Tipus de jaciment
Muralla

Dates de la intervenció
Novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Gabriel López Badell

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Girona

El novembre de 2025 es va efectuar el control arqueològic dels treballs de desbrossament i reparació dels paraments de la Torre 9 i del tram de muralla que connecta amb la Torre 8 del recinte fortificat de la Força Vella de Girona. Aprofitant que els paraments quedaren lliures de vegetació, es va fer també un estudi crono-estructural d'aquest element patrimonial. Així mateix, també va caldre fer el control arqueològic de l'extracció d'un estrat de terra superficial que cobria el nivell de circulació de l'estança interior de la Torre 9.

DADES HISTÒRIQUES

La torre 9 del recinte de la Força Vella de Girona i els seus dos paraments exteriors configuren el vèrtex sud del castell vescomtal, dels Cabrera o de Requesens, i es troba entre l'anomenada "torre Vescomtal" (torre 8) i el tram de muralla en direcció a ponent que salva el fort desnivell de la zona i que enllaçava antigament amb el portal de migdia de la Força Vella, tots ells datats entre el segle X i XI (Canal *et al*. 2004).

La construcció del conjunt constituïa un eixample cap a migdia dels murs de defensa existents al recinte de la Força Vella, amb la funció de defensar l'accés sud de la ciutat, i que perdurà com a tal fins al s. XV, ja que encara fou utilitzat en la Guerra Civil Catalana com a reforç defensiu de la porta meridional de la ciutat Vella. La seva construcció va inutilitzar un tram de l'antiga muralla romana (Mallorquí 2022), que va quedar colgada pels farciments (Alberch/Casas/Mataró 1990). Al segle XVI s'esmenta que la torre de Requesens es troba ja en

estat ruïnós, i al llarg de l'edat moderna l'espai ocupat antigament pel castell fou paulatinament transformat en espai urbà. Al segle XIX s'enderrocà una part de la muralla, conjuntament amb el veí portal de Migdia, i al s. XX l'espai del castell fou utilitzat per l'antic col·legi dels Maristes com a pati fins que fou comprat per l'Ajuntament de Girona (Nolla 2023).

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Els resultats dels treballs de documentació, valoració i anàlisi històrica de cadascuna de les façanes de la torre 9 i del tram de la muralla que connecta amb la torre 8 han quedat recollits en planimetria amb alçats, i s'ha ubicat sobre plànol cadascuna de les fases constructives que integren el conjunt. Aquestes fases s'han establert en funció de les relacions estructurals, del tipus d'obra de fàbrica, dels materials constructius utilitzats i d'alguns elements arquitectònics històricament rellevants:

Fase 1 - Època Romana (segles I aC – III dC)

Els vestigis més antics que hem pogut observar corresponen a les restes de la muralla romana, ubicades en parta la base de la torre 8 i en part al tram de la muralla estudiada (UE-20). La fase més antiga (s. I aC) està formada per grans blocs de pedra calcària, i per sobre té assentats els carreus de sorrenca de la fase romana més recent (s. III dC).

Fase 2 – Època Carolíngia (segles IX-X)

En aquest moment es va dur a terme una important reforma de les muralles d'època romana, aprofitant en molts casos trams de muralla preexistent. En el tram estudiat, tenim vestigis de l'obra carolíngia en el pany de la torre 8 (UE-16), que es va refer amb una nova torre de planta circular. Pel que fa al pany de muralla, sembla que en el moment de fer la reforma carolíngia ja li havien espoliat bona part dels carreus de sorrenca, la qual cosa va obligar a refer-ne la cara externa reomplint els espais espoliats, i a la resta adossant-se directament al nucli de formigó de la muralla romana (UE-21). En el pany de la torre 9 hem pogut documentar dos nivells d'arcades fetes amb arcs de mig punt que encara conserven el nivell d'arrencament d'una segona tanda d'arcs, probablement formant una galeria amb dues alçades. Pels indicis que es conserven en els panys del costat oest (UE-3), nord-oest (UE-2) i una petita part del costat est (UE-22), sembla que aquesta torre podria haver estat de planta rectangular – poligonal, tot i que no ho podem confirmar plenament, ja que no s'ha conservat la façana sud de la torre. Pel que fa a la cara interna de la muralla, també tenim conservat bona part del pany d'època carolíngia (UE-1), des de la seva base fins a una alçada central, que a mesura que s'apropa a la torre 9, va perdent altura. L'obra de fàbrica d'aquesta fase arquitectònica, presenta indicis de la utilització de la tècnica de l'encofrat, que es pot apreciar en l'ordre



Figura 1. Detall del punt de contacte entre la torre 9 i la cara externa de la muralla. Es poden observar els arcs d'època carolíngia (UE-22). Amb la reforma de l'interior de la torre (UE-23), l'arc superior va quedar cegat. Amb la reparació del pany exterior de la muralla (UE-24), el pany carolingi va perdre la seva continuïtat amb la torre i es va acabar cegant també l'arc inferior (foto: Gabriel López, Atri Cultura i Patrimoni, SLU).

de les filades i dels encaixonats. Els materials que es varen utilitzar en aquesta fase són principalment pedres de mida mitjana, més o menys planes i carejades, lligades amb un morter de calç de bona qualitat, amb àrids arrodonits de mida grossa. També podem observar una reutilització de materials d'època romana, com de sorrenca en el pany de la torre 8 (UE-16), l'ús de fragments de pedra tosca volcànica en els panys de la torre 9 (UE-2, UE-3 i UE-22), o l'ús de *tegulae* en els arcs de la cara est de la torre 9 (UE-22).

Fase 3 – Romànic (segles XI-XIII)

Posteriorment, la torre 9 va estar subjecta a una reforma interna i, probablement, també del seu coronament, que va obligar a cegar amb un tapiat (UE-31) almenys un dels arcs superiors del pany est de la torre (UE-22). Sembla ser que en aquesta època es va portar a terme una obra a l'interior de la torre, que va utilitzar els murs exteriors de la fase carolíngia per afegir-hi un mur adossat que revestia tota l'estança interior de la torre (UE-23). L'obra de fàbrica d'aquesta fase es caracteritza per utilitzar petits carreus, casats perfectament entre ells, amb alguna llesca de pissarra per anivellar les filades, tot plegat lligat amb morter de calç.

Fase 4 – Baix Medieval (segles XIV-XV)

Posteriorment, va caldre refer de dalt a baix la secció de la muralla ubicada a tocar de la torre 9 (UE-24), i es va perdre la continuïtat del traçat de la muralla (UE-21) amb la torre (UE-22). Aquesta secció del pany presenta una obra de fàbrica feta amb filades ordenades de carreus de mida mitjana, i algunes pedres carejades, tot plegat lligat amb morter de calç. En el coronament



Figura 2. Vista general del pany interior de l'estança de la Torre 9. Es pot observar l'obra feta amb petits carreus i amb arcs de descarrega, trets característics de l'arquitectura romànica (UE-23 i UE-8). (foto: Gabriel López, Atri Cultura i Patrimoni, SLU).

d'aquesta secció, hi ha una espitllera i un merlet fets amb pedra treballada. En el punt de contacte amb el pany exterior de la torre (UE-22), aquesta refeta va acabar cegant l'obertura dels arcs de la torre 9 (UE-31). L'any 1462, durant la Guerra Civil Catalana, tenim notícies que es varen realitzar obres de reforç i consolidació a la fortificació, i d'aquest moment, creiem que és la refeta del coronament del pany exterior de la muralla (UE-25), i l'afegitó de noves obertures d'espitllera i nous merlets.

Fase 5 – Època Moderna (segles XVI-XVIII)

Al segle XVI coneixem notícies que el castell de Requesens es trobava en estat ruïnós. Durant l'època moderna perdé completament el seu valor defensiu, i acabà sent ocupat per habitatges, horts i pel pas de nous carrers. No obstant això, no podem descartar que encara hagués tingut alguna utilitat durant els setges que es varen produir al llarg del segle XVII i principis del XVIII. En aquesta fase creiem que es va refer de dalt a baix la façana sud de la torre 9 (UE-5), escurçant-ne la planta i donant-li la forma troncocònica que té actualment.

Fase 6 – Segona meitat del segle XVIII – Primera meitat del segle XIX

Durant aquest període es van produir diverses obres de reparació i consolidació en algunes parts de la muralla, però amb la intenció ja d'aprofitar l'espai per a altres usos, no militars. D'aquest moment correspondrien l'excavació de les cavitats a la part baixa de la muralla (UE-19 i UE-28), les refetes dels panys de la muralla (UE-7, UE-27), alguna consolidació a la torre 9 (UE-12), així com la refeta de la porta del passadís d'accés a la torre (UE-6).

Fase 7 – Segona meitat del segle XIX – Primera meitat del segle XX

Al llarg del segle XIX l'espai de la torre i de la muralla havien quedat completament ocupats pels habitatges més propers, que aprofitaven l'estança de la torre com a corral d'animals, segurament de porcs. D'aquest moment són les menjadores (UE-32) i l'enrajolat (UE-35) ubicats a l'interior de l'estança de la torre. També el muret balconer de la façana sud (UE-13) correspon a aquest període.

Fase 8 – Segona meitat del segle XX

A partir de la segona meitat del segle XX es van fer obres de consolidació a la part alta de la muralla (UE-15) i del mur est de la torre, així com en el contacte entre aquests dos elements (UE-11).

BIBLIOGRAFIA

ALBERCH, X., CASELLAS, L.E., MATARÓ, M., 1990, *Memòria Tècnica de l'excavació arqueològica a l'Antic Col·legi dels Maristes*. Memòria inèdita.

CANAL, J., CANAL, E., NOLLA, J. M., SAGRERA, J., 2004, *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057), El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval* II. Girona: Ajuntament de Girona, Història Urbana de Girona 6.

MALLORQUÍ, D. 2022, Intervenció de conservació-restauració d'un tram de la muralla de la Força Vella. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, S., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 515 - 518.

NOLLA, J. M. 2023, La Força Vella de Girona (2), Castells i Torres, Rodis, *Journal of Medieval and Post-Medieval Archaeology* 6, 339 - 353.

La intervenció arqueològica al carrer del Bisbe i plaça del Castell de la Bisbal d'Empordà (la Bisbal d'Empordà, Baix Empordà)

Rafel Rosillo, Ariadna Traveset

In Situ Arqueologia i Antrolopogia

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
La Bisbal d' Empordà

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Època medieval

Tipus de jaciment
Tram de muralla medieval

Dates de la intervenció
Agost - octubre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Rafel Rosillo Turrà, Ariadna Traveset Civit

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de la Bisbal d'Empordà

Les actuacions de renovació urbana desenvolupades durant les darreres dècades al nucli històric de la Bisbal d'Empordà han anat acompanyades d'un important nombre d'intervencions arqueològiques que han contribuït de manera decisiva al coneixement de l'evolució urbana de la vila medieval. L'excavació efectuada l'any 2024 al carrer del Bisbe i a la plaça del Castell s'inscriu dins aquesta línia d'actuacions preventives i constitueix una nova oportunitat per aprofundir en la comprensió del sistema defensiu associat al castell episcopal.

L'àmbit d'intervenció ocupa un espai especialment sensible des del punt de vista patrimonial, atès que se situa immediatament davant del castell i dins l'entorn de protecció d'un Bé Cultural d'Interès Nacional. Les expectatives arqueològiques eren elevades, ja que diversos treballs anteriors havien documentat fragments tant de la muralla urbana baixmedieval com del tancament del pati d'armes del castell. Malgrat això, la configuració exacta d'aquest sector continuava essent parcialment desconeguda (Rocas 1994; Llinàs 2018).

ANTECEDENTS

La Bisbal d'Empordà constitueix un dels principals nuclis de domini episcopal de les terres gironines. Els seus orígens documentals es remunten al segle IX, quan la vila apareix vinculada als dominis de la mitra de Girona sota el topònim de Fontanet. A partir dels segles XI i XII la consolidació del poder episcopal comportà la construcció del castell, esmentat documentalment des del

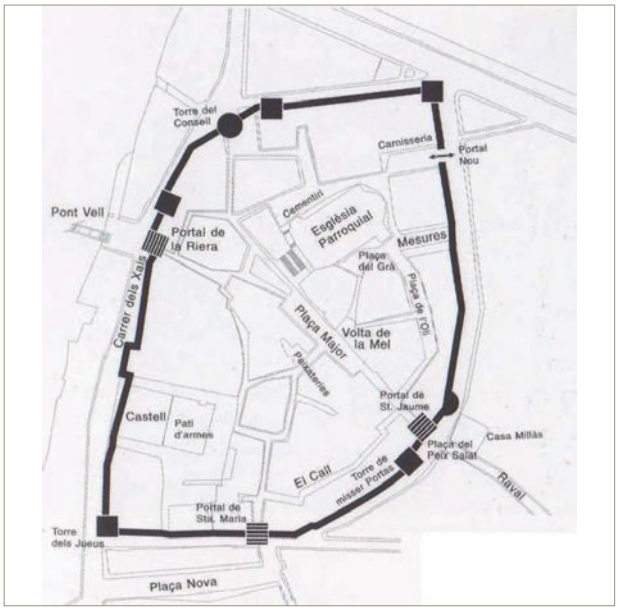


Figura 1. Plànol del recinte emmurallat de la Bisbal d' Empordà.

1180, que esdevingué el principal centre administratiu dels extensos dominis del bisbat al Baix Empordà.

Durant el segle XIV, coincidint amb el reforç generalitzat dels sistemes defensius impulsat durant el regnat de Pere III, la vila fou envoltada per un nou recinte emmurallat que delimitava el nucli urbà. Paral·lelament, el castell disposava d'un pati d'armes protegit per un tancament propi, parcialment conservat fins avui (Freixa 2014).

Les excavacions desenvolupades des de la dècada de 1990 han anat posant de manifest la riquesa arqueològica d'aquest sector. Les intervencions al Castell-Palau, als carrers Ample, Valls, Germans Sitjar, plaça de la Llibertat, plaça Jacint Verdaguer, Rectoria i carrer del Bisbe han permès identificar diferents trams de muralla, torres, fossats i diverses estructures relacionades amb l'evolució urbanística medieval i moderna de la vila. Tot i aquests avenços, el desenvolupament del pany oriental del pati d'armes i la seva possible articulació amb els accessos al recinte continuaven plantejant nombrosos interrogants.

LA INTERVENCIÓ I RESULTATS

La intervenció es desenvolupà entre el 26 d'agost i el 2 d'octubre de 2024, coincidint amb l'execució de les rases destinades a la renovació dels serveis urbans. Els treballs consistiren inicialment en un control arqueològic dels moviments de terres, si bé l'aparició de restes constructives d'interès motivà la transformació parcial de l'actuació en una excavació arqueològica en extensió.

Als sectors corresponents a l'encreuament entre els carrers dels Cavallers i del Bisbe, així com al mateix carrer del Bisbe, únicament es documentaren afectacions provocades per antigues canalitzacions i un clavegueram contemporani construït amb volta de maó massís, sense incidència sobre nivells arqueològics conservats.

Els resultats més rellevants es concentraren al sector oriental de la plaça del Castell (Fig. 1), on la retirada dels nivells contemporanis deixà al descobert diverses estructures de grans dimensions construïdes amb carreus de pedra sorrenca units amb abundant morter de calç.

En aquest punt es documentà, en primer lloc, un mur orientat nord-sud, identificat com a UE 111, que correspon a la continuació del llenç est de la muralla del pati d'armes del castell. Aquesta estructura es conservava parcialment afectada per serveis contemporanis, però mantenia una lectura constructiva prou clara per confirmar-ne la continuïtat respecte dels trams ja coneguts en intervencions precedents. El mur es recolzava sobre una rasa de fonamentació excavada en el subsol natural i presentava una banqueta formada per pedres petites irregulars i morter de calç.

Associada a aquest pany de muralla es documentà una segona estructura, la UE 115, disposada en sentit est-oest. Es tracta d'un mur de gran entitat, construït amb carreus de pedra sorrenca ben escairats i units amb un morter de calç molt compacte. La part visible conservava una amplada aproximada d'1,50 m i una longitud documentada de 2,80 m, tot i que l'estructura continuava sota el paviment actual de la plaça del Castell, fet que impedí conèixer-ne el desenvolupament complet. A la part inferior presentava una filada sobresortint, interpretada com un reforç constructiu, recolzada directament sobre una banqueta de fonamentació, la UE 116. Sembla clar que ambdues estructures formen part d'un mateix moment constructiu (Fig. 2). Aquest fet és especialment rellevant, ja que suggereix que la UE 115 no correspon a una reforma posterior, sinó a un element concebut conjuntament amb el llenç oriental de la muralla. Per la seva orientació, entitat i posició, s'ha plantejat la hipòtesi que pugui correspondre a una porta o estructura d'accés situada a la banda oriental del recinte del pati d'armes.

La manca de materials arqueològics associats a les rases de fonamentació impedeix establir una datació absoluta de les estructures. Tanmateix, les característiques constructives, la tècnica emprada i la seva relació amb els trams coneguts del tancament del pati d'armes permeten proposar una cronologia medieval, probablement dins l'horitzó dels segles XII-XIV. Aquesta atribució encaixa amb el procés de consolidació del castell episcopal i amb la configuració del seu espai defensiu immediat.

Des del punt de vista interpretatiu, la intervenció aporta una dada significativa per a la restitució del recinte fortificat del castell. Fins ara, el coneixement del pati d'armes es basava sobretot en els llenços visibles i en les excavacions puntuals realitzades a l'entorn de la rectoria i del carrer del Bisbe. La localització d'aquest nou



Figura 2. Part de la muralla localitzada i de la possible porta d'accés.

tram permet confirmar la continuïtat del pany oriental i precisar millor la seva articulació amb l'espai públic actual de la plaça. Alhora, la presència d'una estructura transversal de gran potència obliga a considerar l'existència d'un punt d'accés o d'un element defensiu específic en aquest sector.

Un cop finalitzada la documentació arqueològica, les restes no foren extretes. D'acord amb els criteris establerts pel Servei d'Arqueologia i Paleontologia i amb l'autorització de la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de Girona, es procedí a la seva conservació in situ. Les estructures foren protegides amb geotèxtil i una capa de sorres netes abans de la continuació de les obres, garantint així la preservació del tram de muralla i de l'estructura associada.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica al carrer del Bisbe i a la plaça del Castell de la Bisbal d'Empordà ha permès documentar un nou tram del sistema defensiu vinculat al castell episcopal. La identificació del llenç oriental de la muralla del pati d'armes i d'una estructura transversal possiblement relacionada amb un accés constitueix una aportació destacada al coneixement de l'arquitectura militar medieval de la vila.

Els resultats confirmen la complexitat del conjunt fortificat i reforcen la idea que el castell no pot entendre's únicament com un edifici aïllat, sinó com el centre d'un espai defensiu més ampli, articulat amb el pati d'armes i amb la trama urbana medieval. La intervenció permet, per tant, avançar en la restitució del perímetre fortificat i obre noves línies de recerca sobre els accessos, la circulació interna i l'evolució constructiva d'aquest sector.

Tot i les limitacions derivades de l'abast reduït de l'excavació i de la presència de serveis contemporanis, les dades obtingudes són especialment valuoses. La continuïtat de les estructures sota el paviment actual indica que futures intervencions a la plaça del Castell podrien aportar informació decisiva per completar la planta del recinte i confirmar la funcionalitat de la UE 115 com a possible porta oriental.

BIBLIOGRAFIA

FREIXA, M. 2014, Castell-palau de la Bisbal (la Bisbal d'Empordà, Baix Empordà). Dins BUXÓ, R., LLINÀS, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.), *Dotzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Gi-*

rona. Besalú: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 503–506.

LLINÀS, J. 2018, Intervenció arqueològica a la Rectoria de la Bisbal d'Empordà (Baix Empordà). Dins BUXÓ, R., FRIGOLA, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.), *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 627–632.

ROCAS, X. 1994, *Excavacions arqueològiques al Castell-Palau de la Bisbal d'Empordà*, Revista de Girona 162, 60–65.

Intervenció al carrer Pompeu Fabra, 6 (Besalú, Garrotxa)

Gabriel López, Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Besalú

Comarca
Garrotxa

Cronologia
Segles XI - XX

Tipus de jaciment
Muralla

Dates de la intervenció
Novembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Gabriel López Badell

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

El novembre de 2024 es va realitzar una intervenció arqueològica a l'edifici ubicat al carrer Pompeu Fabra, 6 de Besalú, motivada pels treballs de rehabilitació que s'hi estaven fent i per l'aparició d'unes restes arqueològiques fins ara no conegudes. La intervenció va tenir com a objectiu excavar-les i documentar-les, per tal de fer-ne una valoració històrica i determinar-ne el grau d'afectació que havien patit. Els resultats van permetre identificar un tram de muralla del segle XI, que discorria uns metres més endarrerit del que es creia originalment. També es va poder documentar un tram de mur que es va utilitzar per bastir la façana del costat oest de l'edifici en rehabilitació, i que corresponia al traçat de la muralla feta entre la segona meitat del segle XIV i principis del segle XV.

NOTICIES HISTÒRIQUES

A l'actual emplaçament de Besalú es documenta ocupació humana continuada almenys des de la segona meitat del segle II aC (Sagrera 2007). Aquesta ocupació va tenir una continuïtat en època romana, ja que algunes excavacions arqueològiques han evidenciat que en aquest moment l'àmbit urbà ja s'havia estès arreu del que ara es coneix com a centre històric. Aquest nucli deuria ser prou potent i consolidat perquè més endavant fos anomenat com a *castrum*. És el *castrum Bisulduni* que s'esmenta en els documents del segle X com a capital del comtat homònim (Mir 1995).

En el segle XI, sabem que es va construir el castell comtal sobre el turó de Santa Maria, tal com es recull en l'acta de pacificació consignada pel comte Guillem el

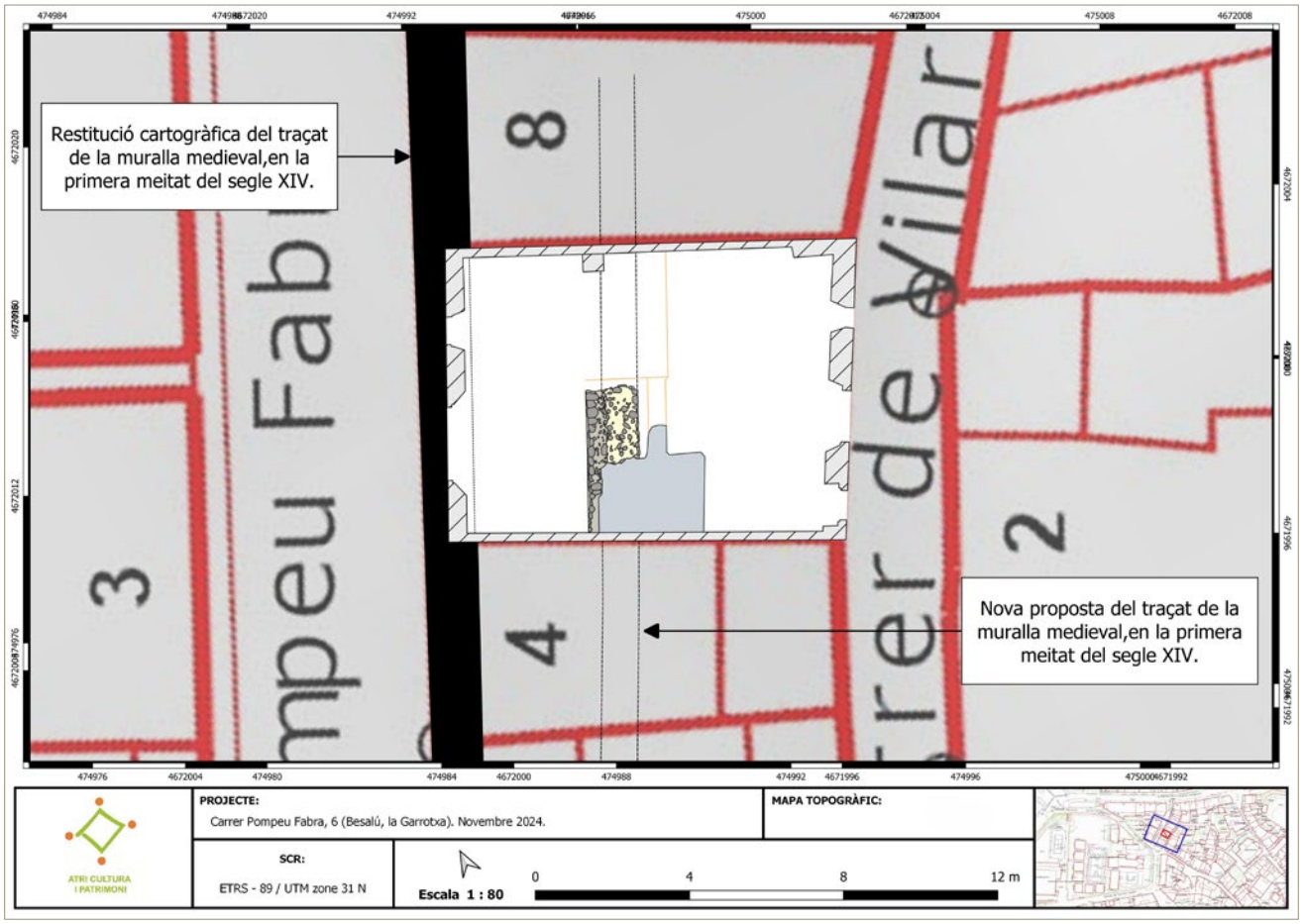


Figura 1. Planta amb la ubicació de les restes arqueològiques localitzades durant la intervenció, i amb la situació de la restitució cartogràfica del traçat de la muralla medieval, en la primera meitat del XIV, i amb la nova proposta del traçat d'aquesta estructura.

Gras (1020-1052) i l'abat de Sant Pere de Besalú. Paral·lelament a la construcció del castell, es va bastir un nou recinte emmurallat el traçat del qual començava en el portal bastit contra la muralla de la Força, en el carrer Rocafort. Des d'allà baixava vorejant el riu Fluvià, enllaçant amb el pont, fins a la boca del torrent del Ganganell, prop de l'antic hospital de Sant Julià. Després resseguia la riba esquerra del Ganganell pels actuals carrers del Portalet i Ganganell on, al capdamunt del darrer, hi havia un portal denominat *Aquariaeo*. Després girava paral·lel a l'actual carrer Vilarrobau i s'enfilava en direcció nord fins a Torell, per sobre de les cases de la galta nord de l'avinguda President Companys. Posteriorment, tornava a baixar fins a prop de Can Safont, i d'allà s'enllaçava amb el mur del castell o de la Força.

A finals del segle XII es començà a urbanitzar el Prat de Sant Pere sota la tutela i domini del cenobi. Això va comportar un creixement urbanístic més enllà del torrent del Ganganell, fora del recinte emmurallat.

A mitjans del segle XIV, amb l'esclat de la guerra amb Castella, el rei Pere III va prendre la decisió d'emmurallar totes les ciutats del seu regne. A Besalú, el rei encomanà redreçar les antigues muralles, però també l'ampliació del recinte murallat cap a migdia, per protegir els ravals que havien crescut fora de les antigues fortificacions. Les fonts documentals testimonien que no es va concloure l'obra fins a principis del segle XV. El traçat d'aquesta muralla, destinada a protegir el Prat de Sant Pere, començava al Portal del Portalet, vora el riu Fluvià. Després passava a frec de l'hospital de Sant Julià i en arribar a l'horta de Sant Pere, girava vers ponent on s'obria un portal. Des d'aquest indret enfilava vers tramuntana resseguint per llevant el Firal —el Passeig Pare Pujiula— fins a connectar amb la nova porta *Aquaria* o portal de *Portaguera*, ara situada en el cap del carrer Ganganell. Finalment, es creu que la muralla hauria connectat amb el traçat preexistent de la muralla del segle XI.

El traçat d'aquesta muralla va perdurar en època moderna, més enllà d'incorporar alguns nous elements defensius per adaptar les muralles a les noves necessitats bèl·liques. Amb el temps, la muralla va quedar amagada dins de l'actual trama urbana de Besalú (Sagrera 2010).

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

En el moment de la nostra intervenció, de l'edifici en rehabilitació solament s'havien preservat per restaurar



Figura 2. Vista est del mur preexistent a l'actual edifici (UE - 5). Pel costat nord (a la dreta) havia quedat afectat pel calaix de l'ascensor (UE - 2) i, pel costat sud, per unes rases amb formigó armat (UE - 3). Pel costat est (part superior de la imatge) se li adossa el mur de contenció de la sala soterrada (UE - 4). Al costat oest (part inferior) s'aprecia el paquet d'argila natural UE - 6.

la façana del costat oest, que dona al carrer Pompeu Fabra, i pel costat est, el mur de la façana del carrer Vilarrobau. Pel costat sud i nord, aquesta edificació comparteix les parets mitgeres amb les altres construccions adossades. Els treballs van consistir en fer una neteja superficial a una estructura ubicada al centre de la finca, així com uns sondejos de repicat de parets a l'estança soterrada del costat oest i a l'exterior de la façana que dona al carrer Pompeu Fabra.

Els treballs van permetre determinar la seqüència constructiva en aquest espai. L'element més antic corresponia al tram de mur UE - 5, situat al centre de la finca. Les característiques constructives i l'orientació d'aquesta estructura assenyalaren que podria haver format part del recinte emmurallat medieval de Besalú, construït en algun moment indeterminat del segle XI. Consultades les fonts escrites i les restitucions cartogràfiques publicades sobre les muralles medievals de Besalú, concloem que aquesta estructura hauria format part del tram de muralla que passava paral·lelament al carrer Vilarrobau, a tocar de l'antiga ubicació del portal de l'Aigua (*porta Aquaria*). Això implicaria que el traçat de la muralla del segle XI podria haver anat un pèl més a l'interior de la vila del que es creia fins ara, i passaria pel centre de l'illa de cases que han quedat entre el carrer Vilarrobau i el de Pompeu Fabra, en comptes de coincidir amb la línia actual de façana del carrer Pompeu Fabra.

Posteriorment, en aquest solar s'hauria construït el mur UE - 8, sota la façana oest de l'edifici actual, que dona al carrer Pompeu Fabra. Aquest mur avui solament és visible des de l'estança soterrada de l'edifici en rehabilitació. Les seves característiques constructives comparades amb les de la façana, revelen que era preexistent i que va ser aprofitat per assentar i bastir la façana de l'actual edifici (UE - 9), construït al segle XIX. Consultades les fonts escrites i les restitucions cartogràfiques publicades sobre les muralles medievals de Besalú, no podem descartar que aquesta estructura UE - 8 hagués pogut formar part del tram de la muralla construïda entre la segona meitat del segle XIV i principis del segle XV, però el context de la nostra intervenció i l'estat de les restes no ens ho permet afirmar amb seguretat.

Per últim, en algun moment del segle XIX s'edificaria l'actual habitatge en rehabilitació, que s'hauria anat configurant en aquest espai adaptant-se a les estructures preexistents, com ara el mur UE - 8 per assentar la façana UE - 9, o el mur UE - 5 per fer la contenció de terres (UE - 4), de l'estança soterrada.

BIBLIOGRAFIA

MIR, F. 1995, *El nucli urbà de Besalú*. Olot: Amics de Besalú, Edicions el Bassegoda.

SAGRERA, J. 2007, La recerca arqueològica a Besalú, *Tribuna d'Arqueologia* 2006, 291-313.

SAGRERA, J. 2010, *Les muralles de Besalú. Restitució cartogràfica*. Besalú: Amics de Besalú i el seu comtat, Ajuntament de Besalú.

La documentació arqueològica de l'edifici del carrer del Forn, 6 de Sant Pere Pescador (Alt Empordà): noves dades sobre la muralla medieval

Anna Augé, Ariadna Traveset

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Sant Pere Pescador

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XII - primera meitat del XIII

Tipus de jaciment
Muralla

Dates de la intervenció
Agost 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Augé Santeugini

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Sant Pere Pescador

Durant el mes d'agost de 2024 es va dur a terme una intervenció arqueològica a l'edifici situat al carrer del Forn, 6 de Sant Pere Pescador, promoguda per l'Ajuntament amb motiu de la redacció del projecte de consolidació estructural de l'immoble de titularitat municipal.

L'actuació tenia un doble objectiu: documentar arqueològicament els paraments conservats de l'edifici i conèixer les característiques de les seves fonamentacions mitjançant l'excavació de diversos sondejos, amb la finalitat d'adaptar el futur projecte constructiu a la preservació del patrimoni existent.

L'immoble es troba al bell mig del nucli històric de Sant Pere Pescador, fent cantonada entre el carrer del Forn i el passatge de l'Església, a escassos metres de l'església parroquial. La façana occidental coincideix amb el traçat de l'antiga muralla medieval que encerclava la població, un element declarat Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), fet que atorga una especial rellevància patrimonial a l'edifici.

Els orígens de Sant Pere Pescador es remunten a l'alta edat mitjana. L'antic topònim de *Vila Milicià* apareix documentat ja al segle X i, progressivament, fou substituït pel de Sant Pere, vinculat a l'església i al domini exercit pel monestir de Sant Pere de Rodes (Roig 2022). Entre els segles XII i XIII el nucli es fortificà amb una muralla que delimitava el recinte urbà, de la qual encara avui es conserven diversos trams integrats en edificacions posteriors.



Figura 1. Vista de la façana de ponent de l'edifici que conserva trams de la muralla medieval de Sant Pere Pescador.

L'any 2000, en la intervenció arqueològica desenvolupada arran de la construcció del Casal d'Avis de Sant Pere, situat a la cantonada entre el carrer del Forn i el carrer de la Verge del Portalet, es van documentar diversos trams d'aquest sistema defensiu, corresponents als tancaments sud i oest (Puig 2004).

Tanmateix, l'actuació al carrer del Forn, 6 ha permès ampliar el coneixement tant de la muralla medieval com de l'evolució constructiva dels edificis que s'hi van adossar durant l'edat moderna.

L'edifici intervingut correspon a un habitatge en desús, del qual sols se'n conserven els murs perimetrals. Havia constat de planta baixa i planta pis, però, tant el forjat intermedi com la coberta han desaparegut. El darrer ús de l'edifici havia estat un paller.

ELS TREBALLS ARQUEOLÒGICS

En primer lloc, es va realitzar una lectura arqueològica dels paraments conservats, acompanyada d'un aixecament planimètric i d'una documentació fotogràfica. Aquest estudi va permetre diferenciar clarament les diverses fases constructives de l'edifici i identificar els elements corresponents a la muralla medieval i als successius moments de reforma.

Paral·lelament, es van excavar manualment cinc sondejos arqueològics distribuïts estratègicament: dos al peu de la muralla (a l'oest), dos arran dels murs perimetrals de l'habitatge (al nord i sud) i un cinquè a la part central del solar, on es preveu la col·locació d'una futura escala.

RESULTATS

L'estudi dels paraments ha confirmat que la façana de ponent de l'immoble conserva un tram molt ben preservat de la muralla medieval de Sant Pere Pescador, integrat dins de l'edificació moderna. La muralla presenta una amplada aproximada d'un metre i està construïda amb carreus de pedra grisa procedent de les pedreres de Vilacolum a les cares externes, mentre que el nucli interior està format per còdols lligats amb morter de calç. Les seves característiques constructives i els materials arqueològics recuperats permeten situar-ne la construcció entre el segle XII i la primera meitat del XIII.

L'excavació dels sondejos practicats als peus de la muralla ha permès documentar la cara interna de la seva fonamentació A una profunditat aproximada d'1,50 m apareix una banqueta de fonamentació que sobresurt lleugerament respecte al parament vertical, mentre que la base del mur es localitza a uns 2,10 m sota el nivell actual de circulació.

L'edifici actual és molt posterior a la muralla. L'anàlisi arquitectònica indica que fou construït entre els segles XVI i XVII aprofitant el llenç defensiu com a mur de tancament occidental. Originalment, corresponia a un habitatge de dues plantes, amb una planta baixa destinada probablement a guardar animals o com magatzem i la planta pis a habitatge, com assenyalen les restes d'arrebossats pintats i la presència d'algun armari de paret.

Les façanes de ponent i tramuntana presenten una construcció de pedra amb restes d'arrebossat de calç i nombrosos elements de qualitat, entre els quals destaquen les finestres emmarcades amb grans blocs de gres, ben escairats i sense decoració. En canvi, les parets mitgeres que limiten amb les edificacions veïnes, de llevant i migdia són de tàpia sobre sòcols de pedra, una tècnica constructiva habitual en l'arquitectura popular moderna. L'edifici experimentà diverses reformes entre els segles XVIII i XX, visibles especialment en la modificació d'obertures mitjançant arcs rebaixats de maó i en diferents revestiments interiors.

Pel que fa a l'estratigrafia excavada, els sondejos no van localitzar paviments antics ni estructures associades a fases d'ocupació precedents. Els nivells documentats corresponen principalment a un estrat argilós, relativament compacte i uniforme en tota la profunditat excavada, amb escàs material arqueològic i restes disperses de material constructiu.

El material ceràmic vinculat directament amb la construcció de la muralla està compost majoritàriament per fragments de comuna reduïda, de cuina. Les poques



Figura 2. Vista del sondeig realitzat a la cara interna de la muralla.

formes pertanyen a olles de perfils en "S" de vores arrodonides i d'altres més rectes, i una cassola amb l'encaix per la tapadora. Aquest repertori formal i l'absència de ceràmica vidrada en els estrats que es relacionen amb la muralla, la situen cronològicament entre els segles XII i la primera meitat del segle XIII.

També es van recuperar, en estrats superiors fragments ceràmics d'època moderna, alguna peça vidrada policroma del segle XVIII i nombroses escòries de ferro, probablement relacionades amb algun antic forn o activitat metal·lúrgica desenvolupada en aquest sector del nucli històric, una circumstància que podria explicar fins i tot la toponímia del carrer del Forn.

BIBLIOGRAFIA

PUIG, A. M., 2002, Seguiment arqueològic en el solar del carrer del Forn de Sant Pere Pescador (Alt Empordà). Dins MARTIN, A., MATARÓ, M., NOLLA, J. M., SOLÉS, A. (org.), *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques Gironines: Sant Joan de les Abadesses 10 i 11 de maig de 2000*, 375-376.

ROIG, M., 2002, *Sant Pere Pescador*. Girona: Diputació de Girona. Quaderns de la Revista de Girona, 99.

Intervenció arqueològica a l'àmbit del projecte de peatonalització del centre històric i finalització de l'eix cívic de l'institut - escola a la plana / àmbits 2, 3 i 4. Sant Joan de les Abadesses (Ripollès)

Montserrat Freixa

Atics, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Sant Joan de les Abadesses

Comarca
Ripollès

Cronologia
Segle XIII

Tipus de jaciment
Muralla

Dates de la intervenció
Juny - juliol 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Montserrat Freixa Vila

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses

Els treballs de control i excavació arqueològica es van dur dut a terme amb motiu de l'execució del projecte a l'àmbit de peatonalització del centre històric i finalització de l'eix cívic de l'institut-escola a la plana / àmbits 2, 3 i 4 de Sant Joan de les Abadesses.

La intervenció arqueològica es va dur a terme entre els dies 17 de juny i 31 de juliol de 2024 i foren dirigits per Montserrat Freixa i Vila, ATICS S.L.

TREBALLS DESENVOLUPATS

Els treballs s'iniciaren amb el control arqueològic de l'extracció del paviment actual del carrer i la preparació d'aquest, de 20 cm de potència. Una vegada assolida aquesta cota s'obriren les rases per a la nova xarxa de clavegueram, col·lectors, xarxa d'aigua i baixa tensió.

Les restes arqueològiques es van localitzar durant el rebaix inicial de 20 cm a l'avinguda del Comte Guifré. Es tractava de les restes de la muralla medieval de Sant Joan de les Abadesses.

Se'n va localitzar un tram de 25 m de llarg x 1 m d'amplada. Les restes de la muralla estaven arrasades i aparegueren per sota del mur nord de l'edifici actual de la capella dels Dolors, situada en la part posterior d'una de les ales del claustre gòtic del monestir.

La muralla estava obrada amb còdols de mida mitjana i petita lligats amb morter de calç de color blanc. No se'n va poder observar correctament el seu alçat, ja que la cota d'obra no comportava un rebaix més profund en el carrer i, per tant, no es va baixar més pro-

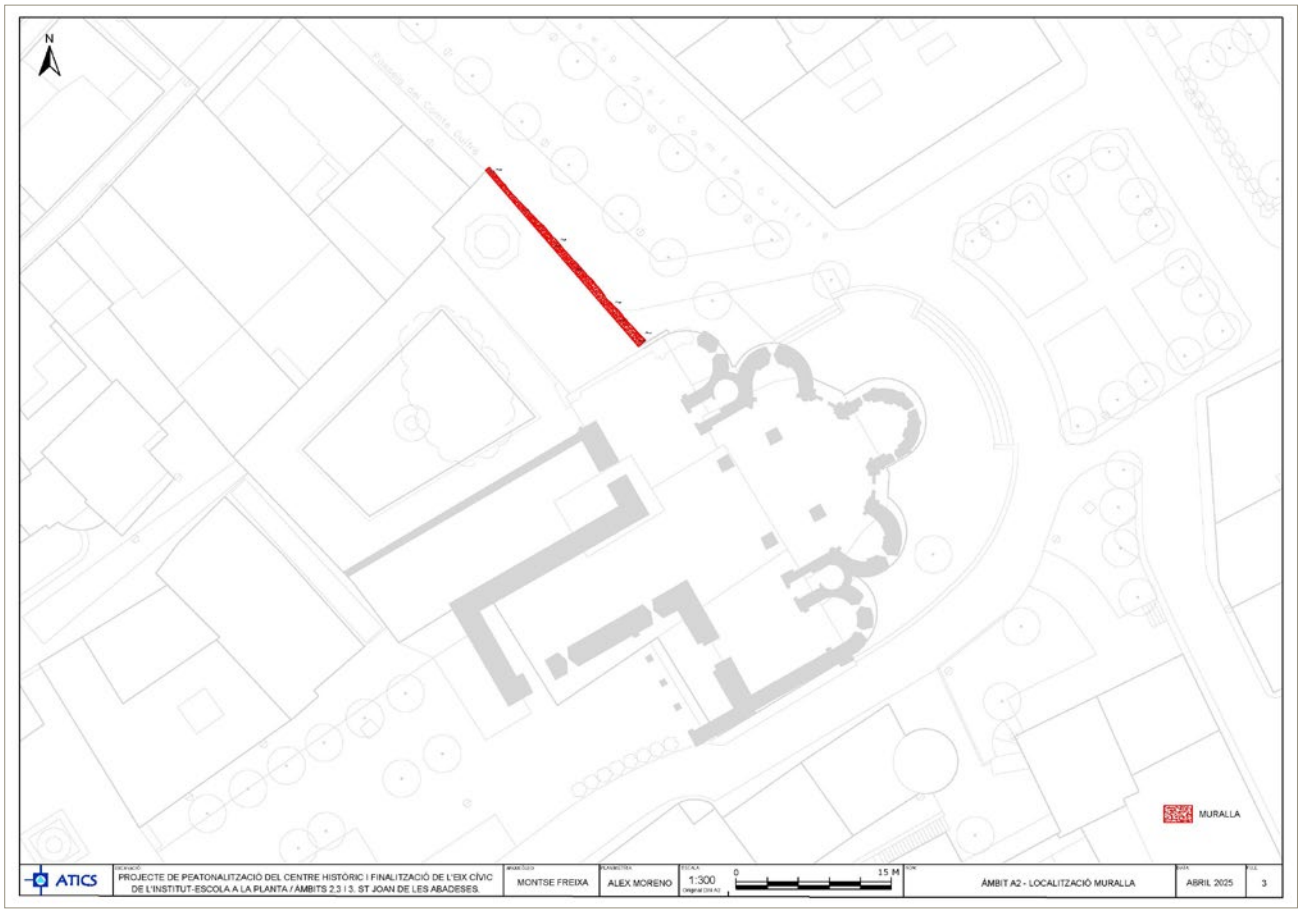


Figura 1. Plànols de localització del tram de muralla documentat..

funditat de la que es va poder documentar. Amb tot sembla que les pedres que conformen la cara externa estarien lleugerament retocades, com a la resta de trams de muralla que es conserven (Fig. 1 I 2).

CONCLUSIONS

Els resultats dels treballs de control arqueològic van ser positius en un punt concret, la zona situada a l'avinguda del Comte Guifré, on es localitza la capella dels Dolors del Monestir de Sant Joan de les Abadesses. Fou en aquesta zona on van aparèixer les restes de la muralla medieval de la vila, del s XIII (Crespí/Montraveta 2012).

Se'n va poder observar un tram de 25 m de llarg, amb una amplada d'1 m, sobre el qual s'hi havia construït el mur nord de la capella dels Dolors.

La capella dels Dolors forma part de les reformes arquitectòniques que es van dur a terme a la vila en època moderna. La construcció de la capella dels Dolors es va dur a terme durant l'arxiprestat de Miquel de Molins (1696-1711). La capella fou beneïda el 25 de juliol de 1705. Aquesta ocupà l'hort del costat esquerre del monestir. A la fi del segle es va construir la casa arxiprestal, annexada a l'ala meridional del claustre (Ferrer 1997).

Així, el tram de muralla observar es va desmuntar abans del 1705, moment en qual es va consagrar la Capella dels Dolors.


Figura 2. Vista general de la muralla situada per sota del mur nord de la Capella dels Dolors, a l'Avinguda del Comte Guifré.

BIBLIOGRAFIA

CRESPÍ, M., MONTRAVETA, M. (Coord.) 2012, *El Monestir de Sant Joan de les Abadesses*. Sant Jona de les Abadesses: Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadesses.

FERRER, J 1997, *La Vila Vella de Sant Joan de les Abadesses*. Sant Joan de les Abadesses: Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses..

Castell de Campelles 2024

Albert Pratdesaba

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Campelles

Comarca
Ripollès

Cronologia
Segles XIII - XIV / XV - XVII / XIX

Tipus de jaciment
Fortificació – castell

Dates de la intervenció
Febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Albert Pratdesaba i Sala

Institució, entitat o empresa promotora
Servei de Monuments de la Diputació de Girona

Des de l'any 2015 l'Ajuntament de Campelles i el Servei de Monuments de la Diputació de Girona han impulsat la recuperació del Castell de Campelles. Des d'aquest mateix any, s'han realitzat diverses campanyes d'intervenció arqueològica que han anat acompanyades de consolidació estructural a causa de la climatologia adversa del lloc (Pratdesaba 2022; Pratdesaba/Collelldemont 2018).

L'any 2020 el Servei de Monuments de la Diputació de Girona presenta el projecte de consolidació i restauració del Castell de Campelles a la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de Girona. Aquest projecte és aprovat per unanimitat.

Els treballs van començar per la formació de l'escala sobre l'arc, que reprodueix el perfil de l'estructura semi ensorrada que es conserva. Alhora, també es van consolidar murs i coronaments d'estructures existents al voltant de la torre. Amb la fase 2021 es va fer el cèrcol de formigó per sustentar la rampa de la torre, el recreixement del full exterior de la torre fins l'inici de la rampa, i l'estructura metàl·lica de tot l'interior. A l'última fase del 2022 s'ha recrescut el tancament de la paret exterior de pedra amb els buits en la part exterior de l'estructura metàl·lica de la rampa mirador.

Durant la intervenció de 2024, es va procedir a la restauració dels paraments interiors així com el coronament de la cisterna, que permetia tancar-la amb un tramat metàl·lic de relliga d'acer corten fet a taller. Aquesta solució permet visualitzar l'interior de la cisterna, dóna seguretat al visitant i alhora permet una

zona d'accés més fàcil a l'interior de la torre. Per dotar de seguretat i establir un recorregut per a la visita, es van implantar baranes a la zona de l'entrada de la torre i a l'entorn de la cisterna, al mateix temps que s'adequava el camí d'accés, la senyalització i delimitació del recorregut, implementant uns plafons explicatius provisionals a l'espera de realitzar els definitius que s'han col·locat durant el 2025.

Les tasques arqueològiques en aquesta darrera ocasió van consistir en el control de les obres de consolidació i restauració del castell segons el projecte arquitectònic redactat pel Servei de Monuments de la Diputació de Girona.

Les actuacions, doncs, es van realitzar en zones ja excavades i documentades. Durant les tasques de control arqueològic no es va documentar materials ni noves estructures que poguessin fer variar les interpretacions ni de les fases cronològiques ni de la funcionalitat de les diverses estructures, ja publicades en anteriors ocasions.

BIBLIOGRAFIA

PRATDESABA, A. 2022, El Castell de Campelles. 2020-2021: excavació i inici de les tasques de restauració. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (curs.), *Setzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 356-359.

PRATDESABA, A., COLLELLDEMONT, E. 2018, La Torre de Campelles (Ripollès). Nous horitzons cronològics. Intervencions arqueològiques 2016-17. *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 523-530.

Pas d'accés al recinte emmurallat (Capmany, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Capmany

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XIII/XIV - XIX

Tipus de jaciment
Fortificació

Dates de la intervenció
Febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Capmany amb conveni amb propietaris

La intervenció arqueològica en aquest pas d'accés a l'interior del recinte emmurallat va venir motivada pel *Projecte d'obres de conservació del pas d'accés al recinte emmurallat de Capmany. Projecte bàsic i executiu (juliol de 2023)*, de l'arquitecte municipal Joan Antoni Rodeja Roca (q.e.p.d). Aquest projecte contemplava una actuació en aquesta estructura per tal de millorar el seu estat de conservació, ateses les diverses patologies que presentava, així com per canviar il·luminació per una més eficient i amb un disseny més adequat al valor patrimonial de l'entorn.

Aquest accés forma part del recinte emmurallat de Capmany, que disposa de la màxima protecció patrimonial en tant que BCIN, amb la categoria de Monument Històric, amb el núm. 4151-MH, gràcies al Decret genèric de protecció dels castells de 1949. Consta a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya amb el núm. 18025. El recinte s'ha datat entre els segles XIV i XV, tot i que es pressuposa l'existència d'una muralla anterior. L'any 1331 se l'esmenta com a nucli de la cellera o força. Aquesta, juntament amb la força forana —nucli situat al nord d'aquest, ambdós units avui pel carrer Major—, la vila d'Amunt, la vila d'Avall, la pujada i alguns masos dispersos, formaven la població del lloc de Capmany a l'època. Dins la cellera, a la banda oest, es concentraven la residència dels senyors de la vila, la notaria, la cort de justícia i la presó, i, a tocar d'aquests edificis, l'església de Santa Àgata amb el seu cementiri; la resta de l'espai era ocupat per cases, cellers i solars (Egea/Roig 1995, 18).



Figura 1. Vista del portal des del nord, des del carrer de la Torre (foto del *Projecte d'obres*...).



Figura 2. Vista aèria de l'emplaçament del portal des de la plaça del Fort, al sud, amb l'església de Santa Àgata al costat (foto del *Projecte d'obres*...).

L'estructura objecte d'estudi s'ha relacionat amb un dels portals d'entrada al recinte emmurallat medieval, avui molt transformada per haver-s'hi construït al damunt una casa a mitjan segle XIX —en les dues façanes hi ha una pedra amb el 1863 inscrit. La casa limita a l'est amb l'absis de l'església i a l'oest amb el qual sembla una torre, imbuïda en la mateixa casa, que presenta un matacà dalt de tot, en força bon estat, sostingut amb cartel·les (Fig. 1 i 2). Cal dir que es conserven escasses restes del conjunt de la fortificació medieval de la cellera; algunes torres es troben en relatiu bon estat, tot i haver estat reformades o haver quedat absorbides dins cases particulars. En una primera fase de l'estudi es va procedir a revisar la proposta del perímetre d'aquest recinte, que va resultar complexa de concretar en alguns punts, en especial en el seu extrem nord-oest.

A partir de l'estudi de la tipologia paraments, es va determinar que les parts més antigues correspondrien a les parets perimetrals est i oest del pas, construïdes amb pedres de mides i formes irregulars, majoritàriament granits, lligades amb un morter de calç i sorra, sense cap disposició aparent, i amb els escaires fets amb carreus de granit posats a trencajunts. Es veu com l'extrem nord-oest de l'estructura recolza sobre un sortint de roca del subsol damunt del qual també es va bastir el fonament de l'absis de l'església. La part superior d'ambdues parets està alterada per la construcció per la volta de maons existent, que degué enderrocar l'original quan es va fer la casa al damunt; serien del mateix moment els arcs rebaixats que delimiten la volta i coronen el pas, fets amb doble gruix de maons posats a sardinell.

Es va concloure que aquest portal, tot i modificat al segle XIX, correspondria a l'accés nord del recinte fortificat de la cellera, que donava entrada a l'actual plaça del Fort. El carrer que segueix cap al sud desembocaria en un altre portal, avui desaparegut. Resseguint el marge sud de la plaça, a l'extrem oest d'un eix que podem traçar perpendicular a l'anterior hi hauria un altre accés, al que s'arribava després de travessar el pont de la riera del Merdançar, eix que desembocava al carrer del Fort, a l'extrem est del qual se suposa que hi hauria un altre portal. Cap d'ells es conserva.

L'estudi es va completar amb una anàlisi dels morters, que no va resultar concloent en tant que les mostres seleccionades, extretes de punts que interessava comparar per ser de moments constructius diferenciats, presentaven els mateixos àrids, identificats com a silicicàstics, amb tota probabilitat provinents de la mateixa zona del Capmany. Aquests sí que es diferenciaven clarament dels àrids emprats en la reforma de la volta i els arcs, amb presència d'una roca sedimentària vermella, coneguda com a radiolarita, que es creu provinent d'algun curs fluvial de la zona, no identificat.

BIBLIOGRAFIA

EGEA, A., ROIG, M. 1995, *Capmany*. Girona: Diputació de Girona, Caixa de Girona, Col·lecció Quaderns de la Revista de Girona, 61, Sèrie Monografies, 34.

Església de Sant Joan Sescloses (Vilanova de la Muga-Peralada, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

Institut d'Estudis Empordanesos

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Vilanova de la Muga, Peralada

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles II aC - XX

Tipus de jaciment
Església / cel·la / mausoleu

Dates de la intervenció
Març 2024 / abril 2025 (programada)
Octubre-novembre 2024 / novembre 2025 (preventiva)

Tipus d'intervenció
Programada / Preventiva

Títol de projecte quadriennal
La *villa Castilione* i la *domum Sancte Mariae Virgine Christi* en el *territorio* o *pagus petralatense*. La població altmedieval a l'entorn de l'estany de Castelló

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Institut d'Estudis Empordanesos (programada)
Ajuntament de Peralada / Diputació de Girona (preventiva)

Durant el bienni 2024-2025 s'han fet 4 campanyes al jaciment de Sant Joan Sescloses.[1] Dues corresponen al projecte quadriennal de recerca, iniciat l'any 2022: *La villa Castilione i la domus Sanctae Mariae Virgini Christi en el territorio o pagus Petralatense. La població altmedieval a l'entorn de l'estany de Castelló* (ARQ001SOL-146-2022 / 437 CU00050). Aquest projecte ha estat promogut per l'Institut d'Estudis Empordanesos, i compta amb el suport econòmic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, dels ajuntaments de Castelló d'Empúries, Peralada i Pedret i Marzà, i la col·laboració del Museu d'Història de Catalunya i l'Institut Ramon Muntaner (IRMU). Les altres dues, preventives, s'emmarquen en els treballs de *Consolidació i restauració de l'ermita de Sant Joan Sescloses, Peralada*, del Servei de Monuments de la Diputació de Girona, encapçalat per l'arquitecta Irene Llusent, que tenen el suport de l'Ajuntament de Peralada (Fig. 1). Aquests treballs se centren en l'estudi i la posada en valor del temple i el seu entorn, amb els objectius d'adequació, museïtzació i organització d'una visita apropiada. Aquestes actuacions s'han pogut fer gràcies a la cessió de l'església per part del Bisbat de Girona i la parròquia de Castelló d'Empúries, de la qual depèn el temple, a l'Ajuntament de Peralada. Aquesta

1 S'ha comptat amb la participació dels arqueòlegs del projecte, Bibiana Agustí i Joan Frigola, a més de Rafa Rosillo i Josep Puig, i amb els auxiliars de l'empresa d'inserció Foresterra, s.c.c.l., encapçalada per Xavi Laporta.



Figura 1. Vista dels treballs a les façanes de l'església per part de la brigada del Servei de Monuments de la Diputació de Girona (Foto: AMPuig).

cessió es va signar el maig de 2024, per un període de 40 anys.

Atès que és impossible entrar en detall en les actuacions dutes a terme en les esmentades campanyes, passem a resumir les fases de l'evolució de l'ocupació del lloc detectades, fases que s'afegeixen al coneixement obtingut durant l'excavació de l'any 2023.

LES FASES ANTIGUES

La fase més antiga, ara per ara indeterminada, s'ha datat entre els segles II i I aC a partir dels materials recuperats. A continuació, i encara dins l'època antiga, disposem de prou elements per determinar que l'origen de l'església podria trobar-se en un *monumentum* o mausoleu familiar senyorial, datat a partir del segle IV dC, que caldria vincular a un establiment rural de l'entorn, encara no localitzat. Respecte al mausoleu, s'han recuperat diversos fragments de sarcòfags historiats de marbre, així com materials constructius, reaprofitats a l'església, que en formarien part.

FASE PREROMÀNICA

La següent fase correspon a la cel·la monàstica de *Sanctus Johannes Baptista*, que apareix a les fonts escrites dels segles IX i X, i que podem recular fins al segle VIII. En relació amb aquesta s'ha descobert un cementiri, a migdia i a l'est de l'església, amb tombes de diversa tipologia, que s'ha pogut datar, gràcies a les anàlisis radiocarbòniques realitzades, entre el darrer quart del segle VIII i la primera meitat del segle XI. El que no sabem, atès que encara no s'ha excavat el subsol del temple, és si l'edifici de la cel·la tindria una entitat diferenciada o seria el mateix temple preromànic.[2]

Sostenim la hipòtesi que l'església d'aquesta fase seria un edifici d'una sola nau, de planta rectangular, orientada d'est a oest, d'una llargada entorn dels 11,50 m per una amplada d'uns 5,80 m, amb la porta d'entrada al costat sud. Els grans carreus de gres i travertí que veiem als escaires de la nau formarien part de l'esmentat mausoleu, com també els diversos fragments de sarcòfag que han aparegut entre els murs i en el marc de la porta i la finestra preromàniques.

FASE ROMÀNICA

Aquesta primera església va esdevenir parròquia, amb tots els atributs jurídics i administratius, a partir de la seva consagració l'any 1064. En aquest moment es va reformar l'edifici amb l'afegit d'una capçalera, feta amb

2 L'excavació de l'interior del temple està prevista dins l'any 2026 un cop s'hagi solucionat el problema de filtracions d'aigües plujanes i d'estabilitat de la coberta.

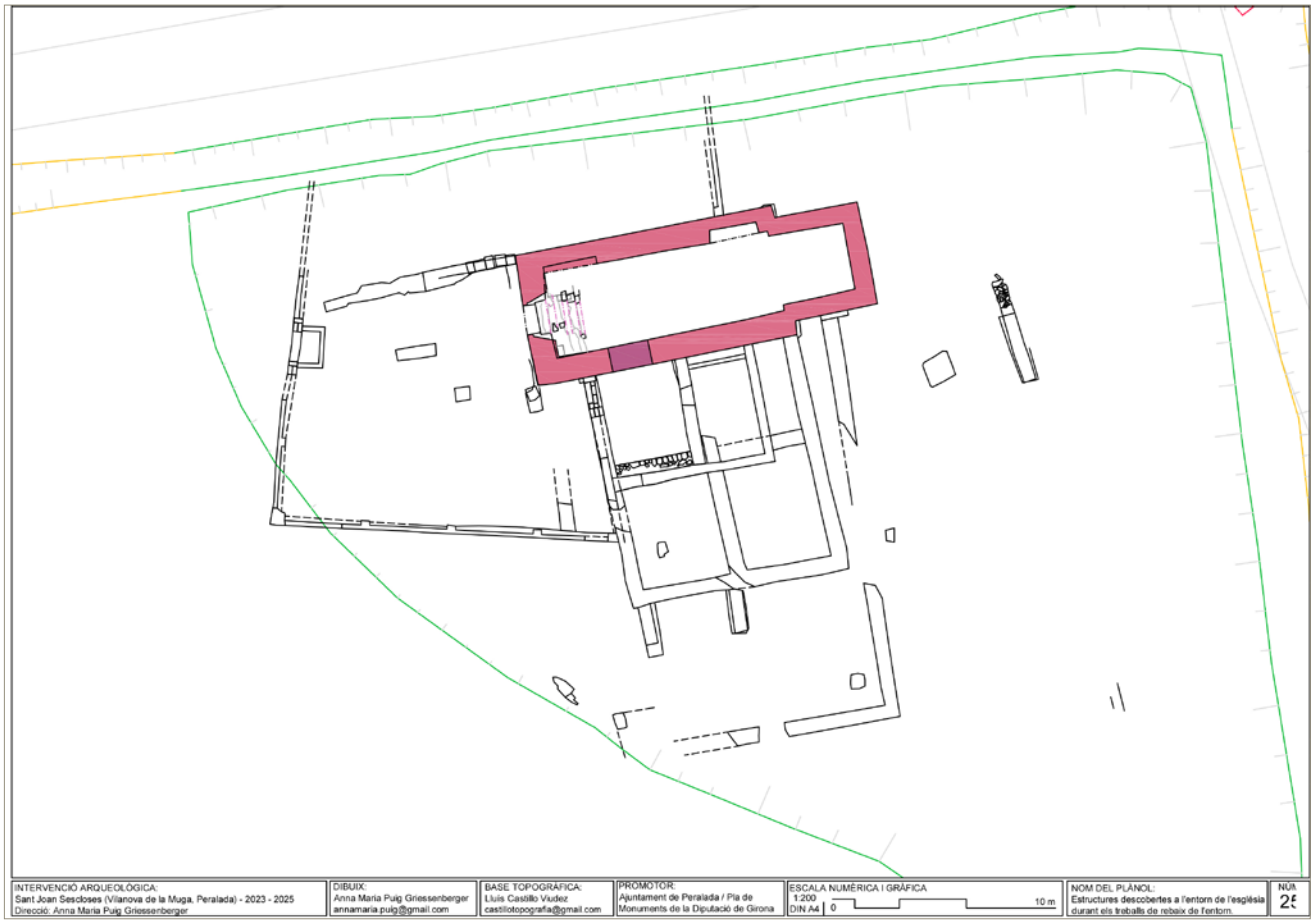


Figura 2. Planta de l'església amb el conjunt d'estructures descobertes a l'entorn de l'edifici durant les campanyes dels anys 2024-2025.

murs de menor amplada, d'uns 80 cm respecte dels 1,20 m de la nau existent. Aquesta capçalera va tallar els nivells associats al cementiri preromànic, a l'hora que amortitzava el paviment de codolets que funcionava com accés a la porta preromànica. Durant aquestes reformes també es va traslladar l'entrada a l'església cap al mur de ponent, on es va obrir un nou portal, amb una escala interior que salvava la diferència de 90 cm entre el marxapeu i el paviment de la nau. A aquesta fase romànica correspon el parament ordenat en filades, fet amb pedres diverses de format mitjà, combinades amb altres en *opus spicatum*.

Tots els nivells s'han datat per la presència de ceràmica espatulada. No es conserven, però, testimonis del cementiri associat a aquesta fase. Apuntem la possibilitat que les inundacions que varen tenir lloc en segles posteriors l'haguessin malmès o, també, que fos profundament remodelat en època baixmedieval. Al respecte, tenim alguns indicis sobre el trasllat del cementiri entre els segles XIII i XIV.

FASE GÒTICA

Respecte a aquesta fase, encara no disposem de documentació precisa sobre els possibles efectes de la important inundació que va tenir lloc l'any 1329, de la que es tenen referències històriques. Sigui com sigui, sembla que és en aquesta fase quan es produeix el trasllat del cementiri cap al costat oest i nord-oest de l'església. En tenim algun indici pels esquelets que apareixen en posició a tocar dels murs d'aquesta, un dels quals va proporcionar una datació, tot i que poc precisa, entre els segles XIII i XIV, a partir de l'anàlisi ^{14}C d'una mostra.

Durant aquesta fase situem la construcció d'un edifici adossat a la façana sud de l'església i la capçalera, que es caracteritza pels murs fets en sec (Fig. 2). Pels escassos materials recuperats, proposem una datació *postquem* final del segle XIII/XIV. Aquesta coincideix amb la del nivell de llims, d'uns 60/70 cm de potència, que l'any 2023 es va localitzar a l'excavació feta l'est de la capçalera.

De la que sí tenim més informació és de la inundació que va tenir lloc l'any 1421. En relació amb aquesta, podríem relacionar les reformes que s'esmenten a les visites pastorals que es conserven a l'Arxiu Diocesà de Girona, estudiades per Ariadna Comas, documentalista del projecte; ens referim a la construcció d'un altar nou, el 1432, i d'una escala per pujar al cor, el 1447. Segurament formarien part del temple d'aquest moment dues lloses funeràries, una de l'any 1435 i l'altra del 1449, pedres que foren remogudes posteriorment i aprofitades per a altres usos.

Dins aquesta fase podem situar la reforma i ampliació de l'edifici adossat al sud de l'església. Els murs que en formen part estan fets amb una combinació de pedres i maons lligats amb morter de calç i sorra. Aquests es relacionen, precisament, amb uns nivells datats a partir del darrer quart del segle XV/primer terç del segle XVI.

FASE MODERNA

Pel que fa a l'interior de l'església, a aquesta fase correspon un nou paviment, fet amb peces ceràmiques romboidals, col·locat damunt d'una capa de llims que va colgar l'interior de l'església i va amortitzar el paviment romànic; al mateix temps es va fer un nou revestiment dels murs. Gràcies a una mostra de carbó recuperada dins l'estrat de llims, datada per ^{14}C entre els anys 1476 i 1640, *grosso modo*, juntament amb uns fragments de pisa daurada catalana decorada amb el motiu del pinzell-pinta, aquest paviment s'ha datat a partir de final del segle XVI/principi del XVII.

La reforma i elevació del paviment, però, no varen comportar un canvi substancial en l'edifici, ja que la porta romànica es va mantenir en ús, tot i haver eliminat bona part dels graons interiors. Sí que es varen produir, però, unes reformes en els murs de la nau i la capçalera, on veiem uns paraments clarament diferenciables per estar fets amb pedres de tipus diverses i mides irregulars -més grans que les de la fase anterior-, combinades amb fragments de maons escassos, sense cap disposició regular, tot ben lligat amb morter de calç i sorra. Aquests es relacionen amb les traces d'una coberta de pissarra.

FASE BARROCA

La reforma de la porta romànica no té lloc fins que al seu lloc es col·loca una nova porta, aquesta emmarcada amb carreus de Vilacolum, que funciona amb uns graons de pedra a l'exterior i un marxapeu més alt. Per obrir aquesta porta no només es va eliminar l'anterior sinó que també es va malmetre el parament romànic de la façana. En aquest moment es va tornar a elevar el paviment de la nau, que va aprofitar les peces romboidals de l'anterior, completat amb unes franges de maons; al mateix temps es va fer un nou revestiment dels murs. Aquest sol es va disposar sobre un anivellament de runes, possiblement resultat de les obres fetes dins el temple, estrat datat per la presència de terrissa popular catalana a partir del segle XVIII, *grosso modo*. Durant aquesta fase també es varen elevar les parets de la nau i de la capçalera amb murs d'un gruix inferior. Tots els paraments d'aquesta fase tenen un aspecte similar, fets a base de pedres de mides diverses combinades amb maons, sense cap disposició acurada.

Dins aquesta fase té lloc l'amortització de l'edifici adossat al sud de l'església; els materials presents en el seu enderroc situen el fet a partir de principi del segle XIX, després de la Guerra del Francès. També sembla que en aquest moment s'hauria eliminat l'àmbit que hem identificat amb una possible tanca perimetral del cementiri, adossada a l'oest i nord-oest de l'església, amortització que només hem pogut datar *postquem* al segle XVIII.

FASE CONTEMPORÀNIA

En relació amb aquesta fase tenim ben documentades les reformes de la coberta de l'església entorn de l'any 1940, així com la col·locació d'un paviment de ciment pòrtland a l'interior de l'edifici, una mica més elevat i per damunt del de la fase anterior.

Intervenció arqueològica a Sant Joan Sescloses o Sant Joan dels Erms (Peralada, Alt Empordà)

Emma Ribas, Maria Francesca Pullia

Aixa, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Vilanova de la Muga, Peralada

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XIII - XVI

Tipus de jaciment
Cementiri

Dates de la intervenció
Febrer - juny 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Emma Ribas Picazo

Institució, entitat o empresa promotora
Consorci d'Aigües de la Costa Brava

A questa intervenció s'emmarca en el projecte constructiu del Consorci d'Aigües de la Costa Brava per a la rehabilitació i substitució de la canonada d'aigua potable que va des del dipòsit de Vilanova de la Muga fins a l'ETAP Empuriabrava, dins el terme municipal de Castelló d'Empúries. En el seu tram 4, a Vilanova de la Muga, dins el terme municipal de Peralada, s'hi troba l'església de Sant Joan Sescloses o Sant Joan dels Erms.

En l'informe relatiu a l'afectació d'aquesta obra al Patrimoni Cultural, el Departament de Cultura i els Serveis Territorials de Girona van determinar que es feia indispensable que es duguessin a terme amb control arqueològic els moviments de terres previstos per l'obra, vista la proximitat del jaciment de Sant Joan Sescloses.

Sant Joan Sescloses o Sant Joan dels Erms és un santuari situat al veïnat d'aquest nom, que consisteix en un grapat de masos escampats. L'església es situa prop del mas Xirivilla i de l'antiga riba Oest de l'estany de Castelló, un espai ocupat actualment per closes, conreus i aiguamolls. Es troba al terme de Vilanova de la Muga, que l'any 1974 va ser agregat al municipi de Peralada, encara que la població més propera és Castelló d'Empúries, a només 2 quilòmetres.

Sant Joan Sescloses fou una petita cel·la monàstica altmedieval. Des de la primera meitat del segle IX és documentada com a domini del monestir de Sant Esteve de Banyoles, juntament amb tres cel·les més situades a la serra de Rodes, dins del mateix comtat de Peralada: Sant Pere de Rodes, Sant Fruitós a la Vall de Santa Creu

i Sant Cebrià de Penida, al mateix terme municipal actual de Peralada.

L'església de Sant Joan Sescloses és d'una sola nau, amb la capçalera a llevant i un absis de planta rectangular o trapezoïdal força avançat. L'aspecte de l'edifici actual és la conseqüència de diverses reformes fetes en diferents èpoques. L'església dedicada a Sant Joan probablement també va haver de suportar els efectes dels grans aiguats del segle XV, que afectaren intensament la zona. L'última refecció de l'església es va fer a mitjan segle XX, moment en el qual es van reformar les voltes i la part superior de molts dels murs.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Inicialment, es van fer diversos sondeigs al llarg del traçat de la canonada antiga d'aigua potable, dins el cortal de les Closes dels Salats, en paral·lel al Rec Madral. Aquests sondeigs es van fer per tal de localitzar el tub que estava en funcionament i poder determinar per on fer la rasa per a la canonada nova sense fer malbé l'antiga i així evitar incidents en la portada d'aigua als municipis que serveix. Es van fer onze cales fins a trobar el tub antic i descobrir-ne la part superior, però en cap d'aquests sondeigs hi aparegueren restes arqueològiques.

Durant l'excavació en el tram del camí que corre en paral·lel a l'església de Sant Joan Sescloses s'hi van localitzar restes arqueològiques. Es va decidir de fer l'excavació a mà, sense mitjans mecànics, d'aquesta part de la rasa i, a més, es van documentar les troballes tant amb fotografies com amb les planimetries corresponents.

En un primer moment, es va localitzar un tram de mur que feia l'ample de la rasa (1,20 metres), fet amb pedres i material constructiu, tot relligat amb un morter de calç blanquinós. A aquest mur li vam donar el número d'unitat estratigràfica (U.E.) 1012. D'aquest mur, que quedava encaixat en la rasa, en perpendicular amb aquesta, en vam poder descobrir tres filades, a més del llit de morter de pocs centímetres, sobre el qual s'assentava i una rasa de fonamentació d'uns 80 centímetres d'amplada. El mur feia uns 40 centímetres d'ample i, ampliant la rasa prevista per acomodar la canonada, en vam deixar al descobert 2,5 metres. El mur tenia una orientació Nord-Sud (Fig. 1).

Observant els perfils de la rasa, vam poder constatar que aquest mur continuava tant per la banda nord com per la sud. De fet, vam ampliar l'excavació vers el sud aproximadament 1,30 metres per tal de confirmar que el mur seguia en direcció a l'església. D'altra banda, vam fer un sondeig al costat Nord, a l'altre costat de la canalització d'aigua existent i no vam trobar el mur. Això ens indicaria que aquest mur arribaria poc més enllà del punt on el vam trobar i que podria haver estat afectat per l'excavació de la rasa del tub d'aigua antic.



Figura 1. Mur U.E.1012

Més endavant vam continuar obrint la rasa prevista pel projecte direcció a l'Oest, cap a la carretera que va de Castelló d'Empúries fins a Pedret i Marzà. A uns metres hi vam trobar una estructura feta amb pedres i morter blanquinós. D'aquest mur que vam anomenar U.E. 1014, localitzat a la banda nord de la rasa, només en quedava una filada de pedres. Pel que vam poder observar, aquest mur continuaria en direcció nord.

Encara una mica més a l'Oest, dins l'espai excavat fins aquest moment, hi vam localitzar una estructura realitzada a base de rajols i morter blanc que vam anomenar amb la U.E. 1015. Els rajols que la conformaven feien 38 x 18 x 4 centímetres. Aquest mur, que tenia una orientació nord-est sud-oest, continuaria més enllà dels perfils de la rasa per les dues bandes. Se'n van excavar unes 10 filades en el seu punt més alt, fins a uns 60 centímetres.

Situada en perpendicular a l'estructura anterior hi trobem el mur anomenat amb la U.E. 1064. Aquesta és una estructura feta també de rajols i morter blanquinós i té algun bloc de pedra. Els rajols que la conformen són de les mateixes mides que els de l'estructura anterior. Aquest mur se situa en perpendicular al mur 1015, a l'est d'aquest.

Desconeixem la relació entre aquests dos darrers murs, ja que no es recolzen ni estan imbricats. De fet, els separa una escletxa d'uns 6 centímetres que només en un punt està omplerta amb una petita quantitat de



Figura 2. Unitat Funerària U.F.3

morter. El mur 1064 està situat deixant un espai entre les dues estructures que passa dels sis centímetres a la part superior fins als gairebé quaranta a la inferior. Això ens podria fer pensar que podria haver estat situat en algun altre lloc i s'hauria col·locat en aquest punt a posteriori.

Entremig dels dos grups de murs situats a l'est i a l'oest de l'espai de la rasa, hi trobàrem nou individus enterrats en connexió anatòmica, tots dins de fosses simples, excavades a les argiles i sense que estiguessin assenyalades amb cap element no perible. A part d'aquests individus també vam trobar-hi diverses agrupacions d'ossos humans no connectats escampades al llarg de la rasa. Es va identificar les diferents fosses, delimitar-les i excavar tot el voltant dels ossos per tal de documentar les diferents unitats funeràries compreses. Un cop documentats els enterraments, es van aixecar els ossos i es van dur al laboratori on estan en procés de ser estudiats. També es va acabar de buidar la terra de les fosses per tal de recollir restes de material arqueològic (ceràmica i d'altres materials) que, juntament amb les anàlisis que se'ls hi practicaran, ens podran ajudar a posar una data més precisa al moment de l'enterrament d'aquests cossos (Fig. 2).

Podem avançar, però, que en l'espai excavat s'hi van localitzar set fosses amb individus adults i dues amb individus infantils. En ambdós casos es tracta de nadons de pocs mesos. La majoria dels individus estan orientats tal com mana la tradició cristiana, amb el cap a l'Oest, i situats en posició de decúbit dorsal. Alguns es trobaven amb les extremitats superiors esteses als costats del cos i d'altres les tenien flexionades sobre l'abdomen. Tots ells tenien les extremitats inferiors esteses. Dos dels individus, inclós un dels infants, estaven orientats a la inversa, amb el cap a l'Est i els peus a l'Oest. També hi trobàrem dos individus més inhumats de forma no canònica, un amb el cap al Nord i l'altre amb el cap al Sud.

CONCLUSIONS

Durant els rebaixos fets en el marc del projecte constructiu per la rehabilitació de la canonada del dipòsit de Vilanova de la Muga a l'ETAP Empuriabrava en el T.M. de Castelló d'Empúries, en el seu tram 4 T.M. Peralada, es van detectar diverses estructures i materials arqueològics, en la part de la rasa que seguia en paral·lel al mur septentrional de l'església de Sant Joan Sescloses. Les troballes consten de quatre murs i nou fosses simples d'enterrament, amb els seus corresponents individus. També s'han pogut recollir diversos fragments de ceràmica.

Encara resta fer l'estudi antropològic dels individus recuperats de les fosses –als quals també es farà anàlisi de datació amb carboni 14- i també l'estudi d'aquells materials arqueològics trobats que, un cop estudiats, ens ajudaran a precisar una cronologia del jaciment.

Intervenció arqueològica al carrer Portalet i plaça de Sant Pere de Besalú (Besalú, la Garrotxa)

Ariadna Traveset*, Júlia Benet**, Laura Canales**

* Atics, SL

** Òssia-Serveis d'Osteoarqueologia

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Besalú

Comarca
Garrotxa

Cronologia
Època medieval

Tipus de jaciment
Necròpolis

Dates de la intervenció
Abril - maig 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Ariadna Traveset Civit

Institució, entitat o empresa promotora
Bed&Beers, SL

El conjunt monumental de Sant Pere de Besalú constitueix un dels principals referents patrimonials de la Garrotxa (Sagrera 2010). Les excavacions desenvolupades des de la dècada de 1990 han posat de manifest la complexitat de l'evolució arquitectònica del monestir i han permès documentar una extensa àrea funerària associada al cenobi. Malgrat aquestes intervencions, la delimitació exacta de la necròpolis i la seva evolució cronològica continuaven presentant nombrosos interrogants.

Les obres de renovació de la infraestructura elèctrica promogudes durant l'any 2024 van comportar l'obertura de diverses rases al Prat de Sant Pere i al carrer del Portalet, en un sector especialment sensible des del punt de vista arqueològic (Fig. 1). La intervenció preventiva va permetre excavar i documentar noves sepultures que amplien significativament el registre conegut fins ara i ofereixen una nova oportunitat per analitzar l'organització d'aquest espai funerari en relació amb el monestir.

L'interès de la intervenció rau no només en la identificació de nous enterraments, sinó també en la possibilitat d'integrar les dades arqueològiques amb l'estudi bioarqueològic de les restes humanes, fet que permet aproximar-se a les característiques biològiques i sanitàries de la població medieval de Besalú.

ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

Les excavacions efectuades al Prat de Sant Pere durant els anys 1990 i 1992 van documentar les restes del

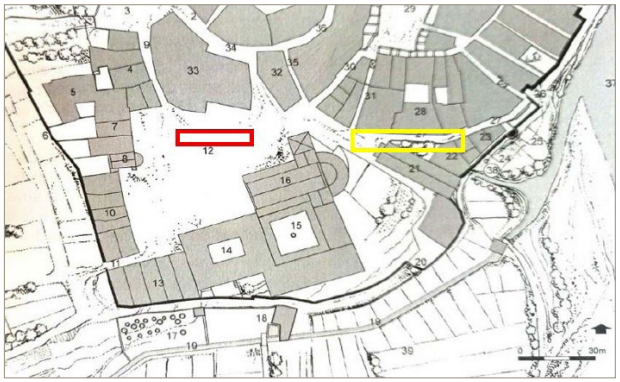


Figura 1. Plànol del centre històric de Besalú amb la situació de les intervencions. Rectangle vermell: zona amb enterraments. Rectangle groc: zona amb estructures d'època moderna.

claustre del monestir i una extensa necròpolis medieval que evidenciava la utilització continuada d'aquest espai funerari (Palahí/Vivó 1994). Intervencions posteriors a la Cúria, a l'entorn del carrer del Portalet i darrere l'església de Sant Pere han confirmat la continuïtat de les àrees d'inhumació i han anat definint progressivament els límits del cementiri monàstic (Busquets *et al.* 1997; Frigola 2014; Augé 2018)

Les actuacions desenvolupades l'any 2024 s'insereixen dins aquesta línia de recerca i permeten completar la informació disponible en un sector fins ara poc conegut. Malgrat les limitacions pròpies d'una intervenció preventiva condicionada pel traçat de les rases, els resultats han estat especialment significatius, ja que han posat al descobert noves inhumacions que confirmen l'extensió de la necròpolis cap al sud del conjunt monàstic.

INTERVENCIÓ I RESULTATS

Els treballs arqueològics van permetre identificar diverses inhumacions distribuïdes en diferents agrupacions, totes elles corresponents a enterraments primaris efectuats en fosses simples, amb orientació predominant oest-est i els individus dipositats en decúbit supí, seguint el ritual habitual de les necròpolis cristianes medievals (Benet/Canales 2025).

L'anàlisi estratigràfica mostra que l'espai funerari va experimentar una utilització reiterada. Diverses sepultures presentaven relacions de superposició o afectaven enterraments anteriors, fet que evidencia la reutilització continuada del cementiri i una gestió acurada de l'espai disponible. Aquestes dinàmiques coincideixen amb les observades en altres sectors de la necròpolis excavats en campanyes precedents.

L'estudi osteoarqueològic ha identificat un mínim de setze individus, catorze adults i dos preadults. La mostra inclou individus masculins i femenins de diferents grups d'edat, configurant una població representativa d'un espai funerari comunitari. Les restes presenten, en general, un estat de conservació acceptable malgrat les alteracions derivades tant dels processos tafonòmics com de les condicions meteorològiques durant l'excavació.

Entre les patologies observades destaquen diversos processos degeneratius articulars, periostosi en ossos llargs, nòduls de Schmörl en la columna vertebral, fractures consolidades i un marcat desgast dental en alguns individus adults. Aquest conjunt d'alteracions és coherent amb una població sotmesa a una intensa activitat física i constitueix una valuosa font d'informació sobre les condicions de vida de la comunitat vinculada al monestir.

L'aportació principal de la intervenció no rau únicament en l'increment del nombre d'enterraments documentats, sinó en la possibilitat d'entendre millor l'organització espacial de la necròpolis del monestir de Sant Pere. Les noves inhumacions confirmen que l'àrea cementerial s'estenia més enllà dels sectors excavats durant les intervencions dels anys noranta i que l'espai va experimentar un ús continuat durant diversos segles.

La disposició dels enterraments evidencia una planificació de l'espai funerari, tot i les inevitables reutilitzacions pròpies d'un cementiri parroquial o monàstic en funcionament durant un llarg període. Les superposicions observades no semblen fruit d'una ocupació desordenada, sinó d'una reutilització conscient de les fosses, mantenint en tot moment l'orientació litúrgica dels individus i els patrons habituals de les necròpolis cristianes medievals (Fig. 2).

L'estudi osteoarqueològic aporta una dimensió complementària especialment rellevant. El predomini d'individus adults, la presència dels dos sexes i la identificació de dos individus infantils indiquen que ens trobem davant una mostra representativa de la població local i no d'un grup social específic. Les alteracions degeneratives documentades a la columna vertebral i a les grans articulacions, juntament amb les periostosis i diverses fractures consolidades, reflecteixen unes condicions de vida marcades per una elevada càrrega física, compatibles amb una comunitat dedicada a activitats agrícoles i artesanals. L'absència de lesions traumàtiques violentes o de patologies infeccioses generalitzades reforça aquesta interpretació (Benet/Canales 2025).

Les dades obtingudes durant aquesta intervenció complementen les excavacions efectuades anteriorment al conjunt monàstic i permeten avançar en la reconstrucció de l'evolució del cementiri medieval. Tot i que les obres que van motivar l'actuació presentaven un caràcter estrictament preventiu, els resultats demostren la capacitat d'aquest tipus d'intervencions per generar nou coneixement històric quan es documenten de manera sistemàtica.

Paral·lelament, la intervenció efectuada al carrer del



Figura 2. Imatge de la rasa amb la superposició d'enterraments d'època medieval. En primer pla UF 11, individu adult que presenta dues anelles de metall a la zona del coxis.

Portalet a finals de 2024 ha aportat noves dades sobre l'evolució urbanística del sector situat entre el monestir de Sant Pere i l'antic hospital de Sant Julià. Els treballs de control arqueològic van documentar diversos murs, una possible estructura de desguàs i banquetes de fonamentació corresponents a edificacions adossades a la façana occidental de l'hospital, ja identificades parcialment en intervencions anteriors. La recuperació de material ceràmic dels segles XIV-XV en les rases de fonamentació permet situar la construcció d'aquestes dependències en època baixmedieval, probablement en el context de la reorganització urbanística derivada de l'ampliació del recinte emmurallat i del cobriment del torrent de Ganganell. Aquestes edificacions es mantingueren en ús, amb diverses reformes, fins al segle XIX, moment en què foren definitivament amortitzades i enderrocades, tal com reflecteixen la documentació històrica i la cartografia antiga. Les noves evidències contribueixen, per tant, a completar la interpretació de l'entorn immediat de Sant Pere i de l'hospital de Sant Julià, posant de manifest la transformació progressiva d'un espai inicialment suburbà en un sector plenament integrat dins la trama urbana de Besalú (Sagrera 2010).

CONCLUSIONS

Les intervencions arqueològiques desenvolupades durant l'any 2024 al Prat de Sant Pere i al carrer del Portalet han ampliat el coneixement de la necròpolis medieval vinculada al monestir de Sant Pere de Besalú. La documentació de noves inhumacions confirma l'extensió de l'espai funerari i aporta noves dades sobre la seva organització interna i els processos de reutilització de les sepultures.

La integració de les dades arqueològiques amb l'estudi bioarqueològic permet caracteritzar millor la població enterrada i aporta informació sobre les condicions de vida, l'estat de salut i les pràctiques funeràries de la comunitat medieval.

De la mateixa manera, les dades obtingudes al carrer del Portalet complementen aquesta lectura des de la perspectiva de l'evolució urbana del sector. La documentació de diversos murs i d'elements constructius associats a edificacions adossades a l'antic hospital de Sant Julià permet confirmar l'ocupació d'aquest espai durant la baixa edat mitjana i la seva continuïtat, amb reformes successives, fins a l'època moderna i contemporània. Aquestes evidències contribueixen a comprendre el procés de consolidació del teixit urbà extramurs i la transformació progressiva d'aquest sector en una àrea plenament integrada dins la vila de Besalú.

BIBLIOGRAFIA

AUGÉ, A. 2018, Intervenció arqueològica a la Plaça dels Claustres i el carrer del Portalet (Besalú, la Garrotxa). Dins BUXÓ, R., LLINÀS, J., MANZANO, S., MATARÓ, M. (eds.) *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 691-694.

BENET, J., CANALES, L. 2025, *Estudi de les restes osteoarqueològiques procedents del Prat de Sant Pere (Besalú, la Garrotxa)*. Informe inèdit. Òssia Serveis d'Osteoarqueologia.

BUSQUETS, F., DEHESA, R., FÀBREGAS, M., FREIXA, M., VILAS, E. 1997, Excavacions arqueològiques a Besalú (carrer Major, del Pont Vell, Portalet i sector de la Devesa) durant els anys 1996-1997. Dins *Vuitena Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú*. Ripoll: Amics de Besalú i el seu Comtat, 347-360.

FRIGOLA, J. 2014, *Carrer del Portalet (Besalú, la Garrotxa)*. Memòria d'intervenció arqueològica. Memòria inèdita.

PALAHÍ, L., VIVÓ, D. 1994, Excavacions a la Plaça dels Claustres de Sant Pere de Besalú (la Garrotxa). Dins *Segones Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Torroella de Montgrí, 190-195.

SAGRERA, J. 2010, *Les muralles de Besalú. Restitució cartogràfica*. Besalú: Amics de Besalú i el seu Comtat, Ajuntament de Besalú.

Intervenció al carrer Santa Clara de Girona

Emma Ribas, Marc Larumbe

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XIII - XVIII

Tipus de jaciment
Diverses estructures urbanes

Dates de la intervenció
Agost - setembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Emma Ribas Picazo

Institució, entitat o empresa promotora
E-distribución Redes Digitales, SLU

Durant els mesos d'agost i setembre de 2025, pels moviments de terres fets per al projecte de soterrament d'una línia elèctrica als carrers de Santa Clara i de l'Obra de Girona es van localitzar dos sectors diferents amb restes arqueològiques que són l'objecte d'aquest article. Totes les restes es trobaren al carrer de Santa Clara, ja que el subsol del carrer de l'Obra està condicionat per una gran quantitat de rases de serveis existents.

El tram en qüestió està situat molt proper al BCIN del Conjunt Històric de Girona (CH120), que té un grau de protecció Clau 7 dins el POUM de la ciutat. La primera ocupació documentada a la zona del Mercadal se situa entre els segles IV i VII i es tracta d'una necròpolis tardoantiga trobada al voltant de l'església de Santa Susanna. Aquest cementiri tardoantic fou parcialment excavat i documentat per Joaquim Botet i Sisó a finals del segle XIX. Aquestes tombes de *tegula* i pedra es trobaven probablement a redós d'una zona de culte, l'espai de la qual podria ser el que ocupa l'actual església de Santa Susanna, que se sap que ja estava construïda abans de mitjan segle XI (Canal *et al*. 2013).

El topònim del barri del Mercadal apareix per primera vegada escrit l'any 1007, en un document que testimonia la venda d'un alou al Mercadal per part de Gomarig a Odó, bisbe de Girona. El barri, als segles XI i XII, era format per una sèrie d'alous que pertanyien a la noblesa i que tenien molins, recs, hortes i alguns masos. Tot això a part de l'església de Santa Susanna, que també hi disposava d'algunes terres. Aquest burg del Merca-



Figura 1. Sector 1. Vista parcial del paviment de còdols (U.E. 1003) a la dreta i els dos sondeigs.

dal s'estableix durant els següents segles com un nucli amb entitat pròpia, especialitzat en la producció, amb els seus molins i horts, i al servei de la ciutat i el seu entorn. És durant la segona meitat del segle XIII que el burg del Mercadal viu una urbanització més intensa amb la construcció de moltes cases i nous molins, fets sobre els recs com el Monar, l'antic rec Comtal, el de Cuguçacs i d'altres. Aquesta activitat constructiva tan intensa continuà durant la primera meitat del segle XIV, promoguda pels burgesos i les institucions eclesiàstiques de la ciutat. Aquesta activitat s'atura però després de la pesta de 1348 (Canal *et al*. 2013).

El 2018, amb motiu del projecte de condicionament per a oficines municipals a l'edifici de la Central del Molí, es va fer una intervenció arqueològica de documentació i control de les obres projectades a l'interior de l'edifici. Gràcies a aquesta intervenció i la informació que relaten les fonts escrites, va ser possible començar a conèixer la morfologia urbana medieval d'aquest tram final del rec Monar. També permeté determinar la construcció i la naturalesa dels carrers, reafirmant com l'urbanisme d'aquesta part del Mercadal va créixer a partir de l'establiment moliner al rec Monar. Es van poder documentar en la part baixa d'aquest rec, sota l'edifici de la central, els tres braços en els quals està dividit i els ponts corresponents que els travessaven, ja des de l'edat mitjana (González 2018).

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Aquesta obra va començar sense seguiment arqueològic, però la troballa d'uns murs dins la rasa que s'estava fent va fer que el control arqueològic d'aquests moviments de terres fos imprescindible. Prèviament a la nostra arribada ja s'havia fet la rasa entre el CAP de Santa Clara i la placeta que s'obre a l'extrem est del carrer de l'Obra. Quan vam arribar a l'obra part del mur que hem identificat a posteriori amb la U.E. 2007 ja havia estat destruït.

Un cop establert que calia fer control arqueològic dels moviments de terres, es va procedir a seguir el traçat de la rasa. Aquest fet ens va permetre identificar dos sectors amb restes arqueològiques susceptibles de ser excavades. El primer sector està situat a la banda sud del carrer, just en la pujada que ens duu al Pont de Pedra. El segon sector, que és on aparegué el mur parcialment destruït per les obres que abans hem esmentat, es troba a l'alçada del número 26 del carrer. Entremig dels dos sectors, durant les obres de renovació del car-



Figura 2. Sector 2. Vista general del sector amb el mur U.E. 2007 al centre.

rer realitzades als anys 90 del segle XX, s'hi va construir una galeria que recollia les aigües pluvials de la zona que probablement va destruir construccions anteriors.

Sector 1

En aquest sector primerament es realitzà una rasa de 20 m de llargada, des del final de la galeria moderna d'aigües pluvials fins a l'alçada de la cantonada que ocupa el número 16 del carrer. Un cop tret el paviment actual, a uns 80 cm per sota d'aquest, hi aparegué un paviment de còdols que hem anomenat amb la U.E. 1003. Se'n conserva un tram d'uns 18 metres, molt malmès i que en molts punts ha estat destruït per rases de serveis existents. Aquest paviment es construeix amb còdols de mides diverses disposats de forma vertical, sobre una capa de morter de calç d'entre 10 i 15 cm. Els còdols estan lligats entre ells amb el mateix morter. La part superior dels còdols, la que conforma el nivell de circulació del paviment, està treballada per tal que sigui llisa i fàcil d'anivellar i de transitar. Aquest paviment correspondria al nivell de circulació d'època moderna del carrer de Santa Clara.

Tot i que no hem pogut recuperar material arqueològic associat a aquest paviment, per la seva construcció i les relacions estratigràfiques d'aquest amb els estrats i les estructures que s'han trobat per sota, podem acotar la seva cronologia entre els segles XVI i XVIII.

Segons les directrius de l'equip tècnic del Servei de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, es va fer l'ampliació de l'espai d'intervenció més enllà dels límits del projecte de l'obra per tal d'obtenir el màxim d'informació de les troballes. Aquestes directrius suggeriren fer dos sondeigs d'aproximadament 2 x 2 m, dins d'aquesta ampliació, a l'est del paviment de còdols, per determinar el procés constructiu del paviment i l'existència d'estratigrafia arqueològica associada.

El primer sondeig s'ubicava a l'extrem sud – oest del Sector 1. A nivell d'estratigrafia, sota el paviment de còdols, es va constatar un primer nivell d'argila marró barrejada amb petits fragments de material constructiu, el qual esdevindria la preparació del mateix paviment. Aquest nivell s'assentava sobre un segon estrat compost per argiles compactes amb carbons, restes òssies de fauna i petits fragments ceràmics de cronologia romana. S'estableix que aquest estrat seria fruit d'un procés sedimentari de tipus al·luvial.

El segon sondeig es va efectuar a l'extrem nord – oest del Sector 1. Per sota el paviment de còdols hi trobàrem restes d'una antiga canalització (UE 1011) que consta d'una coberta feta amb blocs de pedra lligats amb morter de calç i fragments de material constructiu que s'assenta directament sobre dos murets laterals construïts a partir blocs de pedra de diferent mida i forma de nou lligats amb morter de calç. Aquests paraments s'assenten sobre la base de la mateixa canalització, la qual està composta de rierencs planers i també units amb morter de calç. A mode interpretatiu, i en base els antecedents arqueològics de la zona, la canalització localitzada seria d'entre els segles XV i XVI (Fig. 1).

Sector 2

En aquest segon sector, situat més al nord, entre el punt on desemboca a Santa Clara el carrer Perill i la placeta en la qual acaba el carrer de l'Obra, s'hi van localitzar diverses estructures. L'excavació de la rasa (que un cop ampliada feia 8,30 m de llarg per 2,60 m d'ample) ens va permetre localitzar vestigis de diferents fases constructives. Hem establert una fase més recent d'època Moderna (XVI-XVIII) i una altra d'època Baixmedieval (XIII-XV), a partir de la informació que ens proporciona l'aparell dels murs i el material arqueològic que s'hi ha trobat associat. Algunes d'aquestes estructures estan molt afectades per les rases de serveis fetes als anys 90.

La principal estructura d'època Moderna d'aquest sector és el mur U.E. 2007. Aquest és un mur d'orientació Nord-Sud, construït amb blocs de pedra desbastada i rierencs irregulars lligats amb morter blanquinós. No coneixem l'amplada d'aquest mur, ja que ha estat destruït parcialment per diverses rases de serveis, però la part visible fa uns 55 cm d'ample. Per raons logístiques no es va poder excavar tota la potència del mur i només en vam veure uns 80 cm. Pel que vam poder observar quant a les seves mesures i el seu aparell, aquest mur podria correspondre a un edifici de tipus industrial o agrari i no a un de tipus domèstic. Tenint en compte els antecedents històrics de la zona, aquest mur podria formar part d'un antic molí o d'alguna infraestructura relativa a la de canalització d'aigües (Fig. 2).

Adossada a aquest mur 2007, i inserida en el perfil est de la rasa, hi ha una claveguera (U.E. 2018) feta amb blocs de pedra irregulars i còdols lligats amb morter blanquinós, barrejats amb alguns fragments de ma-

terial constructiu. La coberta de la canal és de lloses de pedra irregulars d'uns 10 cm de gruix i la solera, de rajols de ceràmica cuita de 15 per 30 cm. Dins el farciment d'aquesta canalització hi vam trobar diversos fragments de ceràmica que daten l'amortització d'aquesta canal als voltants del segle XVIII.

D'una fase constructiva més antiga, la que hem identificat com a baixmedieval, tenim dues d'estructures que trobem a les zones sud i oest d'aquest sector. La primera es troba al sud del Sector 2 i és el mur al qual hem donat la U.E. 2024, fet amb còdols irregulars i lligat amb un morter de calç groguenc. Aquest mur discorre en direcció nord-oest / sud-est i se li recolza directament a sobre el mur U.E. 2007. Podem donar una cronologia per aquest mur i situar-lo en època baixmedieval, ja que en els estrats associats a l'estructura s'hi han localitzat fragments de ceràmica de l'època.

A l'Oest de la canalització de pluvials contemporània (i tallat per la rasa d'aquesta) hi trobem el mur U.E. 2014. Aquest mur té una orientació nord-oest / sud-est i és fet de rierencs i blocs de pedra de mides diverses lligats amb morter de calç groguenc. No en podem saber la funcionalitat ja que l'estructura està molt malmesa per les rases de serveis i també pel fet que continua més enllà del sector excavat. El que si que podem dir és que es tracta d'una edificació baixmedieval, ja que en els estrats associats hi hem trobat fragments de ceràmica grisa pròpia d'aquesta època. En secció hem observat que aquesta estructura faria una amplada de gairebé 1,40 m. Degut a la destrucció causada per la rasa de la claveguera situada al mig del sector, no podem aventurar la funcionalitat d'aquesta estructura.

BIBLIOGRAFIA

CANAL, J., CANAL, E., NOLLA, J. M., SAGRERA, J. 2013, *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Girona: Ajuntament de Girona. Història Urbana de Girona. Reconstrucció Cartogràfica, 10.

GONZÁLEZ, A. 2018, *Memòria arqueològica. Rehabilitació de la central elèctrica del Molí*. Memòria inèdita.

Intervenció arqueològica a la Biblioteca de Sant Joan de les Abadesses (Sant Joan de les Abadesses, el Ripollès)

Xavier Aguelo, Montserrat Freixa

Atics, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Sant Joan de les Abadesses

Comarca
Ripollès

Cronologia
Segles XIII - XIX

Tipus de jaciment
Edificació

Dates de la intervenció
Maig 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Aguelo Mas

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses

La intervenció arqueològica es va dur a terme a l'actual Biblioteca de Sant Joan de les Abadesses (plaça de l'arquitecte Duran i Reinals, s/n). L'actuació, de caràcter preventiu, va precedir l'execució de la segona fase del *Projecte de Rehabilitació i Ampliació de la Biblioteca* amb l'objectiu d'avaluar el potencial arqueològic del subsol per a la redacció del projecte definitiu.

Segons la planimetria històrica, l'interior de l'immoble podien allotjar-se les restes de la capella de Sant Vicenç, originària de l'antic Hospital de Sant Joan. Aquest complex es va traslladar al seu emplaçament actual entre els anys 1937 i 1940. Posteriorment, en aquest espai es va construir el convent de les Germanes Carmelites i el Col·legi Abadessa Emma.

TREBALLS REALITZATS

L'actuació va consistir en l'obertura de tres cales d'1,5 x 1,5 m, distribuïdes en les sales on es preveia la localització de l'esmentada capella.

Cala 1: Es va documentar el mur UE105, bastit amb pedres de mides diverses i lligades amb morter de calç (Fig. 1). Aquesta estructura presenta una orientació divergent respecte a la façana actual, fet que en confirma l'anterioritat cronològica. A uns 70 cm d'aquest mur es va identificar la seva banqueta de fonamentació (UE106), el límit de la qual se situa 20 cm per sota. No es va localitzar cap trinxera de fonamentació ni paviment associat. Els estrats adossats al mur (UE102 i UE103) corresponen a un abocament de terres amb



Figura 1. Imatge de la cala 1 un cop finalitzada.

presència de carbons, material constructiu i ceràmica datada entre finals del segle XVII i principis del XVIII.

Així mateix, sota el tancament perimetral actual es va localitzar el mur UE107. Aquest seguia la mateixa direcció que la façana actual però amb una amplada superior. També es va identificar la seva banqueta de fonamentació (UE108). No es localitza cap pavimentació associada amb aquest mur.

Cala 2: Sota el nivell de circulació actual es va detectar un abocament de terres orgàniques (UE201) amb restes constructives (teules, pedres) i ceràmica del segle XIX. En aquest sondeig no es va esgotar la seqüència arqueològica.

Cala 3: Sota el paviment actual es va registrar un nivell d'argiles compactades (UE301). Per sota d'aquest va aparèixer un estrat de terres argiloses fosques amb presència de rajols, carbons, teules i ceràmica dels segles XVII i XVIII. En aquesta cala tampoc es va exhaurir la seqüència estratigràfica.

CONCLUSIONS

El subsol de la biblioteca reflecteix una dinàmica d'intensa remodelació topogràfica a partir del segle XVII caracteritzada per grans moviments de terres.

L'obertura dels tres sondeigs arqueològics ha permès una aproximació preliminar a la seqüència estratigràfica del subsol. Cal tenir en compte que la superfície excavada (4,5 m² en total) representa una mostra reduïda respecte als 150 m² de la planta de l'edifici, fet que condiciona l'abast de les conclusions.

Les restes estructurals es concentren exclusivament a la Cala 1, on es van identificar dos murs anteriors a l'edifici actual. Als altres dos sondeigs no es van documentar estructures, sinó un potent abocament de terres que tindria com a funció elevar la cota de circulació de l'edifici modern en gairebé un metre. Aquest aportament de terres, determinat a les tres cales de forma molt homogènia, es data majoritàriament al segle XVII.

Des del punt de vista històric i evolutiu, s'extreuen les conclusions següents:

1. Fase medieval (segle XIII): Tot i que les fonts documentals constaten l'existència d'un hospital medieval en aquest espai, la intervenció no ha aportat cap evidència material d'aquesta fase.
2. Destrucció del segle XVII: Les fonts indiquen que al segle XVI s'aixecà una capella dedicada a Sant Vicenç Màrtir que va ser destruïda el març de 1690 pel sergent major Montaner, juntament amb la resta de l'hospital. La intervenció no ha aportat cap evidència material d'aquesta fase.
3. Fase moderna (segle XVIII): El mur més antic localitzat (UE 105) podria correspondre a la nova capella erigida l'any 1705. Els estrats adossats, amb ceràmiques de reflex metàl·lic i blau de la ditada, confirmen un horitzó de finals del segle XVII i principis del XVIII.
4. Fase contemporània (segle XIX): El mur UE 107, amb un gruix considerable de 80 cm, podria relacionar-se amb l'ampliació de la capella documentada l'any 1847.

BIBLIOGRAFIA

PARASSOLS, P. 1894, San Juan de las Abadesas y su mayor gloria el Santisimo Misterio, *El hospital y casa de enseñanza de niñas*. Vic: Tipografia católica de San José, (3a. ed), 141-142.

ESTEVE, J. 1986, Un hospital de vuit-cents anys. *Hospital Geriàtric Municipal de Sant Joan de les Abadesses. Commemoració de 25 anys de servei de les Germanes Serventes de la Passió*. Sant Joan de les Abadesses: Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses, Impremta Baronal.

Carrer de l'Empordà núm. 4 de Marzà (Pedret i Marzà, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Pedret i Marzà

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XIII - XX

Tipus de jaciment
Casa Forta

Dates de la intervenció
Desembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Pedret i Marzà

La intervenció arqueològica realitzada a la casa del carrer de l'Empordà núm. 4 de Marzà va venir motivada pel projecte de *Rehabilitació de la casa de propietat municipal del c/ Empordà 4, cantonada plaça Joc de la Pilota de Marzà*, de l'arquitecte Joan Falgueras Font i l'arquitecte tècnic municipal Josep Alegrí Padern. Aquest projecte preveu posar de nou en funcionament l'habitatge i crear-hi un centre cultural. Ateses les troballes realitzades en el mateix lloc l'any 2020, i tenint en compte que les muralles i el castell de Marzà, dins les quals s'ubicaria la casa, tenen la màxima protecció patrimonial per la seva declaració com a BCIN, des de l'any 1949, amb la categoria de Monument Històric, amb el núm. 1215-MH, la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural va acordar autoritzar les obres previ control arqueològic i excavació de les restes que hi poguessin aparèixer.

El primer esment que es coneix del lloc de Marzà (*Marciano*) és de l'any 902, mentre que el del territori i lloc de Pedret (*Petreto in comitatu Petralantense*), amb el qual es vincularà al llarg de la història, és posterior, de l'any 953. Dins aquest territori i al lloc de Marzà hi tenia un alou la comtessa Guisla d'Empúries, que l'any 1060 el va donar a la Seu de Girona, juntament amb altres possessions: "*Et dono eidem domui canonicae alodium quod est infra terminos parrochiae Sancti Stephani de Pedret in loco qui vocatur Mardan et infra ejus terminos*" (Marca 1688, Ap. CCLII, cols. 1118-1120). En el document veiem com el lloc de Marzà ja es trobava inclòs dins els límits de la parròquia de Sant Esteve de Pedret.



Figura 1. Plànol de la casa a nivell de planta baixa, amb l'àmbit excavat l'any 2024 al sud dels excavats l'any 2020.

La primera dada documental sobre el castell de Marzà no apareix fins el segle XIII, concretament l'any 1262, i fa referència als seus senyors. El primer que es coneix és el cavaller Ramon d'Empúries (fill d'Ademar d'Empúries), al que va succeir el seu fill Galceran de Sales que, a la seva mort, havent traspassat també els seus fills, va instituir hereu al seu germà Simó de Sales. En aquesta línia de successions, el castell havia quedat endeutat i Simó de Sales el va acabar venent al monestir de Sant Pere de Rodes, l'any 1288, en temps de l'abat Ramon, cenobi que ja tenia possessions en el lloc. El castell apareix amb el nom d'*Amarsà*. El preu de venda fou de 72.000 sous, i les condicions foren en franc alou, inclosos tots els termes, jurisdiccions i altres drets. És probable que a partir d'aquest moment el castell acabés essent residència dels abats de Sant Pere de Rodes. Aquesta situació va provocar diversos litigis entre l'abat i els comtes d'Empúries, que es van resoldre l'any 1308, mitjançant una sentència arbitral dictada per l'ardiaca de Besalú, Arnau de Soler, que va reconèixer el domini del monestir sobre la vila de Marzà, a més de Vila-sacra i el Far. L'abat, però, quedava obligat a prestar homenatge als comtes d'Empúries. Aquest domini va ser reconegut un segle després pel rei Martí, el 1402, i també s'explicita en la presa de possessió de l'abat Ferran l'any 1509. Les propietats del monestir de Sant Pere es varen mantenir fins a la desamortització de 1835. El procés de subhasta i venda de les finques rústiques es va fer entre els anys 1843 i 1844, i aquestes acabaren en mans de particulars.

A partir del que acabem de relacionar, tot apunta que el de Marzà era un castell termenat, això vol dir que tenia circumscrit un territori sobre el qual exercia la seva jurisdicció. S'ha apuntat que aquest terme coincidia amb el que tenia adscrit la parròquia de Sant Esteve. No sabem l'origen precís del castell, tot i que, com hem vist, el lloc ja existia al segle X. Tampoc coneixem quins eren els senyors de Marzà abans que el castell passés a mans dels cavallers als quals ens hem referit més amunt. Hem de tenir en compte que el castell o *castrum* era una fortificació diferenciada i preeminent, situada dins el recinte emmurallat o *forciam* de Marzà. Així queda ben clar en la documentació publicada per Josep Maria Gironella: a la primera referència del castell, de l'any 1262, i en relació a una propietat que hi havia dins la fortificació, es diu que es trobava "*intus forciam de Marzano, subtus castrum*" (Gironella 2015, 83). En aquests moments el lloc ja apareix com una entitat de població ben formada, per la qual cosa creiem que podríem fer recular la cronologia del castell i de les muralles de Marzà almenys uns anys enrere. Gironella és de l'opinió que aquest recinte ja hauria quedat pe-



Figura 2. Vista general de l'espai, des de l'W, un cop finalitzada l'excavació. A l'esquerra de la imatge, restes del talús de la muralla del castell i de l'estructura semicircular que s'hi va adossar durant la segona fase (Foto AMPuig).

tit a mitjan segle XIII, atès que algunes construccions es varen aixecar *extra forciam*. Aquestes varen formar el barri de Marzà (*Barri de Marziano*), que ja es documenta a final del segle XIII, format per albergs, masos, corrals o cortals per al bestiar, petites feixes de terra, eres i patis (Gironella 2015, 79). La mateixa documentació permet saber que la força de Marzà disposava de valls (*vallibus forcie*), i que dins el castell l'abat hi tenia una presó: "*carcere dicti domini abbatis in quan detentus eres in castro de Martsano*". També consta que al costat del castell hi havia un carrer: "*vicho qui est iuxta castrum*".

Del recinte emmurallat es conserven alguns trams, mentre que la resta ha estat enderrocada o absorbida pel creixement urbà de la vila. A l'extrem nord-oest hi ha una gran bestorre de planta cilíndrica i dos trams de llenços de muralla, immediats a l'oest i nord. Tant la torre com els murs estan atalussats. Seguint el sentit de les agulles del rellotge, direcció est, on hi ha la plaça del Joc de la Pilota, s'ha considerat que el mur perimetral de la casa que ens ocupa n'era una part; la hipòtesi que hem defensat en anteriors ocasions, però, és que la muralla passaria més a l'est (Puig 2023). Aquest recinte, de planta quadrangular, tancaria al sud una mena d'eixample, on queden restes un portal d'accés -angle SE-, algun fragment de muralla, com ara a l'espai de la plaça Major. A la part restant i fins a trobar el tram del llenç oest, la muralla està tapada o destruïda per la construcció de cases i patis.

L'excavació es va limitar a l'àmbit situat al sud de la casa que ens ocupa, que és el que es troba un cop traspassada la porta d'accés des del carrer de l'Empordà, estança que té una planta rectangular, orientada en sentit est-oest, amb una superfície interior d'uns 15 m^2 (Fig. 1). Les dues estances que venen a continuació, al nord, ja es varen excavar l'any 2020 (Aguelo 2020), espai on es van posar al descobert unes sitges, l'amortització de les quals, un cop revisats els materials, datem entorn del segle XIII. L'excavació va permetre determinar una seqüència d'ocupació del lloc en 5 fases. La més antiga correspondria a la construcció del mur perimetral nord de la sala, que coincideix, precisament, amb la façana sud del castell. Tot i que aquesta estructura està molt malmesa i reformada, es varen localitzar restes del talús de la base. Aquest consistia en una paret d'uns 30 cm d'amplada, construïda sobre el terreny natural i aplacada contra un graó retallat a l'argila, sobre el qual la muralla hi fonamentava directament. El parament era de pedres de tipus i formats diversos, lligades amb morter de calç i sorra (Fig. 2). Tot i que el material recuperat fou escàs i poc significatiu, es va proposar una datació per a la construcció *postquem* segle XIII.

En un moment que no s'ha pogut precisar, però que es va situar a partir de final del segle XV/principi del segle XVI, s'hauria refet l'angle SE del castell. No sabem les causes d'aquesta reconstrucció, el cert és que havia quedat afectada bona part de la cantonada, detall que també ja s'havia observat en l'estudi de paraments realitzat l'any 2023 (Puig 2022). La reparació es va fer una mica reculada respecte dels murs existents, també damunt d'un talús, i l'angle es va reforçar amb carreus de granit disposats a trencajunts. Després s'hi va afegir una estructura de forma semicircular, fonamentada en el terreny natural, feta amb un parament de pedres diverses, tant de format com de tipus, combinades amb fragments de maons, tot ben lligat amb morter de calç i sorra.

Hem de tenir en compte que en aquestes dues fases anteriors, l'espai de l'àmbit excavat quedaria a extramurs del castell, terreny que queia en pendent tant cap a l'est com cap al sud. Un cop el castell va deixar de ser la residència dels monjos a la vila, i ja definitivament a partir de la desamortització de 1835, l'àrea que ocupava es va reconvertir i adequar per allotjar-hi habitatges. A aquesta fase correspon un primer anivellament i arranjament del terreny, damunt del qual es varen excavar els fonaments dels murs que varen servir per a delimitar un tancat o pati de la casa. Aquesta recon-

versió de l'espai va comportar l'obertura d'una porta en el mur de la muralla per a poder accedir a l'interior de l'habitatge, i d'una altra en el pati, ambdues comunicades per una rampa. Aquesta fase es va datar en un context del segle XIX avançat.

Ja dins el segle XX, segurament durant la segona meitat d'aquest, es varen elevar els murs del pati amb unes parets de totxana, damunt de les quals es va fer una eixida que ampliava la casa a nivell de planta pis. És ara quan tot el sistema de baixants de la casa es varen fer passar per l'àmbit que vàrem excavar, canalitzacions que es varen comunicar amb els serveis existents sota el paviment del carrer actual. Un cop acabats els desguassos, amb els corresponents registres, el terra es va tornar a pavimentar amb un sol de maons reaprofitats.

La fase més recent, datada, molt probablement a final del segle XX, vindria determinada per l'elevació del paviment anterior i la construcció d'un altre de nou, aquest a base de toves ceràmiques quadrades.

BIBLIOGRAFIA

AGUELO, X. 2020, *Memòria de la intervenció arqueològica d'urgència al carrer Empordà, núm. 4, cantonada amb plaça Joc de la Pilota, núm. 8 (Pedret i Marzà – Alt Empordà)*. Memòria inèdita, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.

GIRONELLA, J. M. 2015, *Viure en una parròquia catalana baixmedieval. Pedret i Marzà (1285-1348)*. Pedret i Marzà: Ajuntament de Pedret i Marzà.

MARCA, P. de 1688, *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*. Paris: Tipografia de Francesc Muguet.

PUIG, A. M. 2022, *Memòria d'excavació. Muralles de Marzà (Pedret i Marzà, Alt Empordà)*. Memòria inèdita, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, Núm. 36263.

PUIG, A. M. 2023, *Edifici del carrer de l'Empordà núm. 4 (Pedret i Marzà, Alt Empordà)*. Memòria inèdita, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, Núm. 39627.

Can Masaller de Foixà: evolució històrica i arquitectònica d'un mas construït sobre la muralla del castell

Miquel Àngel Fumanal, Àngela González*

* Nord-est Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Foixà

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles XIII - XX

Tipus de jaciment
Masia / muralla / fortificació medieval / torre

Dates de la intervenció
Agost 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Miquel Àngel Fumanal

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

Can Masaller, també conegut com a Can Planiol, se situa al nucli de la Vila de Foixà, al vessant ponentí del recinte del castell, en una posició directament relacionada amb el traçat defensiu del conjunt. L'estudi històric i de paraments de la finca es va dur a terme amb motiu del projecte de rehabilitació i canvi d'ús de la pallissa del mas, amb l'objectiu de convertir-la en habitatge. La finca forma part del conjunt declarat BCIN (338-MH), atès que el Mas Masaller s'integra dins el recinte fortificat del castell de Foixà.

El castell de Foixà no apareix esmentat directament a les fonts fins a la segona meitat del segle XIII, amb les referències dels anys 1279 i 1280 a la *capella castri de Fuxano*. Tanmateix, el topònim i la menció d'*Arnaldi de Fuxan* al *Liber feudorum maior* (citat per Roig 2022, 73) permeten situar l'origen senyorial del lloc en una cronologia anterior, com a mínim des de finals del segle XII. Arquitectònicament, les estructures més antigues conegudes del castell s'han relacionat amb la baixa edat mitjana, especialment amb el recinte sobirà i la torre de l'homenatge, de tipologia atribuïble al segle XIII, tot i que no s'hi ha dut a terme cap intervenció arqueològica que ho corrobori.

Pel que fa al mas, l'actual Can Planiol conserva en bona part la configuració de l'antic Mas Masaller. La façana principal presenta una imatge renaixentista, amb obertures de notable qualitat formal, però aquesta construcció s'alça sobre un llenç anterior de muralla medieval. Les primeres referències documentals a la família Masaller corresponen a les darreries del segle XIV: l'any 1395

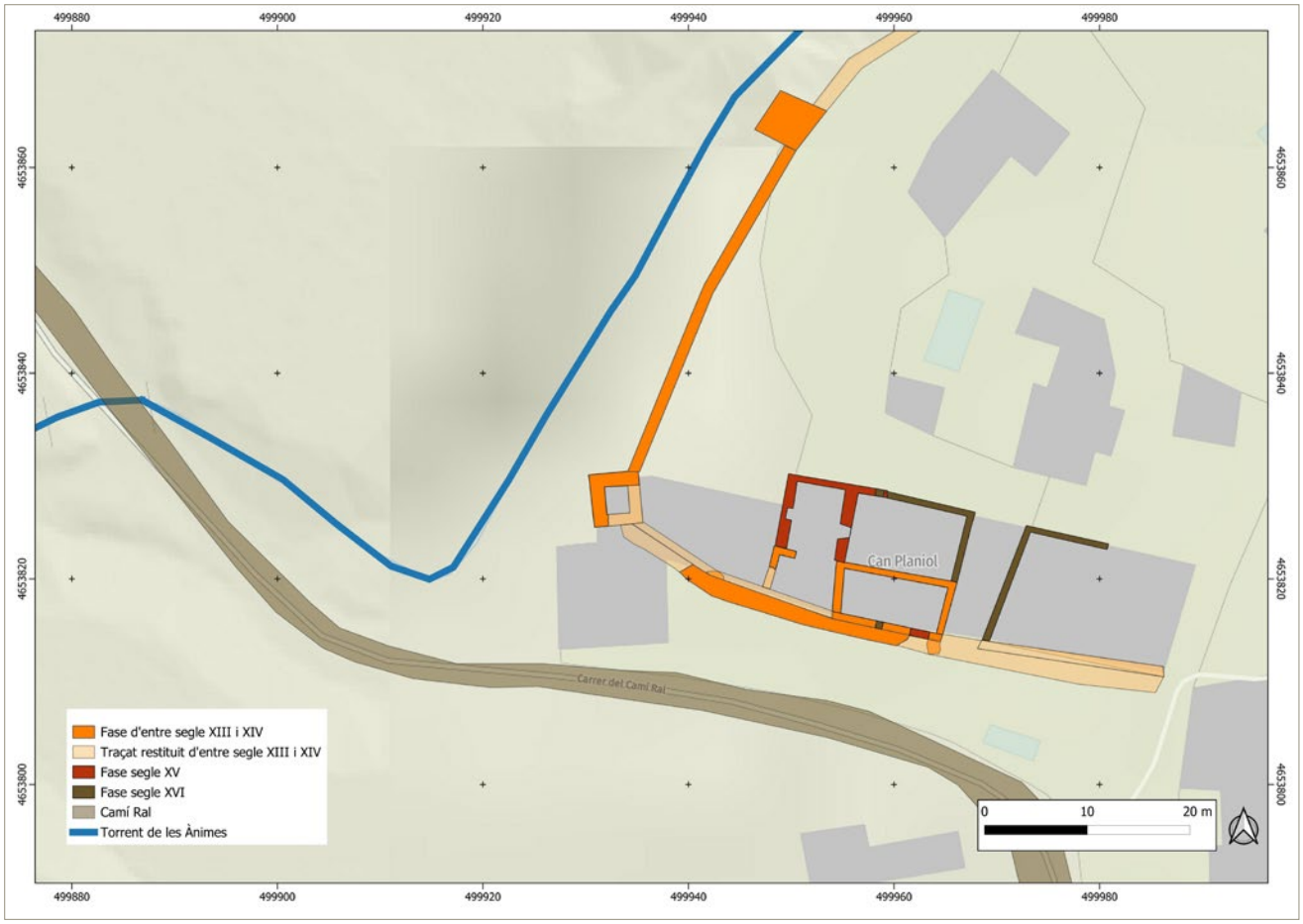


Figura 1. Mapa topogràfic amb superposició de la planta per fases de Can Masaller.

Bernat Alamany de Foxà d'Oriols establí a en Masellé un corral dins les muralles del castell, amb el cens d'una gallina. Aquesta notícia resulta especialment rellevant perquè permet relacionar l'ocupació de la família amb un espai intramurs, probablement proper o coincident amb l'àmbit de la finca actual.

Al llarg dels segles XV i XVI, la documentació escrita mostra una presència creixent de la família Masaller a l'entorn de Foixà, amb compres, vendes, censals, dots i transmissions patrimonials[1]. Aquest procés reflecteix una consolidació econòmica que podria haver-se materialitzat en la transformació de les estructures medievals en una casa benestant. El testament de Miquel Masaller, de 1547, i els documents posteriors permeten seguir la continuïtat familiar i patrimonial del mas durant l'època moderna.

L'estudi es va centrar en la zona afectada per les obres, corresponent a la pallissa, el paller i una estança annexa situada a l'est. Aquesta delimitació va venir condicionada per la manca de l'aixecament planimètric de la casa principal, fet que va limitar la lectura global de la masia. Tot i això, es va poder accedir a l'interior de l'edifici per documentar fotogràficament algunes estructures significatives, així com dur a terme l'aixecament de les façanes mitjançant fotogrametria. La lectura arquitectònica s'ha basat en la documentació dels paraments visibles, l'anàlisi tipològica de les obertures, la identificació de relacions estratigràfiques entre murs i reformes, i la comparació amb documentació gràfica històrica. Aquest darrer recurs ha estat fonamental, especialment pel que fa a les fotografies anteriors a 1925[2], que han permès restituir trams avui desapareguts de la muralla i de l'edifici medieval.

FASES CONSTRUCTIVES

La fase més antiga identificada correspon al sistema defensiu baixmedieval del recinte jussà del castell de Foixà, d'entre els segles XIII i XIV (Fig. 1). A la façana principal de Can Masaller es conserven diverses espitlleres obertes en el parament de la muralla. Aquest traçat continua vers el nord en forma d'escarpa fins a la zona

1 Documents del fons familiar inèdits regestats durant l'estudi.
2 Fotografies recuperades de Memoria digital de Catalunya i INSPAI.



Figura 2. Fotografia de la façana principal de Can Masaller on es documenten fins a tretze espitlleres. Font: Fons fotogràfic Rafael Masó, Valentí Fargnoli, abans de 1925.

del paller, on s'identifica una torre quadrangular parcialment amortitzada per les construccions posteriors. Des d'aquest punt, la muralla viraria en direcció est, en paral·lel al torrent de les Ànimes, aprofitant el desnivell natural generat pel curs fluvial. Aquest llenç defensiu protegia l'extrem sud-oest del nucli, una de les zones d'accés al conjunt des del camí Ral.

L'estudi ha permès restituir parcialment dit traçat sud-oest de la muralla, en relació amb un tram ja documentat anteriorment al carrer de la Vila, 7 (Llinàs 2016). A més, s'ha identificat un nou tram que discorre paral·lel al torrent de les Ànimes i que tancaria el recinte jussà per aquest sector. En aquest mateix traçat es documenta una segona estructura, situada uns 35 m al nord de la torre conservada dins l'edifici, que podria correspondre també a una torre rectangular vinculada al sistema defensiu del recinte.

A la finca es conserva actualment un tram d'escarpa de 14,40 m, tot i que les fotografies històriques mostren que el llenç continuava més enllà del que avui és visible. Aquestes imatges permeten identificar fins a vuit espitlleres més en un tram actualment desaparegut, fet que indica que, a inicis del segle XX, el conjunt defensiu conservava encara una extensió i una lectura arquitectònica més completes.

Dins aquesta mateixa fase baixmedieval s'han identificat diverses estructures intramurs que semblen dibuixar un primer edifici medieval adossat a la muralla. La concentració d'espitlleres documentades en aquest sector permet plantejar que es tractés d'una construcció amb una funció defensiva o auxiliar vinculada al castell, més que no pas d'un espai estrictament domèstic.

Durant el segle XV es produí una primera transformació significativa del sector. A partir de la fotografia històrica de la façana, s'ha documentat una finestra amb llinda en arc trilobulat, atribuïble tipològicament a aquesta cronologia (Fig. 2). També la porta principal, amb dovelles allargassades, podria correspondre a un moment baixmedieval. Aquestes obertures indiquen que el llenç defensiu començà a perdre la seva funció militar i que l'espai s'anà reconvertint en habitatge.

En aquesta fase s'ha proposat també la construcció del celler, que amortitzaria l'arc de mig punt de l'edifici anterior, així com una ampliació cap al nord visible a la façana posterior de l'edifici principal. Les fonts escrites documenten durant el segle XV la compra de terres per part de Francesc i Joan Masaller, fet que podria relacionar-se amb l'enfortiment patrimonial de la família i amb les reformes d'aquest moment.

La gran transformació de la finca, però, s'ha de situar al segle XVI. La façana principal conserva diverses obertures d'aquesta cronologia, entre les quals una finestra amb arc conopial rebaixat i una altra amb llinda en arc trilobulat. També la façana posterior i alguns elements interiors, com una finestra amb festejador actualment tapiada, indiquen una reforma important de caràcter residencial.

Aquesta reforma del segle XVI hauria donat a la masia bona part de la seva imatge històrica actual. La construcció es va fer sobre les estructures defensives precedents i va comportar la incorporació d'elements propis d'una casa benestant, en un moment en què la documentació mostra un desenvolupament econòmic de la família Masaller. És possible que Miquel Masaller fos l'impulsor d'aquesta reforma.

A partir del segle XVII, el paller que fins aleshores podria haver estat situat a les golfes de la casa s'amplià o es traslladà a un nou edifici annex. Aquest cos presentava una doble funcionalitat: corral a la planta baixa i paller al primer pis. La planta baixa es dividia en dos espais amb accessos diferenciats, mentre que el pis superior funcionava com un espai diàfan, obert i ventilat, adequat per a l'emmagatzematge de l'herba destinada al bestiar.

Durant el segle XVIII es construí un altre cos adossat a la masia principal, documentat a partir d'una inscripció parcial en una llinda on es conserven els dígits inicials "17". Aquesta construcció amortitzà un possible pas existent entre la masia principal i la finca veïna. Posteriorment, ja probablement al segle XIX, es bastí l'àmbit A1, que amortitzà la torre quan aquesta ja devia trobar-se en estat ruïnós. La construcció d'aquest nou cos comportà el desmuntatge parcial dels paraments sud i est de la torre i del tram de muralla que discorria entre aquesta i el pany conservat.

També s'ha documentat la construcció d'un molí al pati interior de la finca, atribuïble al segle XVII a partir de la llinda d'una de les finestres. Aquest edifici es bastí directament sobre el traçat de la muralla baixmedieval paral·lel al torrent, aprofitant-ne l'escarpa. Aquest fet exemplifica el procés de transformació funcional de la fortificació, que passà de formar part del sistema defensiu del castell a integrar-se dins les estructures productives del mas.

Les reformes contemporànies afectaren de manera significativa la lectura del conjunt. Les fotografies antigues permeten constatar que entre 1913 i 1925 es produí la destrucció de la zona sud-oest de la masia medieval i d'un tram de muralla amb espitlleres. A la fotografia de 1925 ja havia desaparegut el primer pis de l'edifici medieval i el llenç de muralla visible a les imatges anteriors.

Altres reformes recents inclouen l'obertura de finestres a la masia principal i als cossos annexos, sobretot a la façana nord, la construcció del porxo actual entre 1970 i 1977, i el canvi de forjat de la torre entre els anys 2010 i 2015. Aquestes actuacions han contribuït a alterar la lectura estratigràfica del conjunt, però també han deixat evidències que permeten reconstruir-ne parcialment l'evolució.

BIBLIOGRAFIA

LLINÀS, J. 2016, *Carrer de la Vila, 7 (Foixà, Baix Empordà)*. Memòria inèdita.

ROIG, P. 2022, El Castell de Foixà, *Revista del Baix Empordà* 79, 73-80.

Estudi històric i arqueològic del mas can Basses - la Torre (Camós, Pla de l'Estany)

Joan Llinàs, Emma Llach

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Camós

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
Segles XIII - XXI

Tipus de jaciment
Masia i torre

Dates de la intervenció
Desembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Llinàs Pol, Emma Llach Palmada

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

El desembre de 2025 es va dur a terme una intervenció arqueològica de documentació al mas can Basses - la Torre (Camós). Després d'un període d'abandonament, fa uns vint anys el mas fou objecte d'una primera rehabilitació que romangué inacabada. El 2025 es va redactar un nou projecte que, atès que el mas és BCIN, va comportar un estudi històric arqueològic de documentació, amb lectura de paraments i recerca documental.

DADES HISTÒRIQUES

El mas es troba al nord del municipi de Camós, al veïnat d'en Ponç, i pertany a la parròquia de Sant Vicenç de Camós, documentada des del 1058. L'any 1334, l'abat de Banyoles s'apoderà de la jurisdicció de Sant Vicenç i Santa Maria de Camós, però l'any 1698 les dues parròquies ja constituïen una batllia reial.

El primer esment del mas, conegut inicialment com a mas Verdera, data del 1268, i pertanyia a Joan Verdera i a la seva muller Berenguera, els quals l'any 1273 en feren heretament al seu fill Berenguer. El 1448, un altre Joan Verdera figura com un dels remences de Camós convocats a la crida per escollir els representants dels camperols en les seves reivindicacions. Un "Verdera" de Camós, finalment, apareix en el fogatge de 1497.

L'any 1629 es van casar els tres fills del matrimoni format per Jaume Verdera i Montserrada: Jaume, Cebrià i Jeroni. El 1686 el mas havia canviat de mans, i pertanyia a Josep Sió, botiguer de teles de Barcelona, que el deixà en testament al seu fill Joan, encara infant, reservant l'usdefruit a Isabel Mora, la seva esposa.



Figura 1. Planta general del mas amb indicació de les diferents fases constructives (Joan Llinàs, Gabriel López, Atri Cultura i Patrimoni SLU)

L'usdefruit d'Isabel Mora fou de 50 anys, fins que va morir l'any 1736 després d'haver sobreviscut al fill, mort sense descendència. L'any 1756 el mas pertanyia la seva neboda-neta, Eulàlia Pujol Sió, que estava casada amb Fèlix Vinyals de la Torre, membre d'una destacada família barcelonina amb masia al barri de les Corts i casal al carrer Sant Pere Més Alt. Heretà el mas la seva filla Gertrudis, casada amb Fèlix Vila, hisendat de Tona (Osona), i després passà a Felipa Vila i Vinyals de la Torre, casada el 1802 amb Ramon de Clascà.

En fou després propietari llur nebot-net, Josep Maria Molins i de Clascà, qui el 1877 el va inscriure en el Registre de la Propietat. L'heretà el seu fill Joaquim Molins i Galí, que va morir solter el 1904 i el va deixar a les seves germanes Concepció i Teresa. El mas fou menat en tots aquests anys per masovers, encara que els propietaris hi endegaren unes importants reformes i ampliacions que li van donar l'aspecte amb què va arribar a la rehabilitació endegada entorn de l'any 2000, uns anys després que marxessin els últims masovers i que els darrers hereus directes de la família Molins es venguessin el mas. Les obres van quedar inacabades i el mas fou tornat a vendre, aquest cop als propietaris actuals.

ESTUDI ARQUEOLÒGIC CRONO-ESTRUCTURAL

Trets generals

El mas dibuixa en planta un trapezi d'entre 27 i 25 m de llarg (E-W) per una amplada d'entre 21 i 17 m (N-S), amb tres ales disposades enotrn d'un pati interior de planta allargassada: el cos oest a ponent, l'ala sud a migdia i el cos est a llevant. Al vèrtex nord-oest sobresurt de la façana nord una torre quadrangular, mentre que el cos oest s'allargassa sobresortint de la línia de façana sud. Interiorment, l'edifici està distribuït en dues plantes, llevat de la torre, que en té quatre, i el porxo o ala sud, que només en té una.

Hem pogut establir diverses fases constructives:

- Fase I. Torre (medieval, segle XIII?)
- Fase II. Mas principal, amb dues subfases:
  - Fase IIa. Cos oest, crugia occidental (segle XIV).
  - Fase IIb. Cos oest, crugia oriental (segles XV-XVI).
- Fase III. Ampliació del mas: construcció de l'ala sud i del cos est, i ampliació sud de la crugia occidental.
- Fase IV. Reconstrucció del cos est (segle XIX) i reformes menors.
- Fase V. Reformes recents (segle XXI)



Figura 2. Façanes sud (esquerra) i est (dreta) amb indicació de les diferents UE (Joan Llinàs, Gabriel López, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

La Torre

La construcció més antiga és la torre, que ja existia al segle XIV. Tenint en compte que els Verdera estan documentats des del segle XIII, cal dur almenys a aquest moment la cronologia de la torre. D'altra banda, la tipologia arquitectònica del mas-torre medieval, propi d'aquest moment i on es barregen atribucions residencials i defensives, s'hi adiu perfectament.

És una construcció de planta quasi quadrada, de 6 m de costat i 13 m d'alçada, compartimentada en quatre plantes. S'ubica al vèrtex nord-oest del conjunt, i sobresurt de la línia nord de façana. Presenta diverses obertures exteriors, entre les que destaquen la galeria de la planta superior, que antigament era un terrat emmerletat, i algunes finestres i espitlleres.

L'accés a l'interior de la torre es fa des de la planta noble del cos oest, a través d'una porta d'arc de mig punt de pedra que dona pas a una escala de cargol i sobre la qual hi ha restes d'un matacà. Al pis inferior s'hi pot accedir només des de la planta baixa a través d'una porta oberta en un moment posterior.

Cos oest, crugia occidental

El cos oest fou el cos principal del mas fins al segle XIX. És un edifici de planta gairebé quadrada, de 16,5 m x 15,5 m, de dues plantes i façana principal al sud. Està distribuït en dues crugies (una a l'est i l'altra a l'oest).

L'occidental és la més antiga i la que ha preservat els elements arquitectònics més remarcables. D'una amplada d'entre 9 i 10 m, es desenvolupa a redós de la torre, amb la qual es comunica a través de sengles portes a cada planta. Està distribuïda en dues plantes, actualment diàfanes, però que estaven compartimentades en diverses estances abans de les darreres reformes.

A les façanes nord i sud s'hi obren els elements arquitectònics més interessants. A la façana sud, el portal adovellat que fou la principal porta forana del mas i que cal datar a finals de l'edat mitjana o a inicis de l'edat moderna. Per altra banda, a la façana nord, destaca una finestra coronella de dos arcs de mig punt amb una columneta amb capitell i base esculpits, amb unes característiques (rosetes als cimacis i a la taula, guardapols...) que en permeten una datació a mitjans-finals del segle XIV. A la planta baixa s'obre un portal de mig punt adovellat de construcció recent.

La façana oest d'aquesta crugia occidental ha estat sempre un dels murs perimetrals de l'edifici, ja que afronta a un antic camí avui transformat en carrer. En aquesta façana hi ha diverses finestres d'èpoques dife-

rents, des del segle XVI fins al XIX, i al sud s'hi aprecia la marca d'una antiga teulada.

Aquesta crugia fou perllongada cap a migdia en un moment posterior amb un cos de dues plantes, de 7 x 5,20 m. L'estança de la planta baixa d'aquest cos fou una cuina, tal com es desprèn de la preservació del forn i de l'empremta d'una xemeneia. Situem la construcció d'aquesta ampliació sud als segles XVII-XVIII. Posteriors reformes haurien modificat la coberta i reconvertit l'espai d'emmagatzematge original de la planta superior en habitació interior.

Cos oest, crugia oriental

La crugia oriental és més estreta i una mica més llarga. La planta baixa era un estable, amb sostre de volta de pedra, i l'estança del pis superior ha estat molt modificada arran de les reformes modernes. De les obertures originals cal destacar la finestra central del mur est, d'arc conopial. Una antiga porta, avui paredada, permetia la comunicació amb la planta noble de la crugia occidental.

La construcció d'aquesta crugia cal dur-la a finals del segle XVI-principis del XVII. Posteriorment, el seu extrem meridional fou modificat perquè la construcció de l'ala sud va comportar l'enderroc del mur original de migdia. Aquesta reforma cal datar-la entre els segles XVII i XVIII.

Ala sud

L'ala sud és una llarga porxada d'uns 21,5 m de llarg per 5 d'ample, que constitueix el perímetre meridional del mas. D'una planta, al sud presenta dos grans arcs de mig punt a la façana, una porta al mur est i una gran obertura dovellada d'arc rebaixat al mur oest. El mur nord d'aquesta ala és el mateix que delimita per migdia la crugia oriental, i s'hi obre un portal dovellat d'arc rebaixat que dona accés al pati.

L'ala sud s'adossà a l'antic vèrtex de la crugia occidental, la qual cosa va comportar que els espais que queden al nord (crugia oriental, pati i cos est) siguin una mica més llargs que la crugia occidental.

Les reformes de principis del segle XXI van habilitar una terrassa sobre l'ala sud, que antigament no existia atès que hi havia una segona planta de construcció posterior i sense valor patrimonial, destinada a tasques agrícoles.

Cos est

El cos est és rectangular, de 16,5 x 7,5 m, delimitat a l'oest pel pati i a migdia per l'extrem est de l'ala sud. A l'est s'hi obre la façana principal i a l'extrem nord hi ha una terrassa habilitada sobre un cobert que sobresurt de la línia de façana i que és una ampliació del segle XIX.

El mur de façana est d'aquest cos pertany a una reconstrucció d'aquesta part del mas que es va fer al segle XIX, igual que el portal d'arc rebaixat i les dues finestres del centre de la planta superior. També quasi tota la resta del cos est és fruit de la reforma del segle XIX, realitzada sobre les restes de l'edifici anterior, del segle XVII, del qual en queden alguns testimonis, sobretot en el costat nord de la façana oest, on podem veure una part del mur anterior, o a la cara externa de la façana nord, on s'aprecia el carener de l'antiga teulada.

A diferència del pis superior, molt modificat, la planta baixa ha conservat la distribució original del segle XIX, subdividida en tres parts. La porta forana dona accés a l'espai central, distribuïdor, on hi ha l'escala d'accés al pis superior i les portes d'arc rebaixat que permetien passar als dos espais laterals. Aquestes tres estances estan cobertes amb voltes, de travertí la del costat nord i de maó massís la central i la del sud. Interiorment, s'aprecia com a la part baixa del mur oest de l'estança sud s'hi preserva el mur de la primera fase.

Així, el cos est fou bastit contemporàniament al cos sud als segles XVII-XVIII, però va patir una reforma quasi total al segle XIX, que va comportar, de fet, la construcció d'un habitatge nou.

El pati

El pati queda delimitat pels tres cossos esmentats, i al nord resta tancat per un mur cec. És un espai de planta trapezoidal allargassada, de 15 m de llarg per una amplada d'entre 3,35 i 5,11 m. S'hi accedia per sota del porxo de l'ala sud a través del portal allà existent, i també es comunicava amb el cos oest a través d'una porta conservada al costat nord del mur de ponent.

Aquest pati s'origina al segle XVII-XVIII en bastir-se l'ala sud i el cos est. Als segles XIX i XX s'empetitís amb la construcció, al nord i al sud, de sengles estances en dos nivells, de manera que restà com un petit espai de planta quadrada al centre del mas. Les darreres reformes eliminaren aquests afegits, de manera que el pati va acabar recuperant les seves dimensions originals.

Intervenció a la plaça Perpinyà, 8 de Banyoles (Banyoles, Pla de l'Estany)

Anna Augé, Ariadna Traveset

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Banyoles

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
Segle XIV

Tipus de jaciment
Fossat de la muralla

Dates de la intervenció
Setembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Augé Santeugini, Ariadna Taveset Civit

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La recerca arqueològica dels darrers anys al nucli antic de Banyoles ha permès recuperar diversos testimonis del recinte fortificat medieval. Malgrat la desaparició de bona part de la muralla, les intervencions preventives han aportat dades essencials per restituir-ne el traçat i valorar-ne l'evolució històrica. En aquest context s'inscriu la intervenció efectuada a la plaça Perpinyà, 8, situada dins l'àrea de protecció arqueològica definida pel Pla Especial del Nucli Antic de Banyoles i pel planejament urbanístic municipal (Fig. 1).

L'actuació es va plantejar inicialment com un control arqueològic dels moviments de terres associats a la construcció d'un habitatge unifamiliar. Tanmateix, la localització del retall del fossat de la muralla va convertir l'obra en una oportunitat per documentar un sector poc conegut del sistema defensiu baixmedieval. L'interès principal de la descoberta rau no només en la confirmació del traçat del fossat en aquest punt de la vila, sinó també en la informació que aporta sobre l'aprofitament del travertí local i sobre els processos posteriors de rebliment i integració d'aquest espai en la trama urbana moderna i contemporània.

CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC

La formació de Banyoles està vinculada al monestir de Sant Esteve i al sistema de recs que, des de l'edat mitjana, va estructurar el desenvolupament econòmic i urbà de la vila. El recinte emmurallat, iniciat entre els segles XIII i XIV i consolidat durant la baixa edat mitjana, responia a la necessitat de protegir un espai urbà en creixement i de controlar-ne els accessos. La mura-

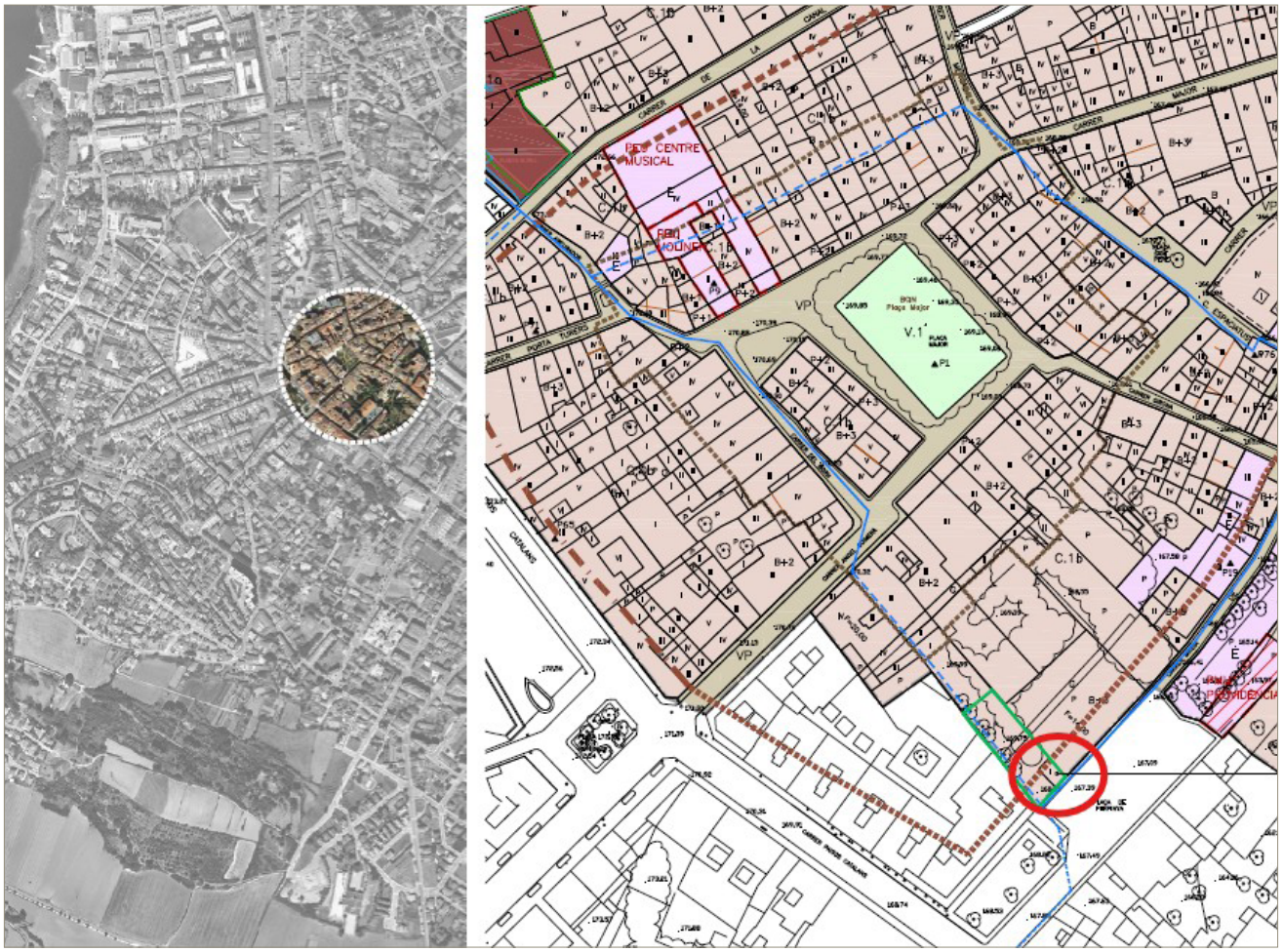


Figura 1. Situació de la intervenció arqueològica dins del nucli antic de Banyoles.

lla s'aixecava sobre el substrat de travertí i es completava amb un fossat defensiu excavat en el mateix terreny, que reforçava la protecció del conjunt.

Les fonts històriques indiquen que el sistema defensiu continuà en ús durant els segles XV i XVI, especialment en moments de conflicte, però a partir de l'època moderna començà un procés de transformació. L'obertura de nous accessos, l'enderroc parcial de trams de muralla i la reutilització d'espais defensius reflecteixen la pèrdua progressiva de la seva funció militar. Durant els segles XVIII i XIX, aquests espais foren sovint reblerts, ocupats o integrats en noves parcel·les urbanes.

Les intervencions arqueològiques efectuades al carrer Girona, entorn de la residència, al monestir de Sant Esteve, al carrer Migdia i a la Pia Almoina han contribuït a definir millor el perímetre del recinte. En diversos punts s'han identificat panys de muralla, torres, nivells d'enderroc i trams de fossat, fet que permet entendre el conjunt com un sistema defensiu complex (Palmada 2008).

LA INTERVENCIÓ I RESULTATS

Els treballs es van dur a terme mitjançant una metodologia combinada. En primer lloc, es va obrir manualment un sondeig de 2 x 2 m a l'interior del fossat, amb l'objectiu de caracteritzar-ne l'estratigrafia i identificar els nivells de rebliment. Posteriorment, es va procedir al buidatge controlat del sector afectat amb una màquina giratòria de petites dimensions, sempre sota supervisió arqueològica.

La documentació de les restes es va efectuar mitjançant registre estratigràfic, topogràfic, planimètric i fotogràfic. Es van elaborar plantes i seccions a escala 1:50, completades amb fotogrametria de les estructures localitzades.

L'àmbit excavat es localitza en un solar urbà, amb façana a la plaça Perpinyà i una topografia marcada per un notable desnivell respecte de la cota del carrer. Al llarg d'una de les mitgeres es conserva, a més, un rec de secció rectangular relacionat amb la xarxa de recs de Banyoles, que no fou alterat pel projecte.

La intervenció ha permès documentar amb claredat el retall del fossat de la muralla baixmedieval, excavat directament en el travertí natural (Fig. 2). L'estructura presenta unes dimensions considerables, amb una amplada aproximada de 5 m i una profunditat màxima propera als 3 m, i conserva un perfil irregular, amb sec-

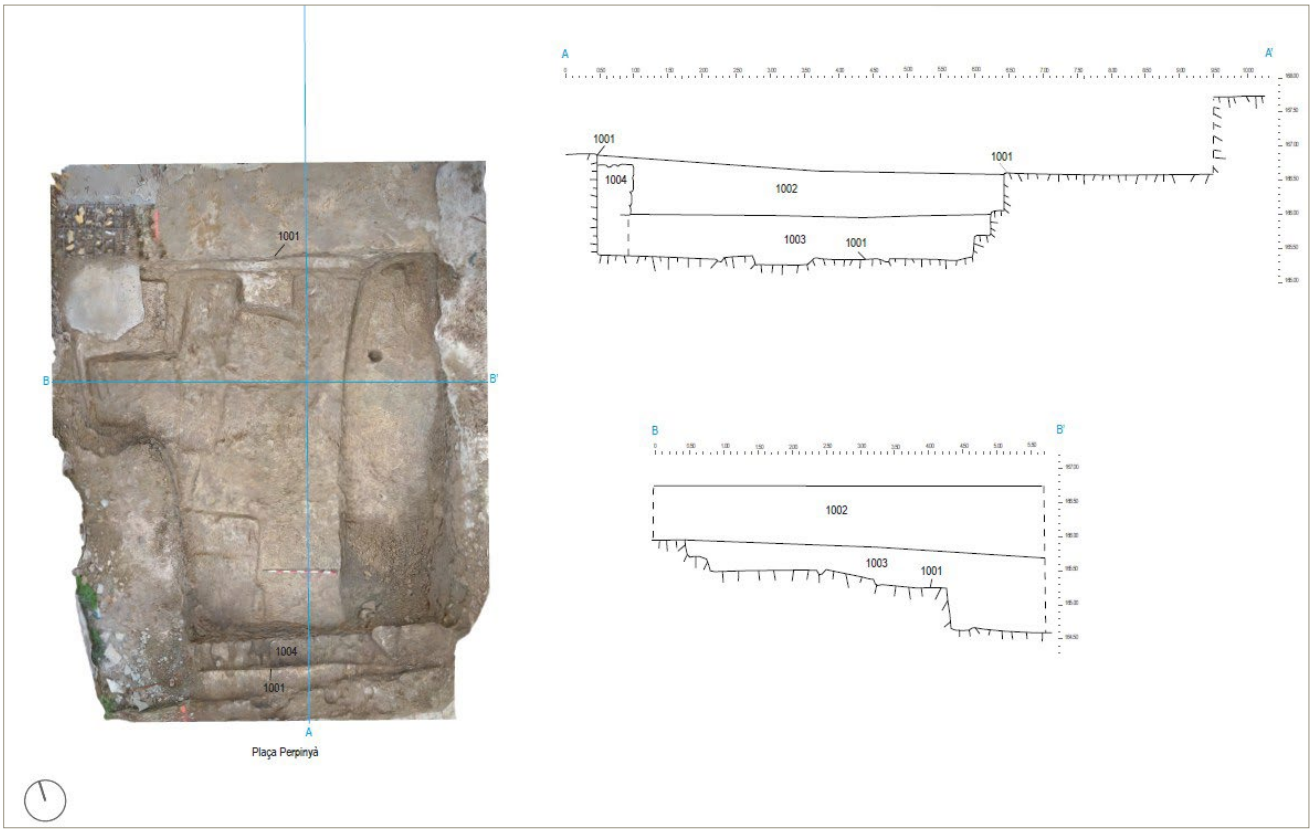


Figura 2. Vista de la part del fossat de la muralla recuperat i seccions nord-sud i est-oest.

tors esglaonats i retalls interns. Aquesta morfologia és un dels aspectes més significatius de la intervenció, ja que suggereix que l'excavació del fossat podria haver estat aprofitada per extreure blocs de travertí.

Aquest aprofitament no seria excepcional en un context com Banyoles, on el travertí constitueix un material constructiu abundant i característic. La hipòtesi que el fossat actués també com a espai d'extracció permet relacionar directament la configuració del sistema defensiu amb l'obtenció de la matèria primera necessària per construir la muralla o altres elements associats al recinte. Així, el fossat no hauria estat només una obra defensiva, sinó també una infraestructura vinculada a l'organització del treball constructiu.

L'interior del fossat es trobava reblert per dos nivells principals. El més antic, datat al segle XVIII, estava format per argiles fosques barrejades amb fragments de runa, teules i material ceràmic domèstic. Per sobre d'aquest nivell se'n documentà un altre, datat al segle XIX, de composició similar i relacionat amb nous episodis d'abocament i regularització del terreny. Aquest procés de rebliment indica la pèrdua definitiva de la funció defensiva del fossat.

També es documentà un mur adossat a la contraescarpa del fossat, construït amb pedres de petites dimensions i morter de calç escàs. La seva posició estratigràfica suggereix una cronologia del segle XIX.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica a la plaça Perpinyà, 8 ha permès identificar un nou tram del fossat de la muralla baixmedieval de Banyoles i aportar dades rellevants sobre la seva morfologia, funcionalitat i amortització. L'estructura, excavada al travertí natural, confirma la presència del sistema defensiu en aquest sector i enriqueix el coneixement del perímetre fortificat de la vila.

Un dels aspectes més destacats és la possibilitat que el fossat hagués estat utilitzat també com a zona d'extracció de blocs de travertí. Aquesta interpretació vincula de manera directa l'obra defensiva amb el subministrament de material constructiu i obre una línia de recerca interessant sobre l'organització tècnica i econòmica de la construcció de la muralla.

Els nivells de rebliment, datats entre els segles XVIII i XIX, mostren el procés de pèrdua de funció del fossat i la seva integració progressiva en la trama urbana contemporània.

BIBLIOGRAFIA

PALMADA, G. 2008, *La muralla de Banyoles*. Banyoles: Ajuntament de Banyoles, Quaderns de Banyoles 10.

Intervenció arqueològica al carrer Abat Oliva, 23 de Puigcerdà (Cerdanya)

Júlia Miquel

Ager Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Puigcerdà

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Segles XIV - XX

Tipus de jaciment
Urbà - muralla

Dates de la intervenció
Març - maig 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Júlia Miquel López

Institució, entitat o empresa promotora
GESIBI-92M,SL

El solar que es trobava al núm. 23 del carrer Abat Oliva de Puigcerdà formava part de l'àrea d'interès històric i arqueològic de la vila de Puigcerdà. En aquesta parcel·la es trobava un habitatge que donava a façana, així com una sèrie de construccions i un mur de delimitació i que foren enderrocades prèviament a la redacció d'aquest projecte. Igualment, un cop enderrocades les estructures, es van iniciar les tasques del rebaix per tal d'adequar-ho al curs de l'obra civil que s'havia de realitzar, fins que les obres es van aturar per indicació de l'Ajuntament de Puigcerdà. Amb l'acord dels serveis tècnics de l'ajuntament i l'arqueòloga territorial de la Generalitat de Catalunya es va acordar fer el seguiment i control de l'excavació i qualsevol moviment de terres al solar.

En el moment de començar la intervenció només restava parcialment dempeus un mur que travessava la meitat del solar dividint-lo en dues parcel·les, deixant un espai amb força pendent i situat a tocar del circuit de muralles medievals no visible en l'actualitat.

TASQUES REALITZADES

En iniciar la intervenció arqueològica es va dur a terme un reportatge fotogràfic exhaustiu que plantejava l'estat de la qüestió amb els elements enderrocats i els que encara es trobaven dempeus, trobant que al Sud del solar, al lloc de cota més baixa s'havia fet un rebaix d'entre 1,70 i 1,80 metres, mentre que al nord del solar, a tocar al carrer, s'havien fet un seguit de micro pilotatges als costats est i oest per assegurar l'estabilitat dels



Figura 1. Vista interior tram de muralla documentada.

edificis veïns i la construcció d'una rampa per facilitar l'accés de camions.

Metodològicament es va dividir el solar en quatre sectors. El Sector 1 al costat nord-oest, el Sector 2 a tot el costat sud a peus del mur que divideix el solar del solar veí, el Sector 3 al costat Nord-est i finalment el Sector 4 el tram de la rampa.

Les tasques començaren intervenint al Sector 2 prospectant el terreny i recuperant material ceràmic del segle XVII. Donat que la màquina excavadora havia deixat una distància de seguretat respecte als murs de tancament sud, est i oest, fent un talús, fou possible recuperar l'estratigrafia del sector. També es va netejar manualment el parament del mur sud que feia de partió amb la finca veïna que es troba a una cota inferior i efectuar dos sondejos mecànics per establir la potència del mur, els quals arribaren a una potència d'1,50 metres, aturant l'excavació per motius de seguretat i que donaren material ceràmic d'una cronologia entre els segles XV i XVII.

Amb l'excavació dels sondejos es va poder confirmar que el mur de tancament sud del solar es tractava efetcivament de la muralla, podent netejar el seu parament interior (UE 206) i observar la tècnica constructiva i les successives reformes que va patir al llarg dels anys (Fig. 1).

La intervenció al Sector 1 consistí en el control del rebaix que ja s'havia iniciat prèviament i es va constatar i documentar l'aflorament de pedres, que són bàsicament dipòsits de la morrena que prové de la vall de Querol. Es va documentar la cantonada del mur de pedra que es va enderrocar, en direcció est-oest i la continuació en direcció nord-sud d'un mur també de pedres poc treballades i lligades amb morter, amb una trajectòria que es perdia sota l'edifici veí. Aquest nou mur es trobava molt arrassat i durant la seva excavació no es trobà cap mostra de material associat.

Seguidament, es va intervenir al Sector 3, situat al costat est del solar trobant les restes del col·lector general del carreró sense sortida que anava a raure al sector, així com un seguit d'estructures que es podrien correspondre a les restes d'algun mur o fonamentació i que eren un possible mur de trajectòria nord-sud (UE 302); un mur perpendicular, és a dir, trajectòria est-oest (UE 303) i un tercer element adossat pel costat nord (UE 304). Aquestes estructures estaven molt malmeses ja havien estat parcialment afectades quan el solar es va dedicar a altres usos. El mur UE 302 conservava una llargada d'1,40 metres i una amplada de 0,66 metres, trobant-se tallat pel sud. Estava bastit amb pedres i còdols sense treballar lligats amb morter de calç. El mur UE 303 es trobava en pitjor estat de conservació i també estava bastit amb còdols lligats amb terra. Finalment, l'element UE 304 es tractava d'un enderroc de pedres i còdols, possiblement fruit del desmuntatge dels dos murs anteriors.

DOCUMENTACIÓ DEL TRAM DE LA MURALLA

Al límit sud del solar es trobava un mur que marcava el límit del solar respecte la finca veïna, el qual en un principi no havia de ser afectat. Aquest mur inicialment conservava una alçada aproximada de 0,65 metres i una trajectòria d'uns 26,50 metres de llargada (Fig. 1).

La neteja manual del tram de la muralla va permetre documentar un tram de 26,36 metres de la muralla de Puigcerdà i l'alçada màxima que es va poder documentar fou de 2,30 metres. El coronament del mur, que es trobava refet amb pedra llicorella en la seva major part, era de 0,45 metres d'amplada i estava bastit de forma atalussada per la seva part exterior, com correspon a una fortificació, per tant, a la part mitjana presenta 0,57 metres d'amplada i a la part més baixa estudiada la muralla fa una amplada de 0,75 metres. La seva tècnica constructiva consistent en grans còdols lligats amb morter de calç i terra. La construcció presenta una línia de banqueta com a reforç que es troba en dues alçades, fet que posa en evidència que fou objecte de diverses reformes i reparacions al llarg dels anys, sobretot al coronament del mur que es devia fer contemporàniament per aprofitar el pany de la fortificació com a mur divisori.

La documentació històrica parla de diversos episodis bèl·lics que van posar setge a la vila de Puigcerdà. Molts dels atacs que es van produir per part dels exèrcits francesos durant el segle XVII i els setges carlins el 1872 devien posar a prova la muralla i es veuen reflectits en les reformes i reparacions.



Figura 2. Vista exterior muralla des de la finca veïna.

També es van documentar un total de 10 espitlleres i obertures practicades a la muralla i realitzades per a establir posicions de defensa amb fusells i que eren situades majoritàriament a uns 40 cm per sobre la cota d'afectació del terreny, sense poder establir de forma certa a quina alçada real es trobaven aquestes posicions. Destaca també el fet que se'n va trobar alguna d'aquestes espitlleres tapiades amb pedres i terra. Finalment, es va fer un reportatge fotogràfic exhaustiu general i de detall de la muralla, donant per acabada la intervenció arqueològica.

CONCLUSIONS

Les dues cales o sondejos realitzats a peus de la muralla UE 206 van permetre confirmar que efectivament es tractava d'una de les muralles que encerclaven la vila de Puigcerdà (Fig. 2). Concretament, es tracta de la muralla construïda al segle XIV i que fou objecte de reformes durant els segles XVII i XVIII i que finalment va tornar a ser reformada durant el segle XIX arran de les Guerres Carlines.

En definitiva, la intervenció arqueològica ha permès poder recuperar una part de la muralla de Puigcerdà i ampliar informació sobre les defenses de la vila així com sobre la urbanització d'aquest sector.

Anàlisi crono-estructural de les façanes exteriors del Castell de Caldes i ca la Romana (Caldes de Malavella, la Selva)

Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Caldes de Malavella

Comarca
Selva

Cronologia
Segles XIV - XXI

Tipus de jaciment
Castell medieval, habitatges particulars moderns

Dates de la intervenció
Juliol 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Llinàs Pol

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Caldes de Malavella

El castell de Caldes, que inclou també l'edifici conegut com a ca la Romana, es troba al nucli urbà de Caldes de Malavella, al carrer Sant Grau, 21-23. El juliol de 2025 hi ha tingut lloc una intervenció arqueològica de control i documentació gràfica promoguda per l'Ajuntament de Caldes de Malavella i dirigida per Joan Llinàs i Pol, d'Atri Cultura i Patrimoni, SLU, amb la documentació planimètrica de Gabriel López Badell, de la mateixa empresa.

La intervenció ha vingut motivada per les obres d'arranjament i rehabilitació de les quatre façanes de l'edifici, que comportaven un repicat previ dels revestiments. Com que el castell de Caldes és BCIN i ca la Romana BCIL, les obres han estat sotmeses a un control arqueològic, alhora que s'ha efectuat un estudi crono-estructural dels paraments que han quedat a la vista.

El castell de Caldes és una construcció d'origen medieval (segle XIV) delimitada a llevant per un llarg pany de muralla fortificat amb tres torres de planta circular. El castell va centrar un terme que coincideix amb l'actual municipi de Caldes de Malavella, i que el 1326 Jaume II donà a Ot de Montcada (Zucchitello 2001, 110).

No tenim cap referència ni cap evidència clara de l'existència d'un "castell de Caldes" amb anterioritat a la donació de 1326. En aquest sentit, hem de posar en dubte l'esment que la primera referència al castell de Caldes data del 1183, en una sentència on s'esmenta la *carta forum de Calidis*. Aquest document menciona un personatge anomenat Guillem Ramon de Caldes i un ger-

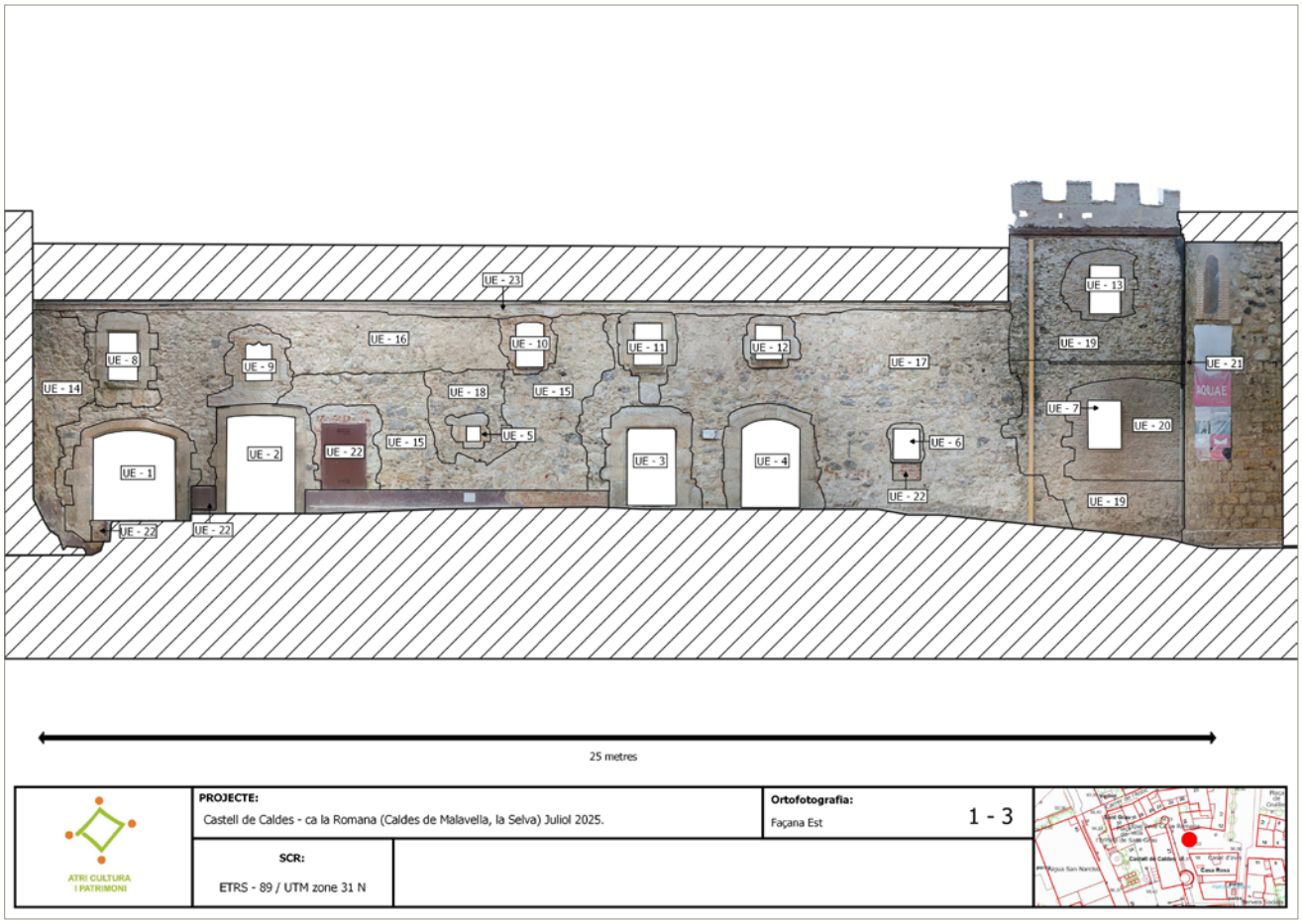


Figura 1. Façana est, amb els diferents elements i estructures identificats (Joan Llinàs i Gabriel López Badell, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

mà seu anomenat Berenguer Guillem, però en cap cas es parla d'un "castell de Caldes" (AADD 1971, 381; AADD 1991, 297).

Així doncs, els Montcada haurien construït una nova fortificació al centre del poble en detriment del vell castell de Malavella, que hauria quedat abandonat. En aquest sentit, foren determinants les excavacions arqueològiques dutes a terme a la torre sud del castell l'any 2002, que van determinar-ne la construcció al segle XIV (Llinàs/Montalbán 2004, 319). Més endavant, l'existència del castell de Caldes està certificada gràcies a la convocatòria, l'any 1448, dels pagesos de remença de Caldes i Santa Seclina "*in platea predicti castri de Calidis*", és a dir, a la plaça del castell de Caldes (Homs 2005, 105-106).

El castell englobava al sud l'edifici termal romà de Sant Grau, mentre que les dependències del castell pròpiament dites es bastiren al nord, recolzades a l'est contra la muralla. La intervenció arqueològica duta a terme l'any 2015 a l'interior d'aquestes dependències durant la seva rehabilitació com a espai museístic va permetre recolzar la cronologia baixmedieval per a la fundació del castell (Llinàs 2016), però no van portar noves dades entorn a la seva evolució posterior. Al segle XIX es va produir rehabilitació de l'extrem nord com a nova seu de l'hospital de pobres i pelegrins, fet que va comportar la construcció d'un edifici nou, avui conegut com a ca la Romana. La resta d'habitatges del castell continuaren habitats per particulars. Al segle XX, el castell passà a mans municipals i, exceptuant ca la Romana, fou rehabilitat com a Dispensari Mèdic Municipal i, finalment, l'any 2015-2016, com a seu del centre d'interpretació Espai Aquae.

Façana est

Flanquejada per dues torres, fou originalment un pany de la muralla est del castell medieval, posteriorment convertit en el mur de façana de diversos habitatges. El mur fa 24,5 m de llarg per una alçada d'entre 4,5 i 6 m. En un primer moment, al segle XIV, aquest mur fou una muralla sense obertures (UE 15), que es conserva a la meitat sud, en un tram de 7 m a la planta baixa entre les portes UE 2 i UE 3, amb un fragment que s'enfila fins al pis superior entre les finestres UE 10 i UE 11, i que a la planta baixa està també foradat per les obertures UE 5 i UE 22. Un altre fragment de muralla (UE 14), d'entre 100 i 150 cm de longitud, es conserva a tocar de la torre central, trencat al nord per la porta UE 1 i la finestra UE 8.

L'obertura més antiga que es practica en aquesta muralla és la finestra UE 9, a la planta superior, amb llinda

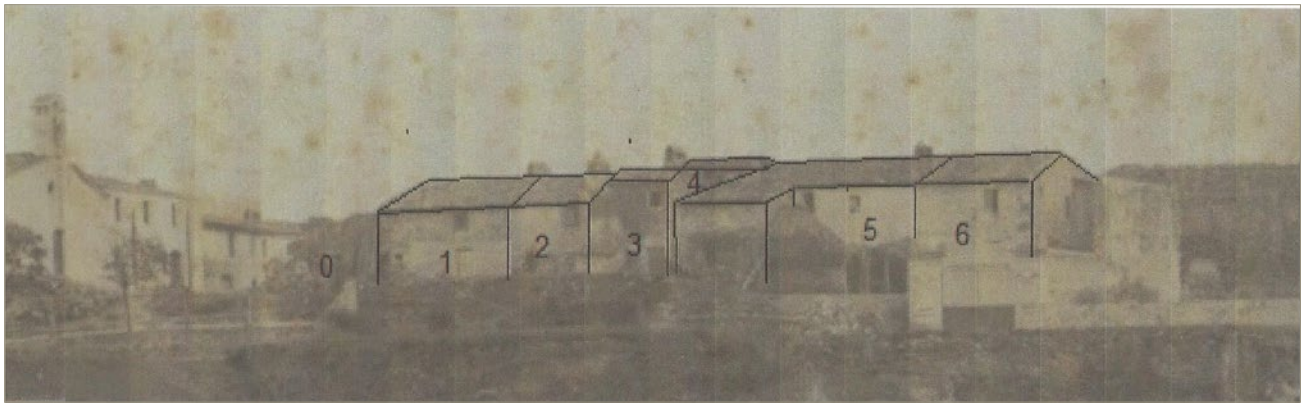


Figura 2. Façana oest en una imatge anterior a principis del segle XX, on s'identifiquen els diferents habitatges en què estava compartimentat l'edifici (font: Ciurana/Martínez 2021, 12-13).

d'arc conopial gòtic i datable al segle XVI. La finestra afecta la muralla i el mur UE 16, sobremuntat a la muralla i que respon a una primera remodelació.

Posteriorment, el pany de muralla fou enderrocat en la seva meitat nord, i es va construir una façana nova (UE 17), on s'obrí a la planta baixa una porta (UE 3), de llinda i brancals de pedra treballada, i tres finestres (UE 7, 8, i 11), d'una tipologia pròpia del segle XVII. La següent reforma fou l'obertura de dues noves portes a la planta baixa (UE 1 i 4), que potser ens indiquen una subdivisió de l'antic habitatge del segle XVII en dos espais independents.

Més moderna és la porta UE 2, d'arc rebaixat, que respon a una altra subdivisió interna de l'edifici, datable al segle XIX, i podria ser també d'aquest moment la petita finestra UE 5. Més recent encara és l'obertura de dues noves finestres (UE 6 i 10), de brancals, llinda i ampit de maó, pròpies de mitjans-segona meitat del segle XIX i inicis del XX.

Finalment, a l'extrem nord de l'edifici veiem les reformes fetes entorn de l'any 1900, arran de la construcció de ca la Romana (UE 7, 13, 19, 20 i 21), arran de les quals l'edifici va quedar compartimentat en 5 petits habitatges diferenciats.

Façana sud

La façana sud, de 9,60 m (UE 24) ha estat repicada només pel que fa a la planta baixa, fins a una alçada de 240 cm. Actualment, és una façana totalment cega, tot i que ja s'hi observaven dues obertures (una porta a la planta baixa i una finestra a la planta superior) que havien estat posteriorment cegades. El repicat ha permès documentar també a la planta baixa restes d'una altra porta, així com de dues obertures de contorns imprecisos.

La porta amb brancals i llinda de pedra (UE 25) és contemporània de la façana (segles XVII o XVIII), mentre que l'altra porta (UE 26), de llinda i brancals de maó massís, és de la segona meitat del segle XIX o principis del XX, igual que la finestra de la planta superior (UE 31). Els paredats i els realçaments de totxana correspondrien a les reformes contemporànies.

Façana oest

En el seu estat actual, la façana oest fou objecte d'unes profundíssimes remodelacions a la segona meitat del segle XX, llevat del tram més septentrional, que correspon a ca la Romana, per la qual cosa, no té cap valor ni aporta informació de tipus cronoestructural.

Per contra, comptem amb una interessant fotografia datable pels volts de l'any 1900 on s'aprecia com era aleshores aquesta façana, i que sí que ens aporta molta informació. A la imatge podem veure com aquesta façana estava subdividida en un total de 7 habitatges. El situat més al nord, aleshores enrunat, correspondria a l'actual ca la Romana, mentre que els altres 6 compartimentaven la resta de l'espai. L'evidència d'aquests 6 habitatges ajuda a explicar el fet que a la façana est hi hagi 4 portes diferents, que donarien servei a sengles habitatges, a les quals hem de sumar a les portes que s'obrien en aquesta façana de ponent. Els set espais serien els següents:

0. Restes enrunades on s'aixecaria al cap de poc Ca la Romana.

1. Casa oberta a ponent. S'hi aprecia la porta i una finestra just a sobre.

2. Casa oberta a llevant. En formarien part la porta UE4 i la finestra UE 12 de la façana de llevant.

3. Casa oberta a llevant i a ponent. Aquest habitatge semblaria el més antic, i hi correspondrien la porta UE 3 i la finestra UE 11 de la façana est, així com —a l'oest— la porta i la finestra visibles a la fotografia. Aquesta finestra és la que actualment es conserva, paredada, a la façana oest.

4. Casa oberta a llevant, oculta pel cos avançat de la casa veïna 5.

5. Casa amb un cos perpendicular avançat a la façana oest. S'obria a l'est (porta UE 2 i finestra UE 9). A l'oest hi tenia almenys una finestra.

6. Casa oberta a l'est (porta UE 1 i finestra UE 8). No s'aprecia si tenia porta a l'oest, tot i que sí una finestra. També tenia portes al mur sud, on hi havia un cobert, que fou enderrocat en les anteriors reformes de l'edifici.

Façana nord

La façana nord no ha pogut proporcionar cap dada rellevant. L'únic mur que la compon s'ha trobat recobert amb una capa de ciment que no calia repicar ni eliminar i que n'ocultava les característiques. Per altra banda, les poques evidències apreciables indiquen que es tracta d'una obra unitària, amb una finestra per planta, i que cal relacionar amb la construcció de ca la Romana a principis del segle XX.

Acabat el nostre estudi, les estructures intervingudes s'han preservat íntegrament i han rebut un nou recobriment, seguint les directrius del projecte arquitectònic redactat i aprovat.

BIBLIOGRAFIA

AADD, 1971. *Els castells catalans*, vol. III, Barcelona: Rafel Dalmau Editor.

AADD, 1991. *Catalunya Romànica, vol. V, El Gironès, La Selva, El Pla de l'Estany*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 293-294.

CIURANA, M., MARTÍNEZ, M. 2021, *Caldes de Malavella desapareguda*. Ed. Efadós - Ajuntament de Caldes de Malavella.

HOMS, M.M. 2005, El sindicat remença de 1448. Girona: Ajuntament de Girona.

LLINÀS, J., MONTALBÁN, C. 2004, Excavacions en el solar de l'antiga planta embotelladora Eycam (Caldes de Malavella, la Selva). Dins *Setenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*. La Bisbal d'Empordà: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 317-320.

LLINÀS, J. 2016, Seqüència arqueològica del recinte del castell de Caldes (Caldes de Malavella, la Selva). Dins *Tretzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Banyoles: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 333-336.

ZUCCHITELLO, M. 2001, Jurisdiccions compartides. Els exemples de Tossa i Lloret de Mar, *Quaderns de la Selva* 13, 109-140.

Can Gansola (Bescanó, Gironès). Estudi històric i cronoestructural del mas

Emma Llach, Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Bescanó

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XIV - XX

Tipus de jaciment
Masia

Dates de la intervenció
Març 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Emma Llach Palmada

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

El març de 2024 es va efectuar una intervenció arqueològica de documentació a can Gansola (Bescanó), prèvia al projecte de rehabilitació del mas, catalogat com a BCIL. Antigament anomenat can Bech de Bosc, se situa a 500 m al sud del nucli urbà de Bescanó, en un vessant emboscat encarat a nord i dominant el pla on s'ubica la població. En el moment de la nostra intervenció el mas es trobava en procés avançat d'enrunament.

Les primeres dades del mas Bech les trobem en un establiment fet el 1288 per Guillem Queixans, procurador de l'ardiaca de la Selva i paborde d'octubre de la Seu, a favor de Pere Bech. Entre 1344 i 1373 va pertànyer a Ramon Bech i al segle XV (1411, 1435 i 1448) a un altre Pere Bech. L'any 1515 pertanyia a Salvador Bech i el 1552 a Narcís Bech del Bosc.

Al segle XVIII el mas va passar a Baldiri Panoleda, resident a la Cellera de Ter i descendent d'una branca lateral dels Bech. La seva neta, Maria Panoleda Bosch, va inscriure la finca al Registre de la Propietat el 1878, però els propietaris continuaven vivint a la Cellera i al mas Bech hi vivien masovers, els darrers dels quals van abandonar la casa a finals del segle XX. Paral·lelament, els darrers descendents dels Bech/Panoleda van vendre el mas als propietaris actuals el 2022, que n'han endegat la recuperació.

Can Gansola és un mas de dues plantes, d'uns 19 per 15 m, amb vessants a laterals, que és fruit d'una complexa evolució a través de diverses reformes. Amb el nostre estudi, hem constatat que presenta tres fases evoluti-



Figura 1. Façana principal de Can Gansola en el moment de la nostra intervenció (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

ves que corresponen a un primer mas més antic, una reforma important d'aquest primer edifici i, finalment, una ampliació cap al nord.

FASE I

Malgrat que can Gansola és un edifici considerablement modificat, les estructures pertanyents a la fase més antiga han deixat la seva empremta en les construccions posteriors. En aquesta primera fase tindríem un mas de planta quadrangular, quasi quadrada, de dues plantes, de 15 per 14 m i amb l'eix principal en direcció est-oest. Estava distribuït interiorment en dues meitats, una al sud i l'altra al nord, separades per un mur sobre el qual recolzaria el carener de la coberta, que seria amb vessants a laterals. La façana principal i bona part de la façana posterior foren reconstruïdes en fases més recents, i no conservem obertures ni altres elements arquitectònics d'aquest primer edifici, llevat d'una porta, posteriorment paredada, situada al centre del mur nord. Les estructures que se'n conserven són fetes de pedres lligades amb fang o amb poc morter de calç a la planta baixa i de paret de tàpia al pis superior.

La datació d'aquesta fase I és incerta perquè no disposem d'elements arquitectònics que s'hi relacionin directament, i els murs que la conformen són per si mateixos difícils d'ubicar cronològicament. Pel context històric i arquitectònic del mateix edifici, el situem en època baixmedieval (segles XIII-XV), sense majors precisions.

FASE II

Les dimensions del mas de la fase I es van mantenir a la fase II. Les reformes d'aquesta fase, tanmateix, foren importants, i varen incidir sobretot en la distribució interna del mas, així com en la façana oest. Els murs d'aquest moment són fets amb pedres de mida diversa, sobretot rierencs, disposats sense formar filades clares i units amb morter de calç. Es tracta de murs més sòlids que els de la fase I, de major gruix i fets sense emprar la tàpia.

Destaquen dos murs situats a la part davantera, que dibuixen una nova distribució interna, molt habitual en els masos de l'edat moderna (s. XVII i XVIII), en tres ales perpendiculars a la façana. En aquest cas, l'ala central seria més ampla que les laterals, fet que vindria condicionat per la continuïtat de l'antic mur central, que subdividiria aquesta ala central en dues estances.

Aquesta subdivisió en tres ales era més evident encara a la primera planta, on sí que s'hauria anul·lat l'antic mur central per habilitar-hi una gran sala, oberta a la finestra principal, que disposa de festejadors, i ubicar els dormitoris a les ales laterals. Cal dir, tanmateix, que l'estança ubicada al quadrant SE d'aquest primer pis no seria un dormitori, sinó un vestíbul distribuïdor, ja que s'obria directament a l'exterior mitjançant una porta forana situada al mur de llevant. Això és degut al desnivell del terreny, en forta pujada cap a l'est, que permetia accedir al pis superior directament des de l'exterior per aquesta banda.

A la fase II el pis inferior hauria quedat compartimentat en diverses cambres més petites destinades en bona part a magatzems i corts, excepte la que comunicava amb la porta forana, que hauria estat una entrada/rebedor. Tota aquesta part central del mas actualment no existeix, ja que es va ensorrar, tot i que algunes imatges antigues ens la permeten restituir amb una certa fiabilitat. Des de l'entrada/rebedor s'accediria a una escala de fusta que permetia pujar al pis superior, on hi hauria l'habitatge pròpiament dit. Al fons, una porta comunicava amb l'estança del quadrant SW, que era la cuina.

La part posterior del mas, a l'oest, era diferent. Aquí hi havia dues estances de planta quasi quadrada, possiblement hereves de la fase anterior, de les quals la del costat sud era la cuina (que ja hem esmentat), i s'hi observa l'estructura del forn, així com un armari. Al costat nord-est d'aquesta cambra hi havia dues portes que comunicaven amb les habitacions centrals i amb el costat nord de la casa, tot i que per la seva factura aquestes obertures podrien pertànyer a la fase III.

Finalment, cal esmentar la façana oest, on s'aprecia la fase II en el mur, així com en les dues finestres que s'hi obren, una a la planta baixa i l'altra a la primera planta. Totes dues són de llinda i brancals de pedra, amb unes característiques que també observem a la porta i que les apropen al segle XVII com a cronologia més probable.

FASE III

La reforma de la fase III es concreta en dues accions principals: l'ampliació del mas per la banda nord i la reconstrucció de part de la façana principal.

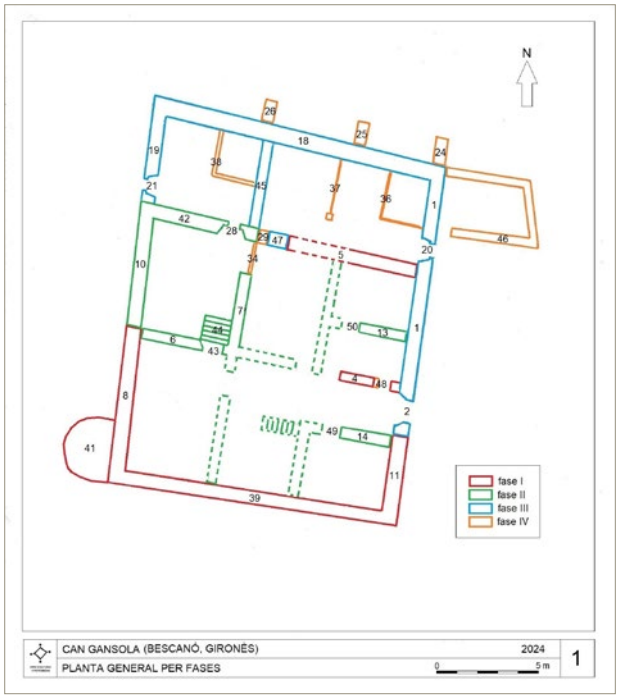


Figura 2. Planta general del mas, amb indicació de les diferents fases constructives (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

Pel que fa a l'ampliació nord, va consistir en la construcció d'una nova ala de 15 per 5 m adossada a l'antic mur de tramuntana. De dos pisos, aquesta nova ala estava subdividida a la planta baixa en dos àmbits, un de més petit a l'oest i un de més gran a l'est, subdivisió que es repetia al pis superior. La coberta era a un vessant en sentit nord, i continuava l'orientació i la inclinació de la teulada existent.

Els murs d'aquesta nova fase s'obren a l'exterior mitjançant dues portes a la planta baixa i dues finestres a la primera planta. El mur nord, sostingut amb tres contraforts, és cec, excepte una petita obertura a la zona central. Un mínim de dues portes obertes al mur sud comunicaven aquesta nova ala amb l'interior del mas a la planta baixa, i se n'ha preservat una altra al pis superior. L'antiga porta oberta al mur nord fou ara paredada.

L'estança ubicada a l'oest de la primera planta de l'ampliació podria haver tingut usos residencials, a diferència de la planta baixa, que degué anar destinada a funcions d'emmagatzematge i estabulació.

La segona gran acció d'aquesta fase III fou la reconstrucció de la part central i nord de la façana principal, amb la construcció del nou portal forà. Cal destacar que la finestra central de llinda decorada de la planta superior, per les seves característiques, no pot pertànyer a aquest moment constructiu; el més probable és que pertangués a la fase I, i que ara fos reaprofitada i recol·locada.

La cronologia d'aquesta fase III l'hem de dur al segle XVIII avançat o a la primera meitat del segle XIX a partir tant de les relacions estructurals dels diferents murs i elements arquitectònics com del que ens apunten les obertures exteriors, fetes amb carreuat, però sense cap tipus de motllura ni element remarcable, tal com era usual en aquesta època.

FASE IV

Denominem fase IV a diverses actuacions parcials efectuades entre la segona meitat del segle XIX i la segona meitat del segle XX, que no modificaren l'estructura del mas ni el seu aspecte general. Es tracta del cegament d'algunes portes i l'obertura de noves portes i finestres, que es diferencien de la resta per presentar sempre els brancals, i a vegades la llinda, fets amb maó.

Hem de remarcar l'arranjament de l'estança situada al centre del costat oest del mas, un espai que ja existia a la fase I i que es mantingué al llarg de tota la seva història. Aquesta estança, que ja hauria estat millorada a la fase II, al segle XX fou objecte d'una adequació, amb el reforçament de les parets, que presenten un revestiment de ciment modern sobre el morter de calç antic, el cegament d'almenys dues de les portes que s'hi obrien i la reconversió de la petita obertura del mur oest en finestra.

Igualment, serien d'aquesta fase IV diversos envans de maó que compartimenten els espais de l'ala nord, possiblement els contraforts que aguanten el mur de tramuntana, així com el corral exterior ubicat davant de l'ala nord i el paller exempt. Fora del mas, cal esmentar també el pou i el camí empedrat d'accés, de cronologia indeterminada.

El molí de Reurell (Maçanet de la Selva, la Selva)

Joan Llinàs

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Maçanet de la Selva

Comarca
Selva

Cronologia
Segles XIV - XX

Tipus de jaciment
Molí

Dates de la intervenció
Juny 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Llinàs Pol

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Maçanet de la Selva

El juny de 2024 es va dur a terme una intervenció arqueològica preventiva al Molí de Reurell (Maçanet de la Selva), promoguda per l'Ajuntament de la localitat i efectuada per l'empresa Atri Cultura i Patrimoni, SLU, sota la direcció de l'arqueòleg Joan Llinàs Pol, al capdavant d'un equip de tres auxiliars d'excavació. Cal esmentar amb el suport i la col·laboració d'Arnau Ruscalleda, arxiver municipal, i de l'empresa Frecarn S.A. propietària de la finca.

Les restes del Molí de Reurell es troben en una parcel·la al costat nord-oest del polígon industrial Puigtió, a poc més d'1 km al nord del nucli urbà de Maçanet de la Selva. Les seves coordenades UTM són: x-477336, y-4626631, z-71.

El molí, que s'alimentava del torrent de can Garriga, pertanyia al veí mas Reurell (o Rourell, o Raurell), que estava situat a uns 200 m al nord i que fou enderrocat arran de la construcció del polígon. El mas (mas *Rurels*) es troba documentat des de l'any 1240 (Llinàs/Mallorquí /Martínez 2021, 390), i als segles XVI i XVII s'havia desdoblat, ja que coexistien el mas Rourell d'Amunt (que correspon al que comentem) i el mas Rourell d'Avall.

L'existència del molí la documentem des de l'any 1540 quan apareix dins la mateixa propietat, "un casal de molí (...) lo qual molí és del dit monestir de Valldemaria", i una menció semblant la trobem en un capbreu de 1614, quan pertanyia a Andreu Riera, possessor del mas Rourell de Mont (Ribes 2023).



Figura 1. Ortoimatge de les estructures del molí, amb indicació de les unitats estratigràfiques identificades (Joan Llinàs Pol i Gabriel López Badell, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

Del domini del monestir de Valldemaria va passar al de Sant Daniel de Girona, qui a inicis del segle XVIII el va establir a uns hisendats de Lloret de Mar cognominats Vidal. L'any 1834 la propietat fou adquirida pel masover Jaume Vancells. Posteriorment, per compra, passà als Botet (1860) i als Tarrés (1886), que van viure al mas fins l'any 1974, quan la finca fou venuda als promotors del polígon industrial i el mas quedà abandonat i s'anà enrunant (Taller d'Història de Maçanet de la Selva 1988, 229-231). El molí va estar en funcionament probablement fins a inicis del segle XX, però després quedà en desús i també es va enrunar.

Actualment, el mas ja no existeix, engolit pel polígon, però les restes del molí encara es conserven a tocar d'una de les parcel·les industrials. Per aquesta raò, l'Ajuntament de Maçanet de la Selva va promoure una intervenció arqueològica per tal de documentar aquest element de patrimoni i plantejar les subsegüents propostes de compatibilització de les restes amb les obres d'ampliació de la indústria propietària, així com endegar si s'escau llur protecció com a Bé Cultural d'Interès Local.

LA INTERVENCIÓ

La intervenció va començar efectuant un rebaix amb mitjans mecànics i sota control arqueològic, per tal d'extreure les terres superficials que cobrien i envoltaven les restes del molí. Ateses les grans dimensions de les estructures descobertes, els nostres treballs es van limitar a extreure amb mitjans mecànics el gran estrat superficial que cobria les restes, a netejar-les manualment i a efectuar-ne la corresponent documentació gràfica i planimètrica, amb metodologia arqueològica.

Els resultats van permetre constatar que una part de les estructures del molí, en romandre sepultades sota una gran quantitat de terra, s'han pogut conservar en notable bon estat.

Conservem perfectament l'extrem proximal de la bassa, al nord, i la pràctica totalitat de l'estructura del cup, de més de 6 metres de desnivell, per on es precipitava l'aigua que, al carcabà, activava amb la seva força el rodet del molí. La resta de la bassa, però, és difícilment recuperable. El costat oest s'endinsa sota el talús del polígon i el costat est, degut a la pujada que fa el terreny, es troba malmès per la seva superficialitat i per les modernes remocions de terra que ha sofert aquell sector. Pel que fa a l'interior de la bassa, la part proximal (nord) sí que es conserva, però no es va poder documentar degut a l'aparició del nivell freàtic.

El cup és una construcció de dimensions considerables, que en planta dibuixa un trapezi d'una llargada de



Figura 2. Vista general del molí de Reurell, des del nord. A la part inferior, les estructures del carcabà i l'arc apuntat que marca l'espai de l'antic obrador. A sobre, els murs de contenció de la bassa (Joan Llinàs, Atri Cultura i Patrimoni SLU).

2,40 a 2,70 m per una amplada de 2,20 m. Al centre, tot i que desplaçada cap al sud, ha ha l'obertura circular del cup pròpiament dita, de 110 cm de diàmetre, que davalla en forma de pou per dins de l'estructura UE 4 fins a assolir la cota de l'interior del carcabà, a més de 6 m per sota de la cota de la part superior conservada d'aquesta estructura. L'interior del cup no es va poder excavar degut a la presència del nivell freàtic,

Solidàries amb els murs que delimiten la bassa al sud del cup, les cares laterals del cup (est i oest) són llises, mentre la cara nord presenta una banqueta de 35 cm d'amplada que, a una cota de 125 cm per sota de la part superior conservada, sobresurt de l'estructura. A partir d'una fondària de 3 m per sota de la part superior conservada se li adossa, en aquesta cara nord, un mur (UE 5), on s'obre un gran arc apuntat, que ens dibuixa l'amplada i potser la volta del sostre del desaparegut espai de l'obrador del molí. Finalment, se li lliura a la part baixa, per la seva cara nord, el sostre del carcabà (UE 6).

El carcabà sembla trobar-se en força bon estat, però se'n va poder documentar res més que la seva coberta, de volta escarsera, degut també a l'aparició del nivell freàtic. Aquesta volta presenta al centre dues obertures rectangulars paral·leles, de 50 x 20 cm, amb l'eix principal en direcció nord-sud i separades entre si per 45 cm, per on passarien els arbres del mecanisme del molí.

Pel que fa a les parets perimetrals del carcabà i de l'obrador del molí, no en podem dir ara com ara gaire res perquè les vam poder documentar només de manera molt parcial. Sabem que aquests dos espais tenien continuïtat cap a l'est, en un sector —tanmateix— que no es podrà documentar gaire perquè hi ha el talús del polígon industrial.

Per poder documentar la continuïtat de les estructures del molí cap al nord i cap a l'oest, caldria primer efectuar un rebaix general de la finca, ja que el volum de la terra aportada amb posterioritat a l'abandó del molí és molt gran. Una vegada fet això, es podria documentar plenament el que resti d'aquesta part del molí. Els indicis apunten què les construccions que no eren soterrades es troben força enderrocades, sinó desaparegudes; però —en canvi— l'espai del carcabà, i qui sap si l'inici del canal de desguàs, podria ser que es conservessin mitjanament bé.

Pel que fa al moment de construcció del molí, la nostra intervenció no va proporcionar material arqueològic que permeti ubicar-lo, ja que no es van poder excavar estrats o nivells arqueològics d'ús o de construcció. En tot cas, tant per la tipologia de les estructures documentades com per la seva tècnica constructiva, ubiquem ara com ara la construcció d'aquest molí a les darreries de l'edat mitjana o inicis de l'edat moderna (segles XIV-XVI), a l'espera que possibles noves investigacions permetin afinar, matisar o corregir aquesta cronologia.

BIBLIOGRAFIA

LLINÀS, J., MALLORQUÍ, E., MARTÍNEZ, A. 2021, *Maçanet de la Selva a l'edat Mitjana*. Maçanet de la Selva: Taller d'Història de Maçanet de la Selva.

RIBES, E. 2023, *Onomàstica de Maçanet de la Selva*. Barcelona: Societat d'Onomàstica.

TALLER D'HISTÒRIA DE MAÇANET DE LA SELVA 1988, *El nostre poble de pagès*. Maçanet de la Selva: Taller d'Història de Maçanet de la Selva.

Can Canadell, plaça Major 29 (Banyoles, Pla de l'Estany)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Banyoles

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
Segles XIV - XX

Tipus de jaciment
Habitatge

Dates de la intervenció
Novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica realitzada a l'edifici de Can Canadell, situat a la plaça Major 29, va ser requerida per la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural, a sol·licitud de l'Ajuntament de Banyoles, amb motiu del projecte *Rehabilitació de Can Canadell, plaça Major 29*, de l'arquitecte Xavi Cornejo Mata. Cal tenir en compte que l'edifici es troba dins el nucli històric de Banyoles, espai que té la màxima protecció patrimonial en tant que està declarat BCIN, amb la categoria de Conjunt Històric, amb el núm. 15-CH, des de l'any 1999. L'edifici també es troba catalogat, amb el nom de Can Mercader, en el *Catàleg de Béns Protegits del Municipi de Banyoles*, concretament al CU1 Conjunt de la Plaça Major. La façana est i nord de la casa donen a la plaça, mentre que la façana posterior fa front al carrer del Born (Fig. 1); té una superfície de 126,35 m^2, segons el darrer ajustament del Cadastre, i disposa de planta soterrània, planta baixa —porxada a la banda de la plaça Major—, planta primera i planta segona o golfes.

Per tal contextualitzar l'emplaçament de l'edifici en el marc de l'evolució històrica i urbana de la Banyoles, en primer terme es va fer un buidat de la bibliografia existent, que es va complementar amb una recerca documental i gràfica —la imatge més antiga data de l'any 1890—, aquesta amb el suport de l'arquitecte del projecte i de l'arxiver de l'Arxiu Municipal de Banyoles, Josep Grabuleda Sitjà. La documentació del Registre de la Propietat va permetre remuntar a l'any 1878 i saber que l'any 1908 se'n declarava propietari Francisco Collmalibern Tarrús, rastellador d'ofici (pentinador de cànem), que donava en testament la casa al seu fill



Figura 1. Imatge actual de la façana nord de la casa (Foto AMPuig).

Francisco Collmalibern Riera, que l'any 1926 ja sol·licitava permís a l'Ajuntament per a fer-hi obres.[1] El 1929 també demanava construir un terrat a la façana posterior de la casa, la que dona al carrer del Born. Encara l'any 1935 volia fer unes obres, que li foren denegades. En aquest any el bar que hi havia a la planta baixa de la casa, dit *La Siberia* (Fig. 2), també *Expres Bar* en altres documents, ja era regentat per Joaquim Canadell Vidal. Aquest es va ocupar de les successives reformes en el bar per anar-lo modernitzant, i va acabar essent el propietari de la casa, per venda de l'anterior, l'any 1944. La principal reforma la va fer el seu fill, Joan Canadell Gratacós, l'any 1956, segons projecte de l'arquitecte Jordi Masgrau Boschmonar, obra que va afectar les façanes est i nord, sobretot amb la construcció d'un gran balcó que les unia. L'actual propietària és filla seva.

A part de l'estudi històric, es va procedir a una anàlisi completa i detallada de l'estructura arquitectònica de cadascuna de les façanes i les plantes de l'edifici, que no podem reproduir aquí. Atès que l'edifici està en ús i la major part de les parets interiors estan arrebossades i pintades, dir que fou impossible veure bé tots els paraments, excepte en una bona part de la planta baixa.

El primer que es va reconèixer és que les reformes més significatives en l'edifici varen tenir lloc a partir del moment en què es va obrir el negoci del bar a la planta baixa, entorn de l'any 1926. Recordem que el pare Francesc Collmaliber, havia fet de rasteller, negoci associat al treball del cànem, indústria que a Banyoles es trobava en plena crisi, d'aquí que el fill optés per exercir de cafeter. Suposem que l'edifici original respondria a una construcció senzilla, amb una part dedicada a una activitat industrial —sabem que abans del rasteller hi vivia un sabater—, aquesta segurament ubicada a les plantes baixa i soterrània, i una altra part destinada a l'habitatge, a la primera. Sobre la cronologia del primer edifici, hem de tenir en compte la datació que s'ha donat a la urbanització de les cases de la plaça a partir de la segona meitat del segle XIII i primera meitat del XIV, en un moment d'expansió constructiva cap al sud-oest del monestir de Sant Esteve i el nucli de la Vila Vella formada al seu entorn. Aquesta cronologia, però, sembla que només seria vàlida per les primeres cases del raval de la Vila Nova, les que se situen en els marges del camí que se suposa coincident amb la via romana i el camí que es dirigia cap a Girona, que s'encreuaven a l'espai de la incipient plaça. El tancament total d'aquesta plaça seria d'un moment més avançat del segle XIV, i sembla que la façana més tardana en fer-se seria la sud-oest; precisament és en aquesta on es troba la casa, en el seu extrem nord.

1 El cognom, a l'època, també el trobem escrit amb la forma Collmalhivern.



Figura 2. Postal de Valentí Fargnoli (1918-1931), on es veu, al fons de la imatge, la façana nord de la casa a l'època. Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet. INSPAI. Diputació de Girona.

Pel que fa a la distribució de la planta soterrània, es va observar com encara es conservaven 2 dels murs que havien compartimentat l'espai en crugies, i que s'hauria eliminat un tercer, el construït més a l'oest. Aquests murs, que dividirien l'espai en 4 estances, originalment haurien sostingut un embigat de fusta, que no es conservava per haver estat substituït per les voltes actuals; malgrat les diferències tipològiques, totes elles estan orientades sobre un eix orientat nord-sud. La volta de la crugia est, la de sota el porxo, és molt rebaixada; la següent té una part de mig punt, la més al nord, mentre que la contigua és d'arestes. La de la resta de crugies estan malmeses: la immediata a l'oest es va refer amb unes voltes de maó pla, mentre que la de l'extrem no es conserva. Quant a l'accés a aquesta planta, dir que tampoc es conservava l'original, que seria des de la planta baixa de la casa. I pel que fa a la circulació entre les diferents sales, es va considerar que l'actual passadís respondria a una reforma tardana; tot apunta que la circulació es faria entre un pas situat a l'extrem oposat, al sud, on encara hi ha un arc a través del qual es pot passar i que comunica la segona amb la tercera de les crugies.

Quant a la planta baixa, fou difícil reconèixer l'estructura original a conseqüència de l'ocupació de l'espai com a bar. Si havia estat compartimentada en crugies, aparentment separades per arcs, com se suposa que eren les cases a l'època, no s'ha conservat cap resta visible. La necessitat de crear un espai diàfan degué portar a eliminar les estructures intermèdies existents, murs i sostres, obres que es degueren fer a partir de l'any 1956, si no ja abans, potser entorn de l'any 1945, quan la família Canadell va acabar comprant la casa als anteriors propietaris. Fins i tot algunes reformes potser s'hauriren fet entorn de l'any 1935, quan Joaquim Canadell ja portava el negoci del cafè com a llogater. En base a les fotografies i les postals anteriors a aquests anys, es va constatar com la porta principal de la planta baixa es trobava a l'extrem est de la façana lateral nord; potser n'hi havia una altra a la façana de sota del porxo. Altres obertures donaven llum als espais situats més a tocar del carrer del Born, a l'oest. Quant a l'accés a l'habitatge de la planta pis, en un alçat de l'any 1929 veiem una porta al carrer del Born; mentre que a l'alçat de la casa de l'any 1956, previ a les reformes, es dibuixa una altra porta a l'extrem oest de la façana nord. No sabem si aquesta conduïa al pis o només a l'interior d'una part diferenciada de la planta baixa.

La planta primera també es va trobar molt reformada, fet que va dificultar el saber com hauria estat la distribució interior original. Es va apuntar la hipòtesi que la part principal de la planta baixa seria la meitat est d'aquesta, que podria haver estat ocupada per la sala principal, on es devia estar, cuinar i menjar, possiblement, i per on entrava la llum de llevant. A la meitat de ponent, la més fresca i fosca, hi hauria les habitaci-

ons, probablement comunicades a través d'algun passadís. Quant a les obertures d'aquesta planta, sabem que abans de l'actual gran balcó n'hi havia hagut un de més petit, situat damunt de l'esmentat portal d'entrada. És possible que abans d'aquest, que se suposa fet entorn dels segles XVIII o XIX, que és quan es popularitzen aquest tipus d'estructures que sobresurten de la façana, hi hauria hagut alguna finestra, no sabem si del mateix estil de les "gòtiques" que es varen fer visibles l'any 1976, durant el repicat de la façana. Encara sobre les obertures de la planta primera, i per l'estil de les descobertes l'any 1976, hem d'apuntar una possible fase constructiva de la casa entorn del segle XV o XVI, *grosso modo*, de la que no tenim altres testimonis que reforcin la hipòtesi.

Si prenem en consideració l'evolució constructiva de les cases de la plaça proposada per l'arquitecte Jeroni Moner, la planta segona o golfes s'hauria de considerar un afegit fet a partir dels segles XVI o XVII, el que hauria portat a eliminar la coberta existent; dir que és en aquest moment quan també s'anul·len les antigues finestres d'estil gòtic per unes altres més simples, de forma rectangular. Si ens fixem en el parament del lateral nord, però, no veiem cap tall constructiu evident entre les plantes primera i segona (Fig. 1), a excepció del detall que els 4 pilars -mancaria el cinquè situat més a l'oest- que delimitaven els badius originals que hi havia hagut en aquesta planta i que, alhora, sostenien el teulat, comencen just a partir del canvi de nivell. Es va interpretar com a residu de l'esmentada coberta el fet que els cairats del sostre de les estances de l'extrem oest de la planta primera estan lleugerament inclinats cap al carrer del Born. El sostre de la part restant ja hem dit que no es conserva, que també fou reformat durant les obres de 1956 per trobar-se en mal estat. No obstant això, en una cala feta en el parquet de la planta segona, es va veure la línia dels cairats anterior, que fou substituïda per un embigat de ferro. Aquesta cala també va posar al descobert la decoració mural pintada de la planta pis. Per acabar, i breument, les darreres reformes a tenir en compte a la planta segona haurien consistit en el tancament dels badius, potser en algun moment del segle XIX, i en l'obertura de noves finestres per a donar llum a l'interior d'aquesta planta, dins la segona meitat del segle XX.

Intervenció arqueològica al carrer de Ballesteries 43. Girona (Gironès)

Xavier Aguelo

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XIV - XX

Tipus de jaciment
Soterrani

Dates de la intervenció
Gener - febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Aguelo Mas

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

Els treballs van consistir en el control arqueològic d'un fossat destinat a la instal·lació d'un ascensor, amb parada a la planta entresol (accés principal) i a quatre plantes superiors. Inicialment, l'actuació preveia el seguiment arqueològic del rebaix necessari per a l'excavació d'un pou de 165 × 165 cm, amb una profunditat prevista d'entre 50 i 100 cm.

La localització de la volta d'un antic soterrani, construïda amb pedra, rajol i morter de calç i completament reblerta amb runa contemporània, va comportar a ampliar l'abast de la intervenció amb el desenrunat i a la documentació integral d'aquesta estructura (Fig. 1).

TREBALLS REALITZATS

Els treballs es van iniciar amb el rebaix del paviment actual. Immediatament sota aquest va aparèixer la volta del soterrani, construïda amb morter de calç, pedra i rajols, completament reblerta de deixalles.

A l'interior del soterrani es van identificar clarament dues fases de rebliment. La primera estava formada per dipòsits de llot, probablement aportats durant alguna de les riuades que van afectar Girona durant la dècada de 1960. La segona corresponia a un rebliment de runa contemporània amb abundants restes de materials plàstics.

Un cop retirat tot el rebliment, es va procedir a la documentació exhaustiva de les estructures conservades. El soterrani presenta una longitud de 9,74 m, una amplada mitjana de 3 m i una alçada variable segons els sectors: 2,45 m a la zona coberta amb volta de morter



Figura 1. Planta del soterrani (Fotogrametria Bruno Parés).

i entre 1,85 m i 1,55 m al tram conservat de la volta de pedra.

L'origen d'aquest espai subterrani es pot situar en època baix medieval (segles XIV-XV), coincidint amb el procés d'expansió urbana documentat fora muralles en aquest sector de Girona, que va comportar la progressiva ocupació de terrenys guanyats a la llera del riu Onyar.

DESCRIPCIÓ DE LES FASES IDENTIFICADES I CONCLUSIONS

Els treballs arqueològics realitzats al soterrani del carrer Ballesteries, 43, han permès identificar tres grans fases evolutives.

Fase 1. Època baix medieval (segles XIV-XV)

Aquesta primera fase es caracteritza per la construcció d'un conjunt de murs bastits amb blocs ben escairats de pedra de Girona, lligats amb morter de calç i falcats amb petits rebles.

A l'extrem est, damunt del mur perimetral del soterrani, es conserva un arc de mig punt (UE 113), que confronta amb les restes d'una volta de pedra gairebé totalment desapareguda (UE 141), situada a l'extrem oest (Fig. 2). Entre ambdues estructures s'interposa una volta de cronologia posterior, circumstància que impedeix determinar si l'espai original corresponia a un pati interior o bé estava cobert per una estructura plana sustentada amb embigat de fusta, avui desaparegut.

En aquesta fase inicial es documenten dos possibles accessos al soterrani. El primer comunicava amb el carrer de les Ballesteries mitjançant unes escales que recolzarien sobre l'arc escarser UE 114. El segon connectava directament amb el riu Onyar a través d'una porta situada al costat oest, actualment tapiada (UE 138).

També s'adscriuen a aquesta fase la sala UE 105, situada al centre del mur nord i que conserva parcialment un arc interior; la pica UE 126, i un possible arc integrat al mur nord (UE 127). Entre aquesta fase i la següent es documenten un petit mur (UE 120) i un paviment de morter de calç (UE 119), localitzats a l'extrem sud-est, la funcionalitat dels quals no ha pogut ser determinada.

Fase 2. Reformes i reestructuració d'època moderna

La segona fase correspon a una profunda remodelació de l'espai subterrani, que va afectar tant la distribució interna com els accessos.

En aquest moment es construeix la volta de morter, pedra i rajol, associada estructuralment a l'arc UE 103, actuació que comporta el tapiat de la sala UE 105. Paral·lelament, es retalla l'arc escarser UE 114 i es construeix el pilar UE 115 amb la finalitat d'assegurar-ne l'estabilitat, fet que anul·la definitivament l'accés des del carrer de les Ballesteries. A aquesta mateixa fase també s'atribueix la construcció del pou UE 121.

A conseqüència d'aquestes reformes, l'accés al soterrani es trasllada al sector sud-oest mitjançant les escales UE 136. Aquesta reorganització també comporta el tapiat de la porta d'accés al riu (UE 138), que deixa definitivament de tenir funcionalitat.

Finalment, també es considera d'aquest moment constructiu la banqueta UE 145, adossada tant al pilar de l'arc UE 103 com a part del tapiat de la sala UE 105.

L'absència de materials arqueològics associats impedeix precisar la cronologia absoluta d'aquestes reformes.



Figura 2. Secció part central (Fotogrametria Bruno Parés)

Fase 3. Època contemporània

La darrera fase documentada correspon a l'època contemporània i es caracteritza principalment per la construcció dels safareigs UE 130 i UE 134, executats amb materials moderns, entre els quals destaca l'ús del ciment.

Les reparacions identificades en diversos sectors del paviment UE 125 probablement estan relacionades amb la instal·lació i el funcionament d'aquests safareigs.

La capella dels Dolors, Portal Nou núm. 18 - Girona

Jordi Sagrera, Àngela González*

* Nord-est Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XIV - XVIII

Tipus de jaciment
Església

Dates de la intervenció
Maig 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Jordi Sagrera

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La finca situada al número 18 del carrer del Portal Nou de Girona conserva a l'interior una església identificada amb la capella de Nostra Senyora dels Dolors. L'estudi històric i de paraments de l'edifici es va dur a terme arran del projecte de reforma integral de l'immoble, destinat a la seva transformació en habitatges.

L'edifici se situa a la part alta de Girona, al carrer Portal Nou, entre la Torre dels Socors i la plaça de Sant Domènec, dins el burg de la Vilanova. Aquest sector, desenvolupat a partir de l'expansió urbana meridional de la ciutat medieval, mantingué durant segles una fesomia poc urbanitzada, amb presència d'horts, edificacions aïllades i diversos establiments religiosos.

L'anàlisi combinada de les fonts escrites, la cartografia històrica, la documentació gràfica antiga i l'estudi estratigràfic dels paraments ha permès reconstruir les principals fases d'un edifici que havia quedat pràcticament desapercebut en la historiografia gironina. La seva evolució reflecteix el pas d'una capella d'època moderna vinculada a un entorn suburbà, a un espai conventual femení i, finalment, a un edifici residencial.

EL BURG DE LA VILANOVA

L'espai on s'ubica la finca quedava fora del nucli primigeni de la ciutat romana de Gerunda. El burg de la Vilanova es desenvolupà posteriorment al llarg de l'antic camí que ascendia cap a la Porta Rufina, traçat que, amb el temps, acabaria configurant l'actual carrer del Portal Nou.

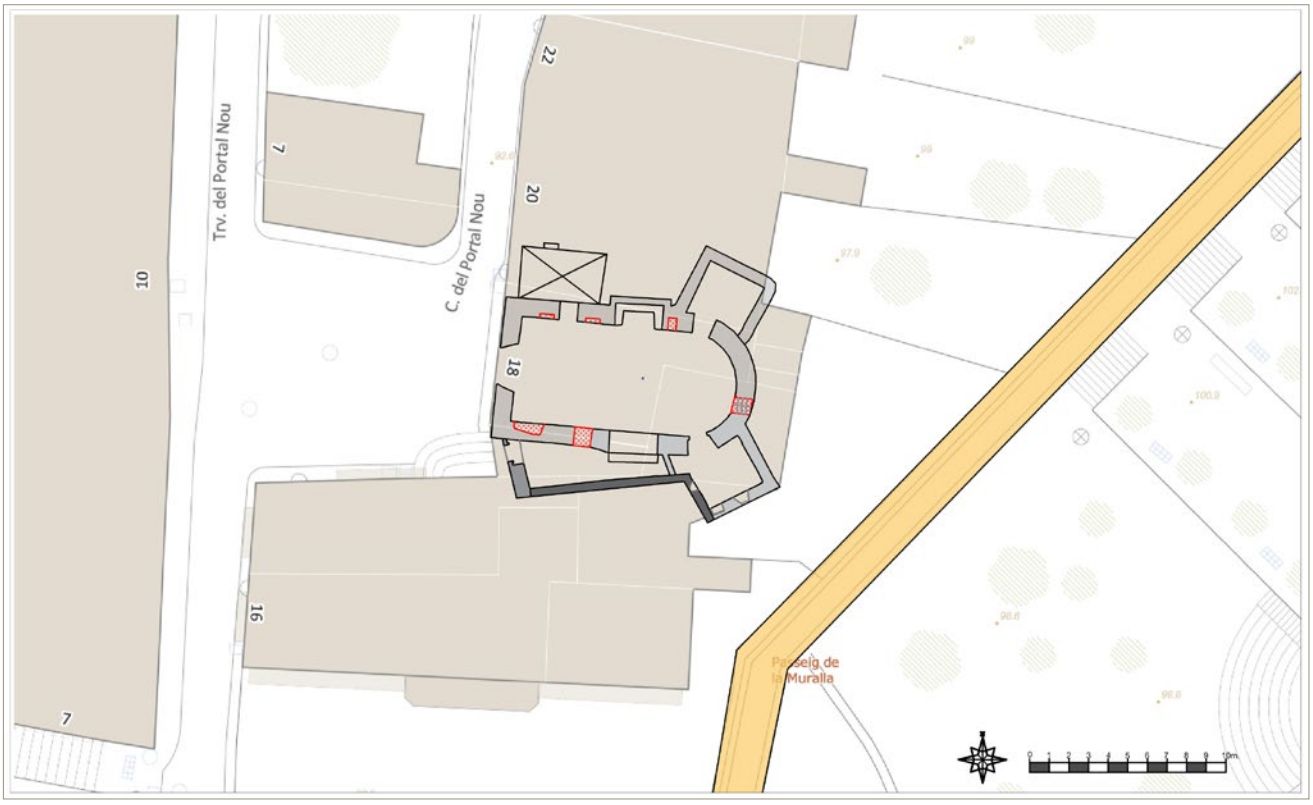


Figura 1. Mapa topogràfic amb superposició de la planta baixa de l'edifici.

A diferència d'altres zones de la ciutat, la Vilanova tingué un procés d'urbanització lent. Les fonts medievals i modernes descriuen un paisatge format per cases disperses i horts, una configuració que explica que, a partir de l'època moderna, diverses comunitats religioses s'instal·lessin en aquest sector: el convent de Sant Domènec, el de la Mercè, el de Sant Josep, el col·legi de Sant Martí Sacosta, el convent de les Carmelites Descalces i, finalment, el convent de les Beates dominiques.

La construcció de la muralla baixmedieval, acabada a finals del segle XIV, va incorporar aquest espai dins el nou recinte fortificat. La finca del Portal Nou, 18 limita per llevant amb aquest traçat defensiu, fet que condicionà tant la topografia de l'edifici com la seva evolució arquitectònica posterior. La presència de la muralla i el fort desnivell natural del terreny són dos elements essencials per entendre la complexitat constructiva de l'edifici.

LA CAPELLA DELS DOLORS

La capella de Nostra Senyora dels Dolors es correspon a una església de dimensions modestes en planta però d'una notable alçada. L'edifici constava d'una planta baixa destinada al culte i, com a mínim, d'un primer pis (Fig. 1). La façana principal, oberta a la placeta, presentava una porta d'accés i una rosassa centrada al parament. A l'interior, la nau incorporava dues capelles laterals inscrites als murs nord i sud, possiblement relacionades amb els altars dedicats a sant Baudili i sant Ferriol (Roig i Jalpí 1678, 385).

La capçalera de l'església es resolia amb un absis semicircular elevat respecte del nivell de la nau. A banda i banda de l'absis s'obrien dues cambres laterals (Fig. 2). La cambra sud ha pogut ser identificada amb la sagristia gràcies a la documentació del segle XVIII, mentre que la cambra nord resta encara pendent d'una documentació completa ja que queda sota la finca veïna. La seva posició i la relació amb altres estructures plantegen diverses hipòtesis funcionals, entre les quals no es pot descartar que hagués estat vinculada a un accés lateral o a una capella annexa.

Un dels aspectes més rellevants de l'estudi és la identificació d'un possible cor elevat als peus de l'església. L'existència d'una porta situada a una cota superior, oberta al parament nord, permet plantejar que aquest espai comunicava amb una estructura de fusta interior. Aquest accés devia relacionar-se amb la circulació exterior pel carreró o espai lateral que discorria al nord de la capella.

DE LA CAPELLA AL CONVENT DE LES BEATES

L'any 1699 es fundà a Girona la comunitat de beates dominiques, vinculada al convent de Sant Domènec. Les primeres religioses s'instal·laren en uns habitatges preexistents de la placeta del Portal Nou i ocuparen l'àmbit de la capella dels Dolors. La comunitat, formada inicialment per un grup reduït de dones, es dedicà a la vida religiosa, però també a l'educació femenina, especialment a l'ensenyament de costura, doctrina cristiana, lectura i escriptura.



Figura 2. Fotografia de l'absis des de l'oest. En primer terme les dues capelles laterals (la de l'esquerra amb pintures murals conservades) i, en segon terme, les portes motllurades a banda i banda que donen accés a les cambres laterals. Al fons, una obertura posterior d'accés al pati.

L'arribada de les beates comportà una nova etapa en la història de l'edifici. Tot i que la documentació conservada és escassa, les fonts permeten intuir que la comunitat ocupava no només la capella, sinó també una part de les edificacions veïnes, especialment les situades al nord. Aquesta relació entre la capella i la finca número 20 del carrer Portal Nou és fonamental per entendre els sistemes de circulació i les reformes documentades.

Durant el segle XVIII, l'edifici sembla haver estat objecte de diverses millores. Les fonts esmenten una reforma impulsada pel bisbe Tomàs de Lorenzana, que afavorí l'activitat docent del beateri (Ponz 1788, 110). En aquest context, es podria situar la construcció d'algunes estances al primer pis, cobertes amb volta, que haurien pogut funcionar com a espais relacionats amb la vida comunitària o amb l'ensenyament. La tipologia d'aquestes estructures i la seva posició dins la finca permeten relacionar-les amb una ampliació del conjunt conventual.

La funció educativa del convent queda ben documentada a finals del segle XVIII i inicis del XIX. La comunitat acollia nenes internes i alumnes externes, i desenvolupava un paper important en l'ensenyament femení de la ciutat abans de l'arribada d'altres congregacions dedicades a aquesta tasca.

FASES CONSTRUCTIVES

L'estudi ha permès diferenciar diverses fases en l'evolució de la finca. La primera correspon a una estructura anterior al segle XVI, possiblement baixmedieval. Es tracta d'un mur documentat parcialment, avui integrat com a mitgera entre les finques número 16 i 18 del Portal Nou. La seva potència, orientació i relació amb les estructures posteriors permeten interpretar-lo com un element previ a la construcció de la capella, potser vinculat a la delimitació de propietats o a una organització anterior de l'espai a redós de la muralla.

La segona fase se situa entre l'any 1500 i 1556 i correspon a la construcció de la capella dels Dolors. En aquest moment es bastí l'església pròpiament dita, amb la seva nau, capelles laterals, absis semicircular, sagristia i un possible cor elevat. La presència de pintures conservades en una de les capelles laterals i la tipologia d'algunes obertures reforcen la cronologia renaixentista de l'edifici.

La tercera fase s'emmarca entre 1556 i 1699. L'any 1556 es documenta la construcció de l'edifici situat al nord de la capella, avui fragmentat en diverses finques. Aquest nou cos, vinculat a propietats de la Seu i ocupat majoritàriament per preveres, alterà la relació de la capella amb el seu entorn immediat. És possible que respectés un pas preexistent mitjançant la construcció d'una volta sobre el carreró lateral, fet que explicaria algunes de les connexions documentades al parament nord de l'església.

La quarta fase correspon al període d'ocupació de les beates dominiques, entre 1699 i 1820. En aquest moment l'edifici s'adaptà a les necessitats de la comunitat i a la seva activitat educativa. Algunes de les estances i els nous sistemes de circulació entre la capella, el pati i la finca veïna podrien correspondre a aquesta etapa.

La cinquena fase s'inicia a partir del trasllat de les beates al carrer del Vern, l'any 1820. La pèrdua de la funció religiosa i conventual comportà la transformació progressiva de l'edifici en habitatge. Entre el segle XIX i el XX es realçà l'edifici, es compartimentaren els espais interiors, s'obriren balcons a la façana i es construïren nous nivells d'ús. Aquestes reformes van desdibuixar l'antiga església, però no n'eliminaren completament les traces arquitectòniques principals.

CONCLUSIONS

L'estudi de la finca del Portal Nou, 18 permet recuperar la història d'un edifici religiós pràcticament oblidat dins el conjunt patrimonial de Girona. La capella dels Dolors, documentada l'any 1535, constitueix un testimoni excepcional de l'ocupació moderna del barri de la Vilanova i de la presència d'espais devocionals en un sector a la època, encara poc urbanitzat de la ciutat.

La lectura de paraments ha permès identificar l'estructura original de la capella i reconèixer-ne elements significatius, com la porta principal, la rosassa, les capelles laterals, l'absis semicircular, la sagristia i el possible cor elevat. Aquests elements permeten restituir una església de dimensions reduïdes però arquitectònicament complexa, adaptada a una topografia marcada pel desnivell i per la proximitat de la muralla baixmedieval.

La posterior ocupació per part de les beates dominiques aporta una segona dimensió històrica a l'edifici.

L'immoble no només fou un espai de culte, sinó també un lloc de vida comunitària femenina i d'ensenyament de nenes, en un moment en què aquestes institucions tingueren un paper destacat en l'educació urbana.

Finalment, les transformacions contemporànies expliquen la pèrdua de la imatge religiosa de l'edifici i la seva conversió en habitatge. Malgrat això, les restes conservades permeten reconstruir una seqüència històrica llarga i complexa, que va des de l'organització baixmedieval de la Vilanova fins a la configuració residencial contemporània.

BIBLIOGRAFIA

ROIG I JALPÍ, J. G. 1678, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona.

PONZ, A. 1788, *Viaje de España: en que se da noticia de las cosas mas apreciables y dignas de saberse que hay en ella (1725-1792)*. Madrid.

La rectoria de Quart: evolució històricoarquitectònica d'un edifici parroquial

Pau Menéndez, Àngela González

Nord-est Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Quart

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XIV - XX

Tipus de jaciment
Edifici religiós / casa rectoral

Dates de la intervenció
Abril 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Pau Menéndez Molist

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Quart

L'antiga rectoria de Quart s'alça al sud de l'església de Santa Margarida, dins el veïnat de l'Església, en un petit turó situat al sud de l'actual nucli urbà. L'estudi històrico-arquitectònic de l'edifici es va dur a terme amb l'objectiu de documentar-ne l'evolució constructiva, establir les principals fases de transformació i definir els elements que calia tenir en compte en el marc d'una futura reforma i adequació de l'immoble. L'edifici, avui vinculat a l'activitat social i cultural del GRIC-Quart, conserva una seqüència complexa en què se superposen una possible ocupació rectoral baixmedieval, una gran reforma del segle XVI, la refeta gairebé integral del segle XVIII i diverses intervencions contemporànies.

La recerca ha combinat la revisió de fonts escrites, especialment visites pastorals, llibres de comptes i documentació municipal, amb la lectura dels paraments i dels principals elements arquitectònics conservats. Aquesta metodologia ha permès contrastar les notícies documentals amb les evidències materials, malgrat que la presència de revestiments i les reformes dels darrers decennis dificulten la lectura completa dels paraments. La informació epigràfica de les llindes, particularment les dates de 1573, 1708, 1741 i 1746, ha resultat clau per ordenar la seqüència evolutiva de l'edifici.

CONTEXT HISTÒRIC I DOCUMENTAL

L'església de Santa Margarida de Quart, situada immediatament al nord de la rectoria, és un dels antics centres parroquials del terme. El temple és esmentat al segle XII i conserva el campanar romànic (Casas

1991), mentre que l'edifici actual respon majoritàriament a les reformes dels segles XVII i XVIII. L'edifici de la rectoria no apareix inclòs dins la fitxa de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya corresponent a l'església, però sí que és reconegut pel planejament municipal com a bé objecte de protecció dins el POUM de Quart.

La primera notícia que permet parlar d'un clergue resident a la parròquia correspon a la visita pastoral de 1401, en què s'esmenta el sagristà Bernat Margarit com a resident a la parròquia[1]. L'any 1440 es documenta per primera vegada el benefici de la rectoria de Quart, atorgat a Narcís Esteve, amb una renda de 40 lliures[2]. Aquestes referències permeten pressuposar l'existència d'un primer edifici rectoral, de dimensions reduïdes, des de finals del segle XIV o al llarg del XV, encara que no se n'han identificat restes *in situ* dins l'edifici actual.

A partir del segon quart del segle XVI, les visites pastorals indiquen que les cases de la rectoria es trobaven en mal estat. El 1529 el bisbe Guillem Ramon Boïl visità les *domos dicte rectorie* i manà col·locar portes al costat d'orient; l'ordre fou reiterada el 1532 perquè encara no s'havia executat[3]. El 1544 el bisbe Joan de Margarit ordenà reparacions a la coberta, especialment a les teules, i l'any següent constatà que la casa rectoral havia quedat en bon estat. Tanmateix, el 1557 la visita d'Arias Gallego tornà a advertir de la necessitat de reparacions urgents, sobretot a la teulada i cobertes[4].

Aquestes notícies mostren una residència rectoral preexistent i progressivament degradada, probablement formada per més d'un cos o per edificacions assimilades. La reconstrucció o reforma profunda s'ha de situar en temps de mossèn Joan Gich, documentat com a rector de Quart entre 1571 i 1581. La data de 1573 inscrita a la llinda principal permet atribuir-li una obra de gran entitat, en un context posttridentí en què moltes rectories de l'entorn de Girona foren bastides o refetes de manera significativa (Fig. 1).



Figura 1. Fotografia i dibuix de detall de la inscripció nº1 ubicada a la porta principal de l'edifici.

LECTURA ARQUITECTÒNICA DE L'EDIFICI

La rectoria actual presenta una planta baixa organitzada en tres naus orientades est-oest. L'estudi dels paraments ha permès distingir un cos septentrional, un cos central amb la porta principal i un tercer cos meridional, als quals s'adossa posteriorment el porxat sud. A la planta baixa destaquen els espais coberts amb volta: l'E1, situat al nord, amb una volta de canó irregular; l'E2, que actua com a espai distribuïdor i conserva dues voltes de creueria separades per un arc rebaixat; i l'E3, cobert també amb volta de canó. Aquesta disposició permet relacionar l'edifici amb models de casa rectoral i masia de tres cossos, amb una planta baixa funcional destinada a emmagatzematge, circulació i serveis.

La façana principal, orientada a llevant, concentra alguns dels elements més significatius. La porta principal, construïda amb pedra de Girona i llinda monolítica, conserva la data de 1573 i una altra ubicada a la zona superior amb la data de 1741. Per sobre, el balcó del primer pis, també de pedra treballada, forma part de la reforma del segle XVIII. Les finestres del segon pis, més irregulars i amb peces reutilitzades, s'expliquen en el marc de la gran refeta setcentista, que reaprofitaria materials de l'obra anterior. La lectura dels brancals de les portes de la planta baixa ha permès diferenciar obertures antigues realçades al segle XVIII.

Un altre element rellevant és el petit cos sud-est, relacionat amb l'accés al pou. A l'interior es documenta una estructura hidràulica i un revestiment amb inscripció vinculada a Josep Ros, fet que permet integrar aquest espai dins la reforma setcentista. El porxat o galeria de la façana sud, en canvi, sembla respondre a una fase posterior, ja que la seva disposició descentrada, la diversitat formal dels arcs i la informació gràfica disponible fan pensar en una incorporació contemporània o, com a mínim, no estrictament vinculada a la gran obra de 1724-1750.

1 ADG, Visites Pastorals, P-15, f. 69
2 ADG, Visites Pastorals, P-21, f. 127
3 ADG, Visites Pastorals, P-38, f. 88; P-39, f. 1
4 ADG, Visites Pastorals, P-43, f. 161; P-46, f. 208; P-53, f. 290

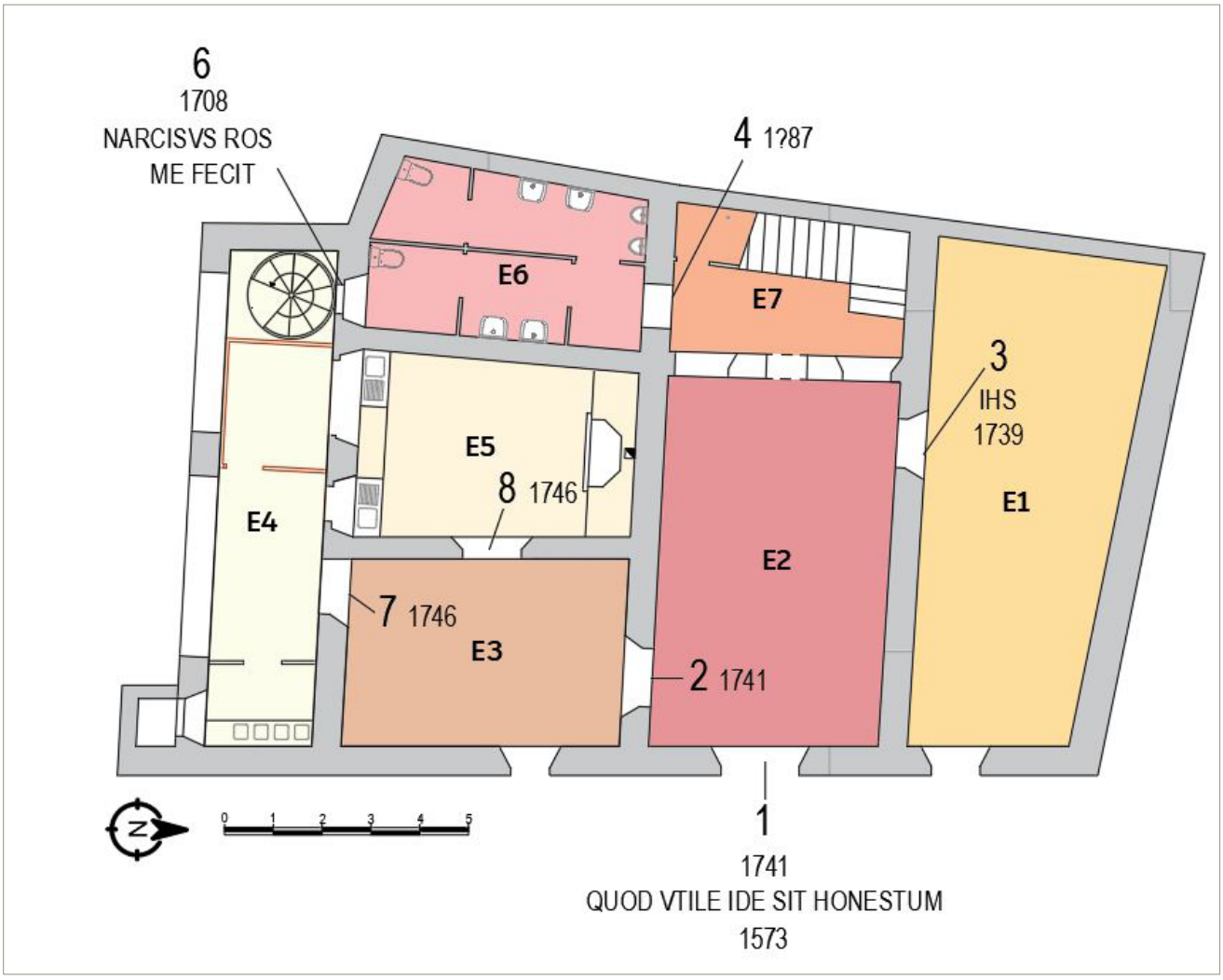


Figura 2. Planta amb la numeració de les estances i la ubicació de les inscripcions documentades a les llindes.

FASES CONSTRUCTIVES

La fase més antiga només es pot reconstruir a partir de les fonts escrites i d'alguns indicis indirectes. L'any 1401 es documenta un clergue resident a la parròquia i el 1440 el benefici de la rectoria. No obstant això, cap estructura conservada a l'edifici del GRIC pot atribuir-se amb seguretat a aquesta fase. L'únic element d'aparença baixmedieval és una finestra lobulada ogival, d'entre finals del segle XIV i segle XV, conservada a la casa veïna; tanmateix, no es troba in situ sinó remuntada en un parament modern. També podrien correspondre a aquesta etapa alguns muntants reaprofitats de la façana principal, però la hipòtesi no es pot confirmar sense l'estudi de la casa adossada a ponent.

La segona fase correspon a la reforma o reconstrucció del segle XVI, vinculada a mossèn Joan Gich. La data de 1573 de la llinda principal assenyala una obra de pes i permet proposar una rectoria ja organitzada amb una entrada principal a llevant, una sala central distribuïdora i un espai septentrional que podria haver funcionat com a celler. L'E1, sense obertures exteriors i cobert amb volta de canó, respon bé a aquesta funcionalitat. Les portes amb brancals realçats i llindes reutilitzades indiquen que una part de les obertures del segle XVI fou modificada durant les obres posteriors (Fig. 2).

La fase més ben documentada és la del segle XVIII. Una primera actuació es relaciona amb Narcís Ros, autor d'una obra de 1708 segons la inscripció NARCISVS ROS ME FECIT. La gran transformació, però, fou promoguda pel seu successor, mossèn Josep Ros, entre 1724 i 1750. El llibre de comptes conservat especifica que la rectoria fou feta de soca-rel i que l'obra comportà una despesa de 956 lliures i 10 sous (citat per Pairolí 1998, 195-196; Soler 2022, 302). Aquesta reforma hauria comportat l'alçament de la finca, la nova coberta, la construcció o reforma de les obertures principals, el balcó, l'adaptació de la planta baixa, l'accés al pou i la reutilització de materials de l'obra vella.

La quarta fase correspon a l'època contemporània. Tot i que no s'ha pogut recuperar documentació suficient sobre les reformes dels segles XIX i XX, sí que es disposa de dades sobre l'adequació de l'edifici com a seu del GRIC-Quart a partir de 1993. Aquesta intervenció comportà la reconstrucció de l'escala interior, la reparació

de cobertes, la reforma de l'escala de cargol del porxat, l'eliminació d'envans i l'obertura de noves portes al primer pis. Aquestes actuacions expliquen en bona part la dificultat per llegir les plantes superiors i delimitar-hi amb precisió les fases anteriors.

CONCLUSIONS

L'antiga rectoria de Quart constitueix un edifici de gran interès per entendre l'evolució de les cases rectorals de l'entorn gironí entre la baixa edat mitjana i l'època moderna. Tot i que la documentació permet situar l'origen institucional de la rectoria entre els segles XIV i XV, l'edifici conservat s'explica sobretot a partir de dues grans reformes: la del 1573, vinculada a Joan Gich, i la del segle XVIII, impulsada per Narcís Ros i, sobretot, per Josep Ros.

La refeta del segle XVIII és la que més ha condicionat la imatge actual de l'edifici. La façana principal, l'alçament de les plantes superiors, el balcó, la nova coberta, la reorganització de les obertures i la relació amb el pou s'integren en una reforma de gran abast que reaprofita elements de l'edifici anterior i alhora n'actualitza la funcionalitat. Les intervencions contemporànies, especialment les relacionades amb l'ús social i cultural del GRIC, han permès la conservació i reutilització de l'immoble, però també han alterat la lectura dels espais interiors.

Els resultats de l'estudi posen de manifest la necessitat que qualsevol futura intervenció incorpori la lectura estratigràfica i arquitectònica de l'edifici, preservi els elements epigràfics i les obertures històriques i tingui en compte la possible continuïtat arquitectònica amb la casa veïna de ponent. Només l'estudi conjunt d'aquest sector permetria avançar en la definició de la rectoria medieval i en la comprensió global del conjunt parroquial de Santa Margarida de Quart.

BIBLIOGRAFIA

CASAS, M. Ll. 1991, Santa Margarida de Quart. Dins PLADEVALL, A. (dir.), *Catalunya Romànica*. Vol. V: El Gironès, la Selva, el Pla de l'Estany. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 188-190.

PAIROLÍ, M. 1998, *Quart. Natura, història i artesania*. Quart: Ajuntament de Quart.

SOLER, N. 2022, Cinc visites pastorals a Santa Margarida de Quart en temps del rector Josep Ros, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 63, 297-342.

Soterrani del bloc d'entrada del monestir de Sant Pere de Rodes (Port de la Selva, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Port de la Selva

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XVI - XVIII

Tipus de jaciment
Monestir

Dates de la intervenció
Desembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Agència Catalana del Patrimoni Cultural

La intervenció arqueològica realitzada al soterrani del bloc d'entrada al monestir va venir motivada per la necessitat d'obtenir informació sobre l'evolució històrica-constructiva d'aquest espai, requerida pel *Projecte d'adequació de la sala immersiva - Ulls de la història i millora de l'accessibilitat del Monestir de Sant Pere de Rodes*, dels arquitectes Montserrat Cucurella Jorba i Ignasi Pineda Lleó. L'objectiu de l'estudi era el de trobar la solució més idònia per a instal·lar un ascensor a fi de millorar l'accessibilitat per persones amb mobilitat reduïda entre les diferents plantes del bloc d'entrada i l'accés a l'església.[1] Cal tenir en compte que el monestir disposa de la màxima protecció patrimonial en tant que està declarat BCIN amb la categoria de Monument Històric, amb el núm. 181-MH-EN, arran d'una Reial Ordre de 1930. El conjunt es troba registrat a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*, amb el núm. 196, i a l'*Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya*, amb el núm. 4538.

El bloc d'entrada al monestir és un edifici gran, d'uns 230 m² de superfície, que ocupa l'extrem SW del monestir (Fig. 1). Té una forma rectangular i compta amb tres plantes: la soterrània, la planta baixa i el primer pis. La planta soterrània, que és la que fou objecte d'estudi, queda al mateix nivell de la galilea i l'església, amb les quals connecta a través d'un pati. Dues portes obertes

1 De moment, aquesta sala immersiva s'ha ubicat a l'espai del refectori del claustre, a l'espera que es resolgui la intervenció arquitectònica. L'activitat es va inaugurar el 5/6/2026.



Figura 1. Planta general del monestir amb l'emplaçament de l'edifici del bloc d'entrada.

a la paret est permeten accedir des d'aquest pati a l'interior de l'edifici, que està compartimentat en 6 àmbits (Fig. 2). Aquestes estances es comuniquen entre si mitjançant portes d'arc de mig punt, i cadascuna d'elles està coberta amb volta de pedra, de diferents tipus.

No disposem de cap estudi específic sobre aquest edifici ni s'hi han fet intervencions arqueològiques que aportin aproximació sobre quin havia estat el seu ús al llarg del temps i la seva cronologia. Aquest soterrani ha estat identificat com els cellers del monestir, entenent com a celler l'espai on s'elaborava o emmagatzemava el vi. Després de l'estudi realitzat per Clara Poch, però, s'ha descartat que el seu ús original fos aquest. Poch proposa que l'emplaçament d'aquests seria entre les edificacions que queden al sud del complex monàstic, a l'esplanada adjacent a la torre de defensa (Poch 2020, 255-274). No obstant això, ara per ara no es pot descartar que l'edifici sí que s'hagués pogut adaptar com a tal en una fase tardana, potser com a ampliació de l'existent. En tant que forma part del que s'ha anomenat segon recinte del monestir, és a dir, el conjunt de construccions que envolten l'església, el claustre i les dependències adjacents, la datació proposada fins ara ha estat d'època moderna, entre els segles XVI i XVIII.

És impossible sintetitzar aquí l'estudi detallat que es va fer dels paraments i de les voltes de cadascuna de les estances. Només cal comentar que foren de gran utilitat les imatges antigues que es conserven d'aquesta part del monestir, a partir de les quals es va poder reconèixer com era abans de les restauracions que s'hi portaren a terme (Masmartí/Puig 2023). L'anàlisi del conjunt va permetre arribar a unes conclusions sobre la seva evolució constructiva, que entenem seran revisables en el moment en què sigui possible excavar-hi o ampliar l'estudi documental.

En primer lloc, es va intentar imaginar com devia ser aquesta zona en els primers anys del monestir, abans que es construís tota la façana de ponent, on es troba el bloc d'entrada. Es va apuntar que devia ser una àrea, més o menys arranjada, des de la qual s'accediria a la primitiva església i la cel·la monàstica. L'espai ja hauria estat profundament remodelat a partir de la segona meitat del segle X, amb la construcció del temple monumental que ha perdurat fins als nostres dies. La superfície disponible s'hauria reduït i modificat encara més en fer la galilea al segle XI i la notable via funerària que s'hi va adossar a partir de la segona meitat del segle XII per l'extrem sud. En aquest espai també hauríem de buscar la connexió amb el nivell original de l'hospital, situat a l'exterior. Tot plegat ens obliga a revisar per on passava i com era el camí antic d'arribada al monestir. No disposem de més dades sobre el lloc

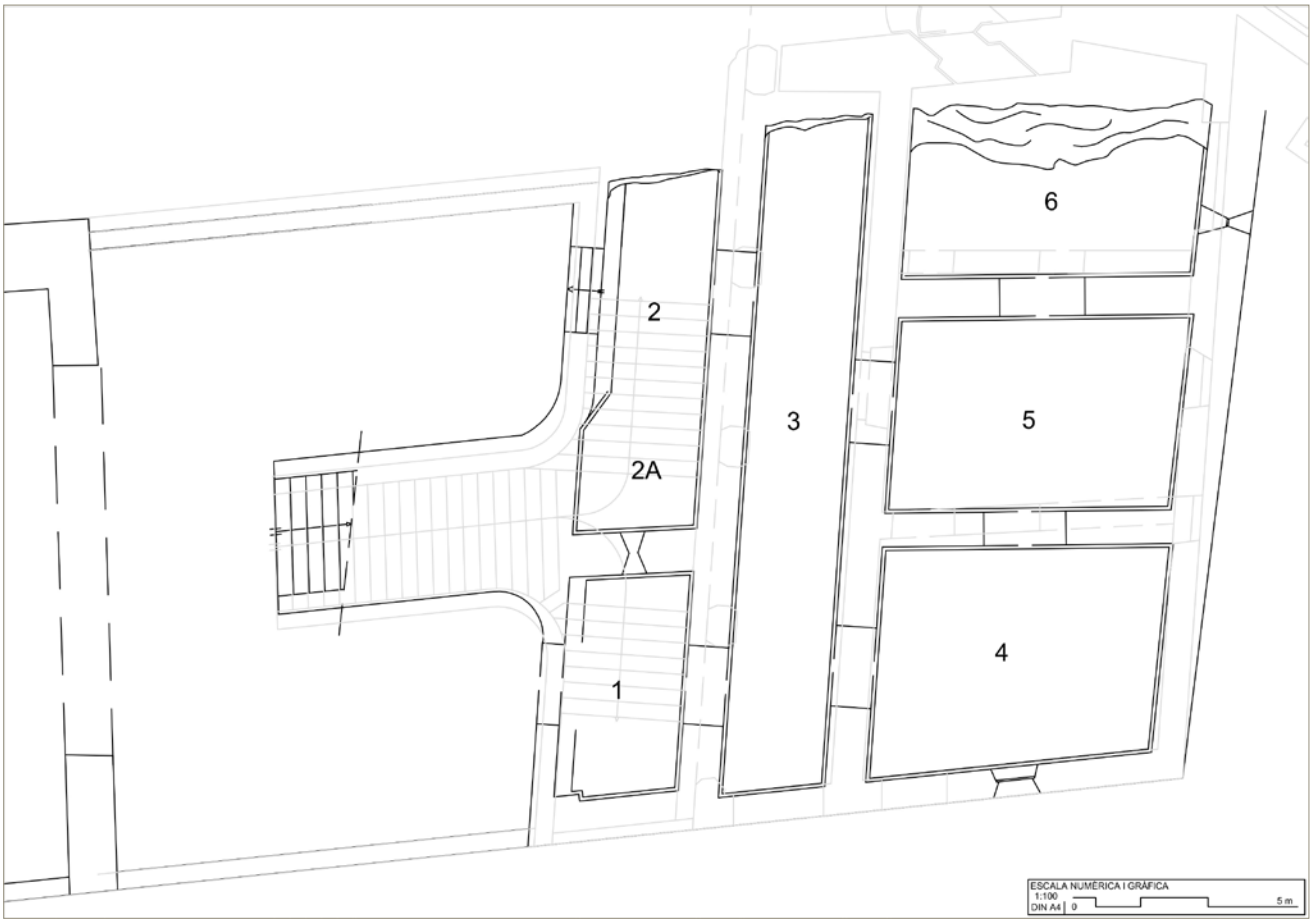


Figura 2. Detall de la planta soterrània del bloc d'entrada del monestir amb les diferents estances que en formen part.

fins a la construcció del porxo de la galilea, obra que s'ha datat d'un moment posterior al segle XVI. Aquesta funcionaria amb el mur de contenció de la terrassa que va anul·lar l'esmentada via funerària i la necròpolis que havia funcionat fins al moment, amb la qual es va establir una nova superfície de pas. Al mateix temps es va aixecar el nivell de circulació de la terrassa inferior mentre que es construïa un mur/barana de delimitació. Ambdós murs de terrassa esmentats s'adossarien a l'avantgalilea.

L'espai de temps que queda entre la segona meitat del segle XII/principi del XIII i el segle XVI, ens sembla massa ampli per a creure que no s'haguessin produït altres reformes que haguessin alterat la relació entre ambdues terrasses. Considerem que no massa enllà del gran projecte constructiu de l'època del mestre de Cabestany, segurament encara dins el segle XIII o com a molt a principi del XIV, va tenir lloc l'ampliació del perímetre de tancament i protecció del clos monàstic. L'element més destacat d'aquesta defensa seria la construcció d'un nou portal d'entrada, avui molt reformat per la restauració que s'hi va practicar a final dels anys 60 o principi dels 70, que és el mateix per on ara s'entra. Aquesta estructura hauria tingut una funció de torre/portal, que sembla hauria estat dotada d'un matacà; correspondria a la "*januam foraneam dicti monasterii nuncupatam porta ferrada*" que s'esmenta en un protocol notarial de final del segle XIV (Pujol 1993, 145, nota 85). Aquest portal funcionaria amb un mur de tancament del recinte, a mode de muralla, que s'aixecaria a cada costat. La part nord d'aquest clos hauria estat modificada en fer el bloc d'entrada que ens ocupa; ens queda un petit fragment de la fortificació baixmedieval a tocar de la torre/portal, on encara es conserven algunes espitlleres, a diferent nivell. Ens quedaria esmentar el projecte de reformes que es va portar a terme dins la segona meitat del segle XIV, en temps de l'abat Arnau. Un document de l'any 1360 enumera totes les parts que foren objecte del pla de "*refeccione et reformacione*", entre aquestes la "*cameram vocatam castel nou*" i les "*parietes et clausuram cimiterii dicti monasteri*", per la part que ens interessa (Pujol 1993).

Si ens centrem en la part soterrània del bloc d'entrada, que ens ocupa, vàrem observar almenys dues grans fases constructives. La primera seria la immediatament posterior a la construcció de les noves defenses del monestir. Durant aquesta s'haurien fet les estances dels sectors 4 i 5 (Fig. 2). Ambdues estan cobertes amb unes voltes tipus de cúpula, sensiblement piramidals, fetes amb aproximació de filades de llosetes, que no tenen paral·lel a la resta de l'edifici; aquestes voltes varen acabar seccionades amb llunetes en el moment d'obrir les

portes cap al sector 3, durant la segona fase constructiva. Vàrem apuntar la hipòtesi que a l'època funcionaria com a accés el sector 6, passadís que vindria a coincidir amb l'antic pas que comunicava l'exterior, on s'ubicava l'hospital, amb l'església i la resta del clos monàstic. Si tenim en compte la topografia del lloc, aquest devia ser el punt més practicable, atesos els pendents del terreny, que encara avui són ben manifestos.

En una segona fase constructiva s'hauria afegit la part que conformen el sector situat sota el porxo de l'eixida, el 3, i els dos de sota l'escala, els sectors 1 i 2 (Fig. 2). Aquesta solució resoldria també la comunicació entre la nova terrassa superior, la del pati d'armes, i la inferior, la de davant de l'església, que ja hem comentat foren arranjades un cop construïda l'avantgalilea, a partir del segle XVI. El sector 3 faria les funcions de distribuïdor entre la part dels sectors 4 i 5, i les estances situades per sota de l'escala, les dels sectors 1 i 2. En aquest moment també es tancaria i cobriria el sector 6. Els sectors 3 i 6 tenen un sostre de volta de mig punt, del mateix tipus que la de l'arrencament del sector 2, tot i que, forçosament, aquesta havia d'acabar en pendent per tal de seguir el tram d'escales. Certes traces fan pensar en la possibilitat que hi hagués hagut un sostre anterior al de voltes, del que en podrien ser testimoni les mènsules de pedra que es conserven per sota, que podrien haver sostingut uns cairats.

Els sectors 1 i 2 sempre haurien mantingut la funció de suport de l'escala, tot i que va quedar clar que l'original no seria la que veiem avui dia. Aquesta hipòtesi se sosté per les característiques de l'extrem nord del sector 2, el 2A, on hi ha un espai diferenciat, cobert amb volta d'arestes, que en fer l'escala actual es va eliminar el mur de tancament sud, al mateix temps que es tapava l'arc/pas que hi havia a la paret est. L'existència de l'obertura de doble esqueixada en el mur nord explicaria la necessitat d'il·luminar la petita estança original; possiblement també hi hauria una obertura similar en el mur desaparegut del costat sud. Es va observar, també, com el sector 1 i la part restant del sector 2, situats per sota dels trams d'escala nord i sud, abans haurien tingut una disposició bessona.

BIBLIOGRAFIA

MASMARTÍ, S., PUIG, A. M. 2023, *Sant Pere de Rodes, l'objectiu immortal. Fotografies i fotògrafs (segles XIX -XXI).* Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, Col·lecció Monografies Empordaneses, 14.

POCH, C. 2020, Els cellers del monestir de Sant Pere de Rodes, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 51, 255-274.

PUJOL, M. 1993, Sant Pere de Rodes. Un projecte de restauració del monestir a la segona meitat del segle XIV, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 26, 118-156.

Arqueologia de l'arquitectura del casal Descatllar de Puigcerdà (Cerdanya): evolució constructiva d'un edifici entre la muralla medieval i les transformacions contemporànies

Tatiana Piza

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Puigcerdà

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Època medieva / moderna / contemporània

Tipus de jaciment
Edifici

Dates de la intervenció
Octubre - novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Tatiana Piza Ruiz

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica preventiva realitzada a l'edifici situat a la plaça Cabrinetty, 16 de Puigcerdà (Cerdanya) ha permès reconstruir l'evolució històrica i constructiva d'un dels immobles més representatius del nucli antic de la vila. L'estudi s'ha basat principalment en la lectura estratigràfica dels paraments, complementada amb l'anàlisi documental i l'estudi de les relacions físiques entre murs, obertures i fases constructives. Els resultats evidencien una llarga seqüència d'ocupació que s'inicia amb les estructures vinculades a la muralla medieval del segle XII, continua amb la consolidació del casal dels Descatllar entre la baixa edat mitjana i l'època moderna, i culmina amb les profundes transformacions dels segles XVIII al XX, que acabaren convertint l'edifici en un espai de representació, posteriorment en seu del Círcol Agrícola Mercantil i finalment en cinema i edifici plurifamiliar. L'article presenta aquesta evolució des d'una perspectiva històrica, incidint especialment en els processos de transformació urbana i en les aportacions que l'arqueologia de l'arquitectura ofereix per a la interpretació dels grans edificis històrics.

INTRODUCCIÓ

La rehabilitació integral de l'edifici situat a la plaça Cabrinetty, 16 de Puigcerdà va comportar la realització d'una intervenció arqueològica preventiva orientada a documentar les estructures històriques afectades pel projecte. L'actuació es va desenvolupar entre els mesos d'octubre i novembre de 2025 i es va centrar principalment en l'anàlisi estratigràfica dels paraments, complementada amb l'obertura de diverses cales de



Figura 1. Ortofoto de la muralla del carrer dels Rabadans.

sondeig que van permetre identificar les diferents tècniques constructives, les relacions físiques entre murs i les successives reformes experimentades per l'edifici (Bosom 1998; Mercadal *et al*. 2015).

A diferència d'altres intervencions arqueològiques desenvolupades en edificis històrics, en aquest cas la recerca no es limitava a caracteritzar les diferents estructures conservades, sinó que pretenia comprendre els processos històrics que havien donat lloc a la configuració actual del conjunt (Achón/Miquel/Piza 2018; Cubo/Achón/Miquel 2018; Miquel/López 2014). L'edifici ocupa una posició especialment significativa dins el nucli antic de Puigcerdà, ja que comunica la plaça Cabrinetty amb el carrer dels Rabadans, on encara es conserven importants restes de la muralla medieval. Aquesta situació converteix l'immoble en un excel·lent observatori de l'evolució urbana de la vila al llarg de gairebé nou segles.

Les limitacions inherents a la intervenció —derivades principalment dels problemes d'accessibilitat i de l'estat estructural de diversos sectors— no han permès documentar exhaustivament totes les fases constructives. Tanmateix, la informació obtinguda ha estat suficient per establir una seqüència evolutiva coherent, capaç d'explicar les principals transformacions experimentades per l'edifici i, alhora, contextualitzar-les dins la història urbana de Puigcerdà.

En aquest sentit, l'interès de la intervenció transcendeix l'àmbit estrictament arquitectònic. L'edifici esdevé un document històric on han quedat fossilitzades les diferents formes d'ocupar, utilitzar i reinterpretar un mateix espai des de la fundació de la vila fins a l'època contemporània.

DE LA MURALLA MEDIEVAL AL PRIMER CONJUNT RESIDENCIAL

Un dels resultats més rellevants de la intervenció ha estat la documentació de diverses estructures vinculades a la muralla medieval conservades a la façana posterior de l'edifici, orientada cap al carrer dels Rabadans. Lluny de correspondre a un únic pany construït durant la fundació de la vila al segle XII, l'anàlisi estratigràfica evidencia una realitat molt més complexa, caracteritzada per múltiples reconstruccions, reformes i ampliacions.

L'element més antic identificat correspon a una estructura estreta i allargada que presenta unes característiques singulars respecte a la resta dels paraments documentats. La seva posició estratigràfica indica que és anterior a la construcció del sistema defensiu conegut i podria correspondre a un element associat a les primeres fases d'ocupació del turó. Especialment significativa és la presència de dos carreus decorats amb figures antropomorfes en relleu, un element absolutament excepcional dins del conjunt i que suggereix l'existència d'una construcció de certa rellevància simbòlica o funcional (Mercadal *et al*. 2015; Mercadal 2017).

La construcció posterior de la muralla reutilitzà parcialment aquesta estructura, integrant-la dins del nou sistema defensiu. Aquesta reutilització constitueix un exemple especialment interessant de la manera com les noves obres aprofitaven construccions preexistents, una pràctica habitual en els processos d'edificació medievals (Mercadal *et al*. 2015).

La lectura estratigràfica també ha permès identificar diversos episodis successius de reconstrucció de la muralla. Les diferències en les tècniques constructives, en els sistemes d'aparell i en la composició dels morters posen de manifest que el sistema defensiu fou objecte de nombroses reparacions al llarg dels segles. Aquestes reformes probablement responen tant al deteriorament natural dels paraments com als diferents episodis bèl·lics que afectaren la vila, especialment durant l'època moderna (Fig. 1).

Aquesta constatació és especialment rellevant perquè obliga a abandonar la visió tradicional de la muralla com una obra homogènia atribuïble a un únic moment constructiu. Ben al contrari, les estructures documentades reflecteixen un sistema defensiu dinàmic, permanentment adaptat a les necessitats militars i urbanes de cada període.

Paral·lelament a la progressiva pèrdua de la funció estrictament defensiva de la muralla, aquest sector de la vila començà a experimentar un procés de privatització de l'espai. Les antigues estructures militars deixaren de constituir un límit urbà per integrar-se progressivament dins les parcel·les particulars, un fenomen àmpliament documentat en nombroses ciutats medievals catalanes.



Figura 2. Imatge de la façana principal.

És precisament en aquest context que cal situar la construcció del primer casal vinculat al llinatge Descatllar.

L'anàlisi dels soterranis ha permès identificar un conjunt d'estructures que, tant per les seves característiques constructives com per les relacions estratigràfiques que mantenen amb les fases posteriors, semblen correspondre al primer gran edifici residencial desenvolupat sobre aquest sector de la parcel·la.

Aquest horitzó constructiu es caracteritza per una maçoneria extraordinàriament austera, executada amb pedres de dimensions molt diverses i lligada principalment amb argila o sorres pobres en calç. Aquesta particularitat diferencia clarament aquesta fase de totes les posteriors, en les quals el morter de calç esdevé el principal element aglutinant. Més que una simple diferència tècnica, aquest canvi reflecteix l'evolució dels sistemes constructius i constitueix un dels principals criteris emprats per individualitzar cronològicament aquesta fase.

L'organització funcional dels espais conservats també aporta informació valuosa. Les dependències documentades als nivells inferiors semblen respondre fonamentalment a usos auxiliars —magatzems, espais de servei, àmbits destinats a la conservació d'aliments i altres activitats productives— mentre que les zones estrictament residencials probablement ocupaven els pisos superiors, avui completament transformats per les reformes modernes.

La reutilització dels antics murs de la muralla com a elements estructurals del nou casal exemplifica perfectament la manera com el creixement urbà de Puigcerdà es produí mitjançant la progressiva absorció de les antigues infraestructures defensives dins el teixit residencial. Més que eliminar-les, les noves construccions les incorporaren com a fonaments o murs mestres, assegurant-ne així la conservació parcial fins als nostres dies (Bosom 1998; Morera 2024).

LA RECONSTRUCCIÓ MODERNA I LA MONUMENTALITZACIÓ DE LA FAÇANA

La transformació més profunda identificada correspon a la reconstrucció integral de l'edifici entre els segles XVII i XVIII.

Lluny de tractar-se d'una reforma puntual, aquesta intervenció representa una redefinició completa del casal. La construcció d'una nova façana monumental, la reorganització estructural de les plantes i la renovació dels espais interiors responen a la voluntat d'actualitzar arquitectònicament la residència familiar d'acord amb els nous models representatius de l'època (Morera 2024).

L'anàlisi arqueològica demostra que la façana actual no és homogènia, sinó el resultat de diverses campanyes successives. Les diferències entre les obertures de la planta baixa i les dels pisos superiors, així com la superposició detectada entre alguns elements ornamentals, permeten distingir almenys dues grans etapes dins del mateix procés de monumentalització (Fig. 2).

DE RESIDÈNCIA ARISTOCRÀTICA A ESPAI COL·LECTIU

El segle XX suposa un nou canvi de paradigma.

L'adquisició de l'immoble pel Círcol Agrícola Mercantil marca l'abandonament definitiu de la funció residencial exclusiva. Les transformacions arquitectòniques documentades responen ara a necessitats completament diferents: subdivisió dels habitatges, construcció de noves escales, ampliacions posteriors i adaptació dels espais per a usos públics.

La construcció del teatre i posterior cinema constitueix la principal operació arquitectònica d'aquest període. La nova sala no només altera profundament l'organització interna de l'edifici, sinó que transforma el significat social del conjunt. El que havia estat un espai privat es converteix en un dels principals centres de sociabilitat de Puigcerdà.

Des d'una perspectiva arqueològica, aquest episodi adquireix un valor patrimonial singular. Les restes conservades de la sala de projecció, les estructures escèniques i, especialment, els cartells cinematogràfics encara adherits als murs constitueixen una forma de patrimoni contemporani que documenta la memòria col·lectiva del municipi. L'arqueologia no recupera únicament estructures arquitectòniques, sinó també testimonis materials de les pràctiques culturals desenvolupades durant bona part del segle XX.

CONCLUSIONS

La intervenció ha permès demostrar que l'edifici de la plaça Cabrinetty, 16 no pot interpretar-se com una construcció unitària, sinó com el resultat d'una llarga seqüència d'ocupació que resumeix bona part de la història urbana de Puigcerdà.

Tres grans horitzons expliquen aquesta evolució. El primer correspon a la construcció i transformació de la muralla medieval, de la qual encara es conserven importants vestigis integrats dins l'edifici actual. El segon és la implantació del casal dels Descatllar, que reutilitza parcialment aquestes estructures defensives i consolida l'espai com a residència senyorial. Finalment, el tercer horitzó engloba les grans reformes modernes i contemporànies, responsables tant de la configuració arquitectònica actual com de la seva progressiva transformació en edifici plurifamiliar i equipament cultural (Mercadal *et al*. 2015; Mercadal 2017).

Aquest cas posa de manifest el valor de l'arqueologia de l'arquitectura com a eina per reconstruir processos històrics complexos. L'anàlisi estratigràfica dels paraments permet superar la lectura purament arquitectònica dels edificis i entendre'ls com a documents històrics en contínua transformació, capaços d'explicar l'evolució social, econòmica i urbana d'una ciutat al llarg de gairebé nou segles.

BIBLIOGRAFIA

ACHÓN, O., MIQUEL, J., PIZA, T. 2018, *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva realitzada a l'Ull de Basilisc-Túnel de la plaça de l'Ajuntament (Puigcerdà, Cerdanya)*. Memòria inèdita, Servei de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic, Generalitat de Catalunya.

BOSOM, S. 1998, *Carrers i places de Puigcerdà: una passejada per la seva història*. Puigcerdà: Ajuntament de Puigcerdà i Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

CUBO, A., ACHÓN, O., MIQUEL, J. 2018, *Memòria de la intervenció arqueològica a la plaça de Barcelona (Puigcerdà, Cerdanya)*. Memòria inèdita, Servei de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic, Generalitat de Catalunya.

MERCADAL, O. (coord.) 2017, *El patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.

MERCADAL, O., DENJEAN, C., BOSOM, S., SUBIRANAS, C., VALIENTE, P. 2015, *La vila nova de Puigcerdà*. Girona: Diputació de Girona, Quaderns de la Revista de Girona.

MIQUEL, J. 2014, Intervencions arqueològiques al campanar de l'església de Santa Maria de Puigcerdà. Dins BUXÓ, R., FRIGOLA, J., MANZANO, S., MATARÓ, M., NOLLA, J.M. (eds.), *XII Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Girona: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 381-387.

MORERA, J. 2024, *Memòria de l'estudi historicoarqueològic a les finques ubicades a la Travessera de la plaça Cabrinetty, 2a i 2b, de Puigcerdà (Cerdanya)*. Memòria inèdita, Arqueòlegs.cat.

Intervenció arqueològica en el marc de la nova línia subterrània MT a 25 Kv. “Muntanya”. Torre Ponça, Torroella de Montgrí (Baix Empordà)

Marc Larumbe

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Torroella de Montgrí

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Època moderna

Tipus de jaciment
Estructura viària

Dates de la intervenció
Agost 2025

Tipus d’intervenció
Preventiva

Direcció
Marc Larumbe Gallardo

Institució, entitat o empresa promotora
ENDESA. Edistribución Redes Digitales SL

El present article fa referència a la intervenció arqueològica duta a terme amb motiu dels treballs d’excavació d’una nova rasa de serveis al llarg de la pista forestal que uneix l’Estartit amb l’Escala, a l’altura del Mas de Torre Ponça, el qual s’ubica dintre el terme municipal de Torroella de Montgrí (Baix Empordà). A grans trets, els treballs efectuats varen consistir en el control visual dels moviments de terres previstos en projecte de l’obra, els quals varen derivar amb la localització d’una estructura que podria correspondre a un dels marges que delimitaria el traçat de l’antic camí d’Època moderna que donaria accés al Mas de Torre Ponça.

ANTECEDENTS

La intervenció efectuada, en l’àmbit arqueològic, estava condicionada per ubicar-se dintre els límits del Massís del Montgrí, el qual constitueix un jaciment únic que comprèn diverses cronologies i contexts arqueològics. Així mateix, també ho estava pel fet d’efectuar-se a la rodalia del Mas de Torre Ponça, l’origen del qual es remunta a finals de l’Època Baix Medieval.

Torre Ponça esdevé un mas fortificat protegit sota la declaració de Bé Cultural d’Interès Nacional, el qual fou construït a cavall dels XV i XVI, a les proximitats d’un antic assentament agropecuari de cronologia romana. Inicialment, el mas va pertànyer a la família Pons i d’aquesta en prové la toponímia del mateix mas. Durant el segle XVII, l’edifici va esdevenir propietat de Francesc de Vilarig i Biure, el qual, per qüestions econòmiques, va provocar que la casa fos subhastada i es-



Figura 1. Imatge general de l'estructura excavada.

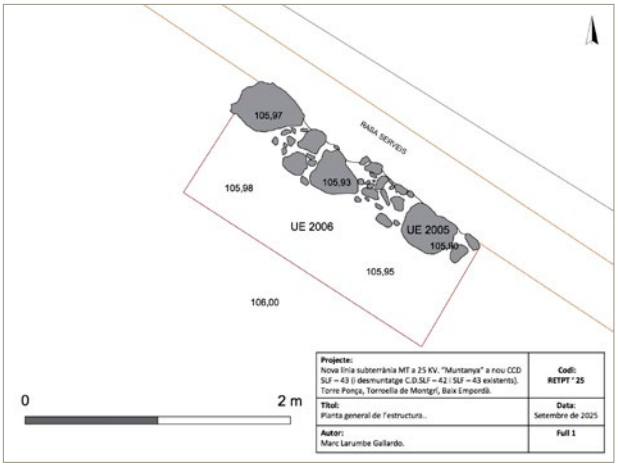


Figura 2. Planta de l'estructura excavada.

devingués propietat del Comú de Torroella. L'any 1654 el mas va tornar a tenir un propietari i aquest n'esdevingué la família Batlle de Flaçà, la qual en va ser propietària fins a l'any 1780. A finals del segle XVIII la casa va ser retornada al mateix Comú de Torroella i no fou fins al 1856 quan aquesta va ser subhastada de nou i adquirida per Agustí de Robert i Gorgoll, el qual n'esdevingué marquès i comte de la mateixa vil·la de Torroella de Montgrí (Negre 1972).

Dit això, Torre Ponça esdevenia un mas fortificat en posseir una torre defensiva adossada al mateix edifici i que comunicava amb l'interior d'aquest. Un element distintiu dels masos construïts a la zona entre les darreries de l'Època medieval i l'inici de l'Època moderna, visible en altres construccions circumstants com serien la Torre Gran (segle XVI), la Torre Mas Ral (segle XVI), la Torre Mas Begura (1560 – 1590) o bé la Torre Canera (1668) (Roviras *et al*. 2003).

Entre el decurs dels segles XV i XVII es van construir la majoria dels masos fortificats que actualment s'ubiquen en uns quants municipis costaners de l'Empordà. La construcció d'aquest tipus d'edificacions defensives respon a la necessitat de protecció davant els constants atacs que tenen lloc al llarg de litoral mediterrani fruit de l'auge de la pràctica de la pirateria. A partir dels segles XIII i XIV, amb la decadència de l'Imperi Bizantí i l'expansió catalana cap al Mediterrani, s'incrementa la pirateria al litoral català. Una pauta que es prorrogarà de forma creixent amb el pas del temps. Cap el segle XVI la pirateria era protagonitzada pirates algerians i turcs, però també hi havia de genovesos, pisans i fins i tot de catalans. La inestabilitat d'aquesta situació va començar a millorar a partir de la segona meitat del segle XVIII amb la batalla de Lepant, on la victòria dels estats cristians sobre els turcs va significar la fi de la supremacia turca al Mediterrani i, per tant, la decadència i descens de la pirateria (Corredor 1999).

METODOLOGIA

La metodologia de treball utilitzada en aquesta intervenció parteix del mètode de registre proposat per E.C. Harris i per A. Carandini. A partir d'aquest mètode, els elements arqueològics identificats (tant les estructures com els estrats) són registrats mitjançant una numeració correlativa sota el nom d'Unitat Estratigràfica (UE) que individualitza uns elements dels altres. Cada unitat estratigràfica és registrada en una fitxa en la qual s'indiquen les seves característiques morfològiques i les relacions físiques existents respecte a la resta d'unitats estratigràfiques que es relacionen. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic (plantes i aixecament topogràfic) i la documentació fotogràfica, efectuada sota la premissa de documentar totes les tasques desenvolupades i els diferents elements arqueològics identificats al llarg de la intervenció.

LA INTERVENCIÓ

El projecte arqueològic previst en aquesta intervenció comprenia el control arqueològic sistemàtic dels moviments de terres previstos en el projecte executiu de l'obra. Aquests eren relatius a l'obertura d'una nova rasa de serveis al camí del Mas de Torre Ponça (Torroella de Montgrí). La rasa supervisada s'iniciava a l'extrem sud del mateix mas i discorria per la pista forestal que uneix l'Estartit amb l'Escala en direcció sud fins a arribar a un transformador elèctric, situat a uns 300 metres del mateix mas.

En l'àmbit arqueològic, durant l'obertura de la nova rasa de serveis es va localitzar part d'un marge de pedra, el qual podria correspondre a un dels límits laterals que definirien el traçat de l'antic camí que donaria accés al Mas de Torre Ponça, avui dia substituït i reaprofitat pel curs de la pista forestal que uneix l'Estartit amb l'Escala. L'estructura estava composta per massissos blocs de pedra calcària no treballada de diferent mida i forma disposades en sec i en línia. Pel que fa a l'estra-

tigrafia, l'estructura es va constatar coberta pel nivell circulació existent de la mateixa pista on ha tingut lloc la intervenció i aquesta estava construïda directament sobre un nivell de formació natural compost per sorres soltes. Així mateix, l'extrem oest de l'estructura estava resseguit per un nivell compacte de terra i pedruscall, el qual podria ser relatiu a l'antic nivell de circulació que configuraria el camí en qüestió.

Finalment, de l'estructura documentada, n'esdevé molt complicat establir-ne el marc cronològic al qual pertany, ja que durant els treballs de neteja i delimitació no es va identificar cap fragment de tipus ceràmic que permeti precisar-ne la cronologia. En tot cas, tenint en compte la cota superficial on l'estructura aflorava, la qual no supera els 0,40 m de fondària respecte a l'actual nivell de circulació del camí, a mode hipotètic, s'estableix que la construcció de l'estructura no aniria més enllà de l'Època moderna.

BIBLIOGRAFIA

CORREDOR, A. M. 1999, Notícies disperses sobre algunes edificacions fortificades de Pals. *Estudis del Baix Empordà* 18, 71-90.

NEGRE, P. 1972, La Torre Ponsa. Notes per a la seva història. *Llibre de la festa major de Torroella de Montgrí.*

NOGUER, J. 1986, Les torres de vigilància i de defensa de la Costa Brava. *Revista de Girona* 116, 71-80.

ROVIRAS, A; TORRENT, E. 2003, *Torroella de Montgrí i l'Estartit*. Girona: Diputació de Girona. Quaderns de la revista de Girona, 107.

VERT, J. 1988, Pirateria i masos fortificats del Montgrí i del Baix Ter. *Papers del Montgrí* 7, 41 – 46.

Intervenció arqueològica a l'Arxiu Històric-Convent de Sant Josep a Girona (Gironès)

Júlia Miquel

Ager Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Moderna-contemporània (segles XV-XX)

Tipus de jaciment
Urbà, antic convent

Dates de la intervenció
9 a 15 desembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Júlia Miquel López

Institució, entitat o empresa promotora
Secretaria de Estado de Cultura

L'Arxiu Històric de Girona es troba en l'antic convent de Sant Josep i està declarat com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) en la categoria de monument històric, pel Decret de 20 de maig de 1985, publicat al DOGC de 28 de juny de 1985, núm. Inventari 125-MH. També consta a l'inventari del patrimoni arquitectònic del Departament de Cultura amb el número de registre IPAPC 134. Finalment, forma part del Pla Especial de Protecció del Patrimoni i actuacions en zones arqueològiques (Ajuntament de Girona, 1995).

Dins del *Proyecto básico y de ejecución de las obras de rehabilitación de fachada, carpinterias y extinción de incendios en los depósitos del arhivo histórico provincial de Girona*, l'empresa responsable de la seva execució, ARCADI PLA, SA es va posar en contacte amb AGER ARQUELOGIA, SL, per tal de fer el control i seguiment arqueològic dels rebaixos previstos, segons contempla el projecte a la Sala 4 ubicada al primer pis de l'edifici. L'actuació arqueològica es va realitzar dins la Sala 4 destinada a dipòsit de documentació arxivística.

L'ANTIC CONVENT DE SANT JOSEP

L'antic convent de Sant Josep, ara Arxiu Històric Provincial de Girona, mai ha estat objecte de cap intervenció arqueològica, fou fundat pels frares carmelites descalços en instal·lar-se a Girona el 1591. Amb tot, la seva església no fou inaugurada fins a l'any 1631. El convent, de grans dimensions, fou construït dins una gran austeritat formal, pròpia de l'orde, era conegut com els



Figura 1. Àmbit 2. Clavegueres i fossa sèptica.

Josepets i fou comprat per l'Estat arran de la Desamortització de Mendizábal.

Actualment consta de planta baixa i tres plantes. A la planta baixa es troben els molls i dipòsits de descàrrega; a la planta primera dipòsits de l'1 al 10 i el 18 i 19; a la planta segona hi ha les oficines i espais del personal administratiu, sala de consultes i els dipòsits de l'11 al 17 i a la planta tercera les oficines de personal, becari, sala d'actes i diferents magatzems Després de l'exclaustració (1835), el convent fou convertit en Delegació d'Hisenda funció que conservà fins al 1961. Actualment, l'edifici, que ha estat restaurat, allotja l'Arxiu Històric Provincial de Girona que comprèn l'antic arxiu històric provincial i el de la Diputació.

TASQUES ARQUEOLÒGIQUES REALITZADES

Les tasques a realitzar havien de consistir en el control i seguiment de tots els rebaixos i moviment de terres a realitzar amb mitjans mecànics a la sala 4, un espai rectangular d'uns 57,82 m^2.

L'espai es trobava pavimentat i amb una llosa de formigó que fou extreta amb un martell pneumàtic, començant l'excavació pròpiament dita pel quadrant nord-oest de la sala, trobant un estrat d'amortització de terra fosca que cobria una claveguera de maons i perfil en U (UE 104) que discorria de forma paral·lela al mur de tancament Nord-oest de la Sala 4. Així mateix, també es documentà una altra claveguera de maons de perfil en U (UE 107) que en aquest cas presentava una trajectòria Est-Oest i anava a desembocar al final de la trajectòria de la claveguera UE 104) anant per sota del mur de tancament Nord-oest.

Cap a la part central de la sala es va documentar un mur de maons i pedra lligat amb morter (UE 108) i que semblava subdividir la sala, trobant una obertura, possiblement una porta de comunicació entre els àmbits. D'aquesta manera, metodològicament es va considerar Àmbit 1, el més proper a la porta actual d'accés i Àmbit 2 situat al fons de la sala.

Un cop afectades les clavegueres documentades a l'Àmbit 2 es va continuar el rebaix fins a cota d'afectació. En desmuntar la claveguera UE 107 es trobà al final de la seva trajectòria, en direcció Sud-est les restes d'una fossa sèptica rectangular (UE 122) obrada amb pedres de mida mitjana i petita a penes treballades.

Quan a l'Àmbit 1 es va trobar un element (UE 115) que es va interpretar com la base per encastar un pilar de fusta com a ajut per la construcció de la volta de la sala, essent l'únic element d'aquestes característiques que va aparèixer en tot l'espai. Destaca la documentació d'un possible empedrat de pedres petites (UE 126) que es trobava sota una bossada (UE 113) reomplerta amb pedres i runa (UE 114). Aquest possible empedrat i el fet que no s'havia assolit la cota d'afectació de l'obra van motivar la realització de tres sondejos per determinar les característiques i l'abast d'aquest possible empedrat.

Els sondejos es realitzaren fins a arribar als afloraments de roca natural trobant que els elements documentats es fonamentaren damunt el terreny natural.



Figura 2. Àmbit 1. Murs delimitació.

Amb aquesta informació es va procedir al desmuntatge dels elements documentats continuant el rebaix de tota la sala fins arribar a la cota d'afectació i donant per acabada la intervenció arqueològica.

CONCLUSIONS

A la llum dels resultats assolits durant el procés d'excavació i documentació del rebaix de la Sala 4 es pot constatar la presència d'antics elements fitosanitaris soterrats, com les clavegueres i la fossa sèptica, els quals es trobaven anul·lats i amortitzats per diversos estrats, amb la finalitat de pujar cota.

D'altra banda, també destaca la documentació d'uns murs, els quals evidenciaven la compartimentació de l'espai que en un moment anterior estava dividit en dos àmbits. Recolza aquesta hipòtesi l'excavació de dos murs i una porta que seguien una trava sud-est-nord-est.

Mençió a part destaca la documentació d'un forat de bastida de secció quadrada a l'interior del mateix i que ens parla del procés de construcció de la volta de la sala, possiblement quan formava part del Convent dels Carmelites Descalços, entre els anys 1591 i 1631.

En general, es pot parlar que, excepte el forat de bastida, la resta dels elements documentats ens porten a contextos que no van més enllà de mitjan segle XIX i que podria relacionar-se amb l'època datada entre els anys 1835 i 1961, quan l'antic convent de Sant Josep fou convertit, després de la Desamortització de l'any 1835, en Delegació d'Hisenda.

Un tram de la muralla moderna de Castell d'Empordà (la Bisbal d'Empordà). Resultats de la neteja i documentació arqueològica d'una parcel·la del carrer de Baix

Laia Muntaner

Bicònic arqueologia, SC

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
La Bisbal d'Empordà

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segle XVI

Tipus de jaciment
Defensiu

Dates de la intervenció
Novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Laia Muntaner Tost

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

El novembre de 2024 es va dur a terme una intervenció arqueològica en una parcel·la situada al carrer de Baix núm. 20 de Castell d'Empordà, entitat de població del municipi de la Bisbal d'Empordà. L'actuació va ser motivada per la tramitació d'un Pla Especial Urbanístic d'Ordenació Volumètrica previ a la reforma i ampliació d'un habitatge existent. La proximitat immediata de la finca al portal septentrional de l'antic recinte emmurallat, declarat Bé Cultural d'Interès Nacional, va motivar que la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de Girona considerés necessària la realització d'un estudi arqueològic per determinar l'existència de possibles restes de la muralla conservades al subsol.

L'objectiu principal dels treballs va ser documentar les estructures visibles i comprovar si existien evidències materials que permetessin identificar el traçat de la fortificació que envoltava el nucli històric de Castell d'Empordà.

Castell d'Empordà, antigament conegut amb el nom de Llaneres, ocupa el cim d'un turó situat al nord-est de la Bisbal d'Empordà, a una altitud aproximada de 75 m sobre el nivell del mar. El nucli es disposa al voltant del castell medieval i s'estructura principalment a través del carrer de Baix, que descendeix des del sector més elevat del turó fins al portal nord de l'antic recinte fortificat.

La parcel·la objecte d'estudi se situa a l'extrem septentrional d'aquest carrer, immediatament al sud-est del portal conservat. Presenta una superfície de 150,77 m² i



Figura 1. Imatge del portal nord de Castell d'Empordà.

una topografia condicionada per la morfologia natural del turó. Mentre que la part frontal és relativament plana, la resta de la finca experimenta un descens acusat d'uns sis metres fins a una terrassa inferior vinculada al carrer Barri del Castell.

La posició estratègica de la finca, situada en un dels punts d'accés al nucli històric, feia especialment rellevant la verificació arqueològica de possibles estructures defensives associades a l'antic perímetre emmurallat.

CONTEXT HISTÒRIC

La documentació històrica situa els orígens de Llaneres en una cronologia anterior a la construcció del castell, tot i que les evidències disponibles no permeten determinar amb precisió la naturalesa del primer assentament. Diverses referències apunten a l'existència d'una ocupació d'època romana, probablement vinculada a una vil·la rural que posteriorment hauria evolucionat cap a un nucli habitat.

A inicis del segle XIV, el comte Ponç Hug IV d'Empúries va impulsar la construcció d'un castell destinat a reforçar el control del límit meridional del comtat. L'any 1301 la fortalesa es va infeudar a Guillem de Vilagut i esdevingué l'element articulador del desenvolupament urbanístic posterior. Progressivament, el nucli va adoptar la denominació de Castell d'Empordà, substituint el topònim històric de Llaneres.

Durant el segle XVI es va produir una fase de creixement que comportà la construcció d'un recinte emmurallat destinat a protegir la població agrupada al voltant del castell. Les fonts documenten aquesta obra l'any 1584, coincidint amb la reconstrucció de l'església parroquial de Sant Martí. Actualment, l'únic element visible d'aquesta fortificació és el portal septentrional, format per un arc de mig punt adovellat construït amb gres local (Fig. 1).

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Els treballs es van iniciar amb una neteja integral de la parcel·la. L'espai presentava un elevat grau d'abandonament, amb una abundant cobertura vegetal i nombroses acumulacions de runa moderna que dificultaven qualsevol observació directa de les estructures conservades[1].

Per tal de garantir una correcta lectura arqueològica es va procedir a la retirada mecànica controlada dels dipòsits superficials contemporanis. Aquesta actuació va permetre identificar diversos murs parcialment ocults i documentar-ne la relació estratigràfica amb el terreny natural.

L'element més significatiu identificat durant la intervenció correspon a un mur, denominat M-2, situat en continuïtat amb el mur oriental que forma el portal nord del recinte emmurallat.

Aquest mur presenta una tècnica constructiva molt similar a la documentada en el portal. Està format per carreus i blocs de gres local de dimensions diverses combinats amb còdols de grans dimensions. El conjunt es troba lligat amb morter de calç i incorpora fragments de material constructiu ceràmic utilitzats com a falques entre les diferents filades.

La part més ben conservada presenta una longitud d'1,60 m, 60 cm d'amplada i 1,05 m d'alçada. En conjunt, la façana septentrional documentada assoleix aproximadament 4,50 m de longitud. L'estructura es troba directament fonamentada sobre el substrat geològic, el qual va ser retallat per adaptar-se a la traça corba del mur.

L'anàlisi de la secció conservada permet observar un sistema constructiu format per dues cares externes de pedra treballada amb un rebliment intern de pedres de menor mida i morter de calç. Aquest procediment és característic de nombroses construccions defensives d'època moderna.

La continuïtat del mur es pot seguir parcialment cap a l'est, tot i que en aquest sector es troba molt afectat per

1 Els treballs de neteja es van dur a terme amb la col·laboració de l'empresa constructora Leinad 2001, S.L.U.



Figura 2. Restes conservades de la muralla del segle XVI que envolta el nucli de Castell d'Empordà.

processos de degradació i per transformacions posteriors. En diversos punts només es conserven restes del morter de fonamentació adherides al subsol natural.

A l'extrem sud-oriental reapareix un altre tram de mur amb una amplada aproximada de 80 cm i una alçada conservada d'1,45 m. Tot i presentar una factura més irregular, manté característiques constructives compatibles amb les observades al sector principal (Fig. 2).

A més del mur M-2, es va documentar una altra estructura, identificada com a M-1, situada en una terrassa intermèdia del vessant nord-est. Aquest mur presenta una tècnica constructiva menys homogènia, amb presència simultània de trams lligats amb morter i sectors de pedra seca. Les seves característiques permeten interpretar-lo com una estructura de contenció relacionada amb l'adequació agrícola o residencial del pendent.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica ha permès identificar i documentar un tram de mur directament relacionat amb el portal nord del recinte emmurallat de Castell d'Empordà. Tant la continuïtat física observada com les similituds constructives entre ambdues estructures suggereixen que formen part d'un mateix projecte arquitectònic.

La utilització de gres local, còdols de grans dimensions, morter de calç i falques ceràmiques constitueix un conjunt de característiques comunes que reforcen aquesta interpretació. Igualment significativa és la coincidència en el sistema de fonamentació, directament excavat sobre el substrat natural del turó.

Malgrat l'estat fragmentari de conservació, les evidències documentades permeten plantejar que el mur M-2 correspon probablement a un tram de la muralla construïda a finals del segle XVI per protegir el nucli desenvolupat al voltant del castell medieval. La seva localització, disposició topogràfica i tècnica constructiva resulten plenament coherents amb aquesta hipòtesi.

Per contra, el mur M-1 presenta característiques diferenciades que apunten cap a una funcionalitat vinculada a l'organització interna de les terrasses del vessant i no pas a estructures defensives.

Els resultats obtinguts constitueixen una primera aproximació arqueològica al sistema defensiu de Castell d'Empordà i aporten noves dades sobre l'extensió i configuració del recinte emmurallat documentat històricament a finals del segle XVI.

La lectura arqueològica de la masia de Can Casadella (Matajudaica, Corçà, Baix Empordà). Resultats d'una intervenció preventiva

Tatiana Piza

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Corçà

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Època moderna / contemporània

Tipus de jaciment
Mas

Dates de la intervenció
Novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Tatiana Piza Ruiz

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

Entre els dies 6 i 7 de novembre de 2025 es va dur a terme una intervenció arqueològica preventiva a la masia de Can Casadella, situada al nucli de Matajudaica (Corçà, Baix Empordà). L'actuació es va realitzar en el marc del projecte de reforma i ampliació de l'habitatge, després que la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de les Comarques de Girona requerís un estudi històric-arqueològic previ que permetés documentar l'evolució constructiva de l'edifici i valorar els seus elements patrimonials.

L'objectiu principal de la intervenció fou establir la seqüència constructiva de la masia mitjançant la lectura arqueològica dels paraments i l'execució de diverses cales parietals. Aquesta metodologia va permetre identificar les diferents fases constructives, documentar les principals reformes experimentades per l'immoble i aportar nous criteris per a la seva conservació durant les obres de rehabilitació.

Can Casadella, antigament coneguda com a Mas Tomàs, és una masia inclosa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (Generalitat de Catalunya, 1995) i constitueix un dels principals edificis històrics del nucli de Matajudaica (Ajuntament de Corçà, s.d.; Pobles de Catalunya, s.d.).

L'EDIFICI

La masia està formada per dos cossos adossats que configuren una planta de tres crugies distribuïdes en dues plantes. Tradicionalment, la planta baixa es destinava a usos agropecuaris, mentre que la primera planta tenia una funció residencial.



Figura 1. Imatge de la façana principal del mas.

L'anàlisi arquitectònica permet diferenciar clarament els dos volums que integren el conjunt. El cos principal presenta murs de paredat ordinari de pedra lligada amb morter de calç, mentre que el cos occidental incorpora una major quantitat de material constructiu reutilitzat, fet que ja suggereix una cronologia posterior. Igualment, les diferències entre les cobertes, les tècniques constructives i les nombroses obertures conservades evidencien una llarga evolució arquitectònica, amb diverses reformes i ampliacions successives.

METODOLOGIA

L'estudi es va fonamentar en la lectura estratigràfica dels paraments, complementada amb quinze cales parietals distribuïdes pels diferents espais de l'edifici. Aquesta metodologia va permetre documentar les relacions físiques entre murs, les diferents tècniques constructives, els tipus de morter i les successives modificacions de portes, finestres i altres elements arquitectònics.

La planta baixa, pràcticament desproveïda d'arrebossats, va facilitar l'observació directa dels paraments originals. A la primera planta, en canvi, la presència generalitzada de revestiments va fer necessària l'obertura de cales puntuals per verificar les relacions estratigràfiques entre els diferents murs.

La documentació arqueològica es va completar amb l'aixecament gràfic de les estructures i la consulta de la documentació històrica i de les fotografies aèries històriques, que van permetre interpretar les transformacions més recents de l'edifici.

RESULTATS: EVOLUCIÓ CONSTRUCTIVA DE L'EDIFICI

La lectura estratigràfica ha permès establir una seqüència evolutiva coherent de l'edifici, identificant diverses fases constructives que expliquen la configuració actual de la masia.

La fase més antiga documentada correspon a la construcció del cos principal. Aquest edifici presenta una planta de dues crugies i es caracteritza per uns murs de paredat ordinari formats per pedres de dimensions variables lligades amb morter de calç, sense una presència significativa de material ceràmic reutilitzat. Les relacions estructurals observades entre els murs perimetrals i els murs de càrrega indiquen que formen part d'una mateixa fase constructiva.

L'accés original es realitzava mitjançant el portal adovellat de la façana sud, mentre que la finestra situada directament al damunt, equipada amb festejador, sembla correspondre també a aquesta primera etapa o a una reforma molt primerenca. Les característiques tipològiques d'aquest conjunt, juntament amb la documentació històrica disponible, permeten situar aquesta fase al segle XVI, tot i que l'existència documental del Mas Tomàs en època medieval suggereix que aquesta construcció podria substituir un edifici anterior del qual no s'han identificat restes arqueològiques (Saura 2019) (Fig. 1).

Una segona fase correspon a una important reforma del cos principal, centrada principalment en la primera planta. L'anàlisi dels paraments evidencia una fàbrica diferent de la documentada a la planta baixa, amb una major presència de material constructiu reutilitzat i un tipus de maçoneria més regular. Aquesta reforma afecta també diverses obertures de l'edifici, caracteritzades per l'ús de carreus ben escairats i permòdols motllurats amb acabats corbs, un repertori arquitectònic àmpliament documentat en nombroses masies de l'Empordà i del Gironès entre els segles XVII i XVIII.

A aquesta mateixa fase podria correspondre la reorganització dels accessos interiors i la construcció de l'escala actual que comunica les dues plantes, substituint probablement un sistema d'accés més antic relacionat amb la porta situada a la façana est.

La tercera gran transformació de la masia correspon a la construcció del cos annex occidental. Malgrat la similitud aparent dels materials emprats, les relacions físiques documentades durant la lectura estratigràfica demostren clarament que aquest nou volum és posterior al cos principal. El nou edifici s'adossa als murs preexistents i amplia considerablement la superfície útil de la masia.

L'existència de diverses llindes datades, especialment la porta interior amb la inscripció de l'any 1734, permet situar aquesta ampliació durant el primer terç del segle XVIII. Aquesta cronologia concorda amb les característiques constructives dels paraments i amb la incorporació de noves dependències destinades tant a usos agrícoles com residencials, reflectint un moment d'expansió econòmica del mas.

Posteriorment, es documenten diverses reformes puntuals que afecten principalment les façanes. Algunes corresponen a reconstruccions parcials dels murs, probablement motivades per problemes estructurals,



Figura 2. Làmina de les fases constructives de l'edifici.

mentre que d'altres consisteixen en la substitució o modificació d'obertures. Aquestes intervencions no sempre poden agrupar-se dins d'una única fase cronològica, però comparteixen unes característiques constructives similars que indiquen actuacions de manteniment i adaptació desenvolupades al llarg dels segles XVIII i XIX.

La darrera etapa constructiva identificada correspon a les reformes contemporànies. Durant aquest període es documenten noves finestres i portes executades amb maó massís, diversos tapiats d'obertures antigues i modificacions de la distribució interior mitjançant envans. També corresponen a aquesta fase la transformació d'algunes portes en finestres i la incorporació de nous usos domèstics que alteraren parcialment l'organització original de l'habitatge.

Especialment significativa resulta la transformació experimentada pel sector nord-occidental de la masia. La comparació de les fotografies aèries històriques de 2009, 2011 i 2012 permet documentar el desmuntatge de la coberta i l'enderroc parcial d'aquest espai coincidint amb el procés de segregació de la finca. L'actual pati, per tant, correspon a una pèrdua molt recent de superfície edificada i no a una configuració històrica de la masia (Fig. 2).

DISCUSSIÓ

L'estudi posa de manifest la utilitat de la lectura arqueològica dels edificis històrics com a eina per reconstruir l'evolució arquitectònica dels masos catalans (Generalitat de Catalunya, 1995). Malgrat les nombroses reformes experimentades per Can Casadella al llarg dels darrers quatre segles, les relacions estratigràfiques conservades als paraments permeten identificar amb precisió les principals etapes de creixement de l'edifici.

L'anàlisi també evidencia que les transformacions no responen únicament a criteris estètics, sinó sobretot a les necessitats funcionals derivades de l'evolució de l'explotació agrícola. L'ampliació del segle XVIII representa un canvi substancial en la capacitat productiva del mas, mentre que les reformes contemporànies reflecteixen el progressiu abandonament dels usos agrícoles tradicionals i l'adaptació de l'edifici a funcions exclusivament residencials.

La intervenció ha permès igualment identificar diversos elements patrimonials d'interès, com el portal adovellat, les finestres amb festejadors, les llindes datades, els sistemes de cobriment amb volta i diferents solucions constructives que conserven un notable valor documental. La preservació d'aquests elements resulta

fonamental per mantenir la lectura històrica de l'edifici durant les obres de rehabilitació previstes.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica desenvolupada a Can Casadella ha permès documentar l'evolució arquitectònica d'una masia d'origen modern que conserva una complexa seqüència constructiva, resultat de diversos episodis d'ampliació i reforma entre els segles XVI i XX.

L'estudi confirma l'existència d'un nucli original corresponent al cos principal de la masia, probablement bastit durant el segle XVI, al qual s'adossà una important ampliació al segle XVIII. Les reformes posteriors modificaren nombroses obertures, reorganitzaren parcialment els espais interiors i adaptaren progressivament l'edifici als nous requisits funcionals, sense alterar substancialment la seva estructura bàsica.

La combinació de la lectura estratigràfica dels paraments, les cales parietals i la documentació històrica ha permès establir una seqüència evolutiva sòlida, posant de manifest l'interès patrimonial de l'immoble i aportant noves dades sobre els processos de transformació de l'arquitectura rural del Baix Empordà.

Aquest treball demostra, finalment, que la incorporació sistemàtica de la lectura arqueològica en els projectes de rehabilitació constitueix una eina imprescindible tant per al coneixement històric dels edificis com per a la definició de criteris de conservació compatibles amb els seus valors patrimonials.

BIBLIOGRAFIA

AJUNTAMENT DE CORÇÀ s. d., *Història de Matajudaica*. Arxiu Municipal de Corçà.

GENERALITAT DE CATALUNYA 1995, *Baix Empordà. Inventari del Patrimoni Arquitectònic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

POBLES DE CATALUNYA s. d., *Conjunt urbanístic de Matajudaica (segles XVI–XVII)*.

SAURA, J. 2019, *El Cartoral de rúbriques vermelles de Pere Rocabertí, bisbe de Girona. Edició i estudi*. Treball final de màster inèdit, Universitat de Barcelona, Barcelona.

Mas can Torras (Vilademuls, Pla de l'Estany)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Vilademuls

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
Segles XV - XX

Tipus de jaciment
Mas

Dates de la intervenció
Novembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica preventiva realitzada a les restes del mas dit Can Torras va venir motivada pel requeriment emès pels Serveis Territorials del Departament de Cultura. a petició del Departament de Territori, Habitatge i Transició Ecològica per possible afectació al patrimoni cultural, respecte de l'aprovació del projecte de *Rehabilitació del mas "can Torras", a Vilademuls per dur a terme una activitat de turisme rural*, de l'arquitecte Àlex Garcia Gispert. Aquest projecte tenia per objectiu recuperar l'estructura original de l'edificació i adaptar-la per tal de poder complir amb tots els requisits mínims dels establiments de turisme rural de tipus "masia".

El mas de Can Torras, que apareix erròniament a la documentació cartogràfica amb el nom de Can Llobet, es troba en un territori boscós, intensament explotat agrícolament, que s'estén al llarg del marge dret del riu Fluvià. El mas queda situat al centre del triangle format per les poblacions de Vilavenut, Galliners i el veïnat d'Ollers, dins el terme municipal de Vilademuls. En el moment d'iniciar l'estudi, l'edifici es trobava en un estat de ruïna parcial, sense la major part de la coberta, el que havia provocat el deteriorament dels forjats intermedis i de parts de les parets mitgeres i perimetrals.

En primer terme es va procedir a fer un estudi històric i documental del mas en el marc de la població i parròquia de les quals formava part, això és el poble d'Ollers i l'església de Sant Martí, respectivament. Cal dir que el poble d'Ollers està format per una agrupació de masos que, en origen, depenien de la parròquia de Sant

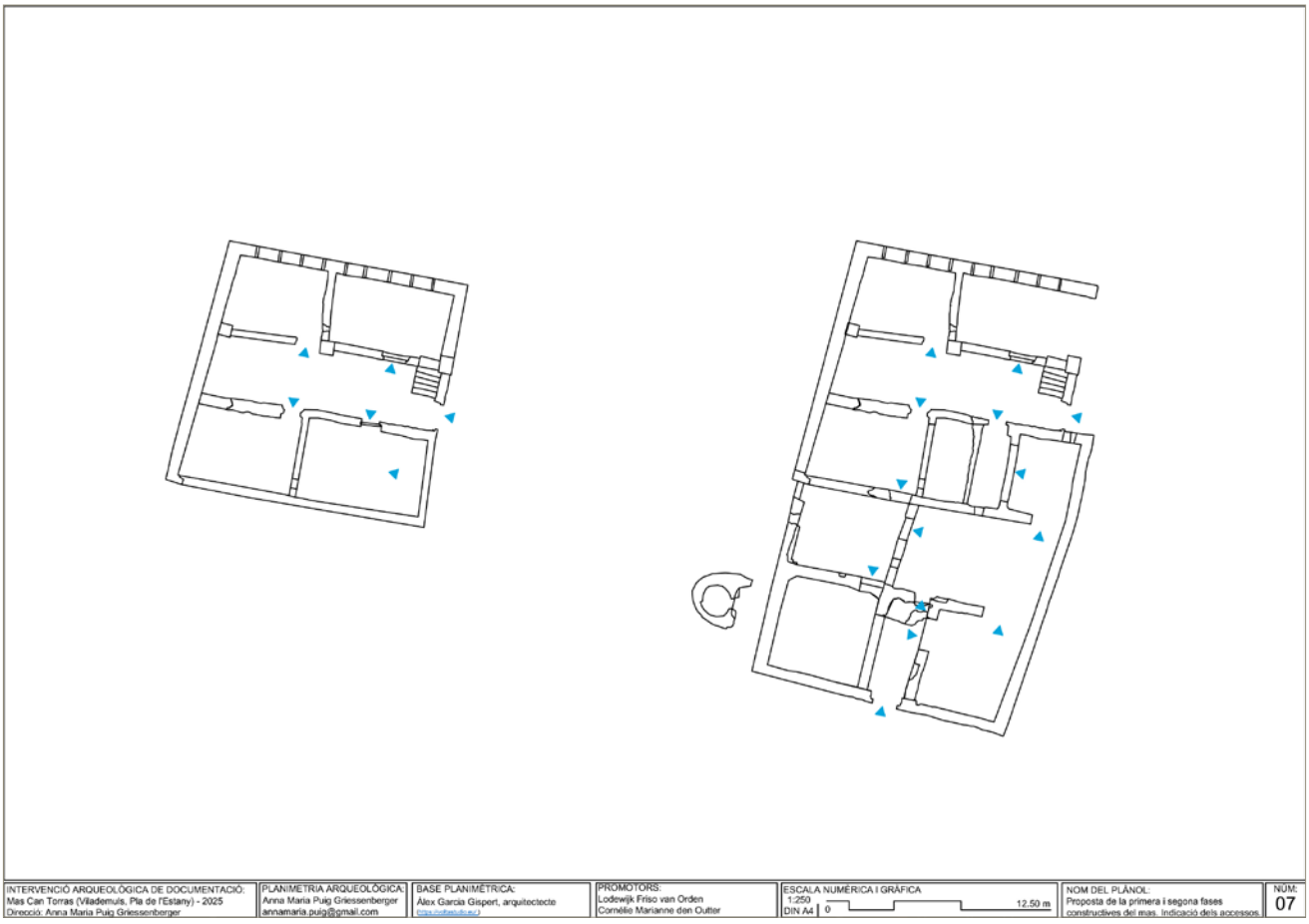


Figura 1. Proposta de planta del mas en les fases 1 i 2, amb indicació dels accessos. La distribució de les estances correspon a nivell de planta baixa.

Martí. La inclusió d'Ollers al terme municipal de Vilademuls ve de la seva adscripció a l'antiga baronia de Vilademuls, de la que es tenen dades des del segle XII, demarcació que es trobava dins els límits del comtat de Besalú; anys després va dependre de la batllia de Vilademuls. No obstant l'afirmació d'aquesta adscripció a la baronia, en una relació dels pobles que en formaven part al segle XVII dir que Ollers no hi consta, sinó que a l'època formava una altra batllia, juntament amb Vilavenut, administrada pel comte de Peralada.

La referència més antiga sobre la *villa Ollers* és de l'any 1017, i apareix a la butlla del papa Benet VIII, suposadament falsa (Reyes 2013), mitjançant la qual es confirmaven les possessions del monestir de Sant Esteve de Banyoles. Pel que fa a la parròquia de Sant Martí, el primer esment de *Sancti Martini de Olers* és de l'any 1049 (1048 per altres autors). Al segle XIV l'església s'esmenta com a *ecclesia parroquiale sancti Martini de Olliariis*. Quant al delme de la parròquia d'Ollers, consta que l'any 1228 n'era obtentor el vescomte Dalmau de Rocabertí, mentre que el 1329 ho era Huguet d'Espasens, membre del llinatge d'Espasens. Les dades històriques sobre el lloc d'Ollers es fan escasses a partir del segle XIV. Sabem que en aquesta època la població va partir la crisi frumentària que va afectar la zona a final de segle, situació precària a la qual caldria sumar el setge de Girona pel comte d'Empúries el 1385 i la invasió del comte d'Armanyac, des de l'any 1390 (AAVV 2000, 358). Un salt històric ens porta a l'afectació que va tenir el lloc i el pobles immediats durant la Guerra Gran (1793-1795).

També es va fer un estudi sobre l'evolució de la propietat del mas Torres, que a la documentació apareix com a Can Gimbernat. Es va observar que encara avui hi ha dos masos Gimbernat en el terme d'Ollers, Can Gimbernat del Puig i Can Gimbernat del Clot, que a la documentació antiga apareixien com a Casa Gimbernat del Puig (Puix) i Casa Gimbernat de la Serra, de famílies emparentades. La identificació semblaria evident, però va resultar complexa. Fou necessari recórrer a la genealogia de la família adscrita a la propietat —fins a l'any 1620—, per acabar determinant que el mas que ens ocupava era el del Puig, i que la família l'hauria perdut, per embargament, l'any 1888.

La segona part del treball va consistir en un estudi aprofundit de les parts que restaven del mas, tant de les façanes dels diferents cossos que el conformen com de cadascun dels àmbits de les plantes que havia tingut. Aquest estudi va resultar molt complex atès el mal estat de conservació. D'haver disposat d'una major alçada en plantes hauria estat més fàcil poder comprendre millor l'edifici i els usos de cadascuna de les parts.

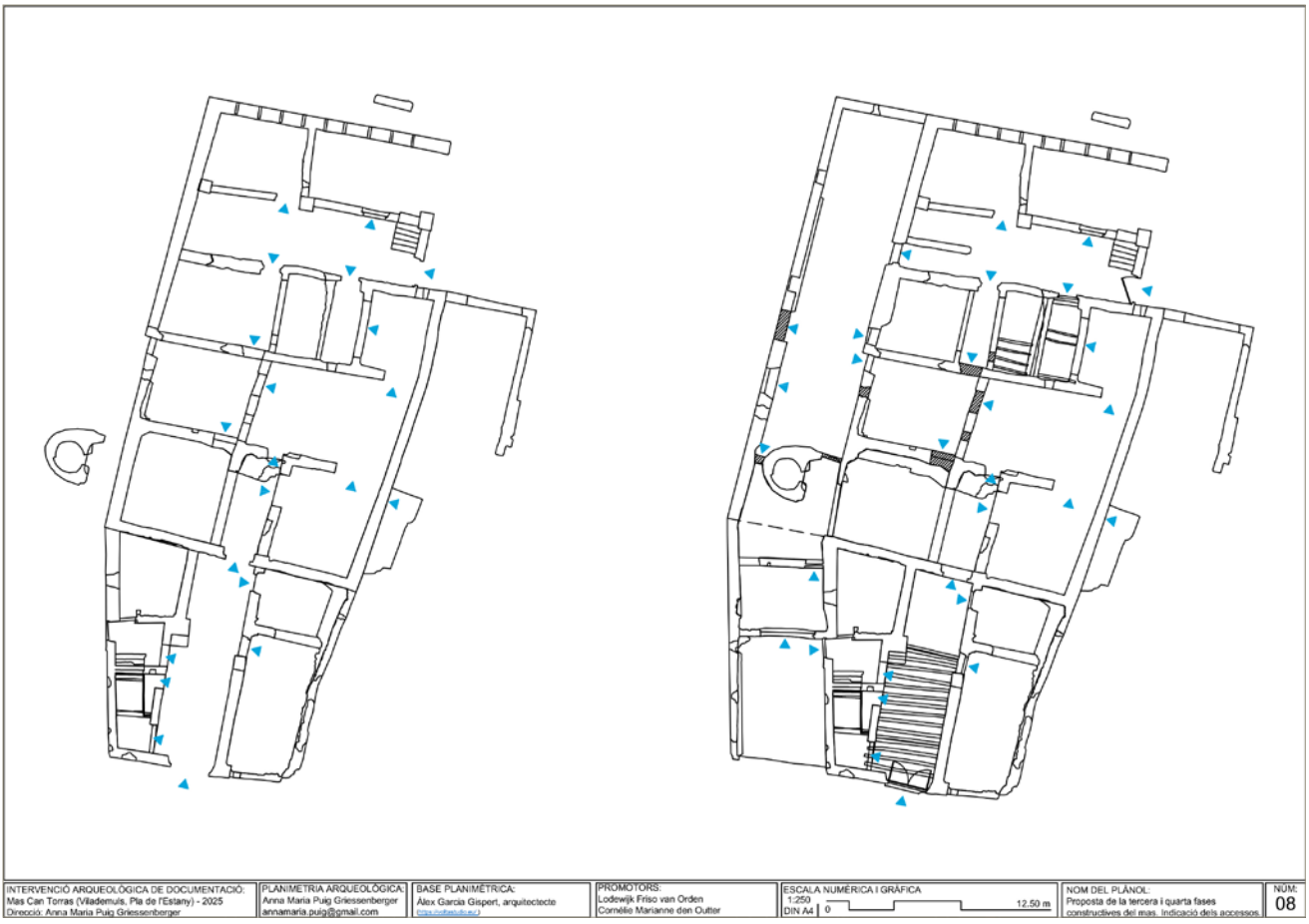


Figura 2. Proposta de planta del mas en les fases 3 i 4, amb indicació dels accessos. La distribució de les estances correspon a nivell de planta baixa.

A nivell general, dir que en l'obra es varen fer servir els materials disponibles: els rierencs per aixecar les parets —en algunes parts combinats amb gresos locals—, els blocs de gresos en els escaires de l'edifici i en els marcs de les obertures —portes i finestres—, el travertí en les columnes i alguns tempanells, els maons en el marc de les obertures més recents i en les reformes de murs —aquí com a material constructiu reaprofitat—, així com a les voltes, i la fusta en les llindes interiors d'obertures i en els sostres. Dir que molts carreus han estat sostrets, igual que els marcs de portes i finestres de major interès arquitectònic.

Ja que no és possible detallar el nivell d'anàlisi que es va fer, sobretot pel que fa a les relacions estructurals i canvis en la comunicació entre les diferents parts, ens referirem només a les conclusions a les quals es varen arribar sobre l'evolució constructiva del conjunt, que es poden resumir en 4 fases, resultat dels canvis en les necessitats no només de l'habitatge sinó també de l'activitat agrària que s'hi desenvolupava. Això va comportar reformes en les parts existents, per tal d'adaptar-les i facilitar les relacions entre si, amb el moviment d'obertures i, també, d'arranjament de cobertes, ja que, com és evident, calia donar sortida a les aigües de pluja cap al perímetre exterior del mas. Som conscients que sense un estudi arqueològic precís a nivell de subsol no podem donar per absolutament vàlides les consideracions sobre les fases del mas que tot seguit passem a descriure.

FASE 1

Es va reconèixer com a part més antiga el cos nord del mas, un edifici que tindria una planta de forma quadrangular, d'uns 190 m^2 de superfície, compartimentada amb 5 àmbits: el central a manera de distribuïdor, i, a banda i banda, dos àmbits de mides i formes similars, simètrics (Fig. 1). Aquesta part conserva avui una alçada de 3 plantes.

Com a elements singulars, esmentar les espitlleres de la planta baixa nord, 9 en total, emmarcades amb pedres dretes en els laterals i una més gran tancant per dalt.; no se'n varen detectar en altres murs, que no vol dir que no hi fossin. La porta d'accés es trobava a la façana de llevant. Quant a la cronologia, malgrat no disposar de dades precises, es va proposar una datació no anterior al segle XIV o principi del XV.

FASE 2

En un moment que podríem considerar posterior a la crisi pagesa del segle XV, probablement ja dins el segle XVI, el mas s'ampliaria cap al sud amb l'afegit d'un cos nou, adossat a l'anterior, el que obligaria a modificar-ne

algunes parts, sobretot per a facilitar la comunicació entre els nous àmbits. Aquesta ampliació, de forma rectangular, tindria una superfície d'uns 160 m^2 (Fig. 1). És en aquesta fase quan s'obre un nou portal d'accés a migdia, de brancals fets amb grans carreus i llinda monolítica de pedra.

El patró en l'evolució dels masos catalans encaixa amb la proposta que estem fent. Així ho resumeix Assumpta Serra, quan comenta que la tipologia de mas medieval es va anar millorant, de manera que del mas de final del segle XIV i el XV, format per dos cossos i dos pisos, es va passar al segle XVI "a un edifici destinat a habitatge familiar organitzat en tres cossos" (Serra 2016, 172).

FASE 3

No podem precisar en quin moment es va produir l'ampliació atribuïda a la tercera fase. Durant aquesta es va afegir un nou cos contra el mur sud de façana (Fig. 2), el que va comportar que quedés amagat el portal d'entrada descrit a la fase anterior i se'n fes un de nou cap a la façana sud de la part nova; d'aquest falta la llinda, ja que més tard es va treure per fer l'obertura més alta. Amb aquesta nova part s'ampliaria la superfície del mas en poc més de 200 m^2.

El materials constructius que es varen fer servir en aquests moments varen seguir essent els mateixos que hem descrit abans. Evidentment que, a mesura que el mas es va anar ampliant, es degueren anar fent reformes en els cossos anteriors, tot adaptant-los a les necessitats dels seus habitants, com a l'activitat agrària que s'hi desenvolupava. Tot i que no podem ubicar-les del cert, sembla que les parts utilitzades per al bestiar o com a pallers i magatzems estarien en els espais perimetrals i a nivell de planta baixa, mentre que l'habitatge, amb la sala, la cuina i els dormitoris, estarien a planta pis, molt probablement en el cos central.

FASE 4

És molt probable que les darreres reformes del mas es fessin a partir de final del segle XVIII o al llarg del segle XIX. No sabem del cert si és en aquesta fase quan s'afegeix el cos oest, ja que no disposem de cap datació al respecte. El que sí que creiem és que en aquesta època el mas ja tindria la planta que ens ha arribat avui dia (Fig. 2).

Alguns detalls podrien correspondre a aquest moment, com ara el balcó que veiem a les fotografies antigues de la façana est, fruit d'alguna reforma, o l'ús del travertí en les columnes i tempanells del que suposem serien badius per a emmagatzemar la palla o altres productes, així com la capelleta i els armaris que es veuen a la planta pis dels àmbits on hauríem d'ubicar sala principal i algun dormitori.

BIBLIOGRAFIA

AAVV 2000, *Història del Pla de l'Estany*. Girona: Diputació de Girona.

REYES, J. M. 2013, Els orígens de la jurisdicció feudal del monestir de Banyoles, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles* 33, 125-147.

SERRA, A. 2016, Masia i família pagesa a Catalunya entre el segle XVI i el començament del XX, *Catalan Historical Review* 9, 169-180.

Casa Frigola (Cassà de la Selva)

Jordi Sagrera

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Cassà de la Selva

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XV - XX

Tipus de jaciment
Casa-palau

Dates de la intervenció
Juliol de 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Jordi Sagrera

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Cassà de la Selva

L'edifici de Can Frigola amb la torre Salvana adjunta defineixen un dels edificis històrics més notables del municipi. Es localitza en el núm. 13 del carrer d'Avall i dins ells límits de l'antiga cellera medieval del nucli urbà desplegada al voltant de l'església parroquial de Sant Martí. La porta d'entrada s'obre a la façana principal la qual, amb orientació sud-est nord-oest, es projecta per la galta de ponent del carrer en un recorregut de vint metres lineals (Fig. 1).

El 22 d'abril de 1949 es va incloure en el decret de protecció de castells Espanyols. També consta com a Bé Cultural d'Interès Nacional, classificat com a Monument Històric amb el número de catàleg 624-MH, establert per la disposició addicional segona de la Llei 9/93 del Patrimoni Cultural Català.

La nomenclatura diferenciada de la casa i de la torre prové de la circumstància que la primera era d'antic de titularitat municipal, mentre que la casa havia estat de propietat privada fins al 2014 quan l'ajuntament la va adquirir.

La intervenció arqueològica de documentació forma part de les actuacions prèvies al desenvolupament del projecte municipal de reforma integral de l'immoble per a destinar-lo a usos culturals.

L'EDIFICI

S'organitza a partir d'una planta baixa lleugerament rectangular d'uns 360 m^2 de superfície construïda i dos pisos superiors de proporcions similars (Fig. 2). L'altura total arriba als 9,57 m de mitjana comptant des del pa-



Figura 1. Alçat fotogramètric de la façana principal de can Frigola.

viment del carrer fins al trespol de la teulada. La torre és l'element més vistent. Se situa a la cantonada nord i queda perfectament arrenglerada amb la façana principal. Forma un prisma de base quadrada de 6,36 m de costat i una altura de 15,50 m. La punxeguda coberta de teulada a quatre vessants molt inclinats arriba als 6 m verticals. Si s'afegeix, l'altura total de la torre assoleix els 21,50 m. La distribució interior conté cinc estances repartides cadascuna en cinc plantes superposades.

La façana posterior, a l'oest, s'obre a un pati de la mateixa finca. L'aspecte actual d'aquesta banda de l'edifici contrasta notablement de la resta ja que els antics propietaris hi van afegir tot un cos nou amb un estil arquitectònic completament diferent. Conté tres nivells superposats amb un porxo a la planta baixa, una galeria al primer pis i una terrassa descoberta al capdamunt. El disseny de la façana conforma un porticat amb cinc pilars d'inspiració clàssica replicats a la galeria superior i una barana balustrada en el coronament. Els espais dels intercolumnis son acaparats per amplis finestrals.

LES FASES CONSTRUCTIVES

L'anàlisi detallada dels elements i estructures vistos en conjunt revelen l'existència de fins a cinc fases constructives importants.

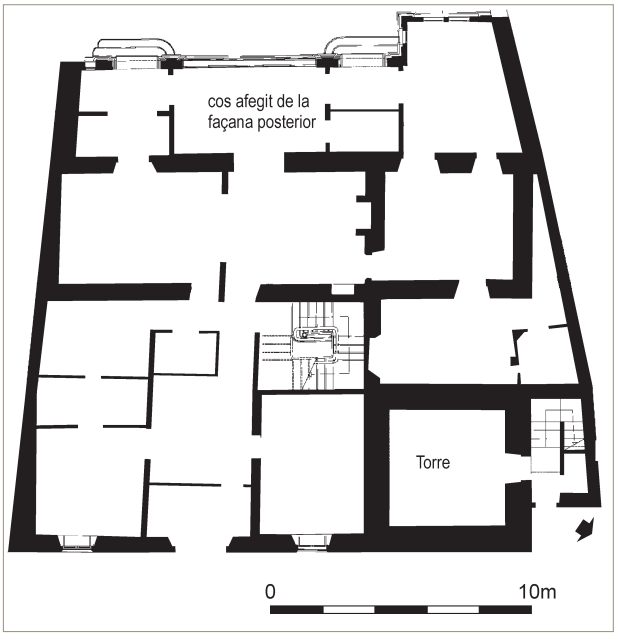


Figura 2. Plànol de la planta baixa de can Frigola.

D'antiga a moderna, la primera remet directament a la torre. És l'element preservat d'un edifici que s'estenia també cap al sud seguint l'àmbit avui ocupat per can Frigola. Veiem que bona part de la façana actual de can Frigola recolza contra les lligades cantoneres de la torre a partir del primer pis. Això evidencia que la façana és tècnicament posterior a la torre. A nivell de planta baixa, no hi ha lligades i, així, els paraments de la torre i de can Frigola connecten directament. La dada assenyala que originalment la torre lligava amb un altre cos d'edifici més baix que l'actual des del mateix moment de la construcció.

La torre Salvana és la peça més antiga de l'immoble però es desconeix el moment de la construcció. Si fem cas a la cronologia de les finestres obertes a la façana del carrer d'Avall la datació es podria fixar a l'entorn de 1550-1570. Tanmateix, fa l'efecte que es van implantar en una reforma posterior. Una altra pista la proporciona l'estudi dels espais entre merlets del coronament de la torre. Presenten llindes planes, és a dir, funcionen com a finestres però conserven els permòdols que fixaven els mantellets. Es documenten assíduament en castells, torres i bastions durant la baixa edat mitjana però, en cases fortes i masos fortificats les cronologies més habituals remeten als segles XV i XVI.

En el segle XVI (*circa* 1570), l'edifici es va remodelar completament. La torre es va preservar però s'hi van obrir les dues finestres de les plantes segona i tercera del carrer d'avall. També es va bastir l'escala de cargol interior entaforada vora l'angle sud. Per a poder encabir-la es van haver d'aprimar parcialment per dins els murs perimetrals d'aquella banda de la torre. La connexió entra la torre i la part residencial de la casa es practicava per una porta (avui paredada) localitzada en el tram inferior de l'escala de cargol.

La nova residència descrivia una planta lleugerament rectangular amb una estructura interior reticulada. Es devia organitzar al voltant d'un pati interior avui desaparegut i presumiblement localitzat on ara es dreça l'escala. Devia allotjar una escala i els accessos als diferents àmbits de la casa.

La façana principal en el carrer d'Avall és el que s'ha preservat millor d'aquesta fase. La planta baixa era dominada per la porta adovellada. Probablement era l'única obertura ja que, les finestres actuals que la flanquegen es van implantar en un moment posterior. La planta noble se situava al primer pis. El caire residencial principal es manifesta principalment per la magnificència de les tres finestres d'arc conopial deprimit tallades a les pedreres de Girona, més endavant, convertides en balcons. L'ordre arquitectònic imposat es repeteix, a una escala més modesta, a la planta superior sota teulada. Aquí les finestres presenten la llinda plana i també es van transformar en balcons en una reforma posterior.

La torrella de la cantonada sud-est de la casa és del mateix moment. Durant el segle XVI se'n van incorporar a moltes cases pairals i palaus. Fins i tot en església. L'aspecte defensiu s'ha d'entendre aquí com un element de distinció en consonància amb la prestància de la família resident. Sabem que la casa tenia, com a mínim, una altra torrella, a la cantonada oposada. L'interior habilitava una escala de cargol que connectava la planta noble amb la segona.

En un context de la primera meitat del segle XVII es detecta una reforma a l'edifici. Constructivament, te poca rellevància però, des del punt de vista de funcionalitat, és important. Físicament es concreta en l'obertura de sengles finestres practicades a banda i banda de la porta dovellada de la façana del carrer d'Avall. Cal matisar que la de l'esquerra (del carrer estant) és en realitat una porta posteriorment convertida en finestra. Per regla general, les obertures de la planta baixa en cases medievals i fins al segle XVIII, es redueixen a les portes d'entrada i a finestres espieres o de petit format. A banda de raons de seguretat, la causa rau en el fet que encara no existien els blocs de pisos i, per tant, cada llar tenia una entrada independent. L'obertura d'una nova porta pot significar que, en el segle XVII, una part de la casa es va alienar de la residència. Potser s'hi va obrir una botiga, un taller o un obrador.

La tercera fase arquitectònica se situa en el segle XIX. Contempla dos aspectes importants com és la segregació de la torre de la resta de l'edifici i la remodelació quasi integral de la distribució interior de la casa.

L'accés a la torre, ubicat a l'escala de cargol, es va paredar. També es va modificar l'escala per a comunicar-la

amb un passadís que menava a un nou cos annexat a la torre on s'hi dreçava una escala nova exterior i totalment independent.

En el darrer terç del mateix segle XIX, es va modificar de soca-rel la distribució interior (l'actual de la casa), la qual cosa, va suposar l'enderrocament i la pèrdua de bona part de l'estructura del segle XVI. La façana del carrer d'Avall també es va reformar amb l'obertura dels balcons de les plantes primera i segona.

La darrera fase constructiva es relaciona amb l'erecció d'un nou cos edilici rere la façana posterior de la casa. Es va concebre com un porxo amb una galeria al primer pis d'aspecte porticat. El conjunt culminava amb una terrassa amb barana balustrada. L'estil arquitectònic i els materials emprats a l'obra la situen cronològicament en ple segle XX.

CONCLUSIONS

La història documental coneguda (Juanola 1958); (Gener 1970); (Grau 2018) corrobora i millora el coneixement de les fases arquitectòniques. Les primeres noticies relacionen la casa amb els Salvà, una família de mercaders. Destaca Joan Salvà; una figura prominent de Cassà del seu temps. Va ser mercader, batlle reial de Cassà i conseller municipal des del 1584. Es va casar amb Mariana d'Albertí i Homs, procedent d'una família de cavallers i procuradors de la baronia de Llagostera. Indubtablement, va ser el promotor de l'erecció del gran casal del carrer d'Avall, atès que el seu recorregut vital, principalment documentat entre 1555 i 1593, coincideix de ple amb el gran moment de construcció i reforma de la casa. La presència a Cassà de determinats elements com les torrelles poden endevinar una certa influència de la casa pairal dels Albertí a Llagostera (Fumanal/Sagrera 2022, 196-197).

Els Salvà venien la casa als Vall·llovera el 1637. Amb l'acord dels nous propietaris, el Consell de Cassà hi establia una taverna i, possiblement també, la casa del Comú. La circumstància pot explicar l'obertura, cap a mitjan segle XVII, d'una porta i una finestra a banda i banda de la porta adovellada. La coexistència de la taverna i la casa del comú en un mateix immoble, obligava a obrir una porta independent i separada per a la taverna.

En el segle XVIII, la casa pertanyia a la municipalitat i la taverna es convertia en un hostal. El 1841, l'ajuntament venia l'hostal a Josep Frigola, hisendat de Cassà. Abans però, se segregava la torre ja que rebia les funcions de presó. Per aquesta raó es va construir el petit edifici contra la cara nord de la torre entès com un accés nou i independent de la torre.

La família Frigola va fixar la residència a l'antic casal dels Salvà i en va mantenir la propietat fins al 2014. En els 173 anys de domini Frigola es van endegar algunes reformes importants. La principal se situa vers la segona meitat avançada del segle XIX. Va capgirar tot l'interior de la casa i va afegir els balcons de la façana principal. Més endavant, en ple segle XX, va edificar el porxo i la galeria superior de la banda posterior de la casa.

BIBLIOGRAFIA

FUMANAL, M. A., SAGRERA, J. 2022 *La Pedra de Girona. L'esplendor del marbre Blau*. Figueres: Brau Edicions.

GENER, J. 1970, *Apunts d'història de Cassà*. Colla Excursionista Cassanenca.

GRAU, D. 2018, *La Torre Salvana*. Informe de l'Arxiu Municipal de Cassà de la Selva.

JUANOLA, M. 1958, *Reportajes históricos cassanenses*., Llumiguia.

Plaça Major núm. 1 i 2 (Pals, Baix Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Pals

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles XVI/XVII - XX

Tipus de jaciment
Habitatge

Dates de la intervenció
Juliol 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica realitzada a la finca de la plaça Major núm. 1-2 (Fig. 1), va ser requerida per la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural, prèvia sol·licitud d'informe per part de l'Ajuntament de Pals, per raó de les obres del projecte *Reforma interior d'edificació existent per ús de tres habitatges i locals lliures* (maig 2025), de l'arquitecte Lluís Hontangas Canela. Cal tenir en compte que l'edifici es troba al sud-est del perímetre emmurallat medieval de la població, dins l'àrea protegida del centre històric de Pals, coneguda com a barri del Pedró, declarat BCIN, amb la categoria de Conjunt Històric, amb el núm. d'inv. 184-CH, des de l'any 1973. Així consta a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. També disposa de protecció en el POUM Pals, en tant que front d'edificació històrica a conservar, on només són permeses obres de conservació i millora.

L'edifici a estudiar, històricament i constructivament, estava format per dues finques cadastrals diferenciades. La número 1, amb façana a la plaça Major, constava de dues plantes semisoterrànies, amb accés pel carrer de l'Abeurador, adaptades al pendent del carrer, i dues plantes pis per sobre, a nivell de la plaça Major. La número 2, amb façana a la plaça Major, constava de dues plantes. L'anàlisi d'aquesta complexa distribució havia de servir per a extreure informació sobre les fases constructives dels edificis, tot identificant-ne les parts originals i les afegides posteriorment. Es va començar fent una recerca bàsica sobre les referències històriques disponibles, especialment centrada en l'evolució de la



Figura 1. Vista de la façana de la casa que dona a la plaça Major, la núm. 1. A l'esquerra de la imatge, la part que dona al carrer de l'Abeurador. La casa núm. 2, que no s'aprecia bé, quedaria a l'extrem dret de la foto (Foto AMPuig).

propietat, i es va completar amb una anàlisi detallada del conjunt de la construcció i dels seus paraments.

Atès l'emplaçament de les dues cases extramurs del recinte emmurallat medieval, a tocar de la muralla, es va considerar que el seu origen caldria buscar-lo en el creixement urbà format en els marges del carrer de l'Abeurador, carrer que vàrem observar coincidia amb un important eix de sortida la població cap al sud-est; encara avui és un dels principals accessos a la vila, que desemboca a la plaça Major, que si perllonguem cap al sud, enllaça amb l'actual C-31. Tot i no disposar de dades històriques relatives a l'evolució cronològica de les àrees de creixement urbanístic de Pals extramurs, creiem que aquest barri podria haver estat un dels primers eixamples, format entre els segles XV i XVI. Les dues cases referides s'haurien mantingut com a propietats independents fins que foren unides per un mateix propietari l'any 1907.

És complex resumir l'evolució constructiva dels dos edificis sense el suport gràfic que es va elaborar, cases que, a més, foren molt reformades en època recent. Intentarem presentar algunes hipòtesis tot seguit.

FASE MEDIEVAL/MODERNA

Poca cosa quedava de les cases originals. El primer que observem és la seva adaptació al desnivell del terreny, que va donar lloc a les plantes baixa i semisoterrània que encara avui veiem. Malgrat la modificació de façanes i alçades, vàrem considerar que la forma de les plantes seria aproximadament la mateixa que avui, tot i que és possible que la casa núm. 1 hagués estat compartimentada en dues parts, potser dues unitats diferents: la que designem com a cos principal i la del cos meridional. La part principal, amb dues plantes i semisoterrani, seria la casa pròpiament dita, mentre que el cos meridional, semisoterrani respecte de la casa i amb un segon semisoterrani a l'extrem sud, podria haver estat un gran pati o espai cobert. Pel que fa a la casa núm. 2, la part original sembla que seria la de la meitat nord, mentre que la sud o pati s'hauria afegit posteriorment.

Quant a la distribució interior de la casa principal núm. 1, es va constatar com les dues plantes tindrien la mateixa compartimentació a partir d'una sala gran a la meitat nord, la que dona a la plaça, i dues sales diferenciades a la meitat sud, que donen al darrere, per damunt de l'esmentat cos meridional. Aquest supòsit es va fonamentar en la presència del mur gruixut que les separava. Cal dir que només fou possible veure els paraments i els sostres originals de la planta semisoterrània de la casa, per no estar arremolinada; aquesta planta estava compartimentada amb 3 estances cobertes amb volta de mig punt rebaixat.

Quant als accessos, també fou complex esbrinar quins serien els originals. A la façana est de la casa principal, la que dona a la plaça, es va considerar antiga la porta que quedava més o menys al centre de la façana, desfigurada en ser convertida en finestra de la botiga de comestibles/fleca que hi havia al segle XX (Fig. 2). Sembla que també ho seria la porta immediata a l'oest, amb aspecte de portal, també modificada per una porta posterior. Ambdues obertures, situades de costat, quedaven a banda i banda de l'angle que "parteix" la façana. Trobaríem un altre accés original, a nivell de planta baixa, a la façana del carrer de l'Abeurador, avui tapiada; al costat interior d'aquesta porta es va identificar l'escala original per la qual s'accedia a la planta pis, escala que es conservava parcialment, molt reformada. Pel que fa a la casa núm. 2, les alteracions sofertes en època recent ens van impedir saber on era la porta d'accés, tot i que es va apuntar la possibilitat que fos en el mateix lloc del portal existent. La finestra petita del costat seria l'única resta original.

Quant a les finestres de la casa núm. 1, les de forma gòtica situades damunt de les esmentades portes, vàrem considerar que no es trobaven en el seu emplaçament original (Fig. 2). Plantegem la hipòtesi que si bé haurien format part de la casa, haurien estat canviades de lloc en una reforma moderna. Es va apuntar la possibilitat que corresponguessin a la part superior de les obertures de la planta pis, que foren seccionades en fer un canvi en la teulada. Pel que fa a una petita finestra visible a l'angle NE, podria haver estat col·locada més baixa, potser en el lloc del portal que es va obrir per accedir a la botiga esmentada.

SEGLES XVIII-XIX

Dins aquesta fase, sense poder precisar més, haurien tingut lloc algunes reformes importants. Només es varen poder obtenir dades de la casa núm. 1, atesa la gran alteració de la casa núm. 2. Pel que fa a la núm. 1, és en aquesta fase que vàrem situar la primera adaptació de la planta baixa a establiment comercial, segurament

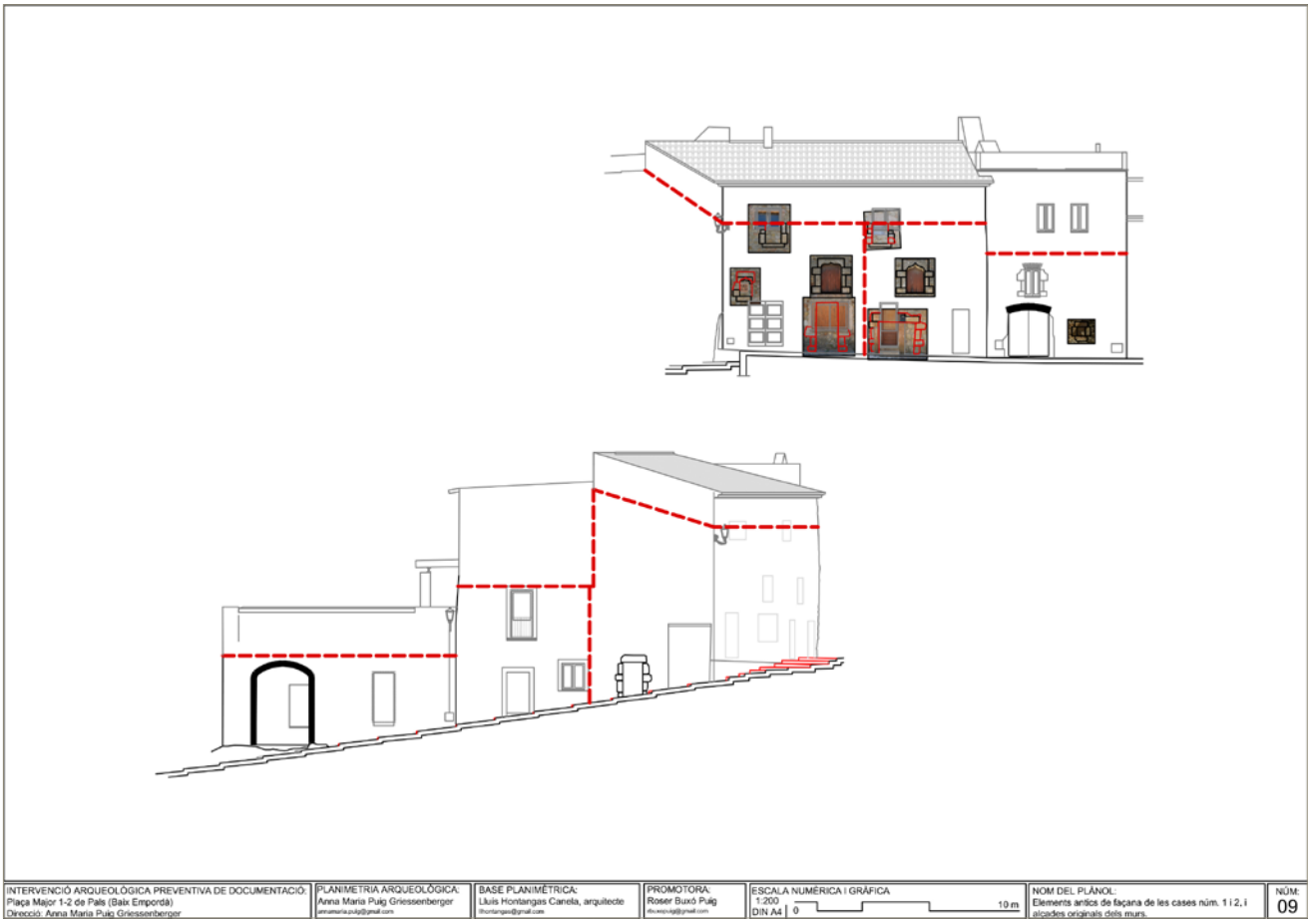


Figura 2. Alçats complets de les façanes de les dues cases, amb les obertures existents, i proposta de forma de les originals i de les alçades abans de les reformes.

ja abans de mitjan segle XIX, quan va començar a ser habitada per una família de flequers. Sembla que seria d'aquest moment el forn de pedra que es conservava a l'extrem sud-oest de la casa, a nivell de planta semisoterrània, amb una estança al seu costat segurament destinada per guardar-hi la llenya; aquesta instal·lació va modificar el tancament sud de la sala que hi havia hagut anteriorment. El negoci hauria portat a obrir una porta nova a la façana est, contigua a les dues portes esmentades a la fase anterior, probablement amb l'objectiu de separar la part destinada a comerç de la d'habitatge. Tampoc es va descartar que en aquesta fase es posessin en comunicació la part principal de la casa amb el cos meridional annex al sud.

SEGLE XX

L'any 1906 Miquel Anglada Jofre comprava la casa núm. 1, mentre que la casa núm. 2, el 1907, que acabaria unint. És possible que aquesta persona, comerciant d'ofici, mantingués la mateixa activitat que hi havia fet l'anterior propietari. En unir les dues cases, és molt probable que Anglada hi fes algunes reformes, tot i que les més notables es varen fer més tard, a partir de l'any en què la casa fou comprada per Pere Buxó Saurí, forner, el 1935. Pel tipus de mosaic hidràulic existent en les dues cases, es va suposar que en aquest moment no només es va aixecar una planta pis per sobre la casa núm. 2, tot posant el sòl a nivell de la planta pis de la casa núm. 1, sinó que es varen fer diverses compartimentacions interiors per formar unes noves estances adaptades a les comoditats de l'època. Segurament també d'aquest moment seria l'eixida feta damunt de la planta semisoterrània de l'extrem nord del cos meridional, per tal de donar sortida i llum a les estances que donaven a la part de darrere de la casa.

Pere Buxó, amb tota seguretat, va substituir el forn antic per un de nou, aquest fabricat al taller Tomàs i Solés de Girona, que estava en funcionament en aquesta època (Benito 2005). Segurament ara s'hauria reformat i modernitzat el local comercial amb l'obertura d'una porta nova, situada a l'extrem est de la façana de la plaça, i d'un aparador/finestra en el lloc de la porta central antiga. També s'hauria fet la porta nova de l'extrem nord-oest, que donaria pas a l'escala que comunicaria les cases núm. 1 i 2 a nivell de planta pis, tot eliminant l'escala existent a l'extrem oposat de la casa.

LES DARRERES REFORMES

L'any 1990 el fill de l'anterior matrimoni, Josep Buxó Puig, va obtenir la casa per venda dels seus pares, moment a partir del qual la va anar adaptant a les seves

necessitats i usos. La fleca i la botiga de comestibles es varen convertir en un taller de ceràmica, amb el seu corresponent forn, mentre que damunt de la terrassa posterior hi va construir un ring per a la pràctica de la boxa, amb instal·lacions complementàries com a gimnàs. No sabem en quin any precís es varen fer aquestes reformes, però sembla que les obres s'haurien realitzat ara fa uns 25 anys, segons recordava el constructor que les va portar a terme.

BIBLIOGRAFIA

BENITO, H. 2005, *Harinera La Montserrat (1898-1936). Aproximació a la historia empresarial de los Ensesa de Girona (c. 1880-c. 1989)*. Girona: Universitat de Girona, Departament d'Empresa.

Carrer de l'Hospital 18 (Pals, Baix Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Pals

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles XVI/XVII a XX

Tipus de jaciment
Habitatge

Dates de la intervenció
Octubre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció realitzada a la casa del carrer de l'Hospital 18 va ser requerida per la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural, prèvia sol·licitud d'informe per part de l'Ajuntament de Pals, per raó de les obres del projecte *Reforma exterior d'habitatge entre mitgeres al c/ Hospital 18* (setembre de 2024), de l'arquitecte Lluís Hontangas Canela. Cal tenir en compte que l'edifici es troba dins l'àrea protegida del centre històric i damunt mateix del perímetre de la muralla. Les muralles de Pals tenen la màxima protecció patrimonial en tant que estan declarades BCIN, amb la categoria de Monument Històric, des del Decret de 1949, registrades a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya* amb el núm. 1064-MH. A més, la finca es troba dins l'àrea protegida del centre històric de Pals, conegut com a barri del Pedró, també declarat BCIN, amb la categoria de Conjunt Històric, amb el núm.184-CH, segons decret de l'any 1973, com també consta a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. La finca, finalment, està considerada com a sòl urbà en el *Pla General Municipal d'Ordenació de Pals* (aprovat definitivament el 14/3/1986), classificada com a Zona 2, recinte emmurallat del Pedró.

La casa del carrer de l'Hospital 18 es troba al sud-est del perímetre emmurallat medieval de la població. En l'apartat destinat a l'estudi històric es va fer una revisió de les dades que es conserven d'aquest recinte, que avui es pot reconèixer bé en la trama urbana actual, però del que resta per fer un estudi aprofundit. Les seves dimensions s'han estimat en uns 170 m de llargada d'est a oest per uns 150 m de nord a sud. Les muralles es conserven en bon estat en el sector nord, mentre que les parts restants de ponent, llevant i migdia han quedat integrades en el creixement urbà. En el seu re-



Figura 1. Façana de la casa del carrer de l'Hospital 18 de Pals (Foto AMPuig).



Figura 2. Detall de la finestra objecte d'estudi (Foto AMPuig).

corregut hi ha, almenys, 6 bestorres; les més ben conservades també són al sector nord. La construcció i la tipologia de totes elles és similar: de planta rectangular, fetes amb carreus de pedra local de mida més aviat gran, cobertes amb volta i amb diversos nivells d'espitlleres. Els trams de muralla que uneixen les torres es reconeixen pel seu parament de carreus simplement desbastats, de mida gran. Presenten diferents nivells d'espitlleres, en funció del pendent del terreny.

Quant a la cronologia del recinte, la major part dels autors situen la seva construcció al segle XIII, amb diverses refaccions i reformes al llarg de la història. Una de les més ben conegudes data de l'any 1478, un cop acabada la guerra civil catalana contra Joan II. A conseqüència d'aquest conflicte, sembla que les muralles i el castell havien quedat molt malmesos, per la qual cosa el rei va autoritzar que es fessin servir les pedres del castell per refer les muralles i l'església de Sant Pere. Respecte a aquest castell, en formaria part l'anomenada Torre de les Hores, torre mestra, que és l'única estructura que se'n conserva. El castell s'esmenta per primer cop l'any 889, com a "*Castellarum Montis Aspero*", en una donació que rep per part del rei franc Odó. Una segona referència al castell data de l'any 994, relativa a la donació de la torre de Pals i l'església de Sant Pere que els comtes de Barcelona, Ramon Borrell i Ermessenda, varen fer al bisbe de Girona. A final del segle X apareix com a propietat de la família del cavaller Gausfred Vidal. L'any 1065 el senyoriu de Pals retorna als comtes de Barcelona, Ramon Berenguer i Almodis.

La intervenció efectuada a la façana de la casa del carrer de l'Hospital fou molt simple, atès que es va limitar, tal com requeria la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de Girona, a fer el control arqueològic de l'obertura de la finestra tapiada existent a la planta segona, que s'havia de convertir en balcó, tot documentant la seva forma original i preservant les pedres que l'emmarcaven. En el moment d'iniciar els treballs, la suposada finestra només conservava, en una col·locació coherent, el que seria el brancal del lateral oest i una cartel·la a la part superior, que formaria part de la llinda, mentre que la resta estava desmuntada i les pedres recol·locades en el tapiat. Semblava haver estat una finestra senzilla, tot i que no es podia determinar l'alçada atès que no es podia saber si faltava algun carreu més en els brancals. No quedaven restes de cap altra obertura similar a la mateixa façana per a poder comparar.

De l'observació del parament que envoltava l'obertura, es va constatar que tota aquesta part de la façana de la casa havia estat molt alterada. D'entrada, a l'extrem oest hi domina un parament de carreus ben ordenats, mentre que en el perímetre dels balcons, portes i part superior, sota coberta, hi veiem un parament de maçoneria irregular, que combina pedra petita i fragments de material constructiu. Un cop retirat el tapiat de l'obertura, es va veure clarament com el parament de la finestra era un aplacat contra el mur original. Quant a la tipologia de l'obertura, semblava que en origen hauria estat una espitllera, la llum interior de la qual es va estimar en 1,20 m.

En definitiva, quedaven escasses traces de la muralla, que hauria estat parcialment desmuntada o amortitzada en construir la casa, la façana de la qual s'hi hauria fonamentat al damunt, ben segur quan aquesta fortificació ja havia perdut el seu caràcter defensiu. Aquest fet el podem situar, sense més precisió, entorn dels segles XVI i XVII. Per les diverses reformes que s'observen en el parament, la casa s'hauria anat modificant i recreixent amb el temps, tal com s'observa a la part que toca a la coberta i al voltant de les portes i els balcons, moment en què la finestra que ens ocupa hauria acabat tapiada.

Intervenció al local comercial del carrer Hortes, 26 de Girona

Ana Costa

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Girona

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XVI - XX

Tipus de jaciment
Residència

Dates de la intervenció
Desembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Ana Costa Solé

Institució, entitat o empresa promotora
Semale, SL

L'immoble on es va realitzar la cala està situat a número 26 del carrer Hortes de Girona. En els baixos de l'edifici es localitza un local comercial que ha estat rehabilitat per l'ampliació d'un negoci preexistent en la mateixa finca. El sector on es troba dit local ja ha estat objecte de seguiments arqueològics en l'entorn immediat. L'àrea del Mercadal està situada al bell mig de la ciutat de Girona, a ponent del riu Onyar. Queda limitada per l'església de Santa Susanna a l'est i la plaça de la Constitució (ara coneguda com a plaça «U d'octubre») a l'oest. La plaça de la Constitució, on es trobava la necròpolis, comprenia en aquesta zona l'antiga plaça de Santa Susanna i tenia com a límit oest el carrer Eiximenis.

Segons Botet i Sisó al lloc de la placeta de davant de l'església de Santa Susanna, espai on es localitza l'immoble on s'ha de realitzar la cala, foren localitzades l'any 1890 deu sepultures. S'hi trobaren quatre tipus de tombes: Sarcòfags de pedra sorrenca amb coberta a dos vessants, sarcòfags construïts amb *tegula* i coberta de terrissa, sepultures a base de rajol i argamassa i coberta de *tegula* sobreposades, sepultures de *tegula* i *imbrex*. Aquestes tombes presenten unes datacions que van des dels segles IV-V al VII-VIII (Nolla/Palahí 2014, 103) i podrien tenir relació amb l'espai martirial de Sant Feliu (Nolla/Palahí 2014, 113).

ELS TREBALLS

L'excavació pròpiament dita comença amb l'estrat UE 1001, general a tot l'àmbit no afectat per aquesta cala

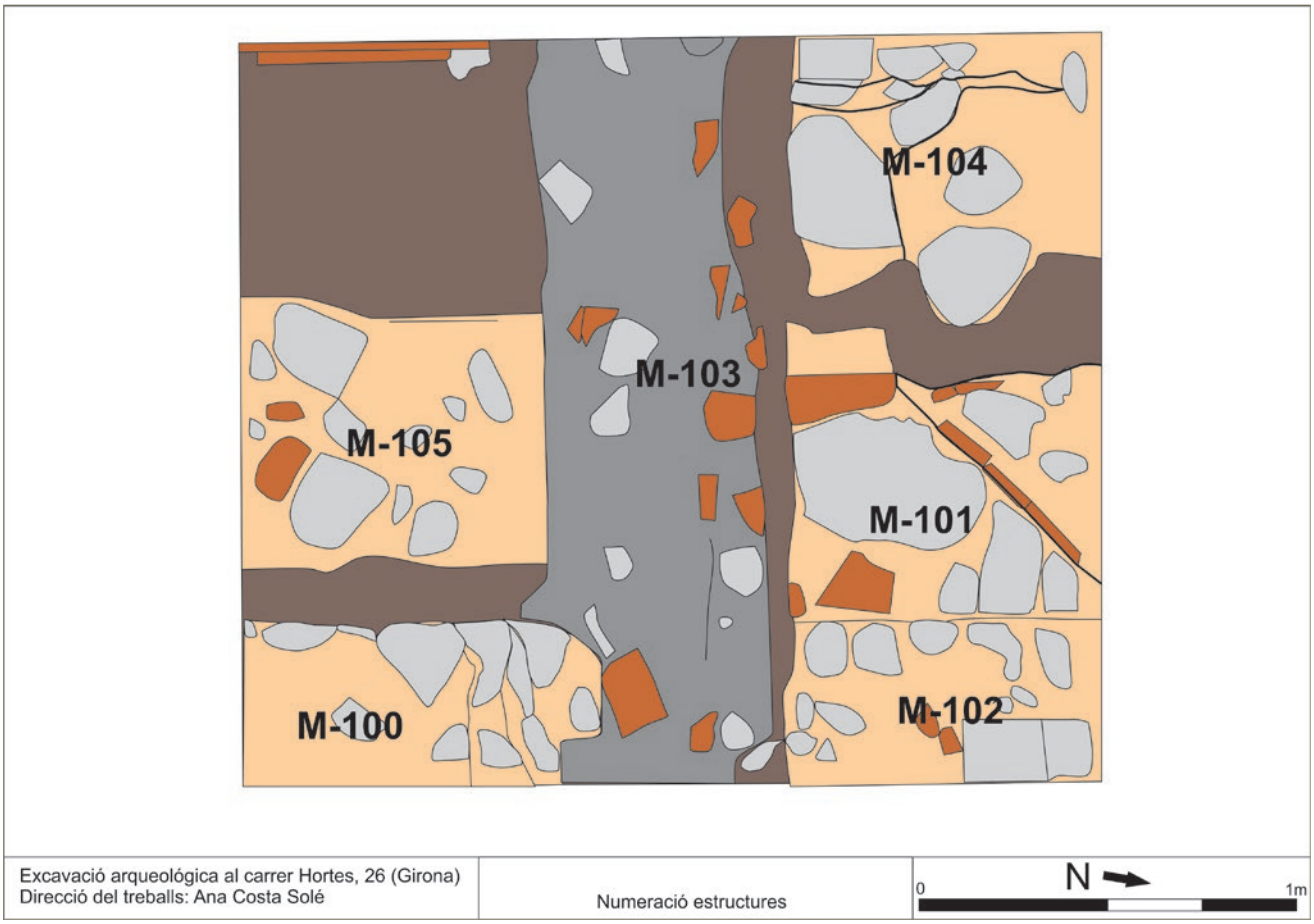


Figura 1. Planta general.

ja mencionada. Aquest primer estrat entregava contra les restes d'un paviment de toves de fang cuit conservades a la cantonada sud-oest de la cala (UE 1002). En general, l'estrat UE 1001 presenta una barreja de terra, restes de morter de calç molt esmicolat i sorres i algun rajol trencat. Els materials ceràmics associats a aquest estrat són ceràmiques vidrades tricolors, ceràmica de color groc melat, fragments d'una olla de ceràmica grollera negra i una moneda de bronze. Podem datar aquest estrat a finals del segle XVIII o molt probablement el segle XIX.

Un cop eliminats tant el paviment de toves com l'estat 1001, es localitzen un seguit d'estrats diferenciats que passem a descriure de més modern a més antic. En primer terme, i ocupant una franja central orientada oest- est, trobem l'estat UE 1005. Es tracta de la terra que cobreix una canalització moderna (M-103) que un cop finalitzada l'excavació tenim seriosos dubtes que no estigui encara en funcionament i relacionada amb l'edifici que es desenvolupa sobre el local comercial on s'han realitzat les tasques arqueològiques. Aquesta canalització, obrada amb formigó destrueix totes les relacions estratigràfiques entre el costat nord de la cala i el sud. La formen l'estrat UE 1005 ja mencionat que cobreix la Canal M-103. Aquesta estructura de conducció es troba dins d'una rasa constructiva identificada amb la UE 1009 la qual farceixen la dita canal M-103 i l'estrat UE 1010.

El costat nord de la cala també estava alterat pel sondeig realitzat a la cantonada nord-oest. Els dos estrats localitzats, UE 1004 i 1008 cobrien les restes d'un mur (M-104) en molt mal estat de conservació i parcialment desmuntat en algun moment del passat que no podem precisar. El mur M-103 està obrat amb còdols de riu, blocs de pedra ben escairats i morter de calç de bona qualitat que els unia. El mur es conserva a tocar del perfil oest i a mesura que ens acostem al costat est es va perdent, fent difícil poder discernir quina seria la relació amb l'estructura M-101, un paviment on a sobre es va obrar una canal o estructura limitadora feta amb rajols posats de cantó. El mur M-102 presenta una orientació nord-sud i l'estructura M-101, interpretada com un paviment entrega contra M-102 pel seu costat oest. Tant les estructures M-101 com el mur M-102 estaven cobertes per l'estrat superficial 1001 i és molt possible que es tracti de la mateixa paret, desapareguda amb la construcció de la canal M-103.

Pel que fa al costat sud, un cop extret l'estrat superficial UE 1001, localitzem un mur (M-100) situat parcialment sota el costat est i sud respectivament, poden veure

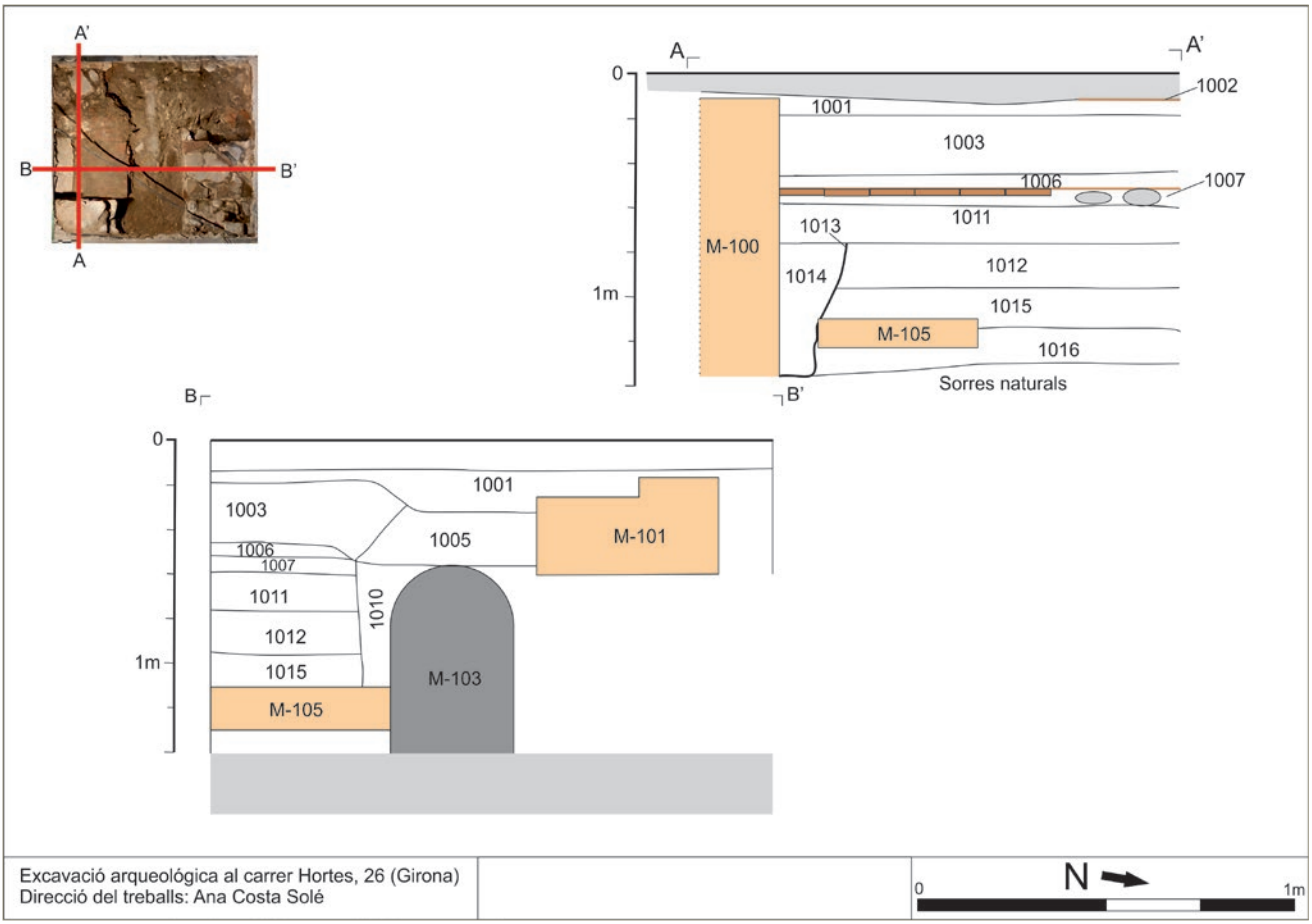


Figura 2. Seccions.

només la cara oest d'aquesta estructura. Es tracta d'un mur obrat amb còdols de riu i morter de calç. A l'est d'aquest estructura i entregant-se-l'hi, trobem l'estat UE 1003. És un nivell amb una gran quantitat de morter de calç piconat i compactat. Per sota d'aquest estrat trobem la UE 1006, un estrat amb una gran quantitat de cendres i carbons molt compactat. Aquest estrat cobreix un paviment obrat parcialment amb rajols de fang cuit i algunes pedres concentrades a la cantonada sud anomenat UE 1007. El paviment cobreix el costat sud de la cala, d'entrega contra el mur M-100 pel seu costat oest i s'entrega al límit oest de la cala contra un muret de rajols. Aquesta estructura i l'estratigrafia que la cobreix (UE 1006) ens fan pensar en una possible llar de foc.

Un cop extret el paviment UE 1007, Trobem un altre nivell estratigràfic UE 1011. És un nivell de terra flonja, sorres i carbons. Els materials ceràmics sota el paviment del que identifiquem com una llar ens porta a mitjan segle XVII (Blaus catalans). Aquest estrat cobreix la UE 1012, la qual s'ha identificat com un nivell compactat que presenta un retall o rasa al seu costat est (UE 1013), que a la vegada és farcida per la UE 1014. La rasa UE 1013 s'interpreta com la rasa de fonamentació del mur M-100. Els materials del farcit de la rasa (UE 1014) són força moderns (segle XVII). Per sota de la UE 1012 trobem l'estrat UE 1015. Un nivell estratigràfic de terra marró fosc, compactada i força homogènia on els materials ceràmics a destacar es redueixen a una vora d'escudella amb orelletes decorada amb reflex metàl·lic. Sota aquesta UE 1015 trobem les restes molt escadusseres i en molt mal estat de conservació d'un mur (M-105), orientat nord-sud, obrat amb còdols de riu units amb morter de calç del qual només es conserva l'última filada. L'únic espai on s'ha pogut aprofundir fins a esgotar l'estratigrafia ha estat a la cantonada sud-oest, a l'oest del mur M-105. L'estrat UE 1016 amb una potència de 15 cm, és un nivell de terra marró fosc, sense materials associats i que cobreix el nivell on afloren les sorres associades a la llera del riu, sent aquest ja un estrat no antropitzat i sense presència de material arqueològic.

En general, les estructures localitzades les hem de situar, deixant de banda la canalització M-103 (que és l'element més modern dels localitzats en la cala i segurament pertanyent al segle XX), les hem de situar en un context d'època moderna. Un moment més modern estaria format per les estructures M-100, M-102, M-101 i el paviment 1002 i un moment més antic, format pel mur M-104 i el paviment/llar UE 1007. El mur M-105

podria pertànyer a època medieval atès que s'ha localitzat un fragment de ceràmica de verd i manganès, però ens sembla una mica agosarat fer una afirmació molt contundent en aquest aspecte. La limitació d'espai pel que fa a la superfície excavada i la situació de la canal moderna M-103, que fa perdre bona part de les relacions estratigràfiques i estructurals de les restes localitzades ens impedeixen anar més enllà d'aquesta interpretació.

Un dels indicadors arqueològics que obligava a fer una excavació en aquest local comercial foren les troballes de l'any 1890, quan en la plaça davant de l'església de Santa Susanna foren localitzats un conjunt de sarcòfags i tombes que han estat estudiats en profunditat (Canal *et al*. 2013, 11-19; Nolla/Palahí 2014).

Entrats ja a la primera meitat del segle XIV, i ben a la vora del sector excavat al carrer Hortes, trobem una renglera de cases a domini de la pabordia de Juny de Sant Feliu de Girona. En arribar el segle XIV, les institucions que dirimien la senyoria o drets emfitèutics a la zona: la pabordia de Juny de Sant Feliu, l'Almoina de la seu o la Sagristia Segona van empènyer diferents establiments amb la finalitat de construir cases. Entorns de Santa Susanna i plaça del Mercadal. Fins i tot el rei, a través d'establidors com Ramon Venguí i sota el control dels batlles reials van construir cases sobre la mateixa plaça del Mercadal (Canal *et al*. 2013, 59-63).

El 1363 el paborde de Juny de Sant Feliu ordenà un capbreu de censos i drets que tenia Girona, entre els quals s'esmentaven i confrontaven els cinc molins que Ramon Calvet tenia al rec del Portell i les cases que el clergue Bernat d'Ullà tenia a la zona més atapeïda del raval, a tocar de l'església de Santa Susanna. El primer recollia els censos pagats per Ramon Calvet pels cinc molins del rec Portell, la primera descripció sistemàtica d'aquest braç meridional de Monar. El segon tractava dels censos que el citat clergue tenia sobre quatre llocs diferents de l'extens alou que la pabordia tenia al voltant de Santa Susanna; moltes de les cases definides limitaven amb vergers, una altra forma de citar els horts urbans (Canal *et al*. 2013, 94).

Podem veure com a inicis del segle XV, el barri del mercadal presenta un aspecte urbanístic estructurat al llarg de l'Onyar i del rec Monar. La zona on s'ha realitzat l'excavació (punt vermell) segueix sent un sector d'hortes. Però atès que el material ceràmic localitzat en la primera fase d'ocupació (ceràmica verd i manganès) ens porta a finals del segle XIV inicis del XV, es a partir d'aquest moment que podem situar el primer mur (M-105) dels localitzats en l'excavació.

Segons el cadastre de 1716 estudiat per Joan Boadas, l'espai on hem realitzat l'excavació es correspon amb el número 390, posteriorment situat sobre plànol per Canal, Nolla i Sagrera. En la seva obra, Boadas ens descriu el tipus de cases d'aquest sector de la ciutat: *Girona manté (com en els altres aspectes que anirem analitzant) unes característiques medievals, fidel reflex, òbviament, de llur situació socio-econòmica. Característiques arquitectòniques medievals que pensem es mantenen, com a mínim, al llarg de tot el segle XVIII, dones si a l'escàs augment de les forces productives hi afegim l'existència, a principis del set-cents, de grans zones a l'interior de la muralla amb poca densitat de construcció —el cas de les hortes del Mercadal, per exemple—, el possible augment de la superfície edificada, produït per una probable pressió demogràfica, es pot fer d'una manera horitzontal* (Boadas 1986, 48).

L'edifici localitzat parcialment durant l'excavació, identificat com el número 390 del cadastre de Boadas, era propietat de Narcís Camps i després de la guerra de Successió, la casa quedà derruïda, fet que no hem pogut constatar durant l'excavació. Per tant, hauríem de valorar la possibilitat que es tracti de la propietat situada immediatament a l'est, identificada amb el número 391 del cadastre i que era propietat de les monges del mercadal, segons figura a l'estudi de Boadas (1986, 170, apèndix 2).

BIBLIOGRAFIA

BOADAS, J. *1986, Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Girona: Institut d'Estudis Gironins.

CANAL, J., CANAL, E., NOLLA, J. M., SAGRERA, J. 2013, *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'edat mitjana, Història urbana de Girona*. Girona: Ajuntament de Girona, Reconstrucció cartogràfica 10.

CANAL, J., CANAL, E., NOLLA, J. M., SAGRERA, J. 2015, *Girona després de la Guerra de Successió. Història urbana de Girona*. Girona: Ajuntament de Girona, Reconstrucció cartogràfica 11.

NOLLA, J. M., PALAHÍ, Ll. 2014, El cementiri tardoantic del Mercadal de Girona i el culte al màrtir Feliu. Una nova interpretació. *Pyrenae*, 45(2), 95-116.

Intervenció arqueològica a la casa Bardera de Palamós (Baix Empordà)

Xavier Aguelo, Almudena García, Nerea Timoneda

In situ arqueologia i antropologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Palamós

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles XVI - XX

Tipus de jaciment
Muralles-habitació

Dates de la intervenció
Abril / novembre de 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Xavier Aguelo Mas / Nerea Timoneda

Institució, entitat o empresa promotora
TQ-MR Family Formentera, SL

La intervenció arqueològica es va dur a terme a l'habitatge situat a la plaça del Forn, número 6 de Palamós, conegut tradicionalment com a casa Bardera. L'edifici ocupa un espai que originàriament formava part dels jardins del Palau Reial d'època medieval. A finals del segle XV, el primer comte de Palamós, Galceran de Requesens, va parcel·lar aquests jardins en diversos solars i l'any 1517 se'n documenta l'establiment del solar sobre el qual es construiria la denominada Casa Gran de n'Esteve, origen de l'actual casa Bardera.

La configuració actual de l'edifici és, tanmateix, el resultat d'una llarga evolució constructiva condicionada pels esdeveniments històrics que afectaren la vila. Durant els setges de finals del segle XVII, especialment en el marc dels conflictes derivats de la Guerra dels Nou Anys, Palamós va patir intensos bombardeigs que ocasionaren importants destruccions tant en el teixit urbà com en el sistema defensiu.

Al llarg del segle XVIII la finca va passar per diversos propietaris, que hi impulsaren reformes i ampliacions de diferent entitat. La més important és l'esdevinguda arran de l'adquisició de la propietat per la família Prats i l'establiment de la Notaria Reial el 1727, quan, l'immoble es convertí en residència i espai de representació d'una de les principals famílies de la població. Posteriorment, les reformes del segle XIX, així com la construcció d'una fonda i les transformacions urbanístiques del segle XX, van modificar progressivament la configuració original de la finca, integrant les antigues estructures defensives dins de l'edificació. Aquest procés de transformació



Figura 1. Tram de muralla del llenç occidental documentat al front de mar de l'edifici.

culminà a inicis del segle XX, quan la propietat passà a mans de Raimund Bardera, del qual deriva la denominació amb què encara avui es coneix l'edifici.

Les obres de rehabilitació de la finca van motivar la realització d'una intervenció arqueològica preventiva amb l'objectiu de determinar l'existència i l'estat de conservació de possibles restes patrimonials integrades en l'immoble. Els treballs van permetre documentar un important tram de la muralla defensiva conservada a l'interior de l'edifici, així com estructures dels habitatges del segle XVII, XVIII i XIX.

TREBALLS REALITZATS

La intervenció arqueològica preventiva es va iniciar amb l'obertura de diverses cales parietals destinades a comprovar la possible presència de restes de la fortificació moderna de Palamós. Els treballs van permetre identificar un important tram de muralla conservat des del nivell dels locals comercials, situats al front de mar, fins a la planta baixa de l'edifici amb accés des de la plaça de Forn.

Paral·lelament, es van executar dos sondejos arqueològics a l'exterior del mur, a la banda de mar, amb l'objectiu de determinar-ne el sistema de fonamentació. Els sondejos van evidenciar que l'estructura es recolza directament sobre l'aflorament de roca natural, localitzat aproximadament a 1,10 m per sota del nivell actual de circulació.

La fàbrica del mur està constituïda per blocs de pedra local (granodiorita) de dimensions diverses, poc treballats, units amb un morter de calç blanc amb abundant sorra de gra gruixut. En alguns sectors s'observa la reutilització de fragments ceràmics i de maons massissos incorporats a l'obra. Igualment, es documenten nombroses reparacions efectuades amb materials de cronologia moderna, interpretades com a conseqüència dels danys ocasionats pels diferents setges que va patir la vila entre els segles XVII i XVIII.



Figura 2. Vista general sector 3, murs de diverses fases.

Les múltiples obertures practicades en el parament i les reformes documentades als pisos superiors corresponen al moment en què la muralla va perdre la seva funció defensiva i fou incorporada progressivament a les edificacions civils construïdes a partir del segon quart del segle XVIII. Aquesta transformació culminà durant el segle XIX amb la construcció del cos posterior de la finca, quan l'immoble fou destinat parcialment a fonda.

El tram conservat presenta una longitud total de 18,40 metres, orientat aproximadament en direcció nord-oest/sud-est. El màxim alçat conservat arriba als 9,22 metres, documentat al sector oriental de l'edifici, mentre que la resta del parament ha estat parcialment alterada per reformes contemporànies, especialment per l'obertura de portes, finestres i altres serveis.

L'amplada documentada de l'estructura és d'1,40 metres, característica compatible amb una construcció defensiva d'època moderna. A l'extrem sud s'ha pogut observar que la fonamentació descansa directament sobre la roca natural, que en aquest punt aflora més de dos metres per damunt del nivell actual de circulació.

L'anàlisi estratigràfica del parament evidencia una intensa reutilització de l'estructura al llarg del temps. Les reparacions efectuades amb maons, morters de diferent composició i diverses obertures constructives reflecteixen el procés pel qual la muralla va anar perdent la seva funcionalitat militar fins a integrar-se plenament en l'arquitectura domèstica de la finca (Fig. 1).

SEGONA FASE D'INTERVENCIÓ

En una segona fase, un cop enderrocat l'interior de l'edifici, es van realitzar diversos sondejos arqueològics que van permetre documentar les diferents fases d'ocupació del solar, tant les relacionades amb la casa Bardera com les anteriors.

Al sector 1, situat davant del llenç de muralla, no es va localitzar cap resta arqueològica. La roca natural aflora amb un fort pendent en direcció sud-nord, fet coherent amb la proximitat de la línia de costa durant les èpoques medieval i moderna.

Al sector 2, just darrere la muralla en planta baixa, es van identificar diverses estructures (UE 112-116) vinculades a reformes contemporànies. Aquest espai hauria estat modificat inicialment amb el tapiat d'un accés i, posteriorment, amortitzat amb la construcció de l'escala i els nous murs de la fonda del segle XIX. El tipus de pavimentació, format per lloses de pedra, suggereix que es tractava d'un pati o bé d'un espai no estrictament domèstic. Fet que coincideix amb la documentació d'un espai obert entre la notaria i el llenç de muralla inicialment.

Els resultats més significatius es van obtenir al sector 3, on es van documentar diverses fases constructives anteriors a la casa Bardera. Tot i que les limitacions imposades per les mesures de seguretat van impedir l'excavació en extensió, es va poder establir una seqüència estratigràfica clara. La fase immediatament anterior a la construcció de l'edifici actual correspon als murs UE 108 i UE 109, que presenten una orientació diferent

de la de la casa Bardera i un morter de tonalitat més groguenca. La seva posició estratigràfica permet atribuir-los, de manera provisional, al segle XVII.

Per sota d'aquestes estructures es van documentar els murs UE 110 i UE 111, les restes constructives més antigues identificades al solar. Els materials arqueològics associats permeten situar-ne la construcció al llarg del segle XVI, probablement en relació amb les primeres edificacions aixecades després de la parcel·lació dels antics jardins del Palau Reial.

Finalment, els sondejos practicats al sector 4, al front de mar i davant la muralla, van resultar negatius, ja que la roca mare apareixia a molt poca profunditat (Fig. 2).

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica ha permès documentar un important tram del sistema defensiu de la vila de Palamós conservat a l'interior de la finca Bardera. Les característiques constructives de l'estructura, la seva amplada i la tècnica edilícia emprada permeten identificar-la, sense cap mena de dubte, com una estructura defensiva d'època moderna.

La combinació de les dades arqueològiques amb la documentació històrica i les planimetries conservades permet plantejar dues possibles interpretacions. D'una banda, les restes podrien correspondre al llenç occidental de la muralla de la vila. De l'altra, la seva situació i les característiques observades també són compatibles amb el sector sud-occidental del denominat Bastió del Castell, representat en diverses planimetries de finals del segle XVII i inicis del XVIII. L'absència de cartografia històrica prou precisa i les transformacions urbanes experimentades després de l'enderroc de les fortificacions impedeixen, de moment, confirmar amb certesa cap de les dues hipòtesis.

Les evidències arqueològiques també permeten documentar el procés de transformació experimentat per aquest sector de la vila a partir del segon quart del segle XVIII, quan les estructures defensives van perdre la seva funció militar i es van integrar progressivament en les noves edificacions civils. Les reformes documentades a la finca Bardera constitueixen un bon exemple d'aquest procés de reutilització arquitectònica, àmpliament documentat en altres ciutats fortificades, però encara poc conegut arqueològicament a Palamós.

Paral·lelament, els sondejos efectuats a l'interior del solar han permès establir una seqüència estratigràfica coherent que evidencia diverses fases d'ocupació anteriors a la construcció de la casa Bardera. Les estructures més antigues documentades poden situar-se al llarg del segle XVI, probablement relacionades amb les primeres edificacions aixecades després de la parcel·lació dels antics jardins del Palau Reial. Sobre aquesta primera ocupació es documenta una reorganització constructiva atribuïble, de manera provisional, al segle XVII, seguida de la construcció del casal dels Prats durant el segon quart del segle XVIII i de les importants reformes vinculades a la fonda del segle XIX.

Aquesta documentació constitueix una aportació cabdal per al coneixement de l'evolució del teixit urbà medieval i modern de Palamós, un aspecte poc conegut des del punt de vista arqueològic.

Intervenció arqueològica al molí de l'Anglès-Fontanals de Cerdanya (Cerdanya)

Júlia Miquel

Ager Arqueologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Fontanals de Cerdanya

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Segles XVII - XIX

Tipus de jaciment
Molí

Dates de la intervenció
Agost - setembre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Júlia Miquel López

Institució, entitat o empresa promotora
Desarrollo de inversiones CM, SA, SL

El molí de l'Anglès se situa a l'indret conegut com a *Camp del Molí* que es troba a tocar amb la séquia situada a la riba dreta del riu Segre. El camp és ubicat en paral·lel amb el Mas Morer, que és l'actual Molí de l'Anglès. Per accedir-hi s'agafa la via de Puigcerdà a les Pereres i entre el Mas Morer o Molí de l'Anglès i el pont de les Pereres es segueix per un camí en mal estat fins a arribar a un cadenat que barra el pas. La seva situació geogràfica es correspon amb les coordenades UTM 31N ETRS89: X: 412014.8 m, Y: 4695685.5 m i Z: 1111,5 m snm. Fontanals de Cerdanya és el nom oficial producte de la fusió dels antics municipis de Queixans i Urtx que es va produir l'any 1969. L'ajuntament es troba al nucli del Vilar d'Urtx.

Amb motiu dels aiguats que es van produir a aquesta part de la comarca el passat mes de març de 2025, el torrent de les Pereres es va desbordar i negà els camps i prats propers. Aquest fet provocà que molta bardissa fou arrossegada per les aigües i es posà al descobert certes estructures que podrien relacionar-se amb l'antic molí de l'Anglès.

Coincidint amb una recerca història que es trobava realitzant la historiadora Sofia Garçon i través seu el propietari dels terrenys va expressar el seu interès en realitzar una campanya de recerca arqueològica per tal de posar en valor les restes conservades del possible molí.

La proposta que es presentà al promotor consistia en una primera fase d'intervenció arqueologia de caràcter preventiu consistent en desbrossar i delimitar una àrea suficient per a poder establir els límits de les restes del



Figura 1. Excavació manual. Inici intervenció.



Figura 2. Vista zenital elements documentats al final de la primera fase.

molí amb les seves dependències partir de les restes conegudes.

D'aquesta manera entre els dies 18 d'agost i 3 de setembre de 2025 es va portar a terme una primera campanya d'intervenció arqueològica amb aquesta finalitat i comptar amb una arqueòloga directora i tres auxiliar d'arqueologia i comptà amb l'ajut puntual d'una màquina retroexcavadora.

En el moment d'iniciar la intervenció s'havia desbrossat prèviament de forma mecànica un àrea aproximada d'uns 120 m^2 que era l'espai que podria correspondre a les restes del molí. D'aquesta manera es podia evidenciar dues cantonades de murs que es trobaven a una distància de 6,80 metres i marcaven una possible continuació dels dits mur cap a l'Est. (murs 101, UE 102 i mur UE 103). També es podia observar cap al nord una petita elevació que es podia correspondre amb la bassa del molí.

Amb l'ajut d'una màquina retroexcavadora es va delimitar l'interior de l'espai per continuar la neteja de forma manual mentre la màquina intervenia a la zona de la bassa.

Durant la delimitació manual es van poder excavar la continuïtat dels murs partint de les dues cantonades fins a obtenir un primer espai (Àmbit 1) que presentava com a mesures interiors 6,80 x 5,55 metres, és a dir uns 38 m^2, amb un mur de tancament (UE 117). Aquest Àmbit 1 fou identificat com a la sala de les moles. Recolza aquesta teoria el fet de trobar a l'interior restes de dues moles de pedra gairebé senceres. També es van recuperar ferros que formaven part de l'engranatge d'un molí fariner. Destaca la presència d'unes de lloses de granet de grans dimensions alineades que possiblement es corresponen amb la base sobre la qual s'ubicaven les moles.

Continuant en direcció Est els murs de tancament ens marcaven l'aparició d'un nou espai (Àmbit 2) que era de més petites dimensions i que podria tractar-se d'un espai d'emmagatzematge i que també presentava un mur de tancament (UE 117) obrat amb pedres mitjanes poc treballades, com tots els murs documentats. En aquest cas el mur està en mal estat de conservació, però seguia una trajectòria perpendicular al mur UE 101 marcant el tancament d'un àmbit, denominat Àmbit 3.

Pel costat Nord-oest de les estructures es va intentar trobar la bassa que recollia les aigües del rec que passa pel Nord del molí. Amb l'ajut d'una màquina retroexcavadora s va intentar delimitar-lo i trobar la canalització que conduïa l'aigua cap a l'interior de la sala de les moles, ubicada a l'Àmbit 1. Es va poder determinar que des del rec es desviava aigua cap a una bassa superior que conserva restes dels murs tot i que els arbres i la vegetació van dificultar la seva delimitació correcta.

Tenint en compte que es tracta d'una primera fase d'intervenció arqueològica es pot avançar que les restes excavades es corresponen amb un molí fariner que es mantingué en ús fins a mitjan o finals del segle XIX . La major part del molí es va mantenir dempeus fins a les inundacions dels anys 80 del segle XX. Els nou usos de les parcel·les pel bestiar van provocar el desmuntatge del part del molí apilant la runa al costat Nord prop de la bassa.

Intervenció arqueològica a can Teixidor-plaça Major 39 de Banyoles (Banyoles, Pla de l'Estany)

Bibiana Agustí, Ariadna Traveset

In Situ Arqueologia i Antropologia, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Banyoles

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
Segles XVII - XIX

Tipus de jaciment
Espai productiu d'època moderna amb estructures de combustió

Dates de la intervenció
Febrer - març 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Bibiana Agustí, Ariadna Traveset Civit

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Banyoles

La rehabilitació de Can Teixidor, situada al número 39 de la plaça Major de Banyoles (Fig. 1), va motivar l'any 2024 una intervenció arqueològica preventiva vinculada al projecte de reforma de l'edifici i de connexió funcional amb l'immoble veí de Cal Moliner. L'actuació s'emmarca en un sector d'elevat interès patrimonial, dins el nucli històric de Banyoles i en un espai directament relacionat amb el desenvolupament medieval de la Vila Nova.

La plaça Major constitueix, des del segle XIII, un dels principals àmbits comercials de la ciutat. La seva formació s'ha d'entendre en relació amb el creixement urbà medieval, la implantació del mercat i l'existència de la xarxa de recs, que va afavorir la instal·lació de molins i altres activitats artesanals. En aquest context, Can Teixidor ofereix una seqüència especialment interessant, ja que combina restes arquitectòniques medievals amb evidències d'activitats productives d'època moderna i contemporània.

CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS

Banyoles es formà al voltant del monestir benedictí de Sant Esteve i de la xarxa de recs derivats de l'estany, que van condicionar profundament l'estructura urbana i econòmica de la vila (Palmada 2014). Durant els segles XIII i XIV, la consolidació de la Vila Nova i de la plaça Major reflecteix un moment de fort dinamisme comercial, vinculat al mercat, als oficis i a les activitats manufactureres (Torres/Moner 2008).

Les intervencions arqueològiques efectuades prèviament a la mateixa finca i a l'edifici veí de Cal Moliner ja



Figura 1. Situació de la intervenció al número 39 de la Plaça Major de Banyoles.

havien posat de manifest la complexitat d'aquest sector (Buch 2014). A Can Teixidor s'havien documentat un mur amb aparell en opus spicatum, basaments d'arcades, paviments de lloses de travertí i trams de rec encara vinculats a la circulació d'aigua. A Cal Moliner, per la seva banda, es documentà un pou excavat al travertí, probablement relacionat amb l'ús hidràulic i productiu de l'edifici.

La documentació històrica també reforça aquesta lectura. A partir del segle XIX, Can Teixidor és conegut com a Can Xocolata, arran de l'obrador de xocolata vinculat a Tomàs Teixidor i Frigola. Aquest fet evidencia la pervivència d'usos artesanals i comercials en una finca que, arquitectònicament, conserva elements d'origen medieval.

LA INTERVENCIÓ I RESULTATS

Els treballs arqueològics es van desenvolupar arran dels rebaixos efectuats a la planta baixa de l'edifici. Sota els paviments contemporanis es van localitzar diverses estructures excavades directament al travertí natural. Les més rellevants són dos forns de planta circular, un pou, un gran retall rectangular i diversos encaixos menors.

El primer forn conservava part de la seva cambra, amb evidències clares d'ús tèrmic: nivells de cendres, terres rubefactades i una solera formada per pedres disposades planes. El segon forn, de dimensions més reduïdes, també havia estat excavat al travertí i presentava una fase d'amortització posterior amb grans lloses i sediments amb materials ceràmics (Fig. 2). Les dades estratigràfiques i els materials recuperats apunten a una cronologia situada entre els segles XVII i XIX.

Aquest marc cronològic obliga a interpretar les estructures no com a forns medievals, sinó com a instal·lacions d'època moderna o contemporània integrades dins una finca d'origen més antic. La seva localització, tanmateix, no és casual: se situen en un espai històricament vinculat a activitats productives, proper al rec Major i en relació directa amb una arquitectura que conserva fases medievals.

Aquesta cronologia dels forns, situada entre els segles XVII i XIX, encaixa amb un moment de transformació econòmica de Banyoles, en què les activitats artesanals i manufactureres continuaven tenint un paper rellevant dins el nucli urbà (Grabuleda 2020). La plaça Major no era només un espai de representació i intercanvi comercial, sinó també un lloc de producció, on els habitatges podien incorporar obradors, espais de treball i instal·lacions vinculades al processament de productes.

La proximitat dels recs és un factor determinant. L'aigua condicionà el desenvolupament econòmic de Banyoles des de l'edat mitjana i continuà essent un recurs essencial en època moderna. En aquest sentit, els forns documentats a Can Teixidor s'han d'entendre dins una



Figura 2. Detall de dos dels forns excavats al travertí.

llarga tradició d'aprofitament dels recursos hidràulics, del travertí com a suport constructiu i del teixit urbà com a espai productiu.

CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica de Can Teixidor aporta dades rellevants per al coneixement de l'evolució urbana i econòmica de Banyoles. Els dos forns excavats al travertí, juntament amb el pou i els altres retalls associats, documenten una fase productiva d'època moderna i contemporània, datable entre els segles XVII i XIX.

Aquestes estructures no poden interpretar-se com a restes medievals, però adquireixen ple sentit dins una finca amb una ocupació d'origen medieval i situada en un dels espais més actius de la vila. La intervenció permet, per tant, connectar les evidències arquitectòniques medievals amb els usos productius posteriors i amb la documentació històrica de l'obrador de xocolata del segle XIX.

Can Teixidor esdevé així un exemple significatiu de la continuïtat i transformació dels espais productius en el centre històric banyolí. La seva excavació mostra la importància de l'arqueologia urbana per comprendre no només les fases més antigues dels edificis, sinó també els processos d'adaptació funcional que expliquen la vida econòmica de la ciutat al llarg dels segles.

BIBLIOGRAFIA

BUCH, M. 2014, *Intervenció arqueològica a Can Teixidor, Plaça Major, 39, Banyoles*. Memòria inèdita, Generalitat de Catalunya.

GRABULEDA, J. 2020, *Botigues de Banyoles. Recorregut gràfic pel comerç local del segle XX*. Banyoles: Rigau Editors.

PALMADA, G. 2014, Molins, tints i fargues dels recs de Banyoles (segles XIV-XVIII), Dins NOGUÉ, J., PUNCERNAU, C. (eds.), *Aigua i ciutat: els recs de Banyoles, història i futur*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 85-115.

TORRES, A., MONER, J. (ed.) 2008, *L'art gòtic dels segles XIII i XIV al Pla de l'Estany*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Quaderns de Banyoles, 27.

Intervenció arqueològica de control i consolidació del Pont del Torrent (Cervià de Ter, Gironès)

Anna Augé

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Cervià de Ter

Comarca
Gironès

Cronologia
Segles XVIII - XIX

Tipus de jaciment
Pont

Dates de la intervenció
Maig 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Augé Santeugini

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Cervià de Ter

El mes de maig de 2025 es va dur a terme el control arqueològic de les obres de consolidació del Pont del Torrent, al terme municipal de Cervià de Ter (Gironès). La intervenció, promoguda per l'Ajuntament de Cervià de Ter, responia a la necessitat d'actuar amb urgència sobre una estructura que presentava diverses esquerdes a la volta inferior, les quals comprometien la seva estabilitat.

El Pont del Torrent és un Bé Cultural d'Interès Local (BCIL) des de l'any 2015 i està inclòs en l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. L'estructura travessa el rec del Pont del Torrent, també anomenada riera de la Font Mirona i es troba aproximadament a 1,7 km al sud-oest del nucli urbà de Cervià de Ter. Històricament, aquest pont formava part de l'antic camí que comunicava Cervià de Ter amb Girona i que tradicionalment s'ha relacionat amb un traçat secundari de la Via Augusta (Casas 1981).

ANTECEDENTS

L'any 2023 es va realitzar una primera intervenció arqueològica vinculada al projecte de consolidació del pont. Durant aquella actuació es van excavar quatre sondejos que van permetre identificar un nivell de circulació situat aproximadament a 20 cm per sota de la superfície actual, format per graves i sorres molt compactades (Aguelo 2023).

Els materials recuperats en els estrats per sota el nivell de circulació, tres fragments de ceràmica iberoromana no van ser suficients per confirmar una cronologia ro-

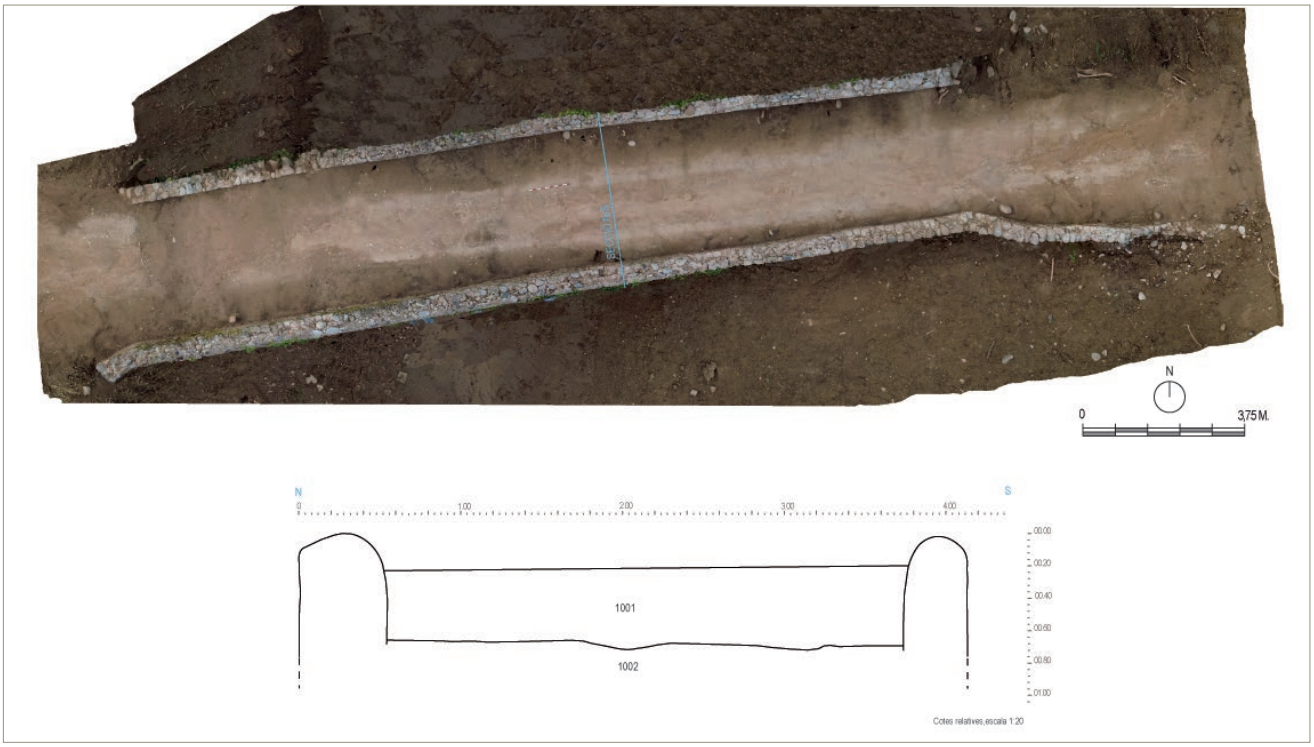


Figura 1. Fotogrametria de la planta del pont i secció N-S de la plataforma superior amb els estrats arqueològics documentats.

mana del pont, malgrat que la tradició historiogràfica l'havia relacionat amb la Via Augusta.

Paral·lelament, les intervencions arqueològiques efectuades l'any 2021 durant les obres de la carretera GI-633 van documentar diversos trams de camí ral i restes d'ocupació romana en l'entorn immediat, fet que confirma la importància històrica d'aquest sector com a espai de comunicació (Calleja 2022).

La campanya de 2025 es plantejava, doncs, com una continuació dels treballs previs, combinant el seguiment arqueològic de les obres de consolidació amb el seguiment de l'excavació de la capa vegetal que s'acumulava a la plataforma superior del pont, fins a arribar al nivell de circulació. D'aquesta manera es pretenia alleugerir el pes de terres sobre l'estructura.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

El Pont del Torrent té una llargada de 20 m i una alçada aproximada de 4 m, per la part central. Consta d'una volta central de maçoneria acabada amb dos arcs amb carreus de gres i dos murs laterals de contenció que mantenen la plataforma superior, la qual discorre al mateix nivell del camí. L'amplada del vial per la part central és de 3,23 m i pels extrems s'eixampla fins als 4,30 m.

La intervenció es va estructurar en dues fases principals. En primer lloc, es va efectuar el seguiment arqueològic de les obres de consolidació de la volta inferior. L'actuació arquitectònica va consistir a reforçar l'estructura mitjançant unes bigues metàl·liques que fixen els dos arcs laterals i la volta central, així com en la reintegració volumètrica de les esquerdes i fissures de la volta, amb pedra del mateix entorn i morter de calç hidràulica, seguint el sistema constructiu original[1].

La segona fase es va centrar en la plataforma superior del pont. La superfície es trobava completament coberta per vegetació, bardisses i una important acumulació de terres. La retirada d'aquest estrat, d'origen orgànic, es va efectuar inicialment amb màquina excavadora i posteriorment, de forma manual quan es va identificar el nivell de circulació. Aquest nivell, format per graves i sorres compactades, correspon al localitzat a la campanya de 2023.

L'actuació va permetre documentar íntegrament el paviment conservat del pont, delimitat pels murs laterals, com també diversos elements funcionals associats a la circulació. Entre aquests destaquen un forat de desguàs situat a la part inferior del mur sud i set pedres guarda-rodes disposades verticalment als dos costats del vial, destinades a protegir les baranes del pas dels carros. Tres a tocar del mur nord i quatre en el mur sud.

RESULTATS

L'estudi de l'escàs material arqueològic recuperat durant la neteja del nivell de circulació ha proporcionat una datació situada entre els segles XVIII i XIX, gràcies

1 La consolidació dels pont va ser executada per Construccions Guardiola SL.



Figura 2. Vista de la cara sud del pont amb els reforços d'estabilització col·locats.

a la presència d'un fragment de ceràmica policroma (plat de dol) i d'una moneda il·legible (amb l'any 1709?).

No obstant això, encara no és possible determinar si aquest paviment correspon a la construcció original del pont o bé a una reforma posterior. Les evidències constructives apunten, igual que ja s'havia suggerit en la intervenció de 2023, a l'existència d'almenys dues fases constructives diferenciades. Els arcs i els muntants podrien correspondre a una fase medieval o moderna, mentre que les baranes i el nivell de circulació visible semblen respondre a una reforma efectuada durant els segles XVIII-XIX.

Entre els materials recuperats també van aparèixer alguns fragments de ceràmica ibèrica i romana. Tot i que aquestes troballes no permeten atribuir una cronologia antiga al pont, sí que reforcen la idea que aquest indret havia estat ocupat o utilitzat com a via de comunicació des de l'antiguitat, en relació amb la xarxa viària històrica del territori.

Encara que la cronologia exacta de l'edificació del pont continua oberta, les dades disponibles indiquen una llarga ocupació de l'indret i una utilització continuada del pont fins a finals del segle XIX, moment en què la construcció de la carretera GI-633 va provocar la pèrdua progressiva de la seva funció original.

BIBLIOGRAFIA

AGUELO, X. 2023. *Intervenció arqueològica Pont de Torrent (Cervià de Ter – Gironès)*. Memòria inèdita.

CALLEJA, S. 2022. Control arqueològic a la carretera Gi-633, del PK 0+000 al 6+290. Tram: Sant Julià de Ramis (cruïlla amb la N-II) - Sant Jordi Desvalls (Gironès). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ (curs.),, *Setzenes Jornades d'Arquelologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 158-160.

CASAS, J. 1981. La xarxa viària romana a les comarques de Girona. Assaig metodològic. *Estudi General*, Núm. 1, 63-68.

Estudi històric-arqueològic de la finca del carrer dels Ferrers, 20 (Puigcerdà, la Cerdanya): aportacions al coneixement del nucli històric i del sistema defensiu

Òscar Trullàs

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Puigcerdà

Comarca
Cerdanya

Cronologia
Època moderna / contemporània

Tipus de jaciment
Edifici

Dates de la intervenció
Juny 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Òscar Trullàs Ledesma

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

Entre els dies 28 i 29 de juny de 2024 es va dur a terme una intervenció arqueològica preventiva a l'immoble situat al número 20 del carrer dels Ferrers de Puigcerdà (la Cerdanya), motivada pel projecte de rehabilitació integral de l'edifici i per la possibilitat que part dels seus paraments coincidissin amb el traçat de la muralla històrica de la vila, declarada Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN).

La intervenció va consistir en un estudi històric-arqueològic dels paraments, complementat amb quaranta cales parietals, que han permès documentar les diferents tècniques constructives, establir les relacions estratigràfiques entre els murs i reconstruir l'evolució arquitectònica de l'immoble. L'anàlisi ha permès identificar un mínim de sis fases constructives, des d'un primer habitatge d'època moderna fins a les reformes contemporànies, així com aportar noves dades sobre l'evolució del sector sud-occidental del nucli històric de Puigcerdà.

INTRODUCCIÓ

La intervenció arqueològica es va realitzar arran de l'informe emès pels Serveis Territorials de Cultura de Girona, que considerava necessari determinar si els murs septentrionals de l'edifici podien correspondre parcialment a la muralla històrica de Puigcerdà. La documentació aportada durant la tramitació de les obres assenyalava també la possible reutilització d'elements arquitectònics procedents de l'antic convent de Sant Domènec (Pladevall 1995).



Figura 1. Imatge de la façana principal.

L'objectiu principal de la intervenció fou caracteritzar arqueològicament l'edifici, establir-ne la seqüència constructiva i valorar la possible relació dels seus paraments amb les estructures defensives de la vila.

CONTEXT HISTÒRIC

Puigcerdà fou fundada per Alfons I entre els anys 1177 i 1182 com a nova capital del comtat de Cerdanya. Des dels seus inicis es va projectar com una vila fortificada destinada a controlar la frontera pirinenca (Rovira 2005). El primer recinte emmurallat es consolidà entre els segles XIII i XIV i experimentà nombroses reformes durant l'època moderna, especialment arran dels conflictes fronterers amb França (Pladevall 1995).

Les muralles medievals i modernes han estat objecte de diversos estudis històrics, però només parcialment han pogut documentar-se arqueològicament en intervencions desenvolupades al Fort Adrià, Santa Maria, la plaça dels Templers o el túnel de l'Ull de Basilisc (Subiranas 2005; Achón/Miquel/Piza 2018; Morera 2024).

L'immoble objecte d'estudi s'ubica immediatament al nord de l'antic convent de Sant Domènec, en un sector on la cartografia militar dels segles XVII i XVIII situa el traçat de les fortificacions modernes.

METODOLOGIA

L'estudi es va desenvolupar mitjançant una lectura arqueològica dels alçats, combinada amb l'obertura de quaranta cales parietals distribuïdes estratègicament per totes les plantes de l'edifici.

Aquestes cales van permetre identificar les diferents tècniques constructives, documentar les relacions físiques entre els murs, reconèixer les reformes posteriors i establir una seqüència relativa de les diferents fases constructives.

Paral·lelament, es van documentar les estructures annexes de la finca —l'edifici sud-est, l'era i els murs perimetrals— per tal d'integrar-les dins l'evolució històrica del conjunt.

RESULTATS

L'edifici principal

L'edifici actual és el resultat de l'agregació successiva de diversos cossos constructius que avui conformen un únic habitatge de planta poligonal.

La planta baixa, actualment ocupada pel restaurant La Tieta, conserva murs de gran potència (entre 60 i 80 cm) construïts amb paredat ordinari de còdols i pedra local, característics de l'arquitectura tradicional ceretana d'època moderna.

En canvi, les plantes superiors presenten una construcció més lleugera, on alternen murs de maçoneria lligada amb morter de calç, paraments de tàpia i diverses reconstruccions executades amb maó modern. Aquesta diferenciació no sembla respondre a fases cronològiques diferents, sinó a criteris estrictament estructurals: una planta baixa robusta destinada a suportar el pes dels pisos superiors i uns murs elevats molt més lleugers.

Les quaranta cales practicades han permès identificar nombroses reformes interiors, obertures amortitzades, reconstruccions puntuals, reforços de cantonades i modificacions dels forjats. Igualment, s'ha documentat un important episodi d'incendi que afectà especialment la segona planta i el distribuïdor de les golfes, conservant-se encara murs de tàpia parcialment cremats sota els revestiments contemporanis.

Les fases constructives

L'anàlisi estratigràfica ha permès distingir sis grans fases constructives.

La primera correspon a la construcció del cos central (Cos 1), que constitueix el nucli originari de l'edifici. D'aquesta fase destaca la façana principal, on encara es conserva la imposta d'una probable porta original avui desapareguda (Fig. 1).

Posteriorment, s'hi adossaren els cossos nord i sud (Cossos 2 i 3), que ampliaren considerablement la superfície habitable. Tot i que les relacions estratigràfiques permeten establir que són posteriors al cos inicial, no ha estat possible determinar quin dels dos és cronològicament anterior.

Una quarta fase correspon a la construcció del Cos 5, petit annex destinat als serveis sanitaris de les plantes superiors.

Durant una cinquena fase es va tancar l'antiga galeria oriental, generant l'actual Cos 4 i configurant la terrassa existent a la segona planta.

Finalment, una sisena fase correspon a la reconstrucció contemporània de les golfes després d'un episodi destructiu, probablement un incendi, utilitzant fàbrica de maó buit i ciment Portland (Fig. 2).



Figura 2. Làmina de les fases constructives de l'edifici.

La documentació històrica disponible permet afirmar que els tres cossos principals ja existien abans del segle XVIII, mentre que les darreres reformes corresponen clarament als segles XIX i XX.

Les estructures annexes

L'estudi també ha inclòs les construccions auxiliars de la finca.

L'edifici situat al sud-est està format per dues unitats clarament diferenciades. La unitat nord presenta característiques constructives similars a les dels edificis moderns documentats a la Cerdanya, mentre que la unitat sud respon a una arquitectura molt més recent.

L'era conserva diversos elements arquitectònics reutilitzats, entre els quals destaquen un pou construït amb

carreus treballats, una base de columna, una possible peça d'abeurador o sarcòfag i un gran element petri interpretat com la base d'un molí o morter. Tots aquests elements testimonien processos de reutilització constructiva que probablement tenen relació amb edificis monumentals desapareguts del sector.

Especial interès presenta l'estructura quadrangular identificada a l'exterior del mur nord de l'era. Les seves dimensions, els carreus de cantonada i la seva relació amb els murs perimetrals permeten plantejar la hipòtesi que es tracti d'una antiga torre, si bé l'absència de documentació arqueològica impedeix confirmar-ne la funcionalitat.

DISCUSSIÓ

Un dels objectius principals de la intervenció era determinar si l'edifici conservava restes de la muralla medieval de Puigcerdà.

L'anàlisi dels paraments no ha permès confirmar aquesta hipòtesi. Els murs documentats presenten tècniques constructives pròpies de l'arquitectura domèstica moderna i no mostren les característiques habituals dels llenços defensius coneguts arqueològicament a la vila (Subiranas 2005).

En canvi, el mur que delimita la finca per l'actual avinguda Coronel Molera presenta una orientació i unes característiques constructives compatibles amb el traçat de la muralla moderna representada en la cartografia militar del segle XVIII. Aquesta identificació resta encara pendent de confirmació arqueològica, però constitueix una hipòtesi coherent amb la documentació històrica disponible.

L'estudi posa igualment de manifest la complexitat evolutiva dels habitatges del nucli antic de Puigcerdà, resultat de successives ampliacions, agregacions i reformes desenvolupades al llarg de diversos segles.

CONCLUSIONS

La intervenció històric-arqueològica ha permès reconstruir l'evolució constructiva d'un dels habitatges històrics del carrer dels Ferrers i documentar un mínim de sis fases constructives.

Els resultats indiquen que l'edifici és fruit de l'agregació successiva de diversos cossos construïts en època moderna, posteriorment reformats entre els segles XIX i XX. La diferenciació entre els sistemes constructius de la planta baixa i de les plantes superiors respon principalment a criteris estructurals i no necessàriament cronològics.

Malgrat que no s'ha pogut demostrar que els murs de l'edifici principal corresponguin a la muralla medieval, sí que s'han obtingut nous indicis sobre el possible traçat de les fortificacions modernes a l'actual avinguda Coronel Molera.

Finalment, la documentació dels elements arquitectònics reutilitzats i de les estructures annexes amplia el coneixement sobre la transformació d'aquest sector del nucli històric i posa de manifest l'interès patrimonial d'un conjunt arquitectònic que conserva una llarga seqüència constructiva encara poc coneguda.

BIBLIOGRAFIA

ACHÓN, O., MIQUEL, J., PIZA, T. 2018, *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva realitzada a l'Ull de Basilisc-Túnel de la plaça de l'Ajuntament (Puigcerdà, Cerdanya)*. Memòria inèdita, Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Generalitat de Catalunya.

PLADEVALL, A. 1995, La Cerdanya. El Conflent. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, *Catalunya Romànica*, VII.

MORERA, J. 2024, *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva realitzada al carrer Abat Oliva, 5 (Plaça dels Templers) de Puigcerdà (Cerdanya)*. Memòria inèdita, Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Generalitat de Catalunya.

ROVIRA, M. 2005, La carta de poblament i franquesa de Puigcerdà de 1178, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 26, 199-218.

SUBIRANAS, C. 2005, *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer del Claustre de Puigcerdà (Cerdanya)*. Memòria inèdita, Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya.

Can Ferrer Pagès, carrer Nord núm. 8 de Pins (Vilopriu, Baix Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Vilopriu

Comarca
Baix Empordà

Cronologia
Segles XVII - XX

Tipus de jaciment
Habitatge

Dates de la intervenció
Octubre 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica realitzada a la casa anomenada Can Ferrer Pagès o Can Ribot, situada a l'extrem nord-est d'una illa de cases que queda al sud-est de l'església parroquial de Sant Bartomeu del nucli de Pins, fou requerida per la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural, prèvia sol·licitud d'informe per part de l'Ajuntament de Vilopriu, amb motiu de les obres del projecte *Casa Nord Pins 8. Projecte bàsic i executiu de reforma d'habitatge entre mitgeres*, de l'arquitecte Miquel Vilà Burgas. L'edifici està registrat a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya* amb el núm. 7546. A la fitxa no hi consta que disposi de cap protecció patrimonial específica, ni apareix en el llistat de béns del municipi. No obstant això, atès que conté una torre, integrada a l'extrem nord-est de la casa, i en tant que element arquitectònic singular, es va vetllar per la preservació d'aquesta estructura i d'altres elements patrimonials remarcables.

En primer terme, es va fer un estudi històric a partir de les escasses dades publicades que es poden trobar, que es va completar amb la consulta de les referències en línia de l'Arxiu Diocesà de Girona, a més de l'arxiu del Registre de la Propietat. Sobre el nucli de Pins, comentar que es tracta d'una petita població, formada per cases agrupades —avui 9 heretats diferenciades cadastralment—, que té una forma relativament regular, encerclada per un camí, que és el carrer Nord. És interessant l'estructura urbana d'aquesta agrupació, ben compacta, fins al punt que té l'aspecte d'un clos, tot i que no hi hem localitzat cap tram que faci pensar en l'existència d'una muralla. L'únic element que ens indi-



Figura 1. Vista general de la façana est de la casa; no s'observa discontinuïtat amb la part sud, avui d'una altra propietat.

ca una certa fortificació és l'esmentada torre que, per les espitlleres que encara es poden veure en les seves cares, en origen seria una estructura exempta.

El primer esment documental sobre Pins recula fins al 959. En aquest any, el lloc apareix entre els alous que havien atorgat al magnat Riculf en el precepte del rei franc Lluís IV, el Transmarí o d'Ultramar. El lloc depenia del comtat d'Empúries; és per això que el 1353 es va comminar als clergues de Pins a pagar 10 sous, dels 2.000 que havien de satisfer els castells i les viles del comtat per assolir la pau amb el comte emporità. Per l'època, cal dir que es tracta del comte Ramon Berenguer d'Empúries. No sabem a quina pau fa referència, però és possible que tingui relació o amb la guerra contra Gènova o amb la participació del comte en la invasió del Rosselló. A final del segle XIV, Pins formava part de la baronia de Verges, i a final del XVII, de la batllia reial de Verges. Avui depèn del municipi de Vilopriu, que es troba 1,8 km al SE.

Quant a la casa, un seguit d'inscripcions en pedra que es veuen damunt de diferents obertures de la façana de llevant ens permeten precisar la cronologia de la construcció entre els anys 1608 i 1618.1 A la llinda de la finestra que hi ha damunt de la porta principal dovellada hi llegim la data de 1608, la mateixa que hi ha a la finestra oberta a la planta baixa de la torre. En una altra finestra a la planta primera de la torre només queden els números 16[..]. A l'angle SE, a la llinda d'una finestra cantonera que formaria part de la mateixa casa, tot i que avui és d'una altra propietat, com comentarem més endavant, hi llegim una inscripció amb la data de 1618; en aquesta també hi consta que qui hauria fet la casa havia estat Baldiri Tixador [Teixidor]. Ho relacionem amb el nom de mas Teixidó que apareix a les primeres inscripcions de la finca al Registre de la Propietat. Aquesta documentació ens ha permès recular, de manera fàcil, fins a l'any 1832, quan la casa ja no era propietat dels Teixidor sinó de família de Ribot. Sobre aquesta família, es va fer un breu estudi genealògic fins arribar als actuals propietaris, que varen adquirir la casa el 1987.

En el moment en què Josep de Ribot Ferrer Pagès i Casabó va inscriure la finca, que és la primera inscripció que trobem completa al Registre de la Propietat i que data de 1882, la casa ja tenia unes dimensions similars a l'actual. Tenim indicis, però, que formaria part de la mateixa unitat la casa que avui està segregada d'aquesta, que ocupa la meitat sud, com hem dit. Encara avui, visualment, ambdues semblen una mateixa, coberta amb una teulada contínua (Fig. 1). Encara a favor d'aquesta unitat, cal comentar que s'ha vist una porta, tapiada, que connectava les dues parts a nivell de planta baixa.

Amb l'objectiu d'obtenir informació sobre les fases constructives i l'evolució arquitectònica del conjunt, es va portar a terme una anàlisi detallada dels paraments i de les relacions estructurals entre les diferents parts de l'edificació, tant de les façanes com de totes les plantes i les estances que en formen part. No és possible, aquí, entrar en el detall de les observacions realitzades; només presentem una síntesi dels elements de major interès. A part de la hipòtesi que la casa original formés una unitat amb la propietat veïna al sud, a partir de l'observació de la façana de migdia, juntament amb la forma de la teulada i els pendents naturals del terreny, es va apuntar la possibilitat, també, que aquesta hagués estat formada per dos cossos: el de llevant, més alt, separat del cos de ponent, més baix (Fig. 2).

El que no genera cap dubte, en canvi, és que la torre fos una construcció preexistent a la casa, que sembla ja estaria construïda al segle XIV, sinó abans. Quan la casa s'hi va annexionar, la torre va perdre tota condició defensiva, almenys per les cares interiors, la sud i l'oest, de la mateixa manera que es desfigurava la façana est amb obertures que s'hi varen fer per donar llum a les plantes interiors, adaptades a habitatge. Quant als elements defensius originals de la torre, dir que tenia una doble línia de 2 d'espitlleres per cara, a nivell de les actuals planta primera i segona, mentre que les plantes inferior i soterrània actuals eren compactes. També és evident que la torre es va modificar a nivell de coronament, especialment quan es va unificar amb el teulat de tota la casa. Hem de suposar que seria més alta, amb una barana superior, potser emmerletada.

Quan a la planta original de la casa a principi del segle XVII, es va considerar que estaria distribuïda en 3 crugies, dues de les quals avui corresponen a la casa que ens ocupa, mentre que a la tercera hi ha la casa veïna al sud. La crugia central és on trobem el portal principal

1 Ha estat impossible llegir la inscripció que hi ha al damunt de la porta d'entrada, atès el nivell de desgast.

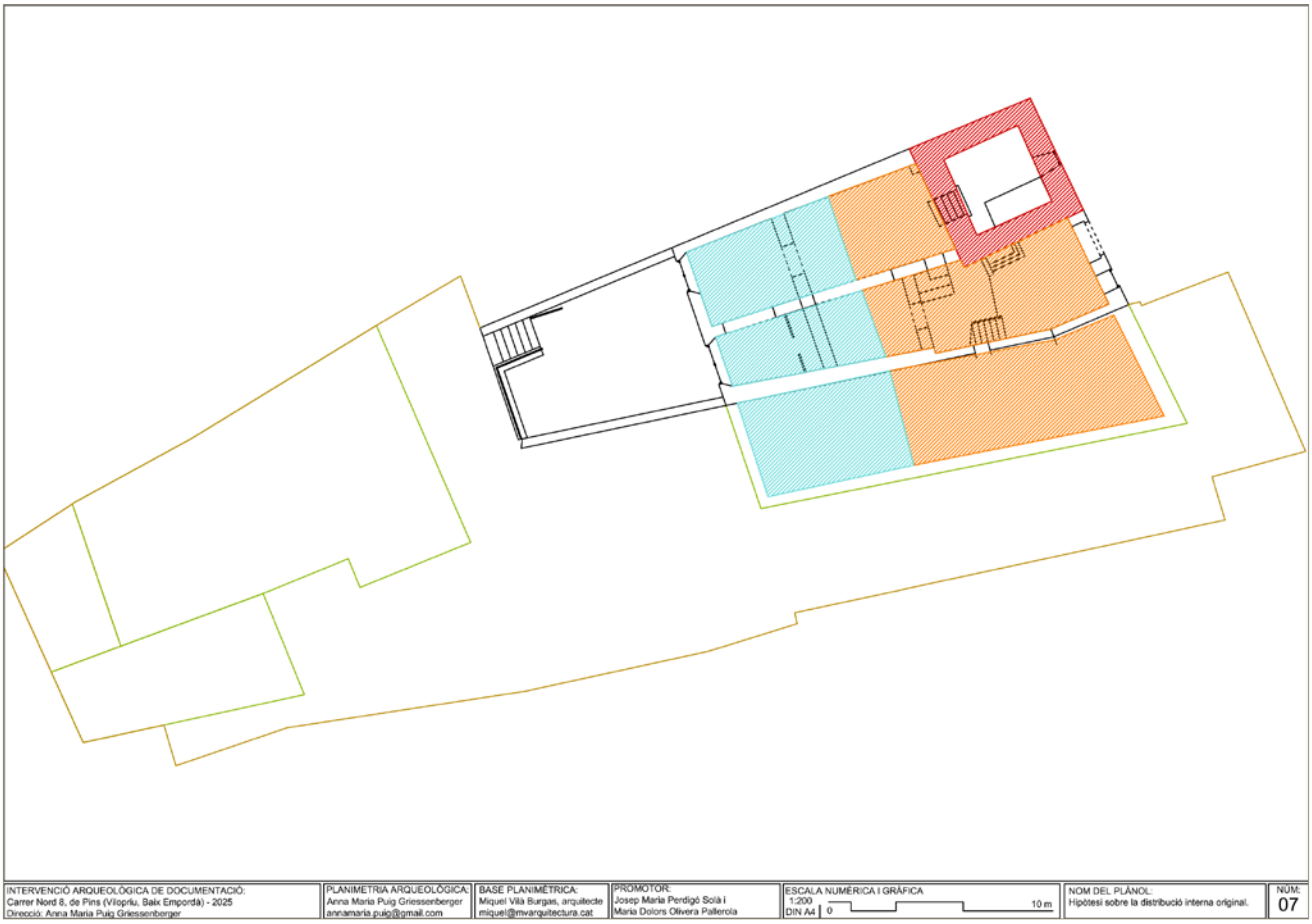


Figura 2. Planta general de la casa en què es mostra la compartimentació original en 3 crugies -de nord a sud-, que més tard s'amplien cap a l'oest.

d'entrada. Al separar la tercera crugia de la resta, es va haver de fer un nou accés a aquesta part separada de la casa, que es troba a la façana sud.

A la façana de migdia és on s'intueix que la finca tindria dues parts: la principal, a l'est, i una ampliació, cap a l'oest. En aquesta ampliació, les 3 crugies de la part original s'haurien allargat fins a arribar al carrer que circumval·lava per aquesta afrontació, espai on avui hi ha uns patis terrassats, que abans era un terreny natural en pendent. Per causa d'aquest pendent, que té un desnivell de 2 m respecte de la cota de la plaça a l'est de la casa, fou necessari solucionar els nivells de circulació entre les dues parts de la casa mitjançant escales. Estem parlant de la diferència de nivell entre la planta baixa de l'espai d'entrada de la casa, i la planta soterrània posterior, de fet semisoterrània, ja que no té l'alçada d'un pis complet. A favor de la hipòtesi de les dues parts diferenciades, comentar els canvis de parament observats entre les estances d'ambdues: a ponent, les estances tenen un parament més simple i irregular, fet amb pedres de format petit i sense disposició concreta, mentre que a les de llevant hi domina el carreuat de pedra local disposat en filades més o menys aparents.

Si seguim amb la distribució interior de la casa, es va observar que en un primer moment els sostres de les estances haurien estat de volta de pedra, almenys a la planta baixa, i després haurien estat substituïdes per voltes catalanes de maó pla, suposadament al segle XIX; s'han vist diversos cairons d'aquestes voltes amb el nom de Lluís Bru esgrafiat -no s'ha localitzat la rajoleria. Aquest canvi en les voltes va fer que algunes obertures de la planta baixa quedessin parcialment amagades. També en aquest moment es va modificar l'escala d'accés a les plantes superiors. Es va proposar que l'escala existent abans hauria estat centrada respecte del vestíbul d'entrada, de manera que no quedarien tapades les obertures en el mur del fons, que comuniquen amb la planta soterrània.

Sobre aquestes voltes de la planta baixa recolzen els paviments de la planta pis, que seria la planta noble, pròpiament dedicada a l'habitatge, on hi hauria les sales principals. En aquesta planta es va mantenir l'estructura de dues crugies diferenciades, separades pel mur que pujava des de la planta baixa. La principal seria la sala que dona a migdia, ubicada a la crugia central, atès l'aspecte de la porta d'entrada, tot i que també és notable la porta que dona a la sala de la crugia nord. Aquestes sales estaven compartimentades amb tempanells i amb paviments nous, que han de correspondre a les darreres reformes de la casa, de final dels

anys 80 del segle passat. Seria del mateix moment el sostre de revoltons de la planta inferior de l'extrem sud de la crugia nord.

Quant als sostres de la planta primera, sembla que tots haurien estat de cairats, seguint el pendent de la teulada. En algun punt hem vist com aquesta teulada es va apujar de nivell, potser en el moment de fer les darreres reformes de la casa. Val a dir, que els cairats de la part nova de la teulada són més estrets i senzills que els de la part en què encara es conserva l'antiga, que són més gruixuts.

L'escala segueix pujant fins a les golfes, que només ocupen l'espai damunt de les estances de la façana de llevant. A ponent només hi ha teulada.

En definitiva, la casa és el resultat de diverses reformes des del moment de la seva construcció a principi del segle XVII. D'aquesta fase, fins i tot, podem parlar d'un inici de l'obra entorn de l'any 1608, que és la data més antiga que llegim a la façana est, i de la seva possible finalització el 1618, que és la data més recent. En algun moment dels segles XVII o XVIII sembla que la propietat s'hauria segregat en dues finques. L'únic que sabem del cert és que l'any 1832, que és la primera data obtinguda per l'estudi de la documentació del Registre de la Propietat, ja hauria perdut la dimensió original. En aquests moments el mas Teixidor ja es trobava en mans de la família Ferrer Pagès i de Ribot, que hem d'entendre que hauria fet obres en el seu interior. Les reformes més recents serien les que es varen fer arran de la venda de la casa als actuals propietaris, l'any 1987.

Intervenció al carrer Santa Anna, 9-11. Blanes, la Selva

Anna Morales, Arnau Vilella

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Blanes

Comarca
Selva

Cronologia
Segles XVII - XX

Tipus de jaciment
Habitatge

Dates de la intervenció
Octubre de 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Morales Isaac i Arnau Vilella Sánchez

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

En el present article s'exposen els resultats de la intervenció efectuada entre el 14 i el 25 d'octubre de 2024 en les finques núm. 9 i 11 del carrer de Santa Anna de Blanes. La parcel·la s'ubicaria dins del clos emmurallat de la ciutat medieval, just al sud de l'església parroquial de Santa Maria i del palau dels vescomtes de Cabrera.

L'actuació va estar motivada per la construcció d'un nou habitatge unifamiliar entre mitgeres en una zona d'expectativa arqueològica.

TREBALLS REALITZATS

Els treballs arqueològics van consistir en el control dels rebaixos del subsol necessaris per a l'execució de la fonamentació de l'edifici d'obra nova i de la solera del nou nivell de circulació.

Per a la nova fonamentació va ser necessari obrir quatre rases perimetrals. Les obertures paral·leles al carrer tenien una amplada d'1,90 i 1,20 metres i una profunditat de 0,95 i 1,34 metres, mentre que les rases perpendiculars tenien una amplada de 0,90 i 1,10 metres i una profunditat de 0,75 metres. A banda d'aquestes rases, es va realitzar un rebaix extensiu a tot el solar de 0,30 metres de potència.

Finalment, arran de la troballa d'una porta tapiada a la paret mitgera situada al costat nord, es va obrir un sondeig manual dins de la rasa de fonamentació executada. Les dimensions d'aquesta obertura van ser de 2,25 x 0,50 metres.



Figura 1. Vista del mur divisori entre els dos edificis, on s'observen les diferents unitats estratigràfiques.



Figura 2. Detall de la porta tapiada en el segle XVII, corresponent a l'edifici núm. 13 del carrer de Santa Anna.

RESULTATS

La intervenció va permetre documentar diferents fases constructives vinculades amb l'evolució i a la urbanització de la parcel·la, anteriorment configurada a partir de dos edificis entre mitgeres. En cadascun dels edificis es va documentar una seqüència estratigràfica diferent (Fig. 1). Aquests van ser enderrocats a principis del segle XXI.

Les evidències més antigues registrades daten de l'època baixmedieval i es corresponen a un nivell de circulació format per sorres anterior a la urbanització d'aquesta part de la ciutat.

Entre el segle XVI i la primera meitat del segle XVII, a la zona intervinguda es va construir l'edifici situat al nord del solar (carrer Santa Anna, núm. 13), el qual tenia una porta al costat sud. D'aquest moment, també va ser possible documentar el nivell de circulació, format per sorres i argiles, on es van recuperar fragments de ceràmica de reflex metàl·lic. Seguidament, es va registrar la construcció del tancament de l'edifici veí que limita el solar pel costat oest (carrer Porta Nova, núm. 10-12).

Al segle XVII, es va construir l'edifici que ocupava la meitat nord del solar intervingut. De la primera fase de l'edifici es va registrar parcialment el paviment de toves i una llar de foc. La construcció d'aquest immoble va suposar el tapiat de la porta de l'edifici número 13 del carrer Santa Anna (Fig. 2).

Entre els segles XVII i XVIII, es va documentar una reforma que va consistir en l'amortització de la llar de foc i el recreixement del nivell de circulació. Paral·lelament, dins d'aquesta forquilla cronològica, es va construir l'immoble del costat sud de la parcel·la. L'estrat més antic relacionat amb aquesta nova construcció correspon a un anivellament del terreny, on es va recuperar ceràmica blava catalana.

Entre el segle XIX i principis del XX, es va registrar una gran reforma en l'edifici nord, que va suposar l'enderroc d'alguna de les seves parts i el recreixement del nivell de circulació, tal com es fa palès amb la documentació d'un anivellament i la col·locació d'un nou marxapeu a l'accés. Aquest element, com a característica, estava format per tres grans blocs de pedra, un dels quals es corresponia amb part d'una finestra reaprofitada. Seguidament, però dins d'aquest ventall cronològic, es va documentar un altre recreixement del nivell de circulació dels dos edificis, que se sobreposaria al marxapeu esmentat. Aquest canvi de cota, es considera que va estar motivat per un recreixement del nivell del carrer.

CONCLUSIONS

A tall de conclusió, aquesta intervenció va permetre documentar l'evolució d'aquesta part oest de la ciutat. A partir dels resultats, ha estat possible establir que el creixement del carrer es va produir de nord a sud, és a dir, des de l'església de Santa Maria i el palau vescomtal cap a la línia de costa.

Pel que fa a la cronologia, les restes més antigues daten d'època baixmedieval, tot i que només es correspon amb un nivell de circulació anterior a la construcció dels edificis registrats. La construcció més antiga seria anterior al segle XVII i es correspondria a la finca núm. 13 del carrer Santa Anna. A partir del segle XVII, es va bastir l'edifici que ocupa la meitat nord del solar i, presumiblement al segle XVIII, l'edifici que ocupava la meitat sud.

Mas Vilanera (l'Escala, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
L'Escala

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XVIII - XIX

Tipus de jaciment
Mas

Dates de la intervenció
Juny 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de l'Escala

La intervenció arqueològica realitzada al mas Vilanera va venir motivada per la proposta d'enderrocar un volum annex a la torre i a la façana principal del mas, tal com es contemplava a la *Memòria tècnica per l'enderroc i adequació d'un volum annex a la torre del mas Vilanera. L'Escala (març 2025)*, redactada pel Servei Tècnic i d'Urbanisme de l'Ajuntament de l'Escala. Aquest cos, suposadament aixecat entre els segles XVIII o XIX, es trobava en un estat avançat de deteriorament i representava un risc estructural i de seguretat per a les persones. Amb l'enderroc, també es perseguia millorar la comprensió del conjunt arquitectònic original, que està previst s'incorpori en rutes patrimonials i futurs projectes de difusió cultural del municipi.

Cal tenir present que el mas Vilanera està declarat Bé Cultural d'Interès Local (BCIL, núm. de reg. 9419-I), des del 2/6/1993, per aprovació de la Comissió d'Urbanisme. Com a tal, es troba inclòs en el *Pla Especial de Masies i Cases Rurals de l'Escala*, i està protegit pel *Pla General d'Ordenació Urbana* (PGOU) de 1993. El mas també està registrat a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya* amb el núm. 19535, i queda dins l'àmbit del jaciment arqueològic de Vilanera, registrat a l'*Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya* amb el núm. 8212.

El mas Vilanera està situat a l'oest del nucli antic de L'Escala, al puig de Vilanera, en una zona agrícola, envoltat de camps. En diferents publicacions es descriu el mas com un conjunt arquitectònic complex, format per diversos edificis, de diferents èpoques, que confi-



Figura 1. Planta del conjunt de construccions segons aixecament del Servei de Monuments de la Diputació de Girona (juny 2025), en què s'indica d'emplaçament del cos a enderrocar.

guren dos espais tancats al voltant de l'edifici principal (Fig. 1). Es considera que el mas és d'un moment entre els segles XVI i XVII, i que les successives obres de remodelació i ampliació s'haurien anat afegint entre els segles XVIII i XIX. Quant a la torre, s'ha dit que seria la part més antiga del mas, preexistent, que hauria funcionat com a element de defensa aïllat.

En primer terme es va recopilar dades històriques sobre el mas, i sobre el paisatge i l'explotació agrària de la zona en època moderna, per tal de posar-lo en context. També es varen analitzar els anys anteriors a la seva construcció, a partir del moment en què es va fundar en el lloc el monestir de monges benedictines de Santa Maria, l'any 1328. Els regestos documentals que es conserven a l'Arxiu Diocesà de Girona varen aportar dades d'interès al respecte, que no havien estat publicades.

Aquesta comunitat, que mai va ser molt gran, ja va marxar del lloc, per primer cop, el 1363, quan les dues monges que hi havia varen demanar d'ingressar al convent de Sant Joan de l'Erm (Juià), on també s'havien recollit les monges de Santa Coloma de Matella (Serra de Daró). El monestir va seguir en ús, però, ja que poc després es va construir una capella dedicada a Santa Maria. L'any 1386 el conjunt va quedar arruïnat a causa de la guerra entre el rei Pere el Cerimoniós i el seu gendre, el comte Pere d'Empúries. Per aquest motiu, les monges varen obtenir llicència per traslladar-se al monestir de Pedardell o Penardell (Pau), tema que no es va resoldre fins a l'any 1403, quan el papa Benet XIII va autoritzar la fusió de la comunitat de Vilanera amb la de Sant Bartomeu de Bell-lloc de Peralada, que era de canongesses agustinianes (Marquès 1996, 89).

Quin fou el destí de les propietats de les monges de Vilanera? Un document de l'any 1407 dona informació sobre la decisió d'aquestes de fer establiment de les terres que conreaven i de la comissió que es va crear per informar-ne. Atès l'emplaçament del mas, a tocar del monestir, tot i ser més tardà, ens va portar a relacionar la seva construcció amb la gestió de les terres de l'entorn que, amb tota probabilitat, podien haver estat les del monestir. Amb aquesta hipòtesi lligaria la dada que aporta Lourdes Boix quan diu que el mas era propietat de les monges agustinianes de Peralada -recordem que la comunitat s'hi havia unit el 1403 (Boix 2013). Boix afegeix que el mas havia estat edificat per la família dels Pau i que, més tard, va passar a ser propietat dels Pastor de Torroella de Montgrí; al segle XIX, aquesta hauria estat dividida entre les famílies Casamor i Fontcoberta (Boix 2013, 536-539). Des de l'any 2015 el mas és propietat de l'Ajuntament de l'Escala.



Figura 2. Ortofotografia del mas realitzada pel Servei de Monuments de la Diputació de Girona.

La construcció a enderrocar era de forma rectangular, d'uns 50 m² de superfície, amb planta baixa i pis, i una alçada màxima de 9 m; la façana sud amidava 5,65 m de llargada, mentre que l'est, 8,85 m. L'estudi del volum va permetre constatar que era, certament, un afegit a la torre i al mas existents. La construcció només constava de parets perimetrals pels costats est i sud, mentre que pel nord i oest s'adossava al mas i a la torre, respectivament. La façana sud estava ben alineada amb el mur de migdia de la torre, mentre que la paret est mig tapava el marc de la porta principal d'entrada al mas, que és dovellada, amb gran carres de pedra calcària. A la finestra del damunt podem llegir la data de 1596, que ens portaria a situar la construcció del mas a final del segle XVI.

Quant a obertures, a la planta baixa, i per les dues cares, hi havia unes grans arcades de mig punt, emmarcades amb maons col·locats a plec de llibre i amb dues filades planes a sota; aquestes arcades donaven a l'espai un aspecte de porxo. Des de la planta baixa es veia la cara est de la torre, on s'hi havia obert una porta molt simple, recent, per a poder accedir al seu interior. Entre la torre i el mas hi havia un tram de paret que tancava l'espai, on també hi havia porta, tapiada, que permetia entrar a un altre cos que hi ha adossat a la torre pel costat nord. Des de la planta baixa també es podia contemplar la façana de la casa. Quant a obertures de la planta pis, a la que no es va poder entrar per raons de seguretat, hi havia dues finestres constructivament similars entre si, la de la cara sud adaptada a balcó. El terra entre ambdues plantes se sostenia damunt d'un embigat orientat est-oest, amb llates de fusta travesseres damunt de les quals hi havia el paviment de maons. Aquest sostre estava molt malmès, amb algunes bigues partides.

Es va considerar que, tipològicament, l'edifici a enderrocar responia a la categoria d'arquitectura popular, feta per a cobrir les necessitats específiques de l'activitat agrícola i ramadera del mas. Estava construït amb materials propis del lloc, la pedra calcària que trobem a la zona, alguns reaprofitats, sense detalls que l'embellissin, d'aspecte simple i funcional. En els marcs dels arcs i les finestres s'havia emprat el maó massís.

Si ens fixem en altres construccions que es varen anar afegint al cos principal del mas per la part nord i oest, d'una forma racional i ordenada al voltant dels dos patis, sembla que aquesta part que ens ocupa seria de les més tardanes, evidentment construïda en el moment en què la torre ja havia perdut la funció defensiva original. Amb l'annexió d'aquest cos no només s'havia tapat la cara est i amortitzat les espitlleres que hi havia, sinó també la cara nord i el matacà que encara veiem a la part superior.

Si bé s'ha considerat el seu ús com a pallissa, el cert és que enlloc es varen veure elements que ens ho permetessin defensar. Les obertures de la planta pis, tant la finestra com el balcó, serien massa petites per aquesta finalitat. Tampoc s'hi veia cap cúrria o sistema per pujar-hi la palla. El seu aspecte i la connexió amb el mas a nivell de planta pis, això és a través d'una porta que remodelaria una antiga finestra de la façana del mas, més aviat es tractaria d'una ampliació de la part d'habitatge. Sí que podria fer les funcions de magatzem la planta baixa, potser per guardar estris agrícoles o maquinària.

A partir de l'anàlisi de paraments realitzada, no va ser possible acabar de precisar la cronologia de la construcció. No obstant això, ens va semblar correcta la datació que s'havia donat fins al moment, entre els segles XVIII i XIX.

BIBLIOGRAFIA

BOIX, L. 2013, El masos de l'Escala, *Camí de Ronda*, Centre de Documentació i Recerca Històrica de l'Escala, 534-542.

MARQUÈS, J.M. 1996, Set cenobis femenins de l'Empordà, *Estudis del Baix Empordà* 15, 69-100.

Intervenció arqueològica al pati d'armes del castell d'Hostalric (la Selva)

Montserrat Freixa

Atics, SL

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Hostalric

Comarca
Selva

Cronologia
Segle XVIII

Tipus de jaciment
Baluard

Dates de la intervenció
Juny - juliol 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Montserrat Freixa Vila

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament d'Hostalric

Els treballs de control i excavació arqueològica es van dur dut a terme amb motiu de la futura execució del "Projecte de restauració dels edificis del Cavaller del Castell d'Hostalric com a espais polivalents amb l'emplaçament al Castell d'Hostalric".

A principis del 2000 es va dur a terme un estudi geofísic a Hostalric. Pel que respecta al Pati d'Armes, l'estudi va detectar restes de murs i voltes a la zona on es localitza l'aljub actuament. També es van localitzar alguns murs més i unes possibles sales. Hi havia la possibilitat que algunes d'aquestes restes formessin part del castell d'època medieval d'Hostalric, situat en aquesta zona més alta del turó.

Per tal de poder constatar la presència de les restes reflectides en l'estudi geofísic i així poder obtenir més informació d'aquesta zona, es va proposar la realització de diverses rases al Pati d'Armes. Els treballs es van dur a terme entre els dies 30 de juny i 13 de juliol de 2025.

TREBALLS DESENVOLUPATS

Els treballs van consistir en l'excavació de 2 rases paral·leles entre si situades de nord a sud del Pati d'Armes. La Rasa 1 fou la que donà resultats positius. Aquesta es va obrir molt a prop de l'edifici del Cavaller, a tocar de l'aljub. Mesurava 56 m de llarg i x 0,60 m d'ample. En aquesta rasa es van detectar 2 nivells de reompliment amb una potència total de 70 cm, per sota dels quals van aparèixer les restes arqueològiques.

A 23,50 m de l'inici de la rasa des de la banda sud del pati es va localitzar un mur, UE 106. Es tractava del mur

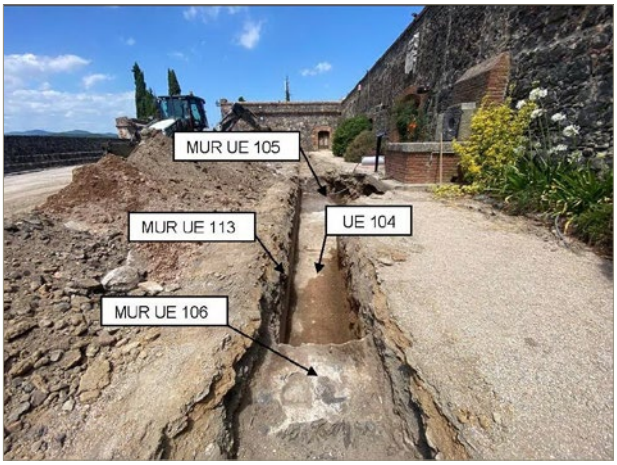


Figura 1. Vista general del dipòsit/abeurador.

lateral sud d'un dipòsit/abeurador. Aquest mur s'adossava al terreny natural format per basalt. Se'n conservava una altura de 55 cm i tenia un gruix de 50 cm La seva llargària era de 3,60 m. Estava fet de pedres basàltiques de mida petita i mitjana sense desbastar lligades amb morter de calç blanc. Presentava un revestiment hidràulic d'1 cm de gruix de color rosat, que es va poder observar en tot el dipòsit/abeurador localitzat.

Es va continuar obrint la rasa i es va poder observar que per la banda esquerra d'aquesta, en direcció nord i en el perfil, apareixia un altre mur del dipòsit/abeurador que discorria en direcció sud – nord i que el tancava per aquest costat. Se'n va poder obtenir tota la seva llargària, un total de 8,75 m. Es tractava de la UE 113, un mur del qual se'n conservaven 0,60 m d'altura revestit també amb morter hidràulic. El gruix del mur no es va poder determinar pel fet que va aparèixer en el perfil de la rasa. Aquest mur es trobava lligat amb el mur UE 106 per la banda sud i amb el mur UE 105, per la banda nord.

Al final d'aquest mur es va localitzar un nou mur, la UE 105. Es tractava del mur que tancava la banda nord del dipòsit/abeurador. Aquest mur s'adossava al terreny natural format per basalt. Se'n conservava una altura de 55 cm i tenia un gruix de 50 cm. La seva llargària era de 3,60 m. Estava obrat amb pedres basàltiques de mida petita i mitjana sense desbastar lligades amb morter de calç blanc. Presentava un revestiment hidràulic d'1 cm de gruix de color rosat, que es va poder observar al llarg de tot el dipòsit/abeurador localitzat.

Una vegada oberta completament la rasa es va optar per obrir un espai situat a la banda dreta de l'actual aljub, direcció sud, per poder determinar millor les restes localitzades.

Així, s'obrí un espai que partia del mur UE 106 en direcció a l'edifici del Cavaller, resseguint aquest mur fins a poder-ne observar el seu final i com es relacionava amb el dipòsit/aljub existent i el mur de l'edifici.

Aquest treball va permetre observar la base del dipòsit excavada en el terreny natural, la UE 104, que igual que en la resta dels murs que el delimitaven, es trobava revestit amb morter hidràulic de color rosat.

Així, l'estructura final documentada mesurava 8,75 m de llarg x 3,70 metres d'ample. Presentava les parets i el terra revestits de morter hidràulic de color rosat i no se'n conservava tota la seva altura, tan sols entre 60 i 70 cm, punt en el qual fou escapçat segurament per una remodelació del Pati d'Armes. Es trobava reomplert per uns estrats d'amortització que es dipositaven directament sobre el revestiment hidràulic.

El terra del dipòsit presentava un pendent en direcció est, cap a l'edifici del cavaller, d'uns 30 cm. És per això que en la zona on feia el pendent s'hi havia dipositat una capa de concreció de calç, que no es trobava a la zona més allunada de l'edifici.

El dipòsit/abeurador no s'adossava directament a la paret de l'edifici del Cavaller, sinó que se'n separava uns 50 cm, l'espai que ocupava el mur que s'adossava a l'edifici, la UE 115. Aquest mur presentava les mateixes característiques dels altres i tenia adossat el morter de calç rosat.

També es va poder observar com l'actual aljub, UE 109, s'excavà a l'interior del dipòsit una vegada amortitzat aquest. La seva fonamentació arribava fins a la base del dipòsit i estava feta de pedres de mida mitjana i petita lligades amb morter i barrejades amb fragments de rajols. L'aljub es trobava envoltat per un pedrís que l'envoltava a manera de vorera (Fig. 1 i 2).

CONCLUSIONS

Els resultats dels treballs arqueològics realitzats consistents en l'excavació de dues rases situades en paral·lel a l'edifici del cavaller (de nord a sud) van permetre localitzar el terreny natural fet de basalt, per sota de dos nivells de reompliment del sector del Pati d'Armes, a uns 0,70 m de profunditat respecte de l'actual nivell de circulació, i un possible dipòsit/abeurador. La resta d'estructures assenyalades en l'estudi geotècnic no es van localitzar (l'aljub amb els arcs i els murs de sustentació, o les possibles sales).

A la zona on se situava l'actual aljub es va localitzar una estructura que es va poder associar a un dipòsit/abeurador de 8,75 m de llarg x 3,60 m d'ample, fent pendent en direcció al mur del Cavaller. L'estructura es trobava revestida amb una capa de morter hidràulic que explicitava clarament la seva funció. Se'n conservava una altura d'entre 0,50 – 0,60 m i en aquest punt apareixia retallat, per la qual cosa en desconeixem l'altura total. La base de l'estructura se situava 0,70 m per sota del nivell actual de circulació del Pati d'Armes. Es trobava reomplert per un nivell de runa aportat en el moment de la seva amortització.

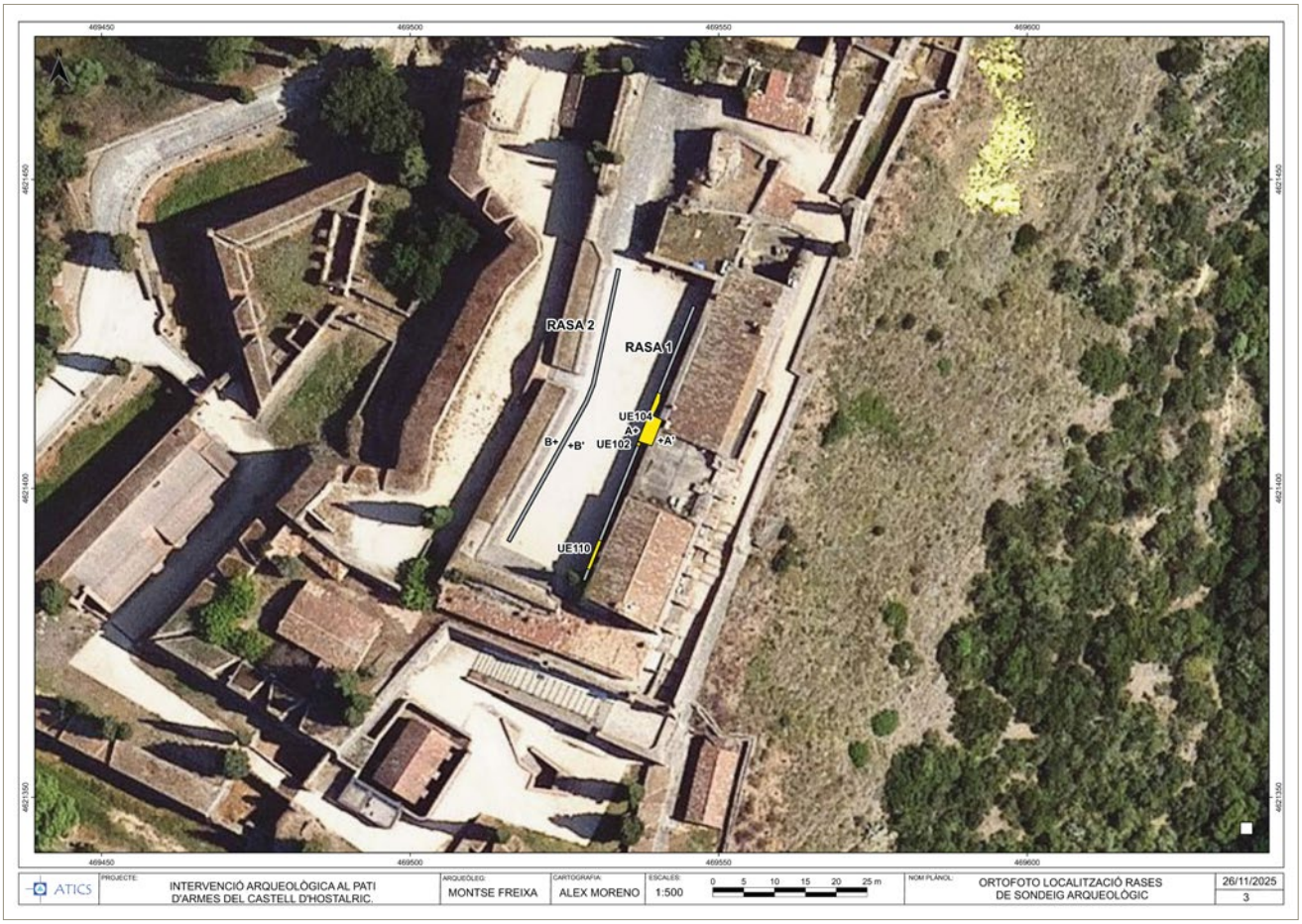


Figura 2. Plànols de localització de les restes.

L'actual estructura de l'aljub es situava a l'interior del dipòsit/abeurador i s'adossava a aquest. Aquesta estructura podria haver estat construïda entre els anys 1968 i 1972, moment que es dugueren a terme les intervencions de l'arquitecte B. Bassegoda que van servir per consolidar torres i murs de la part alta del recinte, a més de reconstruir-se merlets, corseres i el portal de Barcelona. És possible que en aquells moments es pogués observar alguna resta del dipòsit, ja que aquest no el trencava sinó que se li adossava (Duran/Juanhuix/Reyero 1990).

Finalment, pel que fa a la cronologia del dipòsit localitzat, es pot dir que probablement dati de finals del s XVIII, a pesar de no haver trobat material ceràmic que ho confirmi. En aquells moments fou quan es s'acabà de construir la fortalesa que ha arribat fins els nostres dies; els treballs s'iniciaren el maig de 1794 i finalitzaren l'octubre de 1795 (Castells/Catllar/Riera 1994).

BIBLIOGRAFIA

CASTELLS, R., CATLLAR, B., RIERA, J. 1994, *Ciutats de Girona. Catàleg de plànols de les ciutats de Girona des del segle XVII al XX*. Olot: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona, Diputació de Girona.

DURAN, M., JUANHUIX, J., REYERO, R. 1990, *Hostalric*. Girona: Diputació de Girona, Quaderns de la Revista de Girona nº 31, Sèrie monografies locals nº 18.

Intervenció arqueològica preventiva associada a les obres de consolidació del baluard de Sant Jaume de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres

Joan Manel Alfaro

Fundació Les Fortaleses Catalanes

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Figueres

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XVIII-XX

Tipus de jaciment
Castell

Dates de la intervenció
Novembre de 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Manel Alfaro Gil

Institució, entitat o empresa promotora
Ministerio de Defensa

Els treballs de seguiment arqueològic duts a terme a les obres de consolidació del baluard de Sant Jaume (Fig. 1), projectades per l'arquitecta Claudia Ramírez Márquez i l'enginyer industrial Fernando Pérez, ambdós de l'empresa ADJUDICA, van ser dirigides per l'arquitecte Rafael Vila Rodríguez i promogudes pel Ministerio de Defensa. Varen tenir lloc entre els dies 11 i 29 de novembre de 2024. Concretament al vèrtex sud-est (Ramírez/Pérez 2024).

Per efectes de l'ona expansiva de la voladura dels dipòsits de munició, efectuada a finals de la Guerra Civil, el vèrtex sud-est del baluard es va trencar, generant una sèrie de blocs d'obra que van quedar disposats de diferent forma. El flanc va desaparèixer gairebé completament, alhora que l'extrem de la cara es va partir en dos grans blocs, generant dos imponents i profundes esquerdes entre ells. A més, el primer va patir un desplaçament cap a l'exterior i un trencament del mur en alçat i en bisell de manera que el tram després tenia menys gruix en la part inferior. Va conservar dues peces de cordó deslligades del mur i aguantant-se en el seu lloc molt precàriament, així com tot el tram exterior de parapet entre l'última canonera i el passadís de la garita. Aquest últim es trobava totalment deslligat de la muralla, recolzant-se en el mur desplaçat i clarament inclinat cap al fossat. El segon el formava principalment el vèrtex del baluard. Un tram de la cara, el contrafort cantoner, la cadena de carreus i un tram del flanc. Sobre el terraplè es trobaven altres blocs deslli-

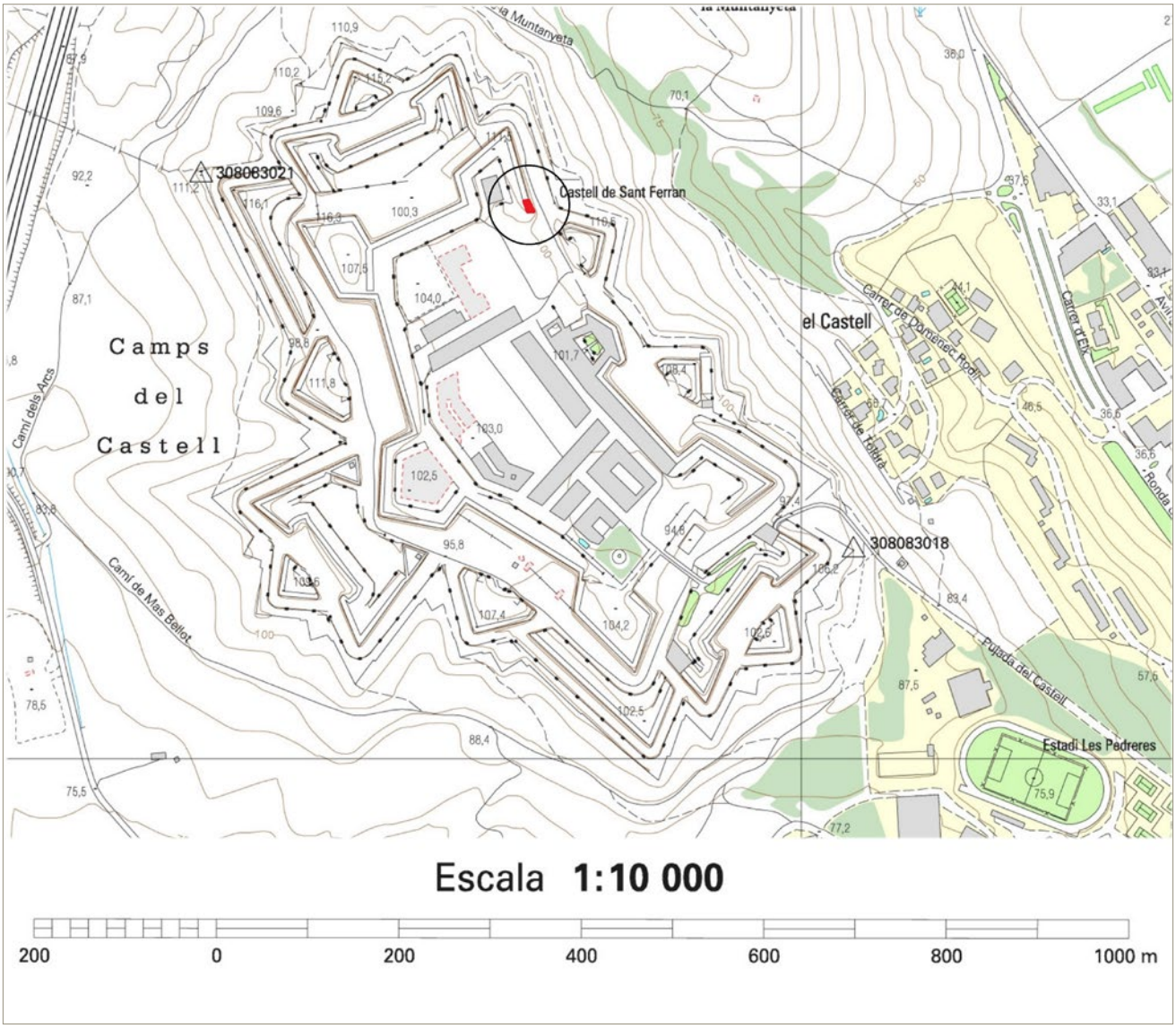


Figura 1. Assenyalat amb vermell, el lloc concret de l'actuació.

gats, com un tram del passadís de la garita i restes del merlet que donava a l'última canonera (Alfaro 2021).

El motiu de la redacció del projecte i l'execució de l'obra va ser la detecció de moviments i petits despreniments en la part del mur més afectada. En iniciar-se els treballs de desmuntatge, es va poder comprovar la falta de solidesa dels murs conservats, raó per la qual es van desmantellar completament. Per això, el seguiment arqueològic ha implicat també la catalogació dels carreus llaurats de la cadena entre la cara i el flanc del baluard.

El seguiment arqueològic de l'obra ha permès obtenir valuosa informació sobre l'estat en què varen quedar els elements estructurals del baluard de Sant Jaume després de la voladura de 1939. Hi trobem un espai en el qual no s'havia intervingut després de la voladura, per la qual cosa no es trobaven elements nous que distorsionessin la imatge de l'espai i la interpretació de les restes. A diferència del succeït en el front de la porta principal, i especialment en el baluard de Sant Narcís, on la reparació duta a terme després de la guerra va ocultar algunes estructures, d'altres van quedar a la vista i la resta van romandre dins del mateix terraplè de la muralla. La seva anàlisi permet comparar els efectes de les voladures en el baluard de Sant Narcís i el de Sant Jaume. En el primer, l'ona expansiva va provocar el desplaçament dels fonaments del vèrtex més d'un metre cap al fossat, emportant-se la cadena del vèrtex i l'extrem sud-oest de la cara. Això no va significar un trencament dràstic del mur, sinó que tot ell va acabar descrivint una suau curvatura que va ser rectificada després de la guerra. El cas de Sant Jaume es diferencia de l'anterior en el fet que no es va donar a penes moviment en els fonaments (Fig. 2). La muralla es va deslligar d'ells i es va desplaçar cap al fossat per la fractura del mur, afectant un tram menor de muralla que en el cas de Sant Narcís (Alfaro 2026).



Figura 2. Imatge general del vèrtex del baluard un cop finalitzada l'excavació.

La diferent afectació de les voladures en els baluards de Sant Narcís i Sant Jaume té una explicació. Si bé desconeixem la quantitat de munició emmagatzemada en el dipòsit de queviures i en les cavallerisses, dada que permetria donar una resposta, existeix un altre factor que possibilita oferir una explicació independentment d'aquesta xifra. La clau es troba en la fonamentació. El baluard de Sant Jaume es va construir sobre uns fonaments oberts en la roca. Per aquesta raó, l'ona expansiva no els va afectar, mentre que sí que ho va fer al mur construït sobre ells. Aquesta situació no es donava en Sant Narcís, erigit en una fondalada que va caldre emplenar i amb uns fonaments molt profunds. L'exposició d'aquests al desplaçament de les terres, provocat per l'explosió, va provocar el moviment dels fonaments i de la muralla que van cedir a l'unísón.

BIBLIOGRAFIA

ALFARO, J. M. 2021, *La Real Plaza de San Fernando de Figueras: la historia del guardián de la frontera*, Madrid: Ministerio de Defensa.

ALFARO, J. M. 2026, *Memoria de intervención arqueológica en el baluarte de Santiago del Castillo de San Fernando de Figueres (Alt Empordà)*. Memòria inèdita.

RAMÍREZ, C., PÉREZ, F. 2024, *Proyecto de actuaciones de seguridad en el baluarte de Santiago de la fortaleza de San Fernando de Figueres*. Memoria inèdita.

Intervenció arqueològica preventiva associada a les obres de restauració del baluard de Sant Narcís de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres

Joan Manel Alfaro

Fundació Les Fortaleses Catalanes

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Figueres

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XVIII-XX

Tipus de jaciment
Castell

Dates de la intervenció
Setembre - novembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Joan Manel Alfaro Gil

Institució, entitat o empresa promotora
Ministerio de Educación, Cultura y Deportes - Subdirección General del Instituto del Patrimonio Cultural de España

Els treballs de seguiment arqueològic duts a terme a les obres de restauració del baluard de Sant Narcís (Fig. 1), dirigides per l'arquitecte Rafael Vila Rodríguez i promoguda pel Ministerio de Educación, Cultura y Deportes - Subdirección General del Instituto del Patrimonio Cultural de España, van tenir lloc entre els dies 13 de setembre i 18 de novembre de 2024. Aquestes donen continuïtat a dues intervencions realitzades pel Ministerio de Cultura en els darrers anys a les fortificacions del front nord-est del cos interior de la fortalesa. La primera, l'any 2015, a les cobertes, cornises i parapets del pany sud-est, així com als espais interiors destinats a latrines. Aquests treballs permeteren recuperar i restaurar dos emplaçaments artillers molt característics de la fortificació, així com definir solucions per a la restauració de cornises i parapets. La segona, l'any 2019, s'enfrontà al repte d'actuar a un espai al qual s'havia intervingut, tan sols parcialment, a partir de febrer de 1939. En aquesta data, la fortalesa va patir els efectes de la voladura de dos importants panys de muralla utilitzats per l'Exèrcit de la República com a dipòsits de munició, el del pany nord-est entre els baluards de Santa Tecla i Sant Jaume, i el situat entre els de Sant Narcís i Sant Dalmau. En conseqüència, va ser necessari retirar ingents quantitats de terres i runes a pràcticament tot l'àmbit de l'obra. Alhora es van donar solucions per a estabilitzar i donar seguretat a les estructures conservades, així com recuperar aquelles imprescindibles per a l'accessibilitat i comprensió del conjunt (Vila 2023).

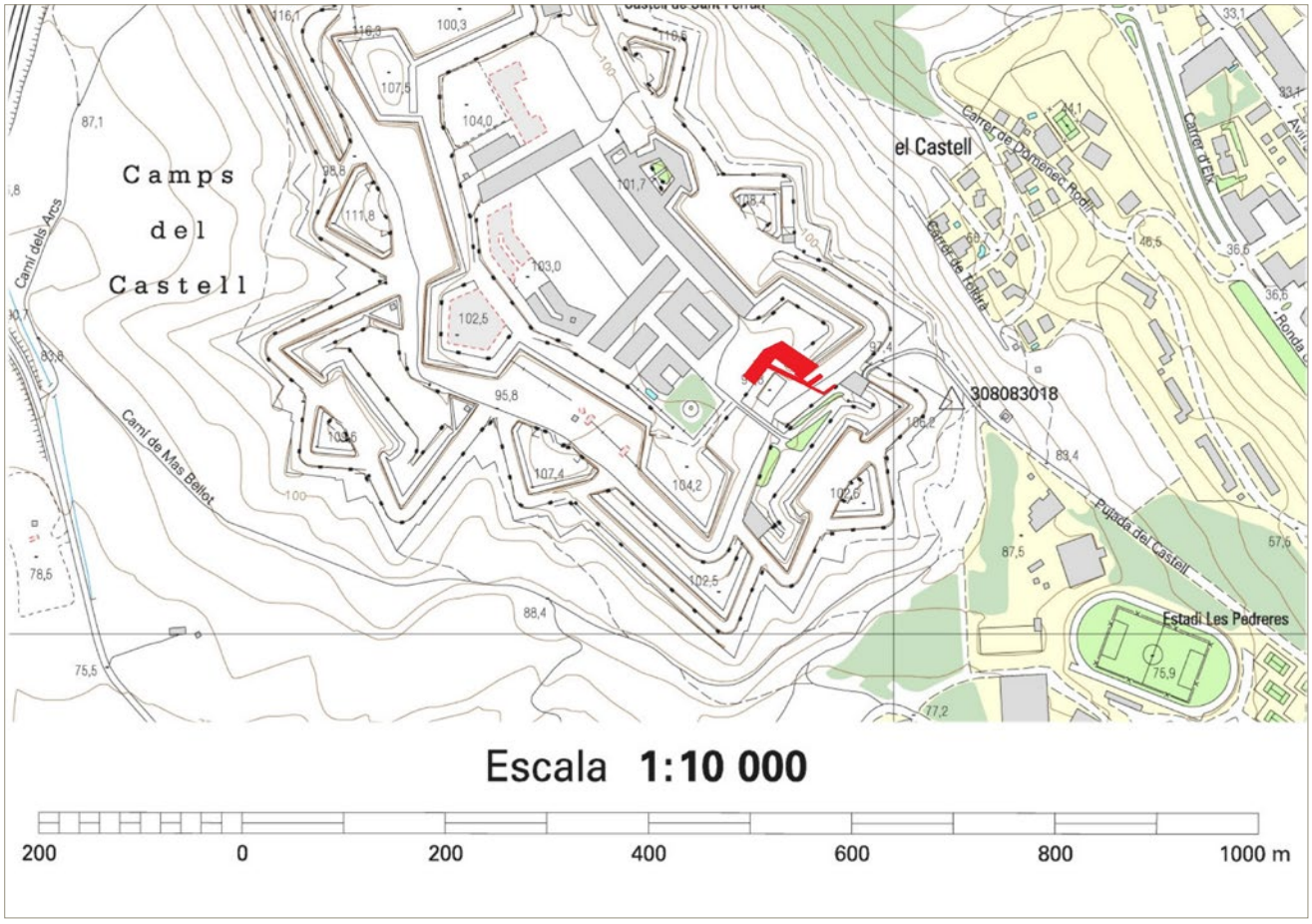


Figura 1. Assenyalat amb vermell, el lloc concret de l'actuació.

El present projecte ha proposat la restauració dels panys muralla del baluard que van quedar a mig reconstruir després de la Guerra Civil fins a la línia del cordó, a la cara sud i el flanc oest, recomponent l'estructura interior que suportava els merlets. D'aquesta manera s'ha recuperat la volumetria dels mateixos alhora que serveix per a separar de les empentes de les terres als murs malmesos que es troben a la base. L'actuació s'ha completat amb la restauració de l'escala d'accés al terraplè. Finalment, s'ha sanejat l'espai entre els dos murs que defineixen el pany sud, ple de runes, que va quedar a mig restaurar al 1943. La neteja d'aquest espai ha possibilitat exposar d'una forma ordenada una quantitat important de carreus tallats procedents de l'ensorrament del polvorí i que es varen extreure durant la fase anterior.

El seguiment arqueològic de les obres ha obtingut valuosa informació sobre l'estat en què quedaren els elements estructurals del baluard de Sant Narcís després de la voladura de 1939 (Fig. 2). La reparació duta a terme després de la guerra n'amagà alguns, d'altres quedaren a la vista i la resta romangueren dins del mateix terraplè de la muralla. Els treballs d'excavació han permès retirar les terres del terraplè fins a l'alura de la muralla reconstruïda, i han fet aflorar dos contraforts del flanc del baluard, a més del ja conegut i el del vèrtex. A més, s'ha pogut constatar la permanència en el flanc de la part interior del mur de l'escarpa encara que deslligats dels seus contraforts per efecte de l'ona expansiva. Tal moviment va provocar la desalineació del flanc respecte a la seva posició original i la desaparició de la pedra de fil que donava l'acabat de la part exterior del mur. Això va ser solucionat després de la guerra reduint el gruix del mur per la part exterior, fins al punt de donar cabuda de nou a la pedra d'acabat i quedant de nou la muralla amb una alineació molt pròxima a l'original. La pedra de fil es va desprendre pràcticament tota, encara que es van recuperar algunes poques peces que van tornar a col·locar. La resta del mur va ser aplacat amb pedra concertada (Alfaro 2026).

Els treballs d'excavació a la cara del baluard van deixar a la vista, fins a l'altura de la muralla reconstruïda, els contraforts que afloraven entre les terres del terraplè. Malgrat conservar-se pràcticament íntegres, es fa evident en ells les fractures deixades per l'ona expansiva. Els seus efectes no van ser els mateixos en els contraforts i en l'escarpa. Tots dos es van deslligar, però mentre els primers van romandre en el seu lloc, els segons i els seus fonaments es van desplaçar cap al fossat creant en la muralla una curvatura. Després de la guerra,



Figura 2. Imatge general de l'excavació.

es va procedir en la cara d'igual mode que en el flanc. Es va desmuntar la part superior del mur i es va reduir el seu gruix fins a recuperar l'alineació original. En aquesta ocasió, es va recuperar una part important de carreus d'escarpa, o de pedra de fil, que van ser col·locats de nou. La reducció del gruix del mur va augmentar a mesura que aquest s'aproxima al vèrtex, punt de màxim desplaçament de la muralla.

Segons el projecte, els treballs principals havien de realitzar-se en el vèrtex sud del baluard als quals s'afegia un treball accessori. Aquest consistia la realització d'una rasa en la qual allotjar una escomesa aèria de telèfon i electricitat que travessava el fossat des de l'hornabec de Sant Roc fins al vèrtex sud del baluard. Aquesta tasca, aparentment senzilla, topava amb l'existència d'una canalització de desguàs que discorria pel fossat. A ella anaven a parar dos desguassos provinents de l'hornabec de Sant Roc i se suposava que aquesta es dirigia cap al fossat d'aquest en direcció est, però es desconeixia l'alçada del fossat per la que discorria i si també continuava en direcció oest. A tot això s'afegia la troballa, durant els treballs efectuats en el baluard en el bienni 2019-2020, d'un important registre que desguassava en el fossat pel pany de muralla de la porta principal, molt pròxim al flanc del baluard, encara que sense saber exactament per on (Alfaro 2022). Amb la finalitat de localitzar aquesta estructura i poder triar el traçat de la rasa més adequat, es van realitzar una sèrie de cales que van permetre localitzar la sortida al fossat del col·lector així com el traçat d'un imponent desguàs que discorria pel mig del fossat.

La troballa del desguàs va permetre augmentar el coneixement que es té actualment del sistema de clavegueram de la fortalesa. Això permet plantejar treballs de neteja i manteniment dels mateixos que evitin problemes d'obturació futurs, encara que la quantitat de sediment del tram localitzat fa que aquesta estructura sigui poc operativa.

La informació obtinguda sobre l'edifici, durant els treballs de seguiment arqueològic, es considera molt profitosa en la mesura que permet aprofundir en el coneixement dels efectes de la voladura de 1939 en el baluard de Sant Narcís, així com situar nous trams del sistema de clavegueram de la fortalesa. Assumpte aquest últim de més importància per al dia a dia del monument.

BIBLIOGRAFIA

ALFARO, J. M. 2022, *Memoria de intervención arqueológica en el baluarte de San Narciso del Castillo de San Fernando de Figueres (Alt Empordà)*. Memòria inèdita.

ALFARO, J. M. 2026, *Memoria de intervención arqueológica en el baluarte de San Narciso del Castillo de San Fernando de Figueres (Alt Empordà)*. Memòria inèdita.

VILA, R. 2023, *Proyecto básico y de ejecución y estudio de seguridad y salud, de las obras de consolidación, recuperación y puesta en valor del baluarte de San Narciso de la fortaleza de San Fernando de Figueres (Girona)*. Memòria inèdita.

Façana oest de l'edifici del carrer de l'Església núm. 3 – carrer de Sant Jaume núm. 4 (Cantallops, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Cantallops

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segle XIX

Tipus de jaciment
Habitatge adossat a muralla

Dates de la intervenció
Febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica realitzada a la façana oest de l'edifici situat al carrer de l'Església núm. 3 -amb entrada també pel carrer de Sant Jaume núm. 4-, va venir motivada per la posada en marxa de les obres del *Projecte bàsic i executiu de rehabilitació d'habitatge unifamiliar entre mitgeres a Cantallops*, de l'arquitecte Josep Maria Modolell Alberch. Aquest projecte proposava una rehabilitació de la casa existent, que es trobava en mal estat de conservació, per tal de ser utilitzada com habitatge.

Aquest edifici es troba emplaçat a l'extrem sud-oest del centre històric de la vila, nucli que es coneix com a Castell de Cantallops, recinte del qual encara avui podem intuir el seu perímetre. Aquestes restes disposen de la màxima protecció patrimonial, atès que el conjunt està declarat BCIN, amb el núm. d'inv. 618-MH, i amb la categoria de Monument Històric, gràcies al Decret genèric de protecció dels castells espanyols de 1949. També consta a l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya* amb el núm. 698. La possible coincidència amb la muralla va fer que la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de Girona acordés l'estudi de la façana per tal de determinar quina seria l'actuació més adequada durant l'execució de les obres.

APROXIMACIÓ AL RECINTE EMMURALLAT

Per tal d'emmarcar l'estudi, es va fer un estudi del recinte emmurallat, en especial dels llenços de ponent i migdia, per estar directament relacionats amb la casa que ens ocupa. Si bé encara es pot reconèixer el recorregut de les muralles de Cantallops, els trams que es



Figura 1. Proposta de recorregut de la muralla de Cantallops, amb el nucli primigeni al nord i ampliació baixmedieval al sud.



Figura 2. Vista general del parament interior del mur oest a nivell de planta baixa (Foto AMPuig).

mantenen dempeus tenen diferents graus de conservació i de tractament; fins i tot alguns han estat restaurats. És evident que, a mesura que aquestes parets van deixar de tenir un valor defensiu es varen anar enderrocant, ja que també resultaven un impediment per al creixement urbanístic de la vila. Abans de l'enderroc, algunes cases ja s'hi havien adossat i s'hi havien obert portes i finestres.

En base a unes propostes anteriors (Cobos/Serrano/Serrano 2007; Feixa 2021), es va fer una revisió del traçat del recinte emmurallat (Fig. 1). Es va defensar l'existència d'un primer recinte, que seria el del castell, d'època altmedieval, dins el qual, més tard, s'hauria ubicat l'església; i d'un segon recinte, baixmedieval, que ampliaria el del castell cap al sud per tal d'englobar les construccions al voltant de l'actual plaça del Fort. Paral·lelament, es varen analitzar les fotografies antigues que mostren trams de la muralla, datades entre final del segle XVIII i primer terç del segle XX, per conèixer l'estat en què es trobava a l'època. L'arxiu fotogràfic és força complet, amb imatges de Josep Maria Cañellas (1888), Josep Salvany (1912), Cèsar August Torras (1917) i Francesc Blasi (entre 1925 i 1930). Aquestes també varen ser molt útils per conèixer com eren les cases que avui tenen façana al carrer de Sant Jaume, carrer situat extramurs del recinte pel costat de ponent, i quina veure la seva relació amb les restes de la muralla que es mantenien dempeus. També varen ser d'utilitat les fotos fetes per la família propietària de la casa quan varen fer unes obres de modificació i ampliació de l'edifici l'any 1990.

Un cop dins la casa, es va observar que el mur que se suposava coincident amb la muralla era una paret de 90 cm d'amplada a nivell de planta baixa, que a planta primera i segona era més prim. El parament de la planta baixa només es va poder veure en una petita part, molt afectada per una porta recent i per la volta catalana de l'estança annexa que s'hi recolzava (Fig. 2); no obstant això, es va constatar la seva construcció a base de pedres grans, mentre que a les plantes superiors la paret era de maçoneria. Malgrat la tipologia constructiva, es va comparar el mur amb el parament de parts que es conserven de la muralla en altres punts de la vila i es va fer evident que les diferències eren notables: aquesta està feta amb pedres majoritàriament de granit i de mida mitjana, col·locades en filades més o menys ordenades i anivellades, que es combinen amb material constructiu reaprofitat; també l'amplada seria superior, atès que allà on es va poder amidar aquesta feia uns 1,10 m de gruix. Per tot això, malgrat la coincidència, es va arribar a la conclusió que el mur de la casa estudiat ja no seria el de la muralla sinó un altre, resultat d'unes reformes posteriors, segurament les que varen tenir lloc en un moment indeterminat de la segona meitat del segle XIX, tal com permeten veure les fotos d'època analitzades.

BIBLIOGRAFIA

COBOS, A., SERRANO, Ll., SERRANO M. 2007, *Cantallops*. Girona: Girona: Diputació de Girona, Fundació Caixa de Girona, Col·lecció Quaderns de la Revista de Girona, 133.

FREIXA, M. 2021, *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva efectuada al nucli antic de Cantallops (Alt Empordà)*. Memòria inèdita, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Intervenció arqueològica del carrer Joan Massanet, 66 (l'Escala, Alt Empordà)

Marc Larumbe

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
L'Escala

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Segles XIX - XX

Tipus de jaciment
Urbà - Estructura subterrània

Dates de la intervenció
Octubre de 2025

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Marc Larumbe Gallardo

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

El present article il·lustra els resultats obtinguts en la intervenció arqueològica efectuada dintre del terme municipal de l'Escala (Alt Empordà) en el marc de les obres de rehabilitació de la finca núm. 66 del carrer Joan Massanet. A grans trets, els treballs efectuats varen consistir en el control visual dels moviments de terres previstos en el projecte executiu de l'obra, els quals varen derivar en la localització i l'excavació parcial d'una estructura d'època contemporània relativa a un dipòsit. Aquest podia ser emprat com a fossa sèptica o cisterna de la mateixa finca on es desenvolupen les obres, la construcció de la qual té lloc durant la segona meitat del segle XIX.

ANTECEDENTS

L'habitatge on ha tingut lloc la intervenció s'ubica dintre els límits de l'àrea de protecció arqueològica "Centre Històric de l'Escala" (IPAPC 5615), la qual comprèn bona part del centre urbà del municipi.

D'aquesta àrea arqueològica, n'esdevé rellevant l'àrea circumdant a l'església de Sant Pere, on s'hi han documentat vàries restes antropològiques de l'antic cementiri del segle XVIII. L'entorn del Convent de les Franceses també esdevé una zona propícia a la troballa de restes arqueològiques. En diverses intervencions que han tingut lloc en aquesta àrea, s'han identificat diferents nivells estratigràfics de cronologia romana i sobre aquests, diverses estructures de cronologia moderna que formarien part de l'urbanisme antic de l'Escala (Soler, 2018b).



Figura 1. Imatge general de l'estructura excavada.

Per altra banda, a la zona de mar del municipi també s'han localitzat diferents restes arqueològiques. En aquest sentit, en el marc d'una intervenció arqueològica realitzada l'any 2017 es varen localitzar les restes d'una torre de vigida d'època medieval i part d'un antic amarrament per a embarcacions (Soler, 2018a). Així mateix, en altres punts d'aquesta zona, també s'han identificat restes ceràmiques de cronologia romana, les quals esdevenen indicadors per establir que aquesta àrea està ocupada des d'època antiga.

Finalment, la zona de Puig del Pedró també esdevé una àrea rica en l'àmbit arqueològic, tenint en compte que en successives intervencions efectuades durant la primera meitat del segle XX es varen identificar i recuperar diversos materials de cronologia romana. Així mateix, en aquest mateix punt, també s'ubica la torre medieval del Pedró, la qual està catalogada i protegida com a BCIN.

METODOLOGIA

La metodologia de treball utilitzada en aquesta intervenció parteix del mètode de registre proposat per E.C.Harris i per A.Carandini. A partir d'aquest mètode, els elements arqueològics identificats (tant les estructures com els estrats) són registrats mitjançant una numeració correlativa sota el nom d'Unitat Estratigràfica (UE) que individualitza uns elements dels altres. Cada unitat estratigràfica és registrada en una fitxa en la qual s'indiquen les seves característiques morfològiques i les relacions físiques existents respecte a la resta d'unitats estratigràfiques que es relacionen. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic (plantes i aixecament topogràfic) i la documentació fotogràfica, efectuada sota la premissa de documentar totes les tasques desenvolupades i els diferents elements arqueològics identificats al llarg de la intervenció.

LA INTERVENCIÓ

L'actuació arqueològica efectuada, inicialment, contemplava la supervisió d'un total de 10 cales excavades per a la implementació de noves fonamentacions de formigó armat. Del total de cales obertes, únicament una va esdevenir positiva arqueològicament en base a la troballa d'una estructura relativa a un dipòsit d'època contemporània (segle XIX) (Fig. 1).

En l'àmbit constructiu, el dipòsit localitzat estava definit per paraments arrebossats de morter enlluït compostos per blocs de pedra calcària de diferent mida i forma lligats amb morter de calç. A la cara interna del dipòsit, els paraments estaven recoberts per rajols vidriats de forma quadrangular, els quals es disposen sobre la mateixa capa de morter enlluït. Els paraments tenen una única cara visible orientada cap a l'interior del dipòsit i aquests estan construïts en base la tècnica de l'encofrat perdut, assentant-se i lliurant-se directament sobre el subsol retallat. Així mateix, el dipòsit estaria cobert per una volta de tipus catalana constituïda per filades horitzontals de rajols rectangulars lligats a la mateixa estructura amb ciment, la qual no es conservava *in situ* i es va constatar de forma parcial i enderrocada a l'interior del dipòsit. Durant les tasques d'excavació de l'estructura, l'interior del dipòsit es va constatar farcit per vàries bossades de terra solta barrejada amb una gran quantitat de runa, també d'època contemporània. Per altra banda, pel que fa les proporcions, dintre els límits d'afectació de la cala excavada, l'estructura assoleix una llargària total de quasi 2,70 metres i la part interior del dipòsit, uns 1,65 metres de llargària. Tenint en compte la cota d'obra final d'aquesta cala, la qual girava entorn els 0,80 metres, no es va poder determinar la fondària total de l'estructura (Fig. 2).

Com ja s'ha comentat anteriorment, en relació amb l'estructura localitzada, s'estableix que aquesta correspondria a un dipòsit emprat com a cisterna o fossa sèptica de la mateixa finca on ha tingut lloc la intervenció, la construcció de la qual té lloc entorn la segona meitat del segle XIX.

La implementació de dipòsits subterranis utilitzats com a fosses sèptiques o cisternes en edificacions d'època contemporània (segles XIX – XX) respon a la preocupació de l'època envers la putrefacció del sòl, la qualitat de l'aigua i les condicions de salubritat de les ciutats i viles. El segle XIX comprèn un marc històric on

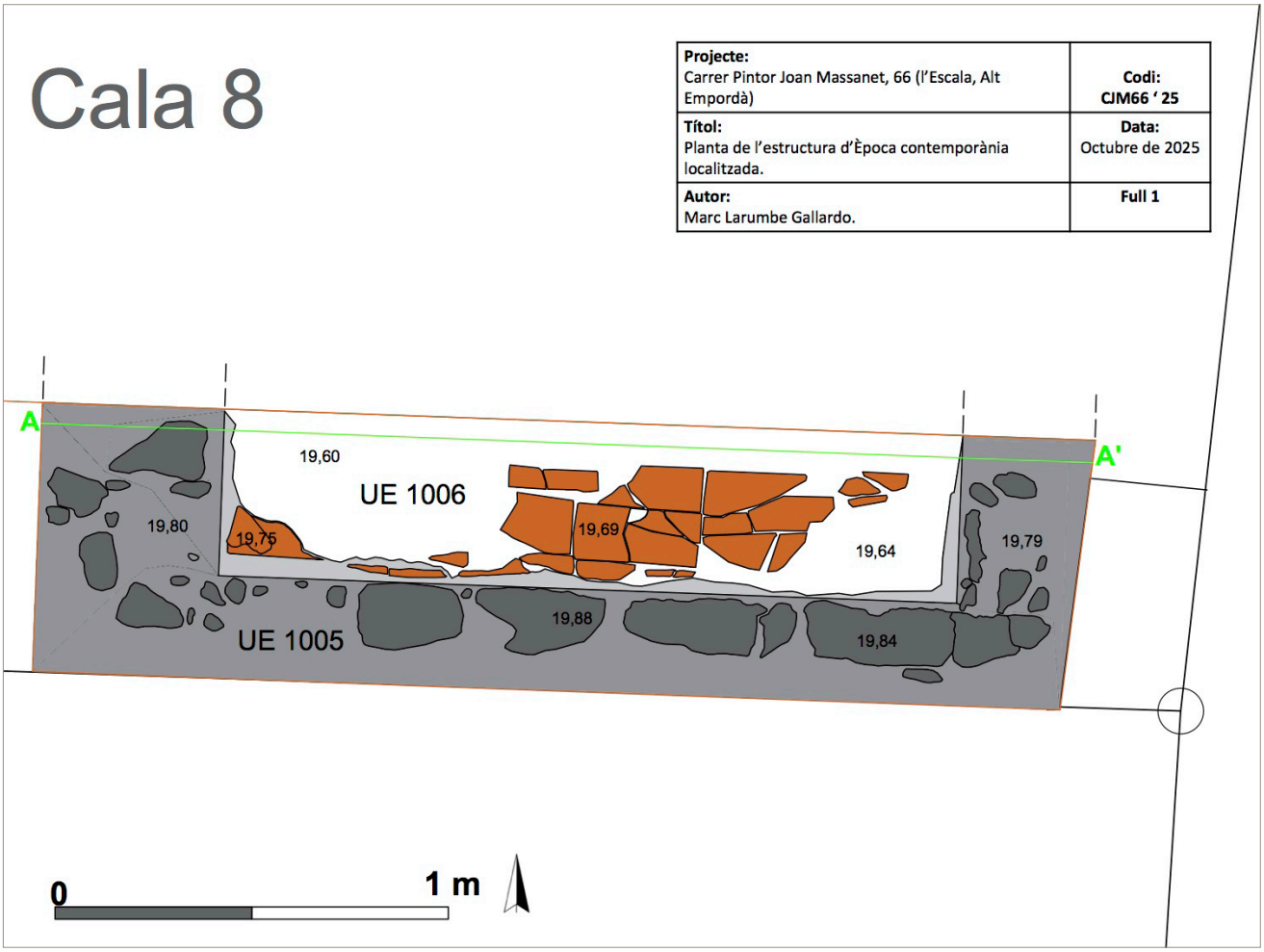


Figura 2. Planta general de l'estructura.

moltes poblacions catalanes s'industrialitzen i que en conseqüència augmenten en l'àmbit demogràfic. Els augments poblacionals de les ciutats i els pobles esdevenen més propensos a la propagació de malalties i, en conseqüència, a l'aparició de possibles crisis sanitàries entre la ciutadania. Per evitar-ho, al llarg d'aquest context s'aplicaran tot un seguit de mesures efectuades sota la premissa de millorar les condicions higièniques de la ciutadania tant en els espais públics com privats. En l'àmbit privat, les millores envers la gestió de les aigües residuals i fecals recaurà en la substitució dels antics pous negres per la implementació de fosses sèptiques en els habitatges. A diferència dels pous negres, les fosses sèptiques eviten el contacte directe dels residus orgànics abocats en descomposició amb el subsol geològic i en conseqüència redueixen significativament la contaminació d'aquest, evitant també la proliferació de possibles epidèmies entre la ciutadania (Guàrdia, 2011).

La mateixa problemàtica tenia lloc amb l'obtenció i la distribució de les aigües netes. Fins ben entrat el segle XIX, bona part de l'aigua s'obtenia a partir de l'ús de pous, els quals podrien ser tant de domini públic com privat. Els pous facilitaven l'obtenció d'aigües subterrànies, però al mateix temps aquests solien estar exposats a l'exterior i a la intempèrie i, en conseqüència, també esdevenien propicis a la contaminació de la mateixa aigua. En aquest sentit, les millores que tindran lloc envers la gestió de l'aigua al llarg del segle XIX, també incloïen la construcció de cisternes subterrànies impermeables en els diferents habitatges i finques, les quals permetien a la ciutadania obtenir i preservar l'aigua en espais segurs i hermètics, exempts de contacte amb l'exterior i també amb el subsol geològic, el qual també podia contribuir en la contaminació i la inutilització de l'aigua (Guàrdia, 2011).

BIBLIOGRAFIA

GUÀRDIA, M. 2011, *La revolució de l'aigua a Barcelona. De la ciutat preindustrial a la metròpoli moderna, 1867 – 1967*. Barcelona: MUHBA, Ajuntament de Barcelona.

SOLER. M. 2018a, La torre defensiva i l'edifici de salvament marítim de la Plaça de la Punta (L'Escala, Alt

Empordà). Dins BUXÓ, R., LLINÀS, J., MANZANO, M., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.), *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 815-820.

SOLER. M. 2018b, Intervencions arqueològica a les places de l'Ajuntament i l'Església de l'Escala (Alt Empordà). Dins BUXÓ, R., LLINÀS, J., MANZANO, M., MATARÓ, M., NOLLA, J. M. (eds.), *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Caldes de Malavella: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 821-823.

Recuperació dels antics forns de ciment de Can Genover de les Escaules (Boadella i les Escaules, Alt Empordà)

Anna Augé

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Boadella i Les Escaules

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Finals del segle XIX - principis del XX

Tipus de jaciment
Forns de ciment

Dates de la intervenció
Novembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Augé Santeugini

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Boadella i Les Escaules

Durant el mes de novembre de 2024 es va dur a terme el seguiment arqueològic de les obres de recuperació dels antics forns de ciment de Can Genover, situats al nucli de les Escaules. La intervenció va ser promoguda per l'Ajuntament de Boadella i les Escaules, amb el suport del Servei de Monuments de la Diputació de Girona, amb l'objectiu de consolidar i posar en valor aquest conjunt patrimonial, que es trobava abandonat, parcialment colgat de runa i afectat pel creixement de la vegetació.

Els antics forns de ciment es localitzen al nord-est del nucli de les Escaules, a tocar del Molí de Baix i de la carretera GIV-5041, que comunica Pont de Molins amb Boadella d'Empordà. El conjunt aprofita el desnivell natural del terreny, fet que permetia carregar les cambres des de la plataforma superior i alimentar les fogaines des de la part inferior.

La fabricació de ciment va constituir una de les principals activitats econòmiques de les Escaules entre finals del segle XIX i la primera meitat del segle XX. Aquest desenvolupament s'associa especialment amb la figura de l'empresari Pau Pagès i Lloveres, impulsor de la modernització de la indústria cimentera mitjançant l'aprofitament de l'energia hidroelèctrica de la Muga. Aquest procés culminà amb la construcció de noves fàbriques de ciment durant el primer quart del segle XX, fet que probablement comportà l'abandonament dels antics forns tradicionals (Serra 2000).

Malgrat el seu interès històric, aquests forns no figuren en cap catàleg patrimonial, fet que incrementa el va-



Figura 1. Vista frontal dels antics forns de Can Genover i de les boques per on s'alimentaven les fogaines.

lor de la documentació arqueològica realitzada durant aquesta intervenció.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS I DESCRIPCIÓ DEL CONJUNT

L'estat inicial del conjunt presentava un cert deteriorament estructural. La presència de dos grans pins damunt la plataforma superior havia provocat esquerdes als murs i les arrels afectaven directament les cambres de combustió, especialment la del forn situat a l'extrem sud.

Els treballs van començar amb la tala dels arbres i l'eliminació de les soques, seguida de l'excavació mecànica i manual de les cambres de cocció sota control arqueològic.[1] Totes les cambres estaven completament reblertes pel mateix estrat format per runa, pedres i terra, als quals en alguns casos s'afegien restes de ferralla. Posteriorment, es dugué a terme la neteja manual de les cambres i la reobertura de les boques inferiors, que havien estat paredades per motius de seguretat després del seu abandonament.

El conjunt està format per quatre forns disposats alienadament dins d'un mateix mur de contenció de pedra, lleugerament atalussat, d'uns 20 m de longitud i 3,50 m d'alçada, construït per retenir el talús natural (Fig. 1). Les cambres de cocció, accessibles des de la plataforma superior, presenten planta circular en forma d'embut, amb parets fortament termoalterades i recobertes de concrecions produïdes pel procés de cocció (Fig. 2).

Malgrat compartir una mateixa funcionalitat, els quatre forns presenten diferències constructives significatives.

Per tal de facilitar la descripció van ser anomenats de sud a nord. El forn 1, situat a l'extrem sud, mostra la cambra construïda amb blocs de pedra calcària ben escairats i és la més gran de totes, amb un diàmetre superior de 2,80 m i 3,60 m de fondària, tot i que la part superior havia quedat parcialment destruïda per les arrels dels arbres. Els forns 2 i 3, obrats íntegrament amb maó, disposat en filades regulars, presenten cambres més estretes, d'entre 1,40 i 1,60 m de diàmetre i 3,60 m i 3,40 m de fondària, respectivament. Finalment, el forn 4, a l'extrem nord, presenta una cambra amb un diàmetre superior de 2 m i 3,30 m de fondària i es diferencia per estar construït amb rierencs, sense desbastar i per disposar d'una boca resolta mitjançant una única volta de pedra, en lloc del sistema d'arc exterior i volta interior de maó documentat als altres tres.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

La diferència constructiva dels forns i l'anàlisi del mur de contenció van permetre identificar diverses fases constructives. A la façana principal del conjunt s'identifica una línia vertical formada per blocs de pedra tosca que correspon a una antiga cantonada. Aquest element indica que el forn 3 constitueix el nucli original de la construcció i que posteriorment s'hi van anar annexant la resta de forns, probablement en funció de les necessitats productives.

L'excavació de les cambres va proporcionar un conjunt de materials relativament escàs i poc significatiu. El rebliment estava format principalment per un estrat d'abandonament amb restes de material constructiu contemporani i fragments de ceràmica de porcellana i vidrades policromades, que situen la colmatació definitiva dels forns al llarg del segle XX, coincidint amb la modernització de la indústria cimentera i la implantació de fàbriques mecanitzades alimentades per energia hidroelèctrica.

1 L'excavació es va dur a terme amb personal de la brigada de Monuments de la Diputació de Girona.



Figura 2. Vista del procés d'excavació de la cambra de cocció del forn 3.

La recuperació d'aquest element del patrimoni industrial a més de garantir-ne la preservació física, ha permès aportar una base documental sòlida de l'antiga activitat econòmica de les Escaules de començaments del segle XX, fins ara pràcticament desconeguda.

BIBLIOGRAFIA

SERRA, D. 2000, *Boadella d'Empordà*. Girona: Diputació de Girona. Quaderns de la Revista de Girona, 90.

Convent de la Providència (Banyoles, Pla de l'Estany)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Banyoles

Comarca
Pla de l'Estany

Cronologia
1860-1988

Tipus de jaciment
Convent

Dates de la intervenció
Febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament de Banyoles

La intervenció realitzada al convent de la Providència de Banyoles va venir motivada per l'interès de l'Ajuntament de recopilar les dades històriques i documentals que es coneixen de l'edifici i de la comunitat que el va fundar, així com de l'evolució arquitectònica i urbanística de l'emplaçament. El conjunt del convent i hortes que en formaven part són objecte del *Pla de millora urbana SMU 03-La Providència*, de l'arquitecta Dolors Casanovas, que ja es va definir en el *Pla d'ordenació urbanística municipal de Banyoles* (2020). Aquest Pla té per objecte transformar aquest espai en equipament públic i edificacions de promoció privada. Està previst que l'església del convent es destini a biblioteca comarcal, per la qual cosa ja es va contractar, per concurs, el projecte bàsic i executiu de l'equipament, que va guanyar l'estudi BCQ Arquitectura Barcelona, així com el *Projecte d'urbanització del SMU 03-La Providència*. Banyoles, a càrrec de l'esmentada Dolors Casanovas.

El conjunt del convent i les hortes annexes ocupa bona part d'una illa situada a l'est del nucli antic de Banyoles, just a fora i davant del que fou recinte medieval de la població. Precisament el carrer de la Muralla, que delimita el convent per ponent, coincideix amb el recorregut de la fortificació, que encara es conserva en un tram força important. L'església i el convent ocupen l'extrem nord de la finca, amb accés des del carrer de la Muralla, on hi ha les portes d'entrada. La part restant, sense edificar, correspon a l'espai de les hortes. El conjunt té una superfície total de 5.018 m^2.

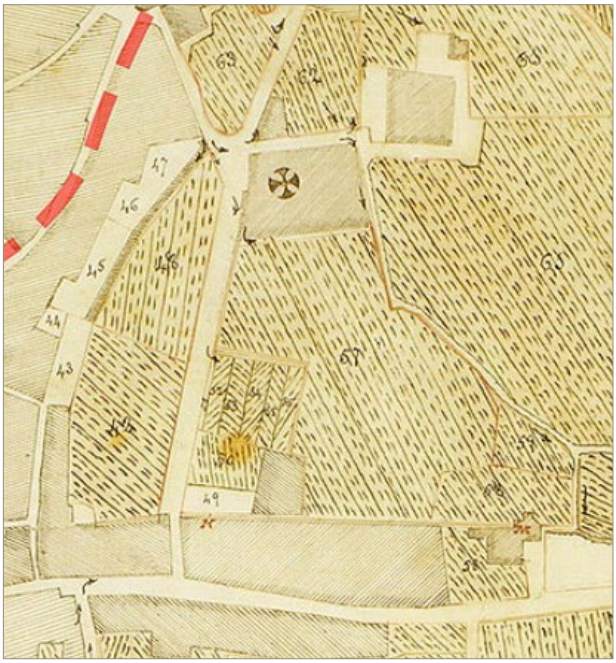


Figura 1. Fragment del *Plano de la Villa de Bañolas y parte de su termino,* dels anys 1904-1905, de Ramon Gussiñer Heras, que ens permet veure la parcel·la original del convent i la urbanització del lloc a principi del segle XX (Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany, fons de l'Ajuntament de Banyoles, ref. 376).

L'ESTUDI HISTÒRIC DE L'EDIFICI

Els treballs varen contemplar un estudi històric de la comunitat de clarisses que regia el convent, des del seu origen fins a l'abandonament i trasllat a Olot el 1998. Els primers passos s'han de buscar en l'empresa iniciada l'any 1859 per mossèn Jaume Sitjà Gussiñer, que va intervenir comprant unes finques, a títol individual, amb l'objectiu de fundar un convent dedicat a *Escuela para señoritas*. A mitjan segle XIX, el lloc on es trobaven els terrenys era una àrea ocupada per hortes i camps, extramurs i a tocar del recinte emmurallat baix-medieval, al nord del raval que s'havia format en els marges del camí de Girona (Fig. 1). Feia més de tres segles que les valls de la muralla ja s'havien terraplenat i es destinaven al conreu d'hortes, entre d'altres. Va ser Jaume Casals i Viader, sagristà de Santa Maria dels Turers de Banyoles, qui el 15/5/1860 va sol·licitar permís per a construir l'esmentada escola. Del projecte original es conserven els plànols a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany, que són de Josep Roca i Bros, aleshores arquitecte municipal de Figueres. El 1862 ja hi trobem la primera comunitat, formada per 10 monges, que va acabar comprant la propietat de Mn. Sitjà, i que l'any 1890 la va ampliar. L'any 1921, l'Ajuntament aprovava un projecte d'ampliació de l'escola, plànols signats pel constructor Lluís Fraguell, edifici que es va inaugurar el 1923. La Guerra Civil va suposar un cop dur a la comunitat, aleshores formada per 20 monges, que van haver de marxar i cedir l'edifici per acollir refugiats de guerra, al mateix temps que l'escola es va convertir en municipal, sota la direcció de Josep Ponsatí, amb el nom de Grup Escolar Francesc Macià. Cap a la fi de la guerra, l'església va ser ocupada per l'aviació republicana. La comunitat va recuperar l'edifici el 15/2/1939 i va reobrir l'escola, alhora que sol·licitava la seva reparació a la Comisión Provincial de Gerona del Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones. Se sap d'altres obres l'any 1965, quan es va unir l'edifici del convent amb el de les escoles amb la construcció d'un habitatge entre ambdues parts. L'any 1970, davant de l'entrada en vigor de la Llei General d'Educació, que exigia que els ensenyants tinguessin titulació oficial, les monges varen renunciar a l'educació primària i només va seguir funcionant el parvulari, que es va acabar tancant el novembre de l'any 1984, per manca de religioses. L'any 1991 es va cedir una part de l'edifici de les escoles a Càrites Diocesana i el 1993 una altra part a una organització benèfica que atén persones amb problemes d'addiccions i en situació d'exclusió social. El 1995 es va segregar una part de la finca a favor de la parròquia de Santa Maria de Banyoles, i la part restant, el 2012, al Bisbat de la Diòcesi de Girona, que el 2022 el va cedir a una empresa de promoció immobiliària. Les monges ja havien abandonat el convent el 30/11/1998.

L'EVOLUCIÓ CONSTRUCTIVA I URBANÍSTICA DEL CONJUNT DEL CONVENT

Amb l'estudi històric realitzat, es va analitzar el conjunt del convent, per a comprendre les fases de la seva evolució constructiva i urbanística. Atesa la manca d'un plànol de plantes en el projecte de Roca i Bros, va resultar complicat esbrinar quin fou el nivell d'execució al que es va arribar. Quant a façanes, sí que es va observar que no es varen fer de forma fidedigna als plànols sinó que es varen simplificar en els acabats decoratius i tipologia de les obertures. En aquest moment inicial, l'edifici del convent era un cos únic, de planta rectangular, emplaçat a l'extrem nord de la finca. Al sud hi havia un ampli espai per a hortes. El creixement de la comunitat, molt probablement, va portar a ampliar l'edifici cap al sud, amb un cos en forma de L, annex a l'extrem sud-oest de la façana, construcció que s'hauria aixecat entre els anys 1905 i 1921, sense precisar, i que avui veiem modificada per una reforma tardana, feta l'any 1965, que va acabar unificant l'edifici del convent amb el de les escoles amb la construcció d'un habitatge, que anys després es va ampliar amb una segona planta. El primer pis estava ocupat per un capellà i el segon, per la mestra. L'escola, projectada el 1921, es va incorporar a la planta original del convent com un edifici rectangular i llarg, de dues plantes, amb una façana simple al carrer de la Muralla i una façana porxada de cara a les hortes. Fins aleshores sembla que l'escola hauria ocupat dues aules ubicades a la planta segona del convent. Entorn de l'any 1970, la planta baixa de l'ala lateral sud de l'església també va ser habilitada com a

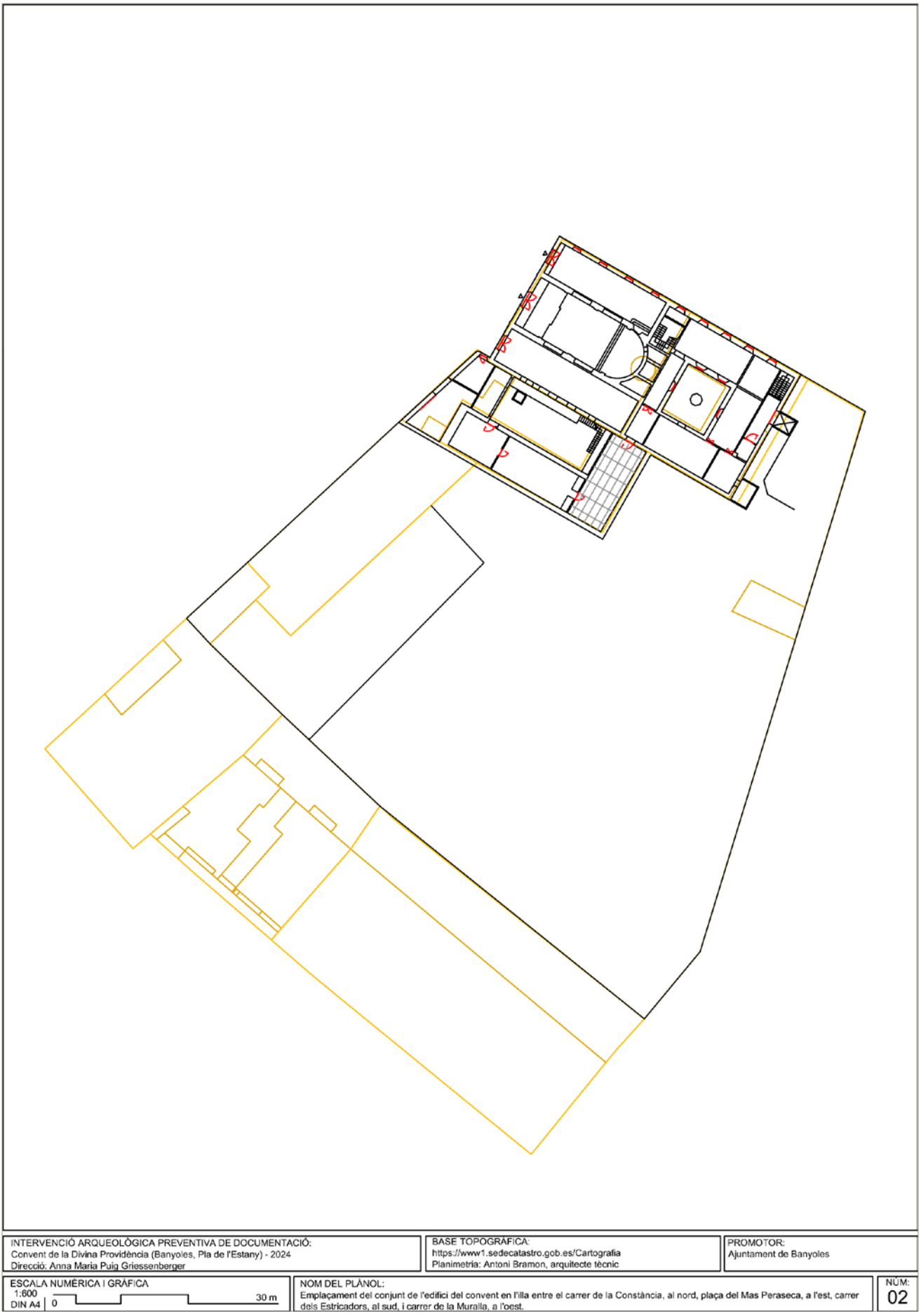


Figura 2. Planta general del convent, actual, a nivell de planta baixa, amb les dependències conventuals al nord i l'horta al sud.

pis, amb sortida al pati de l'habitatge esmentat. Encara entre els anys 1974 i 1975 es va fer un altre habitatge pel capellà, a l'extrem nord de l'edifici de l'escola, pis que va eliminar la comunicació entre aquesta i el convent.

ANÀLISI ARQUITECTÒNICA DEL CONVENT

Per tal de facilitar l'anàlisi, es va organitzar el conjunt en zones, cadascuna de les quals es va compartimentar en sectors, en base a les diferents estances de cada planta, que són 3.

La zona 1 o cos de l'església

Es tracta d'un cos de forma quadrangular, d'uns 20,70 m est-oest per uns 19,20 m nord-sud, el que equival a una superfície d'uns 400 m^2, que s'estructura en 3 naus paral·leles, la central de les quals està ocupada per l'església (Fig. 2). Cadascuna de les naus té un accés independent pel carrer de la Muralla. L'església és d'una sola nau, capçada amb un absis semicircular cobert amb volta de quart d'esfera, mentre que la coberta de la nau és de volta de canó, compartimentada en crugies separades per falsos arcs torals. Es va fer una anàlisi detallada de l'interior de l'edifici, que aquí no podem reproduir; només comentar el mal estat de conservació i la desaparició d'elements decoratius i imatges, des que les monges abandonaren el convent. Quant a l'ala nord, comentar que la planta baixa fou concebuda, en origen, com una única nau, llarga i estreta, de 75,90 m^2 de superfície, que es va acabar compartimentant en diferents sales per a ús de les monges. Des d'aquesta planta s'accedia a la primera, a través de l'escala principal, planta compartimentada en dues grans sales, que sembla que haurien funcionat com a sala d'estudis o arxiu/biblioteca; des d'aquí s'accedia al cor de l'església. La planta segona, també amb dues sales, possiblement hauria servit com a rober. Pel que fa a l'ala sud, a la que no es va poder accedir, se li varen suposar unes dimensions i una estructura similars.

La zona 2 o claustre

Aquesta part és l'annexa a l'església pel costat est, i té una planta quadrangular, que amida uns 17,20 de costat nord-sud per 19,20 m est-oest, el que equival a uns 330 m^2 de superfície (Fig. 2). El cos està format per un pati central envoltat per galeries, i consta de planta baixa, primera i segona, comunicades entre si a través de l'esmentada escala principal. Tampoc aquí podem entrar en el detall de l'anàlisi de cadascuna de les estances que hi ha per planta a les galeries al voltant del pati. Quant als usos, es va identificar l'espai de treball de les monges a planta baixa nord, que comunicava amb l'espai destinat a menjador, cuina i rebost, aquests entre la galeria est i part de la sud, on hi ha una escala secundària per accedir a la resta de plantes; la planta baixa sud seria una sala d'estar, almenys en els darrers temps. Cadascuna de les galeries de les plantes primera i segona estava reservada a les habitacions; sembla que la planta primera seria pels principals càrrecs de govern de l'organització de la comunitat, mentre que la superior seria per les novícies. Finalment, cal comentar que tant per sota del cos del claustre, com per sota de l'edifici annex al sud (zona 3), hi ha una planta soterrània amb un espai central ocupat per una cisterna.

La resta de zones del conjunt

No podem entrar en el detall de cadascuna de les zones restants. Cal comentar, però, que la zona 3 correspon a l'edifici annex en forma de L, que consta de planta baixa i pis, situat a l'extrem sud-oest del convent primigeni, amb la façana alineada amb aquest, que fou construït com una ampliació. La zona 4 seria l'afegit annex al sud, edificat l'any 1965. Les zones 5 i 6 designen els dos patis posteriors, situats a l'est del claustre, diferenciats per les parets de tanca que els delimiten. La zona 7 correspon a l'escola i la zona 8 a l'horta, on també estava ubicat el cementiri de les monges.

Seguiment i desmuntatge parcial del mur del torrent del Vinyot d'Argelaguer (Garrotxa)

Pau Alberch

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Argelaguer

Comarca
Garrotxa

Cronologia
Primer terç del segle XX (època contemporània)

Tipus de jaciment
Mur de contenció a l'aire lliure

Dates de la intervenció
Febrer 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Pau Alberch i Calm

Institució, entitat o empresa promotora
Ajuntament d'Argelaguer

El mes de febrer de 2024, l'Ajuntament d'Argelaguer va promoure una intervenció arqueològica preventiva al mur de contenció de terres situat a la vora del torrent del Vinyot, que travessa el nucli antic del municipi (Garrotxa) (Fig. 1). La motivació principal era l'adequació hidràulica del torrent, que requeria el desmuntatge parcial d'aquest element, prèvia investigació del seu possible valor patrimonial, donat que es troba a escassa distància del castell d'Argelaguer, declarat BCIN com a monument històric (núm. 479-MH, decret de 1949).

El mur no estava catalogat ni recollit en cap inventari del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Tot i això, la seva proximitat al perímetre defensiu del castell —entre 5,5 i 8 metres— va justificar el seguiment arqueològic per determinar-ne la cronologia i la relació amb les estructures de l'entorn.

CONTEXT HISTÒRIC I TOPOGRÀFIC

El castell d'Argelaguer apareix documentat des de l'any 982 i l'església parroquial de Santa Maria des del 1004. L'edifici actual és una construcció de la família Montpalau del segle XV, bon exemple del gòtic català amb modificacions posteriors dels segles XVI, XVII i XVIII. Seguint la classificació de Duran i Canyameres, s'emmarcaria en el quart grup de castells: un palau construït amb una muralla de tipologia feble.

La muralla perimetral, d'uns 30 metres de distància respecte al castell i prop de 3 metres d'alçada, presenta contraforts exteriors cada 4 metres aproximadament. La seva cronologia no és del tot precisa: hi ha qui la vincula a la construcció del castell gòtic, mentre que



Figura 1. Vista general del mur del torrent del Vinyot abans del desmuntatge, amb indicació de l'emplaçament respecte a la muralla del castell d'Argelaguer (Garrotxa). Autor: Pau Alberch i Calm, febrer de 2024.



Figura 2. Detall del punt de connexió entre el mur estudiat i el mur adjacent posterior, on s'aprecia com l'arrebossat de la cara exterior queda cobert pel parament més modern. Autor: Pau Alberch i Calm, febrer de 2024.

d'altres apunten a una reconstrucció posterior, potser arran d'alguna riuada.

L'any 2001, Montserrat Freixa i Vila va realitzar una intervenció arqueològica a la banda nord-oriental del recinte per localitzar la continuació del traçat de la muralla, amb resultat negatiu i cronologies sedimentològiques d'època contemporània (Freixa 2001). El mur objecte d'aquest informe es troba en un emplaçament diferent i no presenta cap connexió física amb la muralla del castell.

RESULTATS

El mur estudiat és un llenç de dues cares, de 52 cm d'amplada a la base —que s'aprima progressivament fins al coronament—, amb 11,90 metres de longitud conservada i 2,70 metres d'alçada. S'orienta de 60°N a 260°N, en diagonal respecte a la muralla del castell i el torrent del Vinyot. La seva fàbrica és de còdols de riu, en general no superiors a 10 cm de diàmetre, lligats amb morter de calç i ciment pòrtland; la cara exterior, orientada al torrent, presenta un estucat d'arrebossat de calç pobre. La base s'assenta sobre una preparació de còdols de riu.

La investigació del traçat va ser estèril en els 5 metres posteriors al final del mur en direcció a la muralla del castell. Al llit del torrent es van localitzar còdols de dimensions similars als del mur, però associats a materials moderns (plàstics, ceràmica de construcció industrial), a cotes per sota de la fonamentació del mur, la qual cosa els desvincula del fet constructiu i els identifica com a enderroc (Fig. 1).

L'estudi del punt de contacte amb el mur adjacent va revelar que aquest s'hi adossa, de manera que el mur estudiat és el més antic del conjunt de murs que voregen el torrent del Vinyot. L'arrebossat de la cara exterior queda clarament cobert pel parament posterior, confirmant-ne l'anterioritat (Fig. 2).

Els nivells excavats a les cales van aportar materials ceràmics superficials d'època contemporània (plàstics, ceràmica industrial). En el nivell inferior es van documentar fragments ceràmics vidriats i policromats entre els quals destaca ceràmica vidriada polícroma, blava catalana i verd gòtic, tots d'època moderna (segles XV-XVIII), probablement residuals d'una ocupació propera. Finalment, el desmuntatge dels dos darrers metres del mur va confirmar l'ús de ciment pòrtland barrejat amb calç en el morter de lligam, la qual cosa situa la construcció al primer terç del segle XX.

CONCLUSIONS

La intervenció ha permès establir una cronologia contemporània —primer terç del segle XX—per al mur del torrent del Vinyot d'Argelaguer, fonamentada en la identificació de ciment pòrtland en el seu morter constructiu. Es tracta, per tant, d'una construcció sense relació directa amb el castell medieval ni amb la seva muralla perimetral.

El mur seria, originàriament, el límit d'un camí natural des del nucli urbà cap al torrent, anterior a l'ampliació de la zona d'horts adjacent. La presència de materials ceràmics d'època moderna en els nivells d'amortització apunta a una ocupació humana intensa en cotes superiors properes, possiblement vinculada al moment de construcció del castell i a les èpoques posteriors.

L'estat de conservació del coronament és deficient: els 20 cm superiors de la cara interna es presenten desconnectats o desapareguts, fet que fa preveure una pèrdua progressiva de la part alta del mur si no s'hi intervé. Tot i que la intervenció va implicar el desmuntatge dels dos darrers metres del tram per adaptar-lo als requeriments de l'Agència Catalana de l'Aigua, el mur restant s'ha integrat com a element patrimonial dins del nou mur de protecció de la llera, construït en escullera de pedra seca.

BIBLIOGRAFIA

FREIXA, M. 2001, *Castell d'Argelaguer. Muralla*. Memòria inèdita, Servei de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic, Generalitat de Catalunya.

Carrer Ronda núm. 73 de la urbanització la Torre-Mas Pau (Avinyonet de Puigventós, Alt Empordà)

Anna Maria Puig

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi
Avinyonet de Puigventós

Comarca
Alt Empordà

Cronologia
Indeterminada

Tipus de jaciment
Indeterminat

Dates de la intervenció
Desembre 2024

Tipus d'intervenció
Preventiva

Direcció
Anna Maria Puig Griessenberger

Institució, entitat o empresa promotora
Particular

La intervenció arqueològica realitzada al solar del carrer Ronda núm. 73 de la urbanització la Torre-Mas Pau, va venir motivada per l'inici dels treballs del projecte de construcció d'un *Habitatge unifamiliar aïllat*, de l'arquitecte Juli Llueca. Atesa la proximitat respecte del jaciment romà de la Font del Vilar, situat just al costat nord de la parcel·la, l'Ajuntament d'Avinyonet va sol·licitar informe als Serveis Territorials de Cultura de Girona sobre el procediment a seguir. Aquests varen concloure que calia fer un control arqueològic de tots els moviments de l'obra que afectessin el subsol. Recordem que durant els treballs d'urbanització de l'any 1983 es varen localitzar les restes d'aquesta vil·la romana, que fou excavada en diferents campanyes, fins a l'any 2009, amb la intenció de delimitar-la. Les intervencions arqueològiques posaren al descobert la part residencial i la part rústica o productiva, destinada a l'explotació vitivinícola, i varen precisar la seva cronologia entre els segles I aC i mitjan del V dC.

El solar, d'uns 800 m^2 de superfície, es troba a l'extrem nord-oest de la urbanització, en els seus límits construïts. El projecte proposava fer la casa a la meitat est de la finca, que és on es va actuar, mentre que la part restant es va deixar intacta, ja que no quedava afectada per cap moviment de terres. Es va rebaixar tota la superfície de la casa fins a arribar al terreny natural, sòl format per unes argiles que apareixen degradades en superfície, que a la zona reben el nom de "balastre"; aquest sòl va aparèixer a una profunditat màxima d'1 m. En tot l'espai excavat es va detectar la mateixa estratigrafia, molt simple, amb una primera capa superficial vege-



Figura 1. Plànol d'emplaçament del mur localitzat al centre-oest de la part excavada. Es pot apreciar la diferent orientació respecte dels murs de la vil·la que es troben més al nord i nord-est.

tal, d'uns 20/30 cm de gruix, i una segona capa de terres argiloses, força homogènies i de consistència dura, d'uns 60/70 cm de potència, que cobrien directament el terreny natural, estèril.

El rebaix va començar per l'extrem nord, que era el més sensible atesa la proximitat de les restes arqueològiques de la vil·la. Aquí, i en una franja est-oest que ocupava pràcticament tota la llargada de la casa, per una amplada màxima d'uns 2 m, es va aïllar una capa de runes, d'un gruix màxim d'uns 30 cm, intercalada entre el primer i segon estrats. Entre la runa es va trobar algun material ceràmic, poc significatiu, amb fragments informes d'àmfora itàlica i tarraconesa, la majoria, i de *tegulae*. En altres punts del rebaix, es varen trobar més runes aïllades, de poca superfície, també amb alguns fragments ceràmics insignificants.

A la part central/oest del rebaix varen aparèixer, just per sota del superficial, les restes d'una construcció aïllada (Fig. 1), només d'un escaire, la continuació de la qual cap al nord estava perduda, mentre que cap a l'oest s'endinsava més enllà del perfil de l'excavació. El tram de paret est-oest es conservava en una llargada màxima de 3,50 m per una amplada de 60 cm, mentre que del tram nord-sud només quedaven 1,60 m de llargada per una amplada d'uns 52 cm. D'ambdues parets només restava una filada de pedres, que fonamentava sobre el segon estrat al qual ens hem referit. La construcció era a base de còdols/rierencs de la zona, provinents del riu Manol, més grans a les cares exteriors, amb altres menors en el rebliment interior, disposats en sec, sense morter.

En relació amb les estructures que es coneixen de la vil·la, es va constatar com els murs descrits no seguien


Figura 2. Vista general, des del SW, de l'emplaçament del mur (Foto AMPuig).

la mateixa orientació. Pel que fa a les cotes, també hi havia una diferència d'uns 15 cm respecte de la d'arrasament dels murs de la vil·la situats més a prop. En definitiva, es va considerar que ambdues àrees, separades uns 15 m de distància entre si, no tindrien relació directa, tot i que la semblança constructiva era evident. Lamentablement, no es va recuperar material que permetés datar els murs descoberts. La presència de restes de plàstics i material constructiu recent al damunt va portar a pensar que aquests ja haurien estat destapats no fa massa anys. L'escàs estat de conservació dels murs tampoc va permetre determinar a quina mena d'edificació podrien correspondre.